

మహాభారతం

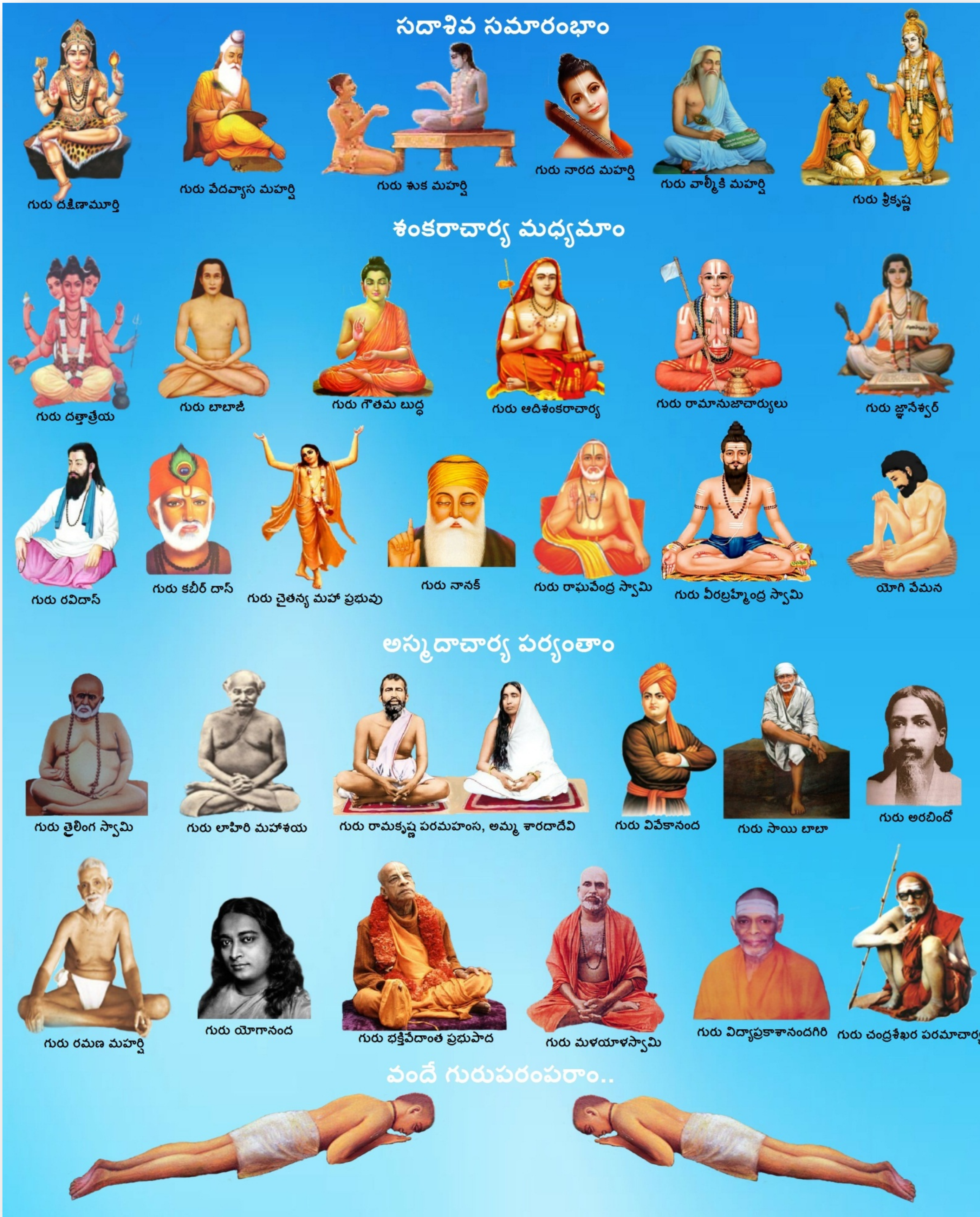
విచారణ

భారతం-1,2

సదాశివ సమారంభాం
గురు దక్షిణామూర్తి
గురు వేదవ్యాస మహర్షి
గురు శుక మహర్షి
గురు నారద మహర్షి
గురు వాల్మీకి మహర్షి
గురు శ్రీకృష్ణ
శంకరాచార్య మధ్యమాం
గురు దత్తాత్రేయ
గురు బాబాజీ
గురు గౌతమ బుద్ధ
గురు ఆదిశంకరాచార్య
గురు రామానుజాచార్యులు
గురు జ్ఞానేశ్వర్
గురు రవిదాస్
గురు కబీర్ దాస్
గురు చైతన్య మహా ప్రభువు
గురు నానక్
గురు రాఘవేంద్ర స్వామి
గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి
యోగి వేమన
అస్మదాచార్య పర్యంతాం
గురు త్రైలింగ స్వామి
గురు లాహిరి మహాశయ
గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి
గురు వివేకానంద
గురు సాయి బాబా
గురు అరబిందో
గురు రమణ మహర్షి
గురు యోగానంద
గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద
గురు మళయాళస్వామి
గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి
గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య
వందే గురుపరంపరాం..

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

"దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం" అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, ఐవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన 'ఇచ్ఛ' (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. "నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది" అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

భారతం

ప్రథమ సంపుటం

ఆది సభా అరణ్య విరాట పర్వాలు

ఉషశ్రీ పురాణపండ

ప్రచురణ :

కార్యనిర్వహణాధికారి

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి.

1981

ముందుమాట

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానంవారు చేపట్టిన ఆధ్యాత్మిక ప్రచార ప్రణాళికలో భారతీయ పురాణేతిహాస గ్రంథ ప్రచురణ ఒక అంతర్భాగం. ప్రాచీన "భారతీయ వేదాంత గ్రంథాలు మత సంబంధమైన అనుష్ఠాన శాస్త్ర ప్రార్థనా గ్రంథాలు — ప్రాచీనార్ష విజ్ఞాన ప్రబోధాత్మకాలైన పుస్తకాలు వాని ప్రచురించే రచయితలకు — ఆర్థిక సహాయం చేస్తున్నారు తి తి దేవస్థానం వారు. ఈ ఒక ప్రణాళిక క్రిందే ఇంతవరకు శతాధిక గ్రంథాలు వెలువడ్డాయి. ఇంకా వెలువడు తున్నవి. ఆధ్యాత్మిక గ్రంథ ప్రచురణ కృషిలో సర్వతోముఖచైతన్యం కల్గించి దోహదం కల్పించడమే ఈ ప్రణాళిక ప్రధానాశయం.

భారతదేశంలో, సాంస్కృతిక జగత్తులో సాహిత్య రంగంలో ఆధ్యాత్మిక జగత్తులో భారత భాగవత రామాయణాలకు ఉన్న విశిష్ట ప్రాముఖ్యం — యుగ యుగాంతరాలుగా ఆ ఉద్గ్రంథాలు అశేష ప్రజానీకానికి పురుషార్థ నిర్వహణలో మార్గ దర్శకత్వం వహించిన సంగతి పునరుద్ఘాటించ వలసిన అవసరం లేదు. మహా భారతం — నన్నయ మహాకవి చెప్పినట్లు — ఆర్ష విజ్ఞాన సర్వస్వం.

మహాభారతం.

ధర్మ తత్త్వజ్ఞుల దృష్టిలో — ఒక మహా ధర్మ శాస్త్రం.
ఆధ్యాత్మిక తత్త్వవేత్తల దృష్టిలో — వేదాంత నిధి.
సత్కవీశ్వరుల దృష్టిలో — సమస్త సాహితీ భాండారం.
లాక్షణికుల దృష్టిలో — సకల లక్ష్య సంగ్రహం.
ఐతిహాసికుల దృష్టిలో — ఇతిహాసం.
నీతి కోవిదుల దృష్టిలో — నీతి నిధానం.
పౌరాణికుల దృష్టిలో — బహు పురాణ సముచ్చయం.

వేదవ్యాస మహర్షి సింహావలోకనం ఉదాహరించాలంటే మహా భారతంలో లేని అంశం మరోచోట లేదు. ఇంకెక్కడ ఏ అంశం ఉన్నా అది మహా భారతంలో ఉంటుంది.

భారతీయ వాఙ్మయంలో భారతం – పంచమ వేదంగా ప్రసిద్ధికెక్కింది. దానికి తిక్కన మహాకవి చేసిన వ్యాఖ్యానం హృదయంగమమైనది.

" వేదములకు నఖిల స్మృతి
వాదములకు బహు పురాణ వర్గంబులకున్
వాదైన చోటుల దా
మూదల ధర్మార్థ కామ మోక్ష స్థితికిన్ "

అన్నాడు తిక్కన మహాకవి. స్థూల దృష్టికి, వేద ప్రోక్తములైన ధర్మాలకు – ఉపనిషత్ పురాణాదులలోని ధర్మాలకు వైరుధ్యం ఉన్నట్లు కనపడ వచ్చు. కాని సూక్ష్మ దృష్టితో చూస్తే వైరుధ్యాలు తొలగిపోయి "ధర్మాద్వైతం'' సాక్షాత్కరిస్తుంది అందుచేత "ధర్మా ద్వైతమూర్తి వేదవ్యాస మహర్షి'' "ధర్మసూక్ష్మ" ప్రతిపాదకమైన మహా భారతం నిర్మించి నట్లు తిక్కన ప్రవచనం.

ఆంధ్రదేశంలో భారత భాగవతాలకుగల అనన్య ప్రచార ప్రభావాలు జగద్విదితాలు. ఈ గ్రంథాలు సులభ సుందర శైలిలో ఆంధ్రావళికి అందించి ప్రజానురంజకులైన రచయిత శ్రీ ఉషశ్రీ. ఆయన వ్రాసిన భాగవతం, సుందరకాండ ఇటీవల తి. తి. దేవస్థానం వారు ప్రచురించారు. ఇది 'ఉషశ్రీ భారతం' మొదటి సంపుటం. రెండు సంపుటాలుగా వెలువడు తున్న ఈ గ్రంథాన్ని కూడా చదువరులు యథాపూర్వం ఆరాధించ గలరని ఆశిస్తున్నాము.

తిరుపతి
అక్టోబరు 24, 1981

పి. వి. ఆర్. కె. ప్రసాద్
కార్యనిర్వహణాధికారి
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు

మహా భారత
సుప్రభాతం

శ్రీ మద్రామాయణ మహాభారతాలు మానవ జాతికి మనశ్శాంతినీ, ఆత్మ జ్ఞానాన్నీ అనుగ్రహించగల ఆనందా మృత ఝరులు.

ఆస్తికు లయినా నాస్తికు లయినా అందరికీ అవశ్య పఠనీయాలు యీ కావ్య ఇతిహాసాలు.

*   *   *

శ్రీ వేంకటేశ్వర సుప్రభాతం ప్రతి శనివారమూ ప్రభాత సమయంలో భక్తి శ్రద్ధలతో ఆలకించేవారు అదే మధ్యాహ్నం తమ గృహమే నైమిశారణ్యంగా పవిత్ర హృదయాలతో అరగంటసేపు నిశ్శబ్దంగా విజయవాడ రేడియో ద్వారా విన్నారు భారతం. భారత కథను వినిపించింది నేనే అయినా ఆ ఆలోచన కలిగింది రజనీ కాంతారావు గారికి. కలిగించినవాడు పరమేశ్వరుడు.

ఆ ఈశ్వరుడే యీనాడు యీ భారతం ఉచితంగా కాకున్నా సముచితంగా అందించే సంకల్పం కలిగించాడు శ్రీ ప్రసాద్ గారికి

అందుచేత యిది "రజనీ – ప్రసాదం"

అందుకోండి స్వామికి అంజలి ఘటించి.

ఆరాధనా మందిరంలో భద్రంగా ఉంచండి.

వ్యాస పీఠం మీద

అనుదినం చదివి మీ పిల్లలకు వినిపించండి.

*   *   *

వార్తలూ, సినిమా పాటలూ తప్ప రేడియో ఎవడు వింటాడు! అని మహామహులు విశ్వసించే రోజులలో — సినిమా పాటలు వినిపించే అరగంట కాలాన్ని 'భారతం' వినిపించ

డానికి కేటాయిస్తే ఆ సమయం చాలదని మరో అరగంట భారతం వినాలని కోరిక వెలి బుచ్చిన వేలాది శ్రోతలు 'రజని' గారికి కృతజ్ఞులై ఉండాలి.

అశ్లీలమూ, స్వేచ్ఛా ప్రణయమూ, అవినీతి నిండిన నవలలు తప్ప భారత రామాయణాలు చదివే వారెవరు? ఒక వేళ చదివినా ఆ గ్రంథాల మీద దుర్వ్యాఖ్యలు చదువుతారు తప్ప అసలు కథ ఎవరికి కావాలి? అని మేధావులు భావించే యీ రోజులలో —

భారత, రామాయణ, భాగవతాలు సక్రమంగా చవకగా అందిస్తే లక్షల మంది చదువుతారు అనే విశ్వాసం కల కార్యనిర్వహణాధికారి "శ్రీ ప్రసాద్‌గారు" నాకీ అవకాశం యిచ్చినపుడు "జ్ఞానపీఠం" బహుకృతి కంటె ఘనంగా భావించి ఆనందించాను, లక్ష కంటె లక్షలాది పాఠక హృదయాలు లభించాయనే తృప్తితో.

ముందుగా భా గ వ తం

తరువాయి రా మా య ణం

విడుదల చేసి వేల సంఖ్యలో అమ్ముడు పోగా యిప్పుడీ భా ర తం మీ కర కమలాలలో ఉంచాడు

భారత, భాగవత, రామాయణాలు మూడూ ఉగ్గుపాలతో నాకు అందించిన జననీ జనకులు పురాణ పండ రామమూర్తి, కాశీ అన్నపూర్ణమ్మలకూ మన జాతికి మాతా మహాపితామహులయిన వ్యా స – వా ల్మీ కి మునీంద్రులకూ ప్రత్యక్షదైవం స్వామి శ్రీ వేం క టేశ్వ రు ని కి వినయ వినమిత శీర్షంతో అంజలిస్తూ . . . .

— ఉష శ్రీ

విషయ వివరణము

* * *

మహాభారతం

భారతభారతీ శుభ గభస్తి చయంబుల జేసి,
ఘోర సం, సార వికార సంతమసజాల
విజృంభము వాపి, సూరి చేతో రుచిరాబ్జ
బోధనరతుండగు దివ్య పరాశరాత్మజాం,
భోరుహమిత్రు గొల్చి మునిపూజితు
భూరి యశో విరాజితున్

ఆయుష్యం బితిహాస వస్తుసముదాయం
బైహికాముష్మిక, శ్రేయఃప్రాప్తినిమిత్త
ముత్తమసభాసేవ్యంబు
లోకాగమ, న్యాయైకాంతగృహంబు నా బరగి
నానా వేద వేదాంత వి, ద్యాయుక్తం బగుదాని
చెప్పదొడగెం తద్భారతాఖ్యానమున్

ప్రాంశుపయోదనీలతనుభాసితు
ఉజ్జ్వల దండధారు పిం, గాంశు
జటాచ్ఛటాభరణు ఆగమపుంజపదార్థ
తత్త్వని,స్సంశయకారు కృష్ణమృగచర్మ
కృతాంబరకృత్యు భారతీ,వంశవివర్ధనున్
త్రిదశవందితు సాత్యవతేయు గొల్చెద

ఆదిపర్వం

ఇందులో

ఆదిపర్వం

ధర్మ తత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రం బని
అధ్యాత్మవిదులు వేదాంత మనియు
నీతివిచక్షణుల్ నీతిశాస్త్రం బని
కవివృషభులు మహాకావ్య మనియు
లాక్షణికులు సర్వలక్ష్యసంగ్రహ మని
ఐతిహాసికు లితిహాస మనియు
పరమపౌరాణికుల్ బహుపురాణ
సముచ్చయం బని మహి గొనియాడుచుండ
వివిధ వేదతత్త్వవేది వేదవ్యాసు డాదిముని
పరాశరాత్మజుండు విష్ణుసన్నిభుండు
విశ్వజనీనమై పరగుచుండ జేసె భారతంబు.

జనమేజయ మహారాజు సర్పయాగం సాగించే సమయంలో విచ్చేసిన ఆగమ పుంజ పదార్థతత్త్వనిస్సంశయకారుడు వ్యాసమహర్షి తన శిష్యుడైన వైశంపాయన మునిశ్రేష్ఠునికి భారత ప్రవచన కార్యం వప్పగించి వెళ్ళాడు.

ఆ మునిశ్రేష్ఠుడు గురుప్రోక్తమయిన జయ ప్రబంధ నామక భారతేతిహాసాన్ని వినిపించడానికి ఉద్యోగించినవాడై,

నారాయణం నమస్కృత్య
నరంచైవ నరోత్తమం
దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం
తతో జయ ముదీరయేత్.

వ్యాసం వసిష్ఠ నప్తారం
శక్తేః పౌత్ర మకల్మషం
పరాశరాత్మజం వందే
శుకతాతం తపోనిధిం.

అని మనసా స్మరించి,

జనమేజయ మహారాజా! మంగళ ప్రదమూ, సర్వలోక విషయభాసమూ, పాప హరమూ, పరమ పవిత్రమూ అయిన ఇతిహాసాన్ని ఆరంభిస్తున్నాను; శ్రద్ధాసక్తులతో ఆలకించండి, అని వైశంపాయనుడు సావధానచిత్తుడై సభాసదులను తిలకిస్తూ వినిపించిన గాథ యిది.

భారతభారతీ శుభ గభస్తి చయంబుల జేసి
ఘోర సంసార వికార సంతమసజాల
విజృంభము వాపి, సూరిచేతో రుచిరాబ్జ
బోధనరతుండగు దివ్య పరాశరాత్మజ
అంభోరుహమిత్రు గొల్చి మునిపూజితు
భూరి యశోవిరాజితున్॥

ఆయుష్యం బితిహాస వస్తుసముదాయం
బైహికాముష్మిక శ్రేయఃప్రాప్తి నిమిత్త
ముత్తమసభాసేవ్యంబు
లోకాగమ న్యాయైకాంతగృహంబు నా బరగి
నానా వేద వేదాంత విద్యాయుక్తం బగుదాని
చెప్పబోదగెం తద్భారతాఖ్యానమున్॥

పరీక్షిత్తు

విద్యా శ్రీయుతులయిన శౌనకాది మహామునులు నైమిశారణ్యంలో సత్రయాగం ఆరంభించిన సమయంలో లోక కళ్యాణ కాంక్షారతుడయిన సూతమహర్షి అక్కడకు విజయంచేసి వారి పూజలంది, సమాసీన సదస్య జన వాంఛానుసారం జగద్ధిత దృష్టితో మహర్షి వేదవ్యాసులవారు అనుగ్రహించిన భారతకథను వినిపించడానికి ఉద్యుక్తుడై గంభీర గళంతో ప్రసన్నవదనుడై.

మహామునులారా!

జనమేజయ మహారాజు సర్పయాగం ఆరంభించాడు. అని, పలికిన నిఖిల పురాణ వ్యాఖ్యాన వైఖరీ సమేతుడయిన సూతమహర్షిని తిలకించి వారు:

మహర్షీ! ఆ ప్రభువు సర్పయాగ దీక్షాపరుడు కావలసిన కారణం ఏం వచ్చింది, అన్నారు.

మహామునులారా !

జనమేజయ మహారాజు తండ్రి పరీక్షిత్తు.

ఈయన పాండవ పౌత్రుడు. పాండవ మధ్యముడు అర్జునునకు, సుభద్రవల్ల కలిగిన వాడు అభిమన్యుడు ఉత్తరాగర్భాన అభిమన్యు నందనుడుగా ఆవిర్భవించినవాడు పరీక్షిత్తు. ఆయన కొడుకు జనమేజయుడు. ఇది వీరి వంశవృక్షం.

ఈ మహారాజు సర్వధర్మమర్మాలూ ఎరిగినవాడు. ఎరిగినవాడే కాదు, ధర్మ మార్గ ప్రవర్తనుడు. తన ఏలుబడిలోని ప్రజలందరూ ధర్మమార్గాన నడిచే విధంగా పాలించేవాడు. నిరంతరం తన ప్రజల శ్రేయస్సునే దృష్టిలో ఉంచుకుని అందుకు తగిన రీతిని రాజ్యాంగం నిర్వహించేవాడు. అందువల్ల ప్రజానీకం అందరూ ఆయనను ప్రేమతో గౌరవించేవారు ధర్మరాజువలె ఆయన అజాతశత్రువు తన దేశంలోని దీనుల, పిక లాంగుల రక్షణ పోషణ భారం స్వయంగా చూసుకునే వాడు. ఈ కారణాలవల్ల ప్రజలందరూ సత్యవ్రతిపరాయణులూ, ధర్మదీక్షితులూ అయి ఉండేవారు

ఆయన రాజనీతినీ, అర్థశాస్త్రాన్నీ కరతలామలకం చేసుకుని డెబ్బై సంవత్సరాలు పాలించాడు

ఆ రోజులలో ఒక నాడాయన వేటకు వెళ్ళాడు

ఎన్నో క్రూరమృగాలను వేటాడి, వేటాడి, అలసి, సమీపంలోవున్న శమీకమహర్షి ఆశ్రమానికి వెళ్ళాడు

ఆయన విడిచిన బాణం దెబ్బతిన్న ఘాతుక మృగం పరుగు పరుగున అటు రావ డంతో దాన్ని వెంటాడుతూవచ్చి తపోదీక్షలో వున్న శమీకమహర్షిని సమీపించి :

"మహాముని ! ఈ వయిపు వచ్చిన మృగం ఎటు పోయింది"

అని అడిగాడు.

మౌనవ్రతంలో ఉన్న ఆయన సమాధానం యివ్వలేదు. అలసి వున్నాడు పరీక్షిత్తు. దానికితోడు వార్ధక్యం. ఆపైన ఆకలి, ఇన్నీకలిసి మహాముని సమాధానం యివ్వక పోవడంతో క్రోధం పెరిగింది. కోపంతో ఆశ్రమానికి అల్లంత ఎడంలోవున్న మృతసర్పాన్ని తన బాణంకొనతో తెచ్చి ఆయన మెడలోవేసి వెళ్ళిపోయాడు.

శమీకమహాముని ప్రశాంతవదనంతో తపస్సు సాగించుకుంటున్నాడు.

శమీకమహాముని కుమారుడు శృంగి ఆరోజునే విద్యాభ్యాసం పూర్తిచేసి గురువుల వద్ద సెలవు తీసుకుని తండ్రిదగ్గరకు వస్తున్నాడు.

వచ్చేదారిలో శృంగి బాల్యస్నేహితుడు కృశుడు కనిపించి జరిగిన విషయం వివరించగా శృంగికి విపరీతమయిన కోపం వచ్చింది

ప్రథమకోపం మంచిది కాదనుకుని నిగ్రహించుకున్నాడు. కాని వానిస్నేహితుడు రెచ్చగొట్టగా అరుణారుణ నయనాలతో :

తపోదీక్షలో ఉన్న నా పితృపాదునిపై సర్పాన్ని విడిచిన పాపి పరీక్షిత్తు నేటికి ఏడవరోజున తక్షకవిషం వల్ల మరణిస్తాడు అని శపించాడు.

తండ్రిదగ్గరకు చేరాడు. ఆయన తపోదీక్షలోనే వున్నాడు. భుజంమీద మృత సర్పం ఉంది. తండ్రిని చూచిన శృంగికి దుఃఖం ముంచుకొచ్చింది

ఆయన పాదాలమీద వ్రాలి, పరీక్షిత్తుని తాను శపించిన విషయం చెప్పగా విని శమీకుడు :

నాయనా! కోపం మనకు తగనిది. ఆ మహారాజు ధర్మపాలనవల్ల మనం ప్రశాంతంగా తపస్సు చేసుకుంటున్నాం. అటువంటి సత్పురుషుని శపించి నాకు మనస్తాపం కలిగించావు. ధర్మమార్గాన నడిచే మహారాజుకి హాని కలుగకూడదని తెలియదా!

ఆయన వేటలో అలసి వున్నాడు, దానికి తోడు ఆకలి దాహబాధకూడా ఉంటుంది. అటువంటి దశలో నేను మౌనవ్రతంలో ఉన్నట్టు తెలుసుకునే స్థిమితం ఆయనకు ఉండదు

ఇప్పుడు నీ శాపం కారణంగా దేశం అరాచకం అవుతుంది. చోరులు నిర్భయంగా తిరుగుతూ సామాన్య సంసారులను హింసిస్తారు. ప్రజలలో ధర్మదీక్ష ఉండదు. చక్రవర్తి ధర్మదండాన్ని వహించినప్పుడే ప్రజలు పాపకర్మలకు దూరంగా ఉంటారు. అటువంటి మహారాజును శపించి చాలా అకార్యం చేశావు

నీ వంటి యోగశక్తి కలవాని వాక్కుకి తిరుగులేదు. అందువల్ల శాపవార్త పరీక్షిన్మహారాజుకు తెలియజేసి ప్రతీకారం చేసుకోగలడేమో చూసుకోమనాలి,

అని తన శిష్యునిపంపి మహారాజుకి వార్త అందజేశాడు.

జరిగిన పొరపాటుకి చింతించి పరీక్షిన్మహారాజు ఎత్తయినస్తంభం నిర్మించి దానిమీద మేడ కట్టించి అక్కడనుంచే రాజకార్యనిర్వహణకు ఉపక్రమించాడు.

ఆరురోజులు గడిచాయి. ఏడవరోజు ప్రవేశించింది.

వివిధ మంత్రశాస్త్రాలు తెలిసిన కాశ్యపుడనే విప్రుడు పరీక్షిత్తుకు రానున్న ప్రమాదాన్ని తప్పించడానికి హస్తినాపురం వస్తున్నాడు. దారిలో కాశ్యపునికి ఎదురుపడ్డ తక్షకుడు ఆయన మంత్రశక్తి గ్రహించి:

ఓ బ్రహ్మవేత్తా! నీ విద్య అమోఘ మయినదే కాని, ఈ మహారాజు శాపగ్రస్తుడు. దానికి తోడు ఆయుర్దాయంకూడా చెల్లిపోయింది. ఇటువంటి దశలో నీ శక్తి పనిచెయ్యక పోతే నీ కీర్తి ధ్వంసం అవుతుంది. అందుచేత నువ్వుకోరే సిరి సంపదలు నేనే యిస్తాను. తిరిగి మీ యింటికి వెళ్ళు - అన్నాడు.

కాశ్యపుడు అంగీకరించి తిరుగుముఖం పట్టాడు. అనంతరం తక్షకుడు తన నాగ వంశీయులను నలుగురిని కామరూపాలతో పరీక్షిత్తు దగ్గరకు పంపాడు.

వారు దర్భలూ, ఫలాలూ తీసుకు వెళ్ళి మహారాజుకు సమర్పించారు. అందులో ఒకఫలాన్ని ఆయన ఆరగించబోతూండగా దానినుండి రాగిరంగు కీటకం బయటకు వచ్చింది. అదిచూసి పరీక్షిత్తు తన శాపఫలం అనుభవించబోతున్నట్టు గ్రహించి ఆ కీటకాన్ని తన కంఠం దగ్గర ఉంచగా క్షణంలో అది తక్షకసర్పమై ఆయన కంఠాన్ని చుట్టుకుని కాటు వేసింది.

అంతే! పరీక్షిత్తు భస్మమయాడు

ఆయనకు పరలోకక్రియలు నిర్వర్తించారు. జనమేజయునికి పట్టాభిషేకం జరిపించి, కాశీరాజపుత్రి వపుష్టమను తెచ్చి వివాహం జరిపించారు, కులగురువులు.

ఆయన ధర్మమార్గాన రాజ్యపాలనం సాగిస్తూ, పరస్త్రీలను మాతృమూర్తులుగా దర్శిస్తూ, సహధర్మచారిణితో దాంపత్యసుఖం అనుభవిస్తున్నాడు.

సర్పయాగం

పరీక్షిత్తు సర్పదష్టుడు కావటానికి ముందే నాగమాత అయిన కద్రువ తన మాటను వినని కారణంగా సర్పజాతి అంతా జనమేజయుడు సాగించే సర్పయాగంలో నాశనం అవుతారని శపించింది.

అదిమొదలుగా నాగప్రముఖులయిన వాసుకి ప్రభృతులు జాతి నాశనంకాని మార్గం కోసం అన్వేషిస్తున్నారు.

ఆ రోజులలో జరత్కారుడనే ముని సర్వసంగ పరిత్యాగియై బ్రహ్మచర్యదీక్షతో పరబ్రహ్మపదంకోసం జీవితం సాగిస్తున్నాడనీ, వంశాంకురం లేకపోతే తమకు మోక్షప్రాప్తి లేదని పితృదేవతలు అర్థించగా ఆయన వివాహ సన్నద్ధుడయాడనీ, ఆయనకు కలిగే కుమారుడు బ్రహ్మవేత్తయై సర్పయాగాన్ని నిరోధించగలడనీ వారు విన్నారు.

జరత్కారుడు తన భార్యకు ఉండవలసిన లక్షణాలూ, నియమాలూ కొన్ని ఉంచాడు.

ఆ కన్య పేరు తన పేరులానే ఉండాలి. ఆమె తన మనసుకి వ్యతిరేకంగా ఏ పనీ చెయ్యకూడదు; ఏమాటా అడకూడదు. అలా జరిగిన క్షణంలో ఆమెను విడిచి వెడతాడు

ఇదంతా విన్న వాసుకి తన చెల్లెలు జరత్కారువును వెంటబెట్టుకొని ఆయన దగ్గరకు వెళ్ళి ఆయన పెట్టిన నియమాలన్నీ అంగీకరించాడు

వా రిభయులకూ శాస్త్రోక్తంగా కళ్యాణం జరిగింది.

జరత్కారుడు తన భార్య జరత్కారువుతో తపోభూమికి వచ్చి ఆశ్రమంలో సంసార యాత్ర సాగిస్తున్నాడు. ఆమె అనుక్షణం భర్త మనసు గ్రహించి శ్వాన కాక నియమంతో సాగుతున్నది

(శ్వ అంటే కుక్క. కుక్కకు ఎంతో నిద్ర అవసరంలేదు కొద్దిపాటి నిద్రతో అది విశ్రాంతి పూర్తిచేసుకుని రోజు గడుపుకుంది. అలానే ఆమె నిద్రించేది.

ఏణం అంటే లేడి. లేడి నిరంతరం భయపడుతూ ఉంటుంది ఆమె అలానే భర్తృ సన్నిధిలో భయపడుతూ అణకువగా ఉండేది.

కాకం అంటే కాకి

సంజ్ఞామాత్రం చేత అది విషయాలు గ్రహించగలదు ఆ వ్రతాన్ని శ్వాన కాక వ్రతం అంటారు.)

అంత నిష్ఠగా జరత్కారువు భర్తను సేవించే రోజులలో ఒకనాడామె ఋతుస్నానా నంతరం భర్తృసేవలో ఆయన అనుగ్రహంతో గర్భవతి అయింది.

తేజోమయమూ, తపశ్శక్తిసంపన్నమూ, ప్రజ్వలితాగ్నిసదృశమూ అయిన జరత్కారుని అనుగ్రహంవల్ల ఆమె గర్భం శుక్లపక్ష చంద్రునివలె ప్రవృద్ధ మవుతున్నది.

అవుతున్న కాలంలో —

ఒకనాడు జరత్కారుడు అరణ్యంలో తిరిగి తిరిగి వచ్చి అలసటతో ఆమె తొడమీద తల ఉంచి విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నాడు. అలసటవల్ల ఆయనను నిద్రపట్టింది. నిద్రపోసు తున్నది. సూర్యుడు పడమటి దిక్కుకు చేరాడు

సంధ్యాసమయం అయింది —
అటు సూర్యుడు అస్తమిస్తున్నాడు.
ఇటు భర్త నిద్రిస్తున్నాడు.
సంధ్యావిధ్యుక్త కర్మనిర్వహణకాలం అతిక్రమిస్తున్నది.
ఆయన లేవడంలేదు.
లేపి నిద్రాభంగం కలిగిస్తే....
ఆందోళనలో పడింది జరత్కారువు.
నిద్ర లేపితే ఆయనకు ఆగ్రహం రావచ్చు.
లేపకపోతే ధర్మకర్మకు లోపం ఏస్తుంది.
ఏం చెయ్యాలి!
ఆయనకు కోపం వస్తే తనను విడిచేస్తారు.
కాని ధర్మలోపం జరిగితే....
అంతే భర్తను నిద్ర లేపింది. సంధ్యోపాసన సమయం అయింది,
అని సూచించింది.

జరత్కారుడు కనులు విప్పినాడు.
భార్య ముఖంలోకి చూశాడు.
నియమభంగం అయింది.
ఆయన కన్నులు ఎర్రవడ్డాయి.
బొమముడి బిగిసింది.

ఓ తరుణీ!

నా శక్తి సామర్థ్యాలు తెలియక దుస్సాహసం చేసి నియమభంగానికి ఒడిగట్టావు.

మన శక్తి సామర్థ్యాలు గుర్తించలేని వారి దగ్గరా, తగిన గౌరవం లభించని చోట పురుష దన్నవాడు ఒక్కక్షణం ఉండడు. సామాన్యుడికే అంత అభిమానం ఉంటే యింక మా వంటి వారి విషయం చెప్పాలా!

పయిగా మన వివాహవేళ చెప్పాను. నా మనసుకి వ్యతిరేకంగా నడిచిన క్షణంలో నిన్ను విడిచి వెడతానని గుర్తుందా! నేను వెడుతున్నాను, అని లేచి అడుగు వేస్తున్నాడు.

మహర్షీ! క్షమించండి. ఈ క్షణంలో మీ ధర్మదీక్షకు ఆటంకం రాకూడదని నిద్ర లేపానే కాని మరో ఊహలేదు నాకు, అని దీనంగా ప్రార్థించింది.

ఓసి అమాయకురాలా!

నా మాటకు తిరుగులేదు. ఇంతకూ యిప్పుడు నీకు జరిగబోయే అన్యాయంకూడా లేదు. ఈ విషయం అలనాడే మీ అన్నయ్యకు చెప్పాను. ఆయనకు యిది వివరించు.

ఇప్పుడు నువ్వు గర్భవతివి. ధర్మనిరతుడయిన బాలుడు నీ గర్భంలో ప్రవృద్ధ మవుతున్నాడు. వాడు వేద వేదాంగవిదుడై మీ వంశరక్షకు డవుతాడు, అని అరణ్యం లోకి సాగిపోయాడు.

జరత్కారువు విచారవదనంతో వాసుకి దగ్గరకు చేరి, జరిగిన విషయం అంతా వివరించింది. ఆమెను దగ్గరగా తీసుకుని తలనిమిరి:

చెల్లీ! ఇప్పుడాయన సంకల్పం మరలించలేం. నువ్వు మన వంశరక్షణ చెయ్యాలి. నీ వేదన నాకు తెలుసు, అయినా ఈ వంశరక్షణ భారం అనే మహత్కార్యం నీ వల్ల సాగాలి కనక సంతోషంతో ఉండు, అని ఆమెను కంటికి రెప్పలా చూసుకుంటున్నాడు.

నెలలు నిండాయి.

ఒకానొక సుముహూర్తంలో ఆమె కుమారుని ప్రసవించింది.

ఉభయవంశదీపకు డయిన ఆ బాలుడు దినదిన ప్రవర్ధమానుడవుతున్నాడు. వానికి ఆస్తీకుడని పేరు పెట్టారు.

విద్యాభ్యాసయోగ్య మయిన వయసు వచ్చింది. చ్యవనమహర్షి ఆశ్రమానికి విద్యార్థిగా పంపారు. ఆయన శిక్షణలో బ్రహ్మచర్యదీక్షతో వేద వేదాంగాలు అభ్యసించి, ఆయన ఆశీస్సులు పొంది తల్లి దగ్గరకు వచ్చాడు ఆస్తీకుడు.

అప్పుడు వాసుకి:

"నాయనా! జనమేజయ మహారాజు సర్పయాగం ఆరంభించాడని వినే వుంటావు. యాగశాలానిర్మాణసమయంలో అక్కడకు వచ్చిన వాస్తు శిల్ప శాస్త్రజ్ఞుడయిన సూతుడు దానిని చూచి:

ఈ నిర్మాణముహూర్త లోపం వల్ల ఈయాగం నిర్విఘ్నంగా పరిసమాప్తం కాబోదు. ఒకానొక వేదవేత్త దీనికి మధ్యలోనే అపుతాడు, అన్నాడు

అదివిని జనమేజయుడు అపరిచితులెవరినీ యజ్ఞకుండసమీపానికి రానివ్వరాదని ఆజ్ఞాపించాడు

యజ్ఞం ప్రారంభ మయింది. చ్యవనవంశీయుడయిన చండభార్గవుల పర్యవేక్షణలో వేదవేత్తలయిన మహామహులు తీవ్రదీక్షతో యజ్ఞకార్యం నిర్వహిస్తున్నారు.

అశ్వాకారసర్పాలు, మత్తేభాకృతికల మహానాగాలు, ఏనుగుతొండాలవలె ఉండే భుజంగాలు ఒక్కొక్కటే వెళ్ళి ఆ అగ్నికుండంలో పడుతున్నాయి

ఈ వార్త వింటూనే తక్షకుడు దేవేంద్రుని శరణు వేడాడు.

ఆయన అభయం యిచ్చాడు

నాయనా! నువ్వు త్వరగా బయలుదేరి వెళ్ళి జనమేజయ మహారాజు చేత ఈ సర్పయాగం ఆపించకపోతే మన వంశం సర్వనాశనం అవుతుంది'' అన్నాడు

చిరునవ్వుతో ఆస్తీకుడు తల్లికి నమస్కరించి ఆవిడ ఆశీర్వాదాలు పొంది, మేనమామ వద్ద సెలవు తీసుకుని జనమేజయుని నగరానికి శీఘ్రగతిని సాగుతున్నాడు.

తనబిడ్డ అంతవాడయినందుకు జరత్కారువు హృదయం ఎంతో సంతోషించింది.

సర్పజాతి భీతి నెమ్మది నెమ్మదిగా తగ్గుతున్నది.

యాగశాలలో అడుగుపెడుతూనే ఆస్తీకుడు .

సోమస్య యజ్ఞో వరుణస్య యజ్ఞః ప్రజాపతే ర్యజ్ఞ ఆసీత్ ప్రయాగే ।
తథా యజ్ఞోఽయం తవ భారతాగ్ర్యః పారిక్షిత స్వస్తినోఽస్తు ప్రియేభ్యః ॥

రజనీనాధకులైకభూషణుడవై
రాజర్షివై ధారుణీప్రజనెల్లన్
దయతోడం ధర్మచరితం పాలించుచున్
తొంటి ధర్మజు నాభాగు భగీరధున్
దశరధున్ మాంధాతృ రామున్ రఘున్
విజయుం బోలితి సద్గుణంబుల
జగద్విఖ్యాత పారీక్షితా!

స్వస్తి మహారాజా! ప్రయాగలో ప్రజాపతి చేసిన యజ్ఞంతో వరుణ, సోమాది ప్రముఖులు సాగించిన క్రతువులతో తులతూగే మహాయాగం చేస్తున్న నీకు శుభమగుగాక!

ఈ యాగం సర్వబంధుకోటికీ శ్రేయస్సులు కలిగించాలి.

దశరధనందనుడు రాముడు. పాండురాజ నందనుడు ధర్మరాజు, హరిమేధ, రంతి దేవ, నల, నృగమహారాజులూ, కుబేరాదులూ సాగించిన క్రతువులవలెనాగే ఈ యజ్ఞంతో నీ కీర్తి ముల్లోకాలూ వ్యాపిస్తున్నది.

జితక్రోధులలో వసిష్ఠులు,
అద్భుతశక్తిసంపన్నులలో వాల్మీకి,
బ్రహ్మచర్య వ్రతదీక్షితులలో భీష్ముడు
ధర్మపాలనలో యముడు,
లోకపాలకులలో యింద్రుడువలె యాగనిర్వాహకులలో నిన్ను అగ్రేసరుడుగా కీర్తిస్తారు.

అని ప్రశంసలు సాగిస్తూంటే యాగశాలలో అందరూ పులకిత హృదయులై ఆ మాటలే వింటూ ఆ బాలునే చూస్తున్నారు.

అప్పుడు జనమేజయుడ వారందరి సంతోషం తిలకించి :

ఓ బ్రహ్మచారీ! నీ కేం కావాలో కోరుకో, అన్నాడు.

మహారాజా! ఈ క్షణంలో యీ యజ్ఞం ఆపుచెయ్యాలి అని అర్థించాడు ఆస్తీకుడు

జనమేజయుడు కొంతసేపు చర్చించి, ఎట్టకేలకు తనవాగ్దానం ప్రకారం ఆస్తీకుని కోరికకు అంగీకరించాడు.

సరిగ్గా అదే సమయానికి యజ్ఞకుండం దగ్గర వేదవేత్తలు.

'స హేం ద్ర త క్ష కా య స్వా హా'

అని మంత్రం పఠించారు.

అభయమిచ్చిన దేవేంద్రసమేతం తక్షకుడు అగ్ని కుండంలో పడబోతున్నాడు. చూసి ఆస్తీకుడు :

"యాగం పరిసమాప్త మయింది. అక్కడే ఆగు" అన్నాడు.

ఆ విధంగా తక్షకుడు రక్షితు డయాడు.

అని సర్పయాగ గాధను సూతుడు వినిపించగా.

'మహర్షీ! కన్నతల్లికదా కద్రువ. ఆవిడ తన సంతాన నాశనకారకమయిన శాపం ఎందు కిచ్చింది'

అని మునిజనం అడిగారు.

ఆరంభిస్తున్నాడు సూతుడు :

మహామునులారా! కశ్యపప్రజాపతికి కద్రువ, వినత అను యిద్దరు భార్యలు.

వారిద్దరూ ఒకనాడు సాగరతీరాన వాహ్యాళి సాగిస్తున్నారు. అదే సమయంలో ఉచ్చైశ్శ్రవం అక్కడ విహరిస్తున్నది

దూరంనుంచి దాన్ని చూచి కద్రువ : ఆ గుర్రం ఏ రంగులో ఉంది, అని అడిగింది.

కనిపిస్తున్నది కదా తెల్లగా వెలుగుతూ, అంది వినత. అప్పటికి సంధ్యాసమయం అవుతున్నది.

సరిగ్గా చూడు, గుర్రం శరీరం అంతా తెల్లగానే ఉన్నా దానితోక నల్లగా ఉంది, అంది కద్రువ.

తోకకూడా తెల్లగానే ఉంది, అని వినత అనగా, వివాదం రేగింది

దగ్గరగా వెళ్ళి చూద్దా మనుకున్నారు

కనుచీకటి పడుతూండడంవల్ల రేపు ఉదయమే చూడవచ్చునంది కద్రువ

ఎవరిమాట నెగ్గితే వారికి జీవితాంతం రెండవవారు దాసిగా ఉండాలని పందెం వేసుకున్నారు.

రాత్రి యింటికి చెరుతూనె కద్రువ తన బిడ్డలందరినీ పిలిచి :

తెల్లవారకుండా మీ రందరూ వెళ్ళి సముద్రతీరాన విహరించే ఉచ్చైశ్శ్రవం తోక నిండా నల్లని రోమాలుగా ఉండాలి, అనగా వారందరూ అటువంటి అన్యాయం తమవల్ల కాదన్నారు. అయితే మీ రందరూ జనమేజయుడు సాగించే సర్పయాగంలో నాశనం అవుతారు, అంది

ఆమాట వింటూ కర్కోటకుడు · అమ్మా! నీ కోరిక నెరవేరుస్తాను, అని ఆ గుర్రం తోకను నలుపు చేశాడు.

తెల తెల వారుతుండగా వినత, కద్రువ లిద్దరూ, సాగరతీరానికి వెళ్ళి చూడగా వినత మాట పొల్లుపోయింది. అదిమొదలుగా వినతను దాసిగా చేసుకుంది కద్రువ

అదేరోజున వినతానందనుడు గరుత్మంతుడు ప్రభవించాడు.

ఆతత పక్షమారుత రయప్రవికంపిత
ఘూర్ణితాచలవ్రాత మహార్ణవుండు
బలవ న్నిజదేహ సముజ్జ్వలప్రభాధూత
పతంగతేజు డుదితుండయి తార్క్ష్యుడు
తల్లికిన్ మనఃప్రీతి యొనర్చుచున్ ఎగసె
భీమ జవంబున అభ్ర వీధికిన్ ॥

ప్రభవిస్తూ మహాపరాక్రమంతో గగనతలాని కెగిసి, విహరించి దిగివచ్చి తల్లికి నమస్కరించి, అనంతరం కద్రువకు వందనం చేయగా ఆమె:

నాయనా మీ అమ్మవలెనే నువ్వుకూడా మా దాసుడివై ఉండాలి. ఇది మొదలుగా నా బిడ్డలందరినీ నీ మూపురం మీద ఎక్కించుకు ఆడిస్తూవుండు, అంది.

అందు కంగీకరించి గరుత్మంతుడు వారిని తన మూపున ఎక్కించుకుని ఎగిరి, ఎగిరి సూర్యమండల సమీపానికి చేరాడు.

సూర్యుని తాపానికి తాళలేక నాగులన్నీ తలలు వాల్చి స్పృహతప్పి నేలబడ్డాయి. అది చూచి కద్రువ ఇంద్రుని ప్రార్థించి కుంభవృష్టి కురిపించి వాటికి ఆశ్వాసన కలిగించింది. రోజులు గడుస్తున్నాయి.

ఈ దాసభావం గరుడునికి నచ్చలేదు. తన తల్లికి ఈ బానిసత్వం ఎలా వదులుతుందో చెప్పమని అడుగగా నాగజాతి ప్రముఖులందరూ, అమృతం తెచ్చియిస్తే దాస్యం వదులుతుంది, అన్నారు.

అంగీకరించి గరుత్మంతుడు తల్లిని చేరి·

అమ్మా! నేను అమృతం తెచ్చి యీ నాగులకు పోస్తే మనకు దాస్య విముక్తి లభిస్తుంది. అది తీసుకు రాగల శక్తి నాకున్నది కాని, ఆ శ్రమకు తగిన ఆహారం కావాలి, అన్నాడు.

నాయనా! ఈ సముద్ర మధ్యంలోని ద్వీపం నిండా ఎందరో నిషాదు లున్నారు. వారిని ఆరగించి నీ ఆకలి తీర్చుకో, అంది వినత

గరుత్మంతుడు ఉత్సాహంతో తల్లికి నమస్కరించి గగనవీధికి లేచాడు

లేచేవేళ విసరిన రెక్కలగాలికి సముద్రం కల్లోలిత మయింది. ద్వీపాన్ని చేరేవేళ ఆ గాలి విసురుకి అక్కడి మహావృక్షాలు ఊగిసలాడాయి. నేలమీద నిలబడలేక నిషాదులు సుడిగాలిలో తిరుగుతూ పైకి లేస్తూంటే గరుత్మంతుడు తననోరు విశాలంగా తెరిచి అందరూ తన ఉదరంలోకి చేరగానే నోరు మూసేశాడు.

నిషాదులందరినీ ఆరగించినా ఆకలి తీరలేదు ఆకాశవీధిని వెడుతూండగా కశ్యపుడు కనిపించి :

నాయనా! నవ్వూ మీ అమ్మా కుశలంగా ఉన్నారా! అన్నపానాలకు లోటు కలగడం లేదు కదా, అని కుశలప్రశ్నలు వేశాడు

పితృపూజ్యా! కుశలంగానే ఉన్నాం అయితే ఇప్పుడు అమ్మకు దాస్యవిమోచనం కలిగించడానికి వెడుతున్నాను నా ఆకలి తీరే మార్గం చెప్పండి, అన్నాడు

"నాయనా! ఇక్కడికి సమీపంలో పెద్ద సరోవరం ఉంది. దానిలో గజకచ్ఛపాలు రెండు నిర్విరామంగా పోరాడుతున్నాయి. చిత్రం ఏమిటంటే యీ రెండూ గత జన్మలో సోదరులై అప్పటి వైరంతో యిలా పుట్టి కొట్టుకుంటున్నాయి

ఆ జన్మలో వీరి పేర్లు విభావసుడు, సుప్రతీకుడు ఇద్దరూ నిష్ఠగా తపస్సు చేసుకునే వారే, కాని వారికి సంపదల మీద వ్యామోహం వదలక తన భాగం తన కిమ్మని తమ్ముడు సుప్రతీకుడు అడిగాడు.

తమ్ముడూ! లోభబుద్ధికల మనుష్యులే సంపదలు పంచుకుని ఆ వ్యామోహంతో ఒకరి నొకరు చంపుకుంటారు. అన్నదమ్ముల మధ్య యిటువంటి ద్వేషం పెరిగిన సందు చూసి ఇతరులు వచ్చి వీరి సొమ్ము కాజేస్తారు అందుచేత పంపకాలు మంచి పనికాదు. పయిగా నేను నీ అన్నగారిని.

కనిష్ఠాన్ పుత్రవత్ పశ్యే జ్యేష్ఠో భ్రాతా పితృ సమః ॥

అని ధర్మశాస్త్రం చెపుతున్నది. నిన్ను నేను తండ్రిలా చూసుకోవాలి, అన్నాడు వాడు వినలేదు.

వీడికి పంపకం ఇష్టంలేదు.

వాద ప్రతివాదాలు పెరిగాయి.

చివరకు విపరీతక్రోధంతో ఒకరినొకరు శపించుకుని యిలా ఏనుగు, తాంబేలు అయి పుట్టి కొట్టుకుంటున్నారు.

ఆ ఏనుగు చెరువుగట్టుదిగుతూ ఘీంకరిస్తుంది ఆధ్వని వింటూనే తాబేలు నీటి మీద తేలి అలలు రేకెత్తిస్తుంది రెండూ సంగ్రామం సాగిస్తాయి.

మహాపర్వతంలా ఉంటుంది ఏనుగు

పెద్దమేఘంలా ఉంటుంది తాబేలు.

ఆ రెంటినీ ఆహారంగా గ్రహించి నీ ఆకలి తీర్చుకో, అని ఆశీర్వదించి పంపాడు

గరుత్మంతుడు సరోవరం సమీపించి ఒకకాలిగోళ్ళతో ఏనుగునూ మరొకకాలి గోళ్ళతో తాబేలునూ పట్టి ఎగిరాడు

ఎగిరి ఎగిరి మేరుగిరిమీద అలంబతీర్థం చేరి అక్కడ విశాలశాఖలతో అలరారే మర్రిచెట్టుకొమ్మమీద కాలూనుతూండగా అది ఫెళఫెళలాడుతూ విరగసాగింది.

ఆ సమయంలో ఆ కొమ్మమీద పాదాలుంచి తలక్రిందుగా వ్రాలి తపస్సు చేసే వాలఖిల్యులు కనిపించారు కొమ్మ నేలకూలితే వారందరూ మరణిస్తారనే భయంతో ఆ కొమ్మను ముక్కుతో పట్టి ఎగురుతున్నాడు.

ఎగిరి ఎగిరి గంధమాదనం చేరి, అక్కడ తపస్సు చేసుకునే కశ్యపుని చేరగా ఆయన :

నాయనా ! ఇంత దుస్సాహసం ఎందుకు చేశావు. సూర్యకిరణాలే ఆహారంగా జీవిస్తూ తపోదీక్షలో ఉన్న వాలఖిల్యమహర్షిగణం నిన్ను అనుగ్రహించుగాక, అని ఆశీర్వదించాడు.

వాలఖిల్యులు ఆకొమ్మను విడిచి మరో వృక్షశాఖను ఆశ్రయించారు.

అప్పుడు కశ్యపుని సూచనానుసారం గరుత్మంతుడు ఆ మహావటవృక్షశాఖను నిర్జనంగా ఉండే మంచుకొండ సమీపంలో విడిచి, గజ, కచ్ఛపాలను తృప్తిగా ఆరగించి, బయలుదేరాడు

గరుత్మంతుడు తీవ్రవేగంతో దేవలోకం చేరుతున్నాడు. గమనవేగానికి ధూమ మేఘాలతో అగ్నిజ్వాలలు పుడుతున్నాయి ఉల్కలు పడుతున్నాయి సిద్ధ సాధ్య వసు మరుద్గణాలు అలజడి పడ్డాయి దేవతాకిరీటాలు ధూళితో నిండుతున్నాయి

అది చూసి దేవేంద్రుడు భయకంపితుడై తమ గురువయిన బృహస్పతి ముందు చేతులు జోడించి నిలువగా ఆయన :

అమృతం హరించడానికి గరుత్మంతుడు వస్తున్నాడు. వాడు సర్వశక్తిసంపన్నుడు. నువ్వు వాలఖిల్యమహర్షులను పరిహసించిన ఫలం యిది, అన్నాడు

దేవేంద్రుడు తక్షణం అమృతరక్షకులయిన దేవతల వద్దకుపోయి గరుత్మంతుని రాకను తెలిపి తగు రక్షణ కల్పించాడు

దేవతలందరూ చక్ర, శూల, పరిఘ, పట్టిసాది ఆయుధాలు సన్నద్ధం చేసుకుని గదా ఖడ్గధారులై అప్రమత్తంగా నిలబడ్డారు, అని సూతుడు చెపుతూంటే ;

మహర్షీ దేవేంద్రునిపై వారి కెందుకు ఆగ్రహం కలిగిందో వివరించి అమృతహరణ గాథ కొనసాగించండి, అన్నారు మహామునులు

సూతుడు : మహర్షులారా ! కశ్యప ప్రజాపతి పుత్రసంతానం కోసం ఆరంభించిన యాగంలో సహకరించడానికి సర్వదేవ, గంధర్వ మునిసంఘాలూ వచ్చాయి. అప్పుడు సమిధలు తెచ్చే పని దేవతలకూ వాలఖిల్యులకూ అప్పగించారు

దేవేంద్రుడు పర్వతమంత సమిధలమోపు తెస్తున్నాడు అంగుష్ఠమాత్ర దేహులయిన వాలఖిల్యులు తెచ్చే సమిధలను చూచి పరిహాసంచేశాడు వారు ఇంద్రుని అహంకారానికి ప్రాయశ్చిత్తంగా వానిని కలవరపరచే పరాక్రమ తేజస్సంపన్నుడయిన మహాశూరుడు జన్మించాలని సంకల్పించి యజ్ఞం చేయబోయారు.

అది విని కశ్యపుడు : బ్రహ్మ ఆజ్ఞానుసారం ఇంద్రుడు త్రిలోకాధిపతిగా ఉన్నాడు. ఆ చతుర్ముఖుని మాటకు వ్యతిరేకంగా మీరు మరొక ఇంద్రుని సృష్టించడం ఉచితం కాదు. నేను సంకల్పించిన యజ్ఞంలో ప్రభవించే బాలుడు పక్షీంద్రుడయి దేవేంద్రుని అహంకారాన్ని అణచగలడని చెప్పగా వారు శాంతించారు

అదీ నాటి కథ !

గరుత్మంతుడు అమృతహరణానికి దేవభూమిలో దిగుతున్నాడు.

ఆ రెక్కలవిసురులో పుట్టిన గాలికి అక్కడి మహావృక్షాలు సైతం ఊగిసలాడిపోగా రక్షణ కార్యం నిర్వహించే వారందరి గుండెలూ గజ గజ లాడుతున్నాయి గాలిక రేగిన ధూళిలో అందరికన్నులూ మూసుకుపోయాయి. అయినా శక్తి కూడ గట్టుకుని వారు తిరగ పడ్డారు. వాడి గోళ్ళతో, బలమయిన ముక్కుతో చీల్చి వారి దేహాలను రక్త సిక్తం చేశాడు.

అందరినీ పరాజితులను చేసి అమృతభాండాన్ని చేరుతున్నాడు. కలశం చుట్టూ అగ్ని జ్వాలలు రేగాయి. తక్షణం తన నోటినిండా నదీజలాలను తెచ్చి ఆ జ్వాలలను చల్లార్చి సూక్ష్మరూపంతో అమృత కలశాన్ని సమీపించాడు

దాని చుట్టూ ఒకానొక చక్రం పదునయిన కత్తులతో పరిభ్రమిస్తున్నది. ఏ వస్తువు దాన్ని సమీపించినా ఛిన్నాభిన్నం కావలసిందే!

అత్యల్ప సూక్ష్మ శరీరంతో చక్ర రంధ్రంలోంచి కలశసమీపానికి చేరాడు. దాన్ని రెండు మహాసర్పాలు రక్షిస్తున్నాయి. అవి బుసకొడుతూంటే అగ్నిజ్వాలలు రేగుతున్నాయి. వాటి కన్నులు మాణిక్యాలవలె వెలుగుతున్నాయి నేత్ర గోళాలలోకి ధూళి విసిరాడు. అవి కన్నులు మూసుకున్నాయి. వెంటనే తన గోళ్ళతో వాటిని చీల్చి చక్రాన్ని తునియలు చేసి అమృతకలశం తీసుకుని గగనవీధికి చేరాడు

అది చూసి మహావిష్ణువు సంతోషించి ఎదురుగా వచ్చి: నీకు కావలసిన వరం కోరుకో, అనగా :

స్వామీ! నన్ను మీ ధ్వజలాంఛనంగా స్వీకరించండి. ఈ అమృతం ఆస్వాదించనవసరం లేకుండా నాకు అజరామరత్వం ప్రసాదించండి, అనగా అనుగ్రహించి నువ్వు నా వాహనంగా ఉండు, అన్నాడు నారాయణుడు.

పరమానందంతో అంగీకరించాడు గరుత్మంతుడు

అప్పటికి దేవేంద్రుడు ఎదురువచ్చి వజ్రాయుధం ప్రయోగించగా దాని శక్తిని కించ పరచడం యిష్టంలేక తన రెక్కలోని ఒక ముక్కను దానికి విడిచాడు

అది చూసి దేవేంద్రుడు ఆశ్చర్యంతో·

నీ శక్తి చాలా ఆశ్చర్యకరంగా ఉంది నాతో సఖ్యంగా ఉండు. ఇప్పుడు నువ్వు ఈ అమృతకలశం నాగులకు అర్పిస్తే యిది స్వీకరించి వారు లోకకంటకు లవుతారు అన్నాడు

దేవేంద్రా! మాతృదాస్య విముక్తికి ఈ కార్యం నిర్వహిస్తున్నాను. నేను వారికిది యివ్వక తప్పదు. ఇచ్చి మా అమ్మకు దాసీత్వం తప్పించుకుంటాను. నేను వారి దగ్గర ఉంచిన క్షణంలో నువ్వు అపహరించుకు పోవచ్చు, అన్నాడు.

అంగీకరించాడు ఇంద్రుడు.

అందుకు ప్రతిఫలంగా నాగజాతిని గరుత్మంతునికి ఆహారంగా అనుగ్రహించాడు

గరుత్మంతుడు అమృతభాండంతో నాగులను సమీపించి.

ఇదిగో! ఈ పవిత్రమయిన దర్భలమీద దీన్ని ఉంచుతున్నాను మీ రందరూ స్నానాలు చేసి వచ్చి ఆరగించండి. మా అమ్మకు దాస్యవిముక్తి కలిగింది కదా! అనగా సర్పాలన్నీ సంతోషంతో స్నానానికి బయలుదేరాయి; అంతే!

అమరేంద్రుడు అమృతభాండాన్ని హరించుకుపోయాడు

తిరిగివచ్చిన సర్పాలు కలశం కనిపించక విచారంతో దర్భలు నాకాయి. వాటి నాలుకలు చీలిపోయాయి ఇదీ ఆ కథ, అని సూతుడు కొనసాగుతున్నాడు.

తల్లికి ఆగ్రహం కలిగించిన కారణాన సర్పజాతికి శాపం వచ్చింది. విధి నిర్ణయాను సారం జనమేజయ మహారాజు సర్పయాగం ఆరంభించాడు

ఆ సమయాన అక్కడకు ఎందరెందరో వేదవేత్తలు, మహామునులు, పురాణ వ్యాఖ్యాతలు చేరారు. వారందరూ సద్గోష్ఠులు సాగించే సమయంలో జనమేజయుడు వ్యాస మహర్షిని సమీపించి తమ పితామహులయిన కురుపాండవుల గాథ వినిపించవలసిందని అర్థించాడు

అప్పుడు మహర్షి వ్యాసుడు ఆ భారతసత్కథా ప్రవచనం సాగించుమని తన శిష్యుడయిన వైశంపాయనుని ఆదేశించగా ఆ మునిచంద్రుడు·

నారాయణం నమస్కృత్య నరంచైవ నరోత్తమం
దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయ ముదీరయేత్

అని నర నారాయణులకూ సరస్వతీ బాదరాయణులకు అభివాదం చేసి భారత ప్రవచనానికి ఉపక్రమించాడు

జనమేజయ మహారాజా!

జగదారాధ్యులూ, తేజస్సంపన్నులూ అయిన మా గురుపూజ్యులు కృష్ణద్వైపాయనులు లక్షశ్లోకాలతో నూరు పర్వాలతో సర్వజన శ్రవణ యోగ్యంగా వేదధర్మమంతా యిందులో నిక్షేపించారు. కురు, పాండవ రాజవంశగాథలే కాక అలనాటి సర్వరాజవంశాల చరిత్రనూ ఈ మహేతిహాసంలో అందించారు

చతుర్విధపురుషార్థ చర్చ విస్తారంగా ఉంది. మంత్రశాస్త్రం ఉంది. నదీ, నద సాగరాలతో సర్వ తీర్థ క్షేత్రాల వివరణా యిచ్చారు. చతురంగిబలాలతో వ్యూహనిర్మాణ విశేషాలున్నాయి

సాహిత్యంలో కనిపించే వాక్యనిర్మాణం, శైలీభేదం, కథలో కథ అల్లుకుంటూ పోయే సొగసు, ఉత్కంఠను పెంచే కథనకౌశలం అన్నీ ఉన్నాయి.

ఇంతెందుకు ఇందులో లేనిది ఎక్కడా లేదు. ఎక్కడ ఉన్నదయినా యిందులో దొరుకుతుంది. అంటే ఇందులో ఏ విషయం ఉన్నదో అదే అంతటా లభిస్తుంది.

ధర్మే చార్థే చ కామేచ మోక్షేచ భరతర్షభ -
య దిహాస్తి త దన్యత్ర య న్నేహాస్తి న తత్ క్వచిత్ ॥

వేదములకు అఖిల స్మృతి వాదములకు
బహు పురాణ వర్గంబులకున్
వాదైన చోటులను తా
మూదల ధర్మార్థ కామ మోక్ష స్థితికిన్.

సముద్రం రత్నాలకు నిలయం అయినట్లు భారతం సర్వగాథలకూ, నీతులకూ కేంద్రం. అటువంటి భారతం ——

ఆయుష్యం బితిహాస వస్తుసముదాయం
బైహి కాముష్మిక శ్రేయఃప్రాప్తి నిమిత్త
ముత్తమ సభాసేవ్యంబు లోకాగమ
వ్యాప్తి కాంతగృహంబు నా బరగి
నానా వేద వేదాంత విద్యాయుక్తంబగు దాని
చెప్పదొడగెం త ద్భార తా ఖ్యానమున్....
భారత భారతీ శుభ గభస్తిచయంబుల చేసి
ఘోరసంసారవికార సంతమసజాల
విజృంభమువాపి సూరి చేతో రుచిరాబ్జ బోధన
రతుండగు దివ్య పరాశరాత్మ జాంభోరుహమిత్రు
గొల్చి మునిపూజితు భూరి యశో విరాజితున్ ॥

కథా ప్రారంభం

ధర్మచింతన తత్పరుడయిన ఉపరిచరుడనే మహారాజు చేదిదేశాన్ని ప్రజారంజకంగా పాలిస్తూ ఉండేవాడు.

కొంతకాలం రాజ్యపాలనం సాగించిన అనంతరం అరణ్యానికి వెళ్ళి తపోదీక్షతో పరబ్రహ్మను ఆరాధిస్తున్న రోజులలో ఆయన తీవ్రనిష్ఠకు భయపడి దేవేంద్రుడు స్వయంగా వచ్చి :

ఆర్యా ! అప్పుడే నువ్వు తపోదీక్ష వహించవలసిన పనిలేదు. ధన కనక వస్తు వాహన సంపన్నులయిన చేదిదేశ ప్రజలు ధర్మపరాయణులు. వారు పరిహాసానికికూడా అసత్యం పలకరు ఎప్పుడూ సంతోషంతో కల కలలాడే వదనాలతో ఉంటారు గురుసేవానిరతులు. తండ్రి జీవించి ఉండగా ఆస్తి పంపకాలకొసం కొట్లాడుకునే నైచ్యం వారిలో లేదు. దీనజన రక్షణ జీవితపరమావధిగా కాలం గడుపుతారు. అటువంటి దేశాన్ని నువ్వు మరి కొంత కాలం పాలించాలి స్ఫటిక మణి నిర్మితమయిన యీ విమానమూ శస్త్రాస్త్ర భీతి కలగ నీయని ఇంద్రమాల నీకు కానుకగా యిస్తున్నాను. వీటికి తోడు ధర్మరక్షణార్థం వంశీదండం కూడా బహూకరిస్తున్నాను. అని ఉపరిచరుణ్ణి చేదిదేశానికి ప్రభువుగా పంపాడు.

ఉపరిచరుడు ధర్మకామినతో సంసారం సాగించి అయిదుగురు బిడ్డలను కన్నాడు.

వారిలో బృహద్రధుడు మహారధికుడుగా ప్రఖ్యాతుడయి మగధదేశానికి చక్రవర్తి అయాడు. మిగిలిన నలువురినీ నాలుగు రాజ్యాలకూ అధిపతులను చేశాడు. (మణివాహన, ప్రత్యగ్రహ, యదు, మావేల్ల అని వారిపేర్లు)

తన రాజధానీ నగరసమీపంలో ప్రవహించే శక్తిమతీ నదికి కోలాహలమనే పర్వతం అడ్డురాగా దాన్ని తన పాదంతో తన్ని తునా తునకలు చేశాడు. ఆ కోలాహల సంయోగ కారణంగా నదీగర్భంనుంచి ఒక బాలుడు, బాలిక ప్రభవించారు. వారిద్దరినీ ఉపరిచరునికి అప్పగించింది శక్తిమతి.

ఆ కన్యను ఆయన భార్యగా గ్రహించాడు. ఆమె పేరు గిరిక. ఆ బాలుని పరాక్రమం గ్రహించి సేనాపతిగా నియోగించాడు

ఒకనాడు వేటకువెళ్ళి, ఆ వసంతశోభకు మదనతాపం చెలరేగి యింద్రియస్ఖలనం అయింది. ఆ సమయాన శాపవశాత్తూ మత్స్యరూపంలో ఉన్న అద్రిక అనే అప్సరస

గర్భాన అదిపడి ఒక బాలిక, బాలుడు పుట్టారు. ఆ బాలుడు మత్స్యుడనీ, బాలిక మత్స్యగంధి అనీ ప్రఖ్యాతు లయారు. ఈమెనే సత్యవతి అని పిలుస్తారు.

నదీతీరాన ఉండే దాశరాజుకి బాలికను వప్పగించాడు ఉపరిచరవసువు. ఆమె అక్కడే పడవ నడుపుతూ తండ్రి అదుపాజ్ఞలలో పెరుగుతున్నది.

ఆ రోజులలో ఒకనాడు పరాశరమహర్షి ఆ దారినే వచ్చి నది దాటడానికి పడవ ఎక్కాడు.

నావ నదీమధ్యం చేరింది.
పరాశరమహర్షి హృదయం చలించింది.

సిద్ధ సాధ్య గణాలను సమ్మోహింపజేసే సత్యవతి సౌందర్యం ఆ మునిచంద్రుని మనసును చూరగొన్నది. ఆయన తన మనస్సు విప్పి చెప్పాడు.

ఆమె సిగ్గుతో పరిసరాలలో ఉన్న మునిజనాన్ని చూపింది.
ఆయన తపశ్శక్తితో పరిసరాలలో చీకటితెరలు ప్రసరించాడు.

అప్పుడామె: స్వామీ! నేను కన్యను. నామీద సర్వాధికారాలూ మా నాన్నగారివి. ఇది మీరెరుగని విషయం కాదు. పైగా ఇందువల్ల నా కన్యాత్వం దూషితం అయితే బంధువుల ముందు నేను నిలబడగలనా!

అని శంకించింది.

తరుణీ! ఇందువల్ల నీ కన్యాత్వం దూషితం కాని వరం యిస్తున్నాను. మరేం కావాలో కోరుకో అన్నాడు.

ఆమె: స్వామీ! నా శరీరం మత్స్యగంధంతో ఉన్నది. దాన్ని తొలగించండి, అనగా అనుగ్రహించాడు మహర్షి.

వ్యాసజననం

పరమసంతోషంతో పరాశరుని వాంఛ తీర్చింది. తీరిన ఉత్తరక్షణంలో

పరమేష్ఠి కల్పుడగు అ ప్పరాశరు
నెమాగమమున పరమగుణైకాభరణకు
అనవద్యమనోహరమూర్తికి
సత్యవతికి అమ్మునిశక్తిన్ —

వేద్యోగర్భంబున
అహిమద్యుతితేజుండు
వేదమయు డఖిలమునీంద్రాప్యుడు
వేదవ్యాసుం డుద్య జ్ఞానంబుతోడ
ఉదితుండయ్యెన్ —

మునిలోకపూజ్యుడు, వేదవేదాంగవిదుడు అయిన వేదవ్యాసుడు సద్యోగర్భంలో ఉదయించి తల్లికి నమస్కరించి :

అమ్మా ! నేను తపోదీక్షకు వెడుతున్నాను. నువ్వు ఎప్పుడు స్మరిస్తే అప్పుడు నీ సమక్షంలో ఉంటాను, అని తపోవనానికి వెళ్ళి త్రీవసిష్ఠతో తపస్సుచేశాడు.

సంచిత పుణ్యు డంబురుహసంభవు నంశము దాల్చి, పుట్టి
లోకాంచితు డైనవాడు నిఖి లాగమపుంజము
వేర్పడన్ విభాగించి జగంబులందు వెలుగించి
సమస్త జగద్ధితంబుగా పంచమవేదమై బరగు
భా ర త సం హి త జేసె మున్నతిన్ ॥

ఆ మహర్షి అనుగ్రహించిన మహాభారతాన్ని సావధాన చిత్తులై ఆకర్ణించండి.

ఇంద్రపదవిని అధిష్ఠించిన నహుషుని కుమారుడు యయాతి. ఆయన కుమారులలో కనిష్ఠుడయిన పూరువు కారణంగా పురువంశం ఏర్పడింది పురువంశీయులలో ప్రముఖుడు ప్రతీప మహారాజు

ఈ మహారాజు సర్వప్రజలనూ అనురాగంతో చూస్తూ, ధర్మమార్గం విడవకుండా చిరకాలం రాజ్యపాలనం చేసి, గంగానదీతీరాన తపస్సు చేస్తున్నాడు.

ఆ రోజులలో ఒకనాడు—

గంగ దివ్యాంగన రూపంతో సిజాంగదీప్తులతో వచ్చి ఆ ప్రతీపమహారాజు యొక్క కుడి తొడమీద కూర్చుని, కనులలో తన కామవాంఛను కేంద్రీకరించి చూసింది.

ప్రతీపుడు : ఓ పద్మనయనా ! ను వ్వెవరవు ? ఎందు కిలా వచ్చావు.

గంగ : ఇంద్రసమతేజా ! నేను జహ్నుముని పుత్రిని. నన్ను జాహ్నవి అంటారు. నిన్ను భర్తగా కోరి వచ్చాను.

ప్రతీపుడు: అగ్నిసాక్షిగా పరిణయమయిన పత్నిని తప్ప మరొక వనిత వదనం చూడని నన్ను కోరాలని నీ కెందుకు బుద్ధి పుట్టింది పుట్టినా నారీజనం వామ భాగాన ఉండాలి కాని, కన్నబిడ్డలు కూర్చునే కుడితొడమీద కూర్చుంటారా! అయినా నువ్వు కోరికతో వచ్చావు కనక నా కుమారుని భార్యగా నిన్ను స్వీకరిస్తాను అనడంతో గంగ నిష్క్రమించింది

ప్రతీపమహారాజు తన భార్య సునందాదేవితో విధ్యుక్తంగా ధర్మకర్మ లాచరిస్తూ సంసారయాత్ర చేస్తూ ఒక కుమారుని కన్నాడు. ఆ బాలునికి శంతను దని పేరుపెట్టి సర్వవిద్యలూ నేర్పించి రాజ్యభారం అప్పగించి

నాయనా! ఒకనాడు గంగానదీతీరాన ఒక సుందరాంగి నన్ను చేరినప్పుడు, ఆమెను నా కోడలుగా స్వీకరిస్తావన్నాను ఆమె నీకు తటస్థ పడినప్పుడు నిశ్శంకగా ఆమెను వివాహం చేసుకో, అని తపోవనానికి వెళ్ళాడు

శంతనుడు రాజ్యం పాలిస్తూ దేవేంద్ర సదృశంగా వెలుగుతున్నాడు. ఒకనాడాయన ధనుర్బాణాలు ధరించి వేటకు వెళ్ళి మృగాలెన్నిటినో సంహరించి, గంగా తీరానికి వచ్చాడు

అక్కడ విశ్రాంతిగా విహరించే సమయంలో గంగ దివ్యాంగనా రూపంతో సాక్షాత్కరించింది. ఆ లావణ్యవతిని చూసిన శంతనుని మనసులో మదనుడు అలజడి లేపాడు

ఆయన ఆమెను సమీపించి

సుశ్రోణీ! దేవ, దానవ, నాగ, గంధర్వ, యక్ష, రాక్షస, మానవ భామలలో యింతటి సౌందర్యవతిని నేను చూడలేదు నన్ను అనుగ్రహించు, అన్నాడు

గంగ: మహారాజా! నాకేమీ అభ్యంతరం లేదు అయితే కొన్ని నియమాలున్నాయి. నా మాటను కాదన్నా, నా మనసుకి కష్టం కలిగించినా ఆ క్షణంలో నేను మిమ్మి విడిచి వెడతాను. ఇది మీకు అంగీకారం అయితే మీ అభీష్టం నెరవేరుతుంది

గంగా శంతనుల వివాహం అయింది

వారి సంసారయాత్రలో గంగ ఏడుగురు బిడ్డలను కని అందరినీ నదీప్రవాహంలో విడచి, ఎనిమిదవ కుమారునికూడా అదే రీతిగా విడవడానికి సన్నద్ధం అవుతూండగా

ఓ వనితా! అసలు నువ్వెవరవు? ఎందుకిలా చేస్తున్నావు. పుత్రహత్యా పాతక భీతి లేదా నీకు! అని విరోధించాడు

నియమానుసారం నేను నిన్ను విడిచి వెడుతున్నాను అంటూ గంగ :

నేను జాహ్నవిని ; సర్వసురుల సంఘ సేవితను. దేవకార్యార్థం నీ దగ్గరకు వచ్చాను. వసిష్ఠుల శాపంవల్ల వసువులకు నరజన్మ ఎత్తవలసి వచ్చింది. నన్ను వేడారు. వారి శాప విమోచనార్థం యిలా చేశాను. ఇంక ఈ బాలుడు వారందరి అంశలతో జన్మించాడు వీడు నీ వంశప్రతిష్ఠను నిలుపుతాడు. వీని విద్యాభ్యాసం అయేవరకూ నాదగ్గర ఉంచి తరువాయి నీకు అప్పగిస్తాను వీనిని గంగానందనుడని పిలుస్తారు, అందరూ అంది :

అంగీకరించాడు శంతనుడు

ఇరవైనాలుగు సంవత్సరాలు గడిచాయి.

ఒకనాడు వేటకు వచ్చిన శంతనుడు గంగాతీరాన విహరిస్తున్న యువకుని చూచి ఆశ్చర్యచకితుడై నిలబడగా గంగ ఆ యువకుని తీసుకొనివచ్చి ఈ బాలుడు నీ కుమారుడు. వీడు సర్వ విద్యావిదు డయ్యాడు ఇంక నీ వెంట తీసుకు వెళ్ళవచ్చు, అంది :

శంతనుడు గాంగేయుని వెంటబెట్టుకొని రాజధాని చేరాడు.

శంతన మహారాజు తన కుమారునితో రాజధానికి వచ్చాడు. గాంగేయుడు తన సత్ప్రవర్తనతో, విద్యాశక్తులతో సర్వ ప్రజారంజకత్వం సంపాదించాడు. అలా నాలు గేళ్ళు గడిచాయి.

శంతనుడు ఒక సాయంసంధ్యలో యమునానదీ తీరాన విహరిస్తూ, చల్లగా వీచే గాలిలో సువాసనలు రాగా, అటే సాగి సాగి వినీలకేశపాశంతో, పద్మదళలోచన దీప్తులతో కన్ను కదలనీయని సుందర రూపంతో వున్న యౌవనాంగిని చూసి, ఆమె గోత్రనామాలు ప్రశ్నించగా, తాను ఆ ప్రాంతపు నిషాదరాజు బిడ్డననీ, ఆయన ఆజ్ఞానుసారం యమునా నదిలో పడవ నడుపుతూ బాటసారులను దాటిస్తాననీ అంది.

రూపాన్ని మించిన ఆమె మృదు మధుర వాక్యాలు విన్న మహారాజు అప్పటికప్పుడే నిషాదరాజును సమీపించి ఆమెను తనకు భార్యగా అనుగ్రహించ మని వేడుకున్నాడు.

తన బిడ్డకు అంతకంటె ఉత్తమ వరుడు లభించడనీ అయితే తన అభిమతానుసారం ఆమె కుమారుడే రాజ్యాధికారి కావాలనీ అన్నాడు

శంతనుడు ఆమోదించలేక తిరిగివచ్చి, విచారహృదయంతో, ఆమెయందే మనసు నిలిపాడు. తండ్రి విచారంతో వుండడం గమనించిన గాంగేయుడు ఆయన బాధకు కారణం తెలుప గోరగా .

నాయనా! నువ్వు నాకు ఒక్క కొడుకువు అయినా వందల బిడ్డలను కన్న తృప్తి వున్నా, నువ్వు మహావీరుడవు కావడంవల్ల ఏ సమయంలో నీకు ఏ ప్రమాదం సంభవిస్తుందో, అందువల్ల ఈ పురువంశం అంతరిస్తుందేమో అని బాధపడుతున్నాను

వేదత్రయమూ, అగ్నిహోత్రమూ, శిష్యప్రశిష్యయుత మయిన విద్యావంశమూ ఆత్మసంతానంతో సమానం కాబోవు అని మహామహులు చెపుతున్నారు. సంతానజ్యోతి నిరంతరాయంగా ప్రకాశిస్తూ వుండాలి - అన్నాడు.

అది విని గాంగేయుడు వృద్ధమంత్రిని సమీపించగా నిషాదరాజు పెట్టిన నియమం వినిపించాడు. గాంగేయుడు కులవృద్ధులతో నిషాదరాజును చేరి :

దాశరాజా! నీ నియమానుసారం నీ దౌహిత్రుడే రాజ్యాధికారి అవుతాడు. నేను ఈ క్షణంలో రాజ్యవాంఛ త్యాగంచేస్తూ, నా సర్వాధికారాలనూ వదలుకుంటున్నాను అన్నాడు.

అప్పుడు దాశరాజు: రాజనందనా! నీమీద నాకు విశ్వాసం వుంది కాని నీ సంతానం రాజ్యకాంక్ష లేకుండా వుంటారని నాకు నమ్మకం వుండదు కదా! అనడంతో.

ఓ దేవతలారా! పితృప్రియం కోరుతూ నేను చెసే ప్రతిజ్ఞ ఆలకించండి ఇతః పూర్వమే నేను రాజ్యవాంఛ విడిచిపెట్టాను ఇప్పుడు బ్రహ్మచర్యవ్రతం స్వీకరిస్తున్నాను అద్యప్రభృతి ఈ నియమాన్ని ఆజన్మాంతం సాగిస్తాను- అన్నాడు

దాశరాజు హృదయం పొంగి పులకించింది మరుక్షణమే తన బిడ్డను గాంగేయునితో రథం ఎక్కించి హస్తినాపురం పంపాడు

కుమారుని ప్రయత్నమూ, ప్రతిజ్ఞా విన్న శంతనుడు హర్షపులకితుడై వానికి స్వచ్ఛంద మరణం వరంగా యిచ్చి సత్యవతిని విధ్యుక్తంగా వివాహ మాడాడు.

సత్యవతీ శంతనుల దాంపత్యఫలంగా చిత్రాంగదుడూ, విచిత్ర వీర్యుడూ అను కుమారు లిద్దరు కలిగారు. వారికి యింకా యౌవనం రాకుండానే శంతనుడు దివంగతు డయ్యాడు. సత్యవతి ఆజ్ఞానుసారం చిత్రాంగదుని పట్టాభిషిక్తుని చేసి రాజ్యవ్యవహారాలు తానే చూస్తున్నాడు గాంగేయుడు.

చిత్రాంగదుడికి వయస్సు వచ్చింది. ఆ రోజులలో చిత్రాంగదుడనే గంధర్వు డొకడు వచ్చి నువ్వు కూడా నా పేరే పెట్టుకున్నావు కనుక నాతో యుద్ధంచేసి గెలు పొందినా సరే, లేదా నీ పేరు మార్చుకున్నా ఆనందమే, అనగా చిత్రాంగదుడు కోర

మినం మెల్లిదిప్పి యుద్ధానికి పిలిచాడు ఆ యుద్ధంలో చిత్రాంగదుడు నేలకూలడంతో విచిత్ర వీర్యుని సింహాసనం ఎక్కించాడు భీష్ముడు

విచిత్రవీర్యుడికి వయసురాగానే గాంగేయుడు కాశీరాజకన్యలను ముగ్గురిని స్వయంవరంలో జయించితెచ్చి, తన సోదరుని కిచ్చి పెళ్ళిచెయ్యాలనుకున్నాడు వాటిలో అంబ తానంతకు ముందే సాళ్వదేశాధిపతికి తన హృదయం అర్పించా నంది. ఆమెను రథం మీద పంపి అంబిక, అంబాలికలకు విచిత్రవీర్యునితో పెండ్లి చేశాడు

ఏడు సంవత్సరాలపాటు విచిత్రవీర్యుడు అంతఃపురం వీడకుండా భార్యలిద్దరితో క మోహభోగా లనుభవించడంతో క్షయవ్యాధి ఆయన దేహాన్ని ఆరగించింది.

గాంగేయుడు విచార పూర్ణహృదయంతో తల్లి అనుమతి పొంది సోదరునికి దహన సంస్కారాలు పూర్తిచేశాడు సత్యవతిహృదయం పుత్రశోకంతో నిండింది రోజులు గడుస్తున్నాయి గాంగేయుడికి వెన్ను విరిగినట్లే అయింది

ధృతరాష్ట్రాదుల జననం

రోజులు వెనుకబడుతున్నాయి

సత్యవతి కొంతతేరుకుని

గాంగేయా! ఈ వంశ కీర్తి ప్రతిష్ఠలూ, వీరి పరలోకగతులూ నీ మీద ఆధారపడి వున్నాయి. విచిత్రవీర్యుని భార్యలిద్దరూ నిండు యౌవనంలో వున్నారు దేవర న్యాయాను సారం నువ్వు వారియందు సంతానం పొంది ఈ వంశాన్ని ఉద్ధరించు, అంది

అమ్మా! నా ప్రతిజ్ఞ నువ్వెరగనది కాదు; ఏ ప్రలోభంతోనూ నేను రాజ్యాన్ని కానీ, స్త్రీని కానీ మనస్సులోకి రానివ్వను, అన్నాడు గాంగేయుడు.

ఆ సమాధానానికి సత్యవతి తృప్తిపడి·

నాయనా! పరాశరుని అనుగ్రహ విశేషంవల్ల కన్యాత్వం చెడకుండా నేను వ్యాసుని కన్నాను నేను ఎప్పుడు తలచుకుంటే అప్పుడే వస్తానన్నాడు వాడు. ఇప్పుడు వానిని రప్పించి, ఈ ధర్మకార్యం వానిచేత పూర్తిచేయిద్దాం, అని వ్యాసుని స్మరించగా ప్రాంశు పయోదనీలతనుభాసితుడు, ఉజ్జ్వల దండధారి, కమండలపాణియై సాక్షాత్కరించి తల్లికి అభివాదంచేసి నిలువగా :

నాయనా! నువ్వు సర్వధర్మవిదుడవు ఇప్పుడు దేవరి న్యాయానుసారం ఈ వంశాన్ని నిలబెట్టాలి, అనగా తల్లి మాటకు తలవంచాడు వ్యాసుడు

సత్యవతి పెద్దకోడలిని పిలిచి: అంబికా! నా దురదృష్టంవల్ల కొడుకు లిద్దరూ పోయారు ఇందుమూలంగా ఈ కురువంశం అంతరించే ప్రమాదం ఏర్పడింది ఆ ప్రమాదం నుంచి రక్షించడానికి గాంగేయుని అనుమతితో వ్యాసులవారిని అంగీకరింపజేశాం. ఆయన అనుగ్రహాన నువ్వు కుమారుని కని ఈ రాజ్యానికి ప్రభువుగా నిలబెట్టాలి, అని ఆమెను అంగీకరింపజేసి శయ్యాగృహానికి పంపింది

రత్నదీపకాంతులు నిండిన హంసతూలికాతల్పం మీద అతిలోక మోహనాంగి అంబిక సంతానార్థియై వ్యాసులవారికోసం నిరీక్షిస్తున్నది ఆయన వచ్చాడు

శయ్యామందిరం వీడి వెడుతూండగా సత్యవతి 'నాయనా!' అని సాభిప్రాయంగా చూసింది

అమ్మా! ధీరుడూ శూరుడూ అనంతశక్తి సంపన్నుడూ, విద్వాంసుడూ అయిన కుమారుడు జన్మిస్తాడు. అయితే మాతృదోషంవల్ల వాడు అంధుడవుతాడు- అని చెప్పాడు

నాయనా! ఈ కురుసామ్రాజ్యానికి గుడ్డివాడు రాజు కావడానికి వీలులేదు. అందుచేత రాజ్యాధికారం వహించగల కుమారుని అంబాలికకు అనుగ్రహించు- అని ప్రార్థించగా అంగీకరించి వ్యాసుడు, ఆమె శయనాగారానికి వెళ్ళాడు

ఆయన తిరిగివస్తూండగా సత్యవతి ఎదురయింది

అమ్మా! వీడుకూడా మహావీరుడూ, శూరుడూ అవుతాడు. కాని మాతృదోషం వల్ల పాండువర్ణదేహి అవుతాడు, అనగా ఆమె, నాయనా! ఏ అవలక్షణాలూ లేని మరొక బాలుని అంబికకు అనుగ్రహించు అంది

అంగీకరించాడు అమ్మమాట వ్యాసమహర్షి

అంబిక అత్తగారిమాటకు ఎదురు చెప్పక అంతఃపురానికి వచ్చి తన దాసిని అపూర్వంగా అలంకరించి పంపింది. శయ్యామందిరంలో ఆ మహర్షిని సేవించి, ఆనందించి, సంతుష్టి చేసి అచిరతో శయనించింది దాసి

ఆయన తిరిగివెడుతూ: అమ్మా! అంబిక తనదాసిని పంపింది శాపగ్రస్తుడయిన యమధర్మరాజును ఆమె గర్భంలో నిక్షేపించాను వాడు మహావిద్వాంసుడూ, ధర్మపరుడూ, లోభ, క్రోధరహితుడూ అయి ఈ వంశశ్రేయస్సుకు పాటుపడతాడు. అని విస్మయమించాడు

వివాహ వేదిక

బాలులు ముగ్గురూ పెరుగుతున్నారు. ప్రజలందరూ ఉత్సవాలతో ఉత్సాహంతో గడుపుతున్నారు.

యౌవనం రాగానే ధృతరాష్ట్ర, పాండురాజ, విదురులకు వివిధ విద్యలూ నేర్పించాడు భీష్ముడు. పాండురాజు ధనుర్విద్యలో అసమానఖ్యాతి గడించాడు. ధృతరాష్ట్రుడు దేహబలంలో అసదృశుడయ్యాడు. విదురుడు ధర్మవిషయవిదుడూ, ఆత్మజ్ఞానీ అయాడు.

అంధత్వం కారణంగా ధృతరాష్ట్రుడూ, అన్యక్షేత్రం కారణంగా విదురుడూ సింహాసనార్హులు కారని పాండురాజును చక్రవర్తి పీఠం ఎక్కించారు. అనంతరం ఒకనాడు భీష్ముడు విదురునితో .

నాయనా! వ్యాసుని కృపవల్ల ఈ కురువంశం నిలిచింది. ఇప్పుడు మీరు ముగ్గురూ ఈ రాజ్యచక్రాన్ని నడపాలి. ధృతరాష్ట్రుడూ, పాండురాజూ నవయౌవనులయారు. వారికి యోగ్యులయిన రాజపుత్రికలను పరిణయం చెయ్యాలి. గాంధార రాజు సుబలుని కుమార్తె గుణ శీల రూపవతి అని విన్నాను. అలానే యదువంశీయుడయిన శూరసేనుని కుమార్తె కుంతిభోజుని దత్తపుత్రికగా పెరుగుతున్నది. వారిద్దరినీ మన ఇంటి కోడళ్ళుగా తీసుకురావాలని వుంది. నీ అభిప్రాయం ఏమిటి, అని అడిగాడు.

వినయంతో విదురుడు ఆర్యా! మీకంటె మా కెక్కువ తెలిసిందిలేదు. మీ శుభమతానుసారం జరిపించండి, అన్నాడు.

గాంగేయుడు గాంధార దేశానికి దూతను పంపాడు. ధృతరాష్ట్రుడు గుడ్డివాడని విన్న సుబలుడు కొంత విచారించాడు. తనకు కాబోయే భర్త అంధుడని వింటూనే గాంధారి ఒక వస్త్రంతో తన కన్నులు బంధించుకొన్నది. తన భర్త నేత్రదోషాన్ని చూడడం ఇష్టం లేక ఆ శీలవతి అలా ప్రవర్తించడంతో సుబలుడు తన బిడ్డను వారికివ్వడానికి అంగీకరించాడు. గాంధార రాజకుమారుడు శకుని తనసోదరితో హస్తినాపురం వచ్చి గాంగేయుని ఆజ్ఞానుసారం విధ్యుక్తంగా వివాహం జరిపించాడు. గురువృద్ధజన సేవతో గాంధారి వారందరి అభిమానానికీ, ప్రజాగౌరవానికీ పాత్రురాలయింది.

శూరసేనుని యింటబుట్టిన కుంతీదేవి కుంతిభోజుని దత్తపుత్రికగా వెళ్ళి అక్కడ సకల భోగభాగ్యాలతో పెరిగే రోజులలో వారింటికి అతిథిగా వచ్చిన దుర్వాసమహర్షిని సేవించి, ఆయన అనుగ్రహంతో యిచ్చిన వరప్రభావాన్ని పరిశీలించే సంకల్పంతో సూర్యుని ఆహ్వానించి, కర్ణుని ప్రసవించి గంగలో విడిచింది.

సూర్యవరంవల్ల కన్యాత్వం చెడని కుంతి నవయౌవనాంగియై సర్వరాజకుమారులకూ ఆకర్షణీయ అయింది.

కుంతిభోజుడు స్వయంవరం ప్రకటించాడు. వచ్చిన రాజులందరిలో కుంతీ హృదయాన్ని పాండురాజు చూరగొన్నాడు. భూసురాశీర్వాదాలతో వారి వివాహం జరిగింది కుంతిని వెంటబెట్టుకుని పాండురాజు స్వగృహానికి వచ్చాడు. నాటి రాజవంశాలలో పేరుపడ్డ వారు మద్రదేశాధీశులు, మద్రదేశాధిపతి శల్యుడికి మాద్రి సోదరి. ఆమె గుణరూపశీలాలు విన్న భీష్ముడు ఆమెనుకూడ పాండురాజుకిచ్చి పరిణయం చేయ నిశ్చయించి వారి దేశానికి వెళ్ళి, స్వాగత మర్యాదలందుకుని విషయం చెప్పాడు

అప్పుడు శల్యుడు - ఆర్యా! నీవంశంతో సంబంధం మాకెంతో సంతోషప్రదం. అయితే మావంశాచారానుసారం కన్యాశుల్కం చెల్లించి మీరు మాసోదరిని తీసుకువెళ్ళండి, అన్నాడు. సువర్ణ, రత్నాభరణాలు శల్యునికి చెల్లించి మాద్రిని తన వెంటతెచ్చి ఒకానొక సుముహూర్తంలో పాండురాజుకిచ్చి పెళ్ళిచేయించాడు గాంగేయుడు.

భార్యాద్వయంతో పాండురాజు ధర్మపథం వీడకుండా ప్రజారంజకంగా పాలిస్తూ ఒకనాడు గాంగేయునిచేరి

ఆర్యా! దిగ్విజయయాత్ర చేసి రావాలనే కోరికతో వున్నాను ఆశీర్వదించండి - అనగా, ఆహ్లాదతరంగిత హృదయుడై భీష్ముడు కురువృద్ధులతో, గురుజనంతో పాండురాజును ఆశీర్వదింపజేసి, చతురంగబలాలతో యాత్రకు పంపాడు.

నానాదేశాధీశులను జయించివచ్చిన పాండురాజుకి హస్తినాపుర ప్రజలు అమితోత్సాహంతో స్వాగతం పలికారు. పాండురాజు తాను తెచ్చిన ధన కనకరాసులు భీష్ముని ముందుంచి, ఆయనపాదాలకు అభివాదం చేశాడు భీష్ముడు గాఢాలింగనం చేసుకుని పొంగిపోయాడు. అంతిపురికివెళ్ళి తెచ్చిన భూషణాలు తల్లిముందుంచాడు, పాండురాజు

జయంతుని శచీదేవి ఆలింగనం చేసుకున్నట్లు అంబాలిక పాండురాజును దగ్గరకు తీసుకొని శిరస్సు మూర్కొన్నది.

అనంతరం పాండురాజు అన్నగారిచేత అశ్వమేధయాగాలు చేయించి అన్నదానాలతో సువర్ణరత్నరాసుల బహూకృతులతో, ప్రజారంజనం చేశాడు

కొంతకాలం గడిచింది

భార్యలిద్దరినీ వెంటబెట్టుకుని పర్వత, వనప్రాంతాలలో విహరించే కోరికతో హిమవత్పర్వత ప్రవేశానికి వెళ్ళి అక్కడ యథేచ్ఛగా విహరిస్తున్నాడు ఆడు ఏనుగుల మధ్య గజరాజులా వున్నాడాయన వారికి అవసరమయిన సామగ్రులు సేవకులు తెచ్చి పెడుతున్నారు

ఆ రోజులలోనే - దేవకుడనే రాజుదగ్గర వినయసంపన్న అయిన బాలామణి వున్నదని విని భీష్ముడు వెళ్ళి ఆమెను తెచ్చి విదురునకిచ్చి వివాహం చేశాడు. ఈ విధంగా కురు వంశోద్ధారకులయిన ధృతరాష్ట్ర పాండురాజ విదురులు పెరుగుతున్నారు, నిత్యసంతోష చిత్తులై, ధర్మతత్పరులై, ప్రజాభిమానరతులై, అని వైశంపాయనుడు సాగుతున్నాడు.

కురు పాండవ జననం

జనమేజయ మహారాజా! పాండురాజు వనవిహారానికి వెడుతూ ధృతరాష్ట్రుని సర్వాధికారిగా వుంచాడు. ఆయన రాజ్యచక్రం నడుపుతున్నాడు. ఆ రోజులలో ఒక నాడు వ్యాసుడు విచ్చేశాడు ఆయన పరిచర్యలన్నీ గాంధారి స్వయంగాచేసి వారి అభిమానానికి నోచుకొని నూరుగురు బిడ్డలతల్లి అయే వరం పొందింది.

పర్వత, వనప్రాంతాలలో విహరించే పాండురాజు వేటసాగిస్తూ ఒకనాడు రతి క్రీడలోవున్న లేడిని పడగొట్టాడు బాణఘాతంతో నేలకూలిన ఆడులేడి ఆక్రందనంతో, గుండె విలవిలలాడిన మగలేడి

''మహారాజా కురువంశీయులు తలవంచుకునే పనిచేశావు. అనురాగక్రీడలో ఆనందించే మృగాలను కరకుగుండె వేటగాడుకూడా హింసించడే. అటువంటిది రాజవంశంలో పుట్టి నారీద్వయంతో విలాసవిహారం చేసే నువ్వు చేసిన యీ హింసకు ప్రాయశ్చిత్తం తప్పదు. ఏక్షణంలో నువ్వు కామదృష్టితో స్త్రీని దగ్గరకు తీసుకుంటావో అదే క్షణంలో మరణిస్తావు, అని అక్కడే ప్రాణాలు విడిచింది. (కిందముడనే ముని ఆరూపంలో విహరిస్తున్న లేడి)

పాండురాజు ఎంతగానో విచారించి, వేటవల్ల ఎటువంటిబాధలు కలుగుతాయో గ్రహించి ధనుర్బాణాలు విడిచి, సన్యాసం స్వీకరించడానికి ఉద్యుక్తుడయాడు. అప్పుడు ఆయన భార్యలిద్దరూ .

ప్రభూ! దీనికోసం సన్యాసం అవసరంలేదు. వానప్రస్థమార్గం వున్నది. మేము కూడా మీతోనే వుంటాం, అన్నారు.

అందుకు పాండురాజు అంగీకరించి, అనుచరుల నందరినీ రాజధానికి పంపి, అనేక పర్వత, వనప్రాంతాలు తిరిగి, శతశృంగ పర్వతం చేరాడు అక్కడ ఋషులతో సత్కాల క్షేపాలు చేస్తూ ఇంద్రియాలను జయించి తపోదీక్ష వహించాడు

ఒకనాడు ఆ ఋషులందరూ వుండగా పాండురాజు

మహాత్ములారా! మానవజన్మ యెత్తినవాడు పితృ, దేవ, ఋషి, మనుష్య ఋణాలు నాలుగింటిలో యజ్ఞకర్మతో దేవఋణాన్ని, తపస్స్వాధ్యాయ నిరతితో ఋషిఋణాన్నీ, దయాదానాలతో మనుష్య ఋణాన్నీ తీర్చుకుంటాడు సంతానవంతుడై, శ్రాద్ధకర్మలు చేసి పితృఋణం తీర్చుకోవాలి సంతానంలేని నేను ఈ పితృఋణవిముక్తి ఎలా పొందగలను, అని ప్రశ్నించాడు

పుణ్యాత్ముడా! నీకు దేవతాసమపరాక్రము లయిన పుత్రులు కలిగే అదృష్టంవున్నట్లు మాకు గోచరిస్తున్నది. కనుక చింతించక ప్రయత్నించు, అన్నారు.

అప్పుడు పాండురాజు ఏకాంతంలో కుంతిని సమీపించి

శూరసేననందినీ! మాతృపితృవంశాలను ఉద్ధరించగల సంతానంలేని నాజన్మ వ్యర్థం కనక నా హృదయశాంతికోసం నువ్వు సంతానవతివి కావాలి బంధుదాయాదులూ, అబంధుదాయాదులూ అని పన్నెండువిధాల సంతానం వుంది అందులో ఉత్తమపురుష సమాగమంతో కలిగే సంతానం ప్రశస్తమని అంటున్నారు ఇప్పుడు నువ్వు ఆ మార్గం అనుసరించాలి, అన్నాడు

మహారాజా! మీరు సంతానవాంఛా సంతప్తహృదయంతో నన్ను ఏంచెయ్య మంటున్నారో ఊహించలేకపోతున్నారు నా మనస్సు మీరు చెప్పినదానిని సహించడం లేదు, అని కుంతి దీనవదనంతో అన్నది

కల్యాణీ! ధర్మాధర్మ నిర్ణయంలో నాకంటె తెలిసినదానివి కాదు అయినా భర్త మాటకు ఎదురుచెప్పకుండా ఆయన శాసనాన్ని పాటించడమే స్త్రీకి పరమోత్తమ ధర్మం. అటువంటి మహోత్తమ ధర్మాన్ని విడిచి ఎన్ని మంచిపనులు చేసినా, పూజలూ, వ్రతాలూ సాగించినా వ్యర్థమే భర్తమనసుకు వ్యతిరేకంగా చరించి బాధ కలిగించే ఆడది ఎన్ని ధర్మకార్యాలుచేసినా బూడిదలోపోసిన పన్నీరే, అని ధర్మవిదులు చెపుతున్నారు. కనక నువ్వు నా అభిమతానుసారం ప్రవర్తించాలి - అని నొక్కి చెప్పాడు

కుంతీదేవి. అయితే వినండి నా చిన్ననాడు ఒక మహామునిని సేవించి

పొందిన వరంతో నేను దేవతలను ఆహ్వానించి వారివల్ల సంతానవతిని కాగలను, అనగా అంగీకరించాడు పాండురాజు

యమధర్మరాజును ఉపాసించి ధర్మరాజునూ, వాయువును ఆహ్వానించి భీమ సేనునీ, ఇంద్రుని ప్రార్థించి అర్జునునీ కన్నది. పాండురాజు ఆనందభరితహృదయుడై కుంతిని అభినందించాడు

ధృతరాష్ట్రుని అనురాగంతో గాంధారి గర్భవతి అయింది. మాసాలు సాగు తున్నాయి. అంతలో అక్కడ కుంతి ప్రసవించినవార్త గాంధారి చెవినిబడి కడుపు బాదుకొని రోదించింది. ఆ తాడనానికి ఆమె గర్భంనుండి పిండం బయటపడింది. ఆమె మరీ రోది స్తూంటే వ్యాసుడువచ్చి చింతించవద్దనిచెప్పి, నూరుకుండలు నేతితో నింపించి వాటిని గుప్తస్థానంలో వుంచి, ఆ పిండాన్ని శీతలజలాలతో తడపమన్నాడు అది నూటఒక్క శకలా లయింది ఆ శకలాలను కడవలలోవుంచి రక్షిస్తూండగా రెండు సంవత్సరాలకు వాటి నుండి శిశువులు బయలుదేరారు.

అక్కడ కుంతి భీమసేనుని కంటున్నది ఇక్కడ దుర్యోధనుడు పుట్టాడు. వాడు పుడుతూనే గాడిదలా ఓండ్రపెట్టాడు. నగరం పెనుగాలులతో, ధూళితో, మహోత్పాతా లతో నిండిపోగా, ధృతరాష్ట్రుడు వృద్ధులందరినీ రావించి, మా వంశానికి ధర్మరాజే జ్యేష్ఠుడు, వాడే రాజ్యాధికారి కాగలడు. వాని అనంతరమయినా నా కుమారుడు సింహా సనం అధివసిస్తాడా? అని ప్రశ్నించాడు

మహారాజా! ఈ ఉత్పాతాలన్నీ చూస్తూంటే వీడు వంశనాశకుడు కాగల డని పిస్తున్నది ఇప్పుడే వీనిని విడిచిపెడితే ఆ ప్రమాదం తప్పుతుంది.

వంశశ్రేయస్సుకోసం వ్యక్తినీ, గ్రామశ్రేయోదృష్టితో వర్గాన్నీ, దేశకళ్యాణానిక గ్రామాన్నీ, ఆత్మాభ్యుదయానికి ప్రపంచాన్నీ విసర్జించు, అని ధర్మశాస్త్రం చెపుతోంది' అన్నారు

సంతానవాత్సల్యం నిండిన ధృతరాష్ట్రుని మనస్సు వారిమాటలు వినలేకపోయింది. గాంధారి గర్భవతిగా వుండగా ప్రభుసేవలోనున్న ఒక నారీమణికి యుయుత్సుడనే పుత్రుడు ధృతరాష్ట్రునివల్ల కలిగాడు

(దుర్యోధన, యుయుత్సు, దుశ్శాసన, దుస్సహ, దుర్ముఖ, వివింశతి, వికర్ణ, జలసంధ, సులోచన, వింద, అనువింద, దుర్ధర్ష, సుబాహు, దుష్ప్రధర్షణ, దుష్కర,

కర్ణ, శల, చిత్ర, ఉపచిత్ర, చిత్రాక్ష, చారుచిత్ర, చిత్రాంగద, దుర్మద, దుష్ప్రధర్ష దుర్విగాహ, వివిత్స, వికట, ఊర్ణనాభ, సునాభ, సత్వ, సమ, నంద, ఉపనంద, చిత్రబాణ, చిత్రవర్మ, సువర్మ, దుర్విరోచన, అయోబాహు, మహాబాహు, చిత్రాంగ చిత్రకుండల భీమవేగ, భీమబల, బలాకి, బలవర్ధన, ఉగ్రాయుధ, సుషేణ, కుండోదర, మహోదర, చిత్రాయుధ, నిషంగి, పాశి, వృందారక, దృఢవర్మ, దృఢక్షత్ర, సోమకీర్తి, అనూదర, దృఢసంధ, జరాసంధ, సత్యసంధ, సువాక్కు, ఉగ్రశ్రవ, ఉగ్రసేన, సేనాని, దుష్టరాజయ, అపరాజిత, పండితక విశాలాక్ష, దురాధర, దృఢహస్త, సుహస్త, వాతవేగ, సువర్చస, ఆదిత్యకేతు, జిహ్వాశి, నాగదత్త, అగ్రయాయి, కవచి, క్రథన, దండి, దండధారి, ధనుర్గ్రహ, ఉగ్రభీమరథ, వీర, వీరబాహు, అలోలుప, అభయ, రౌద్రకర్మ, దృఢరథాశ్రయ, అనాధృష్య, కుండభేది, విరావి, చిత్రకుండల, ప్రమథ, ప్రమాథి, దీర్ఘరోమ, వీర్యవంత, దీర్ఘబాహు, మహాబాహు, వ్యూఢోరు, కనక ధ్వజ కుండాశి, విరజ, దుశ్శల)

వీరందరికీ వేదవేదాంగ విద్యలూ శస్త్రాస్త్రప్రయోగ - ఉపసంహారాలూ నేర్పించి, యుక్తవయస్సు రాగానే వివాహాలు చేయించాడు, భీష్ముడు

దుశ్శలకు సింధురాకుమారుడయిన జయద్రథునితో పరిణయం జరిగింది

కుంతీతనయులు పెరుగుతున్నారు

ఒకనాడు పాండురాజుతో మాద్రి · నాథా! ఈనాటివరకూ నాకే క్లేశమూ లేదు, కాని నా సవతి సంతానవతి అవడం నాకు బిడ్డలు లేకపోవడం బాధగా వుంది ఈ విషయం ఆమె ముందు ప్రస్తావించడానికి నా స్త్రీత్వం అడ్డువస్తున్నది, అని విలపించగా పాండురాజు కుంతిని పిలిచి, ఆ మంత్రం వుపదేశింపజేశాడు ఆ మంత్రపునశ్చరణతో అశ్వినీ దేవతలను ఆహ్వానించి నకుల సహదేవులను కన్నది మాద్రి.

శతశృంగపర్వతంమీద పాండురాజు పుత్రవంతుడయిన వార్త విని వసుదేవుడు విప్రవరులతోవచ్చి వారందరికీ నామకరణాది సర్వ విధ్యుక్త కర్మలూ పూర్తిచేయించాడు

పాండవులకు వేదవిద్యలు మునులు బోధిస్తూంటే, ధనుర్విద్యను రాజర్షి శుక మహారాజు బోధించాడు, లక్ష్యభేదన సూక్ష్మరహస్యాలతో

ధర్మరాజు తోమరాలు విసరడంలో, భీముడు గదాచాలనంలో, అర్జునుడు ధనుర్విద్యలో, నకుల, సహదేవులు డాల్కత్తులతో ముందుకు సాగడంలో నైపుణ్యం

ప్రదర్శించారు నిర్మలసరోవరజలాలలో పద్మాలు ప్రవృద్ధ మవుతున్నట్లు ధృతరాష్ట్ర సుతులూ, పాండురాజనందనులూ ప్రవర్ధమాను లవుతున్నారు.

పాండురాజు మరణం

ఆ రోజులలో ఒకనాడు -

అర్జునుడికి పదునాలుగో సంవత్సరం ప్రవేశించిననాడు కుంతి సంతోషంతో తమ ఆశ్రమపరిసరాలలోని మునులకూ, స్నాతకులకూ భోజనభాజనాలు సమకూర్చి వారలందరినీ సాదరవచనాలతో ఆరగింపజేస్తున్నది. ఆ సమయంలో పాండురాజు మాద్రీసహితుడై దూరంగా వనవిహారం చేస్తున్నాడు. పూలవాసనలతో, ఆరణ్యకపక్షుల కలస్వనాలతో నిండిన ఆ ప్రాంతంలో విహరిస్తూన్న వేళ పాండురాజు మనస్సు కామమలినమయింది. ఎంత ప్రయత్నించినా బలీయమైన ఇంద్రియవాంఛను నిగ్రహించలేక మాద్రిని గాఢంగా ఆలింగనం చేసుకున్న క్షణంలో ఆయన ప్రాణవాయువులు అనంతవాయుపథంలో కలిసిపోయాయి.

మాద్రి గోలుగోలున విలపించసాగింది. ఆమె దీనారావం చెవినిపడగానే కుంతి అటు వచ్చింది, ఆ పదధ్వని వింటూ మాద్రి .

అక్కా! పిల్లల్ని తీసుకురాకు. నువ్వు ఒంటరిగానే యిటురా - అంది.

అర్థమయింది పరిస్థితి కుంతీదేవికి.

ఏకాకిగావచ్చి చూసి, కన్నీరు విడుస్తూ

చెల్లీ ఎంత తెలివి తక్కువపని చేశావు! ఇప్పుడింక చింతించి లాభంలేదు. నువ్వు అదృష్టవంతురాలివి. ఆఖరు ఘడియలలో ఆయన అనురాగానికి నోచుకున్నావు - అంటూ భర్త పాదాలమీద పడి ఎంతోసేపు ఏడ్చింది. అప్పటికి అక్కడికి చేరిన మునులందరూ వారిని ఓదార్చి, విలవిల విలపించే పాండురాజ నందనులను దగ్గరకుతీసి ఉత్తరక్రియలకు ప్రయత్నిస్తూండగా కుంతి సహగమన సంకల్పం వెల్లడించగా మాద్రి: అక్కా! నావల్ల ఆయన ప్రాణాలు కోల్పోయారు, కనక నేనే సహగమనం చేస్తాను. పిల్లల పోషణభారం నువ్వెరిగినంతగా నాకు తెలీదు. అందుచేత వీరి రక్షణభారం నువ్వు వహించు - అంది.

భర్తృహీన జీవించడం న్యాయమా - అని కుంతి రోదించగా, మునులు - అమ్మాయీ! బ్రహ్మచర్య నియమంతో, భోగలాలసత్వం విడిచి, ఉప్పూ కారం తినకుండా అధశ్శయనం చేస్తూ, భర్తనే స్మరించుకునే వ్రతం అనుసరించి పిల్లల రక్షణభారం వహించు. ఇప్పుడు

నిన్నూ, పిల్లలనూ హస్తినాపురం పంపుతాం. ధృతరాష్ట్రుడు లోభబుద్ధి అయినా అటు కుంతిభోజాది చక్రవర్తులనూ, ఇటు మద్రదేశాధిపతినీ స్మరించి వీరిని జాగ్రత్తగానే చూస్తాడు - అని ఒప్పించారు.

పాండురాజుకి చితి పేర్పించి యధావిధి దహనసంస్కారానికి ఉపక్రమించారు. అగ్నిజ్వాలలు ఆకాశానికి లేస్తున్నవేళ మాద్రి ఆ చితిమీద పడింది ఉభయుల భౌతిక దేహాలూ పంచభూతాలలో లీనమయాయి

అనంతరం కుంతినీ, పాండవులనూ వెంటబెట్టుకుని హస్తినాపురంచేరి మునులు పాండురాజు అస్థికలుకూడా ధృతరాష్ట్రునికి వప్పగించి నిష్క్రమించారు. మునులందరికీ అభివాదాలు చేసింది కుంతి.

ధృతరాష్ట్రుడు పత్నీసహితుడై, మంత్రి పురోహిత బంధుజనంతో ఆ అస్థికలను రాజశిబికమీద వుంచి పూలతో అర్చించి, సుగంధ జలాలు చల్లిస్తూ సర్వ లాంఛనాలతో నదీతీరానికి తెచ్చి, అనంతరకర్మలు నిర్వర్తింపజేసి, అస్థినిమజ్జనం చేయించాడు ఆశౌచం ముగిసేవరకూ పాండవులు నగరసరిహద్దులలో వుండి, అంతిమ దినాన శుభ్రస్నాతులై, నూతనవస్త్రాలు ధరించి హస్తినాపురంలో అడుగుపెట్టారు పాండురాజు మరణవార్త విన్న నాడు నగరంలోని ఆబాలగోపాలం ఆవేదనాభార హృదయంతో కటిక నేలమీదనే శయనించింది.

పుత్రశోకం భరించలేక అంబాలిక అడవికి వెడతానంది. అప్పటి కక్కడికి చేరిన వ్యాసులవారు తల్లినిచేరి: అమ్మా! నువ్వింక ఈ నగరం విడిచి, అడవికి వెళ్ళి తపో దీక్షతో ముక్తిమార్గం అనుసరించు- అనగా సత్యవతికూడా అంబాలికతో బయలు దేర నుంకగా, అంబిక తానుకూడా వచ్చి, అత్తగారి సేవలో జీవితం గడుపుతానంది.

ముగ్గురూ అరణ్యానికి వెళ్ళారు.

పాండవులూ, కౌరవులూ విద్యాభ్యాసంతో, వివిధ క్రీడా విలాసాలతో గడుపు తున్నారు ఆట పాటలలో ఎప్పుడూ భీమసేనుడు కౌరవులను అపహాస్యం చేస్తూ హింసించే వాడు. వాని బలానికి వారెవరూ చాలెవారు కారు.

దుర్యోధనుని దుర్బుద్ధి

ఆటలు సాగుతున్నప్పుడు భీముడు పదిమంది కౌరవుల జుట్టుపట్టి, ఈడుస్తూ విడి

పించేవాడు. పదిమందిని ఆ చంకకింద, పదిమందిని ఈ చంకకింద వుంచి నీళ్ళలో ముంచేవాడు. కోతికొమ్మచ్చి ఆటలో కౌరవులు ఎక్కిన చెట్లను అవలీలగా ఊపి వారిని భయపెట్టేవాడు. పరుగుపందెంలో, కుస్తీపట్టులో భీమునితో సమంగా నిలవలేక పోయేవారు, కౌరవులు

ఈ పనులన్నీ వారిలో స్పర్థకు మారు ద్వేషాన్ని కలిగించాయి. ఒకనాడు గంగా నదీతీరాన ఆటలాడి అలసి నిద్రిస్తున్న భీమసేనుని బంధించి నదీమధ్యంలో ముంచడానికి నిశ్చయించి, ప్రమాణకోటి తీర్థందగ్గర ఉదక క్రీడన శిబిరాలు నిర్మింపజేశాడు దుర్యోధనుడు. అక్కడే వంటలు చేయించి, భోజనసమయంలో ఒకరికొకరు ముద్దలందించుకునే క్రీడ సాగుతూండగా. కాలకూట విషం కలిపిన అన్నం భీమునికి పెట్టాడు దుర్యోధనుడు. భీముడు నిస్సంకోచంగా ఆరగించాడు అనంతరం క్రీడలుసాగాయి.

అలసి నిద్రిస్తున్నారందరూ. అప్పటికి విషం బాగా ఎక్కి భీముడు అచేతనంగా ఉన్నాడు. అది చూసి దుర్యోధనుడు వానిని గట్టి తీగల తాళ్ళతో బంధించి నదీ మధ్యంలో పారవేశాడు. భీముడు సముద్ర పాదతలం నుండి నాగలోకందాకా పోయిపడ్డాడు. నూతన పదార్థం కనిపించగానే మహానాగాలు కాటు వెయ్యబోయాయి ఇనుములా గట్టిగావున్న ఆ దేహంలో మర్మస్థానాలలో కోరలు దిగి విషం ఎక్కి దుర్యోధనుడు తినిపించిన విషం విరిగిపోయి భీమునికి స్మృతి వచ్చింది. లేస్తూ ఒక్కసారి కాళ్ళూ చేతులూ ఆడించాడు కట్టిన బంధాలన్నీ పటపట తెగగానే నాగ సంహారం ఆరంభించాడు.

నాగనాయకుడు వాసుకి భయపడి వృద్ధుడయిన ఆర్యకుని పిలిచి ఈ మహాబలిష్టుడెవడో చూడండి — అనగా పరిశీలించి

నాయనా! వీడు నా మనవడయిన శూరసేనుని కుమార్తె కుంతిబిడ్డ, అంటూనే ఆలింగనం చేసుకుని వానికి బలవర్థకరసాలు తెప్పించి ఇచ్చాడు. గుక్కకొక్క కడవగా ఎనిమిది కడవలు రసపానంచేసి, మృదువయిన శయ్యమీద విశ్రాంతి తీసుకున్నాడు.

ఇక్కడ విహారాలు పూర్తిచేసి, అందరూ స్వగృహాలకు చేరారు భీముడు ముందుగా వెళ్ళివుంటాడని భావించిన ధర్మరాజుకి ఇంటిదగ్గర కుంతి ఒంటరిగా కనిపించడంతో కన్నీరు మున్నీ రయింది.

విదురునితో సంప్రదించారు. విద్వాంసుడయిన విదురుడు వ్యాసుని మాటలు స్మృతికి తెచ్చి పాండవులు అల్పాయుష్కులు కారు. కనక వాడు మరణించి వుండడని చెప్పగా, ఆవేదన నిండిన గుండెతో ఎదురుచూస్తున్నారు భీమునికోసం.

ఎనిమిది రోజులు ఏకపట్టున నిద్రించిన భీముడు తొమ్మిదవనాడు నాగలోకం నుంచి బయలుదేరుతుండగా వాసుకి :

నాయనా! వేల ఏనుగుల బలంవచ్చే రసపానం చేశావు ఇంక నీ శత్రువెవడూ నీ మీద జయం పొందలేడు అని ఆశీర్వదించాడు

భీముడు తిరిగివచ్చి, జరిగిన విషయాలన్నీ చెప్పగా, విదురుడు ఈవార్త పైకి పొక్కనివ్వద్దన్నాడు. ఏ మాత్రం బైటపడ్డా దుష్ట దుర్యోధనుడు పాండవులందరినీచంపే ప్రయత్నం చేస్తాడన్నాడు.

అనంతరం ఒకసారి దుర్యోధనుడు భీముని రథసారథిని పీక పిసికి చంపినా పైకి పొక్కనివ్వలేదు పాండవులు అలా గుట్టుగా, ఆత్మరక్షణ చేసుకుంటూ కాలం గడుపుతున్నారు.

కృప — ద్రోణులు

గౌతమమహర్షి మనుమడూ, శరద్వంతుని పుత్రుడూ అయిన కృపాచార్యుని వద్ద కురు, పాండవులు ధనుర్వేదం అభ్యసిస్తున్నారు.

[శస్త్రాస్త్రవిద్య నాలుగుభాగాలు : ముక్త (బాణాలు విడవడం), అముక్త (ఖడ్గాద్యాయుధాలతో సాగించేది). ముక్తాముక్తం (ప్రయోగం - ఉపసంహారం), మంత్ర ముక్తం (ప్రయోగమే కాని ఉపసంహారం తెలియని అస్త్రవిద్య), ఆదాన, సంధాన, విమోక్ష, సంహారాలని కూడా అంటారు.]

భరద్వాజనందనుడయిన ద్రోణుడు పరశురామునివద్ద అస్త్రశస్త్ర విద్యల్లో అగ్రేసరుడయాడని విన్న భీష్ముడు ఆయన ఉనికిని గురించి పరిశీలిస్తూండగా ఆయన పాంచాలాధీశుడయిన ద్రుపదుని బాల్యమిత్రుడనీ, ద్రుపదుడు రాజయాక తన దరిద్రాన్ని నిర్మూలించుకుందామని వెడితే, ఆ చక్రవర్తి సంపద్గర్వంతో అవమానించాడనీ, పరాభవదుఃఖంతో ఆయన ఇంటిపట్టున ఉండకుండా తిరుగుతున్నాడనీ, శరద్వంతుని కుమార్తె కృపి ఆయన అర్ధాంగి అనీ, వారికి అశ్వత్థామ అనే కుమారుడున్నాడనీ విన్నాడు

ఆ రోజులలో కురు - పాండునందనులు కందుకక్రీడ సాగిస్తుండగా ఆ బంతి నూతిలో పడింది. దానిని పైకి తీసే దారితోచక, వారు విచారించే సమయంలో ద్రోణుడక్కడకు చేరి, చేతిలో ఉన్న దర్భలను ఒకదాని వెంట ఒకటి విడిచాడు అందులో మొదటిది బంతికి గుచ్చుకుంది. మిగిలినవన్నీ ఒకదానికొకటి అంటుకున్నాయి.

ఆ రాజపుత్రులు ఆశ్చర్యంతో ఆయన పాదాలకు నమస్కరించి, తాతగారికి ఆ విషయం తెలియజేశారు. భీష్మాచార్యులు ద్రోణులను రాపించాడు. ఆయన ఆకార విశేషాలను వినినట్లు చూచినాడు భీష్ముడు తన తండ్రి శిష్యుడయిన అగ్నివేశునివద్ద వేద విద్యతో, ధనుర్విద్యాభ్యాసం చేశానని చెప్పాడు ద్రోణుడు

భీష్ముడు సంతోషంతో ఆయనను తమ ఆస్థానంలో విద్యాగురుపీఠం అలంకరించ మని ప్రార్థించి అంగీకరింపజేశాడు.

కురు పాండవులే కాక వృష్ణి, అంధక వంశీయులతో కర్ణుడు కూడా ఆయనవద్ద విద్యాభ్యాసం చేస్తూ అర్జునునితో స్పర్థవహించి, దుర్యోధనునితో మైత్రి సాగిస్తున్నాడు.

నిద్రాహారాలను లక్ష్యపెట్టకుండా శస్త్రాస్త్ర విద్యాసాధనకు శ్రమించే అర్జునుడు ద్రోణుని హృదయంలో ప్రముఖ స్థానం ఆక్రమించాడు. చీకటిలో ఎప్పుడూ అర్జునునికి భోజనం పెట్టవద్దని ద్రోణుడు ఆజ్ఞాపించాడు. ఒకనాడు భోజన సమయంలో పెనుగాలికి దీపం ఆరిపోయినా అలవాటు ప్రకారం అర్జునుడు భోజనం ముగించి, చీకటిలో కూడా విద్యాభ్యాసంచేసే ప్రయత్నం ఆరంభించాడు

నిద్రలోవున్న ద్రోణాచార్యునికి అర్జున ధనుష్టంకారం వినిపించి లేచి వెళ్లిచూసి గాఢాలింగనం చేసుకుని, అస్త్రవిద్యలో నీ అంతటివాడు ఉండడు అని వెన్ను తట్టాడు. అది మొదలుగా వివిధవిధ శస్త్రాస్త్రవిద్యలూ అభ్యసింపజేస్తున్నాడు, ప్రత్యేక శ్రద్ధతో.

ఏకలవ్యుడు

ఆ రోజులలో హిరణ్యధన్వుడనే ఎరుకరాజు కుమారుడు ఏకలవ్యుడు, ద్రోణాచార్యుని వద్ద విద్యాభ్యాసానికి రాగా ఆయన తిరస్కరించి పంపాడు. అయినా ఏకలవ్యుడు ఆయన పాదాలకు నమస్కరించి, తిరిగి వచ్చి తన ఆశ్రమంలో ద్రోణుల విగ్రహం ఉంచుకొని ఆ ప్రతిమనే గురువుగా భావించి పూజిస్తూ, ధనుర్విద్య అభ్యసిస్తున్నాడు

కురు-పాండునందనులు క్రూరమృగ సంహారానికి వేటకు వెళ్లారు. పరివారంతో వేటకుక్కలతో అరణ్యంలో క్రూరమృగాలను నేలకూలుస్తూ ముందుకు సాగుతూండగా ఒక వేటకుక్క ఏకలవ్యుని చూసి మొరిగింది నోరు తెరిచి మొరుగుతూన్న క్షణంలో ఏకలవ్యుడు తన అస్త్ర నైపుణ్యం ప్రదర్శిస్తూ ఏకకాలంలో ఏడు బాణాలు దాని నోటిలో నాటినాడు.

అది చూసి అర్జునుడు ఆశ్చర్యచకితుడై ఏకలవ్యుని సమీపించి, వాని కుల గోత్రా

లడిగి తెలుసుకొని అతను కూడా ద్రోణుని శిష్యుడే అని విని, హస్తినాపురం వస్తూనే ఆ విషయమై ఆచార్యుని ప్రశ్నించాడు.

ఆచార్యద్రోణులు అర్జునునితో అడవికి వచ్చి ఏకలవ్యుని ఆశ్రమంలో అడుగు పెట్టగానే ఆ వీరుడు పాదాభివాదంచేసి గురుదక్షిణగా ఏం కావాలన్నా ఇస్తానన్నాడు వెంటనే కుడిచేతి బొటనవ్రేలు కోసి ఇమ్మన్నాడు — ద్రోణుడు. క్షణంకూడా ఆలోచన చెయ్యకుండా, ఏకలవ్యుడు గురువు కోరిన ప్రకారం దక్షిణ అర్పించాడు ఆచార్యుడు అర్జునునికి చేసిన వాగ్దానం కోసం ఏకలవ్యుని అంగుష్ఠం గ్రహించి తిరిగివచ్చాడు

తన శిష్యులందరూ విలువిద్యలో ఆరితేరినారని గ్రహించిన ఆచార్యుడు, ఒక చెట్టు చివరికొమ్మమీద పిట్టబొమ్మ పెట్టి అందరికీ దానిని చూపి ఆ పక్షి శిరస్సు పడగొట్టమని చెపుతూ :

నాయనా: ఆ పిట్టనీ నన్నూ నీ సోదరులనూ అందరినీ చూస్తున్నావా — అనగా తల వూపినాడు ధర్మరాజు. దుర్యోధనాదు లందరినీ ఒక్కొక్కరినె పిలిచి అదే ప్రశ్నవేసి చివరగా అర్జునుని అదే ప్రశ్న వేయగా,

ఆచార్యా! పక్షి తప్ప నా కంటికి మరేమీ కనిపించడం లేదు, అంటూనే సంధించిన బాణం విడిచి పక్షితల పడగొట్టాడు

మరొకసారి నదీస్నానం చేస్తుండగా ఆచార్యులను మొసలి పట్టుకున్నదని తెలిసిన క్షణంలో అయిదు బాణాలతో అర్జునుడు మొసలిని ముక్కలుగా ఖండించి ఆయనను కాపాడగా ఆయన బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రం ఉపదేశించాడు.

విద్యాప్రదర్శనం : కర్ణుడు

అనంతరం కొంతకాలానికి తన శిష్యుల అస్త్ర విద్యాప్రదర్శనానికి ఏర్పాట్లు చేయించమని ధృతరాష్ట్రునికి చెప్పాడు. కృప, ద్రోణు లిరువురికీ మణిరత్న భూషణాలూ చిని చీనాంబరాలూ బహూకరింపించి ప్రదర్శన సన్నాహాలు సాగించాడు మహారాజు.

ప్రదర్శన రంగస్థలం రమణీయంగా అలంకృతమైంది రాజమాతలు కుంతి, గాంధారి దాసదాసీ జనంతో వచ్చి ఉచితాసనా లలంకరించారు. పెద్దలకూ, పౌరులకూ ప్రత్యేకాసనాలు వేయించారు. మంగళవాద్యఘోష సాగుతున్నది

సుముహూర్తవేళ ద్రోణాచార్యులు కౌరవశతంచేత ధనుర్విద్య ప్రదర్శింపజేసి ఖడ్గచాలనవిద్య చూపించాడు

దుర్యోధన భీమసేనులు గదాదండాలతో రంగభూమిలో కాలు పెట్టారు. ఒకరి ఎదుట ఒకరు మదపుటేనుగుల్లా ఘీంకరిస్తూ నిలబడ్డారు. గదాయుద్ధ ప్రదర్శనం ఆరంభ మయింది. ప్రేక్షకాగారం మహోత్సాహంతో కోలాహలంగా వుంది. సముద్రంలో కల్లోలం రేగినట్లు విజృంభించారు ఆ యోధులిద్దరూ. ప్రదర్శనం క్రమంగా విద్వేషాగ్నిని ప్రజ్వలింపజేస్తున్నది. ఒకరి నొకరు కడతేర్చుకొనేదశకు చేరడం కనిపెట్టి ఆచార్యద్రోణుడు అశ్వత్థామను పిలిచి ఆ ప్రదర్శనం ఆపుచేయించి అర్జునుని రంగంలోకి పంపాడు

ధనుర్బాణధరుడయి అర్జునుడు రంగప్రవేశం చేస్తుండగానే హర్షోల్లసితహృదయంతో సభ అభినందన పరంపరలతో నిండింది. కుంతి కన్నులు ఆనందాశ్రుపూర్ణాలయాయి; ఆ మాతృహృదయం ఉప్పొంగి క్షీరధార లుబికినవి.

ప్రదర్శనం ప్రారంభించి ఒకక్షణం సాలప్రాంశుడుగా, మరోక్షణంలో అంగుష్ఠ మాత్రుడుగా కన్పిస్తున్నాడు రథంమీద కనిపించిన నిమేష వ్యవధిలో భూమిమీద వుంటున్నాడు ఆగ్నేయాస్త్రంతో అగ్నిని సృష్టించి, వారుణాస్త్రంతో చల్లార్చి, పర్జన్యా స్త్రంతో మేఘాలను సృష్టించి, వాయవ్యాస్త్రంతో చెల్లాచెదరుచేసి, అస్త్రవిద్యా ప్రదర్శనం ముగించి గదా, ఖడ్గవిద్యలో తన శక్తిని చూపుతున్నాడు.

రంగశాలా బహిర్ద్వారంనుండి మత్తేభగమనంతో వస్తున్న సాలప్రాంశువు ఉజ్జ్వల సహజకవచుడు, ఖడ్గహస్తుడు, ధనుర్బాణధరుడు అయిన విశాలనేత్రకాంతుల తోడిపురుషుని సూర్యసమప్రభుని, కర్ణుని చూసి విస్తుపోయారు ప్రేక్షకులు.

కర్ణుడు రంగమధ్యానికి వచ్చి, అర్జునుడు ప్రదర్శించిన విద్యలన్నీ చూపి ప్రేక్షకుల వయిపు తిరుగగా, దుర్యోధనుడు అపరిమితానందంతో కర్ణుని గాఢాలింగనం చేసుకొని తనతో సఖ్యంగా వుంటూ, ఈరాజ్యభోగాలన్నీ అనుభవించమన్నాడు. అందుకు కర్ణుడు అంగీకరిస్తూ అర్జునునితో ద్వంద్వయుద్ధం చెయ్యాలనే కోరిక వ్యక్తంచేశాడు.

అర్జునుడు ద్వంద్వయుద్ధానికి సన్నద్ధుడయ్యాడు. కర్ణుడు ధనుర్బాణాలు పట్టివాని కెదురునిలిచాడు. వారిద్దరినీ చూసిన కుంతి కన్నీరు మున్నీరుగా ఏడుస్తూ మూర్ఛపోయింది.

కృపాచార్యుడు రంగమధ్యంలో అడుగుపెట్టి:

ద్వంద్వయుద్ధ ధర్మానుసారం ఉభయులూ కులగోత్రనామాలు చెప్పుకోవాలి.

రాజనందనులు నీచ వంశజులతో ద్వంద్వయుద్ధానికి దిగడం శాస్త్రవిరుద్ధం, అనగా దుర్యోధనుడులేచి :

ఆచార్యా! మీరు శాస్త్రవాక్యం చెప్పారు. ఆ శాస్త్రమే ఉత్తమ కులసంజాతునీ, మహావీరునీ, సైన్యాధిపతినీ క్షత్రియులుగా పేర్కొన్నది ఇప్పు డీ కర్ణుని అంగదేశాధీశుడుగా అభిషేకిస్తున్నాను అని, అప్పటికప్పుడు స్వర్ణ సింహాసనం తెప్పించి అభిషిక్తుని చేయగా, దుర్యోధన రాజేంద్రా! నువ్వు నాకు చేసిన ఈ ఉపకారానికి కృతజ్ఞతగా నీకోసం ఏం కావాలన్నా చేస్తానని వాగ్దానంచేశాడు

ఆ సమయానికి వచ్చిన అధిరథుడు అమితోత్సాహంతో వెళ్ళి కర్ణుని ఆలింగనం చేసుకోబోగా కర్ణుడు గౌరవసూచకంగా పాదాభివాదం చేశాడు అది చూసి భీమసేనుడు: కొరడాపట్టి రథం తోలవలసిన నీకు రాజ్యాధిపత్యమా? అని నవ్వుతూండగా భీమసేనుని వైపు క్రోధాగ్ని జ్వాలలుకక్కే చూపులతో దుర్యోధనుడు: భీమసేనా! బలమే క్షత్రియునికి ప్రధానం. హీనుడయినా బలవంతుడయితే క్షత్రియుడే క్షత్రియమిత్రుడూ క్షత్రియుడే. శూరుల, నదుల ఉత్పత్తి స్థానాలు తెలియవు అంతవరకూ దేనికి! మీ అన్నదమ్ము లందరూ ఎలా పుట్టారు? ఇక నిసర్గ కవచకుండల శోభతోవున్న ఈ కర్ణుడు సూతకులజు డనే భావం ఎలా కలుగుతున్నది? లేడి కడుపున పులిపిల్ల పుడుతుందా! సూర్యతేజస్వి కర్ణుడు అంగరాజ్యానికే కాదు సమస్త భూమండలానికీ ప్రభువు కాదగ్గవాడు, అలా ప్రసంగం సాగుతుండగా సంధ్యాకాంతులు పశ్చిమాకాశాన సప్తవర్ణ శోభ లీనాయి

దుర్యోధనుడు కర్ణుని భుజంమీద చెయ్యివేసి రంగమండపం విడిచిపెట్టాడు. భీష్మ ప్రముఖులందరూ నిష్క్రమించారు.

తన కొడుకు అంగదేశాధీశుడు కావడం చూసిన కుంతికన్నులు ఆనందాశ్రువులతో నిండాయి. అర్జునుని ఓడించగల మిత్రుడు దొరికిన సంతోషంతో దుర్యోధనుడు గుండె మీద చేతులుంచుకొని నిద్రపోయాడు

గురుదక్షిణ

విద్యా దానం చేసిన ఆచార్యుని దక్షిణ కోరుకోమనగా పాంచాలాధిపతి అయిన ద్రుపదుని బంధించి తనముందు నిలబెట్టాలన్నాడు - ద్రోణుడు ఉభయవంశాలవారూ ఆయుధాలతో రథారూఢులై నడిచారు. అహమహమికతో రాజకుమారులు చుట్టుముట్టిన

వార్త విని ద్రుపదుడు సోదరసహితుడై ఎదురువచ్చాడు పోరు ప్రారంభమయింది కురు సంతతి ఆవేశంతో సాగుతున్నది

అది చూసి అర్జునుడు ద్రోణాచార్యుని సమీపించి – ఆచార్యా! మీతో సమంగా శస్త్రాస్త్రవిద్యను అభ్యసించిన ఈ మహారాజును వీరు జయించలేరు వారు వెను దిరిగిన అనంతరం నేను ధనుస్సు అందుకుంటాను - అని సోదరసహితుడై నగరానికి అర్ధక్రోశ దూరంలో వుండిపోయాడు.

దుర్యోధన, దుశ్శాసన, జలసంధ, సులోచన, కర్ణ, వికర్ణ, యుయుత్సులు సంతోషభరిత హృదయులై ద్రుపదుని బంధించడానికి ముందుకు సాగుతున్నారు రణరంగం మహోద్రిక్త వాతావరణంలో వున్నది ద్రుపదుడు ఎదురువచ్చినవారినల్లా పరాభూతులను చేస్తున్నాడు పాంచాల సేనలతోపాటు పౌరులందరూ ఆయుధాలతో ఎదురురావడంతో కౌరవుల ఉత్సాహం సన్నగిల్లింది ద్రుపదుడు నిశితశరాలతో కర్ణుని అంగసంధులలో తాడనం చేయడంతో వాడు మూర్ఛపోయాడు అప్పటికే కౌరవుల రథాలు వెనుదిరిగాయి.

అది చూసి అర్జునుడు ధర్మరాజును ఆచార్యులవద్దనే నిలిపి నకుల సహదేవులను రథరక్షకులుగా తీసుకుని బయలుదేరాడు. భీముడు గదాదండముతో ద్రుపదసేనపై విరుచుకు పడ్డాడు విజయశంఖం పూరిస్తున్న పాంచాలసేన తీవ్రక్రోధంతో తిరగబడింది కోరలు పైకిపెట్టిన మొసలిలా పాంచాలసేనాసాగరంలో ప్రవేశించాడు భీముడు. ముందుగా గజ బలాన్ని ఛిందరవందరచేసి విజృంభిస్తున్నాడు అర్జునుడు కుపిత సింహంలా ద్రుపదుని మీదికి రాగా వాని సోదరుడు సత్యజిత్తు అడ్డు వచ్చాడు వారిమధ్య తీవ్రసమరం సాగింది గరుత్మంతుడు మహాసర్పాన్ని పట్టినట్టు ద్రుపదుని బంధించే సమయానికి భీముడు సోదర సహితుడై శత్రుసేననూ, నగరాన్నీ విధ్వంసం చేయడానికి పూనుకోగా అర్జునుడు వారించి: పాంచాలరాజులు మన బంధు కోటిలోని వారు, మనం ఈ చక్రవర్తిని బంధింప వచ్చామేకాని నగర విధ్వంసనానికి కాదు అన్నాడు

భీమసేనుడు శాంతించాడు. పాంచాలసేనలు హాహాకారాలు చేస్తుండగా అర్జునుడు ద్రుపదుని కట్టి తెచ్చి, గురువుగారి పాదాలముందు వుంచగా ద్రోణుడు:

వీరు ద్రుపదమహారాజులా, పాంచాల ప్రభువులా! తమ కెటువంటి దశ పట్టింది! మీ వంటి శ్రీమంతులకు రావలసింది కాదీస్థితి, అని నవ్వి, ఇప్పుడు నీ రాజ్యం అంతా నా చేతులలో వుంది. గంగకు దక్షిణభాగాన్ని నీకు ధారవోసి, ఉత్తర భాగానికి నేను చక్రవర్తినయి నీతో స్నేహాన్ని కోరుతున్నాను చక్రవర్తి కానివాడు చక్రవర్తికి మిత్రుడు

కాబోడ? నన్ను పరాభవించావు అయినా మన బాల్య స్నేహంవల్ల నీ కీ సగం ఇస్తున్నాను. నీకు ప్రాణభీతి లేదు. నేను విప్రుణ్ణి. విప్రసహజమైన క్షమా హృదయం నాకున్నది అని బంధముక్తుని చేశాడు

అదిమొదలుగా ద్రుపదుడు చర్మణ్వతీ నదికి దక్షిణాన కాంపిల్యనగరం రాజధానిగా చేసుకొని పాలిస్తున్నాడు ద్రోణుడు ఉత్తరాన అహిచ్ఛత్రం రాజధాని చేసుకొని ఏలుబడి చేస్తున్నాడు.

యువరాజ పదవి : కూటనీతి

రోజులు గడుస్తున్నాయి!

సద్గుణ సంపన్నుడూ, దయార్ద్ర హృదయుడూ, ధైర్యస్థైర్య సమన్వితుడూ, ప్రజాభిమానీ అయిన ధర్మరాజును యువరాజపీఠం మీద అభిషిక్తుని చేశాడు ధృతరాష్ట్రుడు. ధర్మరాజు సదాచారశీలసంపత్తితో పాండురాజును మించిన కీర్తిగడించాడు అర్జునుడు సోదర సహితుడై తూర్పు, దక్షిణప్రాంతాలకు వెళ్ళి నిర్విఘ్నంగా విజయయాత్ర పూర్తి చేసుకొని వచ్చాడు.

ఆనాటి కానాడు పాండవుల కీర్తి శరత్కాలచంద్రకాంతిలా, వ్యాపించడం విన్న ధృతరాష్ట్రుని హృదయం చింతాభర మయింది తన మంత్రులలో కూటనీతి తెలిసిన కణికుడనే వానిని ఏకాంతానికి రప్పించి తన బాధ తెలుపగా, ఆ నీతివేత్త :

మహారాజా! శత్రునాశనానికి ముందు వారి ఉత్సాహ, ఐశ్వర్య, మంత్రాంగాలనే త్రివర్గాలనూ, అమాత్య, దుర్గ, కోశ, సేనా, రాష్ట్రాలనే పంచవర్గాలనూ, సామదాన, భేద, దండ, ఉపేక్షణ, విషప్రయోగ, అగ్నిప్రసరణమార్గాలలో నాశనం చెయ్యాలి. శత్రుబలాన్ని మూలచ్ఛేదం చేసి, అనంతరం ఆశ్రయవర్గాన్ని నాశనం చెయ్యాలి.

మహారాజా! పిరికిపందలను భయపెట్టాలి, లోభికి ధనమిచ్చి లోబరచుకోవాలి, బలహీనుడయితే పరాక్రమంతో స్వాధీనం చేసుకోవాలి. సమబలునితో స్నేహం చెయ్యాలి. విషం తినిపించికానీ, మోసగించిగాని శత్రువును కడతేర్చాలి. ఇది నీతిశాస్త్రం చెప్పే విషయం

శత్రువును సాధించదలచినప్పుడు క్రోధం పనికిరాదు. చిరునవ్వుతో చరిస్తూ వాడికి విశ్వాసం కలిగించి పాములా కాటు వెయ్యాలి. ఎటువంటి ఘాతుకం తలపెట్టినా

ఆ విషయం తెలియకుండా చిరునవ్వుతో, మృదుభాషణతో ఓరిమి వహించి అదనుచూసి నెర వేర్చుకోవాలి కష్టపడని ప్రాణికి సుఖప్రాప్తిలేదు చిత్తశాంతి కోరేవారు విద్వాంసులను తృప్తిపరుస్తూ, వారి ఆదరం పొందాలి

ఆశలు రేకెత్తించాలికాని అవి నెరవేర్చకూడదు. కూడాచని ఆ భావం ఎదుటివారికి తెలియనివ్వకుండా వాయిదాలు వేస్తూండాలి ఇనుముతో చేసిన కత్తిని తోలుకవచంతో భద్రపరచి అవసరానికి తీసి కేశఖండనానికి వినియోగించినట్లుండాలి. మన మంత్రాంగం. మనం ఏ పనిచేసినా అది మరిన్ని విపత్తులు తెచ్చిపెట్టకూడదు. ఇవన్నీ మీ రెరుగనివి కావు అయినా అడిగాడు కనుక చెప్పడం నా విధి నీతిశాస్త్రం చెప్పిన విషయాలు దృష్టిలో ఉంచకొని మీ కార్యం నిర్వర్తించండి — అని కణికుడు సెలవు తీసుకున్నాడు.

ఆ సమయంలో దుర్యోధనుడువచ్చి : ప్రభూ! రానురాను పాండవులంటే ప్రజలలో అభిమానం పెరుగుతున్నది అంధత్వం కారణంగా మీకు రాజ్యాధికారం లేకుండా పోయింది ఇప్పుడు యువరాజు పీఠం ఎక్కిన ధర్మరాజు రేపు రాజయితే మేమంతరం వాని ఆదరాభిమానాలమీద ఆధారపడాలి తరువాయి నా బిడ్డలందరు ఈ ధర్మజుని కనుసన్నలలో మెలగాలి, అంతకంటే నరకం మేలు. పంగచేత ఈలోగానే మీరు రాజ్యాధికారులయితే ఆ విపత్తులన్నీ తప్పుతాయి : ఇందుకోసం కర్ణ, శకుని, దుశ్శాసనులతో ఆలోచించి నేను ఒక నిర్ణయానికి వచ్చాను ఇప్పుడు వారిని వారణావతం పంపాలి అక్కడ వారుండగా ప్రజలందరినీ దానధర్మాలతో తిప్పుకుంటాను అనంతరం నేను సింహాసనం ఎక్కాక కుంతీసహితం వారంతా యథేచ్ఛగా ఇక్కడే ఉండవచ్చు— అన్నాడు

అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు — నాయనా! నీ ఆలోచన బాగానే ఉంది; కాని ఇందుకు భీష్మ, ద్రోణ, కృప, విదురాదులు అంగీకరించరు గదా — అన్నాడు

మహారాజా! అశ్వత్థామకు నేనంటే విపరీతమయిన అభిమానం. లేగ దూడను విడిచి, ఆవు ఉండలేనట్లే ఆచార్యుడు అశ్వత్థామను విడిచి ఉండలేడు భీష్ములవారు తటస్థులే; విదురుడు అర్థాంతరంగా మనలను విడువడు. పాండవ పక్షపాతం ఉన్నా మనలను చేయగలిగిందేమీ లేదు — అన్నాడు. తల వూపాడు గ్రుడ్డిరాజు

దుర్యోధనుడు దాన ధర్మాలు అధికం చేశాడు. వారణావతం గురించీ, ఆ నగర సౌభాగ్య సుందరోద్యానాల గురించీ పాండవులకు చెవినిల్లుగట్టుకు చెప్పే జనాన్ని ఏర్పాటు చేశాడు. నిరంతరం వారణావత విషయం చెవిబడటంతో పాండవులకు అక్కడకు వెళ్ళా

లనే కోరిక పుట్టింది. ఆ వార్త విన్న ధృతరాష్ట్రుడు పాండవులకు కోరిక వుంటే వారణావతం వెళ్ళి అక్కడ జరిగే ఉత్సవాలు తిలకించి కొంతకాలం హాయిగా గడిపి రమ్మన్నాడు

దుర్యోధనుడు పురోచనుడనే పేరుగల తన మంత్రిని పిలిచి, నేతిలో నూనెలో కలిపిన లక్కతో సుందర భవనం నిర్మించి అందులో అన్ని సౌకర్యాలూ రాజవాసయోగ్యంగా రూపొందించి పాండవులు అక్కడకు రాగానే వారిని ఆదరంగా ఆహ్వానించి అక్కడే విడిది చేయించి ఆ భవన సమీపంలో నిప్పు సెగ తగిలితే మండే సామగ్రిని గుప్తంగా ఉంచమని పంపించాడు

ధృతరాష్ట్రుని ఆజ్ఞానుసారం పాండవులు ప్రయాణ సన్నాహాలుచేసి భీష్మ, ద్రోణ, కృప, విదురులకూ, కురువృద్ధులకూ అభివాదాలర్పించి బయలుదేరారు. నగర పౌరులందరూ కంటతడిపెట్టారు సద్గుణశీలసంపదతో రాజ్యాధికారం సాగించనున్న ధర్మరాజాదులంటే యీ ధృతరాష్ట్రునికి కిట్టక ఇటువంటి దారుణానికి తలపడినా భీష్మాదులు ఎలా ఆమోదించారని విచారించారు. శంతనుడూ, విచిత్రవీర్యుడూ, పాండురాజూ పాలించినట్లే ధర్మనందనుడు తమను శ్రేయోమార్గాన ఏలగలడని నమ్మిన వారందరూ హస్తినాపురం విడిచి వారణావతం వస్తామన్నారు అంగీకరించలేదు ధర్మరాజు

ప్రయాణ ప్రారంభవేళ సభలో అందరూ వింటూండగానే విదురుడు ద్వంద్వార్థయుతమయిన వాక్యాలతో పాండునందనులారా! శత్రువ్యవహారాలను అవగతం చేసుకొన్నవాడు ఆ ప్రమాద నివారణకు యత్నించాలి. లోహనిర్మితంకాని శస్త్రం ఉన్నది దాని ఆఘాతం తినకుండా రక్షించుకోవాలి ఎండిన గడ్డితోవున్న అడవి మండుతున్నా కలుగులో దూరిన ఎలుక నాశనం కాదు తరువాయి అది సరయిన దారిచూసుకుని బైట పడుతుంది దిక్కు తెలియడానికి నక్షత్రం ఉన్నది పంచేంద్రియాలనూ స్వాధీనంలో ఉంచుకొన్నవాడు శత్రుపీడనుంచి ముక్తుడవుతాడు, అని విదురుడనగా ధర్మరాజు: మహామంత్రీ! మీ మాటలు నాకు అర్థమయాయి, అని బయలుదేరాడు

ప్రయాణం కొంతదూరం సాగింది అప్పుడు కుంతి — నాయనా! విదురుడేమో చెప్పాడు! నువ్వు అవగతమయిందన్నావు ఏమిటా రహస్యం — అని అడిగింది

అమ్మా! శస్త్రం అంటే సస్త్రం అనగా ఇల్లు. ఆ ఇల్లు అగ్నితో దగ్ధమవుతుందనీ అందుకు మనతో వుండబోయే పురోచనుడే కారణ మవుతాడనీ, రక్షణకు బిల మార్గం నిర్మించుకోమనీ, పంచేంద్రియాలంటే సోదరపంచకమనీ, మీరు ఏకాభిప్రాయంతో ఉంటే ఏ ప్రమాదమూ రాదనీ ఆ ధీశాలి ఉపదేశం — అన్నాడు ధర్మజుడు

లక్క యిల్లు

ధర్మరాజాదులు వారణావతం చేరగానే నగర ప్రజలు వారికి ఎదురేగి కానుక లర్పించి స్వాగత మర్యాదలు జరిపారు. చిరునవ్వుతో స్వీకరించి ముందుగా విద్వాంసుల గృహాలకు వెళ్ళి వారి యోగక్షేమాలు విచారించి అనంతరం వీరులందరినీ ఉచితానుసారం పలకరించి మిగిలిన ప్రజలందరితో ఆదరంగా భాషించి పురోచనుని అభిమతానుసారం "శివభవనం" లో ప్రవేశించారు

అడుగుపెడుతూనే ధర్మరాజు: భీమసేనా! చూశావా ఇల్లంతా నేతివాసన, అంటే దీన్ని నేతితో కలిపిన పదార్థంతో నిర్మించి, నిప్పుపెట్టడానికి నిశ్చయించా రన్నమాట అందుచేత మనం ఈ భవన పరిసరాలన్నీ గమనించి రహస్యంగా సొరంగం ఏర్పాటుచేసుకుని పరిసరారణ్యాలలో కాలక్షేపం చెయ్యాలి — అనగా భీముడు: మనం ఇప్పుడే ఈ భవనం విడిచిపెడితే — అని ప్రశ్నించాడు

అది ధీమంతుల లక్షణం కాదు దుర్యోధనుడు గూఢచారులతో మన ఆనుపానులు కనిపెట్టి కడతేర్చే ప్రయత్నంచేస్తాడు ఇప్పుడు అంగబలం, అర్థబలం వాని చేతులలో వున్నాయి. అది మరచి పోకూడదు మనం అప్రమత్తులమై రక్షణమార్గం ఏర్పరచుకోవాలి — అన్నాడు

కాలం గడుస్తున్నది

ఒకనాడొకవ్యక్తి ధర్మరాజును సమీపించి ఏకాంతంలో· అయ్యా! నేను సొరంగాలు త్రవ్వడంలో నేర్పరిని; విదురులవారు నన్ను పంపారు — అనగా ధర్మరాజు వానిని తన కొలువులో నియోగించాడు

సౌధకంటకం పరిశుభ్రం చేసే నెపంతో ఖనకుడు భవనమధ్యంలో బిలం త్రవ్వడం మొదలుపెట్టాడు పురోచనునికి అనుమానం కలగకుండా బిలఖననం సాగుతున్నది. పురోచనుడు తన కార్యక్రమం సక్రమంగా సాగించి లాక్షాగృహానికి నిప్పుముట్టించే అదను కోసం చూస్తున్నాడు పాండవులు ఒక కంట పురోచనుని వ్యవహారాలన్నీ కనిపెడుతూ వున్నారు.

ఒకనాడు కుంతి బ్రాహ్మణ సమారాధనం సాగించి, నగరవాసు లందరికీ భోజనాలు పెట్టింది ఆ సాయంత్రం ఒక భిల్లస్త్రీ అయిదుగురు బిడ్డలతో వచ్చి తృప్తిగా ఆరగించి తప్పతాగి మత్తులో అక్కడే నిద్రపోయింది

ఎంతకీ ఆఖరురోజువే సొరంగం తవ్వడం పూర్తి అయింది కనుక పురోచనుడు నిప్పు పెట్టే వరకు ఆగకుండా లక్కయింటికీ, దానిప్రక్కనేవున్న ఆయుధాగారానికి ఏక కాలంలో నిప్పుముట్టించి పలాయనం సాగించాలన్నాడు భీమసేనునితో రహస్యంగా - ధర్మరాజు

ఆ రాత్రి రెండోఝాము చివర వారణావతం గాఢాంధకారంలో ప్రగాఢ నిద్రలో వున్నది. భీమసేనుడు పిల్లిలా అడుగులు వేసుకుంటూ వెళ్ళి పురోచనుని గదిదగ్గర నిప్పు పెట్టాడు; ఒక్క అంగలో సింహద్వారానికి నిప్పు ముట్టించాడు అటే వెళ్ళి మిగిలిన మూడుద్వారాలు అంటించాడు.

పొగలుముదిరి సెగలురేగి మంటలు వ్యాపించేవేళకు పాండవులు కుంతీసహితులై బిలమార్గాన బయలుదేరి కొంత నడిచేసరికి వారికి అలసటరాగా, భీముడు వారిని తన భుజాలమీద కెక్కించుకుని వేగంగా నడుస్తున్నాడు పాండవులు గంగాతీరం చేరారు అప్పటికే అక్కడకు విదురుని పంపునచేరిన నావికుడు తన నావమీద, వారిని గంగ దాటించి వెళ్ళినాడు పాండవులు అడవిలోపడి పోతున్నారు

తెల్లవారింది భస్మమయిన లాక్షాగృహంలో అయిదుగురు బిడ్డలతో శయనించిన భిల్లస్త్రీ అస్థులుచూసి అవి కుంతీ, పాండవుల అవశేషాలని ధృతరాష్ట్రునికి వార్తపంపారు, ప్రజలు.

ఖనకుని నేర్పువల్ల భస్మగృహంలో సొరంగ ద్వారం కనిపించనందున పాండవులే నిహతులయినట్లు భావించి, దుర్యోధనుడు మిత్రులతో ఆనందించాడు ధృతరాష్ట్రుడు కొంతసేపు ఏడ్చి భీష్మ, దుర్యోధనాదులతో గంగాతీరానికి వెళ్ళి అంత్యక్రియలు జరిపి, తర్పణాలు అర్పించాడు భీష్ముడు విపరీతంగా విలపించడం చూసి, విదురుడు ఏకాంతంలో రహస్యం అంతా వివరించగా, పితామహుడు తృప్తిగా విదురుని అభినందించాడు

ఘటోత్కచుడు

లక్కయిల్లు విడిచిన పాండవులు కీకారణ్యంలో పడి వెడుతున్నారు సూర్యరశ్మి వేలకు సోకని గాఢారణ్యంలో సాగి, సాగి సంధ్యాసమయానికి ఒక ప్రాంతంచేరారు. యామినీదేవి తన అంధకార వస్త్రాన్ని భూమికి ముసుగు వేయనున్నసమయం కుంతీదేవి తనకు దాహంగా వున్నదన్నది భీముడు ఒక్క అంగలో ముందుకిదూకి సరోవరంకోసం చూసే ఊహతో, ఉన్నత వృక్షశిఖరం ఎక్కాడు. కొద్దిదూరంలో సరోవరం కనిపించింది.

పరుగు పరుగున వెళ్ళి నీరు తెచ్చేసరికే అన్నదమ్ములూ, కుంతీ గాఢనిద్రలో వుండడం చూచి నిట్టూర్చి అక్కడే వారికి రక్షగా కూర్చున్నాడు.

అదే వనంలో విశాలవృక్షం వాసభూమిగా హిడింబుడనే రాక్షసుడు తనచెల్లి హిడింబతో పాలనం సాగిస్తున్నాడు. అడవిలో నరవాసన సోకడంతో, చెల్లినిపంపి ఆ మనుషులను తీసుకొనివచ్చి, వంటచేసి, పెట్టమన్నాడు వచ్చిన హిడింబ అల్లంత దూరంలో భీమసేనుని చూసి అతని రూప దార్ఢ్యాలకు మోహితురాలయి, ఈమహావీరుడే నాకు తగినభర్త అనుకొన్నది.

ఆమె మనస్సు భీముని గాఢపరిష్వంగంకోసం పరువులు తీయగా, ఆ కామరూపిణి, అత్యంత సుందరరూపం ధరించి : ఓ మోహనాంగా! మీరెవరు? ఇది మాఅన్న హిడింబు డనే రాక్షసుని ఏలుబడిలోని అరణ్యం వాడు మిమ్మల్ని సంహరించి తీసుకు రమ్మ న్నాడు. కాని నాకు మిమ్ము చూసిన క్షణం నుంచీ మనసు స్వాధీనంతప్పింది. మీ భార్యగా స్వీకరించకపోతే ఇక్కడే ప్రాణత్యాగం చేస్తాను. అని సిగ్గుతో తలదించుకుని కనురెప్పలు అల్లల్లాడిస్తూ ఓరగంటిచూపుతో అర్థించగా భీమసేనుడు·

కామినీ! ఆయన మా అగ్రజుడు. వీరు నా సోదరులు. ఆమె మాతల్లి పెద్దవాడికి వివాహం కాకుండా పెళ్ళిచేసుకునే సాహసం నాకులేదు. అదీకాక, వీరందరినీ ఈ క్లేశాలలో విడిచి నేను నీతో సాంసారిక సుఖభోగాలు అనుభవించే నీచుణ్ణికాను. మరిన్నీ నీ అన్నకు భయపడి, యిప్పుడు సుఖంగా నిద్రిస్తున్న వీరికి నిద్రాభంగంచేయను. వాడెవడో రానియ్యి; వాడి పరాక్రమం చూస్తాను - అన్నాడు.

హిడింబ పరిపరివిధాల తన అన్న రాక్షసశక్తిని తెలుపుతూ, తన మనసులోని కామవాంఛను వ్యక్తంచేస్తూ భీముని ప్రార్థిస్తూనే వుంది.

చెల్లెలు వెళ్ళి ఘడియలు దాటుతున్నా, తిరిగి రాకపోయేసరికి నరమాంసంకోసం నాలుక తడుపుకుంటున్న హిడింబుడు తీవ్రక్రోధంతో చెంగు, చెంగున సింహంలా లంఘిస్తూ, చింతనిప్పులవంటి కన్నులలో సెగలు జిమ్ముతుండగా, దీర్ఘంగా నిట్టూర్పులు వదులుతూ, వానకాలపు మబ్బులా వచ్చి నిలిచాడు. అన్నను చూస్తూనే హిడింబ గజ గజ వణుకుతూ, మీ అందరినీ నా వీపుమీద ఎక్కించుకుని వెళ్ళిపోతాను, రండి–అంది.

భీముడు వికటంగా నవ్వి, మీసంమీద చెయివేశాడు. తనచెల్లెలు ఒక సామాన్య మానవుని ప్రేమించడం చూసిన రాక్షసుడికి ఆమెమీద ఆగ్రహం కలిగింది. తక్షణం

ఆమెను సంహరించాలని అడుగు ముందుకు వెయ్యగా భీమసేనుడు అడ్డువెళ్ళి ఓరీ నీచుడా! నిరపరాధిని అయిన ఆ పిల్లమీద చెయ్యిచేసుకోకు ఇక్కడ నా సోదరులూ, తల్లీ సుఖ నిద్రలో వున్నారు. వారికి నిద్రాభంగం కాకుండా చూడాలినేను. నడు కొంచెందూరంగా వెళ్ళి మనబలం చూసుకుందాం నీ చెల్లెలు నువ్వు చెప్పినపని చేద్దామనే వచ్చింది కాని దాని మనస్సు కామవశమయింది. ఇప్పుడు దాన్నేమీ చెయ్యకు. దూరం నడు. మత్తెక్కిన ఏనుగుపాదంకింద పడిన మనిషి తలలా యిప్పుడు నువ్వు నా కాళ్ళక్రింద నలిగిపోవడానికి సిద్ధంగా వున్నావు.

అనగా ఆ రాక్షసుడు చాలాసంతోషం నిద్రపోయే వారిని చంపే నీరసం లేదు నాకు! వింటున్నాను కదా! అని తెగ వాగుతున్నావు. రా, నీ రక్తంతాగి అప్పుడు నిన్ను ప్రేమించె ఈ కామినిని సంహరిస్తాను, అన్నాడు

అంటూనే అడుగు ముందుకువేసి, పొడవయిన ఇనపదూలంవంటి చెయ్యి పైకెత్తి, ముందుకు జాపాడు ఆ చేతిని అలా గాలిలోనే ఎత్తిపట్టి ఎనిమిది ధనువుల దూరం నెట్టు కుంటూపోయి, తన బాహువులమధ్య బిగించాడు ఆ మహాకాయుణ్ణి. వాడు గిలగిల్లాడుతూ గర్జించాడు ఆ ధ్వని తనవారికి నిద్రాభంగ కారణ మవుతుందని మరింతదూరం యీడ్చుకుపోయి విడిచి, ముష్టియుద్ధం ఆరంభించాడు ఉన్మాదం ఎక్కిన మత్తేభాల వలె వారు పోరుతూంటే ఆ అడవి అంతా దద్దరిల్లుతున్నది. ఆ ప్రాంతమంతా ఎగుడు, దిగుడులు లేకుండా సమతల ప్రాంతం అయింది.

అప్పటికి నిద్రలేచిన ధర్మరాజాదులూ, కుంతీ ఆశ్చర్యంతో తమ ఎదురుగావున్న సుందరస్త్రీని చూసి విశేషం అడుగగా హిడింబ, జరిగిన కథంతా నెమ్మదిగా చెప్పింది వింటూనే అర్జునుడు భీమునికి సాయంవచ్చి' అగ్రజా' ఇప్పుడు మన విద్యాప్రదర్శనం కాదు ప్రధానం అదిగో ఉదయసంధ్య రానున్నది. సంధ్యలు రాక్షసులకు బలంహెచ్చే వేళలు. నువ్వు క్రీడసాగించక వీణ్ణి పడగొట్టు – అనగా భీముడు ఆ అసురుని నేలమీద పడవేసి పిడికిటిపోట్లు పొడుస్తూంటే నిప్పుకాక తగిలిన దుందుభి మ్రోగినధ్వనులు బయలు దేరాయి. వాడు కడసారి గర్జించి కన్నుమూశాడు తెలతెలవారుతున్నది కొడుకులను వెంట బెట్టుకుని కుంతి ముందుకు నడుస్తున్నది. వారిని అనుసరించింది హిడింబ.

కొంతదూరం నడిచి హిడింబ కుంతి చేతులు పట్టుకుని

మహాసాధ్వీ! నీ కొడుకుని చూసిన ఉత్తరక్షణంలోనే నా మనస్సు వానిమీద మరులుగొన్నది కామబాధ ఎంత బలీయంగా స్త్రీని వేధిస్తుందో ఆడదాని వయిన నీకు బాగా తెలుస్తుంది నన్ను అనుగ్రహించు – అని కంటతడి పెట్టింది.

కుంతీదేవి గుండె ద్రవించింది హిడింబను దగ్గరగా తీసుకుని :

నాయనా! మదనబాధపడే స్త్రీని ఆ క్లేశంనుండి రక్షించడం కూడా ధర్మపథమే అని ధర్మసూక్ష్మం తెలిసినవారు అంటున్నారు. అనగా ధర్మరాజు :

అమ్మాయీ! నీమాటకు సమ్మతిస్తున్నాం, కాని ఒక నియమం. మావాడు పాయం కాలం పడకుండా మాకళ్ళ ముందుండాలి. వాడి స్నాన సంధ్యలకు అవరోధాలు కలగ కూడదు. అందుకు అంగీకరిస్తావా? అన్నాడు.

హిడింబ సంతోషచిత్తంతో అంగీకరించి వారిని అనుసరించింది.

భీముడు ఆమె పాణిని గ్రహిస్తూ నీకు ఒక కుమారుడు కలిగేవరకే నువ్వు నాతో వుండాలి అనంతరం విడిచి వెళ్ళిపోవాలి - అన్నాడు

అపరిమితానందంతో హిడింబ భీముని వెంటబెట్టుకుని కామోద్దీపనం కలిగించే వనాలలో, పర్వతగుహలలో, నదీతీరసికతా తలాలపై విహరింపజేస్తూ వాని హృదయానికి ఆహ్లాదం కలిగించింది.

ఆ శృంగారయాత్రలో వారి ఆహ్లాదఫలంగా ఒక కుమారుడు కలిగాడు విశాల దేహుడూ, శంఖగళుడూ, భయంకరనయనుడూ అయిన ఆ బాలునికి నెత్తిమీద జుట్టు లేక పోవడంవల్ల ఘటోత్కచుడు అని పేరుపెట్టింది హిడింబ.

నియమానుసారం కొడుకును వెంటబెట్టుకుని అత్తగారి సెలవుతీసుకొని వెళ్ళింది.

బకాసురుడు

పాండవులు అడవులు తిరిగి తిరిగి ఏకచక్రపురం చేరారు అక్కడ ఒక విప్ర గృహంలో వుంటూ భిక్షాటనతో గడుపుతున్న రోజులలో, తెచ్చిన పదార్థాన్ని రెండు భాగాలుగా చేసి సగం భీమునికిచ్చి మిగిలినదానిని కొడుకులు నలుగురితో తినేది కుంతి. అలావుండగా ఒకనాడు వారుంటున్న ఇంటినుంచి ఆర్తనాదాలు వినిపించగా కుంతి వెళ్ళి విషయం తెలుసుకుని వచ్చి భీమసేనుని పిలిచి ;

నాయనా! ఈ నగరంలో బకాసురుడనే రాక్షసుడున్నాడు. వాడికి రోజుకొక ఇంటి వారు బండెడు అన్నం, రెండు దున్నపోతులూ ఆహారంగా పంపుతూ ఒక మనిషిని కూడా ఆరగింపు పెట్టాలట. ఈ రోజు మన ఇంటివారిది వంతు— అంది. అమ్మా! దానికింత

ఆలోచన వేనికి? వారిని వంటపూర్తిచేసి బండి ఎక్కించమను. బకాసురుడిబాధ యీరోజుతో ఈ నగరానికి లేకుండా చేస్తాను—అని ఉత్సాహంతో కూర్చున్నాడు

భిక్షాటనం చేసివచ్చిన ధర్మరాజు భీముని ముఖంలో సంతోషం చూసి, తల్లి దగ్గరకు వెళ్ళి విషయం విని :

అమ్మా! వీడి బలపరాక్రమాలు నమ్మిగదా మనం ఎన్ని క్లేశాలయినా దాటగలమని వున్నాం. అటువంటి వీణ్ణి బకాసురునికి బలి... అని గొంతు తడుపుకోగా, కుంతీదేవి:

నాయనా! ఎందరు బిడ్డలున్నా తల్లికి ఏ బిడ్డమీదా ద్వేషం వుండదు అందరూ తన కడుపు పంటలే నేను తల్లిని, కొడుకును బలియిచ్చే మూర్ఖత్వంలేదు. వీడి బలపరాక్రమాలు వీడు పుట్టిననాడే ఎరుగుదును. కనుకనే పంపుతున్నాను. వీడు ఆ రాక్షసుడి పీడ వదలిస్తాడు—అంది

కుంతీదేవి తన కొడుకుని పంపుతాననేసరికి ఆ విప్రగృహిణి, అమ్మా! నాకు ఒక్కడే కొడుకయినా నీకు అయిదుగురు కొడుకులయినా కన్నబిడ్డను పరోపకారార్థం బలి యివ్వటం ఉచితమా? నేను అంగీకరించను. ప్రత్యుపకారం పేరిట యింత చేస్తారా-అనగా కుంతి ఆమెను ఓదారుస్తూ అమ్మా! నా బిడ్డను బలిపశువుగా పంపడం లేదు. ఆ అసురుణ్ణి ఈ రోజుతో వదిలించడంకోసమే పంపుతున్నానని వారికి విశ్వాసం కలిగించింది

అన్నం బండితో భీముడు నగరం సరిహద్దులు చేరి సరోవర సమీపాన ఆగి పాదప్రక్షాళనంచేసి, సుష్టుగా ఆరగించి, త్రేన్చి విశ్రాంతిగా కూర్చున్నాడు భోజనంవేళ అతిక్రమించినా, నగరవాసులు ఆహారం పంపనందుకు బకాసురుడు కోపంతో గర్జిస్తూ, తన నివాసంనుండి వెలుపలికివచ్చి, సరోవరంవద్దర నిశ్చింతగా త్రేనుస్తూన్న భీముని చూసి పెదవి పంటితో కొరికి కన్ను లెర్రజేసి ఒక్క భీకరారవం చేసి భీమునిమీదకి ఒక చెట్టు విసరబోగా పక్కనే వున్న మరొక చెట్టును విసిరి బకాసురునితో కలియబడ్డాడు భీముడు.

ముష్టియుద్ధం సాగింది కొంతసేపు. కాలయాపన యిష్టం లేక భీముడు తన రెండు చేతులతో వానిని బంధించి, మోకాలితో వెన్నుమీద పొడుస్తూ రెండుసార్లు వేలకు కుదించాడు నోటినుండి రక్తం కారుస్తూ ఒక్క అరుపు అరచి ప్రాణాలు విడిచాడు బకాసురుడు

ఏకచక్రపురవాసు లందరూ భీముని, వాని సోదరులనూ ప్రశంసలతో ముంచెత్తారు. కుంతి హృదయం తృప్తి పొందింది.

అలా కాలం గడుపుతూండగా, ఒకనాడు వారి ఇంటికి చేరిన ఒక్క విప్రుడు ద్రుపదమహారాజు యజ్ఞంచేసి ఆ యజ్ఞ వేదికనుంచి ధృష్టద్యుమ్నుడనే కుమారుణ్నీ, ద్రౌపది అనే కుమార్తెనూ పొందాడనీ, ఆ బాలుడు ద్రోణసంహారార్థం జన్మించాడనీ పాండుపుత్రుడైన అర్జునుడికి భార్యగా ద్రౌపది ప్రభవించిందనీ, ప్రస్తుతం పుష్యశుక్ల అష్టమినాడు ద్రౌపదీ స్వయంవరం జరుగనున్నదనీ. ఆ వుత్సవం తిలకించడానికి వెడుతున్నాననీ, అయితే పాండవులు లాక్షాగృహంలో భస్మమయినట్లు విన్నాననీ మరి ద్రుపద రాజనందిని ఎవరిని భర్తగా స్వీకరించేదీ చూడాలని వుందని, మత్స్యయంత్రం కొట్టే వీరుడు ఆమె పాణిగ్రహణం చెయ్యాలని స్వయంవర నియమం ద్రుపదుడు పెట్టాడనీ చెపుతూండగా విన్న పాండవులు, మరునటిరోజునే తాము వుంటున్న గృహయజమానికి కృతజ్ఞతలు చెప్పి, పాంచాల దేశం వైపు ప్రయాణం ప్రారంభించారు.

ఉత్తరదిశగా వారు సాగుతూండగా, గంగాతీరాన సోమశ్రవ తీర్థప్రాంతంలో అంగారపర్ణుడనే గంధర్వరాజు జలక్రీడలు సాగిస్తూ, పరిసరాలలో రక్షకులను వుంచాడు. వారు పాండవులను నిరోధించగా:

ఓరిమూఢులారా! సముద్రతీరాలూ, నదీతటాలూ, హిమాలయమూ, ఉభయ సంధ్యలూ ఎవరి హక్కు భుక్తంకావు సర్వులూ యథేచ్ఛగా చరించతగినవి. అందునా ఈ గంగాతీరం ఎవరి ఏలుబడికిందా సలగడంలేదు, అని అర్జునుడనగా-అంగారపర్ణుడు మాటలతో ప్రయోజనం లేదని ధనుస్సు తీసి, బాణాలు విడిచాడు. అర్జునుడు అవలీలగా వాటిని తునాతునకలు చేశాడు. పోరు పొడిగించే యిష్టంలేక తన అస్త్రవిద్యను చవిచూపే ఉద్దేశంతో, ఆగ్నేయాస్త్రంతో వాసరథాన్ని భస్మం చేశాడు. అంగారపర్ణుని నేలకూల్చాడు. అంగారపర్ణుని భార్య కుంభీనస ధర్మరాజు పాదాలమీదపడి పతిభిక్ష వేడింది ధర్మరాజు అర్జునుని కోపాన్ని వారించాడు అంగారపర్ణుడు లేచి క్షమాభిక్ష కోరుతూ: కౌంతేయా! నీకు గంధర్వహయాలు కానుకగా యిస్తాను-అన్నాడు.

అర్జునుడు నవ్వుతూ: నువ్వు దయతలచి మాకు దానధర్మాలు చేస్తే స్వీకరించడానికి మేము విప్రులంకాము- అనగా ఆ గంధర్వపతి, ఆ దృష్టి తనకు లేదని, మహాపురుషులు సఖ్యచిహ్నంగా చేసుకునే మర్యాదగా యిస్తున్నాననీ ఆగ్నేయాస్త్రం యిచ్చి తనవద్దనున్న చాక్షుషీవిద్య గ్రహించవలసిందనీ కోరుతూ: మీ వంశీయులకీర్తివిన్నాను మీ శ్రేయస్సును కాంక్షించే పురోహితు డొకడు మీ వెంట వుండాలి- అంటూ కురువంశం అనే పేరు రావడానికి కారణమయిన తపతీ- సంవరణుల ప్రణయకథా, వారి కల్యాణం జరిపించిన వశిష్ఠుని కథా, విశ్వామిత్రుని విశేషమూ చెప్పి. అర్జునా! ఈ అడవిలోనే ఉత్కోచతీర్థం

వున్నది. అక్కడ దేవల మహర్షి సోదరుడయిన ధౌమ్యుడనే తపస్స్వాధ్యాయ సంపన్ను డున్నాడు. ఆయనను ప్రార్థించి పురోహితుడిగా గ్రహించి ఆయన అనుగ్రహం పొందండి అన్నాడు.

అంగారపర్ణుని దగ్గర సెలవు తీసుకుని పాండవులు ఉత్కోచతీర్థం చేరి ధౌమ్యుల వారిని అర్చించి పురోహితులుగా స్వీకరించి వారితో పాంచాలదేశంవైపు సాగారు.

దక్షిణపాంచాలంలో ద్రుపదుని రాజధానిలో ప్రవేశించి, ఒక కుంభకారుని యింట వసతి ఏర్పరచుకున్నారు. స్వయంవరోత్సవానికి నానా ప్రాంతాలనుంచి చక్రవర్తులూ, వేదవేదాంగవిదులూ, నృత్య, గానకళాకోవిదులు చేరుకున్నారు. అందరికీ సముచితావాసాలు ఏర్పరిచాడు ద్రుపదుడు.

స్వయంవరం

స్వయంవర సభామండపం చక్రాకారంలో నిర్మించారు. సువాసన లీనే పూలదండలు మండపంనిండా వ్రేలాడదీశారు. శీతలసుగంధజలాలు ప్రాంగణమంతా జల్లించారు. చంద్రకిరణాలవలె రాజహంసలవలె అగరుధూపం సభాభవనంలో వ్యాపిస్తున్నది. ఈశాన్య భాగంలో కల్యాణమండపం వున్నది. అందరికీ అది స్ఫుటంగా కనిపించేటట్లు సోపాన శ్రేణిలో ఆసనాలు వేయించారు.

ఉదాత్తానుదాత్త స్వరిత స్వరయుక్తంగా వేదఘోష వినవస్తుండగా, మంగళవాద్యాలు తేలితేలి గాలి అలలవలె సాగుతూండగా, జ్వలితజ్వాలారోచులతో ధగధగలాడే అగ్నిలో ఆజ్యాహుతులు వ్రేలుస్తున్న సమయంలో పన్నీట జలకమాడి ముడిచిన కేశపాశంతో సర్వాంగాలూ రత్నకాంతులీనే భూషణాలతో అలరారుతూండగా, శోభనరూపిణియైన ద్రౌపదీ దేవి శుచిస్మితవదనంతో రాయంచనడలతో మండపంలో అడుగు మోపింది.

అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు రాజులందరినీ చూస్తూ:

ఉత్తమవంశీయుడూ, సుందరాకారుడూ, బలపరాక్రమ సమన్వితుడూ అయిన మహాధనుర్వేత్త ఎవరయినా, ఈ అయిదుబాణాలతో పైనున్న మత్స్యయంత్రాన్ని పడగొట్టి, నా సోదరి పాణిని గ్రహించవచ్చు - అని గంభీరంగా పలికాడు.

ఒక్కసారి ఆ రాజకుమారు లందరినీ ఎరుకపరుస్తూ: సోదరీ! ఈయన కురువంశీయుడయిన దుర్యోధనుడు, ఇదిగో వీరందరూ ఆయన తమ్ములు. ఆయనకు ఆ ప్రక్క

కర్ణుడు ; వీరు వారి బావలు, గాంధారిరాజపుత్రులు - శకుని, వృషక, బృహద్బలులు. ఆయన అశ్వత్థామ, ఈయన భోజుడు, వారు బృహంతదేశ ప్రభువులు, ఈయన విరాటుడు. వీరు ఆయన పుత్రులు - శంఖుడు, ఉత్తరుడు.

వృద్ధక్షేముని కుమారుడు సుశర్మ ఆయన జలసంధ, విదండ, దండ, పౌండ్రక వాసుదేవ భగదత్త, భూరిశ్రవస, సాత్యకి, అనిరుద్ధ, వాసుదేవ, బృహద్రథ, బాహ్లీక, ఉలూక, శిశుపాల, జరాసంధ, వత్సరాజులు వారు అలా అందరి వంశ, పౌరుషాలు వివరించి, ఆసనం అలంకరించాడు

నిశ్శబ్దంగా వుంది కల్యాణమండపం అందరూ ఆ అలోకసుందరి తమ అర్ధాంగి కావాలని కోరుకుంటున్నారు. ఏ ఒక్కరి చూపులూ ద్రౌపదీదేవి ముఖపద్మం నుండి మరలడం లేదు.

ఆ సమయంలో సభాస్థలిని కలయజూస్తున్న యదువంశీయుడు కృష్ణుడు బలరామునితో అన్నయ్యా! అదిగో నివురుగప్పిన నిప్పులవలె, లక్ష్మీసమక్షంలో వుండె మత్తేభాలవలె కనిపిస్తున్నారే వారే పాండవులు, అని పరమ రహస్యంగా చెప్పాడు. పాండవులు సజీవులయి వున్నందుకు సంతోషించాడు, బలరాముడు.

రాజులందరూ రెప్పవాల్చకుండా, పెదవులు పంటితో కొరుక్కుంటూ ద్రౌపదిని చూస్తూ, పక్కనున్న రాకుమారులను ద్వేషభావంతో చూస్తున్నారు. నెమ్మదిగా ఒక్కొక్కరే అమితోత్సాహంతో మత్స్యయంత్రం పడగొట్టడానికి ముందుకు సాగి, విల్లు ఎక్కుపెట్టి బాణం సంధించడానికి ప్రయత్నించి, విఫలులవుతున్నారు. సాళ్వ, శల్య, సునీథప్రభృతుల వంతు పూర్తి అయింది. అశ్వత్థామ ,దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు కూడా ప్రయత్నించి వచ్చారు.

శిశుపాల, జరాసంధులు కూడా, ఆ ధనుస్సును ఎక్కుపెట్టి నారి సంధించలేక, అవమానభారంతో రథాలు ఎక్కి ఎవరి దేశానికి వారు వెళ్ళారు.

అటువంటి సమయంలో వేదవేదాంగవిదులందరూ కూర్చునే ప్రాంతంనుండి వస్తున్న మహోన్నత శరీరుని చూసి అందరూ ఆశ్చర్యపడ్డారు క్షత్రియవీరులు చెయ్యలేనిది ఈ విప్రుడా చేసేది, బాల్యచాపల్యం కాక, అని పెదవి విరిచారు

పరశురామునీ, అగస్త్యునీ స్మృతికి తెచ్చుకుని విప్రులు ఆనందంతో అటే చూస్తున్నారు. వారి ఆశీర్వాదాలు అర్జునునికి ఉత్సాహం కలిగించాయి ధనుస్సును సమీపించి ప్రదక్షిణం చేసి పార్వతీపతికి మనసా నమస్కరించి రెప్పపాటులో ధనుస్సు ఎక్కుపెట్టి

అయిదుబాణాలూ తొడిగి ఉత్తరక్షణంలో మత్స్యయంత్రాన్ని నేల కూల్చాడు అర్జునుడు ఇంద్రజాలంలా సాగింది మత్స్యయంత్ర భేదనం. విప్రులందరూ తమ భుజాలమీద ఎర్రని శాలువాలు గాలిలో వూపుతూ హర్షధ్వానాలూ చేశారు తూర్యస్వనాలూ, వందిమాగధుల జయజయధ్వానాలూ మిన్నుముట్టినవి.

చిరునవ్వులు పెదవులపై చిందుతొక్కే ద్రౌపదీదేవి, చిగురు కెంగేల వలపుతావులు గుబులు కొలుపే కమనీయ కల్యాణ కల్హారమాలిక అర్జునుని కంఠసీమలో అలంకరించింది పూలవాన సభాభవనం అంతా నిండిపోయింది. ద్రౌపదీసహితుడై అర్జునుడు రంగభూమి నుండి నిష్క్రమించాడు.

రాజకన్య సామాన్య విప్రబాలుని వరించడం రాజలోకానికి బాధాకరమై, ఇటువంటి అకార్యానికి తలపడిన ద్రుపదునికి తగిన శాస్తి చెయ్యాలని వారందరూ కత్తులు దూశారు

అది చూచి భీముడు సభామండపం ఆవలనున్న ఒక మహా వృక్షం పెరికి వేప రెమ్మ ఆకులు దూసినట్లు చెట్టుకున్న చిన్నకొమ్మలూ రెమ్మలూ దూసి వారికి ఎదురు నిలిచాడు అర్జునుడు ధనస్సు ఎక్కుపెట్టాడు. అటు శల్యుడూ, కర్ణుడూ, ఇటు వీరి కెదురు నిలిచారు. కొంత పోరుసాగాక కర్ణుడు· ఓ బ్రాహ్మణ యువకుడా! నీ విద్య చూస్తూంటే నువ్వు సాక్షాత్పరశురామునిలా కనిపిస్తున్నావు - అని ప్రశంసించాడు

ఇప్పుడు కుశలప్రశ్న లనవసరం - అని అర్జును డనగా కర్ణుడు నవ్వుతూ బ్రహ్మవేత్తలతో యుద్ధం మంచిదికాదు అని విరమించాడు.

అప్పటికి భీమసేనుడు శల్యునితో తీవ్రంగా ముష్టియుద్ధం సాగించి, ఆయనను రెండు చేతులతో పైకెత్తి నేలమీద పడగొట్టాడు అంతతో రాజులందరూ ఈ బాలకులు సామాన్యులు కారనీ, వీరి గోత్ర నామాదులు తెలుసుకోవాలనీ అనుకుంటూ శాంతచిత్తులయారు

భీమార్జునులు ద్రౌపదిని వెంటబెట్టుకుని ఇంటికివచ్చి వంటయింటనున్న తల్లిని సమీపించి :

అమ్మా! భిక్షతెచ్చాం, అన్నారు

అయిదుగురూ పంచుకోండి నాయనా - అని కుంతి వెనుదిరిగి చూసేసరికి కల్యాణ తిలకంతో అతిలోక సౌందర్యంతో సర్వభూషణాలంకృతయైన యువతి కంటపడింది

ఆమెను చూస్తూనే కుంతి : నాయనా! నా మాట పొల్లుపోకూడదు ఈ బిడ్డకు అధర్మదోషం అంటకూడదు అటువంటిదారి ఆలోచించండి — అంది

అప్పుడు ధర్మరాజు. అర్జునా! మత్స్యయంత్రం పడగొట్టిన నువ్వే యీమె పాణిని గ్రహించాలి — అనగా అర్జునుడు: అన్నా! మీకు వివాహం కాకుండా నేను కల్యాణం చేసుకోవడం శాస్త్రసమ్మతం కాదు — అన్నాడు.

ధర్మరాజు చిరునవ్వుతో: ప్రపితామహులు వ్యాసులవారు ఈ ద్రౌపది మన అయిదుగురికీ భార్య కాగలదన్నారు. ఆ మాటప్రకారమే అమ్మగారి నోటకూడా అదే పలుకు వచ్చింది. అందుచేత మనం అయిదుగురం యీమెను పెండ్లాడాలి— అని నిశ్చయించాడు.

సాయంకాలం అయింది. అన్నదమ్ము లయిదుగురూ భిక్ష తెచ్చి కుంతికి సమర్పించగా ఆమె ద్రౌపదిని పిలిచి·

అమ్మాయి! భిక్షాన్నం రెండుభాగాలు చేసి ఒక భాగాన్ని దేవతలకు నివేదనచేసి, విప్రులకు దానంచేసి కొంతభాగం మన ఆశ్రయంలో జీవించే వారికి పెట్టు — మిగిలినది రెండుభాగాలు చేసి ఒక భాగాన్ని ఆరుగా విభజించి అందులో నాలుగు భాగాలు అన్నదమ్ములు నలుగురికి పెట్టు, పెక్కగా పంచిన భాగాన్ని ఈ భీముడి ముందు పెట్టు, ఆ ఆరింటిలో మిగిలిన రెండూ మనకిద్దరికీ — అంది.

అత్తగారి మాటలను తు-చ తప్పకుండా అనుసరించింది. అందరూ భోజనాలు చేసి, మృగచర్మాలమీద మేను వాల్చారు. ద్రౌపదీదేవి అత్తగారి పాదసమీపంలో శయనించింది.

ద్రౌపదిని వెంటబెట్టుకుని భీమార్జునులు వచ్చిన క్షణంనుంచీ వారిని అనుసరించి వస్తున్న ధృష్టద్యుమ్నుడు ఇక్కడ జరిగిన కథ అంతా తన తండ్రికి నివేదించి: వారి నడవడి, సంభాషణాక్రమం చూస్తూంటే వారు పాండవులే అనిపిస్తున్నది లాక్షాగృహంలో పాండవులు బూడిద కాలేదనేవార్త ఒకటి మనం విన్నదే. వీరిని చూస్తూంటే అది నిజమే అనిపిస్తున్నది — అనగా సంతోషించి ద్రుపదుడు తన పురోహితుని పంపి వారందరిని వచ్చి వివాహం శాస్త్రవిధిగా జరిపించుకో మన్నాడు.

ద్రుపదుడు పంపిన రథాలమీద పాండవులు తల్లినీ, ద్రౌపదినీ తీసుకొనివచ్చి అక్కడ విందారగించి, తాంబూలసేవనం చేస్తుండగా ద్రుపదుడు వినయంగా వారి కులగోత్రాలు అడిగాడు ధర్మరాజు పెదవుల కదలని చిరునవ్వుతో తాము పాండురాజ నందనులమనీ, రాజమర్యాదానుసారం పెళ్ళి జరిపించమనీ అనగా ద్రుపదుడు తన బిడ్డను అయిదుగురికీ భార్యగా ఇవ్వడం శాస్త్రసమ్మతమా — అన్నాడు.

ఏకస్య బహవో జాయా భవంతి
నైకస్యై బహవ స్సంతి పతయః ॥

ఆ ప్రస్తావన సాగుతూండగా అక్కడకు విజయం చేసిన వ్యాసుడు ద్రౌపది పూర్వ జన్మకధ చెప్పి ఆమె అయిదుగురికీ భార్య కావడం విధాత నిర్ణయం అనగా ద్రుపదుడు ఆనందంతో వివాహ ప్రయత్నాలు ఆరంభించాడు.

కల్యాణమండపం కలువలూ, తామరలూ కలిపిగుచ్చిన దండలతో అలంకరించారో కలువకన్నులతో పద్మవదనలతో అలరారజేశారో తెలియనంత సందడిగా వుంది.

పురోహితుడు ధౌమ్యుడు, అగ్నిని ప్రజ్వలితంచేసి, ఆహుతు లర్పించాడు ద్రౌపదిని మంగళస్నానాలు చేయించి, అలంకరించి కల్యాణ వేదికకు కొనితెచ్చారు చంద్రుడు పుష్యమీనక్షత్రంలో అడుగుపెట్టేవేళ వైదికమంత్రఘోషతో మంగళవాద్యాలు సాగుతూండగా ధౌమ్యులవారు ద్రౌపదీ ధర్మరాజుల కొంగులు ముడివేసి పాణిగ్రహణం జరిపించారు

అలానే ఒక్కో సుముహూర్తంలో మిగిలిన నలుగురికీ పరిణయం జరిపించి అల్లుళ్ళు అయిదుగురికీ రత్నభూషణాలూ, చీనీ చీనాంబరాలూ ఇచ్చి ఆడబిడ్డకు ఆమె మనస్సుమెచ్చే అలంకారాలు అంబరాలూ యిచ్చి నగరజనానికి అన్ని వస్త్రదానాలు చేసి పరితృప్తి కలిగించాడు.

మెమ్మది మెమ్మదిగా ద్రౌపదిని పెండ్లాడినది పాండురాజపుత్రులే అనేవార్త నానా దేశాలకూ చేరి వారందరూ ధృతరాష్ట్రుని దుర్బుద్ధినీ, దుర్యోధనాదుల కుతంత్రాలనూ నిందించసాగారు

ఇక్కడ హస్తినాపురంలో ధృతరాష్ట్రునికి తన వంశయులే ద్రౌపదిని స్వయంవరంలో చేపట్టారనేవార్త వినిపించగానే విదురుని పిలిచి దుర్యోధనుడు ద్రౌపదీ సహితుడయి వస్తున్నట్టు విన్నాను వారిరువురికి ఘనస్వాగతం ఏర్పాటు చెయ్యి, అనగా విదురుడు —

మహారాజా! పెండ్లి జరిగింది పాండవులకు — అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడా మాట వింటూనే గుండెలో విపరీతమయిన బాధపుట్టగా దాన్ని వ్యక్తంచెయ్యక, మహామంత్రీ! పాండవులు జీవించివుండడమే కాక ద్రౌపదిని పెండ్లిచేసుకోవడం కూడా నాకు ఆనందం కలిగిస్తున్నది. వారిందరినీ రప్పించి ఉత్సవాలు జరిపించు — అన్నాడు

ప్రభువు అనుమతితో విదురుడు సెలవుతీసుకున్న క్షణంలో దుర్యోధనుడు శకుని,

కర్ణులతో వచ్చి : మీ మనస్సు మాకు అవగాహన కావడంలేదు. మీరు పాండవ పక్ష పాతంలో వున్నట్టున్నారు — అని దీనంగా అడుగగా ధృతరాష్ట్రుడు తాను విదురునిముందు అలానే మాట్లాడతాననీ అందుకు బాధపడకుండా తగిన ఉపాయాలు అన్వేషించమనీ అన్నాడు.

అప్పుడు శకుని మహారాజా! శత్రువును ఎదుర్కొనే విషయంలో రాజనీతి మూడు దారులు చూపిస్తున్నది. ఓ రకం శత్రువుని నిరంతరం దుర్బలదశలో వుంచాలి. మరొక వర్గాన్ని ఎప్పుడూ హింసిస్తూ ఉండాలి. మూడవ రకం శత్రువును ఎప్పుడుపడితే అప్పుడు ఎక్కడదొరికితే అక్కడ సంహరించాలి పాండవుల విషయంలో ఇదే శ్రేష్ఠమయిన మార్గం — అన్నాడు

అది విని దుర్యోధనుడు : మహారాజా! మనం కుంతీపుత్రులకు, మాద్రి కొడుకులకూ మధ్య విభేదం కల్పించాలి లేదా ద్రుపదునికి ధనలోభం కలిగించాలి. కాదా, పాండవు లకు పాంచాలదేశం మీద వ్యామోహం పెరిగేదారి చూడాలి అన్నిటికంటె ద్రౌపదికి భర్తలమీద అనురాగం తగ్గి ద్వేషం పుట్టే మార్గం యోచించాలి. సమయం చూసి భీమ సేనుని యమపురికి పంపినా మనకార్యం సానుకూలమవుతుంది. ఇవేవీ సాగకపోతే పాండవులకు ఇతర స్త్రీలతో పరిచయం కలిగించి, వారిచేత మన పని పూర్తిచేయించాలి — అనగా కర్ణుడు :

ప్రభూ! ఈ ఆలోచనలేమీ ఆచరణకు పనికివచ్చేవి కావు. భిక్షాటనం చేసేవారిని సేవించడానికి వెనకాడని స్త్రీకి వారిమీద ద్వేషం కలగడం అసంభవం. ఒకే స్త్రీయందు అనురక్తి వున్నా వారిమధ్య విద్వేషాలు రావడం లేదంటే ఇంక మనం వారి ఐకమత్యాన్ని విచ్ఛిన్నం చేయలేము. ఉత్తమవంశీయుడూ, గుణశీల సంపన్నుడూ అయిన ద్రుపదునికి ధన ప్రలోభం కలిగించటం అసాధ్యం. పరాక్రమ ప్రదర్శనమే క్షత్రియ వీరునికి కార్యసాధన మార్గం పాండవులే పాంచాలిని వరించినట్లు చాలా దేశాలవారికి తెలియదు. ఈ దశలో మనం ద్రుపదుని జయించి పాండవులను పరాభూతులను చేయడం ఏకైక మార్గం - అన్నాడు.

ఆ యోచనకు ధృతరాష్ట్రుడు తృప్తిపొంది భీష్మ, ద్రోణ, విదురులతో సంప్రదించి నిర్ణయిద్దామని వారిని రప్పించి విషయం వారి ముందుంచాడు అప్పుడు భీష్ముడు

నాయనా! నీకూ నాకూ పాండవుల రక్షణ భారం సమంగా వుంది. ఇక ఈ రాజ్యాన్ని ఏల వలసింది పాండవులేకాని ఈ దుర్యోధనాదులు కారు అధికారం వారిది. అందుచేత వారిరాజ్యం వారికివ్వడం ధర్మమార్గం. లాక్షాగృహంలో పాండవులు దగ్ధమయారని

విన్నది మొదలు నేను ప్రజలముందు తలయెత్తి తిరగలేకపోతున్నాను వంశవృద్ధువుండగా యిటువంటి అఘాయిత్యం చూచి వూరుకుంటాడా! అని నలుగురూ అంటుంటే నా గుండె బాధతో ముడుచుకుపోతున్నది. దైవం అనుకూలించి ఈ నాటికి వారు సుఖంగా వున్నారని విన్నాను. వారిని తక్షణం రావించి రాజ్యభాగం యిచ్చి సుఖంగా వుంచు - అన్నాడు.

అనంతరం ద్రోణాచార్యులు లేచి తన అభిప్రాయం కూడా భీష్ములవారి ఊహనే బలపరుస్తున్నదనీ పాండురాజనందనులు సజీవులై వున్నారని విన్న పౌరులూ, జానపదులూ అందరూ వారిని చూడాలని ఎదురుతెన్నులు చూస్తున్నారనీ అందుచేత ప్రజాభిమతం గ్రహించి పాలించే కురువంశంలో ప్రభవించిన మీరు తక్షణం ఆదరంగా పాండవులను హస్తినాపురానికి రప్పించండి - అన్నాడు

ఇద్దరిమాటలూ విని ధృతరాష్ట్రుడు విదురుని పిలిచి, పాంచాలానికి వెళ్ళి రాజ లాంఛనాలతో పాండవులను ద్రౌపదీ సమేతం తీసుకు రమ్మన్నాడు

విదురుడువచ్చి ద్రుపదునికి ధృతరాష్ట్రుని అభిప్రాయం తెలియజేసి వారిచేత సత్కారాలు పొంది ద్రుపదుడు కానుకగా యిచ్చిన రథాలమీద రత్నమాణిక్యాది భూష ణాలతో చీనాంబరాలతో పాండవసహితుడై హస్తినాపురం చేరాడు

వీరందరికీ స్వాగతం యివ్వడానికి వికర్ణ చిత్రసేనులతో ద్రోణాచార్యునీ, కృపా చార్యునీ పంపించాడు ధృతరాష్ట్రుడు

ద్రౌపదిని అంతఃపురానికి కొనితేవడానికి దుర్యోధనుని భార్యతో కురువంశ స్త్రీ లందరూ వచ్చారు

హస్తినాపుర పౌరులేకాక పరిసర జనపదాల ప్రజలు లక్షల సంఖ్యలో వచ్చి, పాండ వులను చూచి ప్రశంసావర్షం కురిపించారు.

విద్వాంసులూ, కళాకోవిదులూ వారిని అభినందించి సత్కారాలు పొందుతూంటే మంగళవాద్య ఘోష మిన్నుముట్టుతూండగా వణిక్ప్రముఖులు తమకు చక్కని రక్షకులు వచ్చారని సంతోషంతో పాండురాజనందనులను అభినందించారు నగరవీధులన్నీ పన్నీటి జలాలతో సుగంధ ధూపాలతో అలరారుతున్నాయి.

కుంతినీ, ద్రౌపదినీ వెంటబెట్టుకుని దుర్యోధనపత్ని గాంధారి సౌధానికి తీసుకొని వెళ్ళింది. పట్టమహిషి ద్రౌపదిని గాఢాలింగనం చేసుకొని, ఆశీర్వదించిన అనంతరం వారిని పాండురాజ భవనంలో ఒక సుముహూర్తాన ప్రవేశపెట్టవలసిందిగా విదురునికి కబురు పంపింది

కొద్దిరోజులు గడిచాయి ధృతరాష్ట్రుడు సభాభవనానికి పాండవులను రావించి, ధర్మనందనా! అహంకార దర్పోన్మత్తులయిన నా కొడుకులు నన్ను లెక్కచెయ్యడంలేదు అందుచేత వారికీ మీకూ విద్వేషాలు పెరగకుండా మీరు ఖాండవప్రస్థంలో నిశ్చింతగా వుండండి మీ అర్థరాజ్యాన్ని మీరు సుఖంగా అనుభవించండి - అని విదురునితో, మహామంత్రీ! నేడే ధర్మరాజుకు రాజ్యాభిషేకం చేయిస్తున్నాను వేదవిదులయిన విప్రులనూ వ్యాపారరహస్యాలు తెలిసిన శ్రేష్ఠులనూ రప్పించు భద్రగజంమీద ధర్మరాజు రాజలాంఛనాలతో ఊరేగుతుంటే పౌరులందరూ పాండురాజు చేసిన ఉపకారానికి ఉచితరీతిని ధృతరాష్ట్రుడు ప్రత్యుపకారం చేశాడని ఆనందించాలి అన్నాడు

ఆ సమయానికి అక్కడకు విచ్చేసిన వ్యాసుడూ, కృష్ణుడూ సంతోషచిత్తులై వేదోక్తంగా ధర్మరాజుకు రాజ్యాభిషేకం జరిపించారు.

నగరప్రదక్షిణంచేసి వచ్చిన ధర్మరాజును దగ్గరగా తీసికొని ధృతరాష్ట్రుడు. నాయనా! పురూరవ, నహుష, యయాతిప్రభృతి మనవంశీయులందరికీ ఖాండవప్రస్థమే రాజధాని. కాలాంతరంలో హస్తినాపురానికి వచ్చింది నువ్వు ఖాండవప్రస్థాన్ని పునర్నిర్మించి మన వంశకీర్తిప్రతిష్ఠలు నిలబెట్టు ఈ నగరంలో నిన్ను అభిమానించే వారందరూ నీ వెంటవస్తారు వారందరితో హాయిగా నీ రాజ్యం నువ్వు పాలించుకో - అన్నాడు.

ఖాండవప్రస్థం

శ్రీకృష్ణుని ముందుంచుకొని పాండవులు ఖాండవప్రస్థం చేరారు. అది మహారణ్యంలా వుంది కృష్ణుడు విశ్వకర్మను రప్పించి అమరావతితో తులతూగేనగరం నిర్మించమన్నాడు. వ్యాసులవారు శాంతికర్మ జరిపించారు నగర నిర్మాణ పథకం రూపొందింది. అగాధమయిన కందకం త్రవ్వి విశాలమైన వీధులు ఏర్పరచి, ఉన్నతి గోపురాలతో భవనాలు నిర్మించారు. సువిశాల స్థలాన్ని విలువిద్యాభ్యాసానికి సమతలం చేయించారు. శస్త్రాగారాలు వేరే కట్టించారు. నగరం చుట్టూ రెండునాలుకల పాముల్లా లోహ నిర్మిత యంత్రాలు రక్షణకోసం ఏర్పాటు చేశారు. నగరంలో రమణీయ ఉద్యాన వనాలు, దిగుడుబావులు, క్రీడాసరోవరాలు, కృత్రిమగిరులు నిర్మింపజేశారు

చిలుకలూ, కోకిలలూ, జలపక్షులూ నిర్విరామంగా విహరిస్తుంటే, పురివిప్పి నెమళ్ళు ఆడుతూంటే పూలతావులు మత్తెక్కిస్తూ ఆ ఉద్యానవనాలు సర్వేంద్రియాహ్లాదం కలిగిస్తున్నవి

వేదవిదులయిన విప్రులు, వ్యాపారకుశలులయిన వణిగ్వరులు, నృత్య, గీత, వాద్యనిపుణు లయిన కళాకోవిదులూ నగరం చేరారు

ఒక సుముహూర్తాన మంగళవాద్యఘోష, వేదవిదుల స్వస్తివాచకం చెవులబడు తూండగా ధౌమ్యులవారు గంగా జలపూరితమయిన కలశంతో ముందు సాగగా వ్యాసుల వారివెంట ధర్మరాజు నగరం ప్రవేశించాడు. దానికి ఇంద్రప్రస్థం అని పేరుపెట్టారు

నగరానికి ముప్పదిరెండు ద్వారా లుంచారు తోరణద్వారానికి వర్ధమానమని నామకరణం చేశారు. ఆ ద్వారం దాటి లోపలకు వెళ్ళింది ధర్మరాజు అధిష్ఠించిన రాజమత్తేభం.

నగరవాసులందరికీ వారి వారి అవసరాలకు తగిన ఏర్పాట్లు జరిగాయో లేదో స్వయంగా చూసుకున్నాడు ధర్మరాజు.

కొద్దిరోజులు గడిచాక కృష్ణుడు ద్వారకానగరానికి బయలుదేరుతుంటే కుంతీదేవి. నాయనా! నీ అనుగ్రహ విశేషం వల్ల నా బిడ్డలు వారి రాజ్యం పొంద గలిగారు ఎప్పుడూ వారిని ఒక కంట చూస్తూండు— అంది.

తలవూపి కృష్ణుడు బయలుదేరాడు.

దాన ధర్మాదులతో ప్రజారంజకంగా ధర్మరాజు ఇంద్రప్రస్థంలో పాలన సాగిస్తూన్న రోజులలో నారదుడు వచ్చి సుందోపసుందులనే అన్నదమ్ములు ఒకనారీమణి కారణంగా ఒకరినొకరు పొడుచుకు మరణించారనీ అందుచేత ఒకే భార్యగల అన్నదమ్ము లయిదు గురూ నియమబద్ధంగా సాగకపోతే ప్రమాదం రాగలదనీ, అనగా ధర్మరాజు—

మహర్షీ! మేం ఒక నియమం చేసుకున్నాం. సంవత్సరానికి ఒకరితో ద్రౌపది వుంటుంది. ఆ రోజులలో వారి శయ్యామందిరానికి మాలో యితరులెవరు వెళ్ళినా పన్నెండునెలలు అరణ్యంలో వుండాలి - అనగా నారదుడు సంతోషించి వారి సత్కారాలు పొంది వెళ్ళాడు

అలా సుఖ శాంతులతో వున్నరోజులలో, ఒక విప్రుని సంపదలు హరించిన చోరు లను వేటాడడానికి, అర్జునుడు చకచక ద్రౌపదీ-ధర్మరాజు లున్నమందిరంలో అడుగుపెట్టి సమయభంగం కారణంగా, అడవులకు వెడతానన్నాడు.

ధర్మరాజు వారించి. నాయనా! అన్నగారు అంతఃమందిరంలో వున్నా తమ్ముడు

రావచ్చు కాని తమ్ముని శయనమందిరానికి అన్న వెళ్ళకూడదని ధర్మశాస్త్రం చెపుతోంది-అన్నాడు.

అయినా అర్జునుడు నియమభంగానికి ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకుంటానని బయలుదేరగా అతనివెంట ఎందరో వేదవిదులూ, యతులూ; పౌరాణికులూ బయలుదేరారు.

సుభద్రా పరిణయము

కమ్మగా కథలు చెప్పేవారు మార్గాయాసం తెలియనివ్వకుండా మంచి మంచి విషయాలు వినిపిస్తూంటే, యాత్ర సాగిస్తూ, హరిద్వారం చేరాడు. అక్కడ గంగాస్నానం చేస్తూండగా, నాగరాజకన్య ఉలూపి అర్జునుని వలచి, అతనివల్ల ఇరావంతుడనే కుమారుని కన్నది.

అక్కడనుండి ముందుకుసాగి, హిరణ్యబిందు తీర్థంలో స్నానంచేసి, తూర్పుగా నడిచి, ఉత్పలినీ, యశస్వినీ, నందా, అపరనందా నదులలో పితృదేవతలకు తర్పణాలు విడిచి, సముద్రతీరం వెంట మణిపురం చేరాడు అక్కడ రాజపుత్రి చిత్రాంగదమీద మనసుపెట్టి ఆ రాజునుచేరి ఆమెకు కలిగిన కుమారుని వారికే ఇవ్వడానికి అంగీకరించి మూడేళ్ళు అక్కడే గడిపి చిత్రాంగద గర్భవతి కాగానే, ఆమెను ఓదార్చి ముందుకు సాగి, అగస్త్య, సౌభద్ర, పౌలోమ, కరంధమ, భారద్వాజ క్షేత్రాలు దర్శించి అక్కడి ప్రశాంతతకు ముగ్ధుడై సౌభద్ర క్షేత్రంలో స్నానానికి దిగగా, అందులో ఒక మొసలి వానిని పట్టిలాగబోగా, దానిని ఒడ్డుకు లాగడంతో అది స్త్రీ రూపం ధరించింది

ఆమె అతనితో తన చెలికత్తెలు మరో నలుగురు వున్నారనీ, వారినీ ఉద్ధరించమనగా, వారినీ ఒడ్డుకు లాగి శాపముక్తులను చేసి, మళ్ళీ తిరుగు ప్రయాణంలో మణిపురం వెళ్ళి, చిత్రాంగద ప్రసవించిన కుమారునికి బభ్రువాహనుడని పేరుపెట్టి గోకర్ణంలో ప్రభాసక్షేత్రం చేరి, అక్కడ తనను చేరిన కృష్ణునితో రైవతకాద్రిమీద ఒకరాత్రి నృత్త గాన వినోదాలతో గడిపి, మరునాడు ద్వారకాపురం చేరాడు

రోజులు గడుస్తున్నాయి

ఆ రోజులలో ఒకనాడు రైవతకాద్రిమీద ఉత్సవం జరుగుతూండగా కృష్ణార్జును లుభయులూ ఆ వేడుకలు తిలకిస్తుండగా, అర్జునుని కంటబడిన సుభద్ర ఆ మహావీరుని మనస్సును ఆకర్షించినట్లు గ్రహించి

అడవులలో తిరిగే యతీశ్వరులకు కూడా మనస్సు చలిస్తుందని యిప్పుడే తెలిసింది అంటూ పరిహాసమాడి, ఎవరికీ తెలియకుండా సుభద్రనూ, అర్జునునీ ఒక రథం ఎక్కించి పంపించాడు కృష్ణుడు.

ఈ వార్త విన్న నగరపాలకుడు రణ సన్నాహ భేరీ మ్రోగించాడు. అది విని బలరాముడు వచ్చి కృష్ణునితో సంప్రదించకుండా యీ ప్రయత్నం ఏమిటని ఆగ్రహంతో పలికి, కృష్ణునివైపు తిరిగి, ఈ పార్థుడు మనకు తగని పని చేశాడు దీనికి ప్రతీకారం నే నొక్కడినే వెళ్ళి చేసివస్తాను, అని మేఘగర్జన చేశాడు వీరులందరూ సింహనాదాలు చేశారు.

కృష్ణుడు నవ్వుతూ లేచి: భరత, శంతనులు పుట్టిన వంశీయుడు అర్జునుడు ఆ వీరుడు క్షత్రియ ధర్మోచితంగానే సుభద్రను తీసుకువెళ్ళాడు ఇప్పుడు దీనికి కత్తులు దుయ్యవలసినపనిలేదు. దూతలను పంపి వారిని రప్పించి చక్కగా కళ్యాణం జరిపించడమే మన కర్తవ్యం-అనగా అందరూ ఆమోదించారు.

సుభద్రను పెండ్లాడి ఒక సంవత్సరం గడిపి, అనంతరం అర్ధాంగితో హస్తినా పురం వస్తూనే ధౌమ్యులకూ ధర్మజులకూ అభివాదాలూ, పూజలూ జరిపి అనంతరం ద్రౌపది దగ్గరకు రాగా, ఆమె అలకతో; సుభద్రతో అక్కడే వుండలేకపోయేవా? కొత్త బంధం పాతబంధాన్ని సడలిస్తుందంటే ఏమిటో యిప్ప డర్థమయింది అని కంట తడి బెట్టగా ఆమెను ఓదార్చి ప్రసన్నురాలిని చేశాడు

తదుపరి సుభద్రను అలంకారాలన్నీ తీయించి ఎర్రని పట్టుచీర కట్టించి గోపికా వేషంతో ద్రౌపదీదేవి దగ్గరకుపంపి ఆమె పాదాలకు నమస్కరింపజేయగా ఆమె ఆనందంతో నీ భర్త శత్రుభీతి లేకుండా వుండుగాక అని ఆశీర్వదించి సుభద్రను ఆలింగనము చేసు కున్నది.

ఈ వార్తలన్నీ విన్న యదువంశ ప్రముఖులు రత్న, భూషణాదులు కానుకగా తెచ్చి సుభద్రకు అర్పించారు వచ్చినవారందరినీ ఉచితరీతిని సత్కరించాడు ధర్మరాజు. అందరూ తిరిగివెళ్ళిన అనంతరం కృష్ణార్జునులు విలాస విహారాలు సాగిస్తున్నారు

ఆ రోజులలో సుభద్ర అభిమన్యుని ప్రసవించింది. అనంతరం కొంత కాలానికి ద్రౌపది ధర్మరాజువల్ల ప్రతివింధ్యునీ, భీమునివల్ల శ్రుతసోమునీ, అర్జునునికి శ్రుత కర్మనూ, నకులునికి శతానీకునీ, సహదేవునివల్ల శ్రుత సేనునీ ప్రసవించింది.

అందరూ ధౌమ్యులవారి శిక్షణలో వేదశాస్త్రాలూ, అర్జునునివద్ద ధనుర్వేదమూ, అభ్యసిస్తున్నారు

ఖాండవవనదహనం

కాలం గడుస్తున్నది,

ఒకనాడు కృష్ణార్జునులు వనవిహారంచేసి ఒక చోట విశ్రాంతిగా కూర్చుండే వేళ అగ్నిహోత్రుడు విప్రవేషంలో వచ్చి తన ఆకలికి ఆహారంగా ఖాండవవనం భక్షించే అవకాశం కలిగించాలనీ, అయితే దానిని ఇంద్రుడు రక్షిస్తున్నాడనీ, తక్షకుడు దానిని తన పరివారంతో కాపాడుతున్నాడని అన్నాడు.

కృష్ణార్జునులు అభయమిచ్చారు

అగ్నిభట్టారకా. ఎవడెదురుగావచ్చినా నిలబెట్టగలను కాని ప్రస్తుతం నా దగ్గర ధనుస్సు లేదు. చేతిలో వున్న ఈ ధనుస్సు వేటకే కాని తీవ్ర సంగ్రామానికి పనికిరాదు-అన్నాడు అర్జునుడు

వరుణుని ప్రార్థించి అగ్ని విచిత్ర వర్ణాలతో కనులు మిరుమిట్లు గొలుపుతూ, అప్రతిహతంగా బాణాలు విడవటానికి వినియోగపడే గాండీవమూ, దానికి తగిన అక్షయ తూణీరాలూ, నాలుగు తెల్లని గుర్రాలను పూన్చిన దివ్యరథమూ అర్జునునికి యిప్పించాడు. ఆ రథ పతాకంమీద కపిచిహ్నం భయానకంగా వుంది.

అర్జునుడు కాసెకోక బిగించి, కవచం తొడగి, కత్తిచేబూని రథానికి ప్రదక్షిణ నమస్కారాలుచేసి, నమస్కారపూర్వకంగా గాండీవం అందుకుని, రథం ఎక్కి ఒక్కసారి ధనుష్టంకారం చేశాడు అప్పుడు అగ్నిహోత్రుడు సుదర్శనచక్రాన్ని కృష్ణుని కిచ్చాడు వరుణుడు తనవద్దనున్న కౌమోదకి అనే గదనుకూడా వాసుదేవునికి అర్పించాడు

శ్వేతకి జరిపిన ద్వాదశవర్షయజ్ఞంలో నిరంతరాయంగా ఆహుతి చేసిన ఆజ్యం తనకు జీర్ణంకాని కారణంగా, ఆ బాధానివారణకు అగ్ని ఖాండవవనాన్ని స్వాహా చేసే సంకల్పంతో సప్తజిహ్వలతో వనాన్ని చుట్టుముట్టాడు ఆ జ్వాలల వేడిసోకి కొన్ని మాడుతున్నాయి మంటలుతాకి కొన్ని వాలుతున్నాయి. మంటలోపడి కొన్ని బూడిద అవుతున్నాయి ఆ వేడికి వనంలోని సరోవరంలో నీళ్ళువేడెక్కి, అందులోని చేపలూ, తాబేళ్ళూ ఉడికిపోతున్నాయి. వనమధ్యంలోని జంతువుల రోదనధ్వానాలు సాగరమథనవేళ

కల్లోలాన్ని తలపింపజేస్తున్నాయి. ఖాండవవనం అంతా మండడం మొదలుపెట్టింది. ఈ వార్త దేవేంద్రునికి అందగానే ఆయన కుంభవృష్టి ఆరంభించాడు. మంటలమీద నీరుపడి పొగలు బయలుదేరాయి. అర్జునుడు తన బాణాసనాన్ని నిర్విరామంగా నడిపి, వనంలో వాననీటిచినుకు పడకుండా చేశాడు.

వనరక్షకుడుగా వున్న తక్షకుని కొడుకు అశ్వసేనుడు ఆర్తనాదం చేయగా, వాని తల్లి ఆ బిడ్డను నోటితో పట్టుకుని ఎగరబోతూండగా అర్జునుడు దానిని ఖండించాడు.

ఇంద్రార్జునులు దివ్యాస్త్రాలు సంధించుకున్నారు. కొంతసేపు పోరుసాగాక దేవేంద్రుడు యుద్ధంచాలించి వెళ్ళిపోయాడు. పదిహేను రోజులు ఏకధాటిగా, అగ్నిహోత్రుడు ఖాండవవనాన్ని ఆరగించి తృప్తిపడ్డాడు. ఆ వనం నుండి బైటపడ్డవారు మయుడూ, అశ్వసేనుడూ, శార్ఙ్గకాలనే నాలుగు పక్షులూనూ. తప్పించుకుపోతూన్న మయుని సంహరించడానికి కృష్ణుడు యత్నించాడు. కాని అర్జునుడు అభయమిచ్చి రక్షించాడు.

ఆ విధంగా ఖాండవవనాన్ని అగ్నికి ఆహుతిచేసి, కృష్ణార్జునులు ఆనందంగా ఇంద్రప్రస్థం చేరారు, అని వైశంపాయనుడు జనమేజయునికి ఆదిపర్వం వినిపించాడు.

ఆదిపర్వం సమాప్తం

[ఈ పర్వప్రారంభంలో ఎన్నెన్నో మహత్తరమయిన ఉపాఖ్యానా లున్నాయి. భారతీయ సాంఘికవ్యవస్థ పరిణామాన్ని పరిశీలించేవారికి ఉపయోగపడే సమాచారం ఎంతగానో లభిస్తుంది మూలగ్రంథంలో. అది విమర్శకులు ప్రమాణబుద్ధితో అధ్యయనం చేయదగ్గది.]

కురువృద్ధుల్ గురు వృద్ధ బాంధవు లనేకుల్
చూచుచుండన్ మదోద్ధతుడై ద్రౌపది నిట్లుచేసిన
ఖలున్ దుశ్శాసనున్ లోక భీకర లీలన్
వధియించి తద్విపులవక్షశ్శైలరక్తౌఘ
నిర్ఝర మూర్వీపతి సూచుచుండ అని నాస్వాదింతు
ఉగ్రాకృతిన్.

సభాపర్వం

ఇందులో

కృష్ణార్జునులు ఇష్టసల్లాపాలలో వున్న సమయం. ఖాండవవన దహనవేళ వారి వల్ల రక్షణపొందిన మహాశిల్పి మయుడు వారిదగ్గరకువచ్చి, నా ప్రాణరక్షణచేసిన మీకు కృతజ్ఞత తెలుపుకుందుకు అవకాశం ఇప్పించండి - అనగా ప్రత్యుపకారదృష్టితో నే నాపని చెయ్యలేదన్నాడు—అర్జునుడు.

తాను మహాశిల్పిననీ తన హృదయానికి తృప్తికలిగేందుకు ఏదో ఒక పని చేయించుకోమనీ కోరాడు. అప్పుడు కృష్ణుడు పాండవులకు చక్కని సభాభవనం నిర్మించి యిమ్మన్నాడు.

మయుడు మనస్సులో మహాసభాభవన నిర్మాణానికి ఆలోచనాబీజం నిక్షేపించి ఒకానొక సుముహూర్తంలో మంగళాచరణం జరిపి వైదికస్వస్తి పలికించి పాయసాన్నదానాలు చేయించి, సువర్ణ ముద్రికలు కూడా వేదవిదులకు అర్పించి నిర్మాణ కార్యక్రమం ప్రారంభించేముందు అర్జునుని సమీపించి,

విజయా! సభాభవన నిర్మాణానికి అవసరమయిన సామగ్రితో మణిభాండం ఒకటి వృషపర్వుని రాజధాని బిందుసరంలో వుంచాను. దానితోపాటు ఆ నగరంలోనే వున్న ఒకానొక గదాదండం భీమసేనునికి బహూకరించాలని వుంది. అక్కడే వరుణుడు దేవదత్తశంఖం భద్రపరిచాడు. అది నీ చేతులలో వుండాలి వాటిని తెచ్చి పని మొదలుపెడతానని సెలవు తీసుకొని వెళ్ళి తిరిగివచ్చి గదాశంఖాలను వారి కిచ్చి, భవన నిర్మాణం సాగించాడు

అంతా అయాక ఒకనాడు ధర్మజునికి ఆ భవనాన్ని చూపుతూ :

ధర్మనందనా! ఇంద్రనీలాలను తిరస్కరించే జలాలతో పద్మరాగారుణ పద్మాలతో చక్రవాకాది జలపక్షులతో స్వర్ణమయాలయిన మత్స్యకూర్మాలతో పిల్లగాలికి రేగే నీటి బిందువులతో తామరపాకులు మత్స్యభ్రాంతి కలిగించే ఈ సరోవరాలకు స్ఫటికసోపానాలు నిర్మించాను

ఈ పుష్కరిణి ఒడ్డున శిలావేదికలన్నీ స్ఫటికశిలలతోనే ఏర్పాటుచేశాను. అయితే వివేకంలేని వారి కిది సరోవరంలా కాక చక్కని భూమిలా వుంటుంది ఇక ఈ భవన పరిసరాల్లో చల్లని గాలులు వీచే వృక్షాలతో, లతలతో, ఉద్యానవనం ఏర్పరచాను. దీని నిర్మాణ విశేషాలన్నీ నాకు నేను చెప్పడం మంచిదికాదు. పదునాలుగు మాసాల

వ్యవధిలో దీన్ని పూర్తిచేశాను. ఈ భవనప్రవేశానికి ముందు జరగవలసిన శాంతిక్రియలన్నీ సాగించండి—అని సెలవు తీసుకున్నాడు, వారి అభినందనలతో

పదివేలమంది వేదవిదులను పంచభక్ష్య పరమాన్నాలతో, వస్త్రభూషణాదులతో, గోదానాలతో సంతుష్టులనుచేసి వారి ఆశీస్సులుపొంది, మంగళవాద్యఘోష మిన్ను ముట్టుతూండగా వేదవిదులు స్వస్తివాచనం చేస్తుండగా సభాభవనంలో దేవతాస్థాపనం చేసి సింహాసనం అధివసించాడు—ధర్మరాజు.

ఆ సభాభవన ప్రవేశోత్సవానికి నానాదేశాల చక్రవర్తులూ, బహుదూరప్రాంతాల ఆప్తులూ, స్నేహితులూ వచ్చారు. అందరికీ ఉచితరీతిని స్నాన, పాన, భోజన, విశ్రాంతి సౌఖ్యాలు ఏర్పాటుచేశారు. విమల గాంధర్వ విద్యాకోవిద లయిన అప్సరసలు నాట్యం చేస్తుంటే, తుంబుర చిత్రసేనులు గానం చేస్తూ సదస్యులకు నయన, శ్రవణతర్పణం చేస్తున్నారు. అలా మహోత్సాహంగా సభాభవనంలో రోజులు గడుపుతుండగా ఒకనాడు వేదవేదాంగ విదుడు, తపస్సంపన్నుడు, పురాణేతిహాస మర్మజ్ఞుడు, ధర్మతత్వప్రచారకుడు, కాలజ్ఞుడు, రాజనీతిరహస్యవేత్త, సంగీతకోవిదుడు, మహావక్త అయిన నారద మహర్షి విజయం చేయగా ధర్మరాజు వినయ వినమితశిరస్కుడై ఆయన కెదురేగి అర్ఘ్యపాద్యా లర్పించి, ఉచితాసనంమీద ఆసీనుడ్నిచేసి కుశల ప్రశ్నలు ముగించాడు.

అప్పుడు నారదుడు · ధర్మనందనా! నువ్వు నీ తండ్రి తాతలు నడిచిన న్యాయ మార్గాన నడుస్తున్నావా? నీ రాజ్యంలో ప్రజలందరినీ సమదృష్టితో చూస్తున్నావా? ధన లోభంతో ధర్మకార్యాలను విడిచిపెట్టడం లేదుకదా! అలానే కామబుద్ధితో ధర్మార్థాలను వదులుకోకూడదుసుమా ఉదయవేళ దానధర్మకార్యాలూ, మధ్యాహ్నవేళ అర్థార్జన కార్యాలూ, రాత్రులు కామోపభోగమూ సాగించాలని శాస్త్రం ఘోషిస్తున్నది చతుర్దశ స్థానరక్షణతో చక్రవర్తి షడ్గుణాలూ అభ్యసించి, ఉపాయసప్తకం ఎరిగివుండాలి శత్రువు మనకంటే బలవంతుడయితే వానితో స్నేహం చెయ్యాలి.

నీ ప్రకృతిజను లెవ్వరూ శత్రుకూటంతో చేతులుకలపకుండా చూడాలి. ధనం వున్నదే అది దుర్వ్యసనాలవైపు మనస్సును వడుపుతుంది. దాన్ని నిరోధిస్తున్నావా?

> విషయవివేచనాశక్తి, భూతకాలవిషయస్మృతి, దూరదృష్టి, నీతిజ్ఞత, తర్కశాస్త్రజ్ఞానం, ప్రవగల్భవర్తన — ఇవి షడ్గుణాలు. సామ, దాన, భేద, దండమార్గాలు, మంత్రశక్తి, ఔషధవిజ్ఞానము, ఇంద్రజాలము — ఇవి ఉపాయసప్తకం.

రథ, గజ, తురగ, పదాతులూ, ధన, లేఖన, గణన, అధికార,
అంతఃపుర, దుర్గ, దేశ, శాస్త్రబలాదులూ కోటకు చతుర్దశస్థానాలు.
ధర్మాధ్యక్ష, దుర్గాధ్యక్ష, బలాధ్యక్షులూ, పురోహిత, వైద్య, కార్తాంతిక,
సేనాపతులూ ప్రకృతిజనులు

అకాలంలో నిద్రపోయి, రాత్రివేళ జాగరణం చేయకూడదని ఎరుగుదువుకదా! ఉషఃకాలంలో మేలుకాంచి అవసరకార్యాలు నిర్వర్తిస్తున్నావా? ప్రతిపక్షంవారి గూఢచారులు నీ మంత్రులతో రహస్యసమాలోచనలు సాగించడం లేదుకదా! మిత్రుడైనా శత్రువయినా తటస్థుడయినాసరే... ఎవడు ఎప్పుడు ఏ పనిని చేస్తున్నాడో ఒక కంట చూస్తున్నావా! సంధిగ్ధస్థితులు ఏర్పడినపుడు సమర్థులయిన మేధావులతో సంప్రదిస్తున్నావుగా.

విశ్వసనీయుడు, విశుద్ధవర్తనుడు, నిర్వహణదక్షుడు, నిర్మల మనస్వి, ఉత్తమ వంశసంజాతుడు, కుశాగ్రబుద్ధి అయినవానినే మంత్రిపీఠం మీద ఉంచాలని ఎరుగుదువు కదా! అని నారదుడు అవశ్యమయిన రాజనీతిని ఉపదేశిస్తున్నాడు:

విషమసమస్యలు ఎదురయినపుడు ప్రధానులతోనే సంప్రదించాలి కాని, కనిపించిన వారి నందరినీ సలహా అడగకూడదు ఇక కోశాగారం ఎప్పుడూ సమృద్ధంగా వుండాలి. సేద్యవ్యవహారాలకు అవసరమయిన సామగ్రిని సకాలంలో అందించాలి అంతేకాని వారిని ఇతర కార్యకలాపాలకు వినియోగించకూడదు.

ధర్మదృష్టికల శాస్త్రజ్ఞులే విద్యాబోధకులుగా వుండాలి.
వెయ్యిమంది మూర్ఖులను ఆదరించి చేరదీయడం ఎంత అవివేకమో
వివేకముగల ఒక్క విద్వాంసుని దూరం చేసుకోవడం అంత హానికరం.

శస్త్రాస్త్రాలూ, ధనధాన్యాలూ కోటలో ఎప్పుడూ తరగకూడదు. నగరవాసులకు స్వచ్ఛమయిన మంచినీటికి ఇబ్బంది రాకూడదు. శత్రుపక్షంలోని మంత్రి, పురోహిత, సేనాపతి, ద్వారపాలకాదులనూ, అంతఃపుర, కోశాగార, కారాగారాధ్యక్షులనూ, నగరాధికారినీ, శిల్పులనూ, ధర్మసభాధ్యక్షునీ, దుర్గరక్షకునీ, వనపాలునీ, ధనవ్యయాధికారినీ, యువరాజునూ, వారి దండనాథులనూ ఒక కంట కనిపెడుతూండాలి. నీ వర్గంలో కూడా మంత్రి పురోహితులనూ, యువరాజునూ, విడిచి మిగిలిన అందరి వ్యవహారాలనూ ఎప్పటికప్పుడు తెలుసుకుంటూండాలి.

వ్యక్తుల స్వభావాలు పరిశీలించి, ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమవర్గాలకు వారికి తగిన పదవు లివ్వాలి శిష్టాచార మర్యాదలు తెలిసి, వంశపారంపర్యంగా మన సేవలో వున్న మంత్రులను ఉత్తమ కార్య నిర్వహణకే నియోగించాలి సుమా. సమయ, సందర్భాలు తెలియకుండా దండనీతిని అమలు జరిపినా, అవసరమయినపుడు దానిని విడిచినా ప్రమాదమే

అనాచారిగా వుండే యజమానిని పవిత్రుడయిన యాజకుడు విడిచేస్తాడు. అలానే కామలాలసుడయిన పురుషుని శీలవతి అయిన స్త్రీ విడిచిపెడుతుంది. తన కర్తవ్యాన్ని ప్రజలపై ఉంచే ప్రభువును వారు పదభ్రష్టుని చేస్తారు

నీ సేనలోనివారు సాహస, పరాక్రమాలు ప్రదర్శించినపుడు వారిని సద్యః కాలంలో సన్మానిస్తున్నావా? వారి అర్హతల ననుసరించి పై పదవులకు పంపుతున్నావా? సేనలకు నిత్యజీవితావసర వస్తువులు ఎప్పటికప్పుడు అందకపోతే రాజ్యానికి విపరీత ప్రమాదాలు వస్తాయి సుమా! దేశరక్షణార్థం ప్రాణత్యాగం చేసేవారి కుటుంబాలపోషణ ప్రభువే వహించాలి; లేకపోతే అనంతరకాలంలో మరెవ్వరూ ప్రాణత్యాగానికి సాహసించరు. విద్యా వివేకాలు కలిగి, కార్యాకార్యపరిజ్ఞానంవున్న మేధావులను ఆదరించు పోషించుకోవాలి.

నీ అంగరక్షకులూ, వారి ప్రోత్సాహకులూ, వ్యవహారాలలో ఉదాసీనంగా వుండే వారూ వీరందరూ మంత్రాంగంలో వుండవచ్చు. శత్రు పక్షంలో లోభీ, అవమానితుడూ, జీతాలూ సరిగా అందనివాడూ, వీరందరినీ చేరదీసి మన కార్యాలు చక్కబెట్టుకోవచ్చు.

రాజ్యానికెప్పుడూ రెండు రకాల ప్రమాదాలు వస్తాయి అందులో వరదలూ, తుపానులూ, అగ్నిప్రమాదాలూ, కరువూ వున్నాయే ఇవి దైవంవల్ల వచ్చే ప్రమాదాలు.

రాజ్యంలో మూర్ఖుల సంఖ్య పెరిగి వారు నాయకులు కావడమూ, స్వార్థమూ, లోభమూ పెంపొందడం మరొక ప్రమాదం, ప్రభువే లోభ బుద్ధితో ప్రజాపీడనం చేయడం మరింత ప్రమాదకరం రాజబంధువులూ, మిత్రులూ, కుట్రలకు పూనుకోవడంకంటె ప్రమాదంలేదు. అయితే ఈ మానుష వ్యసనాలు ప్రభువు అసమర్థుడయినప్పుడే పెరుగుతాయి.

శత్రువర్గంలోని యోధులను ధనధాన్యాలు ఎరజూపి మనవైపు తిప్పుకుంటూండాలి మనవారెవరయినా అలా అటు తిరిగిపోతున్నారేమో గ్రహించాలి.

అన్నిటికంటె కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యాలను జయించడం ముఖ్యం సురాపానమూ, జూదమూ, వేట ప్రభువుకి వుండవలసినవికావు

ఆదాయంలో సగంకంటె ఖర్చు కాకూడదు. మరీ విపత్తులు వస్తే మూడోవంతు మిగుల్చుకోవాలి ఏనాటి కానాడు గణకులు ఆదాయ వ్యయ వివరాలు తెలుపుతూ ఉండాలి. చోరుడూ, జారుడూ, లోభి ఆలోచనారంగంలో ప్రవేశించకూడదు.

రాజకుమారులూ, అంతఃపుర స్త్రీలూ, సామాన్యప్రజను పీడిస్తూంటారు. వారివల్ల ఆ బాధలు రాకుండా ప్రజలకు రక్షణ కల్పించాలి.

దేహారోగ్యానికి శుచిగా ఉండే మితాహారం ఎలా అవసరమో, అలానే మనోవికాశానికి అనుభవజ్ఞుల మేధావుల సాంగత్యమున్నూ — అనుదినమూ సత్పురుషులయిన శాస్త్రకోవిదులతో గోష్ఠి జరుపుతూండాలి. ప్రభువుకీ, పరిజనానికీకూడ కామినీజనగోష్ఠి నిషిద్ధమే

దోషిని ఎన్నడూ విడిచిపెట్టకూడదు. వాడిమీద ఏమాత్రం కనికరం చూపినా సామాన్యులలో దోషప్రవృత్తి విపరీతంగా రేగుతుంది. అందుచేత నేరం చేసినవాడికి సకాలంలో శిక్షపడవలసిందే

దేశ దేశాలనుంచి వ్యాపారంకోసం వచ్చే వర్తకులుంటారే, వారి దగ్గర అధికంగా పన్నులు వసూలుచేసి పీడించే అధికారులుండవచ్చు. అటువంటివారివల్ల మొదటికే మోసం వస్తుందని ఎరుగుదువుగా. ఒక్కొక్క సమయంలో వారు పన్నులు ఎగవేసి తప్పించుకుపోయే అవకాశంకూడా లేకపోలేదు.

ప్రభువుకూ, దేశానికీ ఉపకారాలుచేసే వారిని రాజసభకు రావించి ఘనసన్మానాలు జరుపుతున్నావా? అది లేకపోతే సేవాభావం సన్నగిల్లుతుంది. విద్వాంసులు నీరసించిపోతారు. అగ్ని, సర్ప, రోగ బాధలు లేకుండా ప్రజలను కాపాడడం ప్రభుధర్మం సుమా! రాజ్యంలో అంగవికలు లుంటారు. వారందరి పోషణభారమూ నీదే అని గుర్తించావా? అనాధులూ సన్యాసులూ కూడా నీ మీదనే ఆధారపడి ఉంటారు ఈ విషయాలన్నీ నీకు తెలియనివికావు అయినా చెప్పడం మా విధి — అని నారదుడు చిరునవ్వుతో ధర్మజునివైపు చూడగా

మహర్షీ! మీరు చూపిన అభిమానానికి ధన్యులం మహాశిల్పి మయుడు నిర్మించి యిచ్చిన యీ సభాభవనం చూశారుకదా! ఇటువంటి భవనాన్ని మీ రిదివరలో ఎక్కడయినా చూశారా? అని అడిగాడు

అప్పుడు నారదుడు, చతుర్దశ భువనాలలోని విశిష్టసభాభవనాలనూ అభివర్ణించి, వాటి వాటి ప్రత్యేకశిల్పరీతులనూ అక్కడ ఆసీనులయే ప్రముఖులను గురించీ చెప్పి:

అన్ని సభాభవనాలలోనూ సత్యలోకంలోని బ్రహ్మగారి భవనం అపూర్వమయినది; దానివలెనే ఈ మానవజగత్తులో మీ సభాభవనం అద్వితీయ మయినది. ఇటీవల నేను దేవలోకానికి వెళ్ళినపుడు పాండురాజు: నా కమారులు రాజసూయయాగం చేసి విఖ్యాతులు కావాలనీ కోరుతున్నాను అన్నాడు అందుచేత రాజసూయ యాగం చేయడం మీ విధి— అని బోధించి, అందరి నత్కారాలూ అందుకుని నిష్క్రమించాడు.

ధర్మరాజు తన సోదరులనూ, మంత్రులనూ, సభాభవనం చూడవచ్చిన విరాట-ద్రుపదులనూ సమావేశపరిచి రాజసూయయాగ నిర్వహణలో వాసుదేవుని సహాయం మనకవసరం కదా అన్నాడు. అందరూ ఆయన అభిప్రాయానికి ఆమోదం తెలిపారు. దూతను పంపారు వాసుదేవుడు వచ్చాడు యథోచిత మర్యాదలు జరిపి కుశలాదికం అడిగి తన అభిప్రాయం తెలిపాడు — ధర్మరాజు.

నవ్వురాజిల్లెడి మోమువాడపుడు·

ధర్మనందనా! నీ సంకల్పం చాలా మంచిది. ఈ రాజసూయంలో అందరూ ఒక ఎత్తు, జరాసంధుడు ఒక్కడూ ఒక ఎత్తు. వాడు కంసుని మామ నేను కంసుని సంహరించిన కారణంగా నా మీద కత్తి గట్టాడు. ఆ యోధుని సంహరించగలవాడు భీముడు. మిగిలిన ప్రాంతాలకు నకులసహదేవులు వెళ్ళి దిగ్విజయం సాధించి వస్తారు

ఇక ఈనాడు రాజులందరూ సమయం చూచుకొని యితరరాజ్యాలను ఆక్రమిస్తున్నారేకాని సామ్రాజ్యసంస్థాపనం వారి దృష్టికి రావడంలేదు. వచ్చినా వారికి శక్తిలేదు సర్వశత్రుసంహారంచేసి మాంధాత, ప్రజాపాలనలో దక్షుడై భగీరథుడూ, తపఃప్రభావంతో కార్తవీర్యార్జునుడూ, భుజబలంతో భరతుడూ, సాధన సంపత్తిని సమకూర్చుకొని మరుత్తు, సమ్రాట్టులుగా విఖ్యాతు లయ్యారు.

ఈ గుణాలన్నీ ఉన్న నువ్వు సామ్రాజ్యస్థాపనకు అర్హుడివి కనక అత్యాచారాలు సాగించే జరాసంధుని అడ్డుతొలగించి సామ్రాజ్య సంస్థాపనభారం వహించు, అనగా ధర్మనందనుడు — జరాసంధుని పుట్టుపూర్వోత్తరాలు ఏవిటని అడిగాడు.

మగధనుపాలించే మహాపతిడు బృహద్రథుడు. నిరంతర యజ్ఞయాగ నిర్వహణతో ఆయన దేవేంద్రునివలె వెలిగేవాడు ఆయనకు కాశీరాజ కన్యలిద్దరు భార్యలు భార్యా సహితుడై ఈ రాజు చండకౌశికుని దర్శించి తనకు సంతానంలేని లోటు తప్ప మరేమీ

లేదన్నాడు అప్పుడాయన ఇచ్చిన ఫలాన్ని వాని భార్యలు ఇద్దరూ ఆరగించారు పర్యవసానంగా వారు రెండుఖండాలుగా ఒక ప్రాణిని కన్నారు రాజుకి భయపడి ఆ ముక్కలు అవతల పారేయించాడు

అప్పుడక్కడ తిరుగుతున్న జర అనే రాక్షసి ఆ రెండు ముక్కలూ కలపగా వీడు పుట్టాడు బృహద్రథుని ధర్మదృష్టి నెరిగిన ఆ రాక్షసి ఆ బిడ్డను తెచ్చి వాని కర్పించింది క్రమంగా వాడు పెరిగి పెద్దవాడయాక, రాజ్యాభిషిక్తునిచేసి ఆ రాజు వాన ప్రస్థం స్వీకరించాడు ఈ జరాసంధుడికి అంతటి వీరయోధులు హంస డిభకులనే యిద్దరు మంత్రు లున్నారు

ఒకానొక యుద్ధంలో హంసుడనే పేరుగల రాజు మరణించాడు ఆ వార్త విని వాడు తన మిత్రుడే అనుకొని డిభకుడు ప్రాణత్యాగం చేశాడు డిభకుని మరణవార్త హంసుని నిశ్చేష్టుని చేసింది ఇలా వారు యమపురికి వెళ్ళారు. భీముని భుజబలంతో నా ధీశక్తితో అర్జునుని కౌశలంతో జరాసంధుని కడతేర్చగలము - అన్నాడు

ధర్మరాజు పరిహాసందంతో వారికి అనుమతిని యిచ్చాడు మగధకు బయలు దేరారు, వాసుదేవ భీమార్జునులు

జరాసంధవధ

మగధరాజధానిలో అడుగుపెట్టిన కృష్ణార్జున భీములు ఆ నగరంలోని ఉద్యానవన, సరోవర, సౌధ, పర్వతశోభను తిలకిస్తూ సంతోష తరంగితహృదయులై సింహద్వారం గుండా ప్రవేశించక చైత్య పర్వతంవైపు సాగుతూండగా వాసుదేవుడు :

భీమసేనా! మగధేశుడు బృహద్రథుడు ఒకప్పుడు వృషభుడనే రాక్షసుని సంహరించి వాని చర్మంతో మూడుభేరీలు నిర్మించాడు శత్రు వెవడయినా నగరంలో కాలు మోపితే ఆ భేరీలు వాటంతట అవే బయానకంగా మ్రోగుతాయి. దానితో పూలవానకూడా పడుతుంది అంటూనే ఆ భేరీలను బద్దలుకొట్టించాడు వారు విప్రవేషాలతో పూల మాలలు ధరించి, జరాసంధుని యజ్ఞశాలను సమీపించారు

జరాసంధుడు అతిథిపూజ చేసి అభివాదాలర్పించగా - మహారాజా! వీరిద్దరూ నేటి అర్ధరాత్రివరకూ మౌనవ్రతంలో వుంటారు. అప్పుడుకాని నీతో మాట్లాడరు, అన్నాడు కృష్ణుడు. అర్ధరాత్రి జరాసంధుడు వారిని సమీపించి· ఆర్యా! స్నాతకవ్రతదీక్షలో

వున్న మీరు పూలమాలలు ధరించటం, మంచిగంధం పూసుకోవడం ఆశ్చర్యంగా వున్నాయి ఇదేకాక మీ భుజాలు చూస్తుంటే ధనుర్బాణాలు ధరించే చిహ్నాలున్నాయి. మీ రెవరో సత్యం చెప్పండి - అన్నాడు

మహారాజా! స్నాతకవ్రతం క్షత్రియులకు నిషిద్ధం కాదు. ఇక పూలమాల లంటావా విజయలక్ష్మిని వరించ వచ్చినవారికి అవీ అవసరమే. మిత్రగృహానికి సింహద్వారాన, శత్రుసదనానికి పాణిద్వారాన వెళ్ళాలని ధర్మశాస్త్రం చెపుతున్నమాటే అని కృష్ణుడనగా—

ఆర్యా! నే నెప్పుడూ మిమ్మల్ని చూడలేదు. మీకు అపకారమూ చేయలేదు. పోగా ధర్మవిరుద్ధంగా ఎన్నడూ నడవలేదు. ఇక మీతో నాకు శత్రుత్వం ఎలా వచ్చింది? అని జరాసంధుడు ప్రశ్నించగా —

జరాసంధా! ధర్మవిదులయిన మహా పురుషులు ధర్మసంరక్షణ భారంకూడా వహించాలి ఈ భూమండలంలోని రాజులందరినీ నిష్కారణంగా బంధించావు ఉగ్రదేవతా ప్రీత్యర్థం వారందరినీ బలి ఇవ్వడానికి సిద్ధపడుతూ ధర్మవిరుద్ధంగా నడవ లేదని అనటం చాలా విపరీతంగా వుంది. కల్యాణస్వరూపుడయిన పరమశివునికి నరబలి ఇవ్వాలనే దుర్బుద్ధి ఎందుకు పుట్టింది నీకు?

ఉత్తమధర్మనిష్ఠుల క్షత్రియ వీరరక్షణార్థం మేము నిన్ను సంహరించడానికి వచ్చాం మాకూ చతురంగబల సంపద వున్నది కాని నీ ఒక్కడికోసం యీ మగధలోని సామాన్య ప్రజను హింసించడం, నీ సేనను నిష్కారణంగా హతమార్చడం మా అభిమతం కాదు అందుచేత మా ముగ్గురిలో ఎవరితోనో ఒకరితో ద్వంద్వయుద్ధానికి సిద్ధపడు; లేదా నువ్వు బంధించిన రాజులందరినీ విడిచిపెట్టు — అనగా జరాసంధుడు: నేను వ్రతపాలనకోసం వారిని బంధించాను. మీ బెదిరింపులతో వారిని విడిచేది లేదు మీ ఇద్దరిమధ్య వున్న ఆ మహాబలిష్ఠునితో మల్లయుద్ధం నాకూ తృప్తిగా వుంటుంది— అన్నాడు భీముని చూపుతూ.

భీమసేన జరాసంధులుభయులూ యుద్ధసంప్రదాయానుసారం పరస్పరం అభి వాదాలు చేసుకుని చేతులు కలిపారు

మత్తేభశుండాల సదృశ భుజదండాలుకల వారు బాహుపాశ, చరణపాశ, పూర్ణ కుంభ ప్రయోగాలతో సాగించే పోటి ప్రేక్షకులకు అత్యంతానందం కలిగిస్తున్నది. ఒకరి నొకరు ముష్టిఘాతాలతో వేధిస్తుంటే పిడుగులు పడుతున్నట్లు పర్వతాలు బద్దలవుతున్నట్లు వున్నది

వారు సింహగర్జనలు చేస్తూంటే దిశాంతాలు అదురుతున్నాయి. చూడవచ్చిన వారిలో గుండెనిబ్బరంలేనివారు వారి పిడికిటిపోట్ల ధ్వనులకే గజగజలాడి వెనక్కి వాలుతున్నారు. ప్రకర్షణ, ఆకర్షణ, వికర్షణ, అనుకర్షణాది భేదాలతో ఒకరి నొకరు నిర్విరామంగా హింసించుకుంటున్నారు.

కార్తీక శుద్ధపాడ్యమినాడు ఆరంభమయిన యుద్ధం త్రయోదశివరకూ సాగింది. ఆ పూట జరాసంధుడు కొంత అలసివుండగా భీమసేనుడు వానిని రెండు చేతులతో ఆకాశాని కెత్తిపట్టిన క్షణంలో, భీమసేనా; శత్రువు అలసివున్నాడు. ఎందు కంతశ్రమపడతావు, అంటూ కృష్ణుడు గడ్డిపరకను రెండుగా చీల్చి వ్యత్యస్తంగా పడేశాడు. అది సంకేతంగా భీమసేనుడు జరాసంధుని క్రిందికి పడవేస్తూనే వాని కాలు తన కాలితో నొక్కిపట్టి, రెండవకాలు చీల్చి, రెండు ముక్కలయిన దేహాన్ని అటూ ఇటూ పారేశాడు.

బాధతో జరాసంధుడూ, సంతోషంతో భీమసేనుడూ చేసిన సింహనాదాలకు గిరివ్రజం దద్దరిల్లింది. గర్భవతులకు గర్భస్రావాలే అయాయి.

జరాసంధుని వధించగానే, అతని కుమారుడు సహదేవుడు వచ్చి శరణువేడగా వానికి అభయమిచ్చి తిరిగివచ్చారు.

జరాసంధవధతో పాండవుల కీర్తి నానా దేశాలకూ వ్యాపించింది. భీమార్జున నకులసహదేవులు నాలుగుదిక్కులకూ విజయయాత్రకు బయలుదేరి నాలుగుదిక్కులలోవున్న రాజులనూ జయించి కానుకలు తెచ్చారు. దిగ్విజయయాత్ర పూర్తికాగానే ధర్మరాజు యాగసన్నాహా లారంభించి మిత్ర, సామంత జనానికి ఆహ్వానాలు పంపాడు.

మణి, రత్నాలు కానుకలుగా తెచ్చిన కృష్ణునికి ఎదురేగి పూజించి సుఖాసనం మీద కూర్చుండబెట్టి ధర్మరాజు: దేవకీనందనా! నీ అనుగ్రహ విశేషంవల్ల ఈ విజయం సాధించాం. ఈ సంపదలన్నీ దానధర్మాలకు వినియోగించాలని ఉంది. నువ్వు అనుమతిస్తే యాగదీక్ష వహిస్తా నన్నాడు.

చిరునవ్వుతో అంగీకారం తెలిపాడు దేవకీనందనుడు. ధర్మరాజు యాగావసర వస్తుసామగ్రి సమకూర్చేభారం సహదేవునిమీద వుంచాడు.

వ్యాసమహర్షి వేదవిదులతో విజయం చేశాడు.

ఆయనకే బ్రహ్మపీఠం యిచ్చారు. సునాముడు సామగానానికి నియోజితుడయాడు (ఔద్గాత) పైలుడూ, ధౌమ్యులవారూ హోతలుగా, యాజ్ఞవల్క్యుడు అధ్వర్యుడుగా, వీరి శిష్యులు సప్తహోతలగా నిలిచారు.

వేదవిదులు స్వస్తిపలికారు యాగశాల సత్కథాగోష్ఠులతో, నృత్యగానాలతో ధర్మమీమాంసలతో నిండవుంది ఎవరికి ఏ ఏ ఆవసరాలువచ్చినా తత్తరక్షణంలో వాటిని నెరవేర్చడానికి పరిచారకులు అప్రమత్తంగా వున్నారు

విశ్రాంతి మందిరాలన్నీ చంద్రకాంతశిలా వేదులతో, పన్నీటివాసనలతో, అగరు ధూమాదులతో ఆహ్లాదం కలిగిస్తున్నాయి.

భీష్మ ద్రోణు లుభయులూ ధర్మజునికి వచ్చిన కానుకల రక్షణలో వున్నారు. కృపాచార్యుడు వేదవిదుల సత్కారాలనూ, దుశ్శాసనుడు అతిథుల భోజన సౌకర్యాలనూ, అశ్వత్థామ విద్వజ్జనుల స్వాగత పరిచర్యలనూ పర్యవేక్షిస్తున్నారు కురువంశ వృద్ధు లయిన బాహ్లిక, సోమదత్త, ధృతరాష్ట్రులను సుఖాసనాలమీద ఆసీనులను చేశాడు నకులుడు

వచ్చిన కానుకలను అందుకోవడానికి దుర్యోధనుడు నిలిచాడు మహామంత్రి విదురుడు అవసరానుసారం వ్యయశాఖకు ధనం అందిస్తున్నాడు విద్వాంసులయిన విజ్ఞుల పాదప్రక్షాళనం వాసుదేవుడు స్వయంగా నిర్వహిస్తున్నాడు

నిరతాన్నదానంతో నిర్విరామ సత్కాలక్షేపంతో నిరంతర వేదఘోషతో సత్య లోకాన్ని స్ఫురింపజేస్తున్నది యాగశాల ప్రాయశ్చిత్త రహితంగా యజ్ఞం పూర్తిచేసిన అనంతరం సముచితంగా సత్కారాలు జరపవలసిన ముహూర్తంరాగానే భీష్మ పితామహుడు లేచి, నాయనా! ఈ మహాసభలో ముందుగా పూజింపదగినవాడు వసుదేవనందనుడు కృష్ణుడు – అనగా ధర్మరాజు వాసుదేవుని అర్చించాడు

శిశుపాలవధ

భీష్మ పితామహుని నోట మాట వింటూనే శిశుపాలుడు లేచి —

అవనీనాథు లనేకులుండగ విశిష్టారాధ్యులు ఆర్యుల్, మహీదివిజుల్ పూజ్యులు పల్వురుండగ, ధర్మనందనా! ఈ గాంగేయ దుర్వ్యవసాయంబున హీనచరితుడయిన దాశార్హుని కృష్ణుని పూజార్హునిగా భావిస్తున్నావా! వార్ధక్యంతో బుద్ధి చలించిన యీ భీష్ముని మాటలు లక్ష్యపెట్ట నవసరంలేదు కృష్ణుడు వయోవృద్ధుడని పూజిస్తున్నావా? వసుదేవుడున్నాడు కాదు ఋత్విజశ్రేష్ఠు డంటావా? కృష్ణద్వైపాయను డున్నాడు. కాక గురుస్థానీయుడుగా భావిస్తే అటు కృప ద్రోణాది ఆచార్యు లున్నారు

రాజపురుషులలో ఉత్తముడు మహాయజ్ఞం తలపెట్టాడని మేమందరమూ వచ్చాం. ఇప్పుడు నువ్వు చెయ్యబోయేపని మా కందరికీ అవమానకరం నపుంసకుడికి సిపియౌవ నాంగిని భార్యగా యివ్వడం, చెవిటివాడికి మధురగీతం వినిపించడం, పుట్టుగుడ్డికి అత్యంత సుందర వస్తువు చూపబోవడం కంటె నువ్వు చెయ్యబోయేది చాలా తెలివితక్కువపని, అంటూండగా ధర్మరాజు చిరునవ్వుతో శిశుపాలుని సమీపించి

ధీరుడవు, గుణసంపన్నుడవు అయిన రాజవల్లభుడవుకదా! నీకు ఈ వాక్పారుష్యం ఎలా వచ్చింది? సర్వలోకోత్తరుడనీ, గురుపూజ్యుడనీ ఎందరో అభినందించారే ఈ వాసుదేవుని . అంటూండగా భీష్ముడు—

ధర్మనందనా! రాజ్యలక్ష్మీ లలనాంధబుద్ధియై అకారణ వాదాలకు దిగే ఆ బాలుడితో ఎందుకు వాదిస్తావు— అని, శిశుపాలా: జ్ఞానవృద్ధుడయితే బాలుడయినా విప్రుడు పూజ్యుడే నరపాలగణంలో విక్రమ సాహసాలుగల క్షత్రియుడు పూజ్యుడు ఇది ధర్మశాస్త్ర వచనం. గుణ వృద్ధులలో శ్రేష్ఠుడు కనుకనే వాసుదేవుని పూజిస్తున్నాం అన్నాడు

అంతలో సహదేవుడు లేచి ఈ సమయంలో మేం వాసుదేవునికే ప్రథమపూజ జరిపాం మా పనిసు కాదనే వారి తలమీద పెట్టడానికి యిదిగో నా వామపాదం, అంటూ కోపంతో కాలు పైకెత్తడంతో శిశుపాలుడు తన పక్షానచేరే రాజులను కూడ గట్టి యుద్ధసన్నద్ధు డవడంతో, ఎదురుగావున్న, భోజ, యదు, వృష్ణి, కుకురాంధక సేనలుకూడా యుద్ధసన్నాహంతో లేచాయి

అది చూసి ధర్మరాజు యజ్ఞానికి విఘ్నం కలుగుతుందేమో అని భయపడుతుండగా భీష్ముడు నాయనా! సింహ పరాక్రముడయిన వాసుదేవుడే ఆ విషయం చూసుకుంటాడు, అంటూండటే శిశుపాలుడు·

ఓ భీష్మా: నీ ముసలితనానికి తోడు, నీకు మతికూడా తప్పింది. గోవులనూ, స్త్రీలనూ చంపకూడదని ధర్మవిదులు ఘోషిస్తున్నారు కదా! అయినా ఈ కృష్ణుడు పూతనను, ధేనుకాసురుని హతమార్చిన పాపికదా. వాడికి పూజార్హత కట్టబెట్టమని చెప్పే నువ్వు అనపత్యదోష దూషితుడివి.

సంతానహీనుడికంటె అధర్మపరుడు లేడే! నువ్వా యిక్కడ పెద్దవు, అని దుర్భాషలు సాగిస్తూండగా, వాసుదేవుడు దనుజాంతకచక్రం విడిచాడు ఉత్తరక్షణంలో శిశుపాలుని శిరను తెగి నేలమీద పడింది. అనంతరం శిశుపాల సుతులచేత దహన సంస్కారం చెయించారు.

యాగం నిర్విఘ్నంగా పరిసమాప్తమయింది వచ్చినవారందరూ ధర్మజుని అభినందించి సెలవు తీసుకున్నారు.

శకుని దుర్యోధనులు మాత్రం మయసభావిలోకన కుతూహలంతో వుండిపోయారు

దుర్యోధనుడు ఒంటరిగా, ఆ సభాభవనాన్ని చూడడానికి బయలుదేరి, స్ఫటిక మణిమయ శిలానిర్మిత స్థలాన్ని సరోవరంగా భ్రమించి, పంచె పయికెత్తుకుని నడిచి, అంతలో కాలుజారి సిగ్గుతో దుఃఖంతో నిట్టూరుస్తూ సాగుతున్నాడు. సోపానాలున్న దిగుడుబావి సమతల ప్రాంతంగా కనిపించింది. అందులో జారిపడ్డాడు. అది చూసిన భీమసేనుడికి నవ్వు ఆగలేదు. ఎక్కనేస్తున్న అర్జున, నకుల, సహదేవులు కూడా పక్కున నవ్వారు భీమసేనుడు పరిచారకునిద్వారా కొత్తబట్టలు పంపాడు.

నెమ్మదిగా మెట్లెక్కి మేడమీదికి చేరాడు. అక్కడ స్ఫటిక శిలానిర్మితమయిన ద్వారం మూసివుంది. అది తెలియక తలుపులు తెరిచివున్నాయనే భ్రమతో ముందడుగు వేశాడు. తల గడపకు కొట్టుకుంది. తలుపులు తెరిచివున్న గడప కేరి, మూసివున్నభ్రమతో దానిని తోయబోయి ముందుకుపడ్డాడు. చూస్తూ నిలబడ్డ పాండవులకు అది మరొక వేడుక అయింది. ఇక అవమానాలు భరించలేక వెనుదిరిగి వచ్చినదారినే వెళ్ళిపోయాడు

మరునాడె శకునితో కలిసి హస్తినాపురం చేరాడు రథం సాగుతూండగా శకుని, నాయనా! సుయోధనా! ఏమిటి నీ ముఖం దీనంగా వుంది? నీలో ఉత్సాహం కనిపించడం లేదు—అని వెన్నుతట్టాడు

మామా! వారు సోదరులు నలుగురూ దిగ్విజయయాత్ర చేసివచ్చి ధర్మరాజుచేత రాజసూయం చేయించి నానా దేశాధీశుల కానుకలూ అందుకున్నారు. దానికి తోడువారి సభాభవనం నన్ను ఎన్ని అవమానాలపాలు చేసింది! అన్నాడు.

నాయనా! దాని కింత బాధపడుతున్నావా? ధర్మరాజుకి జూదమంటే మహాప్రీతి. నువ్వు మన మహారాజుతో మాట్లాడి ఎలా అయినా వారిని జూదానికి కూర్చోబెడితే ఆ సంపదలన్నీ అవలీలగా నీ పరం చేస్తాను—అని వెన్ను తట్టాడు.

మామా! మహారాజుని ఒప్పించే భారంకూడా నీదే అన్నాడు—దుర్యోధనుడు

శకుని ధృతరాష్ట్రుని సమీపించి · మహారాజా! నానాటికి దుర్యోధనుని ఆరోగ్యం క్షీణిస్తున్నది. తేజస్సు తగ్గుతున్నది కారణం విచారించారా—అనగా కొడుకును పిలిపించి, నాయనా! ఏమిటీ విపరీతం – అన్నాడు

మహారాజా! పాండవులు ఈ నాడు ఇంద్రసములై వెలుగుతున్నారు. సామాన్య ప్రజలు పన్నులు కట్టినట్లు వివిధ దేశాల రాజులూ వారికి మణి, ధనరత్నరాసులతో గుర్రాలనూ, ఏనుగులనూ అర్పించి వారి అనుగ్రహంకోసం మడిచేతులు కట్టుకు నిలబడ్డారు వారి సభాభవనం చతుర్దశ భువనాలకూ తలమానికం — అని నారదుడు చెప్పి వెళ్ళాడు ఇంతకంటె నా వంటి అభిమానధనుడికి బాధ కలిగించే దేముంది?

ఆ యాగం జరిగినంతకాలం అక్కడ అన్నదానం జరిగింది. లక్షమంది సజ్జనులు తృప్తిగా భోజనంచేసిన క్షణంలో మ్రోగేటట్లు ఒక ఘంట ఏర్పాటు చేశారు. ఆ ఘంట మ్రోత ఆగినజాడలేదు. నిరంతరాయంగా ఘంటావాదం సాగుతుంటే నా గుండె దిగులుతో నీరసించిపోయింది. అభిమానవంతుడికి పరుల పెంపుకంటె అవమానం లేదుకదా ప్రభూ, అంటూండగా శకుని :

మహారాజా! మీరు అనుమతిస్తే నేను వారి సంపదలన్నీ క్షణంలో మీకు దత్తం చెయ్యగలను. ధర్మరాజును ద్యూతానికి ఆహ్వానించండి — అన్నాడు. ధృతరాష్ట్రుడు, వికలచిత్తుడై విదురునితో ఆలోచించి చెపుతా నన్నాడు.

మహారాజా! నా అభిమతాన్ని మీరు నెరవేర్చలేకపోతే నేను ఆత్మహత్య చేసుకు తీరతా నన్నాడు — దుర్యోధనుడు!

నాయనా! అంత అకార్యం చెయ్యకు. తక్షణం మహాశిల్పులను రప్పించి సహస్ర స్తంభాలతో, నూరు ద్వారాలతో రత్నఖచిత కుడ్యాలపై సుందర కళారూపాలు చిత్రింపజేసి మనోహర సభాభవన నిర్మాణం ఆరంభించి దాని ప్రవేశ సమయవేళ ఈ జూదం విషయం నాకు గుర్తుచెయ్యి — అని వారిని పంపి, విదురుని కబురంపి ధర్మరాజును ద్యూతక్రీడకు ఆహ్వానించమన్నాడు

విదురుడు జూదంవల్ల వచ్చే ప్రమాదాలను వివరించగా,

మహామంత్రీ! ఈ అన్నదమ్ముల మధ్య విద్వేషాలు పెరగకూడదనీ వా రుభయులూ సంతోషంగా పెరగాలనీ నేను వాంఛిస్తున్నాను. భీష్మ ద్రోణులూ, నువ్వూ వుండగా వారి మధ్య విద్వేషాలు పెరగవు ద్వేషానికి తావులేని సుహృద్ద్యూతం ఏర్పాటుచేయిద్దాం ఇక నువ్వు ఎదురుచెప్పక వారిని మన సభాభవనం చూడడానికి రమ్మని వార్త పంపు — అనగా చేసేదిలేక విదురుడు గాంగేయ భవనానికి వెళ్ళాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనుని పిలిపించి, నాయనా? విద్వాంసుడయిన విదురుడు

జూదంవల్ల అన్నీ అనర్థాలే వస్తాయంటున్నాడు కనక ఆ యిత్నం విరమించండి అని పరిపరివిధాల మందలించినా పెడచెవిని పెట్టాడు దుర్యోధనుడు.

మహారాజా! అనుభవం లేని శాస్త్రజ్ఞాని విదురుడు. అటువంటివానికి వ్యవహారాలు అర్థంకావు

యస్యనాస్తి నిజా ప్రజ్ఞా కేవలం తు బహుశ్రుతః।
న స జానాతి శాస్త్రార్థం దర్వీసూపరసానివ॥

అని మీరు ఎరుగుదురు ద్యూతక్రీడ రాజులకు చిరకాలంగా వున్న వినోదమే. జూదం కారణంగా జరిగిన యుద్ధాలేం లేవు అందుచేత మీరు పాండవులకు కబురుపెట్టండి! భవన నిర్మాణం పూర్తి కావస్తున్నది — అన్నాడు

పాండవులను తీసుకురమ్మని ధృతరాష్ట్రుడు విదురుని పంపాడు

విదురుని రాకను విన్న ధర్మరాజు, వినయంతో ఎదురు వెళ్ళి ఉచితమర్యాదలు జరిపి:

మహామంత్రి! ఎప్పుడూ ప్రసన్నంగా ఉండే నీ ముఖంలో విచారం కనిపిస్తున్నది కారణం — అనగా,

ధర్మనందనా! కౌరవ జ్యేష్ఠుడు తన తండ్రిని బలవంతాన వొప్పించి మిమ్మల్ని ద్యూతక్రీడకు ఆహ్వానించమంటే వచ్చాను — అనగా,

ధర్మరాజు — మహామంత్రీ! జూదం సర్వనాశన హేతువని తెలియనివాడివా నువ్వు. అయినా ఎందు కంగీకరించావు — అన్నాడు.

విదురుడు జరిగిన విషయాలన్నీ చెప్పాడు ధర్మరాజు ధృతరాష్ట్రుని ఆజ్ఞను తిరస్కరించలేక తమ్ములతో, ఆప్తులతో హస్తినాపురానికి బయలుదేరాడు.

ద్యూతక్రీడ

హస్తినాపురి సరిహద్దులలో శిబిరాలు వేసి విడిదిచేసి తమరాకను ధృతరాష్ట్రునికి తెలియజేసి ఆయన అనుమతితో నగరం ప్రవేశించారు, పాండవులు భీష్మ, ద్రోణ కృపాచార్యాది కుల, గురువృద్ధులందరికీ అభివాదాలు చేసి కర్ణ, దుర్యోధన, శకుని, సోమదత్త, అశ్వత్థామాదులను కుశల ప్రశ్నలతో సత్కరించి భాగాగణ మధ్యంలో

చంద్రునివలె కోడంద్రతో వున్న గాంధారికి నమస్కరించి ఆశీర్వాదాలు పొంది ధృత రాష్ట్రుని చేరి పాదాభివందనం చేశారు. ఆయన వారందరినీ దగ్గరగా తీసుకుని శిరస్సులు ముద్దాడాడు

అనంతరం ఆయన ఆజ్ఞమీద సభాభవన దర్శనానికి వెళ్ళారు. అక్కడ దుర్యోధన సోదరి దుశ్శల, దుర్యోధనుని పత్ని భానుమతి యితర నారీజనం ద్రౌపదికి స్వాగత మిచ్చారు. అందరినీ ద్రౌపది సౌందర్యం ఆకర్షించింది. వారిలో అది అసూయ రేపింది.

ఆ రోజు గడిచింది

మరునాడు ఆ నూతన సభాభవనానికి పాండవులు రాగానే శకుని పాచికలు ఆడిస్తూ; పాండవాగ్రజా! నీ కత్యంత ప్రీతికరమైన ద్యూతక్రీడ కొంతసేపు సాగిద్దాం - అన్నాడు.

శకునీ! ద్యూతం వినోదానికి బాగానే ఉంటుంది. కానీ అది పాప, కలహ హేతువనీ దానికో నీతిలేదనీ, కపటచిత్తులే అందులో పాల్గొంటారనీ పెద్దలంటున్నారు. అన్నాడు ధర్మరాజు.

అప్పుడు శకుని· ధర్మనందనా! ఎవడు తన ఊహ ననుసరించి పాచికలు నడప గలడో వాడికి ఈ భయాలు అనవసరం. ఈ విద్యలో నువ్వు అసమానుడివి. ద్యూత క్రీడామర్మాలు తెలిసిన నువ్వు భయపడుతున్నావంటే ఆశ్చర్యంగా వుంది. జయాపజయాలు దైవాధీనాలు అని మేము దానికి సిద్ధపడుతూంటే విజయమర్మం తెలిసిన నువ్వు వెనుకంజ తెలిసివేస్తావా - అన్నాడు శకుని

ఎలా అయినా ఆట జరగకుండా చూడాలని ధర్మరాజు ప్రయత్నించాడు. కాని శకుని కవ్వించి కవ్వించి రంగంలోకి దింపాడు

శకునీ! యుద్ధానికి, ద్యూతక్రీడకూ ఆహ్వానం వస్తే తిరస్కరించటం రాజధర్మం కాదు. సరే ఇప్పుడెవరితో ఆడాలి - అని ధర్మరాజనగా: దుర్యోధనుడు: నా పక్షాన మా శకునిమామ ఆడబోతున్నాడు - అన్నాడు

ఆ వినోదం తిలకించడానికి కురుసభా భవనం నిండింది ప్రముఖులతో.

ఆట ప్రారంభ మయింది.

ధర్మరాజు ఒడ్డుతున్నాడు, ఓడుతున్నాడు ఓడినకొద్దీ పందెం పెంచుతున్నాడు. సర్వసంపదలూ ఓడి తమ్ములను ఒడ్డి ఓడిపోయాడు. ఇంక మిగిలిందిలేదు. శకుని పాచికలు

గలగల లాడిస్తూ నవ్వుతున్నాడు విదురుడు పదేపదే జూదాన్ని నిరోధించమని ధృత రాష్ట్రునికి చెపుతూనే వున్నాడు. వినీ విననట్లు ఆయన ఊరుకున్నాడు

మహారాజా! పూర్వం ఒక వనంలో కొన్ని పక్షులు బంగారాన్ని వమనంచేసేవి దాన్ని తీసుకుపోయి అమ్ముకు జీవించే ఒక వేటగాడు ఆ పక్షులన్నిటినీ ఒక్కసారి పట్టుకు చంపితే తనకు కావలసినంత బంగారం వస్తుందనుకొని చంపేశాడు. వాడికి లభించే ఫలితం ఎటువంటిదో యిప్పుడు నీ కొడుకులు పాండవుల సిరిసంపదలు హరించడంలో పొందే ఫలమూ అంతటిదే అని విదురుడన్నా వినలేదు ధృతరాష్ట్రుడు.

మహారాజా! భోజభూపతి కుమారుడు కంసుడు తండ్రిని ఎదిరించి అత్యాచారాలు సాగిస్తూంటే, ప్రజలందరికీ కంటకుడుగా తయారవుతూంటే చూసి వాడిని ప్రజాభిమతానుసారం సంహరింపచేశాడు కృష్ణుడు. అలానే వంశక్షయానికి హేతువుగా తయారవుతూన్న నీ పెద్దకొడుకుని నిర్బంధంలో వుంచడానికి అనుజ్ఞ యిస్తే భవిష్యత్తులో ఏ ప్రమాదమూ రాదు. నీ వంశమూ, ప్రజలూ సుఖసంతోషాలతో వుంటారు పాండవులు నెమళ్ళు; నీ కొడుకు కాకి, వారు శార్దూలాలు; నీ కొడుకు నక్క అందువల్ల నీ కొడుకును విడిచిపెట్టు

వంశంకోసం వ్యక్తినీ, దేశంకోసం గ్రామాన్ని గ్రామంకోసం దుష్టవర్గాన్నీ ఆత్మరక్షణకు భూమండలాన్నీ విసర్జించాలని శాస్త్రాలు ఘోషిస్తున్నాయి అని హితవు చెప్పినా వినలేదు కురుభూపాలుడు

ఆయనతో చెప్పి లాభంలేదని -

సుయోధనా! నీకు కావలసిన సంపదలన్నీ యిప్పటికే జూదంలో సంపాదించావు. ఇంకా ముందుకు సాగి అకార్యాలకు సాహసించకు. కపటద్యూత కుశలుడయిన శకునిని వారించి యింతటితో ఈ జూదం ఆపి, ధర్మస్వరూపులయిన పాండవులతో స్నేహంగా వుండు. శకునిని పంపించెయ్యి - అని విదురుడు చెబుతూ ఉండగానే దుర్యోధనుడు·

ఆదినుంచీ నువ్వు మా శత్రువులను కీర్తిస్తూ, మమ్మల్ని అవమానిస్తూనే ఉన్నావు. నీ పాండవ పక్షపాతానికి హద్దులేకుండాపుంది. నువ్వు ఎంత గొప్పవాడవయినా నీ సలహామా కవసరంలేదు ఎవరు ప్రోత్సహించినా ఎంతటి మూర్ఖుడూ పర్వతాన్ని తలతో గుద్ది బద్దలు కొట్టడానికి ప్రయత్నించడు పాముకి పాలు పోసి పెంచడు.

కులటయైన స్త్రీని ఎంత ఆదరించి. ఆభరణాలతో అలంకరించినా అది ఒకడికి కట్టుబడివుండదు. అలా వుంది నీ వ్యవహారం. స్వపక్షీయులను అవమానిస్తూ, శత్రు

ఈ సదస్యులలో ఒక్కరూ నన్ను రక్షించేవారు లేరా? ఈ భరతవంశం ధర్మానికి తిలోదకాలిచ్చిందా? ఆడదానికి అత్యాచారం జరుగుతూంటే భీష్మ, ద్రోణ, విదుర, ధృతరాష్ట్రాదు లందరూ ఏమీ చెయ్యలేని నిస్సహాయులా? పరమేశ్వరా! లోక రక్షకా! జగన్నాథా! నువ్వే నాకు దిక్కు. అని ప్రార్థించి.

ఓ మహామహులారా! ఇప్పుడు చెప్పండి. ఈ జూదంలో నేను ధర్మబద్ధంగా ఓడిపోయానా? అధర్మంగా జరిగిందా ఈ పందెం — అని అడిగింది.

పరధనాన్ని పణంగా ఒడ్డే అధికారం జూదరికి లేదు; అయితే భార్య ఎప్పుడూ భర్త అధీనంలో ఉండేదే. ఈ రెండు విరుద్ధ విషయాలను సమన్వయంచేసే సూక్ష్మ ధర్మం మాకు తెలియడంలేదు అన్నాడు భీష్ముడు.

ఈ సభలో కురువంశ ప్రముఖులు వారి కొడుకులతో, కోడళ్ళతో వున్నారు గురువృద్ధు లున్నారు. ఇందరిలో ఎవరికీ ధర్మనిర్ణయశక్తి లేదా? అది లేనివారిని జ్ఞాను లనీ, వృద్ధులనీ, అనగలరా....కపటద్యూతం సాగించికాదా ఈ స్థితి కల్పించారిక్కడ — అని ఆమె రోదిస్తూ అన్నది.

దుశ్శాసనుడు ఆమెపైట చెంగుపట్టి లాగుతూంటే భీమసేనునికి ఆవేశం హెచ్చింది. చింతనిప్పులు కక్కే ఆ వీరుని కన్నులలో అగ్నిజ్వాలలు రేగాయి.

క్రోధారుణజ్వాలారోచులు చిమ్మేకన్నులతో, ఆ నిప్పుసెగ లుమిసే నిట్టూర్పులతో, మండే అగ్నికణంలా పొంగిననరాలతో, కణకణ మండే దేహంతో భీమసేనుడు.

ధర్మనందనా! ఎంతటి జూదరి అయినా తను చేరదీసిన కులటనుకూడా పందెం ఒడ్డడే; అటువంటప్పుడు రాజసూయయాగంలో పవిత్రమయిన ఈ పతివ్రతను, కులస్త్రీని జూదంలో ఒడ్డేశావే! మా సర్వసంపదలనూ మమ్మల్నీ ఓడినా మాకు బాధలేదు; కాని హద్దుమీరి నువ్వు కులస్త్రీని ఒడ్డి నీచమయిన పనిచేశావు. ఇంతవరకూ నిన్ను సహించాను, నీ సహనం సర్వనాశనం చేస్తున్నది. ఇప్పుడింక నిన్ను విడువను, అని తమ్ముడివైపు తిరిగి — సహదేవా! నిప్పు తీసుకురా, ఇంతటి దుస్థితి కలిగినా ఏమీచెయ్యలేని నా రెండుచేతులూ ఈయనకోసం కాల్చుకుంటాను — అని ఉరిమాడు.

అర్జునుడు కొంత శాంతింపచెయ్యడానికి ప్రయత్నించాడు. ఉపశాంతి కలగలేదు భీమునికి; ప్రళయ ఝుంఝులో ఊగిసలాడే పర్వతంలా చలించిపోతున్న దతనిదేహం, తీవ్రకోపంలో.

అప్పుడు దుర్యోధన సోదరులలో ఒకడైన వికర్ణుడు లేచి : ఓ సభాసదులారా! ఇందరు మహామహులు, ధర్మవేత్తలు, లోకజ్ఞులు వున్నచోట నిష్పాక్షికంగా ధర్మనిర్ణయం చేసి, ద్రౌపది సందేహ నివృత్తి చెయ్యాలి. అని సభను కలయజూశాడు ఒకరి ముఖా లొకరు చూచుకుంటున్నారే తప్ప ఒక్కరూ పెదవి కదపకపోవడంతో—

ప్రభువయినవాడికి వేట, త్రాగుడు, జూదము, కామభోగాసక్తి కూడని వ్యసనాలు ఇందులో దేనికి లొంగినా వారి వివేకం నశిస్తుంది. అంతకుమించి ఈ ధర్మరాజు తమ సోదరు లయిదుగురిభార్య అయిన ద్రౌపదిని పణం పెట్టాడు పయిగా జూదంలో తనను ఓడిన అనంతరం మరొకరిని పందెంపెట్టే అర్హతలేదు ఈయనకి. అందుచేత ద్రౌపది ధర్మవిజిత కాదు—అని ఉచ్చైస్స్వరంతో పలుకడంతో సభంతా కలవరపడింది. అప్పుడు కర్ణుడు లేచి, ఫక్కున నవ్వి ·

వికర్ణా! నీ ప్రస్తావన చాలా విచిత్రంగా వుంది అరణిలో పుట్టిన అగ్ని అరణిని నశింపజేయడం, శరీరంలో పెరిగే వ్యాధి శరీరాన్ని సర్వనాశనం చెయ్యడం, పశువు తినే గడ్డినే తన కాళ్ళతో తొక్కుకోవడం ఎరుగుదుం కాని నీవలె పుట్టిన వంశాన్ని నాశనం చేసేవాడు ఇంతవరకూ కనిపించలేదు.

భీష్మ, ద్రోణ, కృపాచార్యాది పెద్దలున్న సభలో, గాంధారీ, ధృతరాష్ట్రులున్న చోట నువ్వు ధర్మనిర్ణయానికి దిగడం ఎంత దుస్సాహసం! నీ చేతిగొడ్డలితో నీ కాళ్ళు నరుక్కోకు. ధర్మరాజు ఆమెను ఒడ్డుతున్నప్పుడు మిగిలిన సోదరులుకూడా అడ్డు చెప్పలేదే.

ఆమె పతివ్రత అంటున్నారు. అయిదుగురి భార్య అది. అటువంటిదాన్ని ''బంధకి'' అంటారు. బంధకిని ఏ దశలో అయినా సభకు తీసుకురావచ్చు. ఇక నువ్వు కూర్చో, దుశ్శాసనా! నువ్వు ఈ పాండవులతోపాటు ద్రౌపదీదేవి ధరించిన వస్త్రాలు విప్పెయ్యి - అన్నాడు.

ఆ మాట వింటూనే పాండవులు తమ ఉత్తరీయాలు కిందపెట్టారు. దుశ్శాసనుడు ద్రౌపది చెంగుపట్టాడు; లాగడం మొదలుపెట్టాడు, ద్రౌపది ఏడుస్తూ సర్వలోకేశ్వరుని ప్రార్థించింది.

దుశ్శాసనుడు వికటాట్టహాసంతో ఆమెచీర విప్పుతున్నాడు. ఏ అతీత శక్తిని ద్రౌపదీదేవి ప్రార్థించిందో ఆ శక్తిప్రభావంతో ఆమె శరీరంమీద చీర అలా సాగుతూనే వుంది. దుశ్శాసనుడు చీర లాగుతూనే వున్నాడు. అది సాగుతూనేవుంది. చీర గుట్టలా పడుతున్నది.

మహాసభలోని వారందరి గుండెలూ కుంచించుకుపోయాయి. వారి కన్నులు ఆశ్చర్య చకితాలయాయి అందరూ ఇంద్రజాలం చూస్తున్నారు.

అప్పుడు భీముడు లేచి పళ్ళు పటపట కొరుకుతూ. కురు గురు వృద్ధ బాంధవులు కూర్చుసివున్న ఈ రాజసభా భవనంలో మదోద్ధురుడై యీ అఘాయిత్యానికి తలపడ్డ ఈ దుష్టుడి రొమ్ముచీల్చి, రక్తపానంచేసే సంగ్రామంకోసం ఎదురుచూస్తున్నాను, అన్నాడు

చీర లాగుతున్న దుశ్శాసనుని చేతులు అలసిపోయాయి, ముఖం చెమటతో నిండింది, భుజాలు వాలి జారి నిలబడిపోయాడు. అప్పుడు విదురుడు లేచి :

సదస్యులారా! ఈ పాంచాలరాజనందన ప్రశ్నకు సమాధానం ఇవ్వవలసినభారం మీ అందరిమీదా వుంది మహాసభకు విపద్దశలో వచ్చినవారు వెలిబుచ్చే సందేహానికి సత్యబద్ధమయిన సమాధానం యివ్వకపోతే ఆ పాపం మనల్ని కట్టి కుడుపుతుంది ఆ సమాధానం ధర్మవిరుద్ధంగా యిస్తే ఆ ఫలితమంతా వారే అనుభవించాలి - అని హెచ్చరించగా.

అందరూ ఒకరి ముఖా లొకరు చూసుకుంటూ వుండిపోయారు. కర్ణుడు నవ్వుతూ: దుశ్శాసనా! ఈ దాసిని మీ యింటికి తీసుకుపో - అనగా దుశ్శాసనుడు దీర్ఘంగా ఊపిరి విడిచి, లేచి ద్రౌపదివైపు అడుగులు వేస్తున్నాడు

అప్పుడు ద్రౌపది : సదస్యులందరికీ అభివాదా లర్పిస్తున్నాను. స్వయంవర వేళ తప్ప మళ్ళీ నేను మీ ఎవరికంటా పడలేదు. రాజభవనంలోవున్న నన్ను కన్నెత్తిచూడగల సాహసం ఎవరికీ లేకపోయింది. ఈనాడు ఈ జూదంపేరిట ఇంతటి అవమానం జరిపారు కులస్త్రీని, ఏకవస్త్రను సభామధ్యానికి ఈడ్చుకురావడం మీ వంశసంప్రదాయానికే కళంకం. ధర్మతత్పరుడైన పాండవజ్యేష్ఠుని భార్యను దాసీస్థానంలో ఉంచే దుస్సాహసం మీకే చెల్లింది. ఇంతకూ నేను ధర్మవిజితనా అధర్మవిజితనా-అని రెట్టించగా, భీష్ముడు:

అమ్మాయీ! ధర్మం బహుసూక్ష్మ మయినది. ఈ ధర్మనిర్ణయంలో మహామహులే తలక్రిందులవుతూంటారు ఈ ప్రపంచంలో ఒక విచిత్రం కనిపిస్తుంది.

బలవంతుడు ఏది ఆచరిస్తే అదే న్యాయమని ప్రచారం చేయడం, బలహీనుడు చేసే ధర్మప్రచారాన్ని త్రోసిపుచ్చడంకూడా ఆ విచిత్రాల్లో ఒకటి. ఆ బలం ధర్మబలాన్ని ఎడమ చేత గెంటగలదు; కనుకనే ద్రోణాచార్య కృపాచార్యాది ప్రముఖధర్మ వేత్తలందరూ రెండు చేతులతో తలలు బిగబట్టుకు కూర్చున్నారు ఇక ఈ సమయంలో ధర్మనిర్ణయం చెయ్య గలవాడు ధర్మరా జొక్కడే అని మౌనం వహించాడు.

ద్రౌపది దుఃఖభరహృదయంతో తలదించుకుంది. సభ మౌన నిశ్శబ్దంలోవున్నది. అది గమనించి దుర్యోధనుడు; ద్రౌపదీ! నీ ప్రశ్నకు భీమార్జున, నకుల సహదేవులు జవాబిస్తారేమో అడుగు; కాక ధర్మపరుడయిన ధర్మరాజు చెప్పినా మంచిదే. నిన్నూ, నీ భర్తలనూ చూస్తూంటే సభాసదులకు విచారంగా వుంది - అన్నాడు.

సభలో కొందరు దుర్యోధనుని అభినందిస్తూ, మరికొందరు నిందిస్తూ వారిలో వారే గుసగుసలు పోతున్నారు.

కొంతసేపటికి మళ్ళీ నిశ్శబ్దం తాండవించింది. అప్పుడు భీముడు లేచి, ఈ ధర్మరాజు నన్ను ఒకణ్ణి అయినా జూదంలో ఓడిపోయి వుండకపోతే, ఈ ప్రపంచంలో ద్రౌపదివైపు కన్నెత్తిచూడగలప్రాణి వుండేదికాదు. ఆ స్వేచ్ఛ నాకుంటే యీపాటికి మీరింతా యమసదనం చేరివుండేవారు. మేము ధర్మసూత్రబంధంలో వుండిపోయాం. అని బుసకొట్టే పాములా నిలబడ్డాడు.

భీష్మ, ద్రోణులు భీమసేనుని క్రోధాన్ని ఉపశమింపజేసి, ఓరిమి అవసరం అన్నారు. సభ విచలితహృదయంతో, నిశ్శబ్దంగా వుంది.

అప్పుడు కర్ణుడు: పాంచాలీ! సేవకుడూ, కుమారుడూ, పరాధీన అయిన ఆడదీ ఎప్పుడూ అస్వతంత్రులే. సర్వసంపదలూ కోలుపోయి సేవావృత్తిలో వుండే వాడి భార్యా, వస్తువులూ అన్నీ వాడు సేవించే యజమానివే అవుతాయి. ఇప్పుడు నువ్వు దుర్యోధనుని దాసివి. ఆయన ఏపని చెపితే అది చెయ్యాలి - అని నవ్వుతూంటే భీమసేనుని గుండెలో రేగిన మంటలు సెగలు ఉచ్ఛ్వాస, నిశ్వాసాలుగా వెలువడుతున్నాయి కన్నులలో ఎఱ్ఱజీరలు రేగుతూండగా ధర్మజునివైపు చూశాడు. ఆయన కనులతోనే శాంతంగా వుండమన్నాడు.

శాంతంకాక ఎవరిమీద కోపగించను? కర్ణుడు దాసధర్మం చెప్పాడు. ఇంతకూ మీ రాడిన జూదం ఇంత పరాభవాన్ని తెచ్చిపెట్టింది—అని తల దించుకున్నాడు.

అప్పుడు దుర్యోధనుడు వికటంగా నవ్వి, భీమునివైపు కోరచూపు చూసి: ధర్మ నందనా! మీరు చెప్పండి, ద్రౌపది ప్రశ్నకు సమాధానం, అంటూనే ఏనుగుతొండాలవంటి తన తొడలు చూపుతూ ద్రౌపదికి చేసన్న చేశాడు.

అది భీమసేనుడి కంటబడింది. ఒక్క సింహగర్జన చేసి; దుష్టదుర్యోధనా! రానున్న సంగ్రామంలో, ఇప్పుడు నువ్వు చూపిన తొడలు విరగకొట్టి రణరంగంలో

రక్తధారలు చిమ్మించకపోతే నేను పితృదేవతల గతి తప్పినవాడినే అవుతా, అని పళ్లు పటపట కొరికాడు

అప్పుడు విదురుడు: నాయనా! ఇంక ఈ దురాగతం ఆపండి. ఇది కురువంశానికే కళంకం. ధర్మరాజు తనను ఒడ్డి, ఓడకముందు ద్రౌపదిని పందెంకాసివుంటే అది ధర్మమయేది. అలా జరగలేదు—అని చెపుతూంటే, దుర్యోధనుడు సీత్కారం చేశాడు.

పరిస్థితి విషమిస్తున్నదని, విదురుడు, గాంధారిని వెంటనుంచుకొని, ధృతరాష్ట్రుడికి విషయమంతా వివరింపగా, విన్న ధృతరాష్ట్రుడు :

ఓరీ మూర్ఖుడా, దుర్యోధనా! కురు గురు వృద్ధజనంవున్న సభలోకి ఈ వంశపు పెద్దకోడలిని రప్పించి అత్యాచారాలు సాగిస్తావా? నీకంటె నీచుడు లేడురా, అని ద్రౌపదిని దగ్గరకు రప్పించుకొని :

అమ్మాయీ! వాళ్ళ మూర్ఖత్వాన్ని గురించి ఆలోచించకు, నీవంటి ఉత్తమ గుణవతికి ఏమేలు చేసినా అది మా అదృష్టమే నువ్వు ఏం కోరినా ఇవ్వవలసిందే - కోరుకో అనగా ద్రౌపది .

మహారాజా! మీరు వరం ఇవ్వదలిస్తే ధర్మనందనుని బంధముక్తుని చేయండి లేకపోతే నా బిడ్డలు శాశ్వతంగా లోకంలో దాసీపుత్రులవుతారు, అనగా అంగీకరించి మరొక వరం కోరుకోమన్నాడు.

నా భర్తల ధనుర్బాణ రథాలు వారికి యిప్పించండి - అంది ధృతరాష్ట్రుడు అంగీకరించి మరొక వరం కోరుకోమనగా,

మహారాజా! నేను ధర్మం తప్పి నడవలేను క్షత్రియకాంతకు రెండు వరాలుకోరే అర్హతనే ధర్మశాస్త్రం అనుగ్రహించింది - అంది.

ధృతరాష్ట్రుడు ఆమె కోరిన రెండువరాలూ ఇచ్చి ఆమె ధర్మవర్తనను అభినందిస్తుంటే భీమసేనుడు, పొంగివస్తున్న క్రోధంతో ధర్మరాజును సమీపించి ఇప్పుడు మనకు దాసభావం పోయింది కనుక నువ్వు అనుగ్రహిస్తే ఇప్పుడే ఈ దుష్టులను కడతేరుస్తాను - అన్నాడు

ధర్మరాజు భీముని వెన్ను నిమిరి. తమ్ముడూ శాంతించు, ఇప్పుడు మన మేమీ చెయ్యకూడదు - అన్నాడు

ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మరాజును పిలిచి

నాయనా! మీ రాజ్యమూ, మీ సిరిసంపదలూ మీరే తీసుకుని ఇంతవరకూ జరిగినదాన్ని మరిచిపోయి సుఖంగా వెళ్ళిరండి నువ్వు సజ్జనుడివి; ఈ దుష్టుల దుస్సాహసాలను విస్మరించగలవని నే నెరుగుదును నన్నూ, నీ పెద్దతల్లిని స్మరించి వాళ్ళందరినీ క్షమించు. బంధు మిత్రులు నలుగురూ ఈ నాలుగురోజులూ కులాసాగా గడుపుతారని యీ వినోదానికి ఒప్పుకున్నాను. అది ఇలా పరిణమిస్తుందనుకోలేదు. మీరంతా ఇంద్రప్రస్థం వెళ్ళి ధర్మతత్పరులై ప్రజాపాలనం చెయ్యండి – అన్నాడు.

పాంచాలీసహితులై పాండవులు రథంమీద బయలుదేరారు

అనుద్యూతం

పాండవులు ఇంద్రప్రస్థంవైపు బయలుదేరగానే, దుశ్శాసనుడు రోషంతో: మనం కష్టపడి సంపాదించుకున్న సర్వస్వాన్నీ ఈ మహారాజు ధారపోశాడు ఇప్పుడు మనం మరో ఉపాయం పన్ని వారిని పరాజితులను చెయ్యాలి - అన్నాడు.

కర్ణ, శకుని, దుర్యోధనుల సమాలోచనలు సాగాయి. అనంతరం దుర్యోధనుడు తండ్రిని సమీపించి;

మహారాజా! కాలకూట విషంక్రక్కే భుజంగాలవంటి పాండవులను మీరు మా పీకలమీద విడిచారు. అందులోనూ ఆ అర్జునుడివంటి దుస్సహయోధుడు జీవించివుండగా నాకు మనశ్శాంతి వుండదు. శత్రువును ఉదాసీనంగా విడిచి, నిశ్చింతంగా వుండే వాడికంటే మూర్ఖుడులేడని బృహస్పతివంటి నీతిశాస్త్రవిదుడు ఘోషించాడు అందుచేత మీరు పాండవులను మళ్ళీ ఆహ్వానించండి.

వారితో మరొకమారు జూదం సాగిస్తాం. ఈసారి జూదంలో ఓడినవారు పన్నెండేళ్ళు అరణ్యవాసం, ఒక ఏడు జనపదంలో అజ్ఞాతవాసం సాగించాలి అలా వారిని ఓడించి, ఆ రాజ్యాన్ని స్వాధీనం చేసుకుంటే రాజులందరూ మనపక్షంలో వుంటారు అప్పుడింక వీరు దండెత్తి వచ్చినా మనకు భయంలేదు - అనగా ధృతరాష్ట్రుడు చాలాసేపు అనంగీకారమే తెలిపి, చివరకు అంగీకరించాడు కబురు పంపాడు పాండవులకు

ధర్మరాజు చేసేదిలేక మళ్ళీ పాంచాలితో, సోదరులతో హస్తినాపురం చేరాడు

అందరూ పరిపరివిధాల జూదం జరగకుండా చూడమని ధృతరాష్ట్రునికి చెప్ప గలిగినదంతా చెప్పారు.

అప్పుడు గాంధారి :

ప్రభూ ; వీడు పుడుతుంటే నక్కలు అరిచాయి అది చాలా అనర్థంగా భావించి వీణ్ణి విడిచెయ్యమన్నారు మీరు మమకారం వీడలేక ఇంటికు తెచ్చారు నిన్నకాక మొన్న జరిగిన అల్లరి విన్నారు ఇప్పుడు మళ్ళీ ఆ దుష్టుడి పన్నాగం కొన సాగిస్తున్నారు. అన్నదమ్ముల బిడ్డలమధ్య ఎందుకీ విద్వేషం పెరగనిస్తారు? శాంత మనస్కులయి, నీతిని, ధర్మాన్ని పరిశీలించి నడవండి. భ్రమ, ప్రమాదాలకు లోను గాకుండా మీ కార్యాలను సాగించండి ఈ జూదం ఆపండి — అంది

వినలేదు ధృతరాష్ట్రుడు.

ధర్మరాజాదులు రాగానే కుశలప్రశ్నలు అయాక మళ్ళీ ద్యూతప్రసంగం వచ్చింది. బంగారులేడి వుంటుందో వుండదో తెలియకనే రాముడు దాని వెంట బడ్డాడా? విధి విపరీత మయినప్పుడు యిటువంటివి తప్పవు — అనుకుంటూ జూదానికి సిద్ధపడ్డాడు

ధర్మనందనా! ఈ మారు ఎవరి సిరింపదలూ ఒడ్డనవసరంలేదు ఓడిన వారు పన్నెండేళ్ళు అరణ్యవాసం, ఒక ఏడాది అజ్ఞాతవాసం సాగించాలి అజ్ఞాతవాస సమయంలో దొరికిపోతే మళ్ళీ పన్నెండేళ్ళు అరణ్యసంచారం అజ్ఞాతవాసమూ — అన్నాడు శకుని

అంగీకరించాడు — ధర్మరాజు

శాస్త్ర మర్యాదానుసారం ద్యూతానికవచ్చిన ఆహ్వానాన్ని తిరస్కరించడం రాజ ధర్మంకాదు కనక సిద్ధపడతా నన్నాడు

శకుని పాచికలు విసిరాడు. దుర్యోధనుడూ, దుశ్శాసనుడూ అట్టహాసం చేశారు

ఈసారికూడా పరాజయం ధర్మరాజునే వరించింది

అప్పటికే అక్కడ వనవాసానికి అవసరమయిన మృగచర్మాంబరాలు సిద్ధంకావడం చూసి, ధర్మరాజు వాటిని ధరించాడు సోదరులందరూ అనుసరించారు. సభాసదులు అందరూ దీనవదనాలతో కంట తడిపెట్టారు. చీనీ, చీనాంబరాలతో రాజలాంఛనాలతో, రథాలమీద సాగవలసిన పాండురాజ నందనులకు ఈ స్థితి కలిగిందంటే కాలం ఎంత బలీయమయినదీ అనిపించింది విజ్ఞులకు

అప్పుడు పాండవులు ధృతరాష్ట్రునికి అభివాదం చేసి, కుంతికి నమస్కరించారు ఆవిడ కన్నీరు మున్నీరుగా ఏడుస్తూ: అదృష్టవంతులు కనక పాండురాజు, మాద్రి ఈ

దురవస్థ చూడనవసరం లేకుండా వెళ్ళిపోయారు నా ఖర్మ యిలా కాలింది నాయనా, సహదేవా! నువ్వుకూడా యీ క్లేశాలు అనుభవించవలసిందేనా, అంటూండగా ద్రౌపదీదేవి అత్తగారి పాదాలకు నమస్కరించింది.

అమ్మా : నీ కెంతటి దుస్థితి కలిగింది! ఎటువంటియింట బుట్టావు. ఎటువంటి గడప మెట్టావు! అయినా నీ కీస్థితి కలగటం.. అని ఆమెను గుండెకు హత్తుకుంది.

పాండవులు అడుగులేశారు ద్రౌపదివెంట కుంతి అడుగులు వేస్తూంటే విదురుడు వచ్చి: ఈ వార్ధక్యంలో పాండురాజు పత్నికి వనవాస క్లేశాలు అవసరంలేదు ఆవిడ యిక్కడే వుంటుంది - అన్నాడు

ఆ విద్వాంసుని ఉచితజ్ఞతకు అనేకులు ఆనందించారు. పాండవులు హస్తినాపుర వీధులలో వెడుతూంటే పౌరులు దుర్యోధనాదులను నిందిస్తూ విచార వదనులయ్యారు.

వారిని కొంత దూరం సాగనంపి, కన్నీటితో తిరిగివచ్చింది కుంతి

విదురుడు ధృతరాష్ట్రుని సమీపించి :

మహారాజా! ధర్మరాజు తన ఉత్తరీయంతో ముఖం కప్పుకు వెళ్ళాడు భీమసేనుడు తన దృఢ, దీర్ఘభుజాలను పొంగించి వాటినే చూస్తూ నడిచాడు అర్జునుడు గుప్పెళ్ళతో ఇసుకచల్లుతూ పడుస్తూంటే, నకులుడు శరీరం నిండా దుమ్ము పులుముకుంటూ అనుసరించాడు సహదేవుడు తన ముఖం ప్రజలు చూడకుండా దాచుకున్నాడు ద్రౌపది తన దీర్ఘ కేశాలతో ముఖం మూసుకుని శోకంతో నడుస్తూండగా వారి పురోహితుడు ధౌమ్యులవారు ధర్భలు చేతబట్టుకుని యమదేవతాసంబంధమయిన సామసూక్తాలు పఠిస్తూ వెళ్ళారు - అనగా ధృతరాష్ట్రుడు: మహామంత్రీ! వాటి అంతరార్థం ఏమిటని అడిగాడు.

ప్రభూ! మనవారు సాగించిన దుష్టకార్యాలకు ధర్మరాజు గుండె కుతకుతలాడుతున్నది. ఆ వేడికనులు ఎవరిమీద పడితే వారు నశిస్తారు అలా జరగడం యిష్టంలేక ఆయన ముఖం కప్పుకున్నాడు.

భీముడు తన భుజబలంతో శత్రుమర్దనం చేసి తీరుతానంటున్నాడు. ఇసుక జల్లినట్లు శరవర్షం కురిపిస్తానని అర్జునుడూ, తన సౌందర్యం ఎవరినీ ఆకర్షించకూడదని నకులుడూ, ఈ స్థితిలో తన ముఖం ఎవరూ చూడకూడదని సహదేవుడూ వెళ్ళారు తనకీ దుర్దశను ప్రాప్తింపజేసిన వారి భార్యలు తమ పతులనూ పుత్రులనూ కోల్పోయి యింతకంటె దారుణంగా శోకిస్తారని ద్రౌపది భావం తమ శత్రువులు మరణించినప్పుడు జరగవలసిన

కర్మకాండకు సూచకంగా ధౌమ్యులు దర్భలు పట్టుకుని సామమంత్రాలు పఠించారు, అని విదురుడు వివరించి సెలవు తీసుకున్నాడు

దృతరాష్ట్రుడు సంజయుని పిలిపించాడు. వస్తూనే సంజయుడు - మహారాజా! చేజేతులా ఎంతటి విపత్తు నెత్తిమీద తెచ్చుకున్నారు! మీ బుద్ధి విపరీతంగా సాగింది. అన్నిటికంటె బలీయమయిన కాలం మీ మనస్సును వశపరచుకుంది రజస్వలాదశలో ఏక వస్త్రంతో వున్న ఇంటి కోడల్ని పాంచాల రాజపుత్రిని మహాసభామధ్యంలో అవమానించిన దుస్సాహసానికి ఫలం అనుభవించక తప్పదు - అన్నాడు

సంజయా! విదురుడు అధర్మం జరుగుతుందని, ధర్మతత్పరులను హింసించరాదనీ హితబోధ చేశాడు కానీ నా పుత్రవాత్సల్య దౌర్బల్యం నన్ను నిరోధించింది - అంటూ చింతాక్రాంతు డయాడు ధృతరాష్ట్రుడు - అని జనమేజయునికి వైశంపాయనుడు సభాపర్వం వివరించాడు.

ఆ ది ప ర్వ ం

మూలభారతంలో పర్వవిభజన

అనుక్రమణిక, పర్వ సంగ్రహ, పౌష్య, పౌలోమ, ఆస్తీక పర్వాలలోని 2,400 పై చిలుకు శ్లోకాలనూ విడిచిపెట్టక తప్పలేదు; ఆ ఉపాఖ్యానాలు రసభరితాలే అయినా.

సంభవ, జతుగృహ, హిడింబవధ, చైత్రరథ, స్వయంవర, వైవాహిక, విదురాగమన, రాజ్యలాభ, అర్జున వనవాస, సుభద్రాహరణ, హరణాహరణ, ఖాండవదహన, అను ఉపపర్వాలతో, 8,460 శ్లోకాలతో వుంది.

స భా ప ర్వ ం

సభాక్రియా, లోకపాలసభాఖ్యాన, రాజసూయారంభ, జరాసంధవధ, దిగ్విజయ, రాజసూయ, అర్ఘాహరణ, శిశుపాల వధ, ద్యూత, అనుద్యూతపర్వం అని పది ఉపపర్వాలతో, 2,500 పై చిలుకు శ్లోకాలతో వుంది

శారదరాత్రు లుజ్జ్వల లసత్తర తారకహారపంక్తులన్
చారుతరంబు లయ్యె వికసన్నవకైరవ గంధ బంధురో
దారసమీర సౌరభము దాల్చి సుధాంశు వికీర్యమాణ
కర్పూర పరాగ పాండు
రుచిపూరములం బరపూరితమ్ములై ॥

అరణ్యపర్వం

ఇందులో

విదుర బహిష్కరణ

జనమేజయ మహారాజా! ద్రౌపదీ సహితులై, ధౌమ్యపురస్సరులై పాండవులు కామ్యకవనం వయిపు వెళ్ళిన అనంతరం ధృతరాష్ట్రుడు విదురుని పిలిపించి:

ధర్మసూక్ష్మా లెరిగిన నువ్వు బృహస్పతి సముడవు. నీకు కౌరవులూ, పాండవులూ సమానమే కనక పాండవులవల్ల, వారిని అభిమానించే ప్రజలవల్ల మన రాజ్యానికీ, నా బిడ్డలకూ ఉపద్రవం రాని దారి ఏమిటో చెప్పు - అని ప్రశ్నించగా విదురుడు:

ప్రభూ! రాజ్యం సుఖశాంతులతో వుండాలన్నా, ప్రజాభిమానం ప్రభుగణానికి కావాలన్నా, ధర్మప్రధాన సత్యబద్ధులమయి నడవాలి. ఇప్పుడు పాండవులను పిలిపించి. వారి రాజ్యభాగం వారికి అర్పించి, వారిని శాంతచిత్తులను చేసుకోవడమే శరణ్యం. పరధనానికి ఆశపడడం న్యాయం కాదు. శకుని సలహాలను పాటించక పాండవులను చేరదీసి మనశ్శాంతి పొందండి, అనగా —

ధృతరాష్ట్రుడు విసుగుతో·

నీకు పాండవ పక్షపాతం తగ్గడంలేదు. నేను నిన్నెంత ఆదరించి అభిమానించినా నువ్వు అంతకంతా మాకు వ్యతిరేకంగానే వుంటావు ఎంతో అభిమానంతో అన్ని వాంఛలూ తీర్చినా కులటకు ప్రేమ స్థిరంగా వుంటుందా? అలానే నువ్వూ వున్నావు. నీవంటివాణ్ణి వుండనివ్వడంకంటె తక్షణం దేశంనుండి బహిష్కరించడం మంచిది. నీ యిష్టంవచ్చిన చోటికి పో—అని తీవ్రంగా అన్నాడు

విదురుడు హస్తినాపురం విడిచి కామ్యకవనం చేరి పాండవులను కలుసుకున్నాడు. ధృతరాష్ట్రుడు తనను బహిష్కరించిన విషయం ప్రస్తావిస్తూ షష్టిపూర్తి అయిన పురుషుని వివాహమాడిన ముగ్ధ ఆ భర్తమీద అనురాగం పెంచుకోలేదు అలానే ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మబోధపట్ల విముఖంగా వున్నాడు తామరాకుమీద జలబిందువులా ఆయనమీద నా నీతివాక్యాలు నడుస్తున్నాయి. మీరు కూడా జూదానికి దిగవద్దని చెప్పినా పెడచెవినే పెట్టారు. ఇప్పుడయినా మీరు సత్యధర్మాలను విడవకుండా ఓరిమితో వుండండి. క్షమాశీలుడు లోకాన్ని జయిస్తాడు అంటూ వారికి హితబోధచేసి కాలం గడుపుతున్నాడు.

ఈవార్త విన్న ధృతరాష్ట్రుని మనస్సు వికలమయింది. సంజయుని పిలిచి, తక్షణం వెళ్ళి ఎక్కడున్నాసరే, విదురుని తీసుకురమ్మన్నాడు. సంజయుడు కామ్యకవనానికి రాగానే ధర్మరాజు స్వాగత మర్యాదలు జరిపి, విశేషా లడిగాడు.

ఈ మహామంత్రి విదురుడు దేశం విడిచిన నాటినుంచీ మహారాజు మనస్సు అశాంతితో నిండివుంది. ఆయనకు అన్నం రుచించడం లేదు; కంటికి నిద్ర రావడంలేదు. తెలియని ఆవేశంలో ఈ విద్వాంసుని మనస్సు నొప్పించినందుకు ఆయన ఎంతో బాధపడు తున్నాడు. తక్షణం తీసుకురమ్మని నన్ను పంపాడన్నాడు. విదురుడు సంజయునితో బయలుదేరాడు.

విదురుడు మళ్ళి హస్తినాపురానికి తిరిగిరావడం, ధృతరాష్ట్రుడే ఆయనను పిలిపించడం దుర్యోధనునికి విపరీతవ్యధ కలిగించింది.

శకుని, దుశ్శాసన, కర్ణులతో సమావేశం జరిపి

మళ్ళీ వచ్చాడు పాండవపక్షపాతి, విదురుడు ఈ ధీమంతుడు మన మహారాజుతో మాట్లాడి పాండవులను వనవాసం నుండి తప్పించే ప్రయత్నం చేస్తాడు అంతకంటె నాకు అవమానంలేదు అవమానంకంటె అభిమానధనుడికి మరణం మేలు కనక నేను ఆత్మహత్య చేసుకోవడానికి నిశ్చయించుకున్నాను—అన్నాడు

అది విని శకుని-దుర్యోధనా! నువ్వు మరీ పసివాడిలా వున్నావు సత్యప్రతిజ్ఞుడైన ధర్మరాజు తిరిగిరాడు ఒకవేళ వచ్చినా మనం వారి పాలనలో లోపాలు కనిపెట్టి పదభ్రష్టులను చేద్దాం—అన్నాడు

ఆ భావం దుర్యోధనుడికి నచ్చలేదని గ్రహించి, కర్ణుడు. రారాజా! మీ శ్రేయస్సుకోసం మేము ఏదయినా చెయ్యగలం. మనం ఇప్పుడే వెళ్ళి పాండవులను అడవులలోనే సంహరిద్దాం వారు ప్రస్తుతం క్లేశాలతో, దు:ఖభారంతో వున్నారు ఈ సమయంలో వారిని కడతేర్చడం మనకు సులభం - అన్నాడు

ఆ ఆలోచన అందరికీ ఆనందదాయక మయింది. ఆయుధాగారం వైపు నడిచారు వారు.

ఆ సమయానికి రాజధానికి వచ్చిన వ్యాసుడు వారి దుర్వ్యవసాయ వార్త విని, ఆ నలుగురినీ మందలించి, వారిని ఆ ప్రయత్నం నుండి విరమింపజేసి, ధృతరాష్ట్రునితో:

నాయనా, కుటుంబసభ్యులతో కలహం ఎంతమాత్రం శ్రేయస్కరం కాదు. నువ్వు నీ బిడ్డలను అదుపులో వుంచుకో. ఈ దుర్యోధనుడు కొంతకాలంపాటు పాండవులతో అడవులలో తిరిగితే వారి సహవాసబలంవల్ల నయినా, వీడిబుద్ధి మారవచ్చు. పుట్టుకతో వచ్చిన బుద్ధులు మారవు. కాని మానవప్రయత్నం మంచిదికదా! అనగా, ధృతరాష్ట్రుడు:

మహర్షీ! ఈ జూదం వద్దని నేనెంతగా వారించినా వాడు వినలేదు. విదుర, భీష్మ, ద్రోణులతో, గాంధారికూడా చెప్పింది. అయినా పుత్రవ్యామోహంతో నేను అనుమతించాను - అన్నాడు

అప్పుడు వ్యాసుడు: నాయనా. పుత్రవ్యామోహం ఎంత బలీయమయినదో నే నెరుగుదును ఒకప్పుడు గోమాత సురభి కన్నీరు విడుస్తూ దేవేంద్రునిముందు నిలిచి:

ఓ అదితినందనా! ఈ కర్షకులను చూశావా? ఆ ఎద్దుల బలాన్ని పూర్తిగా నాశనం చేసికూడా యింకా నాగలికికట్టి, హింసించి, చేలు దున్నుకుంటున్నారు బలంగావున్నంత కాలం పనిచేయించుకోవచ్చు కాని నీరసపడిన పసరాలను హింసించడం ధర్మమా - అంది.

అప్పుడు ఇంద్రుడు: సురభీ! నీకు వేలకొద్దీ సంతానంవున్నా యీ బాధపడే రెండు మూడు పశువులకోసం ఎందుకేడుస్తావు - అన్నాడు

దేవేంద్రా! బిడ్డలందరూ నాకు సమానులే అందునా నీరస దశలోవున్న వీటి మీద మరింత వాత్సల్యం వున్నది - అంది

విన్నావుకదా సురభి మాటలు. ఇప్పటికయినా నువ్వుక్లేశాలలో, ఆపదలోవున్న పాండవులను దగ్గరకుతీసి ఆదరించు - అన్నాడు.

మహర్షీ! మీరు నన్ను అనుగ్రహించి ఈ విషయం మీనోటితోనే దుర్యోధనుడికి చెప్పి ఒప్పించండి, అని అర్థించాడు ధృతరాష్ట్రుడు

అంతలో అక్కడికి మైత్రేయమహర్షి రావడం గమనించి వ్యాసుడు:

ధృతరాష్ట్రా! ఈ మైత్రేయుడు నీకూ, నీ బిడ్డలకూ శ్రేయస్సాధకమయిన మార్గం చెపుతాడు, అలా ప్రవర్తించు, అని నిష్క్రమించాడు.

మైత్రేయుడు

ధృతరాష్ట్రుడు పుత్రసహితుడై మైత్రేయునికి స్వాగత మిచ్చి అతిథి సత్కారాలు సక్రమంగా నిర్వర్తించి సుఖాసనం అర్పించాడు మైత్రేయుడు ఆసీను డయాడు.

ఋషిశ్రేష్ఠా! మీరు హస్తినాపురానికివస్తూ అరణ్యంలో పాండవులను చూశారుగదా! వారు సుఖంగాఉన్నారా? అరణ్య అజ్ఞాత వాసాల విషయమై తమ ప్రతిజ్ఞను మరచి పోలేదుగదా! కౌరవులమీద సోదరప్రేమ వారిలో అచంచలంగా ఉన్నదా? అని ధృతరాష్ట్రుడు ప్రశ్నించాడు

మహారాజా! నేను తీర్థయాత్రలు సాగిస్తూ కురుజాంగలదేశాలు చేరబోయేముందు కామ్యకవనంలో ధర్మరాజాదులను చూశాను, రురుమృగ చర్మాలు ధరించి జటాజూటాలతో తపోవనంలో వారిని చూడటానికి ఎందరో ఋషులు వచ్చారు.

నీ కొడుకులు దుర్బుద్ధులై అతినింద్యమైన ద్యూతం సాగించి మోసంతో పాండవులను ఓడించి అడవులకు పంపినట్లు విన్నాను ఆ విధంగా వారిని పంపిన నీ బిడ్డలెలా ఉన్నారో చూడాలనే ఊహతో వచ్చాను. నీమీద నాకు స్నేహభావమూ ప్రేమా ఉన్నాయి. నువ్వూ భీష్ముడూ బ్రతికిఉండగా పాండవ ధార్తరాష్ట్రులు కలహించడం ఉచితంగా లేదు సర్వస్వాతంత్ర్యాలూ ఉండి ఈ అన్యాయాన్నీ ఈ ఘోరాన్నీ చూస్తూ ఊరుకున్నావు. నీ మహాసభలో నీచప్రవర్తన జరిగినా ఉపేక్షించడంవల్ల తపస్విమండలంలో నీ ఖ్యాతి సన్నగిల్లింది అని దుర్యోధనుని వైపు తిరిగి

దుర్యోధనా! నీ శ్రేయస్సుకోరి నీ కొక హితవు చెపుతున్నాను విను పాండవులపట్ల ద్రోహబుద్ధితో చరించకు. నీకూ పాండవులకూ లోకానికి సుఖశాంతులు కలిగే మార్గం చూడు. మహావీరులూ, సాహసపరాక్రమ సంపన్నులూ సర్వశ్రేష్ఠులూ అయిన పాండవులు దశసహస్ర గజబల సమన్వితులు, వజ్ర సదృశ దృఢకాయులు, సత్యవ్రత పరాయణులు కామరూపులైన హిడింబ కిర్మీరాది రాక్షసులను హతమార్చిన మహావీరులు

ఇక్కడనుండి ప్రయాణం సాగిస్తున్నపుడు అర్ధరాత్రివేళ వారి దారి కడ్డంగా పర్వతాకృతితో నిలిచిన కిర్మీరరాక్షసుని పట్టుకుని భీమసేనుడు పశువును చంపినట్లు చంపాడు. దిగ్విజయ యాత్రాసమయంలో జరాసంధుడు భీమసేనుని హస్తాలలో నిహతులైనట్లు మీ రెరుగుదురు. నందనందనుడైన శ్రీ కృష్ణభగవానుడు కూడా వారి మీద అభిమానంతోనే ఉన్నాడు. ద్రుపదరాజ పుత్రులు పాండవులకు బావమరుదులే కదా?

ఈ స్థితిలో పాండవుల కెదురు నిలిచి పోరాడగల మానవ ప్రాణి ఉన్నదా? దుర్యోధనా! నీవు క్రోధభావం విడిచి మహాశూరులైన పాండవులతో శాంతంగా ప్రవర్తించు, అన్నాడు.

మైత్రేయుడు హితబోధ చేస్తూంటే దుర్యోధనుడు పాదాలతో భూమిని దట్టిస్తూ ఏనుగు తొండంలాంటి చేతితో తొడ చరుస్తూ చిరునవ్వుతో ఆ మహర్షిమాటలు విననట్లే కూర్చున్నాడు

మైత్రేయమహర్షికి దుర్యోధనుని ప్రవర్తన ఆగ్రహం కలిగించింది. ఆ క్షణంలో ఆయన ఆచమనం చేసి:

ఓరీ మూఢదుర్యోధనా! నీ హితవుకోరి చెప్పినా నీకు వినపడలేదు పైగా అనాదర భావంతో కాళ్ళు నేలరాస్తూ తొడ చరుస్తున్నావు దీని ఫలం అనుభవించక తప్పదు. నీ దురాలోచనలు కారణంగా కురు పాండవ సంగ్రామం సంభవించి తీరుతుంది. ఆ రణ స్థలిలో భీమసేనుడు నీ తొడలు విరగగొట్టుగాక, అని శపిస్తూంటే ధృతరాష్ట్రుడు ముని పాదాలపై బడి క్షమాభిక్ష కోరుతూ శాపవిమోచనం అర్థించాడు

కరుణ రస హృదయుడైన మైత్రేయుడు మహారాజా! దుర్యోధనుడు పాండవులను ప్రేమించి వారి రాజ్యం వారి కిచ్చి సఖ్యభావంతో ఉంటే ఈ శాపం తగలదు. లేదా శాపఫలం అనుభవించవలసిందే, అన్నాడు

ధృతరాష్ట్రునికి భీమసేనుని బలం తెలుసుకోవాలనే కోరిక గలిగి కిర్మీర వధాఘట్టం వివరించమని మైత్రేయుని అర్థించాడు.

మహారాజా! నీ కొడుకు నా మాటలు వినడంలేదు. ఈ సమయంలో నేను ఇంక ఏమీ మాట్లాడదలచుకోలేదు. ఆ విషయం కావలిస్తే విదురుడు చెపుతాడు విను నేను ఇక్కడ ఒక్కక్షణంకూడా ఉండను, అని వచ్చినవాడు వచ్చినట్లే వెళ్ళిపోయాడు

భీమసేనుని హస్తాలలో కిర్మీరుడు మరణించిన వార్తవిని దుర్యోధనుడు ఉద్విగ్న మనస్కుడై సభాస్థలి విడిచి వెళ్ళిపోయాడు

ధృతరాష్ట్రుడు విదురునివైపు తిరిగి కిర్మీర భీమసేనుల సంగ్రామవార్త సమగ్రంగా వివరించమన్నాడు విదురుడు చెపుతున్నాడు

మహారాజా! మానవాతీతశక్తిగల భీముడు కిర్మీరుని వధించిన వృత్తాంతం కామ్యక వనంలో విప్రవరులు ప్రసంగించుకుంటూండగా విన్నది విన్నట్టుగా చెపుతున్నాను. హస్తినాపురం విడిచి మూడు అహోరాత్రాలు ప్రయాణంచేసి పాండవులు కామ్యకవనం చేరారు అర్థరాత్రివేళలలో భయంకరాకారులూ నరమాంసభక్షకులూ అయిన రాక్షసులు ఆ ప్రాంతాలలో చరించేవారు. అందువల్ల మునులూ అరణ్యవాసులూ ఆ వనం విడిచి వెళ్ళిపోయారు అటువంటి భీకరారణ్యంలో పాండవులు అడుగుపెడుతూన్న క్షణంలోనే ప్రజ్వలితాగ్ని సదృశ నేత్రాలతో పర్వతగుహవంటి నోటితో ఒకానొక రాక్షసుడు వారి దారికి అడ్డంగా నిలబడ్డాడు. ఆ రాక్షసుని చూస్తూనే స్థలచరాలూ పక్షులూ భయపడి పారిపోయేవి అడవిజంతువులు కూడా వాని మేఘగర్జనలు విని చెల్లాచెదరైపోయేవి ఆ రాత్రివేళ ప్రచండవేగంతో వాయువు వీస్తున్నది. ధూళిరేగి ఆకాశంలో నక్షత్రాలు కూడా కనబడటంలేదు

అటువంటి భీకరాకారుని అంతకుముందు చూడలేదు సరికదా వినలేదు పాండవులు వాడు మైనాకపర్వతంవలె దారి కడ్డు నిల్చేసరికి ద్రౌపది భయంతో కన్నులు మూసుకున్నది. దుశ్శాసనుని దుష్టహస్తాలలో చిక్కిన కేశపాశపు చిక్కులు అలానే ఉన్నాయి. ఐదు మహాపర్వతాలమధ్య నదివలె ఉన్న పాంచాలి మూర్ఛపోయింది. పంచేంద్రియాలవలె పాండవులు ద్రౌపది యం దను రక్తులై ఆమెను ప్రక్కకు తీసుకు వెళ్ళారు

వేదవిదుడైన ధౌమ్యుడు రాక్షసవినాశకరములు సక్రమ ప్రయోగార్హములు అయిన అధర్వణమంత్రాలతో కిర్మీరుడు ప్రయోగించే మాయాజాలాన్ని ఉపసంహరించాడు దానితో కిర్మీరుడు క్రోధతామ్రాక్షుడైనాడు. వాడు బకాసురుని సోదరుడు కామ్యకవనంలో ఆ పరిసరాలలో మనుష్యులను భుజిస్తూ ఉంటాడు

ఆ విషయం చెప్పి వారుకూడా తన కాహారం కాదలచి వచ్చారా? అని ప్రశ్నించాడు వాడు.

కిర్మీరా! నేను పాండురాజనందనుడను యుధిష్ఠిరుడని ప్రజలు నన్ను పిలుస్తారు బహుశః నీవు వినే వుంటావు. మా శత్రువులు జూదంలో మోసగించి ఓడించగా నేను నా సోదరులైన భీమార్జున నకుల సహదేవులతో సుఖంగా గడపవచ్చునని యిలా వచ్చాను, అన్నాడు ధర్మరాజు.

ఆ మాటలు విని కిర్మీరుడు యింతకాలానికి దేవతలు అనుగ్రహించారు. ఏకచక్రపురంలో తన సోదరుడైన బకాసురుని మంత్రబలంచేత సంహరించిన భీముని చంపాలని కత్తిపట్టుకు తిరుగుతున్న నాకీ నాటికి భీముడే తటస్థపడడం అదృష్టమే. నా మిత్రుడైన హిడింబాసురునికూడా సంహరించిన భీముని హతమార్చి ఆ రక్తంతో సోదరునికి తర్పణాలిచ్చి మిత్రఋణంకూడా తీర్చుకుంటాను. అగస్త్యుడు వాతాపిని జీర్ణం చేసుకున్నట్లు భీముని జీర్ణించుకుంటాను, అంటుండగా.

ధర్మరాజు: కిర్మీరా! నువ్వు ఊహించినట్లు జరగదు. భీముణ్ణి నువ్వు ఏమీ చేయలేవు, అన్నాడు

భీమసేనుడు సమీపంలో ఉన్న మహావృక్షం పీకి దాని ఆకులు దూసేశాడు అర్జునుడు గాండీవ ధనుష్టంకారం చేశాడు. భీముడు అర్జునుని వారించి గర్జిస్తూ రాక్షసుని మీదపడి కాలదండంలా వున్న వృక్షంతో మోదడం మొదలు పెట్టాడు. వాడు చలించకుండా వజ్రసదృశాయుధం ప్రయోగించగా భీముడు ఎడమ కాలితో తన్నగా అది రాక్షసుని మీదనే పడింది. వాడు కుపితుడై ఒక వృక్షం లాగి భీమునిపై తిరగబడ్డాడు. వాలి

సుగ్రీవులవలె వారు పోరాడుతున్నారు అక్కడి వృక్షాలన్నీ అయిపోయాయి. మత్తేభ కుంభస్థలాల క్రింద తామర రేకులవలె మహావృక్షాలు నలిగిపోతున్నాయి. రాక్షసుడు బండరాయి విసిరాడు. భీముడు స్తంభించి పోయాడు. ఆ సమయంలో వాడు సూర్యుని వైపు సాగే రాహువువలె ఉరకబోతుండగా భీముడు ఎదుర్కొన్నాడు రెండు పెద్ద పులులు సంఘర్షిస్తూన్నట్లు వారు పోరాడుతున్నారు.

దుర్యోధనుని వల్ల జరిగిన అవమానం తన బాహుబలం, ద్రౌపదీదేవి ప్రసరించే ప్రేమవర్షం, భీముని క్రోధాగ్నిని రెట్టించగా రెండు బాహువులతోనూ ఆ రాక్షసుని పట్టాడు

వెదురువనం బ్రద్దలవుతూన్నట్లు వారు ముష్టియుద్ధం సాగిస్తున్నారు. మహా వాయువు విశాల వృక్షాన్ని పైకెత్తినట్లు భీముడు రాక్షసుని నడుంపట్టి పైకెత్తి త్రిప్పుతూ పశువును బంధించినట్లు తన చంకలో బిగించాడు

భేరీలు బ్రద్దలవుతూన్నట్లు కిర్మీరుడు అరుస్తూంటే భీముడు గిరగిర త్రిప్పాడు.

వాడు శక్తి హీనుడై మూర్ఛపోయినట్లు గ్రహించి గొడ్డును బాదినట్లు బాది మోకాళ్ళతో త్రొక్కిపట్టి గొంతు నులిమేశాడు. రాక్షసుని గ్రుడ్లు గిరగిర తిరిగాయి. వాడు భీకరంగా గర్జిస్తూంటే,

ఓరి మహా పాపీ! యమసదనానికి వెళ్ళు. హిడింబ, బకాసురులు నిన్ను ఓదార్చి నీ ఏడుపు తగ్గిస్తారు, అని అనేక విధాల హింసించి వాని ప్రాణం పోతూన్న సమయంలో వదలిపెట్టాడు.

పాండవులు భీముని అభినందించి ద్రౌపదిని ముందుంచుకొని ద్వైతవనం వైపు సాగుతున్నారు

ఈ వార్త విప్రవరులవల్ల నేను విన్నాను. అని విదురుడు చెప్పగా ధృతరాష్ట్రుడు వేడి నిట్టూర్పులు విడిచి విచారసాగరంలో మునిగాడు.

బంధువులు

పాండవుల వనవాస వార్త విని వృష్ణి అంధక భోజ వంశీయులు ధృష్టద్యుమ్న ధృష్టకేతు కేకయ రాజనందనులు ధార్తరాష్ట్రులను నిందిస్తూ పాండవులను చూడటానికి వెళ్ళారు

వారందరూ పరివేష్టించి ఉండగా శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజుకు అభివాదంచేసి దుర్యోధన దుశ్శాసన శకుని కర్ణాదు లందరి రక్తమూ పానం చేయాలని భూదేవి కోరుతూన్నది రానున్న సంగ్రామంలో కౌరవు లందరినీ పుత్ర మిత్ర బంధు సమేతం సంహరించి ధర్మ రాజుకు పట్టాభిషేకం చేయాలి ఇతరులను మోసగించి సుఖభోగా లనుభవించే వారికి మరణమే శరణ్యం అని అరుణ నేత్రాలతో లేచి నిలబడ్డాడు

అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని శాంతచిత్తుని సేసే సంకల్పంతో.

కృష్ణా! నువ్వు సర్వాంతర్యామివి తేజోమయ సత్యస్వరూపుడవు. అప్రమేయుడవు. సర్వలోక నాధుడవు. మహావిష్ణురూపుడవు. నారాయణ ఋషిరూపంలో సాయం గేహ నామంతో గంధమాదన పర్వతంమీద పదివేలసంవత్సరాలూ, జలాహారంతో పుష్కరతీర్థంలో పదకొండువేల సంవత్సరాలూ. బదరికావనంలో మూడుసంవత్సరాలూ తపస్సుచేశావు.

సరస్వతీ నదీతీరంలో సర్వస్వదక్షిణయాగం పన్నెండు సంవత్సరాలు చేసి నీ ఉత్తరీయంకూడా దానమిచ్చావు, నిన్ను చూచి యితరులు పుణ్యకర్మలు చేయడం నేర్చుకోవాలని ప్రభాస తీర్థంలో వెయ్యి సంవత్సరాలు ఒంటికాలిమీద నిలబడి ఘోర తపస్సు చేసిన యజ్ఞస్వరూపుడవు సర్వలోకేశ్వరుడవు. దైత్య దానవ సంహారంచేసి శచీపతికి త్రిలోకాధిపత్యం ప్రసాదించిన నారాయణుడవు, అని అర్జునుడు స్తుతించాడు.

అప్పుడు ద్రౌపది: కృష్ణా నీకు సోదరినై, పాండవపత్నినై ధృష్టద్యుమ్నుని తోడ బుట్టువునైన నన్ను కౌరవసభలోకి దుశ్శాసనుడు జుట్టుపట్టి ఈడ్చుకొచ్చాడు నాకే యింతటి అవమానం జరిగితే ఇక యితర వనితాలోకం గతిఏమిటి? ఏక వస్త్రనే! రజస్వలనే!

లజ్జాభయకంపితురాలనై ఉన్న నన్ను రాజపరిషన్మధ్యంలోకి బలవంతంగా ఈడ్చుకు వచ్చారు. మలినవస్త్రంతో ఉన్న నన్ను చూసి దుష్ట ధార్తరాష్ట్రులు వికటాట్టహాసం చేశారు.

పాంచాల పాండవ వృష్ణి వంశవీరు లందరినీ జయించినట్లే భావించుకొని నన్ను దాసిగా నియోగించడానికి సాహసించారు. ఈ పాండవసింహాలు తమ ధర్మపత్నికి దుర్భరమైన అవమానం జరుగుతూంటే చూస్తూ ఊరుకున్నందుకు వీరిని నేను నిందించకుండా ఉండలేకపోయాను.

భీముని బాహుబలమూ, అస్త్రవిద్యా మర్మవిదుడయిన అర్జునుని గాండీవమూ నిష్ప్రయోజనమే. నిండుసభలో తమ భార్యకు అవమానం జరుగుతూంటే నిర్లిప్తంగా ఊరుకో

గలిగిన వీరి బల పరాక్రమ శౌర్యాల ప్రయోజన మేమిటి? ఈ షణ్మాత్రం శక్తి లేనివాడు కూడా ఆత్మకళత్ర రక్షణకు యత్నిస్తాడే! భార్యకు రక్షణ లేకపోతే ఆమెవల్ల కలిగే సంతానానికి రక్షణ ఉంటుందా?

సంతాన సంరక్షణకదా ఆత్మశ్రేయోహేతువు. పురుషుడు తన ఆత్మనే స్త్రీ గర్భంలో ప్రవేశపెట్టి సంతానరూపంలో ప్రభవింపజేస్తాడు కనుకనే ఆమెను జా యా అని పిలుస్తారు గర్భరూపంలో జన్మగ్రహణ జరుగుతుంది గనుక పత్నీ సంరక్షణఅవశ్యం

శరణార్థినైన నాకు వీరు ఏ రక్షణా యివ్వలేకపోయారు సర్వజనశరణ్యుడవైన నిన్ను శరణు వేడాను. నీవల్ల రక్షణ పొందాను. ఈ ఐదుగురివల్లా అయిదుగురుబిడ్డలు ప్రతివింధ్య, శ్రుతసోమ, శ్రుతకీర్తి, శతానీక, శ్రుతకర్ములు, నాకు కలిగారు.

వారి రక్షణార్థమైనా వీరు నన్ను రక్షించవలసింది. నీ ప్రద్యుమ్నాదు లెంతటి మహాశూరులో నా తనయులూ అంతటి రథికులే ధనుర్విద్యా పారంగతులు, అజేయులు అటువంటివారుకూడా ధార్తరాష్ట్రుల, అత్యాచారాలను సహించగలిగారు కౌరవులు జూదంలో అన్యాయంగా రాజ్యం హరించి పాండవులను దాసులుగా చేశారు ఆ సమయంలో నేను ఏక వస్త్రను; రజస్వలను నిండుసభలోకి తెస్తే గాండీవధారి అయిన అర్జునుడుకూడా చూస్తూఊరు కున్నాడు భీమార్జునులూ నువ్వూ తప్ప ఇతరులు ఎక్కుపెట్టలేని గాండీవం వీరి దగ్గర ఉండి లాభమేమిటి! నన్ను రక్షించలేని భీమసేనుని బాహుబలం వ్యర్థంకాదా?

దుర్యోధనుడు అంతటి అత్యాచారం సాగించాక, ఒక్క ఘడియ జీవించడం కూడా కష్టమే బ్రహ్మచర్యవ్రతదీక్షతో విద్యాభ్యాసంచేసే చిన్ననాడే పాండవులను కుంతీ దేవితో సహా అకారణంగా రాజ్యంనుండి బహిష్కరించారు. భీముని భోజనంలో కాల కూటవిషం కలిపారు ఆయుర్భాగ్యంఉంది గనుక భీమసేనుడు విషాన్ని ఆరగించి జీర్ణ శక్తి వృద్ధి చేసుకున్నాడు ప్రమాణకోటి తీర్థంలో ఒళ్ళు మరచి భీముడు నిద్రిస్తూండగా కాళ్ళు చేతులూ కట్టి నదిలో పారవేయించి తన కేమీ తెలియనట్లు వెళ్ళిపోయాడు దుర్యో ధనుడు భీముడు కళ్ళుతెరచి తనస్థితి చూసుకొని కట్లు తెంచుకొని ఒడ్డుకు చేరాడు అంతతో వారు తృప్తిపడలేదు.

నిద్రపోయే భీముని పాములచేత కరిపించారు. అయినా భీమునకు ప్రమాదము జరగలెదు దుర్యోధనుని దురాగతాలకు అంతులేకుండా పోయింది. భీమసేనుని రథసారథిని తుద ముట్టించారు

కుంతీసహితులై వారణావతంలో ఉండేటప్పుడు ఆ యింటికి నిప్పు పెట్టించారు. ఆనాడు కుంతీదేవి అనాథలా ఎంత దుఃఖించింది? ఆ సమయంలో ఈ భీమసేనుడు తల్లిని ఓదారుస్తూ గరుత్మంతునివలె ఎగిరేశక్తి తనకున్నదనీ వారందరినీ ఆ అగ్నిజ్వాలలనుండి రక్షిస్తాననీ కుంతీదేవిని వామాంకం మీద ధర్మజుని దక్షిణాంకం మీద నకుల సహదేవులను భుజాలమీద అర్జునుని వీపుమీద ఎక్కించుకొని రక్షించాడు

ఏకచక్రపురం చేరి వ్యాసమహర్షి ఆదేశానుసారం కాలం గడుపుతూ బకాసురుని వధించి పాంచాలనగరం చేరారు భీష్మకు మహారాజకుమార్తెయైన రుక్మిణిని నువ్వు చేపట్టినట్లు సవ్యసాచి సంగ్రామం సాగించి నన్ను గ్రహించాడు

కృష్ణా! వీరాధివీరులైన భర్తలయిదుగురున్నా నా కీక్లేశాలు తప్పలేదు. ఈ ధౌమ్యులుకూడా మాతో వనవాసం చేయవలసివచ్చింది. వాసుదేవా! నా దుఃఖానికి అంతం లేదా! శోకాగ్ని జ్వాలాశిఖలలో నేను దగ్ధం కావలసిందేనా! దుష్టాత్ములు పెట్టే కష్టాలు అనుభవించ వలసిందేనా! ఎటువంటి వంశంలోపుట్టాను. ఏ వంశానికి కోడలినయాను ఎటువంటి వారికి భార్యనయాను. అయినా దుష్టదుశ్శాసనుడు తన కర్కశ హస్తాలతో నా జుట్టుపట్టి ఈడ్చుకొచ్చాడు. అని ద్రౌపదీదేవి తలవంచి భోరు భోరున ఏడుస్తూ కొంతసేపటికి కన్నీరు తుడుచుకొని

కృష్ణా! నన్ను రక్షించడానికి భర్తలూ లేరు, బిడ్డలూలేరు, తండ్రిలేడు సోదరులూ లేరు బంధువులసలే లేరు. నువ్వుకూడా లేనట్లే నీచులైన కౌరవులు నన్నలా అవమానిస్తుంటే మీలో ఏ ఒక్కరికీ క్రోధం రాలేదు సరికదా అభిమానమైనా కలగలేదు. ఆఖరికి నా దీనదశ మీకు విచారాన్ని కూడా కలిగించలేదు.

ఆ సమయంలో కర్ణుడు నవ్విన నవ్వు నా హృదయాన్ని దహిస్తోంది. యదునందనా! నీకూ నాకూ ఉన్న సన్నిహితబాంధవ్యమూ అగ్నిగుండంనుండి ప్రభవించిన మనిషా మన స్నేహమూ నన్ను గౌరవస్థానంలో ఉంచడానికి చాలు. ఇవి కాక నన్ను సంరక్షించే సామర్థ్యం నీ కున్నది కనుక నన్ను కాపాడుతూ ఉండు-అంది

సోదరీ! ఈనాడు నువ్వు దుఃఖిస్తూన్నట్లే జ్వాలా సదృశమయిన అర్జునుని బాణాల వేడిలో శత్రువు లందరూ హతమారినవాడు వారి భార్యలు ఇంతకంటే అధికంగా శోకించడం నీ కళ్ళతో నువ్వు చూడగలవు. పాండవుల శ్రేయస్సుకోసం నా శక్తి సామర్థ్యాలన్నీ వినియోగిస్తాను నీకు పట్టమహిషీత్వం ప్రాప్తించి తీరుతుంది. హిమవత్పర్వతం రజ

మయినా, భూగోళం విశీర్ణమయినా, మిన్ను విరిగి మీదపడినా సముద్రాలింకిపోయినా నా మాట వ్యర్థంకాదు అన్నాడు శ్రీ కృష్ణుడు.

ద్రౌపదీదేవి నేత్రాలు అర్జునునివైపు తిరిగాయి. అర్జునుడు ద్రౌపదిని ఓదారుస్తూ కృష్ణుని మాటలు వ్యర్థంకావనీ అది అవశ్యం భావి అనీ అన్నాడు

అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు :

చెల్లీ! నేను ద్రోణుని సంహరిస్తాను. భీష్ముడు శిఖండి వంతు, భీమసేనుని చేతులలో దుర్యోధనుడూ, సవ్యసాచి హస్తాలలో కర్ణుడూ మరణిస్తారు కృష్ణుడూ బలరాముడూ మాకు అండగా ఉండగా దేవేంద్రుడుకూడా మా ముందు నిలువలేడు. ఈ కౌరవులొక లెక్కా! అన్నాడు.

అక్కడి వీరులందరూ ఇంద్రనీల మాణిక్యకాంతు లీనే యదుసింహునివైపు తమ దృష్టులు కేంద్రీకరించారు.

శ్రీ కృష్ణుడు

సర్వరాజలోకాన్నీ అవలోకించి శ్రీ కృష్ణుడు : నేను ద్వారకలోగాని ద్వారకానగర సమీపంలోగాని ఉన్నట్లయితే ఈ ప్రమాదం ఏర్పడేది కాదు ధృతరాష్ట్రుడూ దుర్యోధనుడూ నాకు ఆహ్వానం పంపకపోయినా నేనే వచ్చి ఆ ద్యూతసభలో జరిగిన అన్యాయాన్ని ఖండించి వారికి దుఃఖం కలిగించే వాడిని.

సోదరులమధ్య ద్యూతం తగదని నిర్భయంగా చెప్పి వారించి ఉండేవాడిని ఈ ద్యూతవ్యసనంతోనే వీరసేన మహారాజు కుమారుడైన నలుడు తన రాజ్యం కోలుపోయాడనీ అది సర్వనాశనహేతువనీ ఆ ఆలోచననే శాస్త్రాలు నిషేధించాయనీ స్పష్టంగా చెప్పి ఉందును ద్యూతమూవేటా మద్యపానమూ నారీ లాలసహేలాజీవితమూ దుఃఖకారణాలనీ ఐశ్వర్యనాశన హేతువులనీ శాస్త్రజ్ఞులు ఘోషిస్తూనే ఉన్నారు ముఖ్యంగా ద్యూతం సర్వ సంపదలనూ ఒక్కసారిగానే హరిస్తుంది అయినా దానిమీద ఆ సక్తిపోదు! ఆ వ్యసన మందిరానికిపోయి ఆ కఠోరవాక్యాలు వినడానికే జూదం వ్యామోహపడతాడనీ ధృతరాష్ట్రునికి వివరించి కురువంశానికి సుఖశాంతులు ప్రసాదించి ఉండేవాడిని నాహితబోధ వారిచెవికెక్కకపోతే వారందరిని హతమార్చి తీరుదును ఏమైతేనేం! సమయం మించిపోయింది నే నక్కడలేను ఈ విషమపరిస్థితి ఏర్పడింది.

నేను ద్వారక వచ్చేసరికే ఈ సంఘటన జరిగిందని సాత్యకి చెప్పాడు. నా మనస్సు వికావికలై పోయింది. తక్షణం బయలుదేరి వచ్చాను ఇటువంటి దీన దశలో మిమ్మల్ని చూడవలసి వచ్చిందిగదా అని విచారిస్తున్నాను, అన్నాడు.

ధర్మరాజూ బీముడూ కృష్ణుని కౌగలించుకుని శిరస్సు ముద్దాడారు. కృష్ణార్జునులు గాఢాలింగనం చేసుకున్నారు నకుల సహదేవులు కృష్ణునికి నమస్కరించారు. ధౌమ్యులు గౌరవపురస్సరంగా అవలోకించారు. ద్రౌపది కన్నీటితో పాదాభిషేకం చేసింది వారం దరివద్దా సెలవుతీసుకుని సుభద్రనూ అభిమన్యునీ వెంటబెట్టుకుని ద్వారకవైపు ప్రయాణం సాగించాడు ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రౌపదీనందనులతో పాంచాలంవైపు పయనించాడు. చేది భూపతి ధృష్టకేతుడు, తనసోదరియైన నకులునిభార్యను (కరేణుమతి) పాండవానుమతితో వెంటబెట్టుకు వెళ్ళాడు. కేకయనందనుడు పాండవుల అనుజ్ఞపొంది తనదేశానికి వెళ్ళాడు. ధర్మజుని రాజ్యంలో నివసించే బ్రాహ్మణులూ వైశ్యులూ మాత్రం పాండవులను వదలి వెళ్ళడానికి సమ్మతించలేదు.

బంధు మిత్రు లందరూ వెళ్ళిన అనంతరం బ్రాహ్మణుల అనుమతితో ప్రయాణం సాగించడానికి ధర్మరాజు రథాలను సిద్ధపరచమని ఆజ్ఞాపించాడు.

ధర్మరాజు సోదరులతో ద్రౌపదీదేవితో ధౌమ్యసమేతుడై రథారోహణం చేసి కామ్యకవనం విడిచి ముందుకు సాగబోతూ విప్రశ్రేష్ఠులకు గో హిరణ్య వస్త్రదానాలు చేశాడు.

శ్రీ కృష్ణుడు సుభద్రాసహితుడై రథంమీద సాగుతూంటే వారివెనుకనే ఇంద్రసేనుడు మరొక రథంమీద సుభద్రయొక్కదాస, దాసీజనంతో ఆమె వస్త్రాభరణాలను తీసికొని బయల్దేరాడు. కురుజాంగల దేశీయులైన బ్రాహ్మణులూ పౌరులూ ధర్మరాజుతో సంతోషంగా గడిపారు. ఆ దేశీయులు తమపై చూపే ప్రేమాభిమానాలకు వివశుడై ధర్మరాజు కొంత సేపు అక్కడే గడిపాడు వారి అనురాగహృదయం ధర్మరాజుకు ఆనందం కలిగించింది పాండవులు వారితో భాషించి సంతోషం కలిగించారు పాండవుల దుస్థితి పౌరులకు విచారం కలిగించగా వారు, కన్నతండ్రివలె పరిపాలించే ధర్మరాజు మనలను విడిచి వెళ్ళిపోవడం ఎంత అన్యాయం? ధార్తరాష్ట్రుల దౌష్ట్యం ఎంత మితిమీరి పోయింది. శకుని నీచబుద్ధితో ఎంతటి పనిచేయించాడు. వా డెంత క్రూరుడు? పరమశివుని నివాస మైన కైలాసంలా యింద్రప్రస్థంనిర్మించి పరిపాలించే ధర్మరాజు మనలను విడిచి వెళ్ళవల సిందేనా దేవమాయతో ఉపమింపదగ్గ మయసభాభవనం విడిచి మీ రెక్కడకు వెడతారు?

అలావారు ప్రసంగించుకుంటూంటే అర్జునుడులేచి అరణ్యవాసానంతరం ధర్మరాజు సర్వశత్రుసంహారం చేసి ఏకచ్ఛత్రాధిపతి అవుతాడు. మీ రందరూ ప్రసన్నచిత్తులై మా శ్రేయస్సును కోరుతూ భగవానుని ప్రార్థించండి, అనగా వారందరూ అర్జునుని అభినందించి పాండవులవద్ద సెలవుతీసికొని ఉదాసీనహృదయంతో తిరిగివెళ్ళారు

ధర్మరాజు సోదరులనందరినీ ఉద్దేశించి :

పంద్రెండు సంవత్సరాలకాలం ఈ నిర్జనారణ్యంలో మనం నివసించాలి అందు చేత దాని కనువైన ప్రదేశాన్ని అన్వేషించండి జల ఫల పుష్పాలు సమృద్ధిగా లభించే చోటు చూడండి. పశు పక్ష్యాదులుకూడా చరించే ప్రదేశమే మన కవసరం. ఆ ప్రదేశా లలో పుణ్యపురుషులుకూడా ఉండాలని మరచిపోకండి-అన్నాడు

అగ్రజా ! మీరు యితఃపూర్వం మహామునుల సత్పురుషుల సన్నిధానంలో సంచ రించినవారు నారద ద్వైపాయనాది మహర్షులను సేవిస్తూ జితేంద్రియులై సర్వలోక మర్యాదలు తెలుసుకున్నవారు. దేవగంధర్వ బ్రహ్మాలోకాలు కూడా మీ రెరుగుదురు. బ్రహ్మతత్త్వమూ బ్రాహ్మణప్రభావమూ విదితపూర్వమే ఈ ప్రపంచములో మీకు తెలి యని విషయమూ మీరెరుగని ప్రదేశమూలేవు కనుక మీరు ఎక్కడ మంచిదని అను కుంటే అక్కడే మేమంతా ఉండగలం

నిర్మల జలపూర్ణ సరోవరాలతో సుందరసుమాలతో స్వాదుఫలాలతో రమణీయంగా ఉన్న ఈ ద్వైతవనంలో బ్రహ్మవిదు లెందరో ఉంటున్నారు. ఇదే మనకు వాసయోగ్య మైన ప్రదేశమని నాకుతోస్తోంది, అని అర్జునుడనగా ధర్మరాజు సమ్మతించి బ్రాహ్మణ సమేతుడై ద్వైతవనంలోని సరోవరసమీపానికి వెళ్ళాడు

ఆ ప్రాంతంలో నివసించే బ్రహ్మచారులూ, వానప్రస్థులూ తపస్సంపన్నులూ రతాగ్నిహోత్రపరాయణులూ అయిన బ్రాహ్మణు లందరూ ధర్మరాజును సమీపించి. ఆశీర్వదించి ఆహ్వానించారు

తాల, తమాల, ఆమ్ర, అర్జున, కదంబ, కర్ణికార, నీప సాలవృక్షాలతో ఫల పుష్ప భరితమై చాతక, చక్రవాక, కేక, కోకిలాది పక్షిసంతతుల కల కలారవాలతో నేత్ర కర్ణ పర్వమై అలరారే ద్వైతవనంలో పర్వతసమదేహాలతో మత్తేభయూథాలు చరిస్తు న్నాయి ఆ ప్రాంతాలలోనే జటావల్కలధారులూ బ్రహ్మజ్ఞానసిష్ఠులూ అయిన సిద్ధులు పవిత్ర సరస్వతీనదీజలాలలో స్నానంచేసి నిత్యకర్మలతో అంతఃశుద్ధులవుతున్నారు, వారిని చూస్తూనే ధర్మరాజు రథందిగి వారందరికీ ప్రణామాలుచేసి ఆశీర్వాదాలు పొందాడు.

ధర్మజుని దర్శనార్థం ఎందరో సిద్ధులూ చారణులూ వచ్చారు. వారందరి అనుమతితో వనమధ్యంలో ప్రవేశించి అక్కడఉండే తపస్వులకు గౌరవభాజను డయ్యాడు

ధర్మరాజు సుగంధసౌరభసంపన్నమైన ఒకానొక వృక్షచ్ఛాయలో ఆసీను డయాడు క్రమానుసారం భీమార్జున నకుల సహదేవులూ ద్రౌపదీదేవి సుఖాసీనులయారు. సేవక జనం వాహనాలుదిగి ధర్మజుని సమీపంలో కూర్చున్నారు. ఉన్నతపర్వతాల మధ్య నివసించే మత్తేభయూధాలలో గజరాజులవలె లతానికుంజాలతో అలరారే ఆ ద్వైతవనంలో పాండవులు శోభిస్తున్నారు

సరస్వతీనదీతీరంలో సాలవనందగ్గర ఆవాసం కల్పించుకొని ఆ ప్రాంతాలమును లకూ యతులకూ బ్రాహ్మణులకూ స్వాదుఫలాలర్పిస్తూ వారిని సంతృప్తులను చేసి సంతోషంగా కాలం గడుపుతున్నారు కన్నతండ్రివలె పురోహితధౌమ్యుడు వారిని ప్రేమిస్తూ వారిచేత యజ్ఞయాగాది సత్కర్మలూ, పితృకర్మలూ, సక్రమంగా నిర్వర్తింపచేస్తున్నాడు

వనవాసదీక్ష సాగించే పాండవులవద్దకు ఒకానొక శుభసమయంలో మార్కండేయ మహర్షి అతిధిగా వచ్చాడు ప్రజ్వలితాగ్నిశిఖా సదృశమైన కాంతితో అలరారే ఆ మహర్షి దేవ, మానవ ఋషి జన సంపూజ్యుడు; తపస్సంపాదిత తేజోమయుడు. ఆయన రాకను గమనిస్తూనే ధర్మరాజు ఎదురేగి అర్ఘ్య పాద్యాలతో యధావిధిగా అర్చించాడు.

సర్వజ్ఞుడైన ఆ మునిచంద్రుడు వారందరినీ కరుణాదృష్టితో వీక్షించి సంతృప్త చిత్తుడైనాడు. దరహసితవదనంతో అక్కడి మునిజనమధ్యంలో ఆసీనుడై వారందరినీ సంతోషంగా అవలోకించాడు. మార్కండేయుని ముఖకవళికలను గాఢంగా పరిశీలించి ధర్మరాజు;

మహర్షీ! నా అవస్థను చూసి చిరునవ్వు నవ్వుతున్నారు దానికి కారణమేమిటో చెప్ప గోరుచున్నాను అన్నాడు.

ధర్మనందనా! సంతోషంతో నేను చిరునవ్వు నవ్వలేదు. నీ అవస్థ చూసేసరికి నాకు శ్రీరామచంద్రుడు జ్ఞప్తికి వచ్చాడు జటావల్కలధారియై ధనుర్బాణ హస్తుడై లక్ష్మణసమేతుడై పితృవాక్య పరిపాలనార్థం దండకారణ్యంలో చరించే శ్రీరాముని ఋష్యమూక పర్వతంమీద చూశాను.

కౌసల్యానంద వర్ధనుడు పుణ్యకర్మరతుడై అద్వితీయశక్తి సంపన్నుడై అలరారే వాడు ధర్మనిర్వహణలో యమునికూడా శాసించగల వాడాయన. నముచి దానవుని సంహ

రించగల పరాక్రమసంపన్నుడు. అయినా పితృపాదుల ఆజ్ఞానుసారం సర్వభోగాలనూ విడిచి ధర్మమార్గాన అరణ్యవాసం చేశాడు పరాక్రమంలో ఇంద్రుడు త్యాగంలో ఆయనే ప్రథముడు

అధర్మానికి ఎంతమాత్రం తావివ్వలేదు ఆయనకు పూర్వం నాభాగ భగీరథాది మహారాజులు చతుస్సముద్ర ముద్రిత భూవలయాన్ని సత్యధర్మమార్గాన పరిపాలించి లబ్ధప్రతిష్ఠులై ఉత్తమలోకాలు పొందారు కాశీ, కరూషదేశాధిపతియైన అలర్కుడు సత్యధర్మాలకోసం రాజ్యభోగాలే విడిచిపెట్టాడు వారందరి జీవితాలవల్లా మనకు తెలిసేదేమిటంటే బలం ఉన్నదిగదా అని అధర్మానికి దిగకూడదని స్వధర్మనిర్వహణవల్ల ఉత్తమ గతులు ప్రాప్తిస్తాయి విధివిహితంగా అగ్నిహోత్రాది నిత్యకర్మలు అనుష్ఠించేవారు దివ్య లోకంలో శాశ్వతానందం పొందుతారు

పర్వతదేహాలతో దీర్ఘదంతాలతో ఉండే ఏనుగులుకూడ విధి ననుసరించి పోవలసినవే. ఈ జీవకోటి తన జన్మానుసారం విధ్యుక్తధర్మమార్గాన నడవాలేకాని దానిని త్రోసిపుచ్చేశక్తి వీనికి లేదు శక్తి ఉన్నదికదా అని అధర్మంగా పోకూడదు.

కౌంతేయా! నువ్వు యథోచిత కర్మాచరణవల్ల అందరికీ గౌరవభాజనుడ వయ్యావు. స్వధర్మనిర్వహణమే నీకు అగ్ని సూర్యులతో సమమైన కాంతి నిస్తూన్నది. నీ ప్రతిజ్ఞానుసారం ఈ వనవాసదీక్ష పరిసమాప్తంకాగానే కౌరవులను జయిస్తావు. రాజ్యలక్ష్మి నిన్ను వరిస్తుంది ధర్మబద్ధుడవై సత్కర్మలు ఆచరిస్తూసుఖంగా ఉండు, అని పలికి మార్కండేయుడు ఉత్తరదిశాభిముఖుడై వెళ్ళిపోయాడు.

ద్రౌపది

వనవాసం సాగుతోంది

ఒకనాడు పాండవు లందరూ చింతాపూరిత హృదయంతో సంభాషించుకుంటూండగా ద్రౌపదీదేవి ధర్మరాజు నుద్దేశించి :

మహారాజా! దుష్టదుర్యోధనుడికి మన దుస్థితి ఏ మాత్రం పరితాపాన్ని కలిగించదు. నీచుడైన ఆ క్రూరుడు మృగచర్మాలు కట్టించి మనలను వనవాసానికి పంపినందుకు ఈషన్మాత్రం పశ్చాత్తాప పడడు వాడి హృదయం ఇనుముతో చేశారు. కనుకనే నీ వంటి సత్పురుషులను అంత కఠోరంగా అవమానించి అనుచరసమేతుడై ఆనందడోలికలలో ఊగు

తున్నాడు నీ వంటి ధర్మపురుషుడు కూడా వల్కలాజినాలు ధరించవలసిన స్థితి కలిగిందే అని కురు సభాభవనమంతా విచారించిందే కాని దుర్యోధన దుశ్శాసన శకుని కర్ణులు మాత్రం విచారిరేకలేనా చూపలేదు

హంసతూలికా తల్పాలమీద ఆనందభోగాలు అనుభవించవలసిన మీరు ఈ గడ్డిమీద శయనించవలసి వచ్చింది. రత్నఖచిత దంత వినిర్మిత సింహాసనాలమీద రాజ పరిషన్మధ్యంలో విరాజిల్లవలసిన మీరు ఈనాడు ఈ దర్భాసనాలమీద కూర్చోవలసి వచ్చింది దివ్యచందన చర్చలతో ఉదయభానునివలె ప్రకాశించే మీరు ధూళి ధూసరిత దేహులై మెలగవలసివచ్చింది చీని చీనాంబరధారులు వల్కలాలు కట్టవలసివచ్చింది సహస్రాధిక బ్రహ్మవిదుల పంక్తిని హేమ పాత్రలలో ఆరగించవలసిన వారు ఈ స్థితిలో ఉండవలసి వచ్చింది. ఎందరో యతులు, బ్రహ్మచారులు అనుదినమూ అతిధులుగా వస్తూంటే వారందరికీ స్వాదురసబోజనాలు సమకూర్చే శక్తి కలవారు అరణ్యాలపాలై కంద మూలఫలాలు ఆరగించ వలసి వచ్చింది ఇంతకంటే విచారించదగ్గ విషయాలేమున్నాయి

మహాబలసంపన్నులైన నీ సోదరులుకూడా యీ స్థితిలో ఉండడం అనవసరమేమో అనిపిస్తోంది ఎటువంటి శత్రువుకైనా వెన్నుచూపని భీమసేనవీరుడు యిలా విషాదంతో ఉంటే మీరెలా సహించగల్గుతున్నారు? శత్రువుల మీద మీకు ఈషన్మాత్రమైనా క్రోధం ఎందుకు కల్గటంలేదు? యుద్ధభూమిలో శత్రువీరులను అవలీలగా చీల్చి చెండాడే మహా శక్తిగల భీముడు మీ మాట దాటలేక ఈ కష్టాలు పడుతూ శత్రువులను ఉపేక్షిస్తున్నాడు

కార్తవీర్యార్జునునితో ఉపమింపతగ్గ పరాక్రమంగల సవ్యసాచికూడా ఈ అవస్థ పాలుకావలసి వచ్చింది ఆ మహావీరుని ధనుస్సుకు భయపడిగదా రాజలోకమంతా రాజసూయ సమయంలో మనముందు తలలు వంచింది దేవ, దానవ మానవ, నాగజాతు లను జయించగల ఆ మహావీరుని శక్తికి తట్టుకోలేకగదా అశ్వ, గజ. రథ, రత్నరాసులు కానుకలుగా పోశారు ఏకకాలంలో అయిదువందల బాణాలు విడువగల ఆ మహాశూరుడు యిలా దుఃఖిస్తూంటేకూడా మీకు శత్రువులమీద ఎందుచేత రోషం కలగడంలేదో నా కర్థంకావడంలేదు

అసమానసుందరుడు శ్యామవర్ణుడు, ఘనకార్యనిర్వహణదక్షుడు, ఖడ్గయుద్ధ నిపుణుడు అయిన నకులుడు యింత కష్టపడుతుంటే మీరెంతమాత్రం శత్రువులవిషయం ఆలోచించటంలేదు. పరమ మోహనాంగుడయిన వీరసహదేవుని విషాద వదనం చూసినా మీకు శత్రువులమీద ద్వేషభావం ప్రకోపించడంలేదు. ద్రుపదరాజపుత్రినై పాండురాజు

కోడలినై ధృష్టద్యుమ్న సోదరినై పాండవ పత్నినై నేను కూడా ఈ అవస్థలు పడవలసి వచ్చింది. అయినా మీరు సహనమే ప్రదర్శించడం ఉచితం కాదు. అసలు మీలో క్రోధం వున్నదా అని? సోదరులూ భార్యా యింతటి అవస్థ పడుతున్నా మీకు విచారమే లేదు

'క్షరతే ఇతి క్షత్రం' అని కదా క్షత్రియ శబ్దార్థం. దుష్టనాశనార్థం క్రోధం క్షత్రియుల కవసరం, అది మీలో లేదు, క్రోధంలేని క్షత్రియు డుంటాడా! అవసరం వచ్చినప్పుడు క్షాత్రధర్మం ప్రదర్శించని వానికి గౌరవం లేదు తిరస్కారమే ప్రాప్తిస్తుంది.

క్రోధా సహనాలకు సమయా సమయాలున్నాయి. సమయానుసారంగా వానిని ప్రదర్శించాలి. సహనసమయంలో సుఖాలకు దూరమైనా జీవకోటి వైముఖ్యం ప్రదర్శించినా శాంతంతోనే వుండాలి

బలి తన పితామహుడయిన ప్రహ్లాదుని చేరి,

తాతా! సహన క్రోధాలలో శ్రేష్ఠమయిన దేదో నాకు వివరంగా చెపితే ఆచారాన నడుస్తాను, అన్నాడు

అప్పుడు ప్రహ్లాదుడు:

నాయనా! సహనం మంచిదే కాని సర్వసమయాలలోనూ దానినే అవలంబించడం మంచిదికాదు. అదేవిధంగా క్రోధంతోనూ ఉండకూడదు. సర్వవేళలా సహనంతోనే ఉంటే శత్రువులూ, సేవకులూ, తటస్థులూ నిర్లక్ష్యభావంతో చూస్తారు అందుచేతనే విజ్ఞులు సమయానుసారం సహనం ప్రదర్శిస్తారు.

నిరంతరం ఓరిమి వహించే చక్రవర్తియొక్క సేవకులు అకార్యాచరణకు సంకోచించరు. మహారాజభోగాలను భృత్యులే అనుభవించటానికి ప్రయత్నిస్తారు వారిలో సేవాభావం నశిస్తుంది. సేవకుల అవహేళనకు పాల్పడ వలసివస్తుంది. అంతకంటె మరణం నయం. రాజస్త్రీలను, నారీజనాన్ని అవమానించడానికి కూడా ప్రయత్నిస్తారు. దండనీతిని విడిచి సదా క్షమాహృదయంతో ఉండే యజమానికి అనుచరులు ప్రమాదాలు కలిగిస్తారు ఓర్పు యిన్ని అనర్థాలకు మూలం

ఇక క్షమారహితుల విషయం కారణం లేకుండా సదా క్రోధంతో ప్రవర్తించే మానవుడూ, మంచి చెడ్డలు ఆలోచించకుండా దండనీతిని ప్రయోగిస్తూ దురాగ్రహంతో ఆప్త మిత్రులకు కూడా దూరమవుతాడు ఆత్మీయులూ, ఇతరులూ కూడా వానిని ద్వేషిస్తారు.

క్రోధస్వభావుడు అందరినీ అవమానిస్తూ శత్రువులను సృష్టించుకుంటాడు. క్రోధపరవశుడై క్రూరదండనలు సాగిస్తూ సర్వాన్నీ కోల్పోయి ఆఖరుకు ప్రాణంకూడా పోగొట్టుకుంటాడు

హితులతోనూ అహితులతోనూ కటువుగా భాషిస్తాడు విషం క్రక్కేపామును చూచినట్లు క్రోధస్వభావుని చూస్తారు. సమయంచూసి వానిపై కసి తీర్చుకుంటారు

కనుక నిరంతరం క్రోధంతో ఉండకూడదు, సహనంతోనూ సంచరించకూడదు సమయానుసారం ప్రవర్తించాలి అలా చరించేవాడు ఇహపరసుఖాలు పొందుతాడు. నీ వల్ల ఉపకారం పొందినవాడు నీకు అపచారం చేసినా వానిని క్షమించాలి. ఈ ప్రపంచంలో ప్రజలందరికీ వివేచనాశక్తి ఉండదు.

తెలియక అపరాధం చేస్తే వారిని క్షమించాలి. తెలిసి అక్రమంగా చరించినట్లయితే శిక్ష తప్పదు. ప్రాణులన్నిటికీ ప్రథమాపరాధం క్షమార్హమే రెండవసారి దోషం స్వల్పమయినా కఠినశిక్ష తప్పదు శిక్షించడానికి ముందు విచారణ జరిపి దోషనిర్ణయం చేసి దోషి అజ్ఞుడో విజ్ఞుడో నిర్ణయించి శిక్షించాలి. మనుష్యుడు మృదుస్వభావంతో మెలగగలిగితే శత్రువు లందరూ అతని వశంలో ఉంటారు అటువంటివానికి వశంకాని వస్తువే లేదు

దేశకాల పరిస్థితులనూ బలాబలాలనూ గ్రహించి, సామోపాయంతో కార్యం సాధించుకోవాలి అపరాధి శరణార్థియై వస్తే క్షమించి తీరాలి పరిస్థితులు విపరీతమైనప్పుడే తేజోబలాలు ప్రదర్శించాలి అని చెప్పాడు

ధర్మనందనా! దుష్టదుర్యోధనుడు ఎప్పుడూ మీకు ద్రోహమే తలపెడుతున్నాడు కనక వానిపై ప్రతీకారం తీసుకోక తప్పదు. కౌరవుల విషయంలో సహనం అనవసరం మృదుస్వభావంతో ప్రజాహృదయాలను ఆకర్షిస్తూ క్రోధంతో వారి ఆగ్రహానికి గురి కాకుండా న్యాయంగా పరిపాలించేవాడు ఉత్తమప్రభువు, అని పలికి ద్రౌపది కొనగోట కన్నీరు తుడుచుకుంది

సహనశక్తి

అప్పుడు ధర్మరాజు ఆమెవైపు తిరిగి·

ద్రౌపదీ! మానవులకు క్రోధం మరణహేతువు దాన్ని జయించినవానికి అభ్యు

దయపరంపరలు ప్రాప్తిస్తాయి క్రోధవశులకు పతనమే సర్వనాశ హేతుభూతమైన క్రోధాన్ని ఆశ్రయించి నేను శత్రువులపై ప్రతీకారచర్య తీసుకోలేను

ఆగ్రహం కలిగితే గురుహత్యకు కూడా మానవుడు వెనుదీయడు పరుషవాక్యాలతో పరులను పరాభవింప జేసేదీ, అకార్యాచరణకు ప్రేరేపించేదీ సజ్జనులను కూడా చంపించేదీ, దుర్మార్గులను పూజింపచేసేదీ, ఆత్మహత్యకు సహకరించేదీ అయిన క్రోధం యమలోకానికే దారితీస్తుంది.

కనుకనే ప్రాజ్ఞులు క్రోధాన్ని పరిత్యజించి యిహ పరాలలో ఉత్తమగతులు పొందుతున్నారు. ఎదుటివాడు ఆగ్రహంతో వచ్చినా ప్రాజ్ఞుడు సౌమ్య స్వభావంతో ప్రవర్తించి ఉభయులకూ క్షేమం కలిగిస్తున్నాడు. మనోనిగ్రహంలేక ఆగ్రహంతో చరించేవాడు యిహ పరాలకు దూరు డవుతున్నాడు. అసమర్థులపై క్రోధం ప్రదర్శించని వాడే ఉత్తమపురుషుడు

అవివేకులూ మూర్ఖులూ క్షమను విసర్జిస్తారు

వారివలె నేనుకూడా సదాచారాలకు హేతుభూతమైన క్షమను ఎలా విడువగలను? భూదేవితో సమానమైన ఓర్పుకల మానవులే లేకపోతే ఈ ప్రపంచంలో నిరంతరం యుద్ధాలే జరుగుతుంటాయి అధర్మహేతువైన క్రోధం పరస్పరదూషణలకూ హత్యలకూ దారితీస్తుంది. భార్యా భర్తలూ, తండ్రీ కొడుకులూ తమ సంబంధ బాంధవ్యాలు విస్మరించి ఒకరి నొకరు చంపుకోడానికి వెనుదీయరు ఈ స్థితిలో ప్రపంచానికి సుఖమూ శాంతీ ఎలా లభిస్తాయి ?

యాజ్ఞసేనీ ! ఈ కాలం భరతవంశ నాశనం కోసం ఎదురుచూస్తోంది. దుర్యోధనునికి సహనంలేదు సరికదా దానిని గుర్తించే అర్హతలేదు. నేనో సహా సహనంతోనే చరిస్తున్నాను. దాని నాశ్రయించే అర్హత నా కున్నది. క్షమ దయా అనే రెండుగుణాలే జితేంద్రియులకు ఆవశ్యక మైనవని సనాతనధర్మవిదులు ఘోషిస్తున్నారు. కనకనే నేను దయా క్షమలనే ఆశ్రయించి గౌరవిస్తున్నాను. అని అన్నాడు.

నాస్తికవాదం

ధర్మరాజు ప్రసంగం సమగ్రంగా ఆకర్ణించి ద్రౌపది :

మహారాజా ! నీ విజ్ఞానాన్ని మోహసాగరంలో ముంచిన పరమేశ్వరునీ, ప్రారబ్ధాన్నీ ప్రణామాలతో అర్చిస్తున్నాను. పితృ పితామహులు పోయిన సదాచార మార్గానుసరణ

విషయంలో మీరు కొంచెం విపరీతంగా ప్రవర్తిస్తున్నారేమో అని నా కనిపిస్తోంది. మానవుడు తాను చేసే కర్మల ననుసరించి ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ జన్మలు ఆయా లోకాలలో అనుభవించే పర్యంతం కర్మ నాశనం కాదు కనుకనే కర్మకు నిత్యత్వం సిద్ధించింది కర్మఫలాన్ని నిర్లక్ష్యం చేసి మూర్ఖులు లోభబద్ధులై మోక్షకాంక్షతో ఉంటారు. ధర్మమూ మృదు స్వభావమూ క్షమా వినయమూ దయా ఆదిగాగలవన్నీ కర్మఫలానుసారమే ప్రాప్తిస్తాయి. ఇప్పుడు మీరు దుఃఖభాజనులు కా నవసరం లేదు. మీరుకాని సోదరులుకాని ఇంతవరకూ అధర్మమార్గాన చరించలేదు అప్రియ కార్యాచరణకు తలపోసినది లేదు ధర్మయుతంగానే మీ జీవితనౌక సాగిస్తున్నట్లు గురుజనులూ, దేవతలూ, బ్రాహ్మణులూ గమనించారు

అవసరమైతే ధర్మరక్షణార్థం భీమార్జున నకుల సహదేవులనూ నన్నూ కూడా మీరు విడువగలరు ధర్మవిషయంలో మీ పట్టుదల అంతటిది. నేనెరుగుదును ధర్మ రక్షణచేసే ప్రభువును ధర్మమే రక్షిస్తుందని నేను పెద్దలవల్ల విన్నాను కాని అది మీ విషయంలో విపరీతంగా కనిపిస్తోంది.

నీడ మానవుని వెనువెంట నడిచేటట్లు మీ బుద్ధి ఎప్పుడూ ధర్మపథంలోనే చరిస్తుంది చతుస్సముద్రవలయిత భూమండలానికి అధిపత్యం వహించినా మీరెన్నడూ అహంకారంతో, మదంతో ప్రవర్తించలేదు ఎవరినీ అవమానించడానికి సంకల్పించలేదు.

కాని —

దురాత్ములు కుట్రపన్ని ఆహ్వానించిన కపటద్యూతసమయంలో మీ బుద్ధికుశలత విపరీతంగా నడిచినందువల్లనే సర్వసంపదలనూ ఆయుధాలనూ, రాజ్యాన్నీ, సోదరులనూ ఆఖరికి భార్యనైన నన్నూ పణం పెట్టి ఓడిపోయారు.

మహారాజా! మీరు సౌమ్యస్వభావులు, ఉదారహృదయులు సత్యవాక్పరిపాలకులు లజ్జానంపన్నులు. ఇన్ని సద్గుణాలు మూర్తీభవించిన మీరు ద్యూతదుర్వ్యసనానికి ఎలా లొంగిపోయారో నా కర్థమవటంలేదు. ఇన్ని విపత్తులలో చిక్కుకున్న మిమ్ము చూస్తూంటే నాకు దుఃఖం ఆగటంలేదు.

ఒకటి మాత్రం నిజం. మానవజాతిలో ఎవడూ స్వశక్తిమీద ఆధారపడి ఏ పనీ చేయలేడనీ, పరమేశ్వర సంకల్పానుసారమే నడుస్తారనీ నమ్మకతప్పదు. ఈ జీవకోటి కర్రబొమ్మలవలె ఈశ్వరసూత్రధారి చేతులలో ప్రదర్శనా లిస్తూంటారు. ఆకాశంవలె పరమేశ్వరుడు సర్వవ్యాపియై జీవుల కర్మానుసారం సుఖదుఃఖాలను ప్రాప్తింపజేస్తాడు

ఏ జీవికీ స్వతంత్రంగా చరించే అధికారం లేదు పంజరంలో పక్షిలా ప్రాణి ఈశ్వరాధీనంలో ఉంటుంది. ఈ జీవికి ఎవరిమీదా అధికారం లేదు అంతేనా! తనమీదనే తనకధికారం లేదు. సూత్రబద్ధమైన మణిలా ముక్కుత్రాడుతో బంధింపబడ్డ వృషభంలా, గట్టుమీదనుండి విరిగిపడి మహాప్రవాహంలో పోయే వృక్షంలా దేహధారియైన జీవుడు పరమేశ్వరాధీనుడై పోతూఉంటాడు

జీవుడు ఈశ్వరాధీనుడేకాదు; ఆ శక్తిచేత ఆచ్ఛాదితుడు కనుకనే కాలగతిని గుర్తించలేడు. అజ్ఞానియైన జీవుడు రానున్న సుఖ దుఃఖాలను గుర్తించలేక ఈశ్వరప్రేరితుడై కొన్ని కర్మలు ఆచరించి ఆ కర్మఫలానుభవంకోసం స్వర్గానికో నరకానికో పోతాడు. గాలిలో గడ్డిపోచవలె యిహపరాలమధ్య యాత్ర సాగిస్తూఉంటాడు పుణ్యకర్మలు చేసే వారిలోనూ పాపాచారరతులలోనూ ఈశ్వరు డుంటాడు ఆ ఈశ్వరుడు జీవులకు శరీరాలను సాధనంగా ఉపయోగిస్తున్నాడు. శుభాశుభఫలాల నిచ్చే ద్వివిధకర్మలనూ ఈశ్వరుడే చేయిస్తున్నాడు. మాయతో జీవకోటిని మోహింపజేసి ఒక జీవిచేత మరొక జీవిని హింసింప జేస్తున్నాడు

పరమేశ్వరతత్త్వం మహర్షులకే అవగతం ఎడారిలో ఎండమావులవలె ఈ మోహసముద్రం అజ్ఞులను వ్యామోహింపజేసి భిన్న భిన్న వస్తురూపాలలో ఈ జగత్తును ప్రదర్శిస్తోంది. కాని పరమేశ్వరుడుమాత్రం సర్వజీవులనూ ఒకే విధంగా సృష్టించి లయింపజేస్తున్నాడు. శిలలూ, లోహాలూ, కర్రలూ వానిచేతనే అవి ముక్కలు చేయబడేటట్లు పరమేశ్వర మాయ ఈ జీవులను జీవులచేతనే నశింపజేస్తున్నది. ఆటవస్తువులతో పిల్లలు ఆడుకొని సంతోషించేటట్లు ఈశ్వరుడు ఈ ప్రాణికోటిని సృష్టించి లయింప చేస్తూ ఆనందిస్తాడు.

అయితే అతీంద్రియశక్తిసంపన్నుడైన ఈశ్వరుని మాత్రం ఈ కర్మ బాధించలేదు. ఇటు దుర్యోధనునీ అది బాధించటంలేదు కనకనే నేను విచారిస్తున్నాను అంది

అప్పుడు ధర్మరాజు

యాజ్ఞసేనీ! నీ ప్రసంగం మనోహరంగా ఉంది అయితే అజ్ఞానవశంచేత నాస్తికత్వాన్ని ప్రతిపాదిస్తున్నావు. నేను కర్తవ్యానుసారం యజ్ఞ దానాది కర్మలు చేస్తున్నానే కాని ఫలాపేక్షతో మాత్రంకాదు. ఈ గార్హస్థ్యకర్మనిర్వహణవల్ల దానిఫలం నాకు ప్రాప్తిస్తే ప్రాప్తించవచ్చు సత్పురుషుల ఆచార వ్యవహారాలను శాస్త్రమర్యాదలను తెలిసికొని ధర్మమార్గాన చరించినందువల్ల తత్ఫలం లభిస్తుందనే లోభం నాకులేదు. ఫలాపేక్షతో చేసే ధర్మకార్యాలను విజ్ఞులు హీనంగా చూస్తూ నిందిస్తారు పాపులు ఫలా

పేక్షతో ధర్మాచరణచేస్తూ ధర్మాన్నే శంకిస్తూ నాస్తికులై స్వార్థపరు లవుతారు వారికి ధర్మఫలం మాత్రం లభించదు. ఎన్నో శాస్త్రాలు అవలోకించి ఆచారవ్యవహారాలు గ్రహించి ఈ విషయం నీకు చెపుతున్నాను

ఆర్షప్రోక్తమైన ఉద్గ్రంథాలకు విపరీత వ్యాఖ్యానాలుచేస్తూ శాస్త్రాచారాలు అతిక్రమించేవాడు ఎన్ని జన్మలెత్తినా సుఖం పొందలేడు. మహర్షుల ఆదేశాలనూ, విజ్ఞుల ఆచరణనూ ప్రమాణాలుగా గ్రహించి ఆచరించే వానికి ఇహ పరాలలో ఉత్తమస్థితిని

సర్వజ్ఞులూ మహాద్రష్టలూ అయిన ఋషులుప్రతిపాదించిన ధర్మాలను శంకించకూడదు. దూరదేశాలతో వాణిజ్యం సాగించేవాడు సముద్రతరణానికి ఓడను ఆధారం చేసుకునేటట్లు స్వర్గలోకం వాంఛించే మానవుడు ధర్మకర్మాచరణతో సంసారసాగరం దాటాలి. మహాపురుషులు ఆచరించే ధర్మం ఫలరహితమయితే ఈ ప్రపంచానికి అంధకారమే శరణ్యం. ఆనాడు జ్ఞానులకు కూడా మోక్షం లేదు. అప్పుడు మానవజాతి పశుప్రవృత్తిలో పడిపోతుంది. సద్యఃకాలంలో ధర్మఫలం ప్రాప్తించలేదని ఈశ్వరునీ ధర్మాన్నీ శంకించి నిందించకూడదు.

ధర్మరాజు తన ఉపదేశం ముగించగానే ద్రౌపది తనకు ధర్మంమీద ఉపేక్షాభావంలేదనీ దాన్ని నిందించటం లేదనీ జీవకోటిని సృష్టించి పాలించే పరమేశ్వరుని తిరస్కరించే ఊహకూడా తనకు లేదనీ శోకసాగరంలో మునిగిపోవడంవల్లనే అలా మాట్లాడవలసి వచ్చిందనీ అంటూ .

మహారాజా ! స్థావరాలయిన వృక్షాలూ పర్వతాలూ తప్ప మిగిలిన జీవకోటి అంతా ఏదో ఒక కర్మ చేస్తూనే ఉన్నది. ఆవుదూడలు పాలుత్రాగి చల్లని నీడలో విశ్రాంతి పొందుతున్నాయి. అదేరీతిగా జీవులన్నీ తమ తమ కర్మ లాచరిస్తూ ఆనందంగా జీవిస్తున్నాయి. మానవుడు మంచి కర్మ చేసి ఇహపరాలలో సుఖశాంతులు కోరుతున్నాడు.

జలప్రాంతాలలో చేపలకోసం నిలబడే కొంగలవలె ప్రాణులన్నీ ఏదో ఒక వృత్తిని ఆశ్రయించి జీవధారణ చేస్తున్నాయి. ధాత విధాత సృష్టిపాలన కార్యక్రమం నిర్వహిస్తున్నారు. ఏ పనీ చేయని జీవికి జీవితలక్ష్యం సిద్ధించదు

ప్రారబ్ధాన్ని నమ్మి మనపనులు మానకూడదు. జీవితం కర్మాశ్రయంతోనే సాగుతుంది. మీరుకూడా కర్మకవచం ధరించి కృషిచేయాలేకాని విచారంతో కూర్చోకూడదు. సత్కర్మలు ఆచరించేవారు నూటి కొక రుంటారో లేదో తెలియదు

ధనసంపాదనకూ దాని రక్షణకూ అభివృద్ధికీ తగిన కార్యాలు చేయకపోతే హిమవత్పర్వత సదృశధనరాశికూడా లుప్తమై పోతుంది. సర్వప్రాణులూ కర్మను విస ర్జిస్తే ప్రళయమే ప్రాప్తిస్తుంది కర్మ ఫలరహితమే అయిన నాడు ప్రజావృద్ధి లేదు. ఒక్కొక్కప్పుడు ప్రజలు వ్యర్థకర్మలు చేస్తారు. ఏమంటే ఏపనీ లేకపోతే జీవితం గడవదు కనుక.

కేవలం అదృష్టాన్ని విశ్వసించి, జరిగినట్లే జరుగుతుందనీ అనుకొన్నవన్నీ అను కొన్నట్లే లభిస్తాయనీ ఏ పనీ చేయకపోయినా ఫలం, లభించకపోదనీ వాదించటం మూర్ఖత్వమే.

పురుషార్థం గ్రహించి కర్మచేసే వారే ప్రశంసనీయుడౌతాడు అంతేకాని ప్రారబ్ధాన్ని నమ్మి ఏ పని చేయకుండా సోమరిగా నిద్రించేవాడు పచ్చికుండలోని నీరువలె నిష్ప్రయోజకుడవుతాడు అటువంటివాని ఆయుర్దాయంకూడా అల్పమే.

అకస్మాత్తుగా అప్రయత్నంగా ధనం లభిస్తే అది వాని అదృష్టమని లోకులంటారు దైవయోగమనీ అంటారు. స్వయంకృషితో ఫలం సాధిస్తే అది పురుషార్థ మవుతుంది. ఇది ప్రపంచానికి తెలిసిన విషయమే. కర్మప్రవృత్తిపరుడైన మానవుడు ఆ ఫలం పొందినా పొందకపోయినా అది కర్మ స్వభావమనే అంటారు దైవమనీ యోగమనీ, స్వభావమనీ విభాగించే భాగ్యాలన్నీ పూర్వజన్మార్జిత సుకృత ఫలాలని మరువకూడదు. ఆయా జన్మల లోని కర్మఫలాలను పరమేశ్వరు డనుగ్రహిస్తూ శుభాశుభకార్యాలు చేయిస్తూ ఉంటాడు. దేహధారియైన మానవుడు చేసేకర్మలన్నీ ఈశ్వరప్రేరణలే. ఫలితాలుకూడా పరమేశ్వరాధీ నాలే

జీవుడు పరతంత్రుడు వీనిచేత పరమేశ్వరుడే సర్వకార్యాలూ చేయిస్తూ ఉంటాడు. మనోవాంఛాఫల సిద్ధ్యర్థం మానవప్రాణి కొన్ని కర్మలుచేసి ఫలసిద్ధి పొందుతోంది దానినే పురుషార్థ మన్నారు.

ప్రభూ! రాజ్యం పోయిన దైన్యం వేధిస్తున్న ఈ సమయంలో పురుషార్థదృష్టితో కృషిచేసి ఈ విపత్తునుండి విముక్తులైతే కీర్తి లభిస్తుంది కర్మచేసేవరకూ దాని ఫలం ఎవరికి ప్రాప్తిస్తుందో చెప్పలేం రైతు భూమిదున్ని విత్తనాలు జల్లుతాడు దాని ఫలం మేఘాలమీద ఆధారపడి ఉంది. సకాలంలో అవి వర్షించకపోతే అది రైతుదోషం కాదే. అయితే కొందరికి ఫలం లభించవచ్చు. ఇతరనికి లభించక పోవచ్చు అంతమాత్రంచేత వాడు నిరాశోపహతుడై నిందించుకోడు పురుషార్థ నిర్వహణలో ఫలప్రాప్తి లేనంతమాత్రం క్షాత చిత్తవైకల్యం అవసరం లేదు. పురుషార్థానికి ప్రారబ్ధమూ దైవమూ తోడుపడాలి.

మహారాజా ! నా చిన్ననాడు మా యింటికి వచ్చిన ఒక విద్వాంసుడైన బ్రాహ్మణుడు మా తండ్రితో చెప్పిన విషయాలన్నీ నేను శ్రద్ధగా ఆలకించాను ఆ మహాపురుషుడు బృహస్పతిప్రోక్తమైన నీతిశాస్త్రం ఉపదేశించేటప్పుడు నా తండ్రి ఒడిలో కూర్చుని విన్న విషయాలే మీకు చెప్పాను అంది

భీముడు

మహారాజా ! రాజ్యసాధనకు ఉత్తమపురుషులు అవలంబించే దారి మీరు కూడా త్రొక్కండి పురుషార్థాలచేత వంచింపబడి ఈ అరణ్యాలలో మనం చెయ్యగలిగిందేమీ లేదు. దుర్యోధనుడు సౌమ్యస్వభావంతో కాని బలపరాక్రమాలతో కాని మన రాజ్యం సాధించలేదు. కపటద్యూతంతో అపహరించాడు. చిన్న నక్కపిల్ల సింహం ఆహారాన్ని దొంగిలించినట్లుంది దుర్యోధనుని వ్యవహారం. ధర్మ కామాల అభివృద్ధికి అవశ్యమైన రాజ్య ధనాలు కోల్పోయి లేశమాత్రమైన ధర్మంతో విచారిస్తే ప్రయోజనం లేదు.

గాండీవం ధరించి సవ్యసాచి నిలబడి ఉండగా దేవేంద్రుడు కన్నెత్తి చూడలేడే. అటువంటిది మీ ప్రమత్తతవల్ల ఈ రాజ్యం పోయింది. గోవులనూ, ఫలాలనూ ఎవరైనా హరించినా వికలాంగులు ఏమీ చేయలేనట్లే జూదంలో సర్వమూ మీరు ఓడిపోతున్నా మేము మౌనంగా ఉండిపోవలసి వచ్చింది. మీరు ధర్మతత్పరులు కనుక మీ వాంఛ నెరవేరింది. మీ శాసనాలను పాలించే మాకు దుఃఖమే ప్రాప్తమైంది దుష్టులయిన ధార్తరాష్ట్రులను ఆనాడు సంహరించకపోవడంవల్ల నేటికీ వారు మనకు కష్టాలు కలిగిస్తూనే ఉన్నారు మృగాలవలె వనవాసం చేయవలసిన దౌర్బల్యం మనకు లేదే ఈ వనవాసక్లేశాలను కృష్ణార్జునులు గాని నకుల సహదేవులుకాని అభిమన్యుడుకాని సృంజయవీరులుకాని నేను కాని ఆమోదించ లేక పోతున్నాం

ధర్మప్రవచనాలతో వ్రతాలతో మీరు మాకు కష్టాలే కలిగిస్తున్నారు. వైరాగ్యంతో సాహస శూన్యత్వం మిమ్ము వరించిందో నపుంసకులవలె వ్యర్థజీవితం సాగించా లనుకుంటు న్నారో తెలియడంలేదు అసమర్థులూ, దుర్బలులూ మాత్రమే తన సంపదలను సాధించ డానికి ప్రయత్నించరు సర్వశక్తి సంపన్నతకు దూరదృష్టి తోడుపడిన మీ వంటి వారు కూడా చేజేతులా పురుషార్థాలను విడిచిపెట్టారు.

ఎన్ని సుగుణాలు ఉన్నా ధనహీనుడు యజ్ఞకర్మ ధర్మాన్ని ఆచరించలేడు. ఈ ప్రపంచానికి ధర్మమే మూలకారణం దానిని మించిందిలేదు ధర్మకార్యాచరణకు

అవశ్యమైనది ధనం. భిక్షాటనం చేస్తూనో, నపుంసకత్వంతో చేతులు ముడుచుకు కూర్చుంటూనో, ధర్మంమీద మనస్సుతోనో ఉంటే ధనం ప్రాప్తించదు యాచనతో కార్యసాధన చేసే బ్రాహ్మణులవలె మీరు చరించరాదు. వీరత్వంతో ధనం సంపాదించాలి. దానికి తగిన మార్గం చూడండి ఉత్సాహ బల పౌరుషాలు క్షత్రియధర్మాలు. వానితోనే మీరు శత్రువులను వధించండి

ఆత్మవిశ్వాసం లేనివాడు యుద్ధానికి పనికిరాడు. ఆత్మబలమే సర్వానికీ మూల హేతువు. హేమంతఋతువులో చెట్లనీడవలె దుర్బలాత్ముడు శుద్ధ అప్రయోజకుడు. అమితమైన పంటకోసం కొద్దిపాటి విత్తనాలు రైతు చల్లేటట్లు అపారధనార్థియైనవాడు కొద్దిపాటి అర్థం విడిచిపెట్టాలి వెచ్చించిన ధనంతో సమంగాకాని అర్థం లభించకపోతే అది నిష్ఫలమే గాడిదకు కండూతి కలిగితే దానికి గోకేవాడుండనట్లే వ్యర్థవ్యయం కూడదు అన్నాడు

ధర్మరాజు : భీమసేనా! నీ వాగ్బాణాలతో నా హృదయాన్ని ఛేదించావు అవి నన్ను ఎంత పీడిస్తున్నాయో నీకు తెలీదు అందుకు నేను నిన్నేమీ అనను. ఈ కష్టాలన్నీ మీ నెత్తిమీదకు తెచ్చి పెట్టింది చాలక యింకా మిమ్మల్ని ఏమనను? ఆనాడు దుర్యోధనుని రాజ్యాన్ని హరించే ఊహతోనే నేను ద్యూతంలో దిగాను. కాని శకుని ఎదురుతిరిగాడు. వాడు మాయాద్యూతం సాగించాడు పాచికలు వాని యిష్టానుసారం నడిచాయి. అటువంటి మోసం జరుగుతుందని తెలిస్తే నే నందుకంగీకరించే వాణ్ణి కాదు. ఆవేశం మానవుని ధైర్యాన్ని లొంగదీస్తుంది విషయవ్యసనమైన చిత్తం పురుషార్థానికీ అభిమాన పరాక్రమాలకూ లొంగదని మరచి పోకూడదు

దుర్యోధనుడు మనరాజ్యం అపహరించి సేవకులుగా చేసినప్పుడు ద్రౌపది ఆ కష్టం నుండి కాపాడింది. వారు మళ్ళీ జూదానికి ఆహ్వానించారు ఈ విషయం నీకూ అర్జుననకూ కూడా తెలుసు. రెండవమారు జూదంలో పన్నెండు సంవత్సరాల అరణ్యవాసమూ ఒకసంవత్సరం అజ్ఞాతవాసమూ పణంగా పెట్టి అనంతరం ఎవరిరాజ్యం వారిదే అన్నారు అందుకుకూడ నే నంగీకరించాము. అప్పుడు మనం ఓడిపోయి ఈ అరణ్యాల పాలయ్యాం.

మనరాజ్యం హరించినా దుర్యోధనునికి శాంతి లేదు. కౌరవు లందరినీ కూడ గట్టుకుని వారికి కొన్ని కొన్ని క్రొత్త పదవులిచ్చి మనకు కష్టాలే కలిగించాలని ప్రయత్నిస్తున్నాడు

సోదరా! ఆనాడు అరణ్య అజ్ఞాతవాసాలకు సమ్మతించి సభామధ్యంలో ఓడి పోయిన నేను ధర్మంవిడిచి రాజ్యం ఎలా అడగను? ద్యూతసమయంలో రెండు చేతులూ దహిస్తానని నువ్వు లేచినపుడు అర్జునుడు నిన్ను వారించాడు ఆ సమయంలో గదపైకెత్తి శత్రువులవైపు సాగబోయావు. అప్పుడే నువ్వు అలాచేస్తే ఎంతటి ప్రమాదం సంభవించేది? ఒక్కవిషయం నువ్వు మరచి పోతున్నావు. ఇప్పుడు నువ్వు చేసిన ప్రసంగం ఉన్నదే అది ఆనాడే సభామధ్యంలో నా ప్రతిజ్ఞకు పూర్వం చేసి ఉంటే ఎంతో సమంజసంగా ఉండేది

ద్రౌపదికి కలిగినక్లేశం ఆమె విషాదవదనమూ నాకూ బాధ, కలిగిస్తున్నాయి విషం త్రాగినంత బాధగా ఉంది నాకు. అయినా నా ప్రతిజ్ఞను ఉల్లంఘించలేను పొలంలో విత్తనాలు చల్లి పంటకోసం నిరీక్షించే రైతులా నువ్వుకూడా ఓపికపట్టు శత్రువు మోసగిస్తే సమయంవచ్చేవరకూ ఆగి శత్రువును మూలచ్ఛేదంచేసే వాడే రాజ్యలక్ష్మిని గ్రహించడానికి అర్హుడు. నీ శౌర్య ప్రతాపాల ముందు శాత్రవకోటి తలవంచుతుందని నాకు తెలుసు కాని ఈ లోగా ఎందరో మిత్రులు మనకు సమకూరుతారు ఇంద్రసహాయంతో దేవతలు సుఖంగా ఉండేటట్లు మిత్రసహకారంతో మనం శత్రువులను జయించి ప్రశాంతంగా ఉండవచ్చు

నాయనా! నా జీవితాన్నీ అమరత్వాన్నీ ఉపేక్షిస్తాను కాని ఉత్కృష్టమైన ధర్మాన్ని విడిచిపెట్టలేను. ఈ రాజ్యమూ దారాపుత్రులూ యశోధనాలూ సత్య ధర్మా లలో షోడశాంశం కూడా కావు. సత్య ధర్మ పాలనమే నా జీవితవ్రతం, అని భీమునికి సమాధాన మిచ్చారు

ధర్మజుని మాటలతో భీముని హృదయం విషాదపూర్ణమయింది అయినా ధర్మ జుని యుద్ధోన్ముఖుని చేసే సంకల్పంతో

మహారాజా! మీరు మరణధర్మంగల మానవులు కాలపాశ బంధితులు. ముగ్గిన పండులా, నీటిబుడగలా, కాలంకూడా నిలబడేది కాదు జలపాతవేగంతో పోయే కాలన్ని వృథాచేసి సమయ, సావకాశాలకోసం నిరీక్షించి సంధి చేసుకోవాలని మీరు ప్రయత్నిస్తున్నారు. ఆ కాలం అతిసన్నిహితంగా ఉందని మీరుభావిస్తున్నారు కంటికి పెట్టుకోవటానికి చేతిమీదికి తీసే కాటుకలా కాలం హరించిపోతూ ఉంటుంది. ఆయు ర్దాయం క్షీణిస్తుంది క్షణభంగురమైన జీవితం గల మానవప్రాణి సమయనిరీక్షణ చేయుడం అర్థరహితంగా కనిపిస్తోంది

పదమూడు సంవత్సరాలు నిరీక్షిస్తూ కూర్చుంటే మృత్యువు మన గుమ్మంముందు కూర్చుంటుంది. అసలు మృత్యువు దేహధారుల శరీరంలోనే తిష్ఠవేసుకొని ఉంటుంది దాని నోట్లో మనం పడకుండానే మనరాజ్యం మనం సాధించుకోవాలి. తమశక్తిని అణచి పెట్టుకుని ఉండేవాడు భువికి భారభూతుడే. శత్రువులను హింసించనివాడు ఎద్దులా బాధలు పడుతూండ వలసిందే

ఈ భూమండలంలోని రాజులందరినీ మనం ఓడించాం. దుర్యోధనుని ఆశ్రయించి వారందరూ ఉంటున్నారు అటువంటివారు మనకు ఆదరించి ఆశ్రమిస్తారను కోవడం శుద్ధభ్రమ. పైగా వారే మన జాడ తెలుసుకుని దుర్యోధనునికి తెలియజేయ డానికి ప్రయత్నిస్తారు

ఇప్పటికి పదమూడు మాసాలు గడిచాయి. మనం గడపవలసిన సంవత్సరాలు పదమూడు మానవులు మాసాన్ని సంవత్సరానికి ప్రతినిధిగా గ్రహిస్తారు. యాగాలలో '' పూతిక ''ను సోమలతకు ప్రతిగా గ్రహించేటట్లు ఈ పదమూడు మాసాలనే పదమూడు సంవత్సరాలుగా మనం పరిగణించవచ్చు. బరువుమోసే ఎద్దుకు కొరడాదెబ్బలు తప్ప నట్లు మీరు ఎన్ని కష్టాలుపడి మీ ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకున్నా మీకు లభించే ప్రయోజన మేమీ లేదు. యుద్ధానికి మించిన క్షత్రియధర్మం లేదు కనక దుర్యోధనాదులపై ప్రతీ కారచర్యకు యిప్పుడే కంకణం కట్టండి, అన్నాడు.

భీముని ఆగ్రహావేశవచనాలు విని ధర్మరాజు వేడి నిట్టూర్పు విడిచాడు ఆయన మనస్సు ఆలోచనలో పడింది. సర్వవిషయాలూ తెలిసినవాడు వర్తమానంతో భవిష్య త్తును సమన్వయించి పరిశీలించకపోతే నిష్ప్రయోజకుడే అవుతాడు. బలం ఉందికదా అని మేరువును ఢీకొట్టినట్లు ధర్మపథాన్ని అతిక్రమించకూడదు. ఈ విధంగా ఆలో చించి భీమునివైపు తిరిగి,

భారతకులభూషణా! నువ్వు చెప్పిందంతా సత్యమే కాని నామాట కూడా కొంచెం విను. సాహసంతో పాపకర్మలకు అంకురార్పణ చేస్తే అవి దుష్ఫలితాలనే యిస్తాయి. ఉత్తములతో సంప్రదించి సాగించే సన్నాహాలకు దైవబలం తోడుపడుతుంది నీ బలగర్వం నిన్ను చపలచిత్తుని చేసి యుద్ధోన్ముఖుని చేస్తున్నది. అని చెపుతున్నాడు.

ఆ సమయానికే యోగిపుంగవుడు వేదవ్యాసుడు అక్కడకు రాగా పాండవులు ఎదురువెళ్ళి స్వాగతమిచ్చి అతిథిపూజ నిర్వర్తించారు. స్వాగతసత్కారాలు స్వీకరించి వ్యాసుడు

ధర్మజా! నీ మనస్సులోని అభిప్రాయం గ్రహించి నేను యిలా వచ్చాను భీష్మ ద్రోణ దుర్యోధనాదుల విషయమై నువ్వు భయపడుతున్నావు. కాని వారిని నాశనం చేసే ఉపాయం ఒకటిఉంది. అది చెపుతాను యిలారా! అని ఏకాంతంలోకి తీసుకువెళ్ళి:

నీకు శుభక్షణాలు రానున్నాయి అస్త్రవిద్యాపారంగతుడైన అర్జునుడు శత్రువులను నిర్జించి తీరుతాడు. నువ్వు శరణాగతుడవై నన్ను అర్థిస్తే ప్రతి స్మృతి ఉపదేశిస్తాను. అర్జునుడు దానిని ఉపాసించి తపస్సుచేసి రుద్ర వరుణ యమ కుబేర ఇంద్రుల అను గ్రహం పొంది దివ్యాస్త్రాలు సాధిస్తాడు. నారాయణసఖుడైన నరుడే ఈ అర్జునుడు

వీడు ధర్మచ్యుతుడు కాకుండా విజయశీలియై లోకపాలురవల్ల దివ్యాస్త్రాలు పొందుతాడు.

మీరు ఈ వనం వదిలి మరోవనానికి వెళ్ళండి. మీరు ఒకేచోట ఎక్కువకాలం ఉండటం మంచిదికాదు. కొందరు మునులకు తపోవిఘ్నం కలిగి వారికి ఆగ్రహం కలిగించిన వారవుతారు. ఇక్కడి క్రూరమృగాలను సంహరించి ప్రశాంతత ఏర్పరచారు. విద్వాంసులైన విప్రులను పోషిస్తున్నారు. మీ అగ్ని కార్యాలలో యిక్కడి ఓషధులు క్షయమైపోతున్నాయి త్వరగా వాసస్థలం మార్చాలి అని పలికి ప్రతిస్మృతి ఉపదేశించి అదృశ్య మయ్యాడు.

వ్యాసుని ఉపదేశాన్ని శుభసమయాలలో ఉపాసిస్తూ ద్వైతవనం విడిచి కామ్యక వనంలో సరస్వతీ నదీతీరాన విడిదిచేశారు ధర్మరాజు, సోదరులతో వేదవేదాంగవిదులైన బ్రాహ్మణులు కూడా ధర్మరాజును అనుసరించారు. అక్కడ పాండవులు క్రూరమృగా లను సంహరిస్తూ ధనుర్విద్యాసాధన చేస్తూ దేవతలనూ పితరులనూ తృప్తిపరుస్తూ కాలం గడుపుతున్నారు.

పాశుపతాస్త్రం

కాలం సాగుతోంది

ఒకనాడు ధర్మజునికి వ్యాసుని సందేశం స్మృతికి వచ్చింది అర్జునుని ఏకాంతం లోకి పిలిచి కొంతసేపు యిష్టాగోష్ఠి నడిపి —

అర్జునా! భీష్మ ద్రోణ కర్ణ అశ్వత్థామలు ధనుర్వేదం ఆమూలాగ్రంగా అభ్యసించిన వారు. దైవి బ్రాహ్మీ మానుషరీతులలో అస్త్రప్రయోగం చేయగల వీరందరినీ దుర్యో ధనుడు అపరిమితగౌరవముతో చూడటంవల్ల వారందరూ వానికే సుఖం కలిగేటట్లుచూస్తారు

ఇతర యోధులను కూడ దుర్యోధనుడు గౌరవించడంవల్ల వానిశక్తి మరీ వృద్ధిపొందుతోంది ఈ భూమండలమంతా వాని అధీనంలో ఉంది నువ్వు తప్ప మమ్మ రక్షించేవారు లేరు

ఇప్పుడు నీకర్తవ్యం బోధిస్తున్నాను. వ్యాసమహర్షి నాకొక విద్యను ప్రసాదించాడు దానివల్ల ఈ ప్రపంచములో ఏది ఎందుకు జరుగుతుందో తెలుస్తుంది నువ్వు కఠోర వ్రత దీక్షతో ఈ మంత్రం అనుష్టించి ఏకాగ్రచిత్తంతో మౌనవ్రతంతో ఉత్తరదిశా ముఖంగా వెళ్ళి తీవ్రతపస్సుచేసి సమస్త దేవతాశక్తులూ కల వృత్రాసురసంహారిని ప్రసన్నుని చేసికుని వానినుండి దివ్యాస్త్రాలు గ్రహించు అని పలికి అర్జునునికి ప్రతిస్మృతి ఉపదేశించి తపో దీక్షకు అనుమతియిచ్చాడు

శాంతిక పౌష్టిక కర్మలు నిర్వర్తించి బ్రాహ్మణాశీర్వాదాలు స్వీకరించి కవచం ధరించి గాండీవమూ అక్షయతూణీరాలూ గ్రహించి శిరోఽంగుళిత్రాణధారియై ఒక్కసారి ఆకాశంవైపు చూసి బరువుగా నిట్టూర్చి ధార్తరాష్ట్ర నాశనసంకల్పంతో అడుగువేసె అర్జుని చూసి సిద్ధులూ బ్రహ్మర్షులూ అరునుని మనోభీష్టం నెరవేరుతుందని పలికేరు

అర్జునుడు సోదరులకూ ధౌమ్యులకూ ప్రదక్షిణాలు చేసి ఇంద్రసమాగమానికి సాగుతు న్నాడు ప్రతిస్మృతి విద్యాసంపన్నుడైన పార్థుడు పుణ్యపురుషసేవితమైన హిమపత్పర్వ తాన్ని ఒక్కరోజులో చేరి క్రమంగా గంధమాదనం దాటి అహోరాత్రదీక్షతో దురమ ప్రాంతాలు గమించి ఇంద్రకీలపర్వతం సమీపించే సరికి నీ విక్కడే ఆగు, అని అదృశ్య వాణి వినిపించింది

అర్జునుడు ఆగి నలువైపులా చూడగా ఒక విశాలవృక్షంక్రింద తపస్సుచేసుకొనె పురుషుడు కనిపించాడు. పింగళవర్ణంతో జటాజూటంతో బ్రహ్మతేజంతో ప్రకాశించే ఆ తపస్వి అర్జునుని చూచి .

నాయనా! హర్షక్రోధాలను జయించిన శాంతతపస్వుల నిలయమైన ఈ ప్రదేశానికి ధనుర్బాణాలతో ఎందుకు వచ్చావు? ఇక్కడ యుద్ధాలేమీ జరుగవే! తేజస్సులో ఓజస్సులో నీ అంతటివానిని నేను చూడలేదు. ఇక్కడ నీ ధనుర్బాణాలు విడచి ఉత్తమగతులు పొందు, అని నవ్వుతూ ఎన్నిసార్లు చెప్పినా అర్జునుడు చలించకపోయేసరికి ఆ ఋషి ప్రసన్నుడై తానే ఇంద్రుడననీ వరం కోరుకోమనీ అనగా, సవ్యసాచి చేతులు జోడించి .

మహాపురుషా! అస్త్రవిద్యా రహస్యాలన్నీ గ్రహించాలనుకున్నాను ఆ వరం అనుగ్రహించండి, అనగా ఇంతవరకూ వచ్చి అస్త్రాలతో ఏం చేస్తావనీ ఉత్తమలోకాలు కోరుకోమనీ అన్నాడు.

సురేశ్వరా! కష్టాలలో ఉన్న నా సోదరు లందరినీ విడిచి శత్రుసంహారం చెయ కుండా లోభంతో దేవత్వాన్ని కోరలేను అమరైశ్వర్యం ప్రాప్తించినా గ్రహించలేను అని అర్జునుడనగా అమరేంద్రుడు సంతోషించి :

నాయనా! సర్వభూతనాధుడైన పరమశివుని దర్శించగానే నీకు దివ్యాస్త్రాలిస్తాను, ఆ మహాదేవుని దర్శించి నువ్వు స్వర్గానికి రాగలవు అని ఇంద్రుడు అదృశ్య డయ్యాడు. అర్జునుడు యోగదీక్ష వహించాడు

అర్జును డొక పర్వతశిఖరం చేరాడు. ఫల, పుష్ప భరితమై పక్షుల కలస్వనాలతో, నిర్మల జలపూర్ణ నిర్ఝరిణులతో అలరారేచోట తపోదీక్షకు ఉపక్రమించాడు. ఆదిలో ఫలాలే ఆరగించి మూడుమాసాలూ, అనంతరం వాయుభక్షణంతో కొంతకాలమూ సాగించి కాలి బొటనవ్రేలిపై నిలిచి తపస్సు చేస్తూంటె దానికి సంతృప్తులయిన మహర్షులు పరమశివుని చేరి అర్జునుని అనుగ్రహించమన్నారు

ఆదిశంకరుడు కిరాతరూపం ధరించి, పినాకం చేబూని, పార్వతీ సహితుడై భూత గణాలతో వచ్చాడు అదే సమయానికి మూకాసురుడనే క్రూర రాక్షసుడు అర్జునుని సంహ రించడానికి రావడం అటు పరమశివుడూ ఇటు పార్థుడూ ఒకేమారు చూసి, బాణాలు విడి చారు సూకరరూపంలో వున్న రాక్షసుడు నేలకూలాడు ;

తన బాణంతోబాటుగా బాణం విడిచిన కిరాతుని చూసి, అర్జునుడు ఈ భయంకరా రణ్యంలో స్త్రీజనంతో చరించే ధైర్యం నీకెక్కడిది ? పయిగా నేను వేటాడుతున్న సూకరాన్ని నీ బాణానికి గురిచేసి నన్ను అవమానించినందుకు నీకు శిక్ష తప్పదు అన్నాడు

ఓ మహావీరుడా! మేం అరణ్యసంచారులం ఇది నా ఏలుబడిలో వుండే అడవి. ఇక్కడ ఏం సుఖపడదామని వచ్చావు? పయిగా నన్ను దోషిగా నిలబెట్టి మాట్లాడుతున్నావు. కాసుకో - అని పరమశివుడు బాణం తియ్యబోగా అర్జునుడు శరవర్షం కురిపించాడు. కిరాత రూపంలో వున్న శివుడు ఆ బాణాలన్నీ ఎడమచేతితో పక్కకు విసురుతూ నిలిచాడు పర్వతం మీద కుంభవృష్టిలా వుంది, కిరాతునిమీద అర్జునుని బాణవర్షం. లాభంలేదని గాండీవం పైకెత్తి శివుని శీర్షంపై కొట్టబోయాడు అది ఆ కిరాతుని శరీరంలో లీనమయింది. ముష్టి యుద్ధానికి దిగాడు కిరాతుని ముష్టిఘాతాలకు తట్టుకోలేక మూర్ఛపోయాడు అర్జునుడు.

మూర్ఛనుండి తేరుకుంటూనే అక్కడ తన రక్తంతో తడిసిన మట్టితో శివలింగంచేసి అర్చించాడు. పరమశివుడు ప్రసన్నుడై వరం కోరుకోమన్నాడు. పాశుపతాస్త్రం అర్థించాడు పార్థుడు.

పరమశివుడు ఆ ప్రళయాస్త్రమంత్రం ఉపదేశించి దాని ప్రయోగోపసంహారాలు వివరించి ఆశీర్వదించి తిరోహితుడయ్యాడు.

ఆనందంతో అర్జునుడు పరమశివస్తోత్రం చేసి తన్మయుడయివుండగా యమ, వరుణ, ఇంద్ర, కుబేరులు ప్రత్యక్షమయి వానికి తమ దివ్యాస్త్రాలు అనుగ్రహించారు.

ఊర్వశి

అందరూ ఎవరి లోకాలకు వారు వెళ్ళిన అనంతరం ఇంద్రుడు పంపిన రథంమీద అర్జునుడు దేవలోకం వెళ్ళి అక్కడ నృత్యగానాలలో నిపుణుడయిన చిత్రసేనునివద్ద ఆ విద్యలు అభ్యసిస్తున్నాడు. అర్జునుని రాకకు సంతోషంగా దేవేంద్రుడు ఊర్వశీ నృత్య ప్రదర్శనం ఏర్పాటు చేశాడు

ఆ సమయంలో అర్జునుడు తదేకదృష్టితో ఊర్వశిని తిలకించడం గుర్తించిన ఇంద్రుడు ఆ రాత్రి ఊర్వశిని అతని శయ్యామందిరానికి పంపించమని చిత్రసేనుడికి ఆజ్ఞాపించాడు చిత్రసేనుని మాటవిని ఊర్వశి పరమానందంతో తన అతిలోక సౌందర్య దేహాన్ని మరింతగా అంగరాగాలతో అలంకరించి, పృథు నితంబాలమీద పలచని చీర జారుతుండగా, సమున్నత వక్షోజశోభను ప్రదర్శించే చీనాంశుకోత్తరీయం ధరించి కుటిలాలకాలు చిరుగాలికి అల్లలాడుతుండగా విశాలపద్మనేత్ర కాంతులతో అర్జునుని మందిరంలో హంసనడకలతో ప్రవేశించిన, ఆ నృత్య విద్యుల్లతను చూస్తూనే అర్జునుడు వినయంగా ఎదురేగి, నమస్కరించి ఉచితాసనం చూపాడు

ఊర్వశి హృదయం ఛిన్నమయింది.

చిత్రసేనుని సందేశమూ, ఇంద్రుని ఆదేశమూ, తన ఆకాంక్షా అన్నీ వివరించి ఆశగా చేతులు జాపింది

"అమ్మా! మా పురువంశాన్ని ఉద్ధరించిన జననివి నువ్వు. నీకు నేను ప్రపౌత్రుడిని. కుంతిదేవినీ శచీదేవినీ చూసిన రీతినే నిన్నూ చూశాను. నీ పాదాలకు అభివాదాలు" అన్నాడు

కాంక్షతో పెల్లుబికే వాంఛతో వచ్చిన ఊర్వశి అర్జునుని మాటలతో క్రుంగిపోయి అభిమాన అహంకారాలు దెబ్బతినగా .

కోరివచ్చిన కోమలాంగిని తిరస్కరించిన పాపఫలము అనుభవించక తప్పదు.

నపుంసకుడవై నారీజనానికి నృత్య, గానాలు నేర్పుతూ వుండు - అని కోపంతో వెనుదిరిగి వెళ్ళిపోయింది

ఆ వార్త విన్న దేవేంద్రుడు అర్జునుని ఆశ్వాసించి, నాయనా ! ఈ ఊర్వశీ శాపం నీకు వరమే. రానున్న అజ్ఞాతవాస సమయంలో నువ్వు నాట్యగురువుగా ఒక్క సంవత్సరం ఈ శాపఫలం అనుభవించి విముక్తుడివి అవుతావు - అన్నాడు

అనంతరం కొంతకాలం ఇంద్రలోకంలో వుండి అనేక దివ్యాస్త్రాల ప్రయోగోపసంహార క్రమాలు తెలిసికున్నాడు

అమరావతిలో అయిదు సంవత్సరాలుండి అస్త్రవిద్యా రహస్యాలెన్నో అర్జునుడు అవగాహన చేసికొన్నవార్త ఆకర్ణించిన ధృతరాష్ట్రుడు సంజయునితో :

ఇక మనం పాండవులను జయించే ఆశ నాకు లేదు. నా కొడుకులు ఎందుకూ కొరగాని దురభిమానులయారే తప్ప, మరేమీ సాధించలేకపోతున్నారు-అని వేదనలో పడ్డాడు

మహారాజా ! విదురుడూ, నేనూ ఆదినుంచీ చెపుతూనే వున్నాం. దుర్బుద్ధి నిండిన గుండెకల శకుని, దుశ్శాసన, కర్ణుల మంత్రాలోచనలతో దుర్యోధనుడు వక్రమార్గాలు తొక్కుతున్నాడు. ఆ దారి వంశనాశనానికి తప్ప ఎందుకూ కొరగాదు. అందుచేత వారిని సరయిన దారిలో పెట్టండి ఎవరు చెప్పినా యిది మీ చెవికి ఎక్కడంలేదు అన్నాడు సంజయుడు

తీర్థయాత్ర

ఈ అయిదు సంవత్సరాలూ ధర్మరాజూ, ద్రౌపదీ, భీమ, నకుల, సహదేవులు, ధౌమ్యసహితులై అర్జునుని శ్రేయస్సుకోసమే ఆరాధనలు చేస్తూ కాలం గడుపుతున్నారు వారు అనుక్షణం అర్జునుని కోసం ఎదురుచూస్తూనే వున్నారు ఆ మహావీరుడు రావడం ఆలస్యమయినకొద్దీ వారి ఉత్కంఠ పెరుగుతూనే వుంది

ఎవరెవరో మహర్షులు వస్తున్నారు ఏవేవో ధర్మశాస్త్ర విషయాలూ, రాజనీతీ ఉపదేశిస్తున్నారు. వారి ముఖాన అనేకానేక శాస్త్రమర్మాలు వింటూ కాలం గడుపుతూండగా ఒకనాడు భీమసేనుడు

ధర్మనందనా ! కృచ్ఛ్రవ్రతాచరణానుసారం ఒకదినం ఒకసంవత్సరంగా గణనకు వస్తుందని శాస్త్రం చెపుతున్నది మీరు పదమూడు రోజులు ఈ వ్రతం అనుష్టించి పదమూడేళ్ళ గడువూ పూర్తిచేస్తే మేము కౌరవులతో యుద్ధం చేసి, వారిని సర్వనాశనంచేస్తాం-అన్నాడు.

నాయినా! అసత్యదోషం నా నెత్తిమీది పడనిస్తావా? ఈ గడువు కాలం పూర్తికాగానే నీ అభిమతానుసారం ప్రతిజ్ఞలు నెరవేర్చుకోవచ్చు. అసమానయోధుడ వయిన నువ్వు మాత్రం అక్రమమార్గం అనుసరిస్తావా? ఆవేశంలో అంటున్నావు కాని - అని ధర్మరాజు అనునయించాడు.

ఆ సమయానికి అక్కడకు చేరిన బృహదశ్వమహర్షిని ఉచితరీతిని సత్కరించి: మహర్షీ! నావలె ఇలా క్లేశాల పాలయిన వాడెవడేనా యితఃపూర్వం వున్నాడా, అని ధర్మరాజు ప్రశ్నించగా, బృహదశ్వుడు: ధర్మనందనా! నీ కంటె అదృష్టహీనుడు నల మహారాజు. ఆయన కలిప్రేరితుడై జూదంలో ఓడిపోయి, అడవులలో కట్టు బట్టలుకూడా లేక భార్య చీరచెరగు చింపి కట్టుకుని ఆమెను ఆ ఘోరారణ్యంలో విడిచి, ఋతుపర్ణమహారాజు దగ్గర వంటలవాడుగా చేరి, చివరకు భార్యనూ, రాజ్యాన్నీ పొందాడు. ఆ సమయంలోనే నలుడు ఋతుపర్ణునికి అశ్వహృదయం బోధించి ఆయన దగ్గర అక్షహృదయం నేర్చుకున్నాడు

అందుచేత సత్య, ధర్మపరాయణులు క్లేశాలు అనుభవించినా, చివరకు వారే ఇహ పరాలలో సుఖ సంతోషాలు పొందుతారు - అని ఆశ్వాసించాడు.

రోజులు గడుస్తుండగా ఒకనాడు నారద మహర్షి వచ్చి కుశల ప్రశ్నలు ముగిశాక భారతదేశంలోని తీర్థక్షేత్రాలనూ వాటి ఫలాలనూ వివరించారు.

అంతలో ధర్మరాజు తీర్థయాత్రాభిలాష వ్యక్తం చేయగా, త్వరలోనే ఈ ప్రాంతానికి లోమశమహర్షి వస్తున్నాడనీ, ఆయన సాయంతో యాత్రలు సాగించమనీ నారదుడు నిష్క్రమించాడు.

వచ్చిన లోమశమహర్షిని వెంటబెట్టుకొని ధర్మరాజాదులు తీర్థయాత్ర ప్రారంభించారు. ఒక్కోక్షేత్ర విశేషాన్ని, తీర్థ మాహాత్మ్యాన్నీ వివరిస్తూ అగస్త్యాశ్రమ ప్రాంతంచేరి అక్కడ వాతాపిని అగస్త్యుడు జీర్ణించుకున్న గాథ చెప్పి, వింధ్యపర్వతం పెరుగుతూంటే దాని గమనాన్ని నిరోధించిన కథా, సముద్రాలను ఆపోశనం చేసిన విశేషమూ చెప్పాడు. ఋష్యశృంగాశ్రమం చేరగానే ఆయన కథ చెప్పాడు.

పరశురాముని క్షత్రియసంహారగాథ, సుకన్యా - చ్యవన పరిణయ కథ, ఔశీనరుడయిన శిబిచక్రవర్తి విశేషాలు ,అష్టావక్రుని విశిష్టలక్షణాలూ, మార్గమధ్యంలోని విలక్షణ దేశాల వివరాలూ చెపుతూ నిర్విఘ్నంగా యాత్ర చేయిస్తున్నాడు.

సాగి సాగి రైభ్యమహర్షి ఆశ్రమం గడచి, ఉశీరబీజం విడిచి, మైనాకాన్ని దర్శించి శ్వేతపర్వతం అధిరోహించి కాలశైల, కాలగుహాలు దాటిన అనంతరం లోమశుడు:

ఇక ముందున్నవి మందరాచల, కైలాసగిరులు. అక్కడ యక్షేశుడు కుబేరుడుంటాడు. ఎనభై ఎనిమిది వేలమంది గంధర్వులూ, వారికి నాలుగురెట్లు కిన్నరులూ విచిత్రాకారాలతో శస్త్రాస్త్రాలతో విహరిస్తుంటారు. అక్కడే యక్ష, రాక్షసులు కూడా చరిస్తుంటారు. అది సామాన్యులకు దుర్గమప్రాంతం. ఇక ముందుకు సాగలేం మనం - అన్నాడు.

ధర్మరాజు సోదరులవైపు తిరిగి: భీమసేనుడు ద్రౌపదీసహితుడై యిక్కడవుంటాడు. మనం యీ మహర్షి అడుగుజాడలలో ఆ క్షేత్రాలు చూచి వద్దాం - అని నకుల సహదేవులను తోడుకొని బయలుదేరు తూండగా:

అగ్రజా! మీరు మమ్మల్ని విడిచివెళ్ళవద్దు. ద్రౌపదీ నేనూ కూడా అర్జునుని చూడాలనే ఉత్కంఠతో వున్నాం. అందుచేత మీరు మమ్మల్ని కూడా రానివ్వండి - అన్నాడు హిడింబా హృదయచోరుడు.

ఎదురు చెప్పక ధర్మరాజు అంగీకరించాడు.

అందరూ గంధమాదన పర్వతముఖంగా సాగుతుండగా లోమశ మహర్షి:

ధర్మనందనా! మొట్టమొదటి కృతయుగంలో మహావిష్ణువే యముని ధర్మాలుకూడా నిర్వహించేవాడు ఆ రోజులలో మృత్యువే ఉండేదికాదు. సృష్టి నిరంతరాయంగా సాగుతుండేది. పశు. పక్షిజాతులు విపరీత సంఖ్యలో పెరిగాయి. మానవజాతి వర్షాకాలంలో వానజల్లులా పెరుగుతున్నది. ఈ భారాన్ని ఆపలేక ధారుణి పాతళానికి కుంగిపోతున్నది. సాగరసంక్షోభం ఆరంభమయింది. ప్రాణికోటి ప్రకంపించింది. లోకాలన్నీ శోకమగ్నాలయాయి. భూమి నూరు యోజనాలు దిగిపోయింది. అప్పుడు మహావిష్ణువు వరాహరూపుడై భూమిని పైకెత్తాడు. దేవగణాలన్నీ ఆ మహా పురుషుని అనంతనామాలతో కీర్తించాయి. అని చెపుతుండగా అప్సరోభామల విహార స్థలాలూ, కిన్నర క్రీడారంగాలూ అలరారే గంధమాధనం ఎదురయింది.

అందరూ ఆ పర్వతంమీద అడుగుపెట్టారు.

అంతలో ప్రచండవాయువు రేగింది. ఆ వాయు వేగానికి మహావృక్షాలు సమూలంగా కంపించాయి. ఆకాశం ధూళి ధూసరిత మయింది. భూమ్యాకాశాల్లో ఏమీ కనిపించడం లేదు. అంతా అంధకారం. ఆ గాలికి బండరాళ్ళు ఒకదాని మీద ఒకటి పడి పిప్పి పిప్పి అవుతున్నాయి. ఆకాశం బ్రద్ధలయి భూమి ముక్కలు ముక్కలయి పర్వతాలు ఒకదానితో ఒకటి ఢీ కొడుతున్నట్లు ధ్వని రేగింది.

భీముడు ఒక చేత్తో ద్రౌపదినీ, మరొకచేత్తో ఒక మహావృక్షాన్నీ గట్టిగా పట్టుకు నిలిచాడు. ధౌమ్యులవారు ధర్మజసహితులై అగ్నిహోత్రాలు సంరక్షిస్తూ ఒక స్థావరంలో ఆగారు. సహదేవు డొకచోట, నకులుడు తమతో వచ్చే బ్రాహ్మణులతో మరొకచోట రక్షణ చూసుకున్నారు. కొద్ది క్షణాలలో ధూళి సన్నగిల్లింది. వాయువేగ తీవ్రత తగ్గింది. విద్యుత్కాంతులతో వర్షధారలు ప్రవృద్ధమయాయి. అంతలో సెలయేరులు ఏరుగామారి నురగలు కక్కే తరంగాలతో నదీరూపంతో ప్రవహించాయి. ఇదంతా కొద్దిక్షణాలు. అంతలో మేఘాలు మాయమయాయి : కొండమీద వానపడ్డ జాడలేకుండా నీరు క్రిందికి దిగిపోయింది. సూర్యకిరణాలతో పర్వతం మెరుస్తున్నది.

గంధమాదనం

సంతోషం విరిసిన కన్నులతో పాండవులు మళ్ళీ యాత్ర సాగించారు.

కంటక, శిలామయ మార్గంలో నడిచి, నడిచి, అలసిన ద్రౌపదీదేవి నడికట్టున చేతులుంచి నాలుగడుగులు వేసి కూలబడింది. అది చూసి భీమసేనుడు ఆమెను రెండు చేతులతో ఒడిలోకి తీసుకున్నాడు. ధర్మరాజు కంట తడిపెట్టి, ముఖాన చల్లని నీరు చిలికాడు. నకుల, సహదేవులు ఆమె పాదాలు ఒత్తుతున్నారు.

అభ్యంతర మందిరాలలో, హంసతూలికాతల్పంపై శయనించవలసిన పాంచాలరాజపుత్రి. ముళ్ళపొదలు క్రమ్మిన రాళ్ళమీద శయనించవలసి వచ్చింది. ద్రుపద మహారాజు ఈ సుకుమారిని మా చేతులలో వుంచుతూ - అమ్మాయీ ! నువ్వు అనంత వైభవంతో అమర సుఖాలు పొందుతావమ్మా ! అన్నాడు. అదంతా పాల్లయిపోయింది. ఇంతకూ నా ద్యూతప్రీతి కారణం - అని ధర్మరాజు విలపించాడు.

శైత్యోపచారాలతో ద్రౌపది తేరుకున్నది. అప్పుడు ధర్మరాజు : భీమసేనా! ముందు ముందు ఇంకా మంచు దట్టంగా పేరుకొని వున్నది. ఈ పాంచాలి ఆ క్లేశం భరించలేదు అనగా భీముడు :

అగ్రజా ! మీకా భయం అవసరంలేదు. ఈమెనూ, మిమ్మందరినీ కూడా నేనే మోయగలను. ఆ అవసరం కూడా లేదు. నా కొడుకు ఘటోత్కచుడు నా అంతటివాడు. వాడికి ఆకాశగమనమున్నూ వున్నది. అని కొడుకును స్మరించగానే వాడు ప్రత్యక్షమై పాదాభివాదం చేశాడు. భీముడు వానికి కర్తవ్యం చెప్పగా, ఘటోత్కచుడు :

ఆర్యా ! నేనే మీ అందరినీ గంధమాదన శిఖరాగ్రానికి కొనిపోగలను ఆ అవస్థ లేకుండా నేను ద్రౌపదీమాతను భుజాలమీదకు ఎక్కించుకుంటాను. నా అనుచరులు మీ అందరినీ తీసుకొస్తారు, అని తన సేవకులను చూచాడు

ఉత్తరక్షణంలో అందరూ రాక్షసుల భుజాలమీద వున్నారు

ధాతుశోభితప్రాంతాలు, కిన్నర, కింపురుష, గంధర్వ విహార భూములూ చూస్తూ సాగుతున్నారు. చమరీమృగ విహారాలూ, వానర లంఘనాలూ, మహిష, సూకర రురు మృగ క్రీడలూ, సెలయేళ్ళమర్మర ధ్వానాలు, మశక మక్షిక శూన్యమయిన పుష్ప, ఫలభరిత, లతా పరివేష్టిత ఉన్నత తరువులు . .. అన్నిటినీ చూస్తూ నరనారాయణాశ్రమం చేరారు. సూర్యరశ్మి లేకుండానే అది కాంతిమయంగావుంది. అక్కడ ఒక మహావృక్షచ్ఛాయలో అందరూ క్రిందికి దిగారు. సువర్ణ శిఖరాలు కల మైనాకం అక్కడకు సమీపంలో వున్నది.

అక్కడ విడిదిచేసి, ప్రక్కనేవున్న గంగా తరంగిణిలో స్నానసంధ్యాదులు చేసు కుంటూ పితృ, దేవగణాలను అర్చిస్తున్నారు

అలా ఉండగా ఒకనాడు ·

సువాసనాభరితమయిన వెయ్యి దళాలుకల పద్మం ఒకటి ద్రౌపదిముందు పడింది ఆ సుగంధం ఆమెకు మత్తెక్కించింది , ఆ దళాలకాంతులు ఆమెకు ఆశ్చర్యం కలిగించాయి. కొద్ది క్షణాలు ఆ పుష్పసౌందర్యాన్ని అవలోకిస్తూ, సుగంధాన్ని ఆస్వాదించి భీమసేనుని సమీపించి .

ఆర్యపుత్ర ! మనం కామ్యకవనంలోని ఆశ్రమానికి ఇటువంటి పుష్పాలతో వెళ్ళాలని వుంది. వీటిని ధర్మరాజుకి కానుకగా ఇవ్వాలని నా కోరిక — అనడంతో భీమసేనుడు ధనుర్బాణధరుడై ఈశాన్యదిశగా ప్రయాణమయాడు.

సప్తవర్ణధాతుశోభతో అలరారే గంధమాదనం అధిరోహిస్తున్నప్పుడు భీముని శరీరానికి చల్లని గాలులుసోకి ఆశ్వాసన ఇస్తున్నాయి

పుత్రగాత్రపరిష్వంగం తండ్రికి కలిగించే ఆనందం 'ఎటువంటిదో పితృపరిష్వంగం (ఆవాయుస్పర్శలో) భీమసేనునికి అవగతమయింది. ఎదురుగా గిరిశిఖరంమీద సహస్రదళ శోభతో సువాసనలతో సౌగంధికాలు కనిపిస్తున్నాయి. అటే సాగుతున్నాడు. ఒకోసారి అతను భీకరంగా గర్జిస్తుంటే ఆ కొండగుహలలో విశ్రాంతి తీసుకుంటున్న క్రూరమృగాలు అదిరిపడు తున్నవి అతని పదఘట్టనలకు పర్వతం దద్దరిల్లుతున్నది.

మదించిన ఏనుగులా సాగుతున్నాడు. అంతలో ఆర్ద్రవస్త్రాలతో ఎగిరే పిట్టలు కనిపించాయి. సమీపంలో సరోవరం వున్నదని గ్రహించి ముందుకు నడిచి కొలను సమీపించి ఆ కమలాలను చూస్తూ ఉత్సాహంతో అందులో దిగి కొంతసేపు ఈదులాడి ఒక్క శంఖ నాదం చేశాడు. అది విని సింహాలు గర్జించాయి. ఏనుగులు ఘీంకరించగా పెద్దపులులు గాండ్రించాయి. పర్వతగుహలు ప్రతిధ్వనించాయి

రామదూత

ఆ ధ్వని విని పరిసరంలో వున్న హనుమంతుడు తన సోదరుడయిన భీమసేనుడు వచ్చివుంటాడని గ్రహించి ఆ దారి కడ్డంగా తన తోక జాపి పడుకున్నాడు. భీమసేనుడు మరొకసారి గర్జించాడు. అది విని హనుమంతుడు :

నాయనా! వార్ధకంలో అనారోగ్యంతో వున్న జంతువుని, నన్నెందుకు బాధిస్తావు? మానవులు దయార్ద్ర హృదయులనీ, భూత దయాపరులనీ విన్నాను - అన్నాడు.

నా దారికడ్డంగా వున్న తోక పక్కకు తియ్యి - అన్నాడు పాండునందనుడు

నేను కదిలే స్థితిలో లేను ; పయిగా ఈ దారిని ఇక ముందుకు వెళ్ళడం మంచిది కాదు. కాదంటావా, దాటుకు వెళ్ళు - అనగా ;

సర్వదేహాలలోనూ పరమేశ్వరాంశ వుంటుంది. కనుక దాటి వెళ్ళడం ధర్మంకాదు- అన్నాడు కౌంతేయుడు

అయితే వెనుదిరిగి పో, అని హనుమంతు డనగా కుపితుడై :

నే నెవరిననుకుంటున్నావు? శతయోజన విస్తీర్ణమయిన మకరాలయాన్ని గోష్పదంగా లంఘించిన హనుమంతుని సోదరుడను, వాయుపుత్రుడను - అన్నాడు.

చిరునవ్వు నవ్వి హనుమంతుడు

తోక పక్కగాపెట్టి నీ దారిన నువ్వు వెళ్ళు - అన్నాడు. ఎడమచేత్తో తోక కదపబోయాడు, కదలలేదు రెండుచేతులూ కలిపాడు. ప్రయోజనం లేకపోయింది. శక్తి అంతా వినియోగించినా అది కదలలేదు కన్నులు ఎర్రపడ్డాయి ; కనుబొమలు ముడివడ్డాయి. కండరాలు పొంగాయి, శరీరమంతా కంపించింది

వ్యర్థప్రయత్నుడై. మహాత్మా! మీరెవరో చెప్పి నన్ను అనుగ్రహించండి-అనగా:

నాయనా! నేను కేసరిక్షేత్రంలో వాయువుకి కలిగిన హనుమంతుడను - అనడంతో భీముడు వాని పాదాలమీద వ్రాలాడు భీముని ప్రార్థనతో హనుమంతుడు రామకథ చెప్పి

నువ్వు సౌగంధిక కమలం కోసం కదా వచ్చావు. ఇదిగో ఈ దారిని వెళ్ళు. వెడుతూనే పువ్వులు కొయ్యక, అక్కడి దేవతలను ప్రసన్నులను చేసుకో. ధర్మమార్గం వీడనివారే ఇహపరాలలో సుఖాలు పొందుతారు - అని యుగధర్మాలు, ఆచారవ్యవహారాలు వివరంగా చెప్పి భీముని కోరికపై సముద్ర లంఘనం నాటి తన రూపం చూపి తృప్తి కలిగించి, ఆశీర్వదించాడు.

భీముడు ముందుకు సాగుతున్నాడు.

ఎదురుగా యక్ష, రాక్షస రక్షితమయిన సరోవరం కంట బడింది. జలపక్షుల కల స్వనాలు వినవచ్చాయి. భీముని చూస్తూనే ఆ సరోవర రక్షకులు భీముని కులగోత్రాలు అడిగి తెలుసుకుని ఇది కుబేరుని సరోవరమనీ, ఆయన అనుమతి లేనిదే ఈ సరోవరంలో అడుగు పెట్టరాదనీ అన్నారు.

పర్వతాలమీద కురిసినవాన, ఆ నీరు చేరిన సరోవరం. దీనిమీద కుబేరుడి అధి కారం ఏమిటి-అంటూ సరోవరంలో దిగుతూంటే వారు అడ్డురాగా ఒక్కొక్కరినే విసిరేశాడు; అది విని కుబేరుడు భీమునికి అడ్డు వెళ్ళవద్దని అన్నాడు.

సౌగంధిక కమలాలు తీసుకుని బయలుదేరే సమయానికి ప్రచండ వాయువూ, కుంభ వృష్టీ ఆరంభమయ్యాయి. మృగ పక్షి సంతతులు రోదించాయి. ఆకాశం ఎర్రబడింది. అంతలో అంధకారం ఆవరించింది.

ఈ స్థితినిచూసి ధర్మరాజు ఘటోత్కచ పురస్సరంగా సోదరులతో బయలుదేరి భీము డున్నచోటికి చేరాడు.

జటాసురుడు

వారందరూ అక్కడే అర్జునుని రాకకోసం ఎదురుచూస్తున్నారు. ఘటోత్కచుడు అనుచరులతో తన ఆవాసానికి వెళ్ళాడు. అలా ఉండగా ఒకనాడు భీముడు దూరంగా అడవికి వెళ్ళిన సమయంలో జటాసురుడనే రాక్షసుడు బ్రాహ్మణరూపంలో వచ్చి ధర్మరాజు అనుగ్రహం పొంది, అక్కడే గడుపుతూ ఒకసమయంలో పాండవులనూ, వారి అస్త్రాలనూ, ద్రౌపదినీ అపహరించుకుపోయే ప్రయత్నం చెయ్యగా, సహదేవుడు ఖడ్గధారియై భీముడు వెళ్ళినదిశగా గొంతెత్తి అరిచాడు.

అంతలో భీముడు వచ్చి — ఓరీ, కపటచిత్తుడా! నీ పూర్వులయిన బకాసుర, హిడిం బాసురులను చేరుకో, అని అయిదుపడగల పాములాంటి తన అరచేతితో వాని మెడమీద చరిచాడు. వాని మెడనరాలు తోడుకుపోయి నేలకూలాడు.

అక్కడినుండి వారు మరికొంత నడిచి అరిష్టషేణుని ఆశ్రమప్రాంతానికి చేరారు.

ఆ ఆశ్రమంలో వారు ఉంటూండగానే అర్జునుడు దేవలోకం నుండి వచ్చాడు. వస్తూనే ధౌమ్యులవారికి పాదాభివాదంచేసి, ధర్మజ, భీమసేనులకు నమస్కరించి, నకుల, సహదేవ, ద్రౌపదులను దగ్గరకు తీసుకున్నాడు. అమరావతిలో వున్న అయిదేళ్ళలో జరిగిన విశేషాలు వివరిస్తూ నివాతకవచ, కాలకేయ సంహారగాథ, వివిధాస్త్రాలను గ్రహించిన విష యాలూ చెప్పి ఆ అస్త్రప్రయోగోపసంహార ప్రదర్శనం చేసి అందరినీ ఆనందపరవశులను చేశాడు.

అరణ్యవాసకాలం పూర్తికావస్తున్న సమయంలో గంధమాదనం విడిచి హిమాలయానికి నమస్సు లర్పించి సాగిసాగి పర్వతరాజు ఉత్తరీయంలా ధరించిన యమునానదీ జన్మస్థలం చేరారు. అక్కడ ఒక సంవత్సరం గడిపారు. ఒకనాడు భీముడు పర్వతగుహలలో సంచ రిస్తూ ఒక కొండచిలువకు చిక్కి దాని పట్టు వదుల్చుకోలేక ఉక్కిరిబిక్కి రవుతూండగా ధర్మ రాజు వచ్చి ఆశ్చర్యపడి, ఆ అజగరం అగస్త్యశాపంతో బాధపడుతూన్న నహుషుడని తెలుసుకొని అది అడిగిన ప్రశ్నలకు సమాధాన మిచ్చి భీముని విడిపించుకొని వచ్చాడు.

అనంతరం ఆ ప్రాంతం విడిచి నెమ్మది నెమ్మదిగా అనేక తీర్థాలు దర్శిస్తూ కార్తీక పౌర్ణమినాటికి కామ్యకవనం చేరారు. అది విని కృష్ణుడు సత్యభామా సహితుడై వారిని చూడవచ్చి కుశలప్రశ్నలు ముగించి, మార్కండేయ మహర్షి ఆ ప్రాంతానికి వస్తున్నట్టు విని ధర్మరాజుతో ఎదురేగి ఆ మహర్షిని కొనివచ్చి అతిథిపూజ జరిపించాడు.

మార్కండేయ మహర్షి అనేకానేక విషయాలు చెపుతూ, పూర్వరాజవంశాల గాథలు వివరించి యుగధర్మాలు విశదంచేస్తూ కలియుగ లక్షణాలను వివరిస్తూ —

కలియుగం

ధర్మనందనా! ఈ యుగాంతంలో మానవులు మిథ్యావాదు లవుతారు. వర్ణధర్మా లన్నీ చెడిపోతాయి. విప్రులు వేదాధ్యయనమూ, యజ్ఞానుష్ఠానాలూ విడిచి పర్వపానీయాలూ, ఆహారాలూ, స్వీకరిస్తారు. కపటచిత్తులు అధికారులవుతారు. అల్పాయుష్కులూ, అసత్య వాదులూ ఎక్కువగా ఉంటారు. జ్ఞానం లేశమూ లేనివారు బ్రహ్మ విద్యను ఉపదేశిస్తా మంటారు. సుగంధద్రవ్యాలు వాసనలేకుండా పోతాయి. మనుష్యులందరూ మరుగుజ్జు లవుతారు.

ఆహార పదార్థాలలో రుచివుండదు. కామవాంఛ విపరీతంగా ప్రబలుతుంది గడ్డాలు శిరోజాలూ, గోళ్ళూ విపరీతంగా పెంచేవారి సంఖ్య విరివిగా వుంటుంది. మద్యపానం ఒక విలాసం అవుతుంది. నాస్తికులు పెచ్చు పెరుగుతారు పరాన్నభుక్కులు మితిమీరుతారు. ఏడెనిమిది ఏళ్ళ కన్యలే గర్భవతులౌతారు. యౌవనం నిండకుండానే పురుషుల, స్త్రీల జుట్టు తెల్లబడుతుంది. కట్టుకున్న భర్తను కాదని సేవకులతో బాహాటంగా సంచరిస్తారు స్త్రీలు, యౌవనంలో వార్థక లక్షణాలూ, వృద్ధులలో కామవాంఛలూ ప్రబలుతాయి

ఇవన్నీవిపరీతంగా ప్రబలాక కొన్ని సంవత్సరాలు వానలు కురియవు. ఆకలిబాధలు పెరుగుతాయి. ఏడుగురు సూర్యులు ఉదయిస్తారు. ఆ వేడికి నదీ, నద, సాగర సరోవరాలు ఎండిపోతాయి. సస్యాలునశిస్తాయి. ఝంఝూమారుతంతో అగ్నిరేగుతుంది అప్పుడు ఆకాశం కారుమేఘాలతో నిండిపోతుంది. అందులో రంగులమేఘాలుంటాయి. మెరుపులతో పన్నెండేళ్ళు ఏకధారగా వానలు కురిసి, భూమిని జలమయం చేస్తాయి. ఒక్క ప్రాణి కూడ మిగలదు. ఆ అఖండ జలరాశిలో విశాల వృక్షశాఖా మధ్యంలో హంసతూలికా తల్పంమీద కౌస్తుభ వక్షుడయిన మూర్తి వుంటాడు ఆ మూర్తిని దర్శించాను - అని చెపుతూంటే :

మహర్షీ ! లోకంబులు. లోకేశులు, లోకస్థులు తెగిన తుది అలోకంబగు పెంజీకటికి అవ్వలి వెలుగును దర్శించిన మీ దర్శనం మా అదృష్టం. మీ ముఖాన ఇంకా కలియుగ లక్షణాలు వినగోరుతున్నాను. అన్నాడు ధర్మరాజు.

అందరూ ఆసక్తితో ఆ మహర్షి నోట వెలువడే అద్భుత విషయాలను ఆలకించే కుతూహలంతో సావధానులయి కూర్చున్నారు.

నాయనా! అప్పుడు నేను చూసిన కలియుగంలో మానవులందరూ పాపాచార పరాయణులే. అల్పాయుష్కులే, అసత్యప్రియులే, మూఢులే, కామసేవనపరులే, వర్ణ సంకరులే మత్స్య, మాంసాలు తిననివారు లేరు. చోరులూ నాస్తికులూ అసంఖ్యాకంగా వున్నారు. ఎక్కడ చూసినా హత్యలు, దోపిడీలు, వేళాపాళా లేకుండా పాలుపిండడంతో గోసంపద నశించింది.

జనపనారతో తయారయిన వస్త్రాలు ధరించి వీధులలో ఎక్కువగా తిరిగేవారు; మూర్ఖులు సర్వజ్ఞులుగా చెలరేగి ప్రభువులయి ప్రజలనుండి పన్నులు వసూలు చెయ్యడమేకాని వారి రక్షణ బాధ్యత తమదికాదన్నట్టు వుండేవారు కన్యాదానాలులేవు. వయస్సు వచ్చిన అనంతరం ఆమెయే యిద్దరు ముగ్గురితో కలిసి తిరిగేది. సోదరుల మధ్య డబ్బుకోసం దోపిడీలు, హత్యలు పెచ్చు పెరిగాయి. వర్ణవ్యవస్థ ఛిన్నాభిన్నమయింది సాధువుల వేషా

లతో ధనాన్ని సంపాదించేవారు ఎక్కువయ్యారు. తండ్రిని కొడుకు గౌరవించడు. భర్తను భార్య మన్నించదు. పదహారేళ్ళు పూర్ణాయుర్దాయం. అన్న, వేద విక్రయాలు ప్రతి ప్రాంతంలో వున్నాయి. ఎముకలతో విగ్రహాలు తయారుచేసి గోడలకు అలంకరిస్తారు. పువ్వులోంచి పువ్వు, పండులోంచి పండు పుడతాయి

అమావాస్యతో నిమిత్తం లేకుండా సూర్యగ్రహణం వచ్చేది. నక్షత్రాలు కాంతి హీనా లయేవి. పశు, పక్షి సంతతుల రోదనధ్వానాలు రేగాయి. ప్రజలు పల్లెలు విడిచి నగ రాలలో చేరారు. ఇలా ప్రపంచం అంతా అస్తవ్యస్త స్థితిలో పడిపోతుంది అప్పుడు ప్రళయ ఝుంఝు సప్తసూర్యుల ఉదయం. భుగ భుగ ధ్వనులతో ప్రళయాగ్ని విహారం, కుంభవృష్టి.

అలా అయాక రవి, గురు, చంద్రులు ఏక కాలంలో కర్కాటకంలో పుష్యమీ నక్షత్రంలో ప్రవేశించినప్పుడు కృతయుగం ప్రవేశిస్తుంది నకాలంలో వానలుపడి, నక్షత్రాలు తేజస్వంతాలయి ప్రజలు జరా రోగ భీతి లేకుండా హాయిగా వుంటారు. అన్నదానాలతో, దేవపూజలతో, సత్కార్మాచరణతో ప్రపంచం నిత్యకల్యాణం పచ్చతోరణంగా వుంటుంది

ధర్మనందనా! బకదాల్భ్య మహర్షి దేవేంద్రునికి చెప్పిన శాశ్వత సత్యాలు నీకు కొన్ని చెపుతాను

ఇష్టం లేనివారితో సఖ్యంగా వుండవలసి రావడం, ప్రియజనులకు దూరంగావుండే స్థితి కలగడం కంటె దుఃఖహేతువు లేదు. ఏ ఆపేక్షా లేకుండా, దుర్జనులకు దూరంగా వుండి, పరులముందు చెయ్యి జాపకుండా, మిట్టమధ్యాహ్నవేళ శాకాహారం తీసుకుంటూ, ఆత్మస్తుతి పరనిందా లేకుండా జీవించేవాడు సుఖజీవి అని ఎన్నెన్నో ఉపాఖ్యానాలు చెప్పి ధర్మవ్యాధుని గాథ ప్రారంభించి

ధర్మవ్యాధుడు

పాండురాజ నందనా! చాలాకాలం క్రితం మాట. ఆ రోజులలో కౌశికుడని ఒక విప్రుడు వేద వేదాంగవిదుడు చెట్టుక్రింద కూర్చుని తపస్సు చేసుకుంటూ భిక్షాటనతో జీవించే వాడు ఒకనాడు ఆ చెట్టు మీది కొంగ రెట్ట విడిచింది. ఆయన కోపంతో కనురెప్ర జేయ డంతో అది మాడిపోయింది.

ఆ సన్నివేశంతో ఆయన మనస్సు చింతాకులమైంది కొంతసేపు దుఃఖించి భిక్షాట నకు బయలుదేరాడు

భవతీభిక్షాందేహి అని ఒక గడపదగ్గర నిలిచాడు వస్తున్నా అని ఆ ఇల్లాలు రాబోతున్నది. అంతలో ఆమె భర్త తిరిగి, తిరిగి వచ్చాడు. భర్తకు కాళ్ళు కడుగుకుందుకు నీళ్ళు యిచ్చి సుఖాసనం మీద కూర్చుండబెట్టి, తృప్తిగా భోజనం పెట్టి తాంబూల మిచ్చి ఆయన విశ్రమించాక గడపలో భిక్షార్థి వున్న విషయం గుర్తుకు వచ్చి అన్నం తెచ్చి పెట్ట బోయింది.

కౌశికుడు తీవ్ర క్రోధంతో: నీ ప్రవర్తన మాకు నచ్చలేదు, అనగా —

ఆర్యా! స్త్రీకి పతిని మించిన దైవం లేదు. ఆయన సేవానంతరమే ఏ పని అయినా, అనగా ఆయన తన ప్రతాపం చూపడానికి కన్ను లెర్రజేస్తూంటే —

స్వామీ! మీ క్రోధాగ్నికి భస్మం కావడానికి నేను కొంగను కాను. భర్తను ఆరా ధించి అందులోనే సర్వదేవతలనూ తృప్తిపరిచేదాన్ని మీరింకా ధర్మవిషయాలు తెలుసు కోవాలంటే మిథిలానగరంలో ధర్మవ్యాధుడనే బోయ వున్నాడు వానిని అర్థించండి అంది.

కౌశికుడు మిథిలకు చేరి, ధర్మవ్యాధుని నివాసం తెలుసుకొని, పందిమాంసమూ, మేకమాంసమూ విక్రయించే ఆ స్థలానికి నాలుగడుగుల దూరంలో నిలబడ్డాడు.

ఆ విప్రుని చూస్తూనే ధర్మవ్యాధుడు వానిని సమీపించి —

మీరు సద్విప్రులు, మిమ్ము పంపిన పతివ్రతా శిరోమణికీ మీకు నమస్సులు, అన డంతో కౌశికుడు ఆశ్చర్యచకితు డయాడు.

ఆయనను వెంటబెట్టుకొని తన యింటికి తీసుకు వెళ్ళి అర్ఘ్యపాద్యాలిచ్చి —

వృద్ధులయిన తల్లిదండ్రులను సేవిస్తూ అతిథులనూ, దేవతలనూ ఆరాధిస్తూ తర తరాలుగా వచ్చే నా కులవృత్తిని నీతి తప్పకుండా ఆచరిస్తున్నాను. నామీద ఆధారపడిన వారందరూ తృప్తిగా భుజించాక నేను భోంచేస్తాను ధర్మచ్యుతి కాకుండా కులధర్మాన్ని ఆచరించడమే ఎవరికయినా విధి. మా రాజ్యంలో కన్నకొడుకు అక్రమంగా చరించినా తండ్రి వానిని యథాన్యాయం శిక్షించి తీరతాడు. అహింస, సత్యవాక్పాలన - ఈ రెండే మానవునికి ఉత్తమస్థితి కల్పిస్తాయి. అయితే నేను మాంస విక్రయం చేస్తూంటే జీవహింస జరుగుతున్నది కదా అంటారు. కాని ఈ ప్రాణి కోటి ఒక దానిమీద ఒకటి ఆధారపడి జీవిస్తున్నాయి. మీరు తినే శాకాలలో ధాన్యాలలో జీవంవున్నది కదా. ప్రాణధారణకు అవసరమయిన ఆహారంకోసం జరిపేది హింసకాదు. ఇది ధర్మసూక్ష్మం. ఇలా ఎన్నోన్నో వున్నాయి.

మనస్సును రాగ ద్వేష శృంఖలాలనుండి తప్పించి బుద్ధిని ధర్మమార్గంలో వుంచుకో గలగడం కంటె చెయ్యవలసింది లేదు—

అంటూ ఎన్నెన్నో లౌకిక, పారలౌకిక విశేషాలు వినిపించి, రండి—ఈ వృద్ధులయిన నా జననీజనకులకు ఏ క్లేశమూ రాకుండా సేవించడం వల్లనే నా కీ జ్ఞానం లభించింది. మాతా పితృ సేవయే నా తపస్సు, అని నమస్కరించాడు.

ధర్మనందనా! విన్నావుకదా —

అని మార్కండేయుడు మరెన్నో గాథలతో వారిని సంతృప్తిపరచాడు. అలా రోజులు గడుస్తున్నాయి.

స త్య భా మ

ఒకనాడు సత్యభామ ద్రౌపదిని సమీపించి —

వదినా! లోకపాలకులతో సమానులయిన వారు నీ భర్తలు, వారెప్పుడూ ప్రసన్న వదనాలతో నిన్ను చూస్తారు. పల్లెత్తి పరుషం పలకకుండా, కన్ను లెర్రజేయకుండా వుంటున్నారే. ఏ వ్రతంచేస్తే, మరే ఔషధం ప్రయోగిస్తే, ఏ మంత్రం ఉపాసిస్తే, ఏ గంగాస్నానంచేస్తే భర్త యింత అనుకూలంగా వుంటాడో ఆ రహస్యం చెబుదూ, అంది.

ద్రౌపదీదేవి చిరునవ్వునవ్వి : భామామణీ! నువ్వు చెప్పిన వ్రతాలూ, మంత్రాలూ, మందులూ, స్నానాలూ మనవంటి వారికి కాదమ్మా ; శీలరక్షణ తెలియని కుత్సితస్వభావులకు అవి కావాలి, అసలు మన మనస్సు అటువంటి ఊహలనే రానివ్వకూడదు.

భర్తను వశపరచుకుందుకు మందులూ, మంత్రాలూ ప్రయోగిస్తున్న విషయం తెలిసిన ఉత్తరక్షణంలో త్రాచుపాము చేరిన యింటిని చూసినట్లే చూస్తారు. వారి మనస్సు అశాంతితో నిండిపోతుంది.

ఇక మందులు ; ఇవి తినిపించడంవల్ల వారు భయంకర రోగాలకు గురి అవుతారు. ఉన్మాదులు కావచ్చు. కొందరు ఈ మందులు తిని మరణించనూ వచ్చు. నడివయస్సులో వున్న భర్తకు వార్థకమూ, మూగతనమూ, చెవుడూ ప్రాప్తించవచ్చు. అందుచేత ఈ దారులేవీ అనుసరించరాదు.

ఇక నేను సాధించిన మార్గం ; అహంకార, దురభిమానాలను దరిజేరనివ్వను. ఎవరితోనూ పరుషంగా మాట్లాడను. ఎక్కడపడితే అక్కడ నిలబడి అనవసర విషయాలను

చూస్తూండను. సిగ్గులేని దానిలా అందరితోనూ మాట్లాడను. మనకు పరిచయంలేని వారివైపు చూడాలని కూడా అనిపించదు. నిరంతరం మావారి మనస్సును గ్రహించి దానికి అను గుణంగా నడుచుకోవడమే నేను సాధించిన బ్రహ్మవిద్య వారు సంపదలతో తులతూగిన నాడు ఏ గౌరవం చూపానో ఈ నా దిక్కడ కూడా అదే దృష్టితో చూస్తున్నాను.

ఏ పనిమీదయినా వారు యిల్లు విడిచిపెట్టి వెళ్ళినప్పుడు తిరిగిరాగానే చేతిలోవున్న పని విడిచేసి, నవ్వుతూ స్వాగత మిచ్చి, పాద ప్రక్షాళనానికి నీరిచ్చి, స్వాదుజలాలందించి వారి సేవలోనేవుంటాను ఎవరి కేది రుచియో వారికోసం ఆ వంట నేనే స్వయంగాచేసి, వడ్డించి చిరునవ్వుతో వారిచేత తినిపిస్తాను ఇల్లు పరిశుభ్రంగా ఉండేలా నేనే చూస్తాను. సోమరితనాన్ని నా దరిదాపులకురానివ్వను. పరిహాసప్రసంగ సమయంలో తప్ప వారిముందు కూడా నవ్వుతూ వెకిలిగా నిలబడను. తోటలలో ఒంటరిగా తిరగను నీచులను దరిజేర నివ్వను. అసంతృప్తి అనేది నేనెరగను. అసలు కోపమే రానివ్వను. వచ్చినా క్షణంలో తోసేస్తాను. భర్త తోడులేకుండా పరగృహంలో కాలుపెట్టను. ప్రసంగాలు వింటానే తప్ప, అందులో నా తెలివి ప్రదర్శించను. వారు దేశాంతరం వెడితే అలంకారాలు ముట్టను అలంకారశూన్యంగా, అపరిశుభ్రవస్త్రాలతో జుట్టు విరబోసుకుని వారికెప్పుడూ కనపడను

కుంతీదేవి యీ కుటుంబజనంలో ఎవరెవరితో ఎలా ప్రవర్తించేదో అలానే నడుపు తున్నాను. అత్తగారిని ఒక్కమాట కూడా అనను. ఆవిడకూ, వీరికి ఎదురుచెప్పి వాదాలు చెయ్యను. మనస్సు నిర్మలంగా వుంచుకొని ఉషఃకాలంలో నిద్రలేచి ఎవరెవరి అవసరా లేమిటో అన్నీ స్వయంగా చూస్తాను.

ఇంద్రప్రస్థంలో వున్న రోజులలో ఎనిమిదివేలమంది వేదవిదులూ, ఎనభైఎనిమిదివేల మంది విద్యార్థులూ, ఇంకా ఎందరో అతిథులూ, అభ్యాగతులూ, వారందరి భోజన భాజ నాలూ స్వయంగా చూసుకునేదాన్ని. ఇంకా మా పరిచారికాగణం - వారందరి సుఖ సంతో షాలూ నా బాధ్యతే

ఆదాయ వ్యయాలు ఎప్పటికప్పుడు చూసుకునే దాన్ని మా కోశాగారంలో నాకు తెలియనిది లేదు. అది అక్షయంగా ఉండేటట్లు చూసేదాన్ని. అందరికన్నా ముందు నిద్ర లేచి అందరూ సుఖంగా నిద్రించాక నేను శయ్యాగారం చేరుతాను వీటితోనే నేను వారి అనుగ్రహం పొందాను. సుఖంవల్ల సుఖం రాదు సత్యభామా! దుఃఖానుభవం కలిగితేనే సుఖం తెలిసేది

ప్రాంగణంలో భర్త కనిపించగానే దాసీలను పిలిచి ఆయనకు అవసరాలు చూడ మనకు. నువ్వే స్వయంగా ఆయనను సేవించు. నీ భర్త నీకు ఏ విషయం చెప్పినా అది

పరమరహస్యంగా వుంచు, రహస్యం కాకపోయినా సరే నీ భర్త శ్రేయోభిలాషులూ, స్నేహితులూ కనిపించినప్పుడు వారి విషయంలో అనాదరం కనిపించనివ్వకుండా, వారి భోజన భాజనాలు అన్నీ స్వయంగా చూసుకో. ఆయనకు గిట్టనివారుంటే వారి వయిపు చూడనే చూడకు

ఊసుపోకకు చాడీలు పలికే ఆడవారిని నీ దగ్గరకు రానీయకు. కొడుకులతో అయినా సరే ఏకాంతంలో వుండకు. ఎప్పుడూ చిరునవ్వుతో సువాసనలీనే పూలు ముడిచిన సిగతో అంగరాగాలంకారాలతో, పరిశుభ్రవసనం ధరించి, వినయంగా భర్తను సేవించడానికే ఎదురు చూస్తూ వుండు అప్పుడు వాసుదేవుడు తన అనురాగ సామ్రాజ్యానికి నిన్ను పట్టమహిషిని చేస్తాడు అంది. అలా కొన్ని రోజు లక్కడ గడిపిన అనంతరం వాసుదేవుడు ధర్మరాజాదులకు ఆశ్వాసనవాక్యాలు పలికి సత్యభామా సహితుడై ద్వారకానగరానికి ప్రయాణమయాడు.

ఘోషయాత్ర

పాండవులు మునిజనసేవతో, పరమేశ్వరారాధనతో కాలం గడుపుచున్నారు. వనవాస క్లేశంతో వారి శరీరాలు కృశిస్తున్నాయి - అని ధృతరాష్ట్రుని సమీపించిన ఒక వేదవిదుడయిన విప్రుడు చెప్పగా విన్న ఆ చక్రవర్తి వారికి కలిగిన క్లేశాలకు కొంతసేపు దుఃఖించి వనవాస సమయంలోనే అర్జునుడు దివ్యాస్త్రాలు సాధించిన విషయాలు స్మృతికి రాగా మరింత బాధపడ్డాడు. పాంచభౌతికదేహంతో ఇంద్రలోకం దర్శించి అక్కడ అనేకాస్త్రాలు అర్జునుడు ప్రయోగ ఉపసంహారాలతో నేర్చి రావడంకంటె హృదయానికి ఆఘాతం మరేముంది నాకు- అని శోకించడం విన్న శకుని, కర్ణులు దుర్యోధనుని సమీపించి

కురువంశ శిరోభూషణా! నువ్విప్పుడు శత్రువులను పరాజితులను చేసి దేవేంద్రుని వలె వెలుగుతున్నావు. ఈ వైభవాన్ని చూసి నీ హితులందరూ ఆనందించి, అభినందించడం కంటె విరోధివర్గం నీ రాచరికం చూసి తలవంచడమే మనకెక్కువ ఆనందం. ఆపదలో చిక్కి అనాదలవలె దిక్కులు పట్టిపోయిన శత్రువులను చూసినప్పుడే మనకు హద్దులు లేని ఆహ్లాదం కలుగుతుంది-అని, సమయం కనిపెట్టి ధృతరాష్ట్రుని దగ్గరకు వెళ్ళి, మహారాజా! మన గోగణాలన్నీ యిప్పుడు ద్వైతవనంలో వున్నాయి ఒక్కమాటు వాటి మంచిచెడ్డలు చూచిరావాలి - అనగా, ఆయన. పాండవులు ద్వైతవనం చేరారని విన్నాను అక్కడికిప్పుడు మీరు వెళ్ళడం మంచిది కాదు - అన్నాడు. తాము పాండవుల వయిపు వెళ్ళబోవడం లేదని, గోవులను చూసి వస్తామని నమ్మబలికి, అనుచరవర్గంతో అలంకార శోభితులయి, దుర్యోధన, దుశ్శాసనశతం, శకుని, కర్ణులు బయలుదేరి వెళ్ళారు.

ద్వైతవనంలో భల్లూక, ఖడ్గ, శార్దూలాది మృగాలను వేటాడి, ఒక సరోవర సమీపానికి చేరి, అక్కడ విహరిస్తున్న చిత్రసేనుడనె గంధర్వుని అనుచరులను వైదొలగమన్నారు. అంతతో వారు కుపితులై దుర్యోధనుని అనుచరులను బంధించారు. కౌరవయోధులు యుద్ధ సన్నద్ధు లయారు. చిత్రసేనుడు వారినందరిని మూర్ఛితులనుచేసి దుర్యోధనుని బంధించాడు

ఈ వార్త ధర్మరాజుకు తెలిసి భీమార్జునులతో గంధర్వులమీద యుద్ధానికివచ్చాడు. వచ్చినవాడు అర్జునుడని తెలిసి చిత్రసేనుడు వానిని సమీపించి, అమరావతిలో తమ స్నేహవార్తలు ముచ్చటించి, ధర్మజుని కోరిక మేరకు దుర్యోధనుని విడిచిపెట్టాడు.

కాగలకార్యం గంధర్వులు తీర్చినా మనం దుర్యోధనుని విడిపించడం నాకు నచ్చ లేదన్నాడు, భీమసేనుడు ధర్మరాజు శాంతంగా ఓదార్చాడు.

తిరిగి వెడుతూండగా దుర్యోధనుడు విషాదవదనంతో, యింతటి పరాభవంతో హస్తి నాపురం వెళ్ళడానికి మనస్కరించలే దనగా –

మహారాజా! పాండవులు మీ రాజ్యంలోని అరణ్యంలో వుంటున్నారు. కనక వారు మీ సేవకులు కనకనే వారు తమ ప్రభువుగా మిమ్మ రక్షించారు - అనగా దుర్యోధనుడు ఏమయినా శత్రువులవల్ల రక్షణ పొందడంకంటే మరణం మేలు - అన్నాడు.

మహారాజా! ఈ అరణ్యవాస అజ్ఞాతవాసాలు పూర్తికాగానే పాండవులను నేను సంహరించి తీరుతాను - అని ధనుస్సు చేబూని ప్రతిజ్ఞ చేసి. మనం హస్తినాపురం చేరగానే నేను దిగ్విజయయాత్ర సాగించి, ఈ భూమండలాన్ని నీ పాదాక్రాంతం చేస్తానన్నాడు కర్ణుడు దుర్యోధనుడు సంతుష్టుడై హస్తినాపురం చేరాడు.

కర్ణుడు వన, నదీ, సాగర పరివృత పర్వత భూమండలాన్ని జయించి అపార ధనరాసులతో తిరిగి రాగానే దుర్యోధనుడు రాజసూయవాంఛ ప్రకటించి పురోహితుని రావించగా ఆయన రాజసూయం చేసిన ధర్మరాజు జీవించి వుండగా మరొకరు రాజసూయం తలపెట్టకూడ దన్నాడు. దానికి ప్రత్యామ్నాయంగా వైష్ణవయజ్ఞం ఉన్నదనీ అది సాగించ వలసిందనీ అనగా, ఆ ప్రయత్నాలు ఆరంభించాడు.

ఆ యాగదర్శనానికి రమ్మని పాండవులకు వార్త పంపారు. అరణ్యవాస సమయంలో నగరప్రవేశం కూడనిపని కనక రాలేమన్నాడు - ధర్మరాజు.

ద్వైతవనంలో వుండగా ఒకనాడు క్రూరమృగాలు కొన్ని ధర్మరాజును సమీపించి; స్వామీ! మాయందు కనికరించి, ఈ అడవి వదిలిపెట్టండి. మా సంఖ్య పూర్తిగా క్షీణించింది.

మా జాతిని సర్వనాశనం చేయకుండా విడిచిపెట్టండి - అని ప్రార్థించగా ధర్మరాజు సోదర, పరిజన సహితుడై ద్వైతవనం నుంచి కామ్యకవనం చేరాడు.

పదకొండు సంవత్సరాలు గడిచాయి.

దుర్వాసుడు

దుర్యోధనుని అతిథిసత్కారాలతో సంతృప్తుడయిన దుర్వాసుడు వాని కోరిక ననుసరించి తన శిష్యులతో పాండవులున్న చోటికి వచ్చి, తనకు భోజనం కావాలనీ నదీస్నానం చేసి వస్తాననీ వెళ్ళాడు.

అప్పటికి అందరి భోజనాలూ అయి ద్రౌపది కూడా భుజించి పాత్ర కడిగేసింది. ఆనాటి కిక అతిధి సత్కారావకాశంలేదు. ద్రౌపది చింతాక్రాంతచిత్తయై కృష్ణుని స్మరించింది. ఆయన ప్రసన్నుడై తనకు ఆకలిగా ఉన్నదనీ, వచనపాత్ర తెమ్మనీ అన్నాడు. పాత్ర పరిశుభ్రంగా కడిగేశానంటూ ద్రౌపది పాత్ర తెచ్చింది. ఆ పాత్ర లోపలి అంచులో ఆ పూట వండిన పాకలేశం దొరికింది. అది వాసుదేవు డారగించి, యీ పత్రలేశంతో విశ్వాత్ముడు తృప్తుడవుగాక - అన్నాడు.

అక్కడ నదీస్నానంచేసి సంధ్యవార్చి బయలుదేరుతున్న శిష్యులందరూ : మహామునీ! మా కడుపులన్నీ నిండుగా వున్నాయి. గుక్కెడు నీళ్ళకు కూడా అవకాశం లేదన్నారు. తనూ అదేస్థితిలో వున్న దుర్వాసుడు తన అంతేవాసులతో అటునుంచి అటే వెళ్ళిపోయాడు.

వారి రాకకోసం నిరీక్షించిన ధర్మరాజు చూచి రమ్మని తమ్ముని పంపాడు. అతడు నదీతీరానికివెళ్ళి వారు ఎటో వెళ్ళిపోయారని అక్కడి మునులవల్ల విని అన్నగారికి చెప్పాడు.

సైంధవుడు

కొన్నిరోజులు గడిచాయి. పాండవులు పరిజనంతో దూరంగా వేటకు వెళ్ళారు. ద్రౌపది ఒంటరిగా ఆశ్రమ ప్రాంగణంలో చెట్టు నీడన వున్నది. ఆ సమయాన సైంధవుడు తన పరిజనులతో మిత్రులతో రథాల మీద వెడుతూ :

మిత్రమా! ఆ సౌందర్యవతి ఎవరో తెలుసుకురా అనగా వాడు వెళ్ళి వచ్చి సమాచారం చెప్పగానే సైంధవుడామెను సమీపించి తనవాంఛ తెలియజేయగా –

ద్రౌపది తాను పాండవపత్నిననీ, సైంధవునికి చెల్లెలి వరుస అనీ ఎంత చెప్పినా వినకుండా ఆమెను త్వరత్వరగా రథంమీదికి ఎక్కించి, వేగంగా గుర్రాలను నడిపాడు.

అప్పుడే వచ్చిన ధౌమ్యులవా రది చూస్తూనే గ్రమాన్పడ్డాడు తిరిగి వచ్చిన పాండవులు విషయం తెలుసుకొని శీఘ్రగమనంతో వెళ్ళి సైంధవుని అనుచరులను నేలకూల్చి వానిని బంధించారు భీమసేనుడు వానికి కేశఖండనంచేసి ద్రౌపది ముందు నిలబెట్టి కత్తిదూశాడు. ఉభయవంశాలకూ ఒకే ఒక ఆడబిడ్డ దుస్సల. ఆమెను అనాధను చెయ్యడం మంచిదికాదని ద్రౌపది వారించడంతో విడిచేశాడు

ఆ అవమానం భరించలేక సైంధవుడు తపస్సుచేసి, పరమశివుని అనుగ్రహంతో పాండవులలో అర్జునుని తప్ప మిగిలినవారిని ఎదుర్కోగల వరం పొంది స్వదేశం చేరాడు.

పాండవులు ధర్మతత్పరులై మునిగణ సేవలు చేస్తూ గడుపుతున్నారు

ఒకనాడు ధర్మరాజు మార్కండేయ మహర్షితో మాట్లాడుతూ: ఋషిపుంగవా! నా వలె యిలా వనవాశక్లేశా లనుభవించిన వారెవరయినా వుంటారా, అని ప్రశ్నించగా ఆయన రామకథ అంతా వినిపించి :

నాయనా! అన్ని క్లేశాలూ మీదపడ్డా ధర్మపథం విడవక చరించా డాయన - వనవాసం పూర్తిచేసి పట్టాభిషిక్తుడై ప్రజారంజకంగా పాలించాడు అలానే నీ సోదరుల సాయంతో నువ్వు రాజ్యాధిపత్యం చేపడతావు - అన్నాడు

మహర్షీ! ఇంతటి పతివ్రతా శిరోమణి అయిన ద్రౌపదికి రావలసిన కష్టాలేనా యివి అని మళ్ళీ ప్రశ్నించగా మార్కండేయుడు, సావిత్రికధ చెప్పి ఆమెవలెనే ఈ పతివ్రతా శిరోమణి మీ కష్టాలను హరించగలదు - అని ఆశ్వాసన వాక్యాలు పలికాడు.

అలా అనేకానేక కథా కాలక్షేపాలతో వనవాస సమయం పూర్తి కావస్తుండగా ఒకనాడు యమధర్మరాజు పెట్టిన పరీక్షలో ధర్మరాజు యక్షప్రశ్నలకు సమాధానాలిచ్చి ఆయన వల్ల అజ్ఞాతవాసంలో ఎవరూ తమను గుర్తుపట్టకుండా వుండే వరాలు పొంది, పరిజనులందరినీ విడిచి ధౌమ్యులవారితో రహస్యయాత్ర సాగించాడు - అని అరణ్యపర్వం ముగించాడు వైశంపాయనుడు.

అరణ్యపర్వం సమాప్తం

దుర్వారోద్యమ బాహువిక్రమ రసాస్తోక ప్రతాపస్ఫుర
ద్గర్వాంధ ప్రతివీరనిర్మథన విద్యాపారగుల్ మత్పతుల్
గీర్వాణాకృతు లేవు రిప్డు నిను దోర్లీలన్ వెసన్ గిట్టి గం
ధర్వుల్ ప్రాణము మానముంగొనుట తథ్యం బెమ్మెయిం
కీచకా.

విరాటపర్వం

ఇందులో

విరాటనగర ప్రవేశం

అరణ్యవాసం పూర్తి అయింది

అజ్ఞాతవాసానికి సంకల్పించి పాండవులు బాగా ఆలోచించి తమమీద గౌరవమూ, ఆదరమూ కల మత్స్య దేశాధిపతి విరాటరాజు ఆస్థానంలో చేరటానికి నిశ్చయించుకున్నారు.

అప్పుడు ధర్మరాజు తాను కంకభట్టు నామంతో ప్రవేశించి, మహారాజుతో ద్యూత క్రీడ సాగించే పనిలో వుంటాననీ, ఎవరయినా తన జీవిత విశేషా లడిగితే ధర్మరాజుకి ప్రాణ మిత్రుడుగా వుండేవాడననీ, వారు అడవులుపాలు కావడంతో ఇలా దేశాలుపట్టి తిరుగు తున్నానని నమ్మించగలను - అన్నాడు

అప్పుడు భీముడు తాను వారి మహానసశాలలో వంటలవాడుగా ప్రవేశించి, భక్ష్య భోజ్య, చోష్య, లేహ్య, పానీయాలలో వారికి కొత్తరుచులు చూపుతాననీ, పూర్వం ధర్మరాజు దగ్గర పాకశాలాధ్యక్షుడుగా వుండేవాడినని చెప్పి కాలం గడుపుతా నన్నాడు.

ధర్మరాజు అర్జునుని వయిపు చూడగా· అన్నయ్యా! నాకు దేవలోకంలో నృత్త గానాలలో శిక్షణ లభించింది. దానికితోడు 'నపుంసకుడవు కమ్ము' అనే శాపం ఉంది. ఇప్పుడు నేను బృహన్నలా నామంతో వారి అంతఃపుర జనానికి ఈ కళలు నేర్పే అధ్యా పకుడుగా చేరి, నేను పూర్వం ద్రౌపదికి పరిచారకుడుగా వుండేవాడినని చెప్పి కాలం గడుపు తాను - అన్నాడు

నకులుడు లేచి నేను గ్రంధికనామంతో వారి అశ్వరక్షకుడుగా చేరుతాను, అనగా సహదేవుడు తంత్రీపాల నామంతో వారి గోశాలలో ప్రవేశిస్తా నన్నాడు.

కన్నీరు ఒత్తుకుంటూ ధర్మరాజు ద్రౌపదివైపు తిరిగాడు.

మహారాజా! ఈ లోకంలో స్వతంత్ర ప్రతిపత్తితో దాసీపనిచేసే సైరంధ్రీజాతి ఒక టున్నది. అంతఃపురాలలో నారీజనానికి కేశాలంకరణ చేయడం, పూలమాలలతో అలంక రించడం వారి పని ఆ వృత్తిలో నేను ప్రవేశిస్తాను, మాలిని అనే పేరుతో - అంది.

ఈ నిశ్చయాలకు పూర్వమే తమవెంట నున్న వా రందరికీ వీడ్కోలిచ్చి, ధౌమ్యుల వారితో ధర్మరాజు కొంతదూరం నడిచాడు అప్పుడు ఆ పురోహితుడు:

ధర్మనందనా!

రాజభవనానికి వెళ్ళదలచినవారు ముందుగా అనుమతి పొందాలి. సభాభవనంలో

ఎక్కడ కూర్చుంటే మనల్ని ఎవరూ కదపరో అక్కడే కూర్చోవాలి. ప్రభువు అభిమానం పొందినాము కదా అని మనచిత్తం వచ్చినట్లు చరించకూడదు కొన్ని, కొన్ని సందర్భాలలో సాహసించి, ప్రభుసేవ సాగించాలి. సాధ్యమయినంత వరకూ రాజాజ్ఞకోసమే ఎదురు చూస్తూ వుండాలి.

రాణివాసంతో పరిచయం పెరగనివ్వకూడదు వారి బంధుజనంతో అతిగా సంబంధం పెంచుకోకూడదు. రాజద్రోహులను మన దరికే రానివ్వకూడదు.

యుద్ధ సమయాలలో ప్రభువు అవమానించినా లక్ష్యపెట్టకూడదు. అతి రహస్య విషయాలు సభామధ్యంలో ప్రస్తావించే ప్రయత్నమే పనికిరాదు ప్రభుగణం దగ్గర మన ఘనత కీర్తించుకుంటే చాలా అనర్థాలున్నాయి సభలో కాళ్ళూ చేతులూ ఆడించడం వెకిలిగా నవ్వడం వికారచేష్టలు చెయ్యడం ఏ వ్యక్తికీ తగనివే. అయితే సందర్భానుసారం మందహాసం చెయ్యాలే కాని మరీ బిర్ర బిగిసి పెదవులు ముడుమకు కూర్చోకూడదు

మితంగా సత్యభాషణం చెయ్యాలి. దేశాంతరాలు వెళ్ళవలసివస్తే నిస్సంకోచంగా ముందడుగు వెయ్యాలే తప్ప భార్యా-బిడ్డలకు దూరం కావలసి వస్తుందేమో అనుకునేవాడు రాజసేవకు పనికి రాడు ప్రభువు మనకిచ్చిన కానుకలు ఉచితంగా అలంకరించుకుంటూ వుంటూండాలి

ఏ పరిస్థితులలోనూ వారికి అనుమానం కలిగేటట్లు చరించకుండా, వారి అభిమానం పొందడానికి ప్రయత్నించేవాడు ఎంత కాలమయినా రాజానుగ్రహం పొందుతాడు. ఇక మీరు నిశ్చింతగా వెళ్ళిరండి — అని బోధించి అగ్నిని ప్రజ్వలితంచేసి పాండవుల శ్రేయస్సును కోరుతూ, హోమం జరిపి, ద్రౌపదీ సమేతం వారిచేత ప్రదక్షిణం చేయించాడు.

ఆ ఆరుగురి నమస్కారాలు అందుకుని ధౌమ్యులవారు పాంచాలదేశంవైపు నడిచారు. పాండవులు విరాటనగరం వయిపు నడుస్తున్నారు

యమునానది దక్షిణతీరం వెంట సాగిసాగి దశార్ణదేశానికి ఉత్తరంగా పాంచాలానికి దక్షిణంగా వెడుతున్నారు. మీసాలూ, గడ్డాలూ పెరిగిపోయాయి. కట్టుబట్టలు ధూళి ధూసరితాలయాయి. నెమ్మదిగా మత్స్యదేశ సమీపంలోని జనపదంలో అడుగు పెట్టడానికి ముందు, ద్రౌపది :

మహారాజా! నేను బాగా అలసిపోయాను. ఇంక అడుగు కదపలేను, అనగా ధర్మనందనుడు · అర్జునా! ఈ రోజుతో మనం అడవి విడిచి జనపదం చేరాలి. అజ్ఞాత

వాసం ఈనాడే ప్రారంభం కావాలి. కనక ఈ ద్రుపదరాజ పుత్రిని నీ భుజస్కంధాలమీద వహించి తీసుకురా, అన్నాడు. ప్రయాణం మరికొంత సాగిన తరువాయి, ధర్మరాజు: మనం ఈ ఆయుధాలతో నగరప్రవేశం చేస్తే అందరూ భయపడతారు. పయిగా విశ్వవిఖ్యాత మయిన ఈ గాండీవం చూడగానే జనులు మనలను గుర్తుపట్టగలరు అందుచేత వీటిని రహస్యస్థానంలో వుంచి వెళ్ళాలి – అన్నాడు.

అర్జునుడు నలువంకలా చూచి:

అగ్రజా! అదిగో, వల్లకాటికి సమీపంలో జమ్మిచెట్టు. దాని పరిసరాలలో క్రూర మృగాలు విచ్చలవిడిగా చరిస్తున్నాయి; బాటకు దూరంగానూ ఉంది కనక అక్కడ భద్రపరుద్దాం - అని, ఆయుధా లన్నిటినీ కట్టగా కట్టి, నకులుని చేతికిచ్చి చెట్టుమీద ధృఢంగా బంధింప జేశాడు.

మళ్ళీ కొంతదూరం నడిచి, విరాటనగరు సరిహద్దులు చేరుతుండగా ధర్మరాజు దుర్గాస్తుతి చేస్తూ

బాలార్క సదృశాకారే పూర్ణచంద్ర నిభాననే
చతుర్భుజే చతుర్వక్త్రే పీనశ్రోణి పయోధరే!
జయా త్వం విజయాచైవ సంగ్రామేచ జయప్రదా
మమాపి విజయం దేహి వరదా త్వం చ సాంప్రతమ్

అని పవిత్ర గంగానదీ స్నానం చేసి, తర్పణాలు విడిచి, ధర్మదేవతను కూడా స్తుతించి, అజ్ఞాతవాస యోగ్యంగా తరుణ బ్రాహ్మణవేషం ధరించాడు అలానే మిగిలిన వారూ తమ తమ వేషాలు మార్చుకున్నారు

కంకభట్టువేషంలో కొలువుకూటానికి వస్తున్న ధర్మరాజును చూచి విరాటుడు - సభా సదులారా! ఇటువస్తున్న మహాపురుషుని చూశారా! వేషం విప్రసదృశంగా వున్నా, మూర్ధాభి షిక్తుడయిన మహారాజులా, దేవేంద్రునివలె కనిపిస్తున్నాడు. అదిగో మత్తేభ గమనంతో యిటే వస్తున్నాడు - అంటుండగా కంకభట్టు సభలో ప్రవేశించి:

ప్రభూ! సర్వసంపదలూ కోలుపోయిన విధివంచితుడను. మీ సేవకోసం వచ్చాను. అనగా విరాటుడు వానికి అతిధి సత్కారాలు జరిపించి కులగోత్రాలు ప్రశ్నించాడు.

ఆర్యా! నేను వైయాఘ్రపద గోత్రీక విప్రుడను. నన్ను కంకభట్టు అని లోకులు పిలుస్తారు ద్యూతవిద్యలో కుశలుడను ధర్మజుని కొలువులో ఉండేవాడిని - అన్నాడు.

అప్పుడు విరటుడు . విప్రశ్రేష్ఠా! నీకేం కావలసినా ఇస్తాను నాకు అక్షవిద్య తెలిసిన వారంటే చాలా ఇష్టం. నీకు కావలసింది కోరుకో — అన్నాడు

మహారాజా! నీచులతో నన్ను వివాదానికి దింపకూడదు. జూదంలో పందెం పెట్టిన ధనం అప్పటికప్పుడే నాకు సమర్పించాలి. ఇందుకు మీ కంగీకార మయితే మీ కొలువులో వుంటాను - అన్నాడు

అంగీకరించాడు విరటుడు

కంకభట్టు ప్రవేశించిన అనంతరం కొద్దిరోజుల వ్యవధిలో భీముడు వల్లవుడనే పేరుతో వంటలవాడుగా ప్రవేశించాడు.

అనంతరం ఒకనాడు సైరంధ్రీ రూపంలో వీధిలో వెడుతూన్న ద్రౌపదిని చూచి రాజపత్ని సుధేష్ణ పరిచారికలను పంపి లోపలకి రప్పించి, ఆమె కులగోత్రాలడిగింది.

అమ్మా! నేను సైరంధ్రీ వృత్తిలో జీవిస్తున్నాను నన్ను సత్యభామా ద్రౌపదీకూడా మెచ్చుకున్నారు. నాకు మీ దగ్గర సేవచేసే అవకాశం కల్పించండి అనగా సుదేష్ణ :

అమ్మాయీ! నీ సౌందర్యం ఈ అంతఃపుర స్త్రీ జనాన్నే వ్యామోహపరుస్తున్నది కదా! నిన్ను చూసి మా మహారాజు మనసు చలిస్తే నేనేం కావాలి ? నీ చిరునవ్వు పురుషుల నేత్రాలకు తాళ్ళుపోసి బిగించేలా వుంది, అంటూంటే ద్రౌపది .

మహారాణీ! నా భర్త లయిదుగురూ గంధర్వులు వారెప్పుడూ నన్ను కాపాడుతుంటారు ఏ పురుషుడు నన్ను కామదృష్టితో చూసినా నా భర్తల బారినుండి బయట పడడు, అని నచ్చజెప్పి ప్రవేశించింది.

అనంతరం నకులుడు గ్రంధిక నామంతో అశ్వరక్షకుడుగా, సహదేవుడు తంత్రీపాల నామంతో గోరక్షకుడుగా చేరారు.

సహదేవుడు ప్రవేశించిన అనంతరం అర్జునుడు బృహన్నలారూపంలో నాట్యాచార్యుడుగా కొలువు కుదుర్చుకున్నాడు.

జనమేజయ మహారాజా! రాజర్షియైన తృణబిందుని అనుగ్రహమూ ధర్మదేవత వరప్రభావమూ కారణంగా పాండవులు నిశ్చింతగా అజ్ఞాతవాసం సాగిస్తున్న రోజులలో ఒకనాడు అంతఃపురానికి వచ్చిన కీచకుడు ద్రౌపదిని చూసి, ఆ సౌందర్యానికి మోహితుడై, ఆమెను సమీపించి·

జగదేక లావణ్యలహరీ! నువ్వెవరి బిడ్డవు? ఇక్కడెందుకు ఈ సేవలో బ్రతుకుతున్నావు? నీ ముఖచంద్రుడు నా మనస్సాగరాన్ని ఉల్లోల కల్లోలితం చేస్తున్నాడు. కనక కలశ సదృశములయి శ్రీ సముపేతంగా భాసించే నీ సమున్నత వక్షోజాల సంఘర్షణకు అలంకారంగా మణిరత్న భూషణా లుంచాలి ఆ చక్రస్తనాలు మదనుని చేతిలోని కొరడావలె నన్ను బాధిస్తున్నాయి నీ పృథునితంబాలు నన్ను మోకరిల్లజేస్తున్నాయి. మదనుడు నన్ను దహిస్తూంటే నీ సౌందర్యం దానికి ఆజ్యధార అవుతున్నది.

నువ్వు నా భవనానికి వచ్చి అక్కడ నాతో సర్వరాజ భోగాలూ అనుభవించు అని దీనంగా కామప్రలాపం ప్రారంభించాడు.

పరిపరివిధాల నీతిబోధ చేసింది. నిజకళత్రంతో సంసారం సాగించేవాడికి యిహ పరాలలో సుఖశాంతులు లభిస్తాయని చెప్పింది.

కీచకుని మోహావేశం హెచ్చింది మాలినికి మరింత దగ్గరగా వెళ్ళాడు. అప్పుడు వాడు సింహకిశోరాన్ని సమీపించిన జంబుకంలా వున్నాడు.

మాలినీ! ఈ కీచకుడు యింత దైన్యదశలో ఎప్పుడూ పడలేదు. పీడి సంగతి నీకు తెలీదు. అనవసరంగా నన్ను తిరస్కరించి పశ్చాత్తాప పడతావు. అని పరి పరి విధాల బ్రతిమాలి ప్రయోజనం కనపడక అక్కగారి దగ్గరకు వెళ్ళి తన మనసు విప్పుకున్నాడు. ఆవిడకూడా మందలించినా వినలేదు వాణ్ణి పంపి, ఆ రాత్రి మద్యం తేవడం కోసం మాలినిని కీచక భవనానికి పంపింది.

మాలినీ దర్శనంతో మనసు చెదిరిన కీచకుని ఎలా అయినా సన్మార్గాన పెట్టాలని సుదేష్ణ. గుణశీల సంపన్నురాలిని వాంఛించే వాడి నెత్తిమీద మృత్యువు తాండవిస్తూంటుందనీ, వాడికేకాక వాడి వంశానికీ కీడు మూడుతుందనీ, కామాంధునికి యమసదనం సన్నిహిత మయినట్లే అని యెంత బోధించినా తలకెక్కని తమ్ముని సాగనంపింది

కీచకుడు తన భవనానికి వచ్చి రుచికరమయిన భోజ్యాలూ, మధురాతి మధుర పానీయాలూ చేయించి సుధేష్ణకు కబురు పంపాడు.

సుధేష్ణ నెమ్మదిగా తనకు విపరీతమయిన దాహంగా వున్నదనీ, తన తమ్ముడియింట రసభరిత మధుర పానీయా లుంటాయనీ స్వయంగా నువ్వే వెళ్ళి తీసుకు రావాలనీ అన్నది సైరంధ్రితో.

మహారాణీ! నేను నీ దగ్గరకు వచ్చిననాడే కొన్ని నియమాలు చెప్పాను. ఇప్పుడు

మీరు నన్ను ఆ సిగ్గుమాలిన వాడి యింటికి వెళ్ళమంటున్నారు. కామోద్రేకంతో వున్న ఆ నీచుడు నన్ను అవమానించడాని కిదే అదనుగా తీసుకుంటాడు అందుచేత యీ పని మరెవరికయినా నియోగించండి, అంది.

మాలినీ! వాడు నీకేకష్టమూ కలిగించడు. వెళ్ళి మద్యం తీసుకురా, అని సువర్ణ పాత్ర అందించింది.

గత్యంతరంలేక మాలిని బయలుదేరి వెడుతూ, సూర్యుని ప్రార్థించి, నేను నా భర్తలను తప్ప యితరు లెవరినీ నా మనసులోకి రానివ్వని దానినయితే, నా పాతివ్రత్యమే నాకు రక్షగా వుంచు, అంది.

భయసంత్రస్తహృదయంతో లేడిపిల్లలా కీచక భవనంలో అడుగు పెట్టింది నదీ మధ్యంలో కొట్టుకు పోయేవాడికి నావ దొరికిన ట్లనిపించింది. మాలినిని చూచిన కీచకుడికి-

మాలినీ! ఈ రాత్రి నీకు సర్వసుఖాలూ సమకూరుతున్నాయి. నా దాసదాసీజనం నీకు సేవలు చెయ్యడానికి సిద్ధంగా వున్నారు. నవరత్నాలూ పొదిగిన ఆభరణాలూ. దివ్యాంబరాలూ, నీ కోసం ఎదురుచూస్తున్నాయి అదుగో అతిమెత్తని హంసతూలికాతల్పం నీ కోసం స్వాగతం పలుకుతోంది నీ కోకిల కంఠంతో ఒక్కమాట మాట్లాడి నా హృదయ తాపం చల్లార్చు - అని అట్టహాసం చేశాడు

ఓరి దుష్టుడా! ఉత్తమవంశంలో జన్మించిన శీలవతిని నీచబుద్ధిగల నిషాదుడు పొంద లేనట్లే నువ్వు నన్ను చేరలేవు. ధర్మమార్గం విడిచి అపమార్గానపడే దురాచారులు పొందే దుర్గతి నీకు తప్పదు. దాహబాధతో వున్న మీ అక్కగారికి మద్యం కావాలంటే వచ్చాను. త్వరగా యిచ్చి పంపు, అంది.

మదిరాసవం నా దాసీలు తీసుకు వెడతారులె అంటూ కీచకుడు పట్టలేని మోహా వేశంతో మాలిని దగ్గరగా చేరి, ఆమె చీరచెంగు అందుకున్నాడు. రెండు చేతులతో వెనక్కు నెట్టింది. మూలంతెగిన చెట్టులా నేలకూలాడు కీచకుడు

ఆ అదనులో ఆమె పరగు పరుగున రాజభవనానికి చేరింది. ఆమెను వెన్నాడు తున్నాడు కీచకుడు.

సభాభవనంలో కొలువుతీర్చివున్న విరటుని సమక్షంలోనే అకార్యానికి సాహసించి బోర్లపడ్డాడు కీచకుడు.

సభాసదులందరూ కీచకుని దుర్మార్గానికి ముక్కున వేలుంచుకొని ఛీ ఛీ అన్నారు ఆ సమయానికి అక్కడకు వచ్చిన భీమసేనుడు మాలినికి జరిగే పరాభవానికి ప్రతీకారం చెయ్యాలనుకుంటూ కొద్ది దూరంలో వున్న మహావృక్షం వయిపు దృష్టి సారించగా గమనించిన ధర్మరాజు,

వల్లవా! వంటకట్టెల కోసం ఫలపుష్ప భరితమయిన వృక్షం పెకలిస్తారా? నగరం వెలుపల కావలసినన్ని ఎండుచెట్లు దొరుకుతాయి వెళ్ళి తెచ్చుకో, అని ద్వంద్వార్థ సూచకంగా పలికాడు. అన్నగారి మాటల అంతరార్థం అవగతమైన భీముడు లోలోపలే క్రోధాన్ని దిగ మ్రింగాడు కుపిత భుజంగం బుసలు కొడుతున్నట్లు నిశ్వసిస్తూ మాలిని :

మహారాజా! ప్రభువుకి తన రాజ్యంలోని ప్రజలందరిమీద సమదృష్టి వుండాలి. న్యాయమూర్తిలా అధర్మాన్ని అవరోధించాలి. సజ్జనులకు రక్షణ యివ్వాలి ఈ దుష్టుడు మీ కనుల ఎదుటనే ఎటువంటి అత్యాచారానికి ఉపక్రమించ సంకల్పించాడో చూచారు కదా! ఇటువంటి ధూర్తుల్ని దండించలేని ప్రభువు ఏలుబడిలో ప్రజలకు శాంతి వుండదు ధర్మాన్నీ, నీతిని విడవకుండా రాజ్యపాలనం సాగించే చక్రవర్తిగా ప్రఖ్యాతులయిన మీరు నాకు జరిగిన యీ అవమానానికి కారకుడయిన వాడిని న్యాయ పధాన శిక్షించండి, అని ప్రార్థించి ;

అసహాయస్థితిలో వున్న ఈ అబలను రక్షించగలవారే లేరా? విధివశాన యిటువంటి దాసీవృత్తికి పాలుపడిన నన్ను యిక్కడకూడా అవమానాల పాలుచేసే విధిని నిందించడం వినా నేను చేయగలిగింది లేదు ఈ కీచకుని స్పర్శకంటె మరణమే మేలు. కన్ను లెర్రజేసి నా భర్తలు ధనుష్టంకారం చెస్తే మహాబలులైన శత్రువులు సైతం వెన్నుజూపి పారిపోతారు ; అటువంటి భర్త లయిదుగురు వున్నా నే నీ దశలో పడడం కాల ప్రభావమే. మహారాజా! మీరు కూడ నిస్సహాయస్థితిలో పడడం నా దురదృష్టం నా భర్తలే నన్ను కాపాడలేనప్పుడు ఒకరినని లాభంలేదు - అని నిట్టూర్చి కంట తడి పెట్టింది.

సైరంధ్రీ! మీమధ్య వివాదం ఏమిటో, దాని స్వరూప స్వభావా లెటువంటివో తెలియనిదే ఎవరు మాత్రం న్యాయనిర్ణయం చేయగలరు - అన్నాడు విరటుడు.

ద్రౌపది కధా సర్వస్వం వివరించింది. అప్పుడు సభాసదులందరూ ఇటువంటి శీలవతి, సౌందర్యరాశి, యిలా అవమానం పొందడం ఉచితం కాదన్నారు.

మాలినీ! నువ్విక్కడ నిలబడటం ఉచితంకాదు. అంతఃపురానికి వెళ్ళు. భర్తృశాసనానుసారం వర్తించే స్త్రీకి సుఖశాంతులు లభిస్తాయి. కులస్త్రీకి పతిసేవకంటె, భర్తమాటకు

ఎదురు చెప్పకుండా ఆచరించడం కంటె నోములూ, వ్రతాలూ, ఉపవాసాలూ, అవసరం లేదు. శత్రువులు కల్పించే క్లేశాలకు నీ భర్తలే తలవొగ్గు తున్నప్పుడు నువ్వు ఎదురు తిరగ డం మంచిదికాదు. ఓరిమితో సర్వకార్యాలనూ సాధించవచ్చు దేనికయినా సమయం సందర్భం కలిసి రావాలి. అప్పుడన్నీ సానుకూలమవుతాయి. సంవత్సర రూప కాలచక్రం పరిభ్రమించేవరకూ ఓరిమితో వుంటే సర్వసంపదలూ లభిస్తాయి. ఓరిమి పట్టడానికి శక్తి లేక పోతే అన్నీ విపరీతాలే తటస్థిస్తాయి. అని ధర్మరాజు ధ్వని గర్భంగా పలికినా, ద్రౌపది అలానే నిలబడగా:

మాలినీ, నీకు సమయాసమయ పరిజ్ఞానం పోయింది సామాన్య స్త్రీవలె సభా మధ్యంలో రోదించడం తగనిపని ఇక్కడ రాకుమారుడు క్రీడాసక్తుడై వున్నాడు ఆయన సంతోషానికి విఘ్నం రాకూడదు. నువ్వు వెళ్ళు నీ భర్తలు గంధర్వులన్నావుగా వారే ఈ వ్యవహారం పరిష్కరిస్తారు. నిన్నవమానించినవారికి మృత్యువు తప్పదు ఇక వెళ్ళు అన్నాడు

ద్రౌపది కోపంతోనే వెళ్ళిపోయింది అంతఃపురములో అడుగుపెట్టగానే.

కల్యాణీ! ఇలా వున్నావేం? ఎందుకు శోకిస్తున్నావు? నీ కెవరు క్లేశం కలిగించారు? కన్నీరు తుడుచుకో అంది సుధేష్ణ.

నన్ను మీరు మద్యం తెమ్మని పంపారు.

నిర్జనారణ్యంలో కూడా ఏ క్రూరుడూ చేయసాహసించని అవినీతికి వాడు రాజ సభలో తలపడ్డాడు అంది మాలిని

మాలినీ! నువ్వు కోరితే వాడికి మరణదండన వేయిస్తాను. నీ వంటి ఉత్తమురాలిని పరాభవించినవాడిని ఉపేక్షించరాదు కాలం నెత్తిమీద కూర్చున్నవాడే యిటువంటి అకా ర్యాలకు దిగుతాడు. అంది సుధేష్ణ.

అమ్మా! నీ సోదరుడి జీవితం నేటితో సమాప్తం కానున్నది ఒక్కసారి వెళ్ళి కన్నులారా చూచుకో నా భర్తలలో ఒక మహావీరుడున్నాడు ఆయన ముందు నిలువగల బలవంతుడెవడూ లేడు ఈ ప్రపంచాన్నే సర్వనాశనం చేయగల మహావీరుడాయన ఆయన కామరూపధరుడు,

అని నిప్పులుక క్కే కన్నులతో అడుగులు వేసుకుంటూ తన వాసానికి వెళ్ళింది

సుధేష్ణతోపాటు అంతఃపురములోని నారీమణు లందరూ ఆమెను అనునయించడా నికి ప్రయత్నించారు కాని సైరంధ్రి ఆనాడు స్నాన పానాదులు సాగించలేదు

అక్కడ కీచకుడు మోహసాగరంలో ఆకలి దప్పులు లేకుండా ఈదులాడు తున్నాడు.

అని విని జనమేజయుడు, వైశంపాయనమహర్షీ! అసలీ కీచకు డెవరు! అని ప్రశ్నించగా -

మహారాజా! విప్ర స్త్రీకి క్షత్రియ పురుషుని వల్ల కలిగిన సంతానం సూతవంశంగా వ్యవహృత మవుతుంది. ప్రతిలోమ జాతులలో సూతులు రథకారులుగా వుంటారు పూర్వ కాలంలో యీ సూతులకు రాజవంశాలతో సంబంధబాంధవ్యా లుండేవి. అయినా వారిని సూతులుగానే వ్యవహరిస్తారు.

అయితే వీరిలో కొందరు రాజాశ్రయం పొంది రాజ్యాలు సంపాదించారు. అటు వంటి సూతులకు అధిపతి కేకయుడు వాని కిద్దరు భార్యలు అందులో మాళవి అనే భార్యకు జన్మించినవాడు కీచకుడు వీడు మహాబలిష్ఠుడు కేకయుని రెండవభార్య కూతురు సుధేష్ణ విరటుని ప్రథమపత్ని శ్వేత కోసలరాజపుత్రి. ఆమె మరణం కారణంగా విరటుడు సుధేష్ణను పట్టమహిషిగా స్వీకరించాడు ఈమెకు ఉత్తరుడు, ఉత్తర అని యిద్దరు బిడ్డలు

కీచకుడు అక్కగారిని చేరి ఈ మహారాజును సేవిస్తూ సేనాబలాన్నీ కోశాగారాన్నీ వృద్ధిచేసి పరిసర ప్రాంతాల రాజ్యాలెన్నో జయించి వచ్చాడు వీడి బలం వెయి ఏనుగులను మర్దించగలది. అందుచేత సేనాపతిగా వున్నాడు విరటునికి పదిమంది సోదరులు ఉన్నా వాదందరూ కీచకుని అనుసరించే వారే కాని, ఆజ్ఞాపించగలవారు కాదు అదీ వాడి కథ

ఇక, ఆ సాయంత్రం ద్రౌపది స్నానం చేసి ఉతికిన మడతలు కట్టి తన కార్యం సానుకూలం కావాలంటే భీమసేనుడే తగినవాడని ఇటు వడచి

భీమసేనా! నన్ను అవమాన పరచినవాడు జీవించి వుండగా నీకు నిద్ర పదు తున్నదా అనేసరికి భీముడు సింహంలా లేచాడు

కీచకవధ

సింహంలా లేచిన భీమసేనుడు ఎదురుగావున్న, ద్రౌపదిని చూశాడు ఆమె విశాల నేత్రాలు బొట బొట కన్నీరు విడుస్తున్నాయి కుపిత భుజంగంలా ఒక్క నిట్టూర్పు విడిచి ద్రౌపదిని ఓదారుస్తూ -

ఇప్పుడు నీకు కావలసిన దేమిటో చెప్పు - అన్నాడు

కన్నీరొత్తుకుని ద్రౌపది, కీచక భవనానికి వెళ్ళ వలసిన స్థితిని, అక్కడ జరిగిన కథనూ వివరించి తక్షణం కీచకుడు యమసదనానికి పోవాలంది

పాంచాలరాజపుత్రి పాండవమహిషి ఒక నీచుడిచేత పరాభూత కావడం, బధిర పంగ్వంధ, యాచక ప్రతతిని సాదరంగా పోషించే ధర్మరాజు కంకభట్టుగా విరాటుని కొలువులో పడివుండడం భీముని మనస్సులో అగ్నిగుండాలు జ్వలింపజేశాయి. క్షణకాలం ఆలోచించి :

పాంచాల రాజనందినీ! నువ్వు రేపు ఏదో ఒక విధంగా కీచకుని కలుసుకొని రాత్రికి నర్తనశాలకు రప్పించు, నిర్జనంగా వుంటుంది. కనక అక్కడ వాడిని కడతేరుస్తాను. ఇక నువ్వు వెళ్ళు - అన్నాడు.

తెల్లవారింది. రాత్రంతా నిద్రలేని కీచకుడు ఉదయమే అంతఃపురానికి వచ్చాడు, ఏకాంతంలో వున్న ద్రౌపదిని సమీపించి :

ఇప్పటికయినా నీకు కీచకుని శక్తి తెలిసి వుంటుంది ఈ విరటుడు నామమాత్ర ప్రభువు అని గ్రహించావా? అందుచేత యిప్పుడయినా నన్ను చేపట్టు దాస దాసీజనంతో మహారాణిలా సాగుతుంది నీ జీవితం - అన్నాడు.

కీచకా! మన సమాగమవిషయం మూడో కంటికి తెలియడానికి వీల్లేదు అందుకు అనుకూలంగా రాత్రివేళ నర్తనశాలకు రా - అంది చిరునవ్వుతో.

అంగీకరించాడు కీచకుడు సంతోషం నిండినగుండెతో తన భవనానికి వెళ్ళాడు. సాయం సంధ్యాకాంతులు నగరాన్ని జోకొట్టే వేళకు, కీచకుడు అలంకారాలు ముగించు కున్నాడు నెమ్మదిగా ద్రౌపది భీమసేనునికి ఈ వార్త అందించింది భీముడు రాత్రికి అవసరమయిన పథకం సిద్ధంచేసుకున్నాడు. చీకట్లు ముదురుతున్నాయి నరనశాల పరిసరా లలో జనసంచారం మాటు మణిగింది.

నెమ్మదిగా రాణివాసం నుంచి ద్రౌపది, పాకశాలనుంచి భీమసేనుడు బయలుదేరి నర్తనశాలకు చేరారు.

కీచకుడు విరహాతురుడై వున్నాడు. క్షణం యుగంగా సాగుతోంది నెమ్మదిగా నర్తన శాలకు చేరాడు. గాలి కదిలితే, ఆకు ఆడితే మాలిని వస్తున్నదని ఆశగా చూసి, నిరాశ పడుతున్నాడు వెనకచూపులు చూస్తూనే నర్తనశాలలో ప్రవేశించాడు గాఢాంధకారం నర్తనశాలలో విశ్రాంతికోసం వుంచిన పర్యంకంమీద భీమసేనుడు.

కీచకుడు పర్యంకం చేరుతూనే దానిమీద మనిషి అలికిడి గమనించి, మాలినీ! నే నెంతటి భాగ్యశాలిని! అని పొగడ నారంభించగా, మాలిని: నీ జీవితంలో ఎరుగని సుఖ సంతోషాలను రుచి చూడ బోతున్నావు కీచకా! స్త్రీ వశీకరణలో నువ్వు యింతటి ఘటికుడవని నేనెరుగను-అంటూనే భీమసేనుడు శయ్యదిగి వికటాట్టహాసం చేశాడు. జరిగిన మోసం గ్రహించి కీచకుడు కయ్యానికి తలపడ్డాడు.

కీచకా! సింహంముందు మత్తేభంకూడా నిలువలేదు! ఈ విషయం మరచిపోకు. నిన్ను ముద్దగా చేసిన వార్త విని నీ అక్కగారు సంతోషిస్తారు. మాలినికి పీడ విరగడయి ఆమె భర్తలు హాయిగా వుంటారు - అని జుట్టుపట్టి నేలపడగొట్టాడు. కీచకుడు లేచి ఎదురుగా నిలిచాడు. ఉక్కుపంజరంవంటి బాహుమధ్యంలో బంధించాడు భీముడు. కీచకుడు తప్పించు కున్నాడు. మదించిన ఏనుగుల్లా ఉభయులమధ్య పోరాటం సాగింది. భయంకర వ్యాఘ్రాల వలె పోరుతున్నారు నర్తనశాల గోడలు కదులుతున్నాయి, వారి పదఘాతాలతో.

కీచకుని రొమ్ముమీద భీముడు గుద్దుతుంటే పిడుగులు పడుతున్నట్లుంది వానిజుట్టు చేతపుచ్చుకుని మెలిదిప్పుతూ లేడిపిల్లను పట్టిన సింహంలా ఆడుతున్నాడు భీముడు. కీచకుడు చైతన్యహీను డయాడు. అంగసంధులు విడదీసి ముద్ద చేశాడు, కీచక శరీరాన్ని భీమసేనుడు.

వానిపొట్ట చీల్చి శిరస్సును అందులో దూర్చేశాడు. అంతవరకూ నర్తనశాల వెలుపల నిలిచి, ఆ ధ్వనులే వింటున్న ద్రౌపదిని సమీపించి, అగ్నిని ప్రజ్వలింపజేసి, ఆ కీచక దేహం చూపి:

ద్రౌపదీ, నీవంటి శీలవతిని కన్నెత్తిచూసే పాపికి జరిగే పరాభవం ఎలా వుంటుందో చూడు - అన్నాడు

ద్రౌపది పరమానందంతో అంతఃపురానికి చేరింది. అక్కడివారందరినీ లేపి -

పరస్త్రీ బలాత్కారానికి సాహసించే కీచకునివంటి కాముకులకు జరిగే పరాభవం చూడదలచినవారు నర్తనశాలకు వెళ్ళవచ్చు - అని చెప్పింది.

ఆందోళితహృదయులై అనేకులు నర్తనశాలకు వెళ్ళారు. ముద్దగా చుట్టిన మానవ కళేబరం వారి కంటబడింది ఏ అవయవమూ విడిగా కనబడడంలేదు అంతా ఒకటే ముద్ద. ఇటువంటి సాహసశూరకార్యం గంధర్వులు తప్ప సామాన్యులు చెయ్యలేరు - అని నిశ్చయించుకున్నారు.

నెమ్మదిగా కీచక సంహారవార్త నగరమంతా వ్యాపించింది. బంధుజనం అంతా

చేరారు తాబేలులా పడివుంది కీచకదేహం అది చూసేసరికి వారికి దుఃఖం పెల్లుబికింది కొంతసేపు ఏడిచి దహనసంస్కారానికి ప్రయత్నా లారంభించారు.

ఆ సమయంలో అక్కడకు కొంచెం దూరంలో వున్న మాలిని వారి కంటబడింది

ఆ మాలిని కారణంగానే మన సోదరుడు మరణించాడు. అందుచేత ఈమెను కూడ ఈ సేనాపతి శవంతో కట్టి దహించాలి. అప్పుడుకాని కీచక సేనాని మనస్సు శాంతించదు- అనుకుంటూ కీచకుని సోదరులు విరాటరాజుకి తమ సంకల్పం తెలియజేశారు

విషాదవార్త విని విరటుడు కొంతసేపు విచారించి, వారి సంకల్పాన్ని ఆమోదించాడు

ఉపకీచకులు తిరిగివచ్చేసరికి ద్రౌపది మూర్ఛపడి వుంది. ఆమెను కీచకదేహంతో బంధించి శ్మశానభూమికి బయలుదేరారు వారు. మార్గమధ్యంలో మాలినికి స్మృతివచ్చి, ఆర్తనాదాలు ఆరంభించింది.

పాకశాలలోవున్న భీమసేనుని చెవినిబడిందా ఆర్తనాదం తక్షణం వేషంమార్చి పాకశాల గోడదూకి, పరుగు పరుగున శ్మశానభూమికి చేరాడు

అక్కడి సమీపానవున్న ఒక మహావృక్షం మొదలంటా పెరికి, యమధర్మరాజులా నిలిచాడు. ఆ భయంకరాకారాన్ని చూసిన ఉపకీచకులు గజగజలాడిపోయారు.

ఒక్క ఊపుతో తన చేతిలోని చెట్టునే ఆయుధంగా చేసి, భీమసేనుడు కీచకసోదరు లందరినీ మర్దించి, సోదరసమేతం కీచకుణ్ణి యమసదనానికి పంపించి తృప్తిగా ద్రౌపదిని వెంటబెట్టుకుని వచ్చాడు కొంతదూరం వచ్చాక ద్రౌపదీ భీములు ఎవరిదారిన వారు నగరంలో ప్రవేశించారు.

ఉపకీచకులు మరణించారన్న వార్త నగరవాసులను దిగ్భ్రాంతులను చేసింది వారంతా మహారాజును సమీపించి, మాలినివంటి సౌందర్యరాశివల్ల జరిగిన ఈ ఘోరం మళ్ళీ జరగ కుండా ఆమెను నగరంనుండి పంపించి వెయ్యమని కోరారు. విరటుడు సుధేష్ణకు అదే కబురు పంపాడు సుధేష్ణ మాలినితో అదేమాట చెప్పగా - మరొక్క పదమూడు రోజులు గడువిస్తే తన పతుల కష్టాలు తీరి వారేవచ్చి తీసికెడతారని అర్థించింది. సరేనంది సుధేష్ణ.

దక్షిణగోగ్రహణం

అజ్ఞాతవాసం సాగిస్తున్న పాండవులను ఎలా అయినా పసిగట్టి, వారిచేత తిరిగి అరణ్యవాసం, అజ్ఞాతవాసం చేయించాలని ప్రయత్నిస్తున్నాడు – దుర్యోధనుడు.

దుర్యోధనుని యీ ప్రయత్నాన్ని సఫలం చెయ్యాలని వెళ్ళిన చారులు తిరిగి వచ్చి తమరాక చక్రవర్తికి ఎరిగించి, వారి అనుమతి పొంది సభాభవనంలో ప్రవేశించి దేశదేశాలు తిరిగినా పాండవులజాడ తెలియలేదనీ, ఆలోచించి చూడగా వారు ఈ క్లేశాలు భరించలేక మరణించి వుంటారనీ, లేకపోతే ఘోరారణ్యంలో పులులో, సింహాలో వారిని ఆరగించి వుంటాయనీ అన్నారు

అయినా మరొకవిధంగా వారిని అన్వేషించె ప్రయత్నం చేయమంటే తప్పక కొన సాగిస్తా మన్నారు

అంతలో ఒక చారుడు లేచి -

ప్రభూ, మరొక్కవిశేషం తమకు మనవి చెయ్యాలి. సింహబలుడుగా ప్రఖ్యాతుడైన మత్స్యదేశాధీశుని బావగారు కీచకుడు, ఒకానొక స్త్రీని బలాత్కరించిన కారణంగా, ఆమె గంధర్వభర్త చాటుగావచ్చి కీచకునీ, అతని సోదరులందరినీ కూడా ఒక్క రాత్రిలో యమ పురికి పంపినట్లు విచిత్రంగా చెప్పుకుంటున్నా రిక్కడి జనం, విరటుడు తమ విరోధి వర్గం వాడు కనక యిది తమకు సంతోషం కలిగించవచ్చునని విన్నవించుకున్నాను-అన్నాడు.

క్షణకాలం ఆలోచించి దుర్యోధనుడు సభాసదులను తిలకించి - పాండవులు ఎక్కడ వుండే అవకాశం వున్నదో మీరంతా ఆలోచనచేసి చెప్పండి. అరణ్యవాసం పూర్తిచేసి అజాతవాసం ముగించబోతున్నారు. అది పూర్తిఅయితే వారు ఘోరసర్పాలవలె విషం కక్కుతూ మన మీదికి వస్తారు అలా రాకుండా ఈ అజ్ఞాతవాస దీక్షా సమయంలోనే వారి జాడ పసిగట్టగలిగితే మరొక పదమూడెళ్ళు మనం నిశ్చింతగా వుండగలం - అనగా విని, కర్ణుడు సమర్థులయిన గూఢచారులను మళ్ళీ పంపాలి. ధన, కనక, వస్తు, వాహన సమృద్ధమై జనసమ్మర్దం వున్న ప్రాంతాలూ, ఋషులూ, మునీశ్వరులు వుండే ప్రాంతాలూ చూచుకుంటూ తెలివిగా వారిని గుర్తుపట్టేవారిని పంపాలి - అన్నాడు

అప్పుడు దుశ్శాసనుడు లేచి : వారి జాడ తెలుసుకు తీరాలి. ఒకవేళ మరణించినా ఆ విషయం తెలుసుకురాగల చారులను పంపాలి — అన్నాడు.

అనంతరం ఆచార్యద్రోణులు - ధర్మతత్పరులూ, మహావీరాగ్రేసరులూ అయిన పాండవులు మరణించారనుకోవడం భ్రమ. వారు సమయంకోసం నిరీక్షిస్తూంటారు కాల విలంబన చెయ్యకుండా వారిని పట్టే ప్రయత్నం త్వరగా సాగించాలి -అనగా భీష్మాచార్యుడు లేచి :

నాయనా, దుర్యోధనా! ఆచార్య ద్రోణులు యథార్థం సెలవిచ్చారు. వారు మరణించడం అసంభవం వారు నివసించే ప్రాంతంలో ప్రజలందరూ ధర్మతత్పరులుగా వుంటారు వారుండే చోట విద్వాంసులు విశిష్టపూజలు అందుకుంటూ వుంటారు పాడిపంటలు సమృద్ధిగా వుంటాయి వారున్నచోట నాస్తికులుండరు దేవతారాధనలూ, యజ్ఞయాగాది క్రతువులూ, దానధర్మాలూ విరివిగా సాగుతూంటాయి అటువంటి ప్రదేశంలో మన చారులు జాగ్రత్తగా గుర్తుపడితే వారు దొరుకుతారు - అన్నాడు

అప్పుడు కృపాచార్యుడు సుయోధనా! రాజ్యాధిపత్యం కోరేవాడు శత్రువును ఉపేక్షింపరాదు. సామాన్య శత్రువునే ఉదాసీనంగా విడిచిపెట్టరాదని నీతిశాస్త్రం చెపుతూంటే యిక పాండవులవంటి మహావీరుల విషయమై అలసభావం అసలే పనికి రాదు. అందుచేత మన ప్రయత్నాలు మనం త్వరగా సాగించాలి. అజ్ఞాతవాసం ముగిసిందో వారు పరాక్రమ విహారానికి ఉపక్రమిస్తారు ఈ లోపునే నువ్వు సైన్యాలనూ, సంపదలనూ, సమీకరించి ఉంచుకోవాలి నీతో సహకరించే వారెవరో తేల్చుకోవాలి యుద్ధం జరిగినా, సంధి కుదిరినా సేనాబలానికి సంతృప్తి కలిగించడం మన విధి. ఈ విషయమై కూడా నువ్వు అప్రమత్తుడవై ఉండడం అవసరం - అని హిత బోధ చేశాడు.

అందరి అభిప్రాయాలూ విన్న దుర్యోధనుడు లేచి -

సభాసదులారా! ఇప్పుడు నాకొక విషయం స్మృతికి వస్తున్నది ఆత్మబలం, దేహబలం, మనోబలం కల మహావీరులు నలుగురు మానవ, దైత్య, రాక్షసవంశాలలో ప్రభవించారనీ, వారు నలుగురూ సమాన శక్తిసాహసాలు కలవారనీ, ఒకరినొకరు జయించాలనే కాంక్షతో వున్నారనీ విన్నాను అందులో కీచకు డొకడు. మిగిలినవారు బలరామ, శల్య, భీములు. వీరిలో కీచకుడు మరణించాడంటే ఆ మృత్యువు భీమునివల్లనే కలిగివుంటుంది. కీచకుడు కామించిన స్త్రీ ద్రౌపది అయివుండవచ్చు. అందుచేతనే కీచకసంహారం ఎవరిచేతులలో జరిగిందో తెలియకుండా వుందని విన్నాను.

ఇంకా ఆలోచిస్తే కీచకుణ్ణి చంపినతీరు, చారుడు వర్ణించిన రీతిని చూస్తే ఎముకలు పిండిచేసి అవయవాలన్నీ పొట్టలోకి ముడిచిపెట్టినట్టు చెపుతున్నాడు. అంతటి శక్తి భీముడికే వుంది పితామహులు చేసిన వర్ణన ప్రకారం మత్స్యదేశం సుభిక్షంగా, గోసంపదలతో అలరారు చున్నట్టు వింటున్నాం. ఈ కారణాలచేత పాండవులు అక్కడే వుండాలి మనం విరాటుని గోగణాన్ని హరించడానికి బయలుదేరుదాం అప్పుడు వారు విరటునికి తోడు వస్తారు. ఆ సమయంలో మనం వారిని గుర్తించి మళ్ళీ అరణ్యానికి పంపుదాం ఒకవేళ

అక్కడి వారు లేకపోయినా విరటుడికి మన మీద చిరకాలంగా తిరస్కారభావం ఉన్నది కనుక, వానికి ప్రతీకారం చేసినట్టూ అవుతుంది. వాని గోసంపదనూ, కోశాగారాన్నీ చేపట్టనూవచ్చు ఇప్పటి కిది మన కర్తవ్యం - అని ఆసనం అలంకరించాడు.

అప్పుడు త్రిగర్త దేశాధీశుడయిన సుశర్మ లేచి —

మహారాజా ! మాకు పొరుగున ఉన్న విరటుడు ఎన్నోమారులు మామీద దాడి చేసి, చాలా క్లేశాలు కలిగించాడు. ఇప్పుడు వారిసేనాని కీచకుడు, తన సోదరులతో విహతుడయాడు కనుక నేను ప్రతీకారం తీర్చుకుంటాను. మా సేనలు మీ వెనుక నడిచి మత్స్య దేశాన్ని మీకు సామంతరాజ్యం చేస్తాయి మా ప్రతీకార వాంఛ నెరవేరుతుంది మీప్రయత్నమూ సఫలమవుతుంది - అన్నాడు

అందరూ ఆ అభిప్రాయానికి ఆమోదం తెలిపి దండయాత్రా సన్నాహాలు ప్రారంభించారు

సుశర్మ చతురంగ బలాలను వెంటబెట్టుకుని దక్షిణదిశగా విరాటనగరం సమీపించి గోగణాన్ని పట్టడానికి ముందుకు దూకాడు. గోపాలకులు హుటాహుటి విరాటుని కొలువుకూటానికి వచ్చి త్రిగర్తల దుస్సాహసం నివేదించారు.

విరటుడు తక్షణం సేనాబలాన్ని యుద్ధసన్నద్ధంచేసి, సోదరుడు మదిరాక్షుని రక్షణలో ముందుకు నడుపుతూండగా ధర్మరాజు విరాటుని చేరి -

మహారాజా! ఒకానొక మహర్షి అనుగ్రహంవల్ల నాకు ధనుర్విద్యాకౌశలం లభించింది. నాకు కూడా కవచధారణకు అవకాశంయిస్తే గోవుల పదచిహ్నాలు గుర్తుపట్టి మన సేనల్ని నడిపించగలను. పాకశాలలోని వల్లవుడూ, గోశాలాధ్యక్షుడయిన తంత్రీపాలుడూ, అశ్వపాలకుడయిన గ్రంధికుడు కూడా యుద్ధవిద్యలో నిపుణులే అని విన్నాను కనుక వారికి కూడా అవకాశం యివ్వండి - అన్నాడు

విరాటుడు తన సోదరుడయిన శతానీకుని పిలిచి, ఈ కంకభట్టుకీ, గ్రంధిక, వల్లవ, తంత్రీపాలులకూ కవచాలూ రధాలూ సమకూర్చుమని ఆజ్ఞాపించాడు.

రధాలు సిద్ధమయాయి. విరాటుడు స్వహస్తాలతో వారికి కవచాలు అందించాడు. ఆ నలుగురూ పరమ సంతోషంతో రథాలు అధిరోహించారు. విరాటుని రధం వెనుకనే వారి రథాలు సాగుతున్నాయి. వేలసంఖ్యలో రథికులూ, అశ్వబలగమూ, గజబలమూ నడుస్తూంటే పరమోత్సాహంతో సేనావాహిని నగరపొలిమేరలలో త్రిగర్తసేనను ఎదుర్కొన్నది.

సుశర్మ పరాభవం

విరాటుడు వ్యూహంపన్ని త్రిగర్త సేనలను ఎదుర్కొన్నాడు. గోగణంలో వెడుతూన్న త్రిగర్త సేనా సమూహం ఎదురుతిరిగింది. ఉభయ సేనల మధ్య పోరు ప్రారంభమయింది. అంకుశ, తోమర, ప్రాసాది ఆయుధాలతో ప్రహారాలు సాగుతున్నాయి. మహావీరులు విడిచే బాణాలు ఆకాశాన్ని కప్పేశాయి. సాయంకాలం కాకుండానే చీకట్లు క్రమ్మాయి. రణరంగమంతా ధూళిక్రమ్మింది. రథికులు రథికులతో, ఆశ్వికులు ఆశ్వికులతో, పదాతులు పదాతులతో పోరుతున్నారు.

కొద్ది ఘడియల కాలంలో రణరంగం రక్తప్రవాహంతో నిండింది. మణి, రత్నాలు పొదిగిన కుండలాలు ధరించిన శిరస్సులు నేలమీద దొర్లుతున్నాయి. మహాయోధుల సమున్నత విశాలదేహాలు సాలవృక్షాలవలె నేలకూలుతున్నాయి. కొందరు మృతి చెందుతున్నారు.

ధర్మరాజు శ్యేనవ్యూహం పన్నాడు. నకుల, సహదేవులు రెక్కలుగా, భీముడు పుచ్ఛంగా వస్తూండగా ముఖస్థానంలో ధర్మరాజే నిలిచి నడుపుతున్నాడు. వారు విక్రమించి సాగుతూంటే ఎదురు నిలిచే యోధుడే లేడు.

పోరు తీవ్రమయ్యే వేళకు ఆకాశంలో పక్షి ఎగిరే అవకాశం లేకుండా పోయింది.

అటునుంచి శతానీకుడూ, మదిరాక్షుడూ తమ సేనలకు బలోత్సాహాలు కల్పిస్తూ వస్తున్నారు.

విశాలాక్ష, సూర్యదత్తులు త్రిగర్త సేనలను చీల్చుకు పోతుంటే ఆ వెనుకవచ్చే మదిరాక్షుడు పక్కలనుంచి ప్రతిపక్షులను ఊచకోత కోస్తున్నాడు.

సేనలు భయభ్రాంతా లయాయి. వారిని వారే సంహరించుకొనే దుర్దశలోపడ్డారు.

విరాటుడు ఏకకాలంలో రెండు రథాలను నడుపుకుంటూ సుశర్మను ఎదుర్కొన్నాడు. సుశర్మ నిబ్బరంగా నిలిచి ఎదురుపోరు సాగించాడు. సింహగర్జనలూ, ఖడ్గధ్వనులూ, హయహేషలూ, గజఘీంకారాలూ భూమ్యాకాశాలను దద్దరిల్లజేస్తున్నాయి.

క్రమంగా ఆకాశంలో చీకట్లు ముదిరాయి. సంధ్యాకాంతులు సన్నగిల్లడంతో రణరంగంలో మనిషికి మనిషి కనిపించని చీకటి ముసిరింది. యుద్ధనీతి ననుసరించి విరామభేరీ మ్రోగింది. కొంతసేపటికి ధూళి అణిగి ఆకాశం నిర్మల మయింది. అష్టమీ చంద్రకాంతులు వచ్చేవరకూ విశ్రాంతి తీసుకున్న సేనలు ఆ వెన్నెల వెలుగులో యుద్ధం ఆరంభించాయి.

త్రిగర్తాధిపడయిన సుశర్మ తన కడగొట్టు తమ్మునితో విరటుని మీదికి నడిచాడు. సుశర్మ బాణధాటికి విరటుని రథాశ్వాలు నేలకూలాయి. రథపార్శ్వ రక్షకులు నిహతులయారు విరటుడు సుశర్మకు చిక్కిపోయాడు. అంతటితో మత్స్యసేనలు హాహారవాలు ప్రారంభించడం చూసి ధర్మరాజు భీముని పిలిచి, ఇంతకాలం మనకు ఆశ్రయమిచ్చిన చక్రవర్తి ఆపదలో పడ్డాడు. నువ్వు తక్షణం వెళ్ళి ఆయనను విడిపించు-అనడంతో నకుల, సహదేవులు వెంటరాగా భీముడు సమీపంలోవున్న మహావృక్షాన్ని పెకలించబోయాడు. అది చూసి ధర్మరాజు వారించి, నాయనా! ఈ పని చేసినట్లయితే నీవు భీమసేనుడవని గుర్తుపట్టరా? - అని హెచ్చరించడంతో భీముడు, నకుల సహదేవులను చక్రరక్షకులుగా వుంచుకుని సుశర్మమీదికి నడిచాడు

నడుస్తూనే మహాయోధు డెవడయినా వుంటే తనతో పోరుకు సిద్ధం కమ్మన్నాడు. సుశర్మ సోదరసహితుడై ఎదురురాగా ముందువచ్చిన సహస్రాధిక సైనికులను నేలకూల్చాడు. అది చూసి తన సోదరులూ భీముని చేతులలో నిహతులవుతారేమోనని భయం కలిగి, సుశర్మ బాణవర్షం కురిపిస్తూ భీముని నిరోధించబోయాడు భీముడు విక్రమించడంతో విరాటుని సేనలు ఉత్సాహంతో పోరు సాగించడానికి ఉద్యుక్తమయాయి.

సహదేవుడూ, ధర్మరాజూ సుశర్మకు ఎదురు నడిచారు. సుశర్మ విడిచిన బాణాలు ధర్మరాజు రథానికి పూన్చిన గుర్రాలను నేలకూలుస్తున్న సమయంలో భీమసేనుడు విక్రమించి సుశర్మ సారధినీ, పృష్ఠరక్షకులనూ హతమార్చాడు. రథహీనుడయిన సుశర్మ మీదికి మది రాక్షుడు విజృంభించడంతో విరటుడు బంధవిముక్తుడై గదను చేబూని సుశర్మపై తిరగబడ్డాడు. ఆ దాడికి తట్టుకోలేక సుశర్మ పలాయనమంత్రం పఠించాడు.

వెన్ను చూపి పారిపోయే సుశర్మను ఉద్దేశించి - రణరంగంలో వెన్ను చూపడానికి వెనుదీయనివాడివి యుద్ధానికి వచ్చావా? సిగ్గుచేటు. సేనలనూ, పరివారాన్నీ సంగరభూమిలో విడిచిపోవడం రాజలక్షణం కాదు. నిలబడి పోరాడు - అని గర్జించడంతో, సుశర్మ సేనలోని రథయూథాధిపతి భీముని కెదురువచ్చి నిహతుడయాడు.

భీముడు పరుగుపరుగున పోయి సుశర్మను పట్టుకొని నేల పడగొట్టాడు; మూర్ఛితుడయాడు సుశర్మ. అంతలో త్రిగర్తసేనలు వెనుదిరిగాయి.

విరాటుని గోగణం మత్స్యదేశం వైపు మరలింది. సుశర్మను తాళ్ళతో కట్టి రథం మీద పడేసి భీముడు విరటుని దగ్గరకు తెచ్చి, వీనికి జరగవలసిన ప్రాయశ్చిత్తం చెప్పమన్నాడు

అప్పుడు ధర్మరాజు భీమసేనునివైపు తిరిగి - వల్లవా! సుశర్మను విడిచిపెట్టు, అన్నాడు.

సుశర్మను విడిచిపెడుతూ భీమసేనుడు - ఓరీ, నువ్వు సర్వరాజ సభలకూ పోయి "విరటుని దాసుడిని" అని చెప్పుకో, పో - అని విడిచేశాడు సుశర్మ సిగ్గుతో తలవంచు కొని విరటుని పాదాలమీద వాలి క్షమాభిక్ష నర్థించి తన దేశానికి తిరుగుముఖం పట్టాడు.

సుశర్మను పరాజితునిచేసి, తనకు బంధవిముక్తి కలిగించి, గోసంపదను తరలించిన కంకభట్టుకూ, వల్లవుడికీ, గ్రంధిక, తంత్రీపాలులకూ కృతజ్ఞత తెలుపుతూ వారిని సము చితంగా సత్కరించడానికి సంకల్పించాడు విరటుడు

అక్కడికక్కడే కొలువుదీర్చి-కంకభట్టూ, మహావీరులై విక్రమించిన మీరు నా ధన, ధాన్య, సంపదలన్నిటికీ అధికారులు. చీనీ చీనాంబరాలనూ, రత్నరాసులనూ, దాసీజనాన్నీ మీకు అర్పిస్తున్నాను మీ మనసు దేనిని కోరితే అది అర్పించడానికి సన్నద్ధుణ్ణి-అన్నాడు విరటుడు

మహారాజా! మీ విజయం కంటె మాకు కావలసింది లేదు. మీరు చూపే ఆదర గౌరవాలకు మాకు చాలా ఆనందంగా వుంది. మీరు ప్రభువుగా వుండడమే మేము కోరు తున్నాం. ఇంతకుమించి మే మేమీ కోరడం లేదు. మనమిప్పుడు వేగరులగు దూతలను నగరానికి పంపి విజయోత్సవసన్నాహాలు సాగించమని చెప్పాలి. ముందు జరుగవలసిన పని అది. అక్కడ మీరు మమ్మ సత్కరించవచ్చు - అన్నాడు ధర్మరాజు.

ఆ సలహాప్రకారం విరటుడు తన పరివారంలో త్వరితగతిని పోయే దూతలను నగరానికి పంపి, విజయవార్తతో ఉత్సవావసర కార్యక్రమాలు కొనసాగించుమన్నాడు

ఉత్తర గోగ్రహణం

అటు సుశర్మను విరాటనగరానికి దక్షిణదిక్కుగా పంపిన మరునాడే దుర్యోధనుడు ఉత్తరదిశగా విరాటనగరానికి సేనలతో వచ్చాడు. భీష్మ, ద్రోణ, కృపా శ్వత్థామాదులూ, దుశ్శాసన, కర్ణ, వికర్ణ, వివింశతి, శకుని, చిత్రసేన, దుర్ముఖాదులూ దండయాత్రలో అగ్ర భాగాన నిలిచారు.

నగరం పరిహద్దులలో ఉన్న గోష్ఠాగారంలో మేతవేసే సహస్రాధిక గోగణాలను తరలించడానికి వారు ప్రయత్నించగా, అడ్డుకున్న గోపాలకులు వారిధాటికి నిలువలేక రథా రూఢులై నగరంలోని రాజభవానికి వచ్చి,

రాజనందనా! కురుసేనలు మనగోసంపదను హరించడానికి వచ్చాయి. మీరు తక్షణం వచ్చి, ఆ గోగణాలను స్వాధీనం చేసుకుని, సేనలను తరిమి కొట్టండి

మీ ధనుర్వీణానాదం శత్రుశ్రవణాలను దద్దరిల్ల జెయ్యాలి - అని ఉత్తరకుమారునికి నివేదించారు

అప్పటికి అంతఃపురంలో స్త్రీజనమధ్యంలో వున్న ఉత్తరుడు మహోత్సాహంతో ధనుస్సు చేబూని · నేను కురుసేనను చెల్లాచెదురు చేయగలను. వారందరూ నన్ను చూసి అర్జునుడని భయపడేట్లు విక్రమించగలను. కాని నాకు సారథి లేడే! అందరూ దక్షిణ గోగ్రహణానికి వెళ్ళారు కదా-అని తటపటాయిస్తూంటే, అక్కడవున్న బృహన్నల మాలినిని పక్కకు పిలిచి :

మన అజ్ఞాతవాస సమయం నిన్నటితో ముగిసింది. నా శాపకాలమూ సమాప్త మయింది. అందుచేత నువ్వు ఉత్తరుడి దగ్గరకు వెళ్ళి, పాండవ మధ్యముడయిన అర్జునునకు బృహన్నల సారథ్యం చేసేవాడనీ, వీనిని సారధిగా గ్రహిస్తే విజయం మనదే అనీ చెప్పు- అన్నాడు.

మాలిని తిరిగివస్తూనే - రాజకుమారా! ఇంతకాలంగా మన నర్తనశాలలో ఉత్తరకు నాట్యం నేర్పుతున్న బృహన్నల యిదివరలో ఎన్నో సందర్భాలలో అర్జునునికి సారథ్యం వహించాడు. మహాధనుర్వేత్తలవద్ద అస్త్రవిద్యలో, సారథ్యంలో శిక్షణపొందాడు అందుచేత బృహన్నలను సారధిగా తీసుకెళ్ళు - అంది.

ఉత్తరుడు వకాలున నవ్వి - మాలినీ! అంతటివాడయితే నపుంసకత్వం ఎందుకు సిద్ధిస్తుంది? అయినా నువ్వు చెబుతున్నావు కనక సారథ్య సామర్థ్యం ఉంటే నా రథానికి గుర్రాలను పూన్చమని చెప్పు - అనగా, మాలిని - మన ఉత్తర మాటమీద బృహన్నలకు ఆదరం ఎక్కువ. అందుచేత ఆమెచేత కబురు పంపు - అంది.

ఉత్తరుడు ఉత్తరను పిలిచి బృహన్నల దగ్గరకు పంపాడు. పరమ సంతోషంతో ఉత్తర నర్తనశాలకు వచ్చింది.

ఏవమ్మా! అకాలంలో యిలా వచ్చావు - అని అడిగాడు.

ఆచార్యా! మన గోసంపదను కౌరవులు హరించుకు పోతున్నారు. వారిని ఎదు ర్కొని మన గోగణాలను మరలించుకు రావడానికి మా అన్నయ్య వెళ్ళాలి. అయితే వాని రథానికి సారధిలేక ఆగిపోయాడు. సైరంధ్రి వచ్చి మీ శక్తిసామర్థ్యాలను చెప్పింది.

మీరు సారథ్యం వహిస్తే మా గోసంపద మాకు లభిస్తుంది నా కోరిక మన్నించండి - అని ఉత్తర కోరడంతో, బృహన్నల ఆమె వెంట బయలుదేరాడు.

ఉత్తరుడు సంతోషంతో స్వయంగా బృహన్నలకు కవచం తొడిగాడు బృహన్నల రథాన్ని సిద్ధంచేశాడు. ఉత్తరుడు రథం అధిరోహించాడు రథం కదులుతూండగా ఉత్తర వచ్చి కౌరవవీరుల తలపాగాకుచ్చులు బొమ్మ పొత్తికలకు తెచ్చిపెట్టండి - అంది

మీ అన్నగారు కౌరవులను జయిస్తే వారి తలపాగా కుచ్చులు తేవడం అంత కష్ట మయిన విషయంకాదు - అని బృహన్నల రథాన్ని ముందుకు సాగించాడు.

జనం చూస్తూండగా రథం తీవ్రవేగంతో నగరవీధులు దాటేసింది. కన్నుమూసి తెరిచేలోపల రాజధాని ప్రధానద్వారం దాటి కౌరవసేనకు అల్లంతదూరంలో ఉంది.

ఎదురుగా మహారథిక పరివేష్టితమయిన సేనావాహినిని చూస్తూనే ఉత్తరుడు -

బృహన్నలా! రథం ఆపుచెయ్యి. భీష్మ, ద్రోణ, కృపాది ధన్వినికరాభీలంగా, దుర్యోధన గ్రీష్మాదిత్య పటుప్రతాప విసరాకీర్ణమై, వివిధశస్త్రాస్త్రవిదులతో వున్న ఈ సేనను ఎదిరించే శక్తి నాకు లేదు. పయిగా నాన్నగారు నన్ను నగరరక్షణలో నియోగించారే కాని ఈ దాడిని ఎదుర్కోమని చెప్పలేదు. మన రథాన్ని వెనక్కి తిప్పెయ్యి - అని గజగజలాడు తూంటే, అర్జునుడు :

రాకుమారా! క్షత్రియు డయినవాడు విజయాన్నో, వీరమరణాన్నో వరించాలే తప్ప వెన్నుచూపి పోరాదు. మనమింకా వారితో తలపడనే లేదు వారి బలమెంత వున్నదో చూడలేదు. అంతేకాక - నువ్వు అంతఃపుర స్త్రీజనమధ్యంలో ఎంతో పరాక్రమ ప్రదర్శన సామర్థ్యం కలవాడిలా మాట్లాడావు ఇప్పుడిలా వెళ్ళిపోతే నగర నారీజనం అంతా నవ్వుల పాలు చేస్తారు.

అంటూండగా ఉత్తరుడు .

బృహన్నలా! రథాన్ని మరలించు. బతికుంటే బలుసాకు తిని గడపవచ్చు. వృథాగా ఎందుకు ప్రాణాలు వదులుకోవడం - అని రథం దిగి, పలాయనం ఆరంభించాడు.

అది చూసి బృహన్నల రథం ఆపి, కిందికి దిగి, గబగబ నాలుగడుగులు వేసి, ఉత్తరుని పట్టుకున్నాడు.

ఆ సన్నివేశాన్ని తిలకిస్తున్న కౌరవసేనలోని పెద్దలందరూ ఆశ్చర్య, సంతోషాలలో మునిగిపోయారు.

ఎర్రని చీర కట్టుకుని స్త్రీరూపంలో వున్న యీ సారథి, నిస్సందేహంగా అర్జునుడే అయివుంటాడని పెద్దలు భావించారు. అర్జునుడయితే అలా నపుంసకుడుగా ఎందుకుంటాడని సామాన్యు లనుకున్నారు.

ఆ నడకనూ, ఆజానుబాహువులనూ, ఆకారాన్నీ చూసినవారు నిస్సందేహంగా అతను అర్జునుడే అని నిశ్చయించారు.

ఇక్కడ అర్జునుడు ఉత్తరుని నెమ్మదిగా రథం దగ్గరకు తెచ్చి మీది కెక్కించి :

వృథాగా భయపడి శత్రువులకు వెన్నుచూపకు ఈ స్థితిలో నగరానికి వెడితే అందరూ అపహసిస్తారు - అంటూనే రథాన్ని శ్మశానం దగ్గర శమీవృక్ష సమీపానికి నడిపించి ——

రాజనందనా! ఈ చెట్టెక్కి దానిమీద వున్న గాండీవ ధనుస్సు నా కందియ్యి, యుద్ధం నేను చేస్తాను. యుద్ధసమయంలో నా చేతికి నీ ధనుస్సాగదు - అంటూండగానే :

ఈ జమ్మిచెట్టుమీద శవం వున్నదని వూరంతా చెప్పుకుంటున్నారు రాజకుమారుడి చేత శవాన్ని ముట్టిస్తావా - అన్నాడు ఉత్తరుడు.

నేనంతటి అమాయకుణ్ణిగాదు. నీ చేత మృతకళేబరం పట్టించను. పాండవులు అజ్ఞాతవాసానికి వెడుతూ తమ ఆయుధాలన్నీ యీ చెట్టుమీద వుంచారు ఎక్కు-చెట్టెక్కి అందులో గాండీవం నా చేతికియ్యి!

అని పరి పరి విధాల చెప్పగా, ఉత్తరుడు సందేహనివృత్తి కోసం అడిగిన ప్రశ్నలకు జవాబుగా తానే అర్జునుడననీ, కంకభట్టు ధర్మరాజనీ, మాలిని ద్రౌపది అని అంతా వివరించాడు

ఉత్తరుడు జమ్మిచెట్టెక్కి శస్త్రాలు బంధించిన మోపు విప్పాడు. అతని కనులు మిరుమిట్లు గొలిపేలా ఆ బాణాసనాలన్నీ త్రాచుల్లా మెరుస్తూ కనిపించాయి వాటన్నిటి వివరాలూ అడిగాడు

బంగారు పూలతో అలంకృతమయి, హరితారుణ కాంతు లీనుతూ సువర్ణమయ సూర్య చిహ్నాలున్న ఆ ధనుస్సు గాండీవం. హేమలతల్లా గోచరిస్తూ లక్షల సంఖ్యలో ఉన్న ఆ తూణీరాలే నా అక్షయబాణాలు - వాటిని నా కందియ్యి!

ఆదిలో యీ గాండీవాన్ని చతుర్ముఖుడు వెయ్యి సంవత్సరాలు తనే వినియోగించి, ప్రజాపతికిచ్చాడు. ఆయన అయిదువందల మూడు సంవత్సరా లుంచుకొని ఇంద్రుని

కిచ్చాడు. దేవేంద్రుని హస్తాలలో యిది ఎనభై అయిదే ళ్ళున్నది. అది సోముడు గ్రహించి అయిదువందల వర్షాలుంచుకొని వరుణుడికి కానుకగా యిచ్చాడు. వరుణుడి దగ్గర నుంచి అగ్ని మైత్రీచిహ్నంగా బహూకృతి పొందాడు. ఖాండవవన దహన సమయంలో నాకు బహూకరించాడు. ఇది నా చేతులలో అరవై అయిదు సంవత్సరాలుటుంది.

ఇక నువ్వడిగిన అర్జునుడి పది పేరులూ – అర్జున, ఫల్గుణ, కిరీటి, శ్వేతవాహన, కృష్ణ, జిష్ణు, బీభత్స, విజయ, సవ్యసాచి, ధనంజయ. ముందు ఆ ధనుస్సు అందించు – అంటూ ఆ వివరాలన్నీ చెప్పి ధనుస్సు గ్రహించాడు. ఉత్తరుడు చెట్టు దిగుతూనే అర్జునునికి అభివాదంచేసి, నన్ను మన్నించు అన్నాడు

అర్జునుడు నవ్వుతూ ఉత్తరుని వెన్నుతట్టి, నువ్వు సారథ్యం వహించి, రథాన్ని కురుసేన ముఖంగా నడిపించు. వారిని నిర్జించి, మన పరాక్రమం ప్రదర్శిద్దాం అన్నాడు రథం సాగుతోంది

విజయశ్రీ

అర్జును డిక్కడ యిలా ఉత్తరునితో సన్నాహాలు చేస్తుండగా అక్కడ కురుసేనలో కలకలం బయలుదేరింది వచ్చేవాడు అర్జునుడయితే ఆ కౌంతేయుడికి తగినశాస్తి చేయడానికి నిశ్చయించుకున్నారు దుర్యోధనశతం. వీరిలా ప్రతాపవాక్యాలు పలుకుతూంటే, ద్రోణాచార్యులు భీష్ముని చూస్తూ నర్మగర్భంగా –

ఏమి సాహసంగా వస్తున్నాడు: అహంకారం కాకపోతే కురువీరులకు ఎదురుగా వస్తాడా? వీడి ఆకారం చూస్తూంటే ఇంద్రునివలె వున్నాడే, అనేసరికి భీష్మాచార్యులవారు:

శత్రువును ఎదుర్కొనడానికి తగిన సమయం వచ్చింది. అడ్డంకులన్నీ తీరిపోయాయి ఇంక ఎదిరికి భయపడవలసిన పనిలేదు – అని సమాధాన మిచ్చాడు అంతతో అజ్ఞాతవాస సమయం చెల్లినందువల్లనే అర్జునుడు నిర్భయంగా వస్తున్నాడని అర్థమయింది, ద్రోణాచార్యునికి

మత్తేభయూథాలను చూసిన సింహంలా మన సేనమీదికి వస్తున్నాడు అర్జునుడు. రుద్రదేవుని ఎదిరించి నిలిచిన ఈ కౌంతేయుని ఎదిరించగల సామర్థ్యం మనవారిలో ఎవరికుంది – అని ద్రోణు డంటూండగానే, కర్ణుడు అడ్డుకొని:

ఆచార్యా! మీరెప్పుడూ శత్రువులను ప్రశంసించడానికే అలవాటు పడ్డారు. వచ్చెడివాడు ఫల్గుణుడయినా, మరెవడయినా వానిని నిర్జించడానికే నే నున్నాను మీరు నిశ్చింతగా ఉండండి – అన్నాడు.

అప్పుడు దుర్యోధనుడు – పితామహా! అజ్ఞాతవాస సమయం పూర్తికాకుండా అర్జునుడు వస్తున్నాడు. నిజంగా వచ్చేది అర్జునుడే అయితే నిరభ్యంతరంగా మళ్ళీ వారు అడవులకు పోవలసిందే కదా? అనడంతో, భీష్మాచార్యుడు. నాయనా! సుయోధనా! కళ కాష్ఠ, ముహూర్త, దిన, పక్ష, మాస, ఋతు, వత్సరరూపంలో కాలచక్రం భ్రమిస్తున్నది. కాలగమనంలో పక్షాల, మాసాల హెచ్చుతగ్గులను సరిజెయ్యడానికి కాలజ్ఞులయిన కార్తాంతికులు రెండున్నర సంవత్సరాల కొక అధికమాసం వస్తుందన్నారు. అలా గణిస్తే, యిప్పటికి పదమూడేళ్ళు నిండగా, అయిదు మాసాల పన్నెండురోజులు అధికంగానే గడిచాయి.

ఇక ఆ మీమాంస విడిచిపెట్టి, యుద్ధానికి సిద్ధం కండి జయాపజయా లెలా తిరిగినా, యుద్ధం క్షాత్రధర్మం. ఇష్టమయితే యిప్పుడే వారి అర్ధరాజ్యం వారికిచ్చి సంధికి సిద్ధపడు లేదా . . . అంటూండగానే దుర్యోధనుడు

సంధి మాట అనవసర మన్నాడు,

అయితే నాయనా! మనసేనలో నాలుగవ భాగాన్ని ముందుగా హస్తినాపురానికి పంపు. మరొక నాలుగవవంతు సేనతో గోగణాలను తరలించు. మిగిలిన వారితో మనం ఆ యోధుని ఎదుర్కొందాం - అన్నాడు

అందరూ సరే అన్నారు

అనంతరం భీష్మాచార్యులు తన సేనను చూస్తూ –

ఆచార్యద్రోణులు సేనామధ్యంలో వుంటారు అశ్వత్థామ వామపార్శ్వంలోనూ, కృపాచార్యులు దక్షిణభాగంలోనూ వుంటారు. కవచధారియై కర్ణుడు సేనాగ్రంలో నిలుస్తాడు. యోధులందరూ అర్జునుని ఎదుర్కొంటారు - అని సేనలను వజ్రగర్భ, వ్రీహిముఖ, అర్ధచక్రాంత, మండల వ్యూహాలతో నిలిపి, అన్నిటిక వెనుక ఆయన నిలిచాడు సేనాసమూహం అంతకూ వెనుకవున్న ఆ కురువృద్ధుని పతాకంమీది తాళధ్వజం మహోన్నతంగా అందరికీ కనిపిస్తూ ఆనందం కల్గిస్తున్నది

శమీవృక్షం మీంచి దిగుతూ ఉత్తరుడడిగిన ప్రశ్నకు జవాబుగా అర్జునుడు - రాకుమారా! ఒకప్పుడు మా అన్నగారి ఆజ్ఞానుసారం నేను దేవలోకానికి వెళ్ళాను. అప్పుడొకనాడు ఊర్వశి తన నృత్యకౌశలం ప్రదర్శిస్తున్నది. ఆమె కళాకౌశలానికి ఆశ్చర్యపడుతూ నేను కన్నార్పకుండా చూస్తూవున్నాను. కొంతసేపయాక ఆమె దృష్టి నా మీదనే నిలిచింది

నృత్యం ముగిసేవరకూ ఆమె చూపులు నామీద వున్నట్లు నాకు తెలీదు. ఆ రాత్రి నేను సుఖనిద్రలో వుండగా ఆమె వచ్చి నన్ను లేపి, తన వాంఛ తీర్చమంది నేను తెల్ల బోయాను. ఆమెమీద నాకు మాతృగౌరవం, ఆమె నృత్యకళమీద అభిమానం కలిగాయే తప్ప మరొక ఊహ లేదన్నాను. తన కోరికను నిరాకరించినందుకు ఆమె కోపంతో నన్ను నపుంసకుడవు కమ్మని శపించింది.

తిరువాయి ఈ వార్త తెలిసిన దేవేంద్రుడు, ఈ శాపం నీకు అజ్ఞాతవాస సమయంలో వరంగా వినియోగపడుతుంది, విచారించకు - అని ఆశ్వాసన చేశాడు. అదీ నా కథ. ఇక రథాన్ని పోనియ్యి. అదిగో కురుసేన సర్వసన్నద్ధమయివుంది ఇక క్షణం ఆగకు రథాన్ని త్వరితంగా సాగించు - అన్నాడు.

ఉత్తరుడు పగ్గాలు సడలించాడు. రథాశ్వాలు వాయువేగం పుంజుకున్నాయి. అర్జును డొక్కసారి గాండీవ ధనుష్టంకారంచేసి, దేవదత్తం పూరించాడు ఆ శంఖ ధ్వనికీ, జ్యావల్లీ నాదానికీ ఉత్తరుడు బెంబేలుపడి, కూలబడ్డాడు. మహావేగంతో వెళుతూన్న గుర్రాలు కాళ్ళు వణికి ఆగిపోయాయి.

ఎదురుగా కురుసేనలోని మహాయోధులందరూ కంపించిపోయారు వారి సర్వాంగాలూ స్వేదపూరితా లయాయి. వచ్చేవాడు అర్జునుడే అని గ్రహించారు యుద్ధంమీద ఎవరికీ ఉత్సాహం కనిపించడంలేదు. అందరి ముఖాలలోనూ భీతి తాండవిస్తోంది. అశ్వ, గజ బలాలు రోదనధ్వానాలే చేశాయి సేనకు పార్శ్వాలనుంచి కుక్కలూ, నక్కలూ మొరగడం మొదలుపెట్టాయి పయిన కాకులూ, గ్రద్దలూ ఎగురుతున్నాయి

తన సేన పరిస్థితిని చూసి భీష్మాచార్యులు వారందరికీ ధైర్యం కలిగిస్తూ ముందుకు సాగించాడు.

అర్జునుడు ముందుగా భీష్మ ద్రోణుల పాదాలమీదికి రెండేసి బాణాలు నమస్కార సూచకంగా విడిచి, మరో రెండేసి శరాలు చెవుల ప్రక్కగా కుశలప్రశ్న లడుగుతున్నట్లు విడిచి ముందుకు వచ్చాడు.

కౌంతేయుడు చూపిన గౌరవానికి ఆ గురు, కురు వృద్ధు లుభయులూ ఎంతో ఆనందించారు

అర్జునుడు ఉత్తరునికి ధైర్యం కల్పించి రథాన్ని ముందుకు నడిపించాడు. యుద్ధం ప్రారంభమయింది.

కురుసేనలు గోగణాలను తరలించుకుపోతున్న దిశగా రథాన్ని సాగనిచ్చి వారి ప్రయత్నం విఫలంచేసి మహాయోధులతో యుద్ధానికి తలపడ్డాడు.

మహారథికులు ఒక్కొక్కరుగా అర్జునుని ఎదుర్కొన్నారు. గాండీవం నుంచి వెలువడే శస్త్రాల తాకిడికి తట్టుకోలేక వారు పరాఙ్ముఖు లవుతున్నారు అశోకవృక్షం విరగబూసి రక్తారుణకాంతు లీనుతున్నట్లు యోధుల శరీరాలు అర్జునుని వాడిబాణాలతో తూట్లు పడి రక్తధారలతో రాజిల్లుతున్నాయి సేనాసముద్రాన్ని రెండుపాయలుగా చీలుస్తూ అర్జునుని రథం సాగుతున్నది

కర్ణార్జునులమధ్య ముఖాముఖీ పోరాటం ఆరంభమయింది. కర్ణుని అనుసరించివచ్చిన బలగమంతా నేలకూలడంతో కుపితుడై కర్ణుడు వాడి బాణాలతో అర్జునుని గుర్రాలనూ, శ్వేతనాన్నీ గాయిపరిచాడు. అంతతో అర్జునుడు మరింత రోషంతో కర్ణుని మీదికి శరవర్షం సాగించాడు మళ్ళీ అటు దుర్యోధనుని ఎదుర్కొని వివిధశస్త్రాలతో వేధించడం మొదలుపెట్టగా సుయోధనుడు రథం వెనక్కు తిప్పేశాడు. అలా ఒక్కొక్కరినీ పరాభూతులను చేసి ఇంక సంగరక్రీడ కట్టిపెట్టే తలంపుతో ఇంద్రదేవతాకమయిన సమ్మోహనాస్త్రం ప్రయోగించాడు.

కురుసేనావాహిని చాపచుట్టగా నేలవ్రాలింది అందరికీ స్మృతి తప్పింది అప్పుడు ఉత్తరుని పిలిచి,

తక్షణం వెళ్ళి తలపాగాలు కోసుకురా. అదిగో సుయోధనుడూ, అశ్వత్థామా చుట్టిన పాగాలు నల్లగా కనిపించేవి. కర్ణునిది పచ్చగా వుంటుంది ద్రోణ, కృపులు చుట్టిన పాగాలు తెల్లగా వుంటాయి ఆ ముందుకుపోయి భీష్మాచార్యుల కోసం ప్రయత్నించకు. ఆయినను ఈ అస్త్రం బంధించదు త్వరగా పోయిరా - అన్నాడు అర్జునుడు

ఉత్తరుడు చకచక సాగి వారి వారి పాగాలిచ్చులు ఉత్తరించి, వచ్చి రథమెక్కాడు. అరునుడు గోగణాలతో విరాటనగరంవైపు తిరిగాడు

అప్పటికి తెలివి వచ్చిన సుయోధనుడు తిరిగి యుద్ధసంకల్పముతో చూడగా, భీష్మాచార్యులు తమ వారికి జరిగిన పరాభవం వివరించి సేనలను హస్తినాపురానికి తరలించాడు

కల్యాణవేదిక

అర్జునుడు తన రథాన్ని శ్మశాన సమీపంలో శమీవృక్షం దగ్గర ఆపించి గాండీవం మళ్ళీ యథాస్థానంలో వుంచమని, రథానికి అలంకృతమయిన కపికేతనం స్థానంలో సింహధ్వజం కట్టించాడు. రథం కొంతదూరం సాగాక –

రాకుమారా! మన గుఱ్ఱాలు బాగా అలసి వున్నాయి వాటికి కొంత విశ్రాంతి అవసరం కనుక మన గోపాలకులు ముందుగా నగరానికి వెళ్ళి నీ విజయవార్త తెలిపి తగు సన్నాహాలు చేస్తారు - అన్నాడు

ఉత్తరుని ఆజ్ఞానుసారం గోపాలకులు తరలి వెళ్ళారు. ఉత్తరుడు రథాశ్వాలను విప్పి విశ్రాంతిగా సరోవర సమీపాన విడిచాడు.

సరే —

అటునుంచి నగరానికి తిరిగివచ్చిన విరాటరాజు కొలువుదీర్చి, తన విజయగాథా గానం చేసే వంది, మాగధులను సంతుష్టులను చేసి, ఉత్తరు డేమయాడని అడిగి, వివరం తెలుసుకొని, వెలవెలబోయే ముఖంతో మంత్రులవైపు తిరిగి తక్షణం సేనలను ఉత్తరునికి సాయంగా పంపమన్నాడు పుంస్త్వమయినా లేని బృహన్నల సారథ్యంలో వెళ్ళిన తన కుమారు డీ పాటికి ఏమయి వుంటాడో అని భయపడుతూ ఉండడం గమనించి, ధర్మరాజు -

మహారాజా! బృహన్నల సారథ్యంలో మీ కుమారుడు విజయ శ్రీయుతుడై మన గోగణాలను తరలించుకు వస్తాడు - అని అంటూండగానే ఉత్తర దిక్కునుంచి వచ్చిన గోపాలుడు విజయవార్త నివేదించాడు. ఆ వార్తాహరుడిని రత్నభూషణాలతో బహూకరించి, నగరమంతా అలంకరించి విజయోత్సవం ఏర్పాటు చేయుమన్నాడు.

ఆ సంతోషంలో కంకభట్టును పిలిచి కొంతసేపు జూదం ఆడదాం పాచికలు తెమ్మన్నాడు

మహీపతీ! జూదం ఆడి ధర్మరాజంతటివాడు సర్వం కోలుపోయిన విషయం మీరు వినే వుంటారు. సామాన్య స్థితిలోనే జూదం నిషిద్ధం. ఇప్పుడు మీరు మాంచి ఉత్సాహంలో వున్నారు. అందుచేత అసలే ఉచితం కాదన్నాడు - ధర్మరాజు. విరటుడు బలవంతం చేశాడు, ఆట సాగించి తీరాలని, సైరంధ్రిని పిలిచి పాచికలు తెమ్మన్నాడు

ఆట కొంత సాగాక - మా ఉత్తరుడు కురుసేనను జయించడం చాలా ఆశ్చర్యకర మయిన విషయం ... అంటూ ప్రసంగిస్తూంటే, కంకభట్టు అడ్డుతగిలి బృహన్నల సారథిగా వుంటే ఎవరయినా విజయం సాధించి తీరుతారు - అనగా, ఇంతవరకూ విజయలక్ష్మి సారథిని వరించడం నేను వినలేదు. పయిగా మా ఉత్తరుడి విజయాన్ని నువ్వు విశ్వసించలేక పోతున్నావు — అన్నాడు

నిజమే మహారాజా! బృహన్నల సామర్థ్యం అటువంటిది. ఇంద్రసారథి మాతలి,

అర్జున సారది కృష్ణుడు కూడ బృహన్నల సారథ్యంతో తూగలేరు - అంటూంటే విరటుడు క్రోధంతో చేతిలోవున్న పాచిక విసిరాడు ఆ దెబ్బకు ధర్మజుని నుదురు చిట్లి రక్తం చిమ్మ డం గమనించి పక్కనే నిలబడిన సైరంధ్రి త్వరత్వరగా తన పైట చెంగుతో ఆ రక్తం తుడిచి తడిగుడ్డతో నుదురు తుడుస్తూంటే, విరాటుడు తెల్లబోయి సైరంధ్రీ! ఏమిటి నువ్వు చేస్తున్న పని - అనగా,

ఉత్తమవంశ సంజాతుడూ, శీలవంతుడూ అయిన మహా పురుషుడాయన. అటు వంటి ఉత్తమ పురుషుని రక్తబిందువులు యీ భూమిమీద ఎన్ని పడతాయో అన్ని సంవత్స రాలు అనావృష్టిపీడ తగులుతుంది. కనక మీ రాజ్యానికి అటువంటి పీడ తగులకూడదని ఈ పని చేశానంది

ఇలా సంభాషణ సాగుతూండగా, రాకుమారుడు కోట గుమ్మం దగ్గర విజయోత్సా హంతో నిలిచి వున్నాడని కబురు వచ్చింది.

తక్షణం లోపలకు తీసుకు రమ్మన్నాడు విరటుడు. ప్రతీహారి వెళ్ళబోతూండగా, కంకభట్టు వానిని పిలిచి - కొద్దిక్షణాలు బృహన్నల లోపలకు రాకుండా చూడు. నా నుదుట యీ రక్తం చూస్తే, అతనికి నా మీద గల గౌరవంతో ఆవేశపడి ఏ సాహసమయినా చేయ వచ్చు నన్నాడు

కంకభట్టు మాట ప్రకారము అర్జునుని ద్వారంలోనే నిలిపి, ఉత్తరుని లోపలకు తెచ్చారు

రాగానే కొడుకును కౌగలించుకొని విజయవిశేషాలడిగాడు, విరటుడు.

మహారాజా! ఒక మహా పురుషుని అనుగ్రహ విశేషంవల్ల నేనీ విజయం సాధించాను ఆయన రేపు మన నగరానికి వస్తారన్నాడు.

విరటుడు యుద్ధవిశేషా లడుగుతూంటే ఉత్తరుడు క్షణ క్షణం ఆ మహాపురుషుని పొగడుతూ, యుద్ధవార్తలు వివరించాడు

అనంతరం వచ్చిన బృహన్నల సాభిప్రాయంగా కంకభట్టును చూచి, అందరి దగ్గరా సెలవు తీసుకొని, అంతఃపురానికి వెళ్ళి ఉత్తరకు బొమ్మ పొత్తిక లందించాడు.

చీకటి పడ్డాక భీమసేన, ధర్మరాజులు రహస్యంగా కలుసుకొని, ఆ మరునాడు తమ తమ స్వస్వరూపాలు విరటునికి ఎరిగించడానికి పథకం సిద్ధం చేశారు.

ఉషోరాగాలు ఉదయాచలంమీద నడయాడే సమయానికి వారందరూ విధ్యుక్త కర్మలు నిర్వర్తించి, తెల్లని వస్త్రాలు ధరించి, ముందుగా కొలువుకూటానికి వచ్చారు

ధర్మరాజు విరటుని సింహాసనం అధిష్ఠించాడు. సోదరులందరూ రాజమిత్రు లలంకరించే ఆసనాలమీద వున్నారు

అప్పుడు సభాస్థలికి వచ్చిన విరటుడు తన సింహాసనం మీద వున్న కంకభట్టును చూచి, ఆశ్చర్యమూ క్రోధమూ పెల్లుబకగా:

కంకా! నాతో ద్యూతక్రీడ సాగించే నువ్వు ఈ ఆసనం అధిష్ఠించడంలో ఆంత ర్యం? అని అడుగగా, పార్శ్వాన వున్న అర్జునుడు.

త్యాగశీలుడూ, నిస్స్వార్థసేవా పరాయణుడూ, నియమపరుడూ, శస్త్రాస్త్రవిదుడూ అయిన ఈ మహాపురుషుడు ఇంద్రసింహాసనం కూడా అధివసించడానికి అర్హుడు

విరాటరాజా! ఉదయారుణ కిరణాలతో భాస్కరుడు ప్రపంచాన్ని కాంతిమయం చేస్తున్నట్లు, తన దానత్యాగాలతో ఆర్జించిన యశశ్చంద్రికలతో సర్వ ప్రజాహృదయాలనూ ఆహ్లాదమయం చేసే పాండవజ్యేష్ఠుడీయన. క్రోధ ద్వేషాలను దరిజేరనీయని ఈ ధర్మ జుడు అంటూాండగానే విరటుడు ఆశ్చర్యంతో-అయితే మిగిలిన పాండవులూ, ద్రౌపదీ, అని అర్థోక్తిలో ఆగాడు.

మహారాజా! సైరంధ్రిని బలాత్కరించ సాహసించిన కీచకుని సోదర సమేతం హత మార్చిన పాకకళాకోవిదుడు భీముడు. అశ్వపాలకుడు నకులుడు. గోపాలకుడు సహదేవుడు విశాలనేత్రాలతో, శుచిస్మితవదనంతో అలరారే సైరంధ్రి ద్రౌపది - అని అర్జునుడు అనగా-

ఈ బృహన్నల అర్జునుడు అని భీమసేనుడు కూర్చున్నాడు.

ఔను మహారాజా! అంటూ ఉత్తరుడు తండ్రిని సమీపించి, మొన్న గోగ్రహణంలో కురుసేనలను చెల్లాచెదరు చేసిన మహాయోధుడీయనే అని చేతులు జోడించాడు

విరాటుడు వినయాంజలిబద్ధుడై ధర్మరాజును సమీపించి;

ఆర్యా! ఈ రాజ్య సర్వస్వాన్ని మీకు సమర్పిస్తున్నాను. నా ముద్దులబిడ్డ ఉత్తరను మీ ధనంజయునికి వధువుగా స్వీకరించండి అన్నాడు.

రాజా! మీ ఉత్తరను నేను నా బిడ్డగా చూస్తూ విద్య నేర్పాను. కనక ఆమెను నా కోడలుగా స్వీకరిస్తాను. గురుశిష్య బాంధవ్యం పితా సుత సమంగా ఉండాలే కాని

ప్రేయసీ ప్రియులుగా మారరాదు. మారితే మామధ్య విద్యాదానం కంటె మరొక దుర్భల వ్యాపారం యిదివరకే వుండి వుంటుందని లోకులు ముక్కున వేలువేసుకుంటారన్నాడు. పాండవుల ధర్మపరాయణత్వానికి సంతోషించి విరటుడు అంగీకరిస్తూ, బంధు బాంధవులందరికీ ఆహ్వానపత్రికలు పంపాడు

పాండవులు విరాటనగరంలో బహుసత్కారాలు పొంది, ఉపప్లావ్యంచేరి అక్కడ ప్రజల ఆదర సత్కారాలతో సంతుష్టచిత్తులయి వున్నారు.

విరటుని ఆహ్వానం అందుకుని కాశీరాజు శైబ్యుడూ, పాంచాలాధిపతి ద్రుపదుడూ, ఇతర మిత్రరాజులూ విరాటనగరానికి తమ తమ పరివార సేనాసమేతం విజయంచేశారు. వార్త అందగానే కృష్ణుడు, బలరాముడూ, సాంబ, సాత్యకి, అక్రూర, కృతవర్మ ఆదిగాగల యాదవ ప్రముఖులతో సుభద్రనూ, అభిమన్యునీ వెంట బెట్టుకుని, అంతవరకూ తమ నగరంలో వున్న ఇంద్రసేనాది పాండవ రధసారధులతో చేరారు అంధక, వృష్ణి, భోజ వంశీయులయిన రాజులందరూ వివాహ మహోత్సవం తిలకించడానికి వచ్చారు.

విరాటనగరం అంతా పెండ్లి వేడుకలతో అలరారుతున్నది. వచ్చిన అతిధులకూ, బంధువులకూ, వారి వారి అర్హతలను అనుసరించి విడిది మందిరాలు ఏర్పాటు చేశారు. ఎవరికీ ఏ లోటూ రాకుండా స్నాన, పాన, భోజన, తాంబూలాదులు సకాలంలో సాదరంగా అందుతున్నాయి

నగరం మంగళవాద్యాలతో ముఖరిత మవుతున్నది. గీత వాద్య సహకారంతో నృత్యగోష్ఠులు సాగుతున్నాయి. కంకణస్వనాలూ శింజినీనిస్వనాలు, మణికింకిణీబద్ధ కాంచీ నూపురరవాలు, మంజీర మృదుశబ్దాలూ, మధుర మధురంగా మదవతీమణుల మనోహర సంభాషణలూ, మణిమయ కర్ణభూషణాలను పరిహసించే విశాల వినీల నేత్రకాంతులు....చిరుగంటల సవ్వడిలా వినీవినిపించని మంజులహాసాలు ....

నగర నారీజనం అంతా పెండ్లి పేరంటంతో క్రిక్కిరిసి వున్నది అటు సుధేష్ణా దేవి సర్వాలంకార భూషితయై, కొత్తనగకట్టుతో కుమార్తెను అలంకరించి పెండ్లిపీటల మీదకు తీసుకొని వచ్చింది. అలంకారా లంతగా లేకపోయినా తన నిసర్గ సౌందర్యశోభతో ద్రౌపదీ దేవి మహిళాలోకానికి శిరోభూషణంగా వెలుగుతూ అభిమన్యుని వెంట సుభద్రతో కల్యాణ వేదిక చేరింది

లోకకల్యాణ కాంక్షాపరుడయిన వాసుదేవుని సమక్షంలో, వేదవిదుల మంత్ర పూత

నాదాలలో, మంగళవాద్య ఘోషలో అభిమన్యుడు ఉత్తరగళసీమలో మాంగల్య తంతువు బంధించాడు. ఉత్తర సిగ్గుతో వంచిన మోములో విరిసిన చిరునవ్వు కాంతులు అభిమన్యుని పాదాలమీద పారిజాతాలు వర్షించాయి.

విరాటపర్వం సమాప్తం

మూలభారతంలో పర్వవిభజన

అరణ్యపర్వం : మూలంలో మూడవ పర్వాన్ని వనపర్వం అన్నారు. ఇందులో అరణ్య, కిమ్మీర వధ, అర్జునాభిగమన, కైరాత, ఇంద్రలోకాభిగమన, నలోపాఖ్యాన, తీర్థయాత్ర, జటాసురవధ, యక్షయుద్ధ, నివాతకవచ, అజగర, మార్కండేయ సమాఖ్య, ద్రౌపదీ-సత్యభామా సంవాద, ఘోషయాత్ర, వ్రీహిద్రౌణిక, ద్రౌపదీహరణ, జయద్రధ విమోక్షణ, కుండలాహరణ, ఆరణేయ పర్వాలు 17,220 శ్లోకాలకు పైగాను ఉన్నాయి

విరాటపర్వం : మూలంలో పాండవ ప్రవేశ, కీచకవధ, గోహరణ, వైవాహిక పర్వాలతో 2,260 శ్లోకాలకు పైబడి వుంది.

భారతం

ద్వితీయ సంపుటం

ఉద్యోగ భీష్మ ద్రోణ కర్ణ శల్య ఇత్యాది పర్వాలు

ఉషశ్రీ పురాణపండ

ప్రచురణ :

కార్యనిర్వహణాధికారి

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి.

1981

విషయ వివరణము

* * *

సారపు ధర్మమున్ విమలసత్యము పాపముచేత బొంకుచే
పారము పొందలేక చెడబారినదైన అవస్థ దక్షులై
వ్వార లుపేక్షసేతు రది వారలచేటగు గాని ధర్మని
స్తారకమయ్యె సత్యశుభదాయక మయ్యెను దైవ
ముండెడున్.

ఉద్యోగపర్వం

ఇందులో

ఉద్యోగ భూమి

మానవ జీవిత మహేతిహాసం మహాభారతం
భారత గంగా స్రవంతిలో మణికర్ణికా ఘట్టం
ఉద్యోగపర్వం

రాయబార రూపంలో రాజనీతి
విదురుని ఉపదేశంలో లోకనీతి
సనత్సుజాతుని నోట ఆత్మజ్యోతి

ఈ పర్వంలో గ్రహించి దర్శించాలి. అందుకే

రామాయణంలో 'సుందరకాండ' వలె భారతంలో ఉద్యోగపర్వం నిత్యం చదువుకోవాలి; ఆత్మ ఉన్నతి, మనోవికాసం సాధించడానికి.

ఇందులో నలుగురు రాయబారులు వస్తారు.

వ్యవహారజ్ఞానం లేకుండా నిజాన్ని నిష్ఠురంగా చెప్పడమే, తెలిసిన రాయబారి ద్రుపద పురోహితుడు.

కర్ర విరగకుండా, పాము చావకుండా మంత్రాంగం నడిపే రాయబారి సంజయుడు.

త్రాచుపామును బలమయిన కర్రతో నడ్డి విరగబొడిచే రాయబారి వాసుదేవుడు.

విరిగిన మనసులను మరింత విరిచే అవివేక రాయబారి శకుని కొడుకు ఉలూకుడు.

ఈ నలుగురి రాయబార విధానాలనూ పరిశీలిస్తే ఈ నాటి ప్రపంచ రాజకీయాలలో వీరిని మించిన ప్రవృత్తికల రాయబారి కనిపించడు.

అందుచేత రాజకీయవేత్త లందరూ యిది చదవాలి, ఎప్పటికప్పుడు బుద్ధికి పదును పెట్టడానికి.

ప్రజాక్షేమాన్ని కాంక్షించే రాజకీయ వర్గాల వారందరూ విధిగా నిత్యం పారాయణం చెయ్యాలి విదురనీతి; ఇది విద్యార్థు లందరికీ అవశ్య పఠనీయం.

అనిత్యమయిన పాంచభౌతిక దేహంకోసం అనవసర యాతనలుపడే వారందరికీ జ్ఞాన నేత్రం ప్రసాదించి, ఆత్మ జ్ఞాన జ్యోతిని దర్శింపజేస్తాడు యీ పర్వంలోనే సనత్సుజాతుడు.

ఇన్ని నిక్షేపించిన వ్యాసమహర్షిని స్మరించి చదవండి.

— ఉషశ్రీ

ప్రాంశుపయోదనీలతనుభాసితు ఉజ్జ్వలదండధారు సిం
గాంశుజటాచ్ఛటాభరణు ఆగమపుంజ పదార్థతత్త్వ ని
స్సంశయకారు కృష్ణమృగచర్మ కృతాంబరకృత్యు భారతీ
వంశవివర్ధనున్ త్రిదశవందితు సాత్యవతేయు గొల్చెదన్.

మధుర గంభీర వచశ్శ్రీయుతుడు, కథాకథన దక్షుడు వైశంపాయనుడు ఆది, సభా, అరణ్య, విరాటపర్వాలు ముగించి ఉద్యోగపర్వం ఆరంభించాడు.

జనమేజయ మహారాజా !

వైభవోపేతంగా ఉత్తర వివాహం జరిగింది అభిమన్యునితో. పెండ్లి వేడుకలు సాగుతున్నాయి పరమసంతోషంగా.

ఒకనాటి మధ్యాహ్నవేళ భోజనానంతరం బంధు మిత్ర రాజులందరూ సముచిత సల్లాపాలు సాగిస్తున్నారు. కొంతసేపు సాగనిచ్చి వాసుదేవుడు గొంతు సవరించి :

మిత్రులారా ! అనడంతో అందరి దృష్టులూ ఆయనమీదికి నడిచాయి.

ఆ సభలో పెద్దవారయిన విరాట ద్రుపదులు ఉన్నతాసనాలమీద ఉన్నారు. వారి ప్రక్కనే వసుదేవుడు, బలరాముడు, కృష్ణుడూ వున్నారు. ఆవంక సాత్యకి, భీమార్జున, నకుల, సహదేవులు, యదువంశీయులయిన సాంబ, ప్రద్యుమ్నులు, విరాటరాజ కుమారులు, అభిమన్యుడు, ఉపపాండవులు ఆసీనులయారు. ఆ మహాయోధుల రత్నభూషణ కాంతులు నక్షత్రరోచు లీనుతున్నాయి.

చిరునవ్వులు చిందే కృష్ణునివదనం తిలకిస్తున్న వీరందరూ సావధాను లయినట్లు గ్రహించి శ్రీకృష్ణుడు :

పెద్దలూ పిన్నలూ బాగా ఆలోచించి నిర్ణయించవలసిన విషయం ఇది.

మాయాతంత్రం తెలిసిన శకుని దుర్యోధనుని పక్షాన జూదం ఆడి ధర్మరాజును ఓడించి వీరి రాజ్యం అపహరించిన విషయం మీ అందరికీ తెలుసు. వారు చేసింది అన్యాయం ; అయినా జూదనియమం ప్రకారం పాండవులు అరణ్యవాసం, అజ్ఞాతవాసం పూర్తిచేశారు.

ప్రపంచాన్ని జయించగల శక్తిసామర్థ్యాలు కల వీరు ధర్మదీక్షతో యీ క్లేశాలు సహించారు. మనందరి మాటా ఎలాఉన్న అజ్ఞాతవాస సమయాన వీరు పడ్డ బాధలు విరాట

రాజుకి తెలుసు. ఈ బాధలన్నీ ఎందుకు పడ్డారు వీరు!

తమ రాజ్యభాగం తమకు సక్రమంగా లభించాలని కదా!

ఇప్పుడు మనం అటు దుర్యోధనుడికీ, యిటు ధర్మరాజుకీ కష్టం కలగని రీతిలో న్యాయంగా ఈ సమస్యను పరిష్కరించాలి. ధర్మానికి విరుద్ధంగా ఏది జరిగినా ధర్మరాజు భరించలేడు.

వాస్తవం చూస్తే రణరంగంలో పాండవులను కౌరవులు జయించలేరు. కనుకనే కుతంత్రాలతో వారు వీరిని వంచించారు.

ఈనాడు వీరి తండ్రి రాజ్యం వీరికి రావాలి. అంతేకాదు, వీరు స్వయంగా జయించిన భూ భాగాన్నే వీరు కోరుతున్నారు.

యత్తు స్వయం పాండుసుతై ర్విజిత్య
సమాహృతం భూమిపతీ న్నిపీడ్య
తత్ప్రార్థయంతె పురుషప్రవీరాః
కుంతీసుతా మాద్రవతీ సుతౌచ ॥

పోగా —

చిన్ననాటి నుంచీ వీరిని ఎలాఅయినా హతమార్చాలని వారు పన్నిన పన్నాగాలూ, సాగించిన కుట్రలూ లోకానికి తెలిసినవే.

వీరి ధర్మదృష్టీ వారి లోభబుద్ధీ మీ రెరుగుదురు. ఇప్పటికీ దుర్యోధనుడు తన మనసు మార్చుకోకపోతే వారికి యమసదనమే శరణ్యం.

యుద్ధం సిద్ధమయితే వారి బలంముందు వీరు ఆగుతారా! అని సందేహించ వలసిన అవసరం లేదు. మిత్రరాజులతో కలిసి శత్రునాశనం చెయ్యగలరు వీరు.

ఇప్పుడే మనం యుద్ధం ప్రకటించవచ్చు. కాని అక్కడి వారి అభిప్రాయం తెలుసు కోకుండా నిశ్చయించడం రాజనీతి కాదు.

ధర్మశీలంతో అప్రమత్తంగా, దూతకృత్యం నడపగల ఉత్తమపురుషుని పంపి వారి ఆలోచన గ్రహించి రమ్మనాలి. అనంతరం మన కర్తవ్యం నిర్వర్తించవచ్చు, అని సదస్యులను చూస్తూ అన్నాడు కృష్ణుడు.

బలరాముడు

కృష్ణుని ప్రసంగం విని బలరాముడు:

మిత్రులారా! మా తమ్ముడు ధర్మార్థయుక్తంగా చెప్పిన విషయాలు మీరు విన్నారు. అలా జరిగి వీరి రాజ్యం వీరి కిచ్చినట్లయితే మనందరం సంతోషిస్తాం.

మనం పంపే దూత వున్నాడే, వాడు చాలా వినయంగా ఎవరి మనసుకీ నొప్పి కలగకుండా మాట్లాడ గలగాలి.

జూదం విషయం చూస్తే ధర్మరాజుకి కుతూహలం ఉన్నంత కౌశలం లేదు. కనక శకుని జయించాడు. అది వారి దోషం కాదే! ఓడుతున్న కొద్ది ఆవేశం పెరిగి ఒడ్డుతూ వచ్చాడు ధర్మరాజు.

ఆ విషయం యిప్పు డనవసరం. మన దూత చాలా సౌమ్యంగా శాంతచిత్తంతో సంధికి ప్రయత్నించాలి. యుద్ధంవల్ల ఉభయులూ నష్టపోతారు, అన్నాడు.

సాత్యకి

బలరామా!

మనిషి ప్రకృతిని బట్టి మాటకూడా ఉంటుంది. మీ అంతఃకరణను మీరు విశదం చేశారు సంతోషం.

ప్రపంచంలో శూరులూ వీరులూ వున్నట్లే దుష్టులూ మూర్ఖులూ వున్నారు. మానవ జాతి ఉన్నంతకాలం వీరుంటారు. చెట్టుకు రెండు కొమ్మలుంటే అందులో ఒకటే పుష్పించి ఫలించవచ్చు. రెండవది ఫలించక పోవచ్చు. ఒక కుటుంబంలో కొందరు బలిష్ఠులు పుట్టి ఒకడూ అరా నపుంసకులూ పుట్టవచ్చు.

ఇంతకూ మీ మాటలలో తప్పుపట్టడం నా ఉద్దేశం కాదు. ఆ మాటలు వింటూ మౌనంగా కూర్చున్నారే, వీరిని చూసి బాధపడుతున్నాను.

జూదంలో కౌశలంలేని ధర్మరాజును పట్టుగట్టుకు పిలిపించి, ఓడించారు కదా వారు. అది ధర్మమనీ, వారు దోషులు కారనీ ఎలా అనగలిగారు మీరు.

మన దూత వారి సభలో వినయంగా చేతులుకట్టుకు నిలబడి మాట్లాడవలసిన అవసరం లేదు. తల వంచడం అనేది క్షత్రియుడు చేసే పనికాదు. అక్కడున్న భీష్మ, ద్రోణ విదురాదు లెవరూ వీరి రాజ్యం వీరి కిప్పించే ప్రయత్నం చేస్తున్నట్టు వినబడదు.

రణరంగంలో ధనుస్సు ధరించి నిలిచి ఆ దుర్మార్గులందరినీ బంధించి యీ పాండవాగ్రజుని పాదాలమీద పడవేస్తాను. అది యీయనకు నచ్చకపోతే వారందరినీ యమలోకం పంపుతాను.

గాండీవం ధరించి అర్జునుడు
గదాదండంతో భీమసేనుడు
సుదర్శనధారియై వాసుదేవుడు

విరాట, ద్రుపద, ధృష్టద్యుమ్న, నకుల సహదేవాదులను ఎదిరించి పోరగలవారెవరు!

ఇక మహాయోధుడు అభిమన్యు డున్నాడు, ఉపపాండవు లున్నారు.

ప్రద్యుమ్న, గద, సాంబులు యమ సూర్య అగ్ని సదృశులు. ఇందరం యుద్ధం సాగించి దుర్యోధన శకుని కర్ణులను సంహరించి ధర్మరాజును పట్టాభిషిక్తుని చేస్తాం.

ధృతరాష్ట్రుడు వీరి రాజ్యం వీరికివ్వాలి. అందుకోసం దీనంగా యాచన చేయ నవసరం లేదు. కౌరవులు ఈ దారికి అంగీకరించకపోతే రణరంగంలో శాశ్వత నిద్రకు సిద్ధం కావాలి, అన్నాడు.

ద్రుపదుడు

సాత్యకీ! నీ ఆలోచన చక్కగా ఉంది. శాంతచిత్తంతో దుర్యోధనుడు వీరిరాజ్యం వీరి కివ్వడు. పుత్రప్రేమ కారణంగా ధృతరాష్ట్రుడూ యిందుకు సుముఖంగా ఉండడు.

భీష్మ ద్రోణులంటావా!

కౌరవుల కృపతో బ్రదుకుతున్నారు కనుక మాట్లాడరు. శకుని, కర్ణులు మూర్ఖంగా దుర్యోధనుని అనుసరిస్తారు. అందుచేత బలరాముని అభిప్రాయం ప్రయోజనకరం కాదు.

దుర్బుద్ధి, క్రూరుడూ అయిన దుర్యోధనునిముందు వినయమూ, శాంతమూ పనికిరావు.

గాడిదలముందు వినయమూ, గోవులదగ్గర క్రౌర్యమూ ఎంత ప్రయోజనకరమో దుర్యోధనునితో సౌమ్య వ్యవహారమూ అంతే!

మధురంగా వినయంగా భాషించేవారిని అసమర్థు లనుకుంటారు మూర్ఖులు, అటువంటి వారు దుర్యోధనాదులు.

ముందుగా మనం మిత్రదేశాల రాజుల దగ్గరకు దూతలను పంపి సేనాబలం సమీకరించాలి.

ముందుగా కోరిన వారికే సాయపడడం ఉత్తమ క్షత్రియ ధర్మం. ఈ పాటికే దుర్యోధనుడు ఈ ప్రయత్నంలో ఉండవచ్చు.

ఇక —

హస్తినాపురం వెళ్ళి దూతకృత్యం సాగించడానికి విద్వాంసుడూ, వ్యవహార కుశలుడూ అయిన మా పురోహితులను పంపవచ్చు. అక్కడ ఎవరితో ఏం చెప్పాలీ అనేది మనం విశదం చేద్దాం అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు

మహాశయులారా! ద్రుపద మహారాజు సూచన సముచితంగా ఉంది. నీతికోవిదులు కూడా హర్షిస్తారు ఈ మాటలు.

ఇటు పాండవులు అటు కౌరవులు ఉభయులూ మనకు సమానులే. వారికీ వీరికీ నష్టం కష్టం కలగని దారి మనం అనుసరించాలి, అంటూ ద్రుపదుని వైపు తిరిగి:

మీరు వయస్సులో జ్ఞానంలో మాకంటె పెద్దలు. ధృతరాష్ట్రుడు కూడా మిమ్మ గౌరవ భావంతో చూస్తాడు. కృప ద్రోణులకు మీతో స్నేహం ఉన్నది.

అందుచేత సముచిత సందేశంతో మీరు దూతను పంపండి. మీ అభిప్రాయాన్ని మేమందరం అంగీకరిస్తాం. దుర్యోధనుడు మన సూచనానుసారం ధర్మపథాన నడిచినట్లయితే ప్రజాక్షయం ఉండదు.

ఈ ఉభయ వంశాలమధ్య సౌహార్దం వెల్లి విరుస్తుంది.

అలా జరగక —

లోభం అహంకారం వదలక మన మాట కాదన్నాడా! మన సంగ్రామ సన్నాహం ఉండనే ఉన్నది. ఈ గాండీవి పరాక్రమిస్తే కురువంశం మిగలదని అందరూ ఎరుగుదురు.

వివాహ శుభకార్యం పేరిట వచ్చి చాలా రోజులయింది మాకింక సెలవిప్పించండి అన్నాడు.

యదువంశీయు లందరూ విరటుని సత్కారాలందుకుని రథాల మీద బయలు దేరారు.

అనంతరం విరాట ద్రుపదులతో ధర్మరాజు సంప్రదించి రాజులందరి దగ్గరకూ దూతలను పంపాడు.

ఇది తెలిసిన దుర్యోధనుడు తన దూతలను దేశదేశాల రాజుల దగ్గరకు పంపాడు.

రాయబారి

ధర్మరాజు అభిప్రాయం సమగ్రంగా తెలుసుకుని ద్రుపదుడు తన పురోహితుని రావించి :

విప్రవరా !

భూతకోటిలో ప్రాణం కల జీవి శ్రేష్ఠం. ప్రాణికోటిలో వివేచనకల బుద్ధిజీవి శ్రేష్ఠం. ఈ జీవులలో మానవుడు ఉత్తముడు. మానవులలో వేదవేదాంగ విషయ పరిజ్ఞానం కలవాడు సర్వోత్తముడు. తెలిసిన ధర్మం ఆచరించేవాడు మరీ శ్రేష్ఠుడు. అటువంటి వారు మీరు. శుక్ర బృహస్పతి సములు. మీకు దుర్యోధనుని బుద్ధి తెలుసు.

ధర్మజుని నడవడీ ఎరుగుదురు.

విదురుని వంటి విద్వాంసుడు చెప్పినా వారి చెవికెక్కలేదు.

అందువల్లనే శకునిచేత జూదంలో మోసగింపజేసి వీరిని యిన్ని అవస్థల పాలు చేశారు.

వారి జీవితధ్యేయం మోసం!

అటువంటి వారు వీరి రాజ్యం వీరికిస్తారనే నమ్మకం లేదు.

అయినా మన ప్రయత్నం మనం చేయడం ధర్మం. ఈ విషయాలన్నీ మనసులో వుంచుకుని మీరు ధృతరాష్ట్రునితో మాట్లాడాలి ఈ వ్యవహారంలో ఆలస్యం మనవారికే మేలు. ఎందుకంటే సేనాబలం సమకూర్చడానికి వారికంటే మనకు వ్యవధి కావాలి.

మీ మాటలలో కురువంశీయుల కీర్తి ప్రతిష్ఠల ప్రశంస ఉండాలి. అదే సమయంలో పాండవుల బాధలూ వర్ణించాలి. అప్పుడు వారి మనస్సుమారినా ఉభయులూ అదృష్టవంతులు

ఎంత ఆతతాయి లక్షణాలున్నా వారు మీవంటి విద్వాంసులను బాధించరు. పైగా రాయబారిగా వెడుతున్నారు కనక ఏ ప్రమాదమూ లేదు.

రేపు పుష్యమీ నక్షత్రం, జయ ముహూర్తంలో బయలుదేరండి, అన్నాడు, ద్రుపదుడు.

ఇది అంకురార్పణ.

ద్వా ర క

హస్తినాపురానికి రాయబారిని పంపి యితర దేశాల చక్రవర్తుల దగ్గరకు దూతలను పంపి అర్జునుడు స్వయంగా ద్వారకానగరం చేరాడు.

అదే సమయానికి దుర్యోధనుడూ వచ్చాడు. బంధుత్వం కారణంగా వా రుభయులూ శ్రీకృష్ణుని శయన మందిరం ప్రవేశించారు.

అప్పటికింకా ఆయన నిద్రలో వున్నాడు.

తలవైపున ఉన్న ఆసనంమీద దుర్యోధనుడు కూర్చున్నాడు.

పాదాలవద్ద వినయంగా నిలబడ్డాడు పార్థుడు.

కొంతసేపటికి వాసుదేవుడు నిద్రలేచి కనులు తెరిచాడు.

ఎదురుగా అర్జునుడు కనిపించాడు.

లేచి కూర్చొని యిటు తిరిగేసరికి దుర్యోధనుడు కనిపించాడు. చిరునవ్వుతో ఉభయుల కుశలం అడిగాడు.

అప్పుడు దుర్యోధనుడు :

కృష్ణా! నీకు మా ఉభయ కుటుంబాలతో స్నేహమూ, బాంధవ్యమూ బలీయమయినవే. అయితే ముందుగా నేను వచ్చాను. రానున్న సంగ్రామంలో సహాయం కోరడానికి, ముందు కోరినవారికే సాయపడడం సత్పురుష లక్షణం. ఈ సదాచారాన్ని నువ్వు గౌరవిస్తావని నా నమ్మకం, అన్నాడు.

నవ్వు రాజిల్లెడు మోముతో వాసుదేవుడు :

దుర్యోధనా! రావడం మాట ఎలా ఉన్నా ముందుగా నేను అర్జునుని చూశాను నా సహాయం మీ ఉభయులకూ ఉంటుంది. ముందు బాలుర కోరిక తీర్చాలని శాస్త్రం ఘోషిస్తున్నది. ఈ విషయం నీకూ తెలుసు, కనక అర్జునుని కోరిక తీర్చి తరువాయి నీ విషయం.

బలిష్ఠులూ, యుద్ధప్రియులూ, అయిన నారాయణ గోపాలురు అసంఖ్యాకంగా వున్నారు నా సేనలో. వారందరూ కావాలా?

ఆయుధం పట్టకుండా మాట సాయం చెయ్యడానికే నిశ్చయించుకున్న నేను కావాలా! అన్నాడు.

అర్జునుడు : నాకు నువ్వే కావాలి.

దుర్యోధనుడు : నీ సేనను నాకు పంపించు, అనగా అంగీకరించాడు వాసుదేవుడు.

దుర్యోధనుడు సంతోషంతో బలరామునిచేరి అర్థించాడు. అప్పుడు బలరాముడు:

దుర్యోధనా!

మా అభిమన్యుని వివాహమహోత్సవ సమయంలో అక్కడ విరాటరాజు భవనంలో జరిగిన సంగతులు నీ చెవిని పడి వుంటాయి. నా మాటలు మా కృష్ణునికి నచ్చలేదు. నేను కృష్ణుని విడిచి వుండలేను. పయిగా మీరుభయులూ మాకు ఆప్త బంధువులు. ఈ సందర్భంలో నేను ఎవరికీ సాయం చెయ్య దలుచుకోలేదు. నువ్వు క్షాత్రధర్మం విడవకుండా యుద్ధం చెయ్యి, అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు కృతవర్మ దగ్గరకు వెళ్ళాడు.

ఆయన అక్షౌహిణీ సేనతో వస్తానన్నాడు.

సంతోషంతో దుర్యోధనుడు హస్తినాపురం చేరాడు.

కృష్ణుడు : బావా! ఆయుధం పట్టను, యుద్ధం చెయ్యను అని ప్రతిజ్ఞ చేసిన నన్ను కోరుకున్నావు. ఏం తెలివి నీది? అని ప్రశ్నించాడు.

అర్జునుడు : బావా! యశోధనుడవైన నీవు నా ప్రక్కన ఉంటే చాలు. మిగిలిన దంతా నేనే చక్కబరుచుకుంటాను. నువ్వు నిలిచిన చోట కీర్తికాంత నడయాడుతుంది. అదే నేను కోరుతున్నాను. నీ కరుణాకటాక్షంతో నే నొక్కడినే సర్వశత్రు సంహారం చేయగలను. నా రథానికి నిన్ను సారథిగా చూడాలని చిరకాలంగా వున్న వాంఛ. అది తీరుతుంది.

ఉభయులూ గాఢాలింగనం చేసుకున్నారు. అర్జునుడు వాసుదేవుని వద్ద సెలవు తీసుకొని వెనుదిరిగాడు.

శల్యుడు

దూతలద్వారా వార్త విన్న శల్యుడు పాండవులకు సాయపడడానికి బయలుదేరాడు, తన సేనాసమూహంతో.

మద్రదేశపు అలంకారాలూ, ఆభరణాలూ చూపరులకు ఆకర్షణ కలిగిస్తున్నాయి.

శల్యుడు బయలుదేరిన వార్త వింటూనే దుర్యోధనుడు వారి దారిలో విడిది మందిరాలూ, భోజన, పాన, సౌకర్యాలూ ఏర్పాటు చేశాడు.

తన సేనలకు ఏ క్లేశమూ లేకుండా ఎక్కడికక్కడ సర్వసుఖాలూ, క్రీడా, విహార, సౌకర్యాలూ కల్పించిన వారు ధర్మజుని అనుచరులే అని శల్యుడు భావించి:

మాకు సంతోషం కలిగించే రీతిలో స్వాగత సత్కారాలు నడిపే వారిని ఉచితంగా సన్మానించాలని ఉంది, అన్నాడు.

అంతవరకూ మారువేషంలో ఉండి శల్యుని సేవించే దుర్యోధనుడు నిజరూపంతో ఎదుటికి వచ్చి నిలిచాడు. శల్యుడు పరమానందంతో కౌగలించుకొని కావలసింది కోరు కోమన్నాడు.

నన్ను మీ వాడుగా భావించి మీరు మాకు సాయ పడాలి, అని దుర్యోధనుడనగా అంగీకరించి శల్యుడు:

దుర్యోధనా! మేం ఆడినమాట తప్పం. నీకు సాయం చేస్తాం. ప్రస్తుతం ధర్మరాజు దగ్గరకు వెళ్ళి వారి యోగక్షేమాలు విచారించి వస్తాం, అన్నాడు.

మామా! వాగ్దాన విషయం మరువకుండా మీరు సత్వరం తిరిగి రావాలి, అన్నాడు దుర్యోధనుడు.

శల్యుడు ఉపప్లావ్యం చేరాడు. ధర్మరాజాదు లందరూ తమ మేనమామను గౌరవ సత్కారాలతో విడిది భవనంలోకి తీసుకు వెళ్ళారు.

కుశల ప్రశ్నలు ముగిశాయి.

శల్యుడు: ఇంతకాలం మీరు క్లేశాలు పడి యీ నాటికి సుఖంగా వున్నారు నాకు సంతోషంగా వుంది. సత్యమార్గం విడవకుండా దానధర్మాలు సాగిస్తూ మీ పూర్వ రాజర్షులు నడిచిన దారినే నువ్వూ నడవాలి. లోకనీతి తెలిసిన నువ్వు శత్రువులను అవలీలగా జయించ గలవు, అని ఆశ్వాసన వాక్యాలు పలుకుతూ, దుర్యోధనునకీ తనకూ జరిగిన సంభాషణ వివరించాడు.

ధర్మరాజు: మామా! చాలా సంతోషం. నువ్వు వారి కిచ్చిన వరం మాకు ఉప యోగ పడుతుంది. రేపు రణరంగంలో కృష్ణునితో సమంగా సారధ్యం ఎహించే శక్తి నీకే వున్నది.

అర్జునునికీ కర్ణునికీ యుద్ధం సాగే సమయంలో నిన్ను వాని సారథిగా ఉంచుతారు. అప్పుడు కర్ణుని ఉత్సాహాన్నీ తేజస్సునూ కించపరుస్తూ ప్రసంగం సాగించు దానితో వాని శౌర్యం సన్నగిల్లుతుంది అని ప్రార్థించాడు.

శల్యుడు సంతోషంగా తల ఊపి:

కురుసభా భవనంలో పాంచాలికి జరిగిన పరాభవం మీరు పడిన పాట్లూ విన్నాను. ఇక మీకు బాధలు లేవు. ఇప్పుడు గతాన్ని స్మరించి దుఃఖించ వలసిన పని లేదు. దేవతలకే తప్పు లేదు క్లేశాలు అని వృత్రాసురవధ వినిపించి, వారి వద్ద సెలవు తీసుకున్నాడు.

సేనాసమూహం

మహారథికుడు సాత్యకి తన అక్షౌహిణీ సేనతో ధర్మరాజు దగ్గరికి వచ్చాడు. అలానే చేది దేశాధిపతి ధృష్టకేతువు వచ్చాడు. మగధాధీశుడు జరాసంధసూనుడు సహదేవుడూ, సాగరసేనా సమూహంతో పాండ్యుడూ, పాంచాలరాజు ద్రుపదుడు, విరటుడు, పార్వతీయ ప్రభువు తమ సేనలను ధర్మజునికి సహకారంగా తీసుకువచ్చారు. ఇలా ఏడు అక్షౌహిణీలు చేరింది.

అటు భగదత్తుడు తన సేనతో దుర్యోధనుని చేరాడు. వారిలో కిరాత చీనా దేశీయులున్నారు. శల్యుడు, భూరిశ్రవసుడు, కృతవర్మ, సింధు, సౌవీరపతులూ, కాంభోజరాజు, సుదక్షిణుడూ. (వీని సేనలో యవన, శకదేశీయు లున్నారు.) మాహిష్మతీ నగరాధిపతి నీలుడు; అవంతీ ప్రభువులు వింద, అనువిందులు, వీరుకాక యితర ప్రాంతాల సేనలు మూడు అక్షౌహిణీలు చేరాయి. వీరందరూ కలిసి పదకొండు అక్షౌహిణులయారు.

హస్తినాపురంలో ప్రముఖులకే విడిది భవనాలు చాలలేదు.

పంచనద, కురుజాంగల, రోహితకవన, అహిచ్ఛత్ర, కాలకూట, వారణ, వాటధాన గంగాతట, యమున, పర్వత ప్రాంతాలలో సర్వ సౌకర్యాలతో వారికి ఆవాసాలు ఏర్పాటు చేశారు.

ద్రుపద పురోహితుడు హస్తినాపురం చేరేసరికి వీరందరూ అక్కడకు చేరారు.

మొదటి రాయబారి

ద్రుపద పురోహితుడు హస్తినాపురం ప్రవేశించాడు. ప్రవేశిస్తూనే ధృతరాష్ట్ర భీష్మ విదురులను దర్శించి వారివల్ల కుశల ప్రశ్నలూ సత్కారాలూ పొంది, పాండవుల క్షేమ సమాచారాలు వినిపించాడు.

సభామధ్యంలో అందరినీ తిలకించి:

మహారాజా! రాజధర్మం బాగా ఎరిగినవారు మీరు. అది తెలిసిన మీకు కొన్ని విషయాలు విశదం చేయడానికి వచ్చాను.

పాండురాజూ, మీరు అన్నదమ్ములు.

అన్నదమ్ము లిద్దరూ తండ్రి ఆస్తికి సమంగా భాగస్వాములు.

అయితే సర్వసంపదలూ మీ బిడ్డలే అనుభవిస్తూ పాండవులకు ఏమీ లేకుండా చేశారు. ఇది అందరూ ఎరిగిన విషయమే.

ఇక మీ దుర్యోధనాదులు అనేక ప్రయత్నాలు చేసి పాండవులను సంహరించాలని చూశారు. దైవం వారి పట్ల ఉన్నందున వీరి ప్రయత్నాలు విఫలం అయాయి పాండవులు తమశక్తి సామర్థ్యాలతో రాజ్యాన్ని వృద్ధి చేసుకున్నారు. అప్పుడు మీ వారు శకునితో జూదం ఆడించి వారిని మోసం చేసి వారి రాజ్యం అపహరించారు. ద్రౌపదీదేవిని పరాభవించారు. అందరినీ అడవులపాలు చేశారు.

అజ్ఞాతవాస సమయంలో వారు ఎన్ని క్లేశాలు అనుభవించారో మీరు ఊహించ గలరు.

ఇన్ని జరిగినా వారు మీతో కలిసి ఉండడానికే కుతూహల పడుతున్నారు.

వారి గుణశీలాలను సదాచార సంపదనూ బాగా ఎరిగిన వారెందరో యీ సభలో వున్నారు.

మీరందరూ పూనుకొని దుర్యోధనుని మనను మార్చడానికి ప్రయత్నించాలి. యుద్ధం అవసరం లేకుండా తమ రాజ్యం తమకు వస్తే చాలునని పాండవులు భావిస్తున్నారు.

దుర్యోధనుడు యుద్ధానికే సిద్ధంగా ఉన్నట్టు కనిపిస్తున్నది.

వారి బలం ఏడు అక్షౌహిణులు

మీ సేనాబలం పదకొండు అక్షౌహిణీలు

కనక మనమే బలవంతులమని దుర్యోధనుడు భావించడం పొరపాటు.

ఎందుకంటారా!

సాత్యకి, భీమ, నకుల, సహదేవులు, ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్క అక్షౌహిణీతో సమానం.

అసలీ పదకొండక్షౌహిణీలు ఒక్క అర్జునుని ముందు నిలబడలేవు. అంతకన్న మహామహుడు వాసుదేవుడు.

ధర్మజుని సేనా బలం
అర్జునుని గాండీవ బలం
వాసుదేవుని బుద్ధిబలం
ఈ మూడూ కలిసిననాడు వారి ముందు నిలబడగలవా డెవడు ?

కనక నా మాట విని వారి రాజ్యభాగం వారికిచ్చి ఉభయులూ సుఖ శాంతులతో వర్థిల్లండి, అన్నాడు.

అది విన్న భీష్ముడు :

బ్రాహ్మణోత్తమా! వాసుదేవ సహితులై పాండవులు సుఖంగా ఉన్నారనీ యిప్పటికీ వారు ధర్మమార్గం తప్పడం లేదనీ వినడం చాలా సంతోషంగా ఉంది.

మీరు చెప్పింది ప్రత్యక్షరమూ సత్యమే కాని, అంత తీక్షణంగా ఉండ నవసరం లేదు మీ పలుకు. కాని విప్ర స్వాభావిక మయిన పౌరుష్యం అది.

పాండవులు చాల క్లేశాలు పడ్డారు, నిజమే! మీరు చెప్పినట్లు వారి తండ్రి సంపదలూ, రాజ్యమూ పొందే అధికారం వారికి ఉంది. అర్జునుని అస్త్ర విద్యా పాటవం మే మెరిగినదే. అమరేంద్రుడు కూడా వాని ముందు నిలబడలేడు.

అని భీష్మ పితామహుడు మాట్లాడుతూండగానే కర్ణుడు దుర్యోధనుని చూసి భీష్ముని వైపు పరిహాసంగా చూస్తూ :

ఈ దూత చెప్పిన విషయాలు అందరికీ తెలిసినవే. అవి మళ్ళీ త్రవ్వి తలకెత్త నవసరంలేదు. దుర్యోధనుని పక్షాన శకుని జూదం ఆడాడు. అందులో పాండవులు ఓడిపోయారు. నియమప్రకారం అరణ్య, అజ్ఞాతవాసాలు సాగించాలి. అజ్ఞాతవాసం ముగియకుండానే వారు బైటపడ్డారు. అందుచేత మళ్ళీ అరణ్యవాసం, అజ్ఞాతవాసం, పూర్తిచేసి రావాలి.

అంతేతప్ప మత్స్య పాంచాలాది బంధు దేశాల రాజుల అండచూసుకొని బెదిరింపులు సాగిస్తే మనం లొంగ నవసరం లేదు.

ధర్మమార్గాన నడిస్తే శత్రువుకయినా రాజ్యం ధారపోయడానికి దుర్యోధనుడు సిద్ధమే అధర్మంగా వారు వస్తే రాజ్యంలో నాలుగో వంతు కూడా వారికి దక్కదు. కాదని యుద్ధానికి వస్తే వారే అనుభవిస్తారు, అన్నాడు.

పితామహుడు : రాధేయా ! ఎందుకీ వ్యర్థప్రసంగాలు. నిన్న కాక మొన్న గోగ్రహణ సమయంలో అర్జునుడు ఏకైక వీరుడుగా వచ్చి మనకు జరిపిన పరాభవం మరిచి పోయావా? ఆనాడు నీ సాహస పరాక్రమాలు ఏమయాయి. అజ్ఞాతవాస విషయం అక్కడే నీకు వివరించాను. మళ్ళీ ఆ ప్రస్తావన దేనికి. ఇప్పటికీ విప్రుడు చెప్పినది విని ఆచరించడం మంచిది లేదా వినాశనమే !

అని అంటుండగా ధృతరాష్ట్రుడు కర్ణుని మందలించి భీష్మునితో :

మీ మాటలలో మా ఉభయ వంశాల శ్రేయస్సువున్నది. అంతే కాదు లోక కల్యాణ కాంక్ష మీది.

నేను బాగా ఆలోచించి వారి వద్దకు సంజయుని పంపుతాను అని పురోహితుని వైపు తిరిగి :

ఆర్యా ! ఈ విషయం వారికి చెప్పండి. మా సంజయుడు వచ్చి వ్యవహారం నడుపుతాడు. అని ఆయనను యథోచితంగా సత్కరించి పంపాడు.

సంజయుడు

నిజ మందిరానికి చేరి ధృతరాష్ట్రుడు సంజయునికి కబురు పంపాడు. సంజయుడు వచ్చి నమస్కరించి కూర్చున్నాడు.

సంజయా !

పాండవులు ఉపప్లావ్యం చేరినట్లు తెలిసింది. నువ్వు రేపు బయలుదేరి వెళ్ళి వారి క్షేమ సమాచారాలు తెలుసుకు రావాలి. అక్కడకు వెళ్ళగానే ధర్మరాజును దర్శించాలి. ఆదర వచనాలతో వారి యోగ క్షేమాలు నేను అడిగినట్టు చెప్పాలి.

నాయనా ! క్లేశాలన్నీ సహించి క్షేమంగా వున్నట్టు తెలిసి సంతోషించాను. మేము కూడా క్షేమంగా వున్నాం.

సాధు స్వభావాలూ, పరోపకార పరాయణులూ అయిన మీకు రాకూడని కష్టాలు వచ్చాయి, అని చెప్పు.

మరొక్కమాట సంజయా ! ఇంత జరిగినా వారికి మన మీద క్రోధంలేదు. ఎన్నడూ మోసం చేసి ఎరుగరు. సాహస పరాక్రమాలు ప్రదర్శించి సంపదలు సాధించారు. అవన్నీ

గౌరపభావంతో నా ఆధీనంలో వుంచారు. ధర్మవిరుద్ధంగా ఏనాడూ వారు ప్రవర్తించలేదు; కామచింతతో చరించ లేదు. శీతోష్ణాలనూ, ఆకలి దప్పులనూ లక్ష్యం చెయ్యకుండా, నిద్రనూ అలసత్వాన్నీ దూరంగా ఉంచి విచక్షణాపరులై ధర్మకర్మలు చేస్తున్నారు.

ఇంతకాలం ప్రవాసంలో వున్నా యీ నాడు వారి మిత్రులందరూ వారి దగ్గరకే చేరారు; అంటే స్నేహబంధాన్ని వారు ఎలా రక్షించుకుంటూ వస్తున్నారో గ్రహించు. స్వాగత, సమ్మానాలు అందుకోవడానికే అర్హులు వారు. అయినా మన కర్ణ, సుయోధనాది మందబుద్ధులు వారిని అవమానాల పాలు చేశారు.

నా దుర్యోధనుని బుద్ధి రాగ ద్వేషాలకు లొంగి కాలవశమై మూర్ఖంగా నడుస్తున్నది.

వీడు సుఖంగా సర్వ భోగాలూ అనుభవిస్తూ వారి సంపదలను కూడా హరించాలనుకుంటున్నాడు. అదేదో ఘనకార్యం; అని వాడి ఊహ.

అక్కడ చూస్తే —

భీమార్జున నకుల సహదేవులతో కృష్ణుడు, సాత్యకీ ధర్మజుని మాటమీద నడుస్తారు.

గాండీవం ధరించి కదిలితే ప్రపంచాన్ని జయించగలడు సవ్యసాచి. మేఘగర్జనలా ధనుష్టంకారం చేసి మిడతలదండులా బాణాలు వదిలే ఆ వీరుని ముందు నిలువగల వారెవరు. అలానే జగత్రయాన్ని నడపగలవాడు వాసుదేవుడు. వారిద్దరూ అటు వున్నారు.

ఉత్తర కురుభూములను జయించాడు; ద్రవిడులను ఓడించాడు; ఖాండవవనదహన సమయమున ఇంద్రాదులను నిగ్రహించి అగ్నిహోత్రునికి తృప్తి కలిగించాడు, వాడు.

ఉద్దండ గదాదండం ధరించి నిలబడే భీముని ముందెవ డాగగలడు. వాడు దశ సహస్ర గజబలుడు. అస్త్రవిద్య తెలిసినవాడు. యుద్ధం జరిగితే వా డొక్కడే నా కొడుకులందరినీ నేల కూలుస్తాడు. అటువంటి వారితో వైరం పెంచుకున్నారు వీరు.

నకుల సహదేవు లిద్దరూ అర్జునుని శిక్షణలో ఆరి తేరారు. డేగల జంట బయలుదేరి పక్షి సమూహాలను సర్వనాశనం చేసేటట్లు వీరిద్దరూ శత్రుసంహారం సాగించగల యోధులు.

మన సేనలో యోధులు లేకపోలేదు; సంఖ్యాబలం కూడా మనదే ఎక్కువ. కాని, వారి ముందు మనవారు ఆగరు. ధృష్టద్యుమ్నుడు, విరటుడు, కేకయ కుమారులు, పాండ్య రాజు, పర్వతప్రాంతాల అధిపులు వీరంతా వారి కోసం ప్రాణాలు ఒడ్డి పోరాడడానికి సిద్ధంగా వున్నారు.

మందబుద్ధి నా దుర్యోధనుడు వారితో పోరాటానికి సిద్ధపడుతున్నాడు. కృష్ణార్జునులు ఏకరథారూఢులై వస్తే యింక చెప్పవలసిన దేమున్నది. వారు ఇంద్ర నారాయణులవలె వుంటారు.

ధర్మరాజు అజాతశత్రువు, ధర్మపరాయణుడు, లజ్జా వినయా లంకార భూషితుడు. కనకనే జూదంలో మోసం జరిపి మనం పరాభవించినా నియమానికి కట్టుబడి వీరిని విడిచి పెట్టాడు.

ఒక్క ధర్మరాజు పేరు చెపితే నాకు కలిగే భయం ఎంతటిదో చెప్పలేను. బ్రహ్మ చర్య దీక్షతో తపోనిష్ఠతో ఉండే ధర్మజునికి క్రోధం కలిగిందంటే అది ఎదుటివారిని నాశనం చేసి తీరుతుంది.

అందుచేత, నువ్వు ఉపప్లావ్యం వెళ్ళి వారి కుశలం అడిగి నేను శాంతినే కోరు తున్నాను, అని గట్టిగా చెప్పు.

అక్కడి వారందరినీ పేరు పేరునా నేను అడిగినట్లు చెప్పు. భరతవంశ శ్రేయస్సు ప్రధానంగా అక్కడ మాట్లాడవలసిన మాటలు నీకు నేను చెప్ప నవసరంలేదు. ఏ దశలోనూ క్రోధాన్ని దరిజేర నివ్వకు, అని సాగ నంపాడు.

ఉపప్లావ్యం

సంజయుడు పాండవుల దగ్గరకు వచ్చాడు. ముందుగా ధర్మరాజును దర్శించి నమస్కరించి :

ధర్మనందనా! ఇంద్రసమానుడ వయిన నువ్వు నీ సోదరులతో, అనుచర మిత్ర బృందంతో సుఖంగా ఉన్నందుకు మా మహారాజు తన సంతోషం తెలుపుతున్నాడు. మీ అందరినీ పేరు పేరునా కుశలం అడగమని ఆజ్ఞాపించాడు. పాంచాలరాజపుత్రి ద్రౌపదీదేవి తన కుమారులతో క్షేమంగా వున్నట్టు కూడా తెలుసుకోమన్నాడు. చక్కని శీలమూ, మంచి నడవడి కలిగి మీతో వుంటున్న వారందరి సమాచారమూ ఆయన అడిగి రమ్మన్నాడు, అనగా ధర్మరాజు :

సంజయా !

నీ రాక మాకెంతో సంతోషం కలిగిస్తున్నది. నిన్ను చూస్తే మాకు ధృతరాష్ట్ర మహారాజును చూచినంత తృప్తిగా ఉంది. భరతవంశ ప్రముఖుడూ, కురువంశవృద్ధుడూ అయిన మా పెదనాన్న క్షేమసమాచారాలతో వచ్చిన నీకు స్వాగతం.

ధర్మాధర్మవిదుడు మా పితామహుడు భీష్మలవారు క్షేమమా! ఆయనకు మాయందు ఆదరభావం తగ్గలేదు కదా?

ధృతరాష్ట్రనందను లందరూ సుఖంగా ఉన్నారా! బాహ్లీక, సోమదత్త, భూరిశ్రవస, శల్య, ద్రోణ, కృప, అశ్వత్థామాది యోధవీరు లందరూ కుశలమే కదా! వీరందరూ కౌరవ శ్రేయోభిలాషులై వారి యందు సద్భావంతో ఉంటున్నారా?

శీలసంపన్నుడు, మహాయోధుడు అయిన అశ్వత్థామ నివసించే దేశంలో ఋషిద్విజా దులకు గౌరవాదరాలు చక్కగా సాగుతాయని నా నమ్మకం. ధృతరాష్ట్రునికి ప్రియమైన యుయుత్సుడు క్షేమమా? తన మంత్రాంగంతో దుర్యోధనుని నడిపించే కర్ణుడు కుశలంగా వున్నాడు కదా?

మా కుటుంబ వృద్ధ నారీజనం, వారి పరివారం క్షేమంగా వున్నారా!

వేదవేదాంగవేత్తలై లోకకళ్యాణకాంక్షతో సత్రక్రతువులు సాగించే విప్రశ్రేష్ఠులను మా దుర్యోధనుడు గౌరవిస్తున్నాడా! వారికి నే నిచ్చిన అగ్రహారాలను యథేచ్ఛగా అనుభ విస్తున్నారా! విద్వాంసులకు దానం చేస్తే యీ లోకంలో కీర్తి, పరలోకంలో సుఖప్రాప్తి వుంటాయని మరచిపోలేదు కదా?

దుర్యోధనుడు తన మంత్రుల పరిజనుల రక్షణ పోషణల విషయమై శ్రద్ధ వహి స్తున్నాడా! లేకపోతే వారు మరో దారి చూసుకోవలసి వస్తున్నదా! మంత్రులు పైకి గౌర వంతో ఉంటూ లో లోపల భేద భావాలు పెంచుకోకుండా ఉంటున్నారా?

మా గురువులు కృప, ద్రోణులూ, ఆచార్యనందనుడు అశ్వత్థామ మాయందు అభిమానంతో ఉన్నారా?

దేశంలో చోరభీతి, శత్రుభయం కలిగినపుడు వారు నకుల సహదేవులను స్మరిస్తున్నారా?

ఘోషయాత్రా సమయంలో వారికి జరిగిన పరాభవం నుంచి మా భీమార్జునులు రక్షించిన విషయం మరువలేదు కదా!

సంజయా! మంచిమాటలతో దుర్యోధనాదులు దారికి రాకపోతే మరొక మార్గాన మా రాజ్యం మేము సాధించుకోగలం, అన్నాడు, ధర్మరాజు.

సంజయుడు: ధర్మనందనా! నీ నోట అసత్యం రాదు. అన్నీ వాస్తవాలే పలికావు. అక్కడ వారందరూ కుశలమే. ఇక దుర్యోధనుడు మీరు విద్వాంసుల కిచ్చిన అగ్రహారాలు

స్వాధీనం చేసుకుంటాడని అనుకోకు. ఆయన పరిజనులలో సజ్జనులూ, దుష్టాత్ములూ కూడా వున్నారు. ఇంతవరకూ మీ విషయంలో వారు అన్యాయంగా ద్రోహబుద్ధితో వున్నారు. మీరు అందుకు భిన్నంగా వారిపట్ల సద్భావంతో నడుస్తున్నారు.

మీవంటి మంచివారిని హింసించిన ధృతరాష్ట్రుని లోకం నిందిస్తూనే ఉంది.

విశేషం ఏమిటంటే —

తనకు తానై ఆయన తన కొడుకులకు దుష్టబుద్ధులు బోధించడం లేదు. లేకపోగా వారి చెడుతలపులు విని విచారిస్తున్నాడు. ఆయన దగ్గరకు వచ్చే విద్వాంసులతో ఉపన్యాసంగాలు చేయడం నేను విన్నాను.

మన భవిష్యత్తు ఎలా ఉంటుందనేది యింతవరకూ ఎవరూ ఎరిగిన వారు లేరు. నీవంటి సత్పురుషుడు క్లేశాల పాలబడతాడని ఎవ రూహించారు.

మీ రందరూ ఇంద్ర సమ పరాక్రములు. అయినా స్వార్థ చింతతో స్వధర్మం విడిచి పెడుతున్నారు. కురు పాండవ శిబిరాలలో దేశ దేశాల యోధవీరులున్నారు. వీరందరూ సుఖంగా ఉండే మార్గం మీరు చెప్పాలి.

మీ మిత్రులూ, ఆప్తులూ వింటుండగా మా మహారాజు చెప్పిన మాటలు వినిపిస్తాను

ధర్మరాజు: సంజయా! అందరూ యిక్కడే వున్నారు. వాసుదేవుడు కూడా వున్నాడు. వినిపించు మీ ప్రభువు సందేశం.

మహనీయులారా!

మా మహారాజు శాంతినే కోరుతున్నాడు.

కురువంశ శ్రేయస్సును కాంక్షించే దృష్టితో ఆయన మాటలు వినండి.

స్వయంగా మా మహారాజు రథం సిద్ధం చేయించి నన్ను పంపాడు. ఉభయపక్షాలు సంధి చేసుకుని సామరస్యభావంతో ఉండేరీతిలో మాట్లాడమని నన్ను పంపాడు.

మీరు సరళస్వభావులు, ధర్మసంపన్నులు, దయార్ద్ర హృదయులు. ఔదార్యం, లజ్జ మీ భూషణాలు. క్రూరత్వాన్ని దరిజేర నివ్వరు. ఏనాడూ మీరు చెడుకార్యాలు చేయ లేదు

పాపానికి అవకాశం కలిగించి, నరకానికి బీటలు వేస్తూ, సర్వనాశనానికి దారి తీసే యుద్ధాన్ని ప్రాజ్ఞు డెవడూ కోరడు. సజ్జనులుగా కీర్తి పొందిన మీరు యుద్ధానికి సుముఖంగా ఉంటారని నేను అనుకోను.

ధార్తరాష్ట్రులను శత్రువులుగా భావించి బంధించడానికీ, సంహరించటానికీ మీరు సాహసిస్తారని ఎవరూ ఊహించరు.

సాత్యకి, కృష్ణుడు, ద్రుపదుడు, చేకితానుడు వీరందరూ మీకు సహాయంగా వున్నారు. ఈ దశలో దేవేంద్రుడు వచ్చినా మిమ్మ ఎదిరించి నిలబడలేడు.

దుర్యోధనుని దగ్గర అపారమయిన సైన్యం ఉంది. వారిని జయించడం సామాన్యం కాదు. జయాపజయాలను ఎవరూ ముందుగా నిర్ణయించలేరు.

వయోవృద్ధులు ద్రుపదులవారూ, లోకజ్ఞుడు వాసుదేవుడూ యిక్కడ ఉండడం చాలా సంతోషం. వారుభయులూ నిశితంగా ఆలోచించి యీ ఉభయవంశాల శ్రేయస్సుకు తగిన రీతిలో వీరిని నడుపుతారని నమ్ముతాను.

మా ప్రభువుతోపాటు, మీ పితామహుడు కూడా శాంతినే కోరుతున్నాడు. ధర్మ నందనా! అదే మీకు కళ్యాణప్రదమని భావిస్తున్నాను, అన్నాడు.

ధర్మరాజు

సంజయా! నీ మాటలు చాలా విచిత్రంగా ఉన్నాయి. మేము యుద్ధానికి సుము ఖంగా వున్నామనే అభిప్రాయం నీ కెందుకు కలిగిందో తెలీదు. నీ మనస్సులో యుద్ధభీతి ఎలా ప్రవేశించింది. సర్వనాశనానికి దారితీసే సంగ్రామం కంటె నిఖిల జన కళ్యాణహేతు వైన శాంతియే శ్రేయస్కరం.

యుద్ధం చెయ్యకుండా మా పని నెరవేరుతుందంటే అంతకంటె కావలసింది లేదు. శ్రమ పడకుండా ఫలం దక్కుతుందని తోస్తే నడ్డి వంచి అవస్థ పడే వా డెవడు!

ధర్మబద్ధంగా, ప్రజా శ్రేయస్కరంగా వుండే కార్యాలే మేం చేస్తాం. సుఖ, భోగాలు లభించినా, అవి ధర్మంగా వస్తేనే స్వీకరిస్తాం.

ఇంద్రియవాంఛలు తీరడానికి శ్రమించే వారికి దుఃఖమే ప్రాప్తిస్తుంది. విషయ సుఖాల ఆలోచనతోనే విచారం ఆరంభమవుతుంది. అది లేని వానికి ఏ బాధా లేదు.

నెయ్యి పడేకొద్దీ అగ్ని ప్రజ్వలిస్తూనే ఉంటుంది. అలానే యీ సుఖాలు ఎక్కువయే కొద్దీ వాటిమీద వ్యామోహం పెరుగుతుంది.

మీ మహారాజు అపార ధన, ధాన్య, సంపదలతో సుఖంగా వున్నాడు. తరతరాలు హాయిగా జీవించగల భోగ సాధనాలున్నాయి ఆయనకు అయినా తృప్తి కలగలేదు వారికి.

సంజయా! ఒక్క విషయం మరచిపోకు. యుద్ధంలో విజయం పుణ్యాత్ములకే లభిస్తుంది.

సామాన్యులలో పెరిగే భోగతృష్ణ మీ దుర్యోధనుడికి చాలా వుంది. ఆ విషపల యంలో మీ మహారాజు చిక్కుకుని మమ్మల్ని శాంతంగా, సౌమనస్యంతో ఉండమని సందేశం పంపుతున్నాడు.

మన వ్యవహారాలు మనం ఎలా చూసుకుంటామో, యితరులు అలా చూసుకోవడం దోషమా!

మండువేసవిలో అరణ్యమధ్యంలో నిలబడి అది జాజ్వల్యమానంగా ఫెళ ఫెళార్భటు లతో మండుతూ మీదికి వస్తూంటే ఆ మంటలు చల్లగావుంటే ఎంత బావుండునూ! అను కునే వాడికీ మీ మహారాజుకీ తేడాలేదు.

దుష్టబుద్ధితో మా సర్వసంపదలూ హరించాడు దుర్యోధనుడు. అది తెలిసి కూడా ఆ కొడుకును వదలలేక బాధపడుతున్నాడు మీ ప్రభువు.

విద్వాంసు డయిన విదురుడు చెప్పే హిత బోధలు తల కెక్కడం లేదు.

ధీయుతుడూ, శీలసంపన్నుడూ, బహుశ్రుతుడూ, కురువంశ శ్రేయస్సుకోసం పాటు పడే వాడు విదురుడు. వాని మాటలే చేదుగా వుంటే ఎవరు చెప్పి ఏం లాభం.

ఈర్ష్య, క్రోధం, పరుషభాషణం, మిత్రద్రోహం, అయోగ్యత యిన్ని అవగుణాలు మూర్తీభవించిన వాడని తెలిసికూడా ఆ కొడుకును విడవలేక పురుషార్థాలకు నీళ్ళు విడిచి పెట్టాడు మీ ప్రభువు.

జూదం సాగుతూన్నపుడు విదురుడు మీ మహారాజుకి ఎంత బోధించినా ఏం ప్రయో జనం కలిగింది. అనాడే అనుకున్నాను విదురుని మాట కాదనే వారికి వినాశనం తప్పదని. లోభగ్రస్త హృదయులైన దుశ్శాసన, శకుని, కర్ణుల మంత్రాంగం దుర్యోధనునికి శిరోధార్యం.

ధృతరాష్ట్రుడు మా సంపదలు హరించాడు. విదురుని రాజ్యబహిష్కృతుని చేశాడు. నిష్కంటకంగా పాలించాలని తలంపు లేకపోతే యీ పనులు చేసేవాడా!

లోభబుద్ధితో వున్న ధృతరాష్ట్రునితో సంధి జరుగుతుందనే ఆశ నాకు లేదు. దుర్యోధనునికి మా రాజ్యభాగం యిచ్చే తలపు పుడుతుందని అనుకోను.

గాండీవం ధరించి సంగ్రామసమరంలో మా అర్జునుడు నిలబడినప్పుడు కాని, వారిని ఆ మమకారం వదలదు.

క్రోధోన్మత్తుడై ప్రచండగదాదండం ధరించి భీమసేనుడు వీరవిహారం ఆరంభించిన మరుక్షణంలో మీవారి ఆశలు గాలిలో కలియక తప్పదు.

నా తమ్ములు నలుగురూ నిలబడి ఉండగా దేవేంద్రుడు వచ్చినా మా రాజ్యం మరొకరికి దక్కదు.

దుర్యోధనాదులు మాకు చేసిన అవమానాలూ, కలిగించిన క్లేశాలూ నువ్వెరుగనివి కావు. అయినా నేను వారిని క్షమించి, సోదరదృష్టితోనే చూస్తున్నాను. ఇప్పటికయినా మా రాజ్యం మాకు అర్పించాలి. ఇంద్రప్రస్థంలో మేము ఉంటాం. అందుకు అంగీకరించారా అందరం సుఖ శాంతులతో ఉంటాం. అంతే, అన్నాడు.

సావధానంగా విని సంజయుడు :

ధర్మనందనా ! లోకవిఖ్యాతిపొందిన నువ్వు ధర్మవిరుద్ధమార్గాన ఏనాడు నడవ లేదు.

జీవితం అశాశ్వతం.

కాని కీర్తి వున్నదే అది శాశ్వతం.

కీర్తిని కాపాడుకునే మార్గం మీరు విడిచి పెట్టకూడదు. కౌరవులు మీరాజ్యభాగం మీ కివ్వరనే అనుకుంటాం. అయినప్పుడు సర్వదోషాలకూ మూలమయిన యుద్ధం చేయడం కంటె హాయిగా అంధక, వృష్ణి వంశీయులు పాలించే దేశాలలో భిక్షాటనం చేసుకు జీవించడం శ్రేయస్కరం.

మీ రందరూ బ్రహ్మచర్య నియమంతో విద్యలు నేర్చి, సత్కర్మలు సాగించి కీర్తి సంపాదించుకున్నారు. వీటివల్ల శాశ్వతంగా మీరు స్వర్గ లోక సుఖాలు అనుభవించ గలరు.

సంగ్రామం వంటి పాపకర్మలు మీ వంటివారు చేయదగినవి కావు. రాజ్యలోభంతో ద్వేషభావం పెంచుకుని యుద్ధానికి దిగడం ఉచితం కాదు. అంతకంటె సుఖంగా అరణ్యాలలో ఉండడం మంచిది. సంగ్రామాలు ద్వేషాగ్నిని రగిలిస్తాయే తప్ప చల్లార్చవు.

మీరు మీ బంధుమిత్ర యోధవరులతో విజృంభించి దుర్యోధనుని గర్వాన్ని అణగార్చవచ్చు. ఇదివరకే ఆ పని చేసి ఉండవలసింది. ఇంతవరకూ వారి బలం పెరిగే అవకాశాలూ కల్పించారు. వాతావరణం మీకు అనుకూలంగా లేదు, ఈనాడు.

ఒక్కొక్కప్పుడు మూర్ఖులూ పాపాత్ములూ, యుద్ధంలో విజయం పొందుతారు. ధర్మసంపన్నులు దైవోపహతులు కావచ్చు. ఎంతక్రోధం వచ్చినా మీరు ధర్మం తప్పరు.

కోపం వచ్చిన వానికి ఎన్ని దురవస్థలు -
తీపి వస్తువు చేదుగా ఉంటుంది.
నిరంతరం శిరోవేదన వేధిస్తుంది.
కీర్తిని నాశనం చేస్తుంది.
నిజానికి మీ రందరూ క్షమాగుణ సంపన్నులు.

యుద్ధమే జరిగితే – పితామహుడు భీష్మలవారు ఆచార్యుడు ద్రోణులు ఆయన నందనుడు అశ్వత్థామ వీరందరూ మీ కెదురుగా నిలుస్తారు. వారి సంహారము మీకు సంతోషకరమా?

కృప, శల్య, భూరిశ్రవస, వికర్ణ, వివింశతి ప్రభృతుల వెంట కర్ణ, దుర్యోధనాదులను నేలపాలు చేసి సుఖం అనుభవించగలరా?

ఒకవేళ యీ భూమండలం అంతా స్వాధీనమయినా మీరు జరామరణాలు లేకుండా శాశ్వతంగా పాలించగలరా? ఇవన్నీ మీకు తెలియనివి కావు.

కాకపోయినా ఏదో ప్రారబ్ధం ఆవహించి మీకు యుద్ధ వాంఛ కలిగించింది!

మీ మిత్రులే మీకు ఈ ఊహ కలిగిస్తే అంతా వారికే విడిచి వానప్రస్థానికి వెళ్ళడం మంచిది. అందువల్ల వంశనాశన పాపం తప్పుతుంది, అన్నాడు.

వింటూ ధర్మరాజు :

సంజయా! అన్నిటికంటె ధర్మం శ్రేష్ఠమయినదనే సత్యాన్ని అంగీకరించావు. బావుంది సంతోషం. నే నిప్పుడు ధర్మం చేస్తున్నానా అధర్మం చేస్తున్నానా! అనేది బాగా ఆలోచించి నిర్ణయించాలి.

ఎందుకంటావా?

ఒకప్పుడు ధర్మం అధర్మంగా, అధర్మం ధర్మంగా కనిపిస్తుంది. విద్వాంసులు తప్ప యీ సూక్ష్మాన్ని గ్రహించలేరు. ధర్మం కూడా అన్నివేళల అందరికీ ఒకే విధంగా ఉండదు.

ఆపద్ధర్మం ఎరుగుదువుకదా! జీవితం నడవడం కష్టమయినప్పుడు సత్కర్మకు లోపం రాకుండా ఏ పని చేసినా దోషంలేదు.

కాని నిరంతరం ఆపద్ధర్మాన్నే అనుసరించకూడదు. ఆపదలలో పడినప్పుడు దానిని గ్రహించనివాడు మూర్ఖుడు. నా తాత తండ్రులు నడిచిన ధర్మమార్గం నేను విడవను. ఆ దారిలో ఏది లభించినా ధర్మంగా ప్రాప్తించినట్లే స్వీకరిస్తాను.

ధర్మరక్షకుడు, నీతి కోవిదుడు, బ్రాహ్మణ ప్రియుడూ అయిన వాసుదేవు డిక్కడే వున్నాడు. సామోపాయాన సంధికి నేను సిద్ధంగాలేక యుద్ధోన్మాదంతో వున్నానని భావిస్తే ఆయన నన్ను మందలించవచ్చు.

ఆయన కను సన్నలతో నడిచే సాత్యకి ప్రముఖులున్నారు. వృష్ణి, భోజ, అంధక, కుకుర, సృంజయ, చేది దేశాల ప్రభువులున్నారు. వారందరూ ఆయన మాటమీద నడిచి అభ్యుదయం పొందినవారు. యదువంశ భోగభాగ్యాలన్నీ ఆయన అనుగ్రహ ఫలాలే. కాశీప్రభువుకూడా వాసుదేవుని కరుణతో రాజ్యలక్ష్మిని అనుభవిస్తున్నవాడు ఏ కర్మ ఎలా పరిణమించేది ఆయన చెప్పగలడు. ఆయనకంటె మాకు ఆప్తుడు లేడు. ఆయన మాటను మేమంతా తలవంచి పాలిస్తాం, అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు

ఉభయుల ప్రసంగాలూ విని నవ్వు రాజిల్లెడు మోముతో వాసుదేవుడు:

సంజయా! పాండవులను క్లేశాలనుండి రక్షించి వారికి సుఖ శాంతులు కలిగించడం నా ధ్యేయం. కౌరవులు కూడా సంతోషంగా ఉండాలనే గాఢవాంఛ కూడా నాకున్నది.

ఉభయులూ శాంతిగా జీవించాలనేదే నా అభిమతం అందుకు వీరిని సంధికి సుముఖులను చేశాను.

ధర్మరాజు కూడా శాంతినే ప్రగాఢంగా కోరుతున్నాడని నువ్వు గ్రహించి ఉండాలి

రాజ్యం విషయానికి వస్తే సంధి జరుగుతుందనే ఆశ నాకు లేదు. రాజ్యం అంతా తామే అనుభవించాలని మీ మహారాజు సంకల్పం. ఇక యుద్ధం కాక ఏది దారి!

ధర్మజుడు కానీ నేను కానీ ధర్మచ్యుతిని సహించలేము. జ్ఞానమార్గమా కర్మ మార్గమా!

ఏది గృహస్థుకు శ్రేష్ఠం? అన్న విషయంలో అభిప్రాయ భేదాలుండవచ్చు. కాని ఉభయులకూ శరీరపోషణ ఆహారం వల్లనే కాని జరగదని అందరూ అంగీకరించాలి. అందువల్లనే మహా విద్వాంసులయిన విప్రులకు గ్రాస వాసోదైన్యం కాకుండా చూడాలి. జ్ఞానంలో కూడా కర్మ వున్నది కర్మ చెయ్యని వాని ఉపదేశాలు వ్యర్థం. సత్కర్మలవల్లనే సక్రమంగా వెలుగుతూ, అగ్ని ప్రకాశిస్తున్నాడు.

బ్రహ్మజ్ఞానులు కూడా సత్కర్మలు చేసి పుణ్య లోకాలలో వెలుగుతుంటారు.

నువ్వు జ్ఞానివి

అయినా మీ మహారాజు కోసం అనవసర ప్రసంగం సాగించావు.

ధర్మరాజు వేద వేదాంగాలు అధ్యయనం చేసి రాజసూయాది సత్క్రత సాగించిన వాడు.

చతురంగ బల సమన్వితుడు అయినా శాంతంగా తమ రాజ్యం తమకు (యుద్ధం అవసరం లేదు అంటున్నాడు.

తాత తండ్రులు నేర్పిన క్షాత్రధర్మాన్ని పాలించడం కోసమే అది కోరుతున్నా

ఇంతకూ — నువ్వు ధర్మం ధర్మం అంటున్నావే సంగ్రామం క్షత్రియ ధ కాదంటావా ! శత్రువులకు భయపడి పారిపోవడం వీరధర్మమా ! అదేదో నువ్వు చె వినాలని కుతూహలపడుతున్నాను.

ప్రజలు ధర్మమార్గం తప్పకుండా చూడవలసిన ప్రభువు తాను ముందుగా (వర్తనుడు కావాలి. ధర్మవ్రతులనే న్యాయాధిపతులుగా నియోగించాలి. క్రూరులను దం చాలి. కౌరవులు చెయ్యని క్రూరకార్యం లేదు.

ధృతరాష్ట్రుని కుమారులు తమ ధర్మాన్ని విస్మరించారు. మోసం చేసి కాని బలాత్కారంగా అవనియ్యి వీరి భాగ్యాన్ని అపహరించారు. దొంగతనానికీ దీనికీ పెద్ద తే లేదు. ఇది ధర్మం అని భావిస్తున్నారు మీ వారు.

ఏమయినా రాజ్య భాగం కోసం వీరు యుద్ధాని కయినా సిద్ధంగా ఉన్నారు. ఇ మాటను మీ మహాసభ వారికి చెప్పు. మదాంధుడై దుర్యోధనుడు మృత్యుదేవత కౌగిలిక వెడుతున్నాడు.

సదాచారమూ సౌశీల్యమూ మూర్తీభవించిన పాంచాల రాజనందినను ఆనాడు ఎం ఘోరంగా అవమానించారు భీష్మాది కురువృద్ధులందరూ వున్నారే ! మీ ధృతరాష్ట్ర మః రాజయినా దుశ్శాసనుని దురాగతాన్ని వారించగలిగాడా ! మహాసభ మధ్యంలో జరిపిన అకార్యం ఎంత హీనమైనది. సభలో వున్న రాజులు సైతం భయంతో తలలు వంచుకున్నా తప్ప నోరెత్తి – 'యిది అన్యాయం' — అనగలిగారా !

ఒక్క విదురుడు కదా ధర్మ ప్రస్తావన చేశాడు. అందుకే దుర్యోధనునికి దూ మయాడు ఆ విద్వాంసుడు.

అంత జరుగుతూంటే చూసిన నువ్వు ఈనాడు ధర్మప్రవచనానికి వచ్చావు.

ఆనాడు కర్ణుడు పలికిన పలుకులు ఎంత నీచమయినవి. అవి అర్జునుని హృదయాన్ని ఎంత బాధించాయి. పాండవులు మృగచర్మాలు ధరించి వెడుతూంటే దుశ్శాసనాదులు ఆడిన పరుషవాక్కులు మరిచిపోయావా!

జూదం సాగిస్తూ శకుని ఏమన్నాడు.

ఇంక పాంచాలి మిగిలింది, అనలేదా!

ఇప్పుడింకా వారి దురాగతాలన్నీ మళ్ళీ త్రవ్వడం దేనికి! నేనే హస్తినాపురం వస్తున్నాను. వీరి రాజ్యం వీరి కిచ్చే విధంగా ధర్మబద్ధమయిన సంప్రదింపులు నడుపుతాను. వారు అంగీకరించారా, అదృష్టవంతులం.

లేదా ఆయుధ పాణులై భీమార్జునులు రణరంగంలో ప్రవేశించి కౌరవ నాశనం చేస్తారు. యుద్ధభూమిలోనే మా భీమసేనుడు మీ దుర్యోధనుని పరిహాస ప్రసంగాలను స్మరణకు తెస్తూ చెండాడుతాడు.

దుర్యోధనుడు మహా క్రోధ వృక్షం.

కర్ణుడు ఆ చెట్టుమ్రాను; శకుని కొమ్మలు

దుశ్శాసనాదులు పత్ర ఫలాలు. ధృతరాష్ట్రుడు మూలం.

ధర్మరాజు ధర్మ వృక్షం.

అర్జునుడు మ్రాను. భీముడు కొమ్మ.

నకుల సహదేవులు పత్ర పుష్పాదులు.

వేదాలు, విప్రులు, కృష్ణుడు మూలం ఈ వృక్షానికి

సంజయా! మరొక్కమాట. కౌరవు లందరూ మహారణ్యం. పాండవులు పెద్దపులులు. పులులులేని అరణ్యానికి రక్షలేదు. అరణ్యం పులులకు రక్షణ. ఇది వీరి వారి అవినాభావ సంబంధం.

పాండవులు మహావృక్షాలు. మీ వారు లతలు. చెట్టు లేనిదే లత పైకి పెరిగే దారి లేదు.

అన్నీ విడిచిపెట్టు, చివరకొక్కమాట. ఇన్ని జరిపిన ధృతరాష్ట్రునియందు వీరికి గురుభావం తగ్గలేదు. ఆయనను సేవించాలనే కుతూహలం ఎంత వున్నదో, యుద్ధం చేయాలనే ఆవేశమూ అంత వున్నది.

మీ ప్రభువు ధర్మకర్మను విడవక పోతే సంధి సాగుతుంది. లేదా సంగ్రామం తప్ప శరణ్యం లేదు. ఈ విషయం మీ మహారాజుకి వివరంగా చెప్పు, అన్నాడు.

విన్నాడు సంజయుడు.

అందరి భావాలు గ్రహించి :

పెద్దలందరికీ నమస్కారం
అందరికీ శ్రేయస్సు కలగాలని కోరుతున్నాను.

నా మనస్సుపడే ఆందోళన కారణంగా నేను ఏమేమో అన్నాను అందులో మీకు కష్టం కలిగించే మాటలు ఉంటే మన్నించండి. అందరూ నన్ను అనుగ్రహించండి, అన్నాడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు :

సంజయా ! నీ ప్రయాణం సుఖంగా సాగాలని కోరుతున్నాను. మా మీద నీ మనసులో చెడు తలంపులు ఉంటాయని మేమెన్నడూ అనుకోలేదు. నిర్మలమయిన నీ దృష్టి కురు పాండవులను సమంగానే భావిస్తుంది. కటువుగా హృదయ వ్యధ కలిగేలా మాట్లాడడం నీ వల్లకాదు. అనవసరపు మాట నీ నోట రానే రాదు.

మనోహరంగా అర్థవంతంగా మాట్లాడగల విదురునివలె నువ్వు ప్రసంగించగలవు. పయిగా మా అర్జునుడికి నువ్వు ప్రాణమిత్రుడివి. అయినప్పుడు నీ మాటలు మాకు ప్రీతినే కలిగిస్తాయి.

సరే !

నువ్వు హస్తినాపురం చేరగానే అక్కడి ధర్మా ధర్మ విదులయిన వేద వేదాంగజ్ఞులకు మా నమస్కారాలు అందించు. విశుద్ధ మనస్కులై వారు స్వాధ్యాయ ప్రవచనాలే జీవికగా సాగుతూంటారు. బ్రహ్మచర్య నియమంతో ధర్మ పరిపాలన వారి జీవిత లక్ష్యం కనక ప్రప్రథమంగా వారికి నా ప్రణామాలు చెపుతున్నాను.

వానప్రస్థులకూ, సన్యాసులకూ, తపస్వులకూ, గురు, వృద్ధజనులకూ, మా వంశ శ్రేయస్సు కోరే పురోహిత ఋత్విగ్గణానికీ వందనాలందించు.

హస్తినాపురంలో మా శ్రేయోభిలాషు లున్నారు. వారందరి యోగక్షేమాలు అడుగు చక్కగా వ్యవసాయం సాగించి, పశుపోషణ కొనసాగిస్తూ, వ్యాపారం చేసుకునే వైశ్యులందరి సమాచారం అడుగుతున్నామని చెప్పు.

బ్రహ్మచర్యదీక్షతో వేదాధ్యయనంచేసి ప్రయోగ ఉపసంహార రహస్యాలతో ధనుర్విద్యను అభ్యసించిన మా గురువులు ద్రోణులు. వారికి మా అభివాదాలు.

ఆయన కుమారుడున్నాడు సదాచార సంపన్నుడు, సర్వ ధనుశ్శాస్త్రవిదుడు అశ్వత్థామ; ఆయన కుశలం కోరుతున్నాం.

ఆత్మవేత్త మహారథికుడు కృపాచార్యులవారు; వారికి నమస్సులు.

శీల, తపస్సంపన్నుడు, దయావీర హృదయుడు శాస్త్రవేత్త, సర్వగుణశాలి, మేరు నగధీరుడు మా వంశ వృద్ధు భీష్మ పితామహుడు ఆయన చరణాలకు నా కరాంజలులు.

సర్వశాస్త్రాలూ చదివి ధీమంతుడై, గురు వృద్ధజన సేవాపరాయణుడైన ప్రజ్ఞాచక్షువు ధృతరాష్ట్ర మహారాజుకి నా అభివాదాలు అందించి మేము కుశలంగా ఉన్నట్టు విన్నవించు.

పాపాచారపరాయణుడు, మూర్ఖుడు, మందబుద్ధి, నిఖిలజన నిందాపాత్రుడు అయిన దుర్యోధనుని కుశలవార్త కూడా మేము అడిగామని చెప్పు. అంతటి వాడే అయిన దుశ్శాసనుని క్షేమసమాచారం కూడా ఆశిస్తున్నాం.

భరతవంశం ప్రశాంతంగా ఉండాలని కోరుకుంటున్న బాహ్లిక, సోమదత్త, భూరిశ్రవసుల కుశలమూ, ఇతర ప్రముఖుల క్షేమమూ అడిగానని చెప్పు.

జ్ఞానీ, ధర్మవిదుడూ, యుద్ధవిముఖుడూ అయిన యుయుత్సునీ, ధీశాలీ, దూరదృష్టి సంపన్నుడూ, గంభీరహృదయుడూ మాకు గురువు రక్షకుడు, మాతాపితృసముడు అయిన విదురుని మేము అడిగామని విన్నవించు.

ద్యూతవిద్యలో ఆరితేరి దుర్యోధనునికి సన్నిహితంగా వున్న శకునిని మేము మరువ లేదనీ, వాని కుశలం కాంక్షిస్తున్నామనీ, అలానే అర్జునుని జయించాలనే గాఢ వాంఛతో వున్న కర్ణుని క్షేమం కోరుతున్నామనీ చెప్పు

అంతఃపుర నారీజనులందరిలో వృద్ధులకు మా నమస్కారాలు. మిగిలిన వారికి కుశల ప్రశ్నలు. కురువంశకీర్తిని నిలబెట్టవలసిన కోడండ్రందరికీ అవసరానుసారం అన్నీ అందుతున్నాయో లేదో అడిగానని చెప్పు. రాజభవనంలోని బాలికలందరినీ దగ్గరగా తీసుకొని వారికి యోగ్యులయిన భర్తలు లభించాలనీ వీరు శీలవతులై వారితో ఉండాలనీ చెప్పు. సుందర దేహాలతో మనోహర భూషణాలంకృతలై, మధురవాక్కులతో మనోజ్ఞ వ్యవహారాలు నడిపే మదవతీ జనుల కుశలం కూడా మేం కోరుతున్నాం.

కురువంశ సేవాజనంలో కుబ్జలూ, కుంటివారూ వున్నారు వారినీ అంధులను వృద్ధులనూ మావటీంద్రనూ అందరినీ అడిగామని చెప్పు.

పర్యవసానంగా —

దుర్యోధనునికి అంగబలం చాలా వుండవచ్చు. కాని, మాది ధర్మబలం. మేము అశక్తులమని భావించడం అవివేకమనీ ధర్మబద్ధంగా మా రాజ్యభాగం మా కివ్వకపోతే యుద్ధం తప్పదనీ దుర్యోధనునికి గట్టిగా చెప్పు.

ఇక్కడ చేరిన సేనల విశేషాలు చూశావు. ఈ విషయం నిస్సంకోచంగా వారికి వివరించు

మా తాతగారు భీష్ములవారితో —

ఆర్యా! శంతన వంశం అంతం కాకుండా నిలబెట్టిన మీరు ఈనాడు కురువంశం నాశనం కాకుండా చూడాలని చెప్పు

పాండవుల శ్రేయస్సును కోరే విదురునితో మేము శాంతినే కోరుతున్నాం, అని విశదం చెయ్యి.

దుర్యోధనునితో చివరగా చెప్పవలసిన మాటలు విను :

ఇంతవరకూ మీరు చెయ్యని ద్రోహం, తలపెట్టని అన్యాయం లేదు. అయినా మేం సహించాం. ఇక అవి సాగవు. ఈ నాడు మా రాజ్య భాగం యివ్వలేకపోతే

కు శ స్థ లం
వృ క స్థ లం
మా కం ది
వా ర ణా వ తం

అనే గ్రామాలతోపాటు మరో కుగ్రామం ఏదయినా సరే మా అయిదుగురికీ యిస్తే చాలు. సంగ్రామప్రమాదం ఉండదు.

పరస్పర కరస్పర్శలతో
ఆదర దరహాస వదనాలతో

బంధు మిత్రులందరూ సుఖ శాంతులతో జీవించవచ్చు. శాంతిని మే మెంత వాంఛిస్తున్నామో, యుద్ధానికి అంత ఉత్సాహంగా ఉన్నాం.

ధర్మరక్షణకోసం ఎంత ఉదారంగా మృదు స్వభావంతో ఉన్నానో, అంత దారుణ కర్కశంగానూ ఉండగలను, అన్నాడు ధర్మరాజు.

హస్తినాపురం

ధర్మరాజాదు లందరివద్దా సెలవు తీసుకుని సంజయుడు అర్జునునితో కొంతసేపు సంభాషించి తిరుగుముఖం పట్టాడు

హస్తినాపురం చేరి ధృతరాష్ట్ర మందిరద్వారంలో నిలబడి తన రాకను తెలిపి అనుమతి పొంది లోనికి వెళ్ళి :

మహారాజా! నేను సంజయుడను. మీ ఆజ్ఞమేరకు వెళ్ళి పాండవులను దర్శించి వస్తున్నాను. ఉదారహృదయుడైన ధర్మరాజు మీకు నమస్కారాలు తెలుపుతూ మీ కుశలమూ, మీ కుమారుల క్షేమమూ అడిగాడు. ఇక్కడి వారందరినీ, పేరు పేరునా అడిగి కుశలం తెలుసుకున్నాడు, అన్నాడు.

సంజయా! నువ్వు సుఖంగా ప్రయాణం చేసి వచ్చావా! ధర్మరాజు సోదరులతో, మిత్ర, పరిజనంతో కుశలమా! అని ధృతరాష్ట్రుడు ప్రశ్నించగా, సంజయుడు :

మహారాజా! వారందరూ క్షేమంగా వున్నారు. ధర్మమార్గం విడవకుండా పరిశుద్ధ హృదయంతో దయాదృష్టితో వారు నడుస్తున్నారు.

మనిషి ఆటబొమ్మలు ఆడించేటట్లు విధి మనుష్యులను ఆడిస్తున్నాడు.

ఇంతవరకూ మీరు చేసిన అకార్యాలన్నీ భయానక పరిణామాలకు దారితీస్తున్నాయి.

కుబుసం విడిచిన త్రాచుపాములా పాండవులు ప్రకాశిస్తున్నారు. పాప కుబుసంతో మీ రున్నారు.

ఏనాడూ ధర్మార్థాలను గుర్తించి మీరు వ్యవహరించలేదు. అందుచేత అందరి నిందా మీ మీద పడింది. ఇది పరలోకంలో సైతం మిమ్ము హింసిస్తుంది.

ధనవ్యామోహంతో పాండవుల సంపదలు హరించాలని యత్నిస్తున్నారు. అది ఫలించదని చెపుతున్నాను.

క్రూరులు, నీచులు, ధర్మహీనులు తమ పాప ఫలాలు అనుభవించక తప్పదు.

విద్వాంసులు, జితేంద్రియులు, ధర్మపరులు సుఖ శాంతులతో తులతూగుతారు.

మీరు ధీమంతులు. చక్కని సలహా లివ్వగల మంత్రులున్నారు. మీ అంతట మీరే ధర్మాధర్మనిర్ణయం చెయ్యగల సమర్థులు. అయినా కర్ణాది మంత్రుల ఊహలతో నడిచి కురువంశనాశనానికి ఉపక్రమిస్తున్నారు. కుల క్షయం చేశారనే నింద మీ నెత్తిన పడకుండా చూసుకోండి.

అర్జునుడు స్వర్గలోకం దర్శించి, లోకపాలురచేత సమ్మానాలు పొందాడు. అయినా ఎందుకీ క్లేశాలు కలుగుతున్నాయంటే పురుషకారం కంటె విధి బలీయం.

కురు పాండవ సంగ్రామం నిఖిల ప్రజానాశన హేతువవుతుంది అర్జున బాణాలనే అగ్నిలో కౌరవులు ఎండుగడ్డి పరకల వలె బూడిద కాకతప్పదు.

ఇంతకూ మూలకారణం —

విశ్వసనీయులను మీరు విడిచిపెట్టి స్వామిద్రోహులను చేరదియ్యడమే.

సరే, దూరప్రయాణపు బడలిక నాకు ఎక్కువగా వుంది. వెడుతున్నాను. విశేషాలు రేపు సభాభవనంలో వినిపిస్తాను, అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు సంజయునికి సెలవు దయచేసి, ద్వారపాలకుని పిలిచి :

ఒక్కమారు విదురుణ్ణి చూడాలని వుంది. త్వరగా రమ్మను, అని పంపాడు.

విదురుడు వచ్చి, తన రాకను తెలియజేసి, అనుమతిపొంది లోపలకు వెళ్ళి నమస్కరించి :

ప్రభూ! ఏమి సెలవు అన్నాడు.

మహామంత్రీ! సంజయుడు తిరిగి వచ్చాడు. నన్నే మేమో అని వెళ్ళాడు. రాయబార వివరాలన్నీ రేపు సభలో వినిపిస్తా నన్నాడు. నా మనస్సు వికలమయింది. శరీరం ఉడుకుతోంది. రేపు సంజయుడు చెప్పేదేమిటో తెలియడం లేదు. కంటికి కునుకుపట్టడం లేదు. మనశ్శాంతి కలిగించే మంచిమాటలు చెప్పు, అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

విదురనీతి

ప్రభూ! మీకు నిద్ర రావడం లేదంటే నాకు ఆశ్చర్యంగా వుంది. రాత్రివేళల నిద్ర పట్టకపోవడానికి నీతిశాస్త్ర కోవిదులు కొన్ని కారణాలు చెప్పారు.

బలవంతులతో వైరం తెచ్చుకునే దుర్బలులు.

పరుల సంపదలు హరించిన వారూ, హ[illegible] పొందు కోరే వారు.

ఈ నలుగురికే రాత్రివేళల కన్ను మూతపడదు. నే నెరిగినంతవరకూ యీ దోషాలు మీలో లేవు. అయితే పరధనాపేక్ష కలిగిందా మీకు, అన్నాడు.

మహామంత్రీ! మోక్షదాయకమయిన ధర్మవిషయమే నిన్ను చెప్పమంటున్నాను, అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

విదురుడు : ప్రభూ! సర్వలక్షణ లక్షితుడైన ధర్మరాజు త్రిలోకాధిపత్యం వహించ డానికి సమర్థుడు. అయినా ఏనాడూ మీ మాట కాదనలేదు. అనకపోయినా మీరు వారిని అడవుల పాలుచేసి ఎన్ని క్లేశాలు కలిగించారు. సత్యసంధుడు, ధర్మశాస్త్రకోవిదుడు కావడం వల్లనే ధర్మరాజు అన్నీ సహించాడు

శకుని, కర్ణ, దుర్యోధన, దుశ్శాసనుల వంటి అయోగ్యులను విశ్వసించి మీరు పాండవుల భోగాలు హరించాలని సంకల్పించారు.

నిరంతరం ఏదో కృషి చేస్తూ సాత్విక స్వభావంతో, సహన శీలంతో, నిశ్చలధర్మ దీక్షతో ఉండే వారు ఏనాటికయినా సత్ఫలం పొందుతారు. వీరినే విద్వాంసులుగా లోకం సమ్మానిస్తుంది.

శ్రద్ధ సడలకుండా, ఆసక్తి విడవకుండా సత్కర్మచేస్తూ, ఆస్తికబుద్ధితో ఉండేవాడు పండితుడు.

పొగడ్తలకు లొంగక, క్రోధాన్ని దరి జేరనివ్వక, లజ్జా వినయాలే అలంకారాలుగా గర్వశూన్యుడై, ప్రశంసలకు వంగకుండా వుండేవానినే విద్వాంసుడని కోవిదులు వక్కాణి స్తున్నారు.

అప్రస్తుత విషయాలలో తల దూర్చరాదు. దొరకని వస్తువుల కోసం బాధపడ కూడదు పోయిన వాటికోసం విచారించకూడదు. కష్టాలలో ధైర్యంగా ఉండాలి. ఆరంభించిన పనిని చివరవరకూ సాగించాలి. ఇవి కలవారే విద్వాంసులు.

వీరు కృతజ్ఞతాసింధువులై వుంటారు. వీరి హృదయం గంభీర గంగానదీ సదృశం.

పదార్థాల యథార్థ స్వరూపం వీరికి తెలుస్తుంది.

అపాయం లేని ఉపాయాలు వీరు ఎరుగుదురు, వ్యర్థం కాని వాక్కు వీరి సొ
ఏ విషయాన్నయినా అవలీలగా గ్రహించి తర్కబద్ధంగా వాదించే శక్తితో శిష్టాచారా
మర్యాదతో నడిపించగలవారు వీరు.

వీరి విద్య బుద్ధినీ, బుద్ధి విద్యనూ అనుసరించి సాగుతాయి. ఒకదాని కొ
ప్రోద్బలకంగా నడుస్తాయి.

ప్రభూ! ఇక మూర్ఖులున్నారు.

వారి మొదటి లక్షణం అహంకారం.

విద్యాశూన్యులూ వివేకహీనులూ అయినా కావలసినంత గర్వంతో వుంటారు.

ఏ పని చెయ్యరు కాని ఫలం కావాలనుకుంటారు.

పరమ దరిద్రంతో బాధపడుతూ ఆకాశానికి నిచ్చెనలు వేస్తారు.

స్నేహితులతో అన్యాయంగా చరిస్తారు.

బలవంతులతో వైరం తెచ్చుకుంటారు

శత్రువులను స్నేహితు లనుకుంటారు.

మనం పిలవకుండానే వస్తారు.

అడగకుండానే సలహాలు కురిపిస్తారు.

ఎప్పుడూ ఎదుటివారిలో దోషాలే వెదుకుతారు.

కృతఘ్నుల యందు విశ్వాసం చూపుతారు.

అకారణంగా క్రోధం ప్రదర్శిస్తారు.

శూన్యాన్ని ఉపాసిస్తారు. దరిద్రులనూ దీనులనూ ఆశ్రయిస్తారు. తమ రక్షణలో వున్నవారి పోషణభారం వహించకుండా తమకడుపు నింపుకుంటారు. వీరందరూ మూర్ఖులే.

మహావీరుని ధనుస్సునుండి వెలువడిన బాణం వృథాగా పోవచ్చు కాని విద్వాంసుని వాక్కు వ్యర్థం కాదు.

తన బుద్ధితో కర్తవ్యా కర్తవ్యాలను గ్రహించి, శత్రు మిత్ర ఉదాసీనులను గురించి సామ దాన భేద దండోపాయాలు సక్రమంగా అనుసరించి, ఇంద్రియ పంచకాన్ని స్వాధీనంలో ఉంచుకొని, సంధి, విగ్రహ, యాన, ఆసన, ద్వైధీభావ, సమాశ్రయ గుణాలను గ్రహించి మద్యపాన, మృగయావినోద, పరస్త్రీ గమన, పరుషభాషణ, కటు స్వభావ, కఠిన దండన ద్యూతక్రీడలను విసర్జించిన వారు సుఖంగా వుండగలరు.

ఒంటరిగా భోజనం చెయ్యకూడదు. ఏకాకిగా ప్రయాణం చెయ్యకూడదు. విషమ సమస్యలను తనకు తానే పరిష్కరించరాదు. అందరూ నిద్రించేవేళ మనం ఒక్కరం మేలుకొని ఉండడం హానికరం.

మూర్ఖులు క్షమాశీలురను అసమర్థులుగా భావిస్తారు. కాని దాన్నిమించిన శక్తిలేదు. అసమర్థులు క్షమను గుణంగా స్వీకరించాలి. సమర్థులకు క్షమయే భూషణం.

సహనమనే కరవాలం ధరించిన వానికి ఎదురులేదు. దాన్ని మించిన శాంతి సాధనం లేదు.

కర్మ చెయ్యని సంసారీ, కర్మకు దిగిన సన్యాసీ అధములు. ఒకరి అధీనంలో వున్న స్త్రీని వాంఛించే వాడూ, పరుల ఆశ్రయంలో బ్రతికే వారిని చేరదీసే వాడూ అధములే.

శత్రువులను లక్ష్యపెట్టని చక్రవర్తి
దేశాలు తిరగని విద్వాంసుడు.
ఈ ఉభయులూ వ్యర్థజీవులే

మనం సంపాదించే ధనం పాత్రులకూ దానం చెయ్యకపోయినా, అపాత్రులకు దానం చేసినా నిష్ప్రయోజనమే.

సంపదలు కలవారు దానాలు చెయ్యాలి.
దరిద్రులు కష్టాలు భరించగలిగి ఉండాలి.

వారికి దాన గుణం, వీరికి సహనశక్తి లేకపోతే ఈ ఉభయుల మెడకూ బండరాయి కట్టి లోతైన నీటి మడుగులో పారెయ్యాలి.

దారా, పుత్ర, సేవక జనానికి సంపద లుండవు. వారు ఎవరి రక్షణలో ఉంటారో వారి సంపదలూ ఆ యజమానివే.

పరధనాపహరణం
పరనారీసాంగత్యం
సుహృజ్జన పరిత్యాగం
అనే దోషాలు మన ధర్మ ఆయుర్దాయ, కీర్తులను నాశనం చేస్తాయి.

కామ, క్రోధ, లోభాలు నరకానికి తెరిచిన ద్వారాలు.

వర ప్రసాదమూ, రాజ్యప్రాప్తి, పుత్రోదయమూ అనేవి ఒక్కసారి లభించడం
శత్రుబాధనుండి విముక్తి పొందడం శ్రేయస్కరం. శరణువేడిన వారిని రక్షించడం మన
కుటుంబములో వృద్ధులనూ, బ్రతికి చెడిన వారినీ, సంతానం లేని అక్క చెల్లెళ్ళనూ వ
ఆదరించి పోషించాలి.

దైవసంకల్పం విద్వాంసుల సన్నిధిలో వినయం.

పాపకార్య విరక్తి ధీమంతుల శక్తి

ఈ నాలుగు మానవుని భయాలను దూరం చేయగలవు.

తల్లి, తండ్రి, గురువు, ఆత్మ, అగ్ని ఈ అయిదింటినీ పంచాగ్నులుగా సేవి
కోవాలి.

సిరి సంపదలు కోరేవారు నిద్రా భయ క్రోధ అలసత్వదీర్ఘ సూత్ర గుణా
విడిచెయ్యాలి.

ప్రజారక్షణ చెయ్యలేని ప్రభువు

నిరంతరం పరుషంగా భాషించే భార్య

శిష్యులకు విద్య నేర్పలేని గురువు

గ్రామమధ్యంలో ఉండాలనుకునే గోపాలకుడు

వనవాసం మీద ఆసక్తికల క్షురకుడు

వీరు ఎందుకూ కొరగాని వారు. ఎంత తొందరగా వీరిని విడిచిపెడితే అంత మంచి

ఆరోగ్యం, సంపదలు, అనుకూలవతి అయిన అర్థాంగి.

చెప్పినమాట వినే కొడుకు, జీవికకు పనికివచ్చే విద్య, చక్కని సలహాలిచ్చే
స్నేహితుడు వున్నవారి కంటె సుఖంగా బ్రతకగలవాడు లేడు.

రోగులమీద ఆధారపడి వైద్యులు పెరుగుతారు. అజాగ్రత్తగా వుంటే దొంగ
పెరుగుతారు. వ్యభిచారబుద్ధికల పురుషులు వేశ్యలను పెంచుతారు. వితండవాదం కో
విద్వాంసులు మూర్ఖుల చెంత జేరుతారు.

సంరక్షణ లేని గోవూ, వ్యవసాయమూ, విద్యా, స్త్రీలూ పాడవుతారు.

విద్య నేర్చుకున్నాక శిష్యుడు గురువునీ,

వివాహం అయాక కుమారుడు తల్లినీ,

కామభోగం పూర్తయాక పురుషుడు స్త్రీనీ,
నదీప్రవాహాన్ని దాటిన తరువాయి నావనూ,
పని పూర్తి కాగానే తోడుపడిన వారినీ,
రోగం తగ్గిన అనంతరం వైద్యునీ

సామాన్యులు మరచి పోతూంటారు.

స్నేహితులతో కలవడం, ధనప్రాప్తి, పుత్రపరిష్వంగం, సుఖసంభోగం, సాటివారిలో కీర్తిపొందడం, ప్రియసంభాషణం, మహాసభలలో సన్మానం, ఆశించినవి నెరవేరడం ఇవి ఎవరి కయినా సంతోషం కలిగిస్తాయి.

ఈర్ష్య, ద్వేషం, అసంతృప్తి, క్రోధం, నిత్యశంక, పరభాగ్యోపజీవనం– యింతకంటె దుఃఖదాయకాలు లేవు.

ఇంద్రియనిగ్రహం, శాస్త్రజ్ఞానం, ధీశక్తి, మితభాషిత్వం, యథాశక్తి దానం, కృతజ్ఞత, ఉత్తమవంశంలో ప్రభవించడం – వీటివల్ల కీర్తి వస్తుంది.

ఉన్మత్తుడు, త్రాగుబోతు, క్రోధి, క్షుదార్తుడు, సావధానహీనుడు, లోభి, భయగ్రస్తుడు, కాముకుడు – వీరందరికీ ధర్మం తెలియదు.

అపరాధులను సకాలంలో దండిస్తూ, ప్రజలకు రక్షణ కలిగించి వారి విశ్వాసం చూరగొనే వాడు ఉత్తమప్రభువు.

స్నేహం, వివాహం, వ్యవహారం – ఈ మూడు సమానులతోనే నడుపుకోవాలి.
నిరంతరం ఏదో పని చేస్తూనే ఉండాలి.
మితంగా భోజనం చెయ్యాలి.
నిద్రకూడా ఎక్కువ పనికిరాదు.
ఆశ్రితులను ఆదరించాలి.

మంచిదారిలో సక్రమంగా సత్కార్యాలు చెయ్యడం మన విధి. అందువల్ల తత్కాలంలో సత్ఫలితాలు కలగలేదని విచారించకూడదు.

చెట్టునున్న పచ్చికాయలు కోస్తే అవి తినడానికి పనికిరావు సరిగదా, వాటి విత్తనాలు కూడా వ్యర్థమవుతాయి. అందుచేత పక్వఫలాలే తినాలి. అలానే సావకాశం వచ్చేవరకూ వేచి ఉండాలి.

పువ్వు పాడవకుండా దానిలోని తేనె త్రాగుతుంది తుమ్మెద.

లతకు ప్రమాదం రాకుండా పూలు కోస్తాడు మాలాకారుడు.

అలానే ప్రజలకు కష్టం కలగకుండా పన్నులు వసూలు చెయ్యాలి ప్రభువు.

నిండుగా పూసిన పూలతో వున్న వృక్షంలా రాజు నిరంతరం ప్రసన్నంగా వుండాలి. అంతే కాని, అధికఫలాలు అందివ్వకూడదు.

సజ్జనులు నడిచిన దారిలో, సంప్రదాయం విడవకుండా నడిచే ప్రభువు ఏలుబడిలో దేశం వృద్ధి పొందుతుంది.

అధర్మమార్గాన నడిస్తే నిప్పుమీద పడిన చర్మంలా దేశం ముడుచుకు పోతుంది.

ఏ కులంలో పుట్టినా సత్ప్రవర్తన కలవాడు ఉత్తముడే. వ్యక్తికి శీలం ప్రధానం. అది లేని వాని జీవితం వ్యర్థం.

అధములు జీవితానికి భయపడితే, మధ్యములు మృత్యుభీతితో ఉంటారు. ఉత్తములు అపకీర్తికి జంకుతారు.

దరిద్రుడికి ఆకలి ఎక్కువ. వాని ఉదరంలో కర్రలు కూడా జీర్ణమవుతాయి. ధనికుడికి అజీర్ణరోగం ఉంటుంది.

మద్యపానం కలిగించే మత్తు కంటె సిరిసంపదలు కలిగించే మత్తు ఎక్కువ.

ఎందుకంటే ఆ సంపదలన్నీ నశించే వరకూ వాడు మత్తులోనే ఉంటాడు.

మనస్సును జయించి, ఇంద్రియాలను స్వాధీనంలో ఉంచుకునే వాడు శుక్లపక్ష చంద్రునివలె వృద్ధి పొందుతాడు.

ఈ దేహం రథం;

బుద్ధి సారథి;

ఇంద్రియాలు గుర్రాలు;

ఆ గుర్రాలను అదుపులో ఉంచినవాడు ఉత్తమఫలాలు పొందుతాడు.

ఇంద్రియాలకు లొంగి వక్రమార్గాన నడిచే మనస్సును అదుపులో పెట్టలేనివాడు ఎందుకూ కొరగాడు.

ఎండుకర్రలతో కలిసిన పచ్చికట్టె కూడా నిప్పులో పడాలి; దుర్జనులతో తిరిగే సజ్జనుడూ క్లేశాలు పడతాడు.

హింసతో దుష్టులు, దండనీతితో ప్రభువులు, సేవాపరత్వంతో స్త్రీలు, క్షమాగుణంతో శీలురు శ్రేయస్సు పొందుతారు. వాక్కును స్వాధీనంలో ఉంచుకున్నవాడు దేన్నయినా జయిస్తాడు.

గొడ్డలి దెబ్బతిన్న చెట్టు మళ్ళీ చివురించవచ్చు, కాని, కటువచనంతో బాధపడ్డ హృదయం కోలుకోదు. శరీరంలో గ్రుచ్చుకున్న నిశితశరాలను తీయవచ్చు. గుండెను నొప్పించిన పరుషవాక్కులు తియ్యలేము.

విధి ఎదురు తిరిగే వాని బుద్ధి నశించి పాపకార్యాచరణకు దిగుతాడు. అవే వాని నాశనానికి బాటలు.

మహారాజా! నీ బిడ్డలు పాండవులను ద్వేషిస్తున్నారు. తేజశ్శాలి, ధర్మవిదుడు, గుణసంపన్నుడు అయిన ధర్మరాజు మీ వారు చేసిన అన్యాయాలను సహిస్తూ యిప్పటికీ మిమ్ము గురుభావంతో చూస్తున్నాడు.

వెయ్యి పుణ్యతీర్థాలలో స్నానం చేసిన ఫలం భూతదయవల్ల కలుగుతుంది. అంత కంటె అందరితోనూ మృదువుగా ఉండడం పుణ్యప్రదం. మీరు మీ బిడ్డలను చూస్తున్నట్టే పాండవులనూ చూడండి.

చాలాకాలం క్రితం మాట —
కేశిని అనే లావణ్యవతి స్వయంవరం ప్రకటించింది.
దైత్యవంశీయుడు విరోచనుడు ఆమెను వరించరాగా :
దైత్యకుమారా! విప్ర దైత్యులలో ఎవడు శ్రేష్ఠుడు? అని అడిగింది.

కేశినీ! మేమంటే దైత్యులకే భయం వున్నట్టు తెలుసుకదా! అయినప్పుడు విప్రుడు మా కంటె గొప్పవాడు కాలేడు, అని సమాధానమిచ్చాడు.

మరునాడు ఉదయం సుధన్వుడు వచ్చాడు.
కేశిని కూర్చున్నచోటి నుంచి లేచి ఎదురువెళ్ళి స్వాగత సత్కారాలు జరిపింది.

అప్పుడు సుధన్వుడు ప్రహ్లాదనందనా! ఈ యువతీరత్నం చూపించిన బంగారు ఆసనాన్ని నేను స్పృశిస్తాను, కాని దానిమీద నేను కూర్చోను. కూర్చుంటే మనిద్దరం సమానులమే, అన్నాడు.

ఓ బ్రాహ్మణబాలుడా! మీరు దర్భాసనాలమీద, కర్రపీటలమీద కూర్చోవాలి, అని పరిహాసం చేశాడు.

విరోచనా! మీ తండ్రి ప్రహ్లాదుడు కూడా నన్ను సత్కరిస్తాడు. నువ్వుబాలుడి ఇప్పుడే మనం మీ తండ్రి దగ్గరకువెళ్ళి మనలో ఎవరు శ్రేష్ఠులో నిర్ణయించుకుందాం, అన ఉభయులూ ప్రహ్లాదునికి విషయం నివేదించడానికి వెళ్ళారు.

వచ్చే సుధన్వుని చూసి, ప్రహ్లాదుడు ఉచితరీతిని అతిథిసత్కారాలు జరిపి, వ ప్రశ్న విని:

సుధన్వా! నాకు వీడొక్కడే కొడుకు. మీరిద్దరూ ప్రాణాలు పందెం పెట్టి యి వచ్చారు. ఒక్కమాట చెప్పు. అబద్ధం ఆడినందువల్ల వచ్చే స్థితి ఏమిటి? అన్నాడు.

సవతులతో ఉండే స్త్రీ. జూదంలో ఓడిన జూదరీ, బరువులు మోసేవాడూ ఏస్థితి పొందుతారో అదే స్థితి కలుగుతుంది, అన్నాడు సుధన్వుడు.

ప్రహ్లాదుడు: నాయనా! వీని తండ్రి అంగీరసుడు నా కంటె శ్రేష్ఠుడు. అలా వీని మాతృమూర్తి ఉత్తమోత్తమురాలు. కనక సుధన్వుడే నీ కంటె శ్రేష్ఠుడు, అని,

సుధన్వా! నాకు పుత్రభిక్ష అనుగ్రహించు. అన్నాడు.

సుధన్వుడు: ప్రహ్లాదా! సత్యయుక్తమైన ధర్మం చెప్పావు కనక నీ కుమారుని అనుగ్రహిస్తున్నాను, అన్నాడు,

విన్నావా! మహారాజా, ఇప్పటికయినా స్వార్థం విడిచి సత్యమార్గాన సాగి పాండవులను ఆదరించండి.

మరికొన్ని నీతివిషయాలు చెపుతాను.

హస్త సాముద్రికుడు,

దొంగవ్యాపారి,

జూదగాడు, వైద్యుడు,

నటుడు, శత్రువు, స్నేహితుడు

వీరెవరూ సాక్షులుగా పనికిరారు.

ఆశవల్ల ధైర్యం పోతుంది.

కోపం పెరిగితే సంపదలు నశిస్తాయి.

అన్యాయాపరుడు ధర్మంగా ఉండలేదు

కాముకుడు సిగ్గును విడిచిపెడతాడు.

వార్ధక్యం సౌందర్యాన్ని హరిస్తుంది.
నీచుల్ని సేవిస్తే మంచితనం మిగలదు.
దురభిమానం సర్వనాశనకారి.

వృద్ధులు లేనిది సభ కాదు. ధర్మం చెప్పలేని వాడు వృద్ధుడు కాడు. సత్యబద్ధం కానిది ధర్మమనిపించుకోదు. కపటం లేనిది సత్యం.

పగలంతా శ్రమ పడితే రాత్రి సుఖంగా నిద్రపడుతుంది. ఎనిమిదిమాసాలు ఆర్జిస్తే వర్షాకాలం నాలుగు నెలలూ యిబ్బంది వుండదు.

ధీశక్తితో చేసే కర్మ ఉత్తమం, బాహుబలం మధ్యమం, మిగిలినవి అధమాలు. భారవహనం అధమాధమం.

మనలను ఇతరులు నిందించినా పరుషభాషలతో బాధించినా వారు చేసుకున్న పుణ్య ఫలం మనకు దక్కుతుంది. వస్త్రం ఏ రంగులో ముంచితే అదే రంగు కనిపిస్తుంది. అలానే దుర్జనుడు సజ్జన సాంగత్యంతో మంచివాడు కాగలడు.

ఎంతటి తపస్సంపన్ను డయినా మూర్ఖులతో చోరులతో చేరితే వాడూ మూర్ఖుడే! దుర్జన సాంగత్యంతో, అక్రమమార్గాన చాలా ధనం సంపాదించవచ్చు. దానిని సజ్జనులు మెచ్చరు.

సదాచారాన్ని సంరక్షించుకోవాలి. సంపదలు వస్తాయి, పోతాయి, ఆచారం క్షీణించదు. దాన్ని విడిచిన వాడు జీవన్మృతుడు

మధుర మయిన మాట, చల్లని మంచినీరు, శయనానికి దర్భాసనం విశాలమయిన వసతి ఉంటేనే గృహస్థు సుఖ పడతాడు.

దూలం పెద్దదయినా బరువు మోయగలదా! కాని ఎంత చిన్న రథమయినా బరువును భరిస్తుంది.

అదేరీతిగా ఉన్నతగుణాలుకల వంశంలో పుట్టినవాడు దేన్నయినా సహించగలడు. ఎదుటివారివల్ల నిరంతరం ప్రమాదం కలుగుతుందని శంకించేవాడు స్నేహితుడు కాలేడు. హంసలు ఎండిన చెరువుచుట్టూ తిరగవచ్చు కాని అందులో అడుగు పెట్టవు. అలానే చపల చిత్తులవద్ద లక్ష్మి నిలబడదు.

మిత్రుల శక్తి సామర్థ్యాలను పరీక్షిస్తూ కూర్చునేవాడు అధముడు.

శోకం వల్ల దేనిని సాధించలేం.

లేకపోగా అది శక్తినీ రూపాన్నీ జ్ఞానాన్నీ నాశనం చేసి రోగాన్ని తెచ్చిపెడుతుంది.

జనన మరణాలు; సుఖ దుఃఖాలు, లాభనష్టాలు కలుగుతూ పోతుంటాయి. అందు గురించి సంతోష, శోకాలు అనవసరం.

కుండకు ఎటు చిల్లు పడితే అటే నీరు పోతుంది. బుద్ధికూడ ఏ ఇంద్రియానికి లొంగితే అటే క్షీణిస్తుంది.

హృదయంలో ద్వేషం రగులుతూంటే హంసతూలికా తల్పంమీద పరున్నా నిద్ర రాదు. వందిమాగధ స్తోత్రాలు వింటున్నా సంతోషం కలగదు. హితవాక్యం చెవికెక్కదు. శాంతి కనిపించదు.

విడిగా పెరిగే చెట్టు ఎంత బలంగా వేళ్ళు తన్ని విశాలంగా విస్తరించినా గాలి దెబ్బకు కూలిపోతుంది. గుంపులో వుంటే పెనుగాలికి కూడా చలించదు.

అలానే గుణసంపన్నులు ఏకాకులుగా ఉండకూడదు. సంఘంలో వుంటే సరోవరం లోని కమలాలవలె ప్రకాశిస్తారు.

రోగి మృతకల్పుడు. వానికి తీపి రుచించదు.

కనపించని రోగం క్రోధం; ఇది కలవానికి ఏదీ రుచించదు.

లోలోపల విద్వేషం ఉంచుకుని పైకి మెత్తగా ఉండి ప్రయోజనం లేదు. అది వానికే చేటు.

ఆకాశాన్ని గుప్పిట పట్టాలని

ఇంద్రధనుస్సును వంచాలనీ

సూర్యకిరణాలను కాళ్ళతో పట్టాలనీ చూసేవారు మూర్ఖులు.

స్త్రీలను అవహేళన చేసి నిందించేవాడూ, దానం చేసి పదిమంది ముందూ గొప్పగా చెప్పుకునే వాడూ, చేసిన మేలు మరిచేవాడూ, అబద్ధాలతో జీవితం సాగించేవాడూ వీరిందరికి పతనం తప్పదు.

అధికప్రసంగం, క్రోధం, దురభిమానం, స్వార్థబుద్ధి, మిత్రద్రోహం త్యాగశూన్యత ఈ ఆరు కత్తులూ మానవుని ఆయుర్దాయాన్ని తెగ నరుకు తూంటాయి.

మన దగ్గరిచేరి తియ తియ్యని మాటలు చెప్పేవారు ఎందరో వుంటారు.

హితవు చెప్పేవాడూ వినేవాడూ అరుదుగానే వుంటారు.

జూదం కలహ హేతువు అని ఆనాడు చెప్పాను. వినడానికి మీ మనస్సు అంగీకరించలేదు. ఇంత జరిపి యీ నాడు కాకి రెక్కలవంటి మీ కుమారులను వెమళ్ళ వంటి పాండవులతో యుద్ధానికి వదులుతున్నారు. నక్కలను రక్షించి సింహాలను వదులుకునే స్థితిలో వున్నారు.

ప్రభూ! సేవకుల కష్టసుఖాలను గమనించకుండా ఇతరుల సంపదలు హరించే ప్రయత్నాలు చెయ్యకూడదు. మంత్రులకు సౌకర్యాలు సక్రమంగా సాగకపోతే శత్రు కూటంలో చేరుతారు.

ఆదాయ వ్యయాలు సరిజూసుకుంటూ సేవకులకు ఉచితరీతిని వేతనాలివ్వాలి. యోగ్యత కలవారిని దగ్గరకు తీసుకొని వ్యవహారాలు నడుపు కోవాలి.

మనమాట వినకుండా అహంకారంతో ఉండే వానిని తక్షణం తొలగించాలి.

అహంకార శూన్యంగా దయాహృదయంతో పరిశుద్ధ చిత్తంతో ఏ పని అయినా త్వరగా చేసే శక్తి గలవారినే రాయబారులుగా నియోగించాలి. రాయబారి మంచి ఆరోగ్య వంతుడై ఎదుటివారు చూపే వ్యామోహాలకు లొంగకుండా వుండాలి.

మితంగా ఆహారం నిత్యం పరిశుభ్ర స్నానం దేహాన్ని ఆరోగ్యంగా ఉంచుతాయి. అందువల్ల శరీరానికి జవసత్వాలు నిలబడతాయి. వీరి సంతానం కూడా చక్కగా ఉంటుంది.

సోమరులూ, మాయమాటలు చెప్పేవారూ, అందరితో కలహం తెచ్చుకునేవారూ, అతిగా తినేవారూ, క్రూరచిత్తులూ, అసహ్యంగా వస్త్రాలు ధరించేవారూ వీరందరినీ మన గృహ పరిసరాలకు దూరంగా ఉంచాలి.

మూర్ఖులను, నీచులను, కృతఘ్నులను, దీనులను, శత్రువును ఏ స్థితిలోనూ సహాయం కోరకూడదు. కావాలని ప్రమాదాలు తెచ్చిపెట్టే వానినీ, అబద్ధాలాడే వానినీ, చపలచిత్తునీ, దురభిమానినీ, స్నేహితునీ సేవించకూడదు.

ధనసంపాదనకు సహాయకులు కావాలి. సాయం చేసిన వాడికి ధనకాంక్ష తప్పదు. ఆ విధంగా వారిమధ్య అనుబంధం ఉంటుంది.

పుత్ర సంతానానికి ఉపాధి కల్పించి ఆడపిల్లలకు యోగ్యులతో వివాహాలు జరిపి, బాధ్యతలు తీరగానే వానప్రస్థం స్వీకరించాలి.

మనిషికి దేహబలం అవసరమే కాని అది అధమాధమం, మంచి ఆలోచన నిచ్చే మంత్రి రెండవస్థానంలో ఉంటాడు. ధనసంపదలు తృతీయం. వంశపారంపర్య ప్రాప్తించేది ఉత్తమం. ఇన్నిటినీ మించినది బుద్ధి బలం.

నిప్పు, పాము, సింహం - వీటని నిర్లక్ష్యంగా వదలకూడదు. అలానే జ్ఞా విషయం కూడా. పాండవులు అగ్ని సదృశులు. వారిని ఉదాసీనంగా చూడకండి. మహావృక్షాలు. నీ బిడ్డలు లతలు. వారు సింహాలు, నీ కొడుకులు అరణ్యం, సింహం అరణ్యం, అరణ్యం రక్షణలేని సింహం నశించక తప్పదు.

పెద్దలను దర్శించినప్పుడు యువకులలో ఒక భీతి కలుగుతుంది. కాని వా మర్యాదగా ఆరాధించడంవల్ల నూతనోత్తేజం కలుగుతుంది.

పాలు, పెరుగు, తేనె, నూనె, పళ్ళు, మాంసము, ఉప్పు, బెల్లం, గంధం, అ విక్రయించకూడదు.

మట్టినీ, బంగారాన్నీ సమదృష్టితో చూస్తూ, ప్రశంసలనూ దూషణలనూ లక్ష్య కుండా, ఇష్టానిష్టాలతో నిమిత్తం లేకుండా ఉండేవాడు సన్యాసి.

బుద్ధిమంతులను హింసించి వారికి దూరంగా పోయినంతలో లాభం లేదు. ఎం కంటే వారి భుజాలు ఎంతదూరాన వున్న వారి నయినా పట్టి పీడించగలవు.

స్త్రీలు గృహలక్ష్ములు. వారి రక్షణ అవశ్యకర్తవ్యం. అంతఃపుర రక్షణ గృ యజమానిది. ఇంటి మంచి చెడ్డలు ఇల్లాలివి.

జూదరి, బాలుడు, స్త్రీ ప్రభుత్వానికి పనికిరారు.

మన ఆలోచనలు బయటపడనంత కాలం మనం సుఖ సంతోషాలతో ఉండగలం

దాత అందరికీ ప్రీతిపాత్రుడు.

ప్రియంగా మాట్లాడేవానికి కీర్తి లభిస్తుంది.

సత్య వాక్పాలనంవల్ల వచ్చే కీర్తి శాశ్వతమయినది.

వెనక ముందులు చూసుకోకుండా అధికప్రసంగాలు చేస్తే బృహస్పతి కూడా అ మానాల పాలవుతాడు.

ముమ్ముందు నాశనం కలిగిస్తుందని తెలిసినపుడు ప్రస్తుతం వచ్చే కొద్దిపాటి లాభాన్ని వదులుకోవడం మంచిది.

గుణసంపన్నులు - ధనసంపన్నులు ఎదురుపడితే ప్రథమగౌరవం గుణవంతులకే

ప్రాణినాశనం సాగుతూంటే ధీమంతులు చూస్తూ ఊరుకోకూడదు.

ఇంద్రియాలను జయించని వాని హితబోధలు ఎవరూ పట్టించుకోరు.

తల్లినీ, శిష్యులనూ, సేవకులనూ నిజగృహాన్నీ జాగ్రత్తగా రక్షించుకోవాలి.

హృదయాలు ఏకమై, ఆలోచనలు ఒకేగతిలో సాగి, నడవడిలో భేదం లేకపోతె స్నేహం కొనసాగుతుంది.

నాస్తికుడు, దుఃఖపీడితుడు, సోమరి - వీరి వద్ద లక్ష్మి చిరకాలం ఉండదు.

అంతమాత్రాన అది గుణవంతులనూ, ఉదార స్వభావులనూ, వీరులను ఆశ్రయించి ఉంటుం దనుకోనవసరం లేదు. పిచ్చిపట్టిన ఆవులా ఎప్పుడు ఎక్కడ ఆగుతుందో తెలియని లక్ష్మి.

విద్య లేని పురుషుడు, తిండి లేని ప్రజలు, రాజు లేని రాజ్యం, సంతానప్రాప్తిలేని స్త్రీసుఖమూ అనర్థాలే.

అదేపనిగా నిద్రిస్తూ నిద్రను జయించలేము. పదిమంది స్త్రీలతో తిరుగుతూ కామాన్ని అరికట్టలేం. అదేపనిగా సురాపానం చేస్తూ త్రాగుడు వదలలేం.

ధన దానాలతో మిత్రులు,
అన్న పాన సుఖంతో స్త్రీలు,
విజయలక్ష్మితో శత్రువులు మనవశంలో ఉంటారు.

ధన కనక వస్తు వాహన కామినీ జనంతో భూమండలం అంతా తన అధీనంలో వున్నా తృప్తి ఉండదు కొందరికి.

ఆత్మస్తుతి, సేవారాహిత్యం, అనాలోచితంగా ప్రతికార్యానికీ ఉపక్రమించడం విద్యకు శత్రువులు.

సోమరితనం, మదం, మోహం, చపలత్వం, ధూర్తత్వం స్వార్థం, అనవసర ప్రసంగాలు విద్యార్థులకు పనికిరావు.

ఎన్ని కట్టెలు వేస్తే అగ్నికి తృప్తి కలుగుతుంది?

ఎన్ని నదులు కలిసినా సముద్రం పెరగదు!

ఎందరు మరణించినా మృత్యువు ఆకలి తీరదు !
ఎందరు పురుషులు వచ్చినా కులటకు తృప్తి లేదు.

ప్రభూ ! సుఖదుఃఖాలూ, వీటిని అనుభవించే జీవితమూ కూడా అశాశ్వత వ నవే. శాశ్వతమయినది ధర్మం ఒక్కటే. అందుచేత నిత్యమయిన ధర్మంమీదనే : మనస్సును లగ్నం చెయ్యాలి. అదే ఆనందహేతువు.

భూగోళం అంతా జయించి శాసించిన ప్రభువు లెందరో వెళ్ళిపోయారు. వెడు వెడుతూ వారివెంట గడ్డిపోచకూడా తీసుకు వెళ్ళలేకపోయారు. ఈ విషయం మీ రెరుగ కాదు. మీ హితవు కోరినవాణ్ణి కనుక యివి మీ గుర్తుకు తెస్తున్నాను.

కష్టపడి కని పెంచి పోషించిన తల్లి దండ్రులు మరణిస్తే ఉత్తరక్షణంలో : కుమారుడే ఆ శవాన్ని ఇంటి బయట పెడుతున్నాడు. ఎండు కట్టెలతో దగ్ధం చేస్తున్నా అయితే మరణించిన వానివెంట వాని మంచి చెడ్డలు మాత్రమే వెడుతున్నాయి.

ఈ జీవితం నదీప్రవాహం. అది సర్వేశ్వరుని నుండి ప్రభవించింది దీనికి ధైర గట్టు. దయ తరంగాలు. పుణ్యకర్మలతో ఈ నదిని తరించి ఈశ్వరుని చేరుతాం.

అందుచేత మీరు ధర్మపరులయిన పాండవులను చేరదీసి సుఖ శాంతులతో ఉండ అని విదురుడు :

సనాతనుడూ, సర్వవిషయవిదుడూ అయిన సనత్సుజాతమహర్షి మృత్యువు లే ఘోషించాడు. ఆయన మాటలవల్ల మీ మనస్సు శాంతిని పొందవచ్చు అన్నాడు.

సనత్సుజాతీయం

ధీశాలీ !

మృత్యువే లేదన్నారా మహర్షి సనత్సుజాతులు. అదెలా ! కొంచెం విశద చెప్పు, అని ధృతరాష్ట్రుడు అర్థించగా, విదురుడు :

ప్రభూ ! అంతటి ఆధ్యాత్మిక విషయాలు మహాత్ములయిన అనుభవజ్ఞుల ముఖ వింటేనే శ్రేయస్కరం. బ్రహ్మవేత్తలే వానిని వివరించాలి. నేను ఆ మహర్షిని ఆహ్వానిస్తా అని ఏకాగ్రచిత్తంతో సనత్సుజాతుని స్మరించగా ఆయన ప్రసన్నవదనంతో ప్రత్యక్షమయ్యా

మహర్షికి అర్ఘ్యపాద్యాలర్పించి, ఉచితాసనం చూపి ధృతరాష్ట్రుడు :

ఆర్యా! సుఖదుఃఖాలు, ఆకలిదప్పులు ధనకాంక్ష, కామ క్రోధాలు, జరా మరణాలు బాధించని మార్గం ఉపదేశించండి, అని ప్రార్థించాడు.

సనత్సుజాతుడు: రాజా! మృత్యువనేది ప్రమాదానికి మరో మాట. ప్రమాదాన్ని అజ్ఞానం అన్నారు అది పైదొలగి జ్ఞానం సిద్ధిస్తే మృత్యువే లేదు. సంసార తాపత్రయ బంధనాలే మృత్యువు. ఆ బంధాలనుండి బయటపడ గలిగితే అమృతం ప్రాప్తిస్తుంది. ఇది రానంతవరకూ దేహమే ఆత్మ అనే భావం ఏర్పడుతుంది. దానితో తాపత్రయాగ్ని చుట్టుముట్టి నశింపజేస్తున్నది.

అ సు అంటే ఇంద్రియాలు.

రమ్ అంటే రమించడం, అనుభవించడం.

ఇంద్రియాలు భౌతిక సుఖాలతో రమిస్తూండడంవల్ల వ్యక్తికి ఆత్మజ్ఞానం పోతుంది; వారే అసురులు. వీరు దేహమే ఆత్మ అనుకుని దాన్ని సుఖపెట్టడం కోసం ఎన్నో నీచ కర్మలు చేసి పశు పక్షి జన్మలు ఎత్తుతున్నారు.

వీరికి భిన్నంగా దేవతలున్నారు. వీరిని 'సుర' శబ్దంతో పిలుస్తాం. మంచి యందే రమించే వారు వీరు.

సరే, మృత్యువు ప్రాణికోటిని అరగిస్తున్నదని కొందరంటున్నారు. దానికి రూపం లేదు. అది పెద్దపులిలానో, మరే జంతువు ఆకారంలోనో వచ్చి మనలను తింటున్నదా! లేదే!

అటువంటప్పుడు మృత్యువు ఉన్నదని ఎలా చెప్పగలం!

కామ క్రోధ లోభాది ఆసురీ ప్రవృత్తులకు లొంగి జీవుడు కొట్టు మిట్టాడుతూ మృతు డవుతున్నాడు. ఈ దోషాలు లేని బ్రహ్మజ్ఞాని బ్రహ్మరూపం పొందుతున్నాడు.

అనగా, తాను బ్రహ్మకంటె భిన్నుడను కాను అనేజ్ఞానం కలిగిననాడు మృత్యు భీతిలేదు.

జ్ఞానం కలిగించే విషయాలే వినాలి; అటువంటి వాని మీదనే దృష్టి నిలిపి, మనస్సును ఏకాగ్రం చెయ్యాలి. ఈ ఆత్మ వున్నదే, అది నిత్యచైతన్య రూపంతో, ఆనం దంతో, నిర్మలంగా, నిరపేక్షంగా ఉంటుంది.

ఆత్మజ్ఞానం కలిగే వరకూ కర్మ చేస్తూనే ఉండాలి. కర్మల ద్వారా పాపాలనూ తొలగించుకుంటూ జ్ఞానాన్ని పొందాలి. ఈ ప్రపంచమంతా ఈశ్వరమయమే అనే భావన స్థిరపడిననాడు ఏ బంధమూ మనిషిని అంటదు.

దేహాభిమానుల చిత్తశుద్ధి కోసం కర్మలు ఏర్పడ్డాయి. చిత్తం నిర్మలమయితే నిష్కా దృష్టి ఏర్పడి మోక్షమార్గం గోచరమవుతుంది. చిత్తశుద్ధి లేనివానికి జ్ఞానప్రాప్తి లేదు.

కోరికలు అజ్ఞానం కలిగించి వివేకాన్ని నాశనం చేస్తాయి. కామానికి లొంగినవా స్త్రీ సుఖం కోసం పరితపిస్తాడు. వీరందరూ తమోమయ దేహులు.

రక్త, కఫ, మూత్ర, కీటకాలతో నిండిన దేహమే నరకం. ఈ నరకం నుండి జీవు బైట పడాలి.

కల్లు, సారాయి త్రాగినవాడు ఆ మత్తులో నడుస్తూ రాళ్ళ మీద గోతుల పడేటట్లు కామమత్తుడు స్త్రీ వలయంలో పడతాడు.

గడ్డితో తయారయిన పెద్దపులి ఏమీ చెయ్యలేదు. అలానే కామవిరహితుడికి ఏబా లేదు. శారీరక సుఖాలకోసం తాపత్రయపడడమే మృత్యువు. అదిలేని వానికి మృతిలే

దేహం మృత్యువు వల్ల నశిస్తుంది. మృత్యువు జ్ఞానంవల్ల నాశనమవుతుంది.

యోగులుంటారు. వీరు కొన్ని శక్తులు పొందుతారు. ఏ పరిస్థితిలోనూ ఆ శక్తు ప్రదర్శించరాదు. ప్రదర్శిస్తే చుట్టూ ప్రజలు చేరి ఆరాధనలు ఆరంభిస్తారు. దాని యోగికి పతనదశ ప్రాప్తిస్తుంది. బధిరుని వలె, జడుని వలె, మూగవానివలె చరించిన యో మోక్షం పొందుతాడు.

కుక్కలు తాముతిన్న పదార్థాన్ని కక్కుకొని దానినే తింటాయి. అటువంటిదే యో శక్తులతో ఆహారాన్ని సంపాదించుకోవడం.

బ్రహ్మజ్ఞానమే మనం తెలుసుకోవలసిన పరమ సత్యం. సత్యంలోనే లోకంవున్న సత్యాన్ని తెలుసుకున్నవాడే జ్ఞాని. వానికి మృతిలేదు. అంటే పరమేశ్వర భావం వా కలిగిననాడు మృత్యువూ నరకమూ అనేవి యింకెక్కడ ఉంటాయి! మరి యీ శరీ నశిస్తున్నది కదా అంటారు. దీని లక్షణమే అది. అది మృత్యువు పని కాదే.

పాపరహితుడు, వికారశూన్యుడు, నిర్మలుడు, సందేహహీనుడు అయినవా బ్రాహ్మణుడు.

పరబ్రహ్మ స్వరూపాన్ని గ్రహించినవాడు జగత్తు మిథ్య అని తెలుసుకుంటా అప్పుడు జ్ఞాని సిద్ధి పొందుతాడు.

ఇంద్రియాలను నిరోధించి మనస్సును లయం చేయ గలిగి నప్పుడు కలిగే అనిర్వచనీయ స్థితియే విద్య. ఇది కలవాడే విద్వాంసుడు, జ్ఞాని.

బ్రహ్మచర్య నియమంతో గురు సన్నిధానంలో యీ విద్యను ఉపాసించాలి.

త్రాడును చూచి పాము అని భ్రమిస్తున్నాం. అలానే ఈ జగత్తే శాశ్వత పరబ్రహ్మ మనే అజ్ఞానం ఏర్పడుతున్నది. ఈ అజ్ఞానం వైదొలగి బ్రహ్మజ్ఞానం పొంద గలిగితే మృత్యువు లేదు. అందుకు ప్రయత్నించు, అని ఉపదేశించాడు సనత్సుజాతుడు.

సభా భవనం

మహర్షి నిష్క్రమించాడు.

తెల్లవారింది.

ఉపప్లావ్యం నుండి సంజయుడు తిరిగి వచ్చిన వార్త రాత్రి విన్న ప్రముఖులందరూ తెల తెల వారుతూండగానే కురుసభా భవనానికి వస్తున్నారు.

సభా సింహద్వారం బంగారుకాంతు లీనుతోంది. సభామధ్యభాగం స్వచ్ఛ ధవళ రోచులతో అలరారుతున్నది. అంతటా మంచిగంధపు వాసనలు.

అర్హతల ననుసరించి మణి, రత్న, సువర్ణ ఆసనా లున్నాయి. భీష్మ, ద్రోణ, కృప, విదురాదులు ధృతరాష్ట్రునితో కలిసి వచ్చారు. వారి వెంట శల్య, జయద్రథ, బాహ్లిక యుయుత్సులూ, కృతవర్మ వచ్చారు. దుశ్శాసన, శకుని, కర్ణులతో వచ్చే దుర్యోధనుని వెంట సోదరులందరూ వచ్చారు. దేవతలతో వచ్చే ఇంద్రునివలె వున్నాడు కౌరవాగ్రజుడు.

సింహశోభితమయిన గుహలా గోచరిస్తున్నది, రాజవీర సంభరితమయిన సభారంగం.

అప్పుడు సంజయుడు వచ్చి సభాద్వారం వద్ద నిలబడి మహారాజుకి తన రాక తెలియ జేసి అనుమతి పొంది ప్రవేశించి అందరికీ అభివాదాలు చేసి:

ఆర్యులారా! చక్రవర్తి అజ్ఞానుసారం పాండవులను దర్శించి వచ్చాను. వారందరూ మీ అందరి యోగ క్షేమాలు అడగమన్నారు. పెద్దలకు నమస్కారాలూ, పిన్నలకు ఆలింగనాలూ పలికారు.

అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు:

సంజయా! దురాత్ములను అవలీలగా హతమార్చగల ధనంజయుడే మన్నాడో వినాలని మేమందరం ఎదురు చూస్తున్నాం.

సంజయుడు : ప్రభూ, ధర్మజుని అనుమతి పొంది అర్జునుడు కృష్ణుని చూస్తూ పలికిన పలుకులు దుర్యోధనుడు విని తీరాలి.

ఏమన్నాడంటారా అర్జునుడు

సంజయా ! కాలవశుడై మూర్ఖత్వంతో నన్ను జయించగలననే గర్వంతోవున్న కర్ణుడు వింటుండగా యుద్ధోన్మతులై వచ్చిన రాజ వరుల సమక్షంలో దుర్యోధనునితో యిలా చెప్పు :

ధర్మమార్గాన మా రాజ్యం మా కివ్వకపోతే వాని పాపం పండింది. నేను ఆగ్రహించిన నాడు ఈ లోకాలను భస్మం చెయ్య గలను.

భీమార్జున నకుల సహదేవ సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్న శిఖండి ప్రభృతుల వెంట కృష్ణుడు కూడా మా పక్షాన వున్నాడు.

మా రాజ్యం మా కిప్పించడానికి శ్రమ అవసరం లేదు. సంజయా ! సాధ్యమయి నంత వరకూ దుర్యోధనుడు యుద్ధానికి సిద్ధపడే టట్లే చెయ్యి

మా అగ్రజుడు ధర్మపరుడైనా మీ వారి అన్యాయం కారణంగా ఘోరా రణ్యాలలో కంటక శిలల మీద శయనించాడు. దాని ఫలితంగా రణరంగంలో దుర్యోధనుడు రక్త పంకంలో కూలాలి.

మా అగ్రజుడు జితేంద్రియుడు, ధర్మ తత్పరుడు, సాధు శీలి అయినా సత్యం తప్పక నానాక్లేశాలూ అనుభవించాడు. మీరు చేసిన చేయించిన ఘాతుకాలన్నీ సహించాడు.

ఇంతవరకూ ఆయన హృదయంలో అణగారిన క్రోధాగ్నిజ్వాలలు కౌరవారణ్యం మీదకు రానున్నాయి.

రథారూఢుడై గదాదండం ధరించి భీకరాకారంతో, భీమసేనుడు క్రోధ విషజ్వాలలు గ్రక్కుతూ రణభూమిని మండిస్తున్నప్పుడు యుద్ధ పర్యవసానం మీకు బోధపడుతుంది. లేడి గుంపులో సింహంలా విక్రమిస్తాడు మా భీముడు.

రథిక శ్రేష్ఠుడు, చిత్ర యుద్ధ కుశలుడు నకులుడు కరవాలంతో మీ సేనలను ఊచ కోత కోస్తుంటే ;

ఉత్తమజాతి అశ్వాలను పూన్చిన రథంమీద మా సహదేవుడు చక్రభ్రమణం చేస్తూ శాత్రవ శీర్షాలను తరుగుతూంటే అప్పుడు తెలుస్తుంది, తమ పాప కార్య పర్యవసానం ఏమిటో,

ద్రుపదుడు విరటుడు మహారథికులను చీల్చి చెండాడుతున్నప్పుడు, శిఖండి చేతులలో భీష్ములవారు నేల కూలినప్పుడు, తమ ప్రియ శిష్యుడు ధృష్టద్యుమ్నునిచేత ఆచార్య ద్రోణులు పరాభూతులైన నాడు గ్రహిస్తారు మా శక్తిని మీ వారు.

సంజయా !

రాజ్యభోగాలమీద, జీవితం మీద ఆశ వదులు కోమని మీ వారికి చెప్పు.

సర్వశస్త్రాస్త్రాలూ ప్రయోగోపసంహారంతో నేర్చిన సాత్యకి రథారూఢుడై వస్తున్నాడు

కపిధ్వజంతో శ్వేతాశ్వాలను పూన్చిన నా రథం కృష్ణ సారథ్యంలో ప్రవేశిస్తుంది.

గాండీవ ధనుష్టంకారం వింటూంటే వారి చెవులలో పిడుగులు పడతాయి. నా శర పరంపర ఆకాశం నుండి సూర్యరశ్మిని క్రిందికి రానీయదు. ప్రతిపక్షుల తలలు తాటి పళ్ళ వలె నేలకు రాలుతాయి.

విధి, యిలా జరగాలని భావించాడు కాబోలు.

సముద్రాన్ని యీదడం, మండుతూన్న అగ్నిని గుప్పిట పట్టడం, సూర్యచంద్ర గతిని ఆపడం, కైలాసాన్ని చూర్ణం చెయ్యడం సాధ్యమయితే, వాసుదేవునికి ఎదురు నిలిచి జయం పొందడం సాధ్యం.

ఈ గాండీవం దానంతట అదే ఉరకలు వేస్తున్నది. కుబుసం విడిచిన పాములా నా కరవాలం తళ తళలాడుతున్నది. కపిధ్వజం భీకర గర్జనలు చేస్తున్నది.

దేవేంద్రుని వెంట బెట్టుకు వచ్చినా నేను శత్రువులను విడిచిపెట్టను. శత్రుసేన సర్వం నాశనం అయితేనే నాకు శాంతి. మా పితామహులు, భీష్ములు మా గురువులు కృప ద్రోణులు వారికి అభివాదాలు చేసి నేను, యుద్ధసన్నాహంలో వున్నానని మీ దుర్యోధనుడికి చెప్పు అన్నాడు.

అంతా సావధానంగా విని భీష్ముడు :

దుర్యోధనా ! ఆ నర నారాయణులే యీనాడు అర్జున వాసుదేవులు. శ్రీకృష్ణుని సారథ్యంలో అర్జునుడు ఖాండవ వనాన్ని దహించే అగ్నికి రక్షకుడుగా నిలిచి దేవేంద్రుని పరాభూతుని చేశాడు. ఆ పరాక్రమ సంపన్నుడు కృష్ణ సారథ్యంలో యుద్ధ రంగానికి వస్తున్నాడు. నిశ్చయంగా విజయలక్ష్మి వారినే వరిస్తుంది.

ధర్మ విరుద్ధంగా నడిచే నీ బుద్ధి యీనాడు నా మాటలను లక్ష్యం చెయ్యదు, కాని రణరంగంలో సర్వనాశనం అవుతూంటే యీ వృద్ధుని ఉపదేశం నీ స్మృతికి రాక తప్పదు.

సోదర, మిత్ర, బంధు జనులందరి మరణం నీ కళ్ళతో నువ్వు చూసినపుడు నా హితవు గుర్తుకు వస్తుంది.

శాపాలతో దుర్బలుడైన కర్ణునీ, పాపాచార రతుడైన దుశ్శాసన సోదరునీ, మాయా జాల నిపుణుడైన శకుని మామనూ, నమ్మి నాశనం అవుతున్నావు, అంటుండగా

కర్ణుడు: భీష్మ పితామహుల వారు నా మీద అటువంటి దురభిప్రాయంతో ఎందు కున్నారో తెలియదు. ధార్తరాష్ట్రులలో ఏ ఒక్కరూ పాపకర్మలూ, దుష్కార్యాలూ చేసిన వారుకారు.

రానున్న సంగ్రామంలో నే నొక్కడనే వారందరినీ సంహరించ గలను. ఇంతకాలం ద్వేషంతో వున్న వారితో సంధికి దిగడం జరిగే పని కాదు, అన్నాడు.

పాండవ బలంలో పదహారో భాగం లేని కర్ణుడు వారందరినీ సంహరించగలనని గాలిమేడలు కడుతున్నాడు. కురువంశానికి నాశనం తెచ్చిపెట్టే చీడపురుగు కర్ణుడు, అని భీష్ముడు:

పాండవులు చేసిన వీరోచిత కృత్యాలలో ఒక్కటయినా యీ కర్ణుడు చేశాడా! వారు అజ్ఞాతవాసం చేస్తూన్నప్పుడు గోగ్రహణానికి వెళ్ళిన నాడు మనకు జరిగిన పరాభవం విస్మ రించాడు కర్ణుడు.

ఘోషయాత్రలో గంధర్వులు దుర్యోధనుని బంధించినప్పుడు పాండవులు విడి పించారు. కాని కర్ణుడు కాదే! ఇప్పుడు మాత్రము రంకెలు వేస్తున్నాడు, అన్నాడు.

ద్రోణాచార్యులు: మహారాజా! పితామహులవారు వాస్తవం సెలవిచ్చారు. సంజయుడు చెప్పిన మాటలు విన్నాక పాండవులతో సంధిచేసుకోవడమే సముచితమని నేనూ భావిస్తున్నాను. అర్జునుని వంటి వీరుడు ముల్లోకాలలో లేడు అన్నాడు.

వారి మాటలు విననట్లే ధృతరాష్ట్రుడు:

సంజయా! మన సేనాబలం, మిత్రరాజుల సహాయం వివరించావు కదా నువ్వు. అది విని ధర్మరాజు ఏమన్నాడో చెప్పు, అనగా సంజయుడు:

ప్రభూ! ధర్మరాజు నడచి వస్తూంటే ఉదయకాల సూర్యునివలె గోచరించాడు ఆయనకు సేనలు తలవంచి నమస్కరిస్తున్నాయి. ఆయన నోట మాట వెలువడితే అక్కడి వారందరూ దానిని రాజశాసనంగా భావిస్తున్నారు. యుద్ధవీర వేషంలో వీధులలో నడిచే అర్జునుని చూడడానికి నగర నారీజనం ఉత్సాహంతో తమ గుమ్మాలలో నిలబడుతున్నారు. అంటూ సంజయుడు మూర్ఛపోయాడు.

విదురుడు : మహారాజా ! పాండవ యోధులను కనులారా తిలకించిన సంజయునికి ఆ సన్నివేశం స్మృతికి వచ్చినట్లుంది మూర్ఛపోయాడు. దుర్బలుడు కదా! కొంతసేపు మాట్లాడలేడు, అన్నాడు.

నెమ్మదిగా సంజయుడు తేరుకుని :

ప్రభూ! నేను వారందరినీ చూశాను. అప్పుడే అజ్ఞాతవాసం నుండి వచ్చారు కనక కొంచెం నీరసంగానే వున్నారు.

అయినా ఒక్క భీమసేనుని బలం ఆధారంగా వారు యుద్ధసన్నద్ధు లవుతున్నారు. హిడింబాసురుని సంహరించిన యోధుడు, గంధమాదనానికి వెళ్ళి ద్రౌపదికి సౌగంధిక కమలాలు తెచ్చిన సాహసి, లక్కయింటి నుండి తల్లినీ, సోదరులనూ రక్షించిన బలిష్ఠుడు భీమసేనుడే!

శూలపాణితో యుద్ధం చేసినవాడు, లోకపాలకులను లక్ష్యపెట్టనివాడు అర్జునుడున్నాడు వారి బలంలో. దిగ్విజయ యాత్రలు సాగించి నానాదేశాల వారిని పీడించిన నకుల సహదేవులున్నారు. అస్త్రవేత్త శిఖండి వున్నాడు. సాత్యకి, కేకయ రాకుమారులు కాశీరాజు, విరటుడు, ఉపపాండవులు, ధృష్టకేతువు, శరభుడు, ద్రుపదుడు, వీరికితోడు జరాసంధ తనయులు సహదేవ, జయత్సేనులు. అందరూ మహాయోధులు యుద్ధవిశారదులు అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు : సంజయా ! నువ్వు చెప్పింది సత్యం. అందరికంటె నాకు భీముని భయం అధికం. ఆకలిగొన్న పెద్దపులిని చూసిన లేడిలా ఉంటుంది నా హృదయం భీముని పేరు చెపితే. క్రోధం వస్తే పరమశివుడు, వేగానికి వాయువు, అటువంటి భీముడు తన లోహగదాదండంతో నా కుమారులను చెండాడి తీరుతాడు.

ఈ విషయాలన్నీ చెప్పినా నా కుమారులు వినిపించుకోరు. చెట్టు చివరి కొమ్మనున్న తేనెపట్టును చూస్తున్నారే కాని ఆ చివరకు ఎక్కితే కొమ్మ విరిగి పడతామని తెలుసుకోలేని అజ్ఞానంలో వున్నారు.

భీమునికి తోడు గాండీవం ధరించి అర్జునుడు కూడా వస్తాడు.

అర్జునుని జయించగల ననుకుంటున్న కర్ణుని బుద్ధికి స్థిరత్వం లేదు. ఆచార్య ద్రోణులు వృద్ధులయినా శక్తి సంపన్నులే కాని వారికి శిష్యవాత్సల్యం ఉంది. వీరుభయులూ రణరంగంలో తమ పాత్రను ముగిస్తే మన వారికి ధైర్యం లేదు.

దేవేంద్రుని వజ్రాయుధం దెబ్బతిని తట్టుకో వచ్చునేమో కాని గాండీవం నుండి వెలువడే బాణాలు తగిలితే మరి దారి లేదు.

ధర్మజుని క్రోధమూ అంత శక్తివంతమే

అందుచేత యుద్ధం జరుగకూడదనే నేను అనుకుంటున్నాను. శాంతి కోసమే మనం ప్రయత్నించాలి. కాకపోతే యుద్ధానికి నేనే 'కారకుడనని ధర్మరాజు నన్ను నిందిస్తాడు, అనగా విని సంజయుడు:

ప్రభూ! ఇంత తెలిసిన మీరు యుద్ధోన్మాదంతో వున్న కుమారుల ఆధీనంలో ఎందుకు పడుతున్నారో తెలీదు.

పాండవుల విషయంలో యిప్పటికీ మీరు కపట వ్యవహారంతోనే వున్నారు. జూదంలో మీ కుమారులు పాండవుల భోగాలన్నీ హరించారని విన్న క్షణంలో మీరు పసిపాపలా చిరునవ్వుతో కూర్చున్నారు. సభామధ్యంలో వారికి అవమానాలు జరుపుతూంటే ఉదాసీనత వహించారు. ఇవన్నీ భావిలో పతనహేతువులని గుర్తించలేకపోయారు.

మరొక ముఖ్యాంశం:

కురుజాంగలప్రాంతాలు మాత్రమే పితృపితామహప్రాప్తమయిన రాజ్యం, మిగిలిన రాజ్యభాగం అంతా పాండురాజు పరాక్రమంతో సాధించినదే. అదంతా మీ చేతులలో ఉంచితే మీదే అనుకుంటున్నారు.

ప్రభూ! భీమార్జునులు విక్రమిస్తే ఎదిరించి నిలబడగలవారు లేరు. కనక మీ వారిని అదుపులో ఉంచుకోవడం అవసరం. అంతే కాని, వ్యర్థంగా విచారిస్తూ కూర్చుని లాభం లేదు. ఈ విషయాలన్నీ జూదసమయంలో విదురుడూ, నేనూ చెప్పినవే, అన్నాడు.

విన్నాడు దుర్యోధనుడు. ఉద్రేకంతో తండ్రివైపు తిరిగి: మహారాజా! సర్వశత్రు సంహార సమర్థులు భీష్మపితామహులు మనవెంట ఉన్నారు.

మనకు సాయపడవచ్చిన మహావీరుల శక్తిసామర్థ్యాలు మీరు సరిగా గుర్తించలేదు.

భీముని బలాన్ని గురించి మీరు అనవసరంగా భయపడుతున్నారు. గదాయుద్ధంలో నా ముందు నిలబడగలవాడు లేడు. బలరామునివద్ద నేను యీ విద్య అభ్యసించే రోజుల లోనే ఆయన నన్ను ప్రశంసించాడు.

భీముడు నా చేతులలో నేలకూలుతాడు. అప్పుడు అర్జునుడుంటాడు. భీష్మ, ద్రోణ, కృప, అశ్వత్థామ, కర్ణ, శల్య, భోగదత్త, భూరిశ్రవస, జయద్రథులు మనవారిలో ధను ర్విద్యావిదులు. పరశురాముని వంటి శస్త్రాస్త్రవేత్తతో సమానుడు కర్ణుడు. ఇంద్రుడు వీని

కుండలాలు గ్రహిస్తూ యిచ్చిన శక్తి ఆయుధం వున్నది వీనివద్ద, వీని యెదుట అర్జునుడు నిలబడడం కల్ల అందుచేత విజయం మనదే.

పాండవులయిదుగురూ కాక సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నుడూ. యీ ఏడుగురే ఆ పక్షంలో వీరులు.

మన బలం చూశారా!

భీష్మ, ద్రోణ, కృప, కర్ణ, అశ్వత్థామ, సోమదత్త, బాహ్లీక, భగదత్త, శల్య, విందు, అనువింద, జయద్రథ, దుశ్శాసన, దుర్ముఖ, దుస్సహ, చిత్రసేన, శ్రుతాయు, కురుమిత్ర, వివింశతి, భూరిశ్రవస, వికర్ణాదులు మహావీరులు. అందుకు తోడు మన సేనా బలం పదకొండు అక్షౌహిణులు. ఈ దశలో మనమెందుకు భయపడాలి. మీరు నిశ్చింతగా ఉండండి, అని సంజయుని వైపు తిరిగి :

సంజయా!

వారి యుద్ధసన్నాహాలు ఎలా సాగుతున్నాయో వివరించు, అన్నాడు.

కౌరవాగ్రజా!

వారందరూ ప్రసన్నవదనాలతో, యుద్ధోత్సాహంతో వున్నారు. రథాన్ని సన్నద్ధం చేసి అర్జునుడు అస్త్రమంత్రాలు మననం చేస్తున్నాడు. రథంమీద కపిధ్వజం కాంతులీను తున్నది. రథానికి పూన్చిన గుర్రాలు ధవళరోచు లీనుతున్నాయి. ధర్మజుని అశ్వాలూ తెల్లనివే. భీమసేనునివి నలుపు. నకులునివి హరితవర్ణంతో, సహదేవునివి నానా వర్ణాలతో శోభిస్తున్నాయి.

దేవ, దానవ, గంధర్వ, మానవ రణవ్యూహ నిపుణుడైన ధృష్టద్యుమ్నుడు వారి సేనాపతి.

మత్స్యసేనావాహినితో విరటుని వెంట శిఖండి వచ్చి మన పితామహులను ఎదు ర్కొంటాడు.

దుర్యోధనుని సోదరులూ పుత్రులూ భీముని వంతు.

కర్ణ, వికర్ణ, సైంధవ, అశ్వత్థామలు అర్జునునికి ఎదురురావాలి.

ఉపపాండవులను వెంటబెట్టుకుని వారి మేనమామ ధృష్టద్యుమ్నుడు ఆచార్యులను ఎదురుకుంటాడు శకునిని సహదేవుడు, కృతవర్మను సాత్యకి చూస్తారు. శకుని కొడుకు

ఉలూకుడు నకులుని పాల బడాలి. ఇదే వారి వ్యూహం. ఇప్పుడు బాగా ఆలోచించి నిశ్చయానికి రండి, అన్నాడు సంజయుడు.

ధృతరాష్ట్రుడు : సంజయా! నా కుమారుడు ఎవరు చెప్పినా వినే దశలో లేడు. కానున్నది కాకమానదు, అంటుండగా దుర్యోధనుడు :

మహారాజా! పాండవులుకూడా మానవులే. వారూ మా వలెనే యీ భూమి మీదనే జీవిస్తున్నారు. అయినప్పుడు విజయలక్ష్మి వారినే వరిస్తుందని మీ రెలా అనుకుంటున్నారు. మన పక్షంలో వున్న మహాయోధులను కన్నెత్తి చూడగల శక్తి కూడా పాండవులకు లేదు, అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు : సంజయా! వీని ఉన్మత్త ప్రలాపాలు విన్నావా! అని దుర్యోధనుని వైపు తిరిగి :

నాయనా, సర్వనాశన కారణమైన యుద్ధాన్ని సజ్జనులెవరూ హర్షించరు.

వారి రాజ్యభాగం వారి కిచ్చినా మిగిలిన సంపదలతో నువ్వు సుఖభోగాలు అనుభవించవచ్చు.

ఇక్కడి పెద్ద లెవరికీ యుద్ధం అంటే యిష్టంలేదు. మన ఆశ్రయంలో వున్న వారికే యిష్టంలేని పని ఎందుకు చేస్తావు.

నిజాని కిది నీకు పుట్టిన బుద్ధికాదు. శకుని, దుశ్శాసన, కర్ణులు నిన్ను పురికొల్పుతున్నారు, అనగా దుర్యోధనుడు :

మహారాజా! నేను వీరెవరినీ విశ్వసించను. కర్ణుడూ, నేనూ సంగ్రామయజ్ఞంలో ధర్మరాజును బలిపశువుగా హరించదలిచాం. మా వెంట దుశ్శాసను డుంటాడు. మరెవరూ అవసరం లేదు. పాండవుల మీద విజయం సాధించడానికి మేం ముగ్గురు చాలు అన్నాడు.

సంజయుడు ;

మహారాజా! ఉపప్లావ్యం వెడుతూనే నేను కృష్ణార్జునులున్న మందిరానికి వెళ్ళాను. అభిమన్యుడు కూడా వెళ్ళడానికి వీలులేని అంతఃపురంలో వారుభయులూ వున్న చోటికి నన్ను తీసుకువెళ్ళారు. అక్కడ ద్రౌపదీ సత్యభామా వున్నారు.

నేను కృష్ణార్జునులకు పాదాభివందనం చేశాను. వారు బంగారు ఆసనం చూపించారు. నేను గౌరవ పురస్సరంగా దానిని చేత్తో తాకి నేలమీదనే కూర్చున్నాను. అతిథి మర్యాదలు యథావిధిగా నడిపించారు.

వారుభయులూ మంచిగంధపు పూత పూసుకొని వున్నారు. రత్నాంబరాలు ధరిం
రు. మధ్వాసవం తీసుకుంటూ ఉత్సాహంగా వున్నారు.

అప్పుడు నేను మీ సందేశం వినిపించాను.

అర్జునుని అభిమతం గ్రహించి వాసుదేవుడు :

సంజయా! మా సందేశం వినిపించే ముందు అక్కడ పెద్దలయిన భీష్మ, ద్రోణు
హా మీ మహారాజుకీ మా ప్రణామాలు అందించు. అనంతరం –

కౌరవు లందరూ వారు సంకల్పించిన సత్కార్యాలేమైనా వుంటే అవి త్వరగా పూర్తి
సుకో మను.

ధారా పుత్రులతో అనుభవించవలసిన భోగాలన్నీ సత్వరం జరిపించుకోమను.
ంశాభివృద్ధికి అవసరమయిన ఏర్పాట్లు చేసుకోమని చెప్పు. మిత్రులకు ఉపకారాలు త్వరగా
నిమ్మని విశదం చెయ్యి.

ఇంతా ఎందుకంటే వారి నెత్తిమీదికి విపత్తులు వచ్చి పడనున్నాయి. తేజస్వి అయిన
ర్జునుడు కృష్ణసారథ్యంలో గాండీవం ధరించి వస్తున్నాడనీ అదే వారి పాలిట యమపాశ
నీ స్పష్టం చెయ్యి.

గోగ్రహణ సమయంలో అర్జునుడొక్కడే వారిని పరాభూతులను చేసిన విషయం
ప్పుడే మరచిపోయి వుండరు. ఇంతకంటె చెప్పవలసినది లేదు, అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు రెండు క్షణాలు ఆలోచించి : దుర్యోధనా! మీ రెంత చెపుతున్నా
కు ధైర్యం చాలడంలేదు. దురాగ్రహాన్ని విడిచి యుద్ధసంకల్పానికి నీళ్ళు వొదలండి

ప్రపంచంలో తల్లి దండ్రులు, నిరంతరం తమ బిడ్డల శ్రేయస్సు కోసమే పాటు
డతారు. ఆ దృష్టితోనే యుద్ధం వద్దని చెపుతున్నాను. వారికి దైవబలం కూడా ఉంది.

అర్జునుడు శత్రుసేనలను చీల్చి చెండాడుతున్నట్లే నాకు నిరంతరం కనిపించి నిద్ర
ాడా రావడంలేదు. మనకంటె శక్తిసంపన్నులు వారు. వారితో సంగ్రామం మంచిదికాదు
న్నాడు.

దుర్యోధనుడు ఆగ్రహంతో లేచి :

మహారాజా! పాండవులకు దైవబలం వున్న దంటున్నారు. అదే నిజమయితే వారికి
క్లేశాలు కలగవలసిన అవసరం లేదే. దేవతలకు రాగద్వేషాలుండవని మరిచిపోకండి. నేను

కూడా అగ్నిని చల్లబరిచే శక్తులు సాధించాను. నేలకూలే పర్వతాలను కదలకుండా నిలబెడతాను. భూమిని బ్రద్దలు కాకుండా చేస్తాను. వర్షాన్ని స్తంభింప జెయ్యగలను. నీటి మీద సైన్యాన్ని నడిపిస్తాను.

మన రాజ్యంలో ప్రజలందరూ ధర్మతత్పరులు. అందువల్లనే అతివృష్టి అనావృష్టి లేవు. నా శక్తి ప్రజలు ఎరుగుదురు. నా ఖ్యాతి దిగంతవ్యాప్తం. ఆత్మస్తుతి మంచిది కాదని తెలుసు. కాని, మీ భయాన్ని తగ్గించడానికి చెపుతున్నాను.

భీష్మ ద్రోణ కృప శల్యుల కున్నంత శస్త్రాస్త్ర జ్ఞానం నాకూ ఉంది. దానితో సర్వ శాత్రవచమూ నాశనం చెయ్య గలను, అన్నాడు.

అనంతరం కర్ణుడు : మహారాజా ! పరశురామునివంటి మహామహుని సన్నిధానంలో నేను ధనుర్విద్య అభ్యసించాను. ఆయన శపిస్తూ కూడా

అవసరానికి నీకు అస్త్రజ్ఞానం ఉపయోగ పడదన్నాడే కాని వ్యర్థ మనలేదు. అందు చేత నా శక్తిని మీరు సక్రమంగా అర్థం చేసుకోవాలి.

పాండవులను సర్వనాశనం చేసే భారం నాకు విడిచి మీరు ప్రశాంతంగా వుండండి అన్నాడు.

భీష్ముడు : కర్ణా ! ఎందుకి ఆడంబర ప్రసంగాలు. ఇంద్రదత్తమయిన శక్తి, నీ నాగాస్త్రం అర్జునుని బాణాగ్నికి యింధనా లవుతాయి.

కృష్ణ సారథ్యంలో వచ్చే వీరునికి పరాజయం వుండదు.

కర్ణుడు : పితామహా ! వాసుదేవుని శక్తి ఎంతటిదైనా నా విషయంలో మీరు తప్పు అంచనా వేస్తున్నారు. మీ పరుషవాక్కులు చాలించండి. ఇది మొదలు నే నీ కురువృద్ధుని చూడబోను. ఆయన అనంతరం రణరంగానికి వస్తాను. అప్పుడు నా శక్తి సామర్థ్యాలను వీరింతా చూస్తారు. అని సభ నుండి కదలి స్వగృహానికి వెళ్ళాడు.

భీష్ముడు : దుర్యోధనా ! కర్ణుడు తన ప్రతిజ్ఞ ఎలా నెరవేర్చుకుంటాడో చూడాలని ఉంది.

ఈ చక్రవర్తు లందరూ తమ తమ సేనలతో భీమసేనుని చేతులలో నలిగిపోక తప్పదు. అది మన కళ్ళతో మనం చూస్తాం.

పరశురాముని వద్ద అసత్యమాడి విద్య నేర్చిననాడే వీని ధర్మశక్తి నశించింది. ఇంక ఏం చెప్పను.

దుర్యోధనుడు : తాతా ! కురుపాండవు లుభయులూ, విద్యావిషయంలో సములు. ఉభయులూ ఒకే వంశంవారు. అయినప్పుడు విజయలక్ష్మి వారినే వరిస్తుందని మీా రెందుకు భావిస్తున్నారో తెలియదు. మీారు కాని కృప ద్రోణ బాహ్లికులు కాని అవసరం లేకుండా కర్ణ దుశ్శాసనుల సాయంతో నేనే వారిని యమపురికి పంపగలనని మరువకండి.

విదురుడు : దుర్యోధనా ! ఇంద్రియ నిగ్రహం లేనివాడు ఏదీ సాధించలేడు జ్ఞానం దానం, తపస్సు, స్వాధ్యాయం, అన్నిటికి ప్రధానం అంతరింద్రియ నిగ్రహం.

వేటగాడికి మృగాలు భయపడినట్లు నిగ్రహం కలవానికి సర్వప్రపంచం జంకుతుంది. నిరంతరం సంతృప్తితో వుంటారు, నిగ్రహ సంపన్నులు.

చిన్నకథ చెపుతాను.

ఒక బోయవాడు పన్నిన వలలో చిక్కిన పక్షుల జంటలు నేర్పుగా ఆ వలను తన్నుకొని ఆకాశంలో ఎగిరిపోతున్నాయి. అవి వెళ్ళే దిశగా వాడూ పరుగెడు తున్నాడు.

దారిలో ఒకముని వాని అమాయకత్వానికి జాలిపడగా ఆ బోయవాడు నవ్వి:

అయ్యా ! అవి కలిసివున్నాయి కనక నా వలను ఎత్తుకుపోగలిగాయి. అవి కలహించుకున్న క్షణంలో వలతో క్రిందపడి నాకు దొరుకుతాయి, అన్నాడు.

అనుకున్నట్లే అవి పొడుచుకుని క్రిందపడి బోయవానికి చిక్కాయి.

అలానే అన్నదమ్ముల కలహం ఎదుటివారికి ప్రయోజనకరం.

కలసివుంటే సింహం రక్షించే అరణ్యంలా ఏ ప్రమాదం రాదు.

మరొక అనుభవం –

ఒక పర్వతగుహలో పెద్ద తేనేపట్టు ఉంది. దాన్ని పెద్ద పెద్దత్రాచులు రక్షిస్తున్నాయి

ఆ తేనె త్రాగితే అంధులకు దృష్టివస్తుందనీ, ముసలివారికి యౌవనం ప్రాప్తిస్తుందనీ, అసలు మరణమే వుండదనీ, అక్కడివారు చెప్పగా విన్నారు కొందరు అటవికులు. మూర్ఖంగా గుహలో ప్రవేశించి త్రాచుపాముల కాట్లు తిని మరణించారు.

అటువంటి ఆశతో వున్నావు దుర్యోధనా నువ్వు భీమార్జునులతో సంగ్రామం శ్రేయస్కరం కాదు.

శక్తి సంపన్నులైన పాండవులు నేటికీ సోదరప్రేమతో, స్నేహాన్ని కాంక్షిస్తున్నారు. ఆ అవకాశాన్ని జార విడువకు.

ధృతరాష్ట్రుడు : పాండవుల విషయమై వీరందరూ చెపుతూన్న మాటలు యథార్థం. నాయనా! వీరి మాటలు విని సంధికి సమ్మతించు. వీరికంటె మన శ్రేయస్సు కోరేవారు లేరు

ఆ మాటలు వింటూనే దుర్యోధనుడు సభాభవనం విడిచి వెళ్ళాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు కొలువు చాలించి అభ్యంతర మందిరానికి వెళ్ళి చింతా క్రాంతుడయాడు.

వ్యాసులవారు విజయం చేసి వాసుదేవుని ఆశ్రయం సర్వక్లేశహరం అని బోధించారు. విన్నాడు కురునరపతి.

ఇది సంజయరాయబారం

శ్రీకృష్ణుడు

ఆపద గడవం బెట్టగ
ఓపి శుభం బైనదాని నొడ గూర్పను మా
కీపుట్టువునకు పాండు
క్ష్మాపాలుడు నిన్ను చూపి చనియె మహాత్మా।

వచ్చిన సంజయుడు వచ్చినట్లే వెళ్ళగానే ధర్మరాజు బంధు మిత్రులందరినీ వెంట బెట్టుకుని ద్రౌపదీ సహితుడై కృష్ణుని విడిది మందిరం చేరి, ఆయన జరిపిన స్వాగతసత్కారాలు స్వీకరించి అందరూ సుఖాసనాలు అలంకరించాక :

యదు వంశ శిరోమణీ! ఆప్తులకు సాయం చెయ్యవలసిన సమయం సంప్రాప్తమయింది. మీ యదువృష్ణి వంశీయులను క్లేశాలనుండి ఉద్ధరించినట్లే మమ్ము కూడా రక్షించు.

సంజయుని మాటలు విన్నావు. రాజదూత రాజుగారి అభిప్రాయాలకు విరుద్ధంగా మాట్లాడి ప్రాణాలమీదికి తెచ్చుకోడు. అతని మాటలను బట్టి ధృతరాష్ట్రుడూ ఆయన కుమారులూ ఏ భావంతో వున్నారో మనకు తెలిసింది.

అరణ్య, అజ్ఞాతవాసాలు ముగియగానే మా రాజ్యభాగం మా కిస్తామని ఆయన నోటితో ఆయన అన్నాడు. ఈ నాడు పుత్రవ్యామోహం లోభం కలిసి వంచించిన మనస్సుతో మాకు రిక్తహస్తాలు చూపుతున్నాడు. అలాచేస్తూ ప్రపంచం దృష్టిలో తను పాండవుల శ్రేయస్సును కాంక్షించే వ్యక్తిగా కనిపించాలనుకుంటున్నాడు.

నేను అయిదు గ్రామాలు చాలన్నాను. అందుకూ వారు సుముఖంగా లేరు.

ధనలోభం వున్నదే - దానికి కులంతో, ఉన్నత వంశంతో నిమిత్తం లేదు. లోభి బుద్ధిహీను డవుతాడు. బుద్ధి లేని వారికి సిగ్గుండదు. అది లేనివాడు ధర్మానికి దూరంగా ఉంటాడు. ధర్మదూరుని యింట లక్ష్మి ఉండదు. లక్ష్మి లేనివాడు దరిద్రుడు. దరిద్రం కంటె మరణం మేలు. పూలూ, కాయలూ లేని చెట్టుమీద పక్షులు చేరవు. ధనహీనుడిని బంధు మిత్రులు విడిచి పెడతారు.

ఇంట్లో అన్న పానాలు లేకపోవడం కంటె దుర్దశ లేదు. ఇదే దరిద్రుడికి కలిగే నిత్య మరణం

నిజానికి ధనమే ప్రపంచాన్ని నడుపుతున్నది. ధనం కారణంగా ప్రమత్తుడై దుష్కా ర్యాలకు దిగితే దారిద్ర్యం తప్పదు. అది పతన కారణం. దరిద్రుడికి చిరాకు, పరాకు ఎక్కువ. దానితో అందరూ దూరంగా పోతారు. ఈర్ష్య పెరుగుతుంది. మోహం ఆవే శిస్తుంది. మానాభిమానాలుండవు. అందుచేత ధర్మమార్గం విడవకుండా మా రాజ్యసంప దలు మేము సాధించాలి.

ఇదంతా వారు సంధికి అంగీకరించకపోతే మాట. ధర్మమార్గం తప్పి వారు చరించ తలచినట్లయితే మారణహోమం తప్పదు

జనన మరణాలవలె జయాపజయాలు మన చేతులలో లేవు. అయినా మేము ధర్మ యుద్ధం సాగించి తీరాలి.

రణరంగంలో మహామహులే మరణిస్తారు. ప్రమాద సమయంలో సామాన్యులు పలా యనం చిత్తగిస్తారు. యుద్ధంలో జయం లభించినా పశ్చాత్తాపం తప్పదు.

వైరంతో వైరాన్ని ఉపశమింప చెయ్యలేం. ప్రతీకారం ప్రబలుతూనే ఉంటుంది. ఎవరితోనూ విరోధం లేనివాడే ప్రశాంతంగా జీవించగలడు. శత్రువు ఒక్కడున్నా త్రాచు పాముపున్న యింట్లో బ్రతుకుతున్నట్లే.

మనస్సులోని ద్వేషాన్ని వదల గలగాలి, లేదా ప్రాణ త్యాగం చెయ్యాలి. అంతకు మించి మనశ్శాంతికి మార్గం లేదు.

అయితే యిప్పుడు మేము రాజ్యం వదలిపోవచ్చు. అందువల్ల శత్రువుకి బలం, అహంకారం పెరిగి మనకు శాంతి కూడా దక్కదు.

సామ దాన భేదాలతో మన ప్రయత్నాలు ఫలిస్తే సంతోషం. తప్పనిసరి అయితే యుద్ధానికి వెనుకాడము. వాస్తవానికి కుక్కల కాట్లాటకూ, మానవయుద్ధాలకూ భేదం లేదు.

వయోవృద్ధుడూ, పితృతుల్యుడూ అయిన ధృతరాష్ట్ర మహారాజును మేము నేం వరకూ గౌరవభావంతో పూజిస్తూనే వున్నాం. పుత్రవ్యామోహంలో ఆయన ధర్మాన్ని మరచి పోతున్నాడు. ఈ విషయాలన్నీ ఆలోచించి మా శ్రేయస్సు కోసం అనుసరించ దగిన మార్గ అనుసరించు.

శ్రీకృష్ణుడు : పాండవాగ్రజా ! నీ అభిమతానుసారం కురుసభా భవనానికి వెళ్ళి సాధ్యమయినంత వరకూ సంధి ప్రయత్నం సాగిస్తాను. మీకు నష్టం కలగని విధానం నిం తంగా ఆలోచించి నడుపుతాను. మీ ఉభయ వంశాల వారూ, సుఖ శాంతులతో ఉంటే ఆనందిస్తారు.

ధర్మరాజు : మిత్రవత్సలా ! కురురాజ నందనుడికి నువ్వు చెప్పే హితవు తలకెక్కు తుందనే నమ్మకం నాకు లేదు. ఆ దుర్మార్గుడి కనుసన్నలలో నడిచే సభకు నిన్ను పంపితే వారు నీకు హాని తలపెడతారేమో అనే భయం కూడా కలుగుతున్నది. స్వర్గ భోగాలయినా వదులుకుంటాను కాని నీకు కష్టం కలిగితే సహించ లేను.

శ్రీకృష్ణుడు : ధర్మనందనా ! నా గురించు నువ్వు భయపడకు. అక్కడ వ్యవహారం విషమిస్తే వారు నశిస్తారు. క్రోధంతో వున్న సింహం ఎదుట ఏ జంతువు నిలబడుతుంది. అలానే నా భయంకరరూపం ముందు వారు ఊపిరి పీల్చలేరు.

మనం చేసే ఈ సంధిప్రయత్నం వల్ల లోకం మనల్ని వ్రేలెత్తి చూపే అవకాశం ఉండదు.

ఆలనాడు —

జూదం సాగుతూంటే వారు ఎన్ని అవమానకర వాక్యాలు పలికారు. అంతతో ఆగక మహాసాధ్వి అయిన యీ ద్రౌపదిని ఎంత క్లేశపెట్టారు. మీరు అడవులకు వెడు తూంటే సంతోషంతో ఆడిన దుర్భాషలు విన్న వారందరూ లోలోపల వారిని నిందిస్తూనే వున్నారు. అభిమానం వున్నవాడు నిందకంటె మరణాన్ని మేలుగా భావిస్తాడు. నిందపడిన నాడే దుర్యోధనుడు మరణించాడు.

ఇక ఇప్పుడు నేను వెళ్ళి అక్కడి వారందరి సందేహాలూ నివారించి సంధికి ప్రయ త్నిస్తాను. నీ అభిప్రాయాలు విని వారందరూ నీ శాంతి ప్రియత్వాన్ని అభినందించి దుర్యో ధనుని మీద అభిమానాన్ని చంపుకుంటారు.

శాంతిప్రయత్నాలు సాగకపోతే వారి అంగబలం, ఆయుధ బలం పరిశీలిస్తాను. ్యోధనుడు మీ రాజ్యం మీ కివ్వడు. యుద్ధం తప్పదు. అందుకు మనం సిద్ధంగా ండాలి ; అంటూ సాభిప్రాయంగా భీముని వైపు తిరిగాడు వాసుదేవుడు.

భీమసేనుడు

మధుసూదనా!

కురుసభాభవనంలో మృదువుగా శాంతి సాధనకే ప్రయత్నించు. యుద్ధప్రసంగంతో ని భయపెట్టకు.

క్రోధం, అసూయ మూర్తీభవించిన దుర్యోధనుడికి మంచి, చెడ్డల వివేకం లేదు. ి బుద్ధి నీచమయినది. ఐశ్వర్య మదంతో దూర దృష్టి లేకుండా పాపాచారాలతో కుతున్నాడు.

దురాగ్రహంతో మరణాన్ని కోరి తెచ్చుకునే స్వభావం వానిది. వానితో కటువుగా ట్లాడక నెమ్మదిగా మన దారికి త్రిప్పు.

పచ్చగడ్డి బీడులో దాగిన త్రాచుపాములా అందరికీ హాని కలిగించడమే వానిలక్ష్యం. ్హహాని జరిపి సర్వనాశనం కోరి తెచ్చుకుంటున్నాడు. అందుచేత వాని క్రోధాన్ని ంతింప చేస్తూ హృదయ రంజకంగా ప్రసంగించి సంధి సాగించు. అక్కడి పెద్దలందరి యూ పాండవులు శాంతినే కోరుతున్నారని స్పష్టంగా విశదం చెయ్యి, అన్నాడు.

విన్న వాసుదేవుడు ఫకాలున నవ్వి :

భీముడేనా యింత శాంతంగా మధురంగా మాట్లాడుతున్నది. పర్వతాలు గాలిలో ినా ప్రచండాగ్ని చల్లగా సోకినా ఆశ్చర్యం లేదు.

నిరంతరం కౌరవద్వేషంతో నిద్రకూడా పట్టక కురువంశ నాశనసంకల్పంలో వున్న ంసేనుని నోట ఇటువంటి మాటలా!

గదాదండంతో శత్రువుల శిరస్సులు తాటి పళ్ళవలె నేలకు రాలుస్తాననే నువ్వేనా ఈ ట లంటున్నది. ఆనాటి మాటలు గుర్తుకువచ్చి ఈ ప్రసంగం వింటూంటే నవ్వు వచ్చింది.

పౌరుషం లేని నపుంసకుల దారిలో పడ్డావా? ఇంత భయం నీకెందుకు కలిగింది.

మనస్సు వున్నదే, అదెప్పుడూ స్థిరంగా వుండదు. క్షణ క్షణం మారిపోతూంటుంది, మాన్యులకు.

కాని నువ్వు ఏ వంశంలో పుట్టావు, ఎలా పెరిగావు, నీ కర్తవ్యం ఏమిటి? ఇన్నీ మరిచిపోయి, చివరకు క్షత్రియ ధర్మాన్ని నిడిచిపెట్టే దుర్దశలో పడ్డావా? అన్నాడు.

భీముడు : కృష్ణా! చిరకాలంగా ఎరిగివున్నా మీరు నన్ను పూర్తిగా అర్థం చేసుకో లేదనిపిస్తుంది నా పరాక్రమం దానికి తోడు యుద్ధప్రీతి మీరు గ్రహించలేదు. సముద్రం మీద ప్రయాణం చేసేవాడు దానిలోతు తెలుసుకోలేడు అలానే మీరు నా మనస్సును చదవలేకపోయారు.

ప్రాణికోటికి తల్లిదండ్రులవలె వున్న భూమ్యాకాశాలకు ఘర్షణ కలిగితే నా రెండు భుజాలతో వాటిని దూరం చేసి సర్వప్రాణినీ సంరక్షించగలను. నా భుజ ద్వయం మధ్య పడిన ప్రాణి బ్రతికి బయటపడుతుందనుకోకు. మా మీద దాడికి వచ్చే మహాయోధులందరూ ఈ బాహువుల మధ్య నలిగిపోతారు. చతురంగ బలాలనూ బంతులవలె ఆడుతాను. ఆత్మ స్తుతి మంచిదికాదు. అయినా అవసరం వచ్చి చెపుతున్నాను. వంశనాశన మవుతుందని యుద్ధవిముఖత చూపాను కాని, మతి చలించి, గుండె అదరి శాంతిపాఠాలు చదవలేదు.

కృష్ణుడు : భీమసేనా! నీ సాహస పరాక్రమాలు నేనెరుగనివి కావు. అయినా నీ అంతరంగం తెలుసుకోవాలని అలా అన్నాను.

నీ మాట ప్రకారం నేను సంధికే ప్రయత్నిస్తాను. వారు అంగీకరిస్తారా, సంతోషం లేదా అనుభవిస్తారు. యుద్ధభారం అంతా నువ్వూ అర్జునుడూ చేపట్టాలి.

పురుషయత్నం లేకుండా ఏ కార్యమూ సిద్ధించదు.

ప్రారబ్ధం లేదా అంటే అదీ వున్నది. ధర్మం విడవకుండా నడిస్తే ప్రారబ్ధాన్ని జయించవచ్చునని వేదవిదులు చెపుతున్నారు. అందుచేత మన కృషి మనం సాగించాలి, అంటూ అర్జునుని వైపు తిరిగాడు.

అర్జునుడు : కృష్ణా! అగ్రజు లిద్దరూ చెప్పిన విషయాలు విన్నాను. మీ సమా ధానమూ కావుంది. మా ఉభయ వంశాల శ్రేయస్సును దృష్టిలో ఉంచుకొని నువ్వు వ్యవ హారం నడిపించు.

ధర్మయుద్ధంలో మా మీద విజయం సాధించలేక వారు జూదంలో మోసంచేసి నానా బాధలూ పెట్టారు. అటువంటి నీచులను రణరంగంలో కడతేర్చక తప్పదు.

వారితో సంధి సాగే పనికాదు. ఊసరక్షేత్రంలో విత్తనాలు జల్లి ఏం ప్రయోజనం! అందుచేత విశితంగా ఆలోచించి అనుసరించదగు మార్గాన వ్యవహరించు.

కృష్ణుడు : ఉభయవంశాల మధ్య శాంతిని స్థాపించడానికే ప్రయత్నిస్తాను. చేను చక్కగా దున్ని నీరుపెట్టి విత్తనాలు జల్లినా సకాలంలో వానలు పడకపోతే పంట పండదు. అంతమాత్రాన మన ప్రయత్నం మానుతామా! మానవ ప్రయత్నానికి దైవం తోడుపడాలి. పురుషప్రయత్నం చెయ్యక తప్పదు. వారు నా మాటలు వింటారనే ఆశ నాకు లేదు. అయినా ప్రయత్నిస్తాను, అని నకులుని వైపు తిరిగాడు.

నకులుడు : మాధవా! మనుష్యుల ఆలోచనలు స్థిరంగా ఉండవు. అందువల్లనే ఆలోచనల ప్రకారం పనులు సాగవు. అరణ్యంలో, అజ్ఞాతంలో వున్న నాటి మా ఆలోచనలు వేరు. ఇప్పుడు విన్నావు కదా వీరి అభిప్రాయాలు.

అక్కడ భీష్మ ద్రోణ విదుర బాహ్లికులు మీ సందేశం విని వారికి నీతి బోధించవచ్చు. సంధి సాగితే మంచిదే, కాదంటే యుద్ధం తప్పదని విశదం చెయ్యాలి.

సహదేవుడు : వాసుదేవా! వీరందరూ ఏంచెప్పినా నేను సంధికి అంగీకరించను. దుర్యోధనుని మనసు మారి నీ మాటలకు తలవొగ్గినా నేను యుద్ధం చెయ్యాలనే సంకల్పంతోనే వున్నాను. ఎవరు ఏం చేసినా సంగ్రామం తప్ప దారిలేదు.

సాత్యకి : సహదేవుని మాటలు సముచితంగా వున్నాయి. ఇంతకాలం వీరు పడిన బాధలకు రణరంగంలో ప్రతీకారం జరిపి తీరాలి.

అనగానే అక్కడి వారందరూ సాత్యకి సహదేవులను అభినందిస్తూ హర్షధ్వానాలు చేశారు.

ద్రౌపది

అప్పుడు ద్రౌపదిదేవి ముందుకు వచ్చి కన్నీరు విడుస్తూ :

వాసుదేవా! వీరందరి అభిప్రాయాలూ, సంజయుని ముఖాన ధృతరాష్ట్రుని సందేశమూ, విన్నావు.

సామ దానాలతో కౌరవుల మనసు మారదు. లోభంతో అకార్యాలకు దిగే వారిని సంహరించడం క్షత్రియ ధర్మం. దోషిని శిక్షించకుండా విడిచిపెట్టరాదని నీతివిదులు చెపుతున్నారు.

ఒక్కసారి ఆలోచించు.

ద్రుపదభూపాలుని యజ్ఞవేదిక నుండి ప్రభవించి, పాండుమహారాజుల కోడలుగా వచ్చి, దేవేంద్రసదృశ పరాక్రమం గల పాండవుల భార్యనై, మహాయోధులయిన కుమారుల

తల్లినైన నన్ను రాజసూయావభృధ స్నానంతో పవిత్రమైన ఈ కేశపాశం పట్టి దుష్ట దుశా సనుడు కురువృద్ధులూ గురుపూజ్యులూ ఆసీనులయిన నిండుకొలువులోకి యీడ్చుకు వచ్చాడు వీరందరూ అక్కడ చూస్తూనే వున్నారు.

యదువృష్ణి వంశాలవారు సజీవంగా ఉండగా జరిగిన ఘోరం యిది. అప్పుడి నన్ను రక్షించే వారులేక 'గోవింద' నామస్మరణ చేశాను.

ధృతరాష్ట్రుడు నా యందు అభిమానంతో వీరి రాజ్యసంపదలన్నీ తిరిగి యిస్తే మళ్ళీ జూదం ఆడి ఓడి అరణ్య అజ్ఞాతవాసాలు సాధించారు.

నన్ను ఇంత అవమానించిన దుర్యోధన దుశ్శాసనులు యింకా సుఖంగా జీవించడం కంటె వీరికి అవమానం వున్నదా!

నా యందు నీకు అభిమానం ఉంటే అక్కడకు వెళ్ళి శాంతంగా సంధికోసం ప్రయ త్నించకు. యుద్ధమే సిద్ధం చేసుకురా.

సర్వ లక్షణ సంపన్నం
మహా భుజగ వర్చసం
కేశపక్షం వరారోహా
గృహ్య వామేన పాణినా

అని నల్లత్రాచులా మెరుస్తున్న వినీల విశాల కేశపాశాన్ని ఎడమచేతపట్టి ముందుకు జాపి:

మాధవా! రాయబార సమయంలో ఈ కేశపాశానికి జరిగిన అవమానాన్ని విస్మ రించకుండా మాట్లాడు. ఘోర పాపానికి ఒడి గట్టిన దుశ్శాసనుని చెయ్యి ముక్కలు ముక్కలై రణరంగంలో ధూళిలో దొర్లుతూంటే చూసేవరకూ నా గుండె మంట చల్లారదు. పద మూడేళ్ళుగా ఆ చిచ్చును దాచుకున్నాను. ఇప్పుడు భీమసేనుని మాటలు వినగానే ఆ మంట మరింత ప్రజ్వలించింది.

వీరందరూ శాంతిప్రియులయితే నిశ్చింతగా ఉండమను. ముసలితనం మీదపడ్డా నా తండ్రి తన కుమారులతో వస్తాడు. నా బిడ్డలయిదుగురూ అభిమన్యునితో కలిసి సింహాల వలె విక్రమిస్తారు, అని విలపిస్తూ ఆగింది.

కృష్ణుడు: అమ్మాయీ! నువ్వు విచారించకు.

ఇంతకంటె దారుణంగా కురువంశస్త్రీలు గుండెలు బాదుకు శోకించే రోజులు దగ్గరలో వున్నాయి. నీ కళ్ళతో నువ్వు చూస్తావు వారి దీన వదనాలు.

ధర్మరాజు ఆజ్ఞ దైవ సంకల్పం,

భీమార్జున నకుల సహదేవుల పరాక్రమం,

వీటితో దుర్యోధనాదుల శరీరాలు కుక్కలకూ, నక్కలకూ ఆరగింపు అవుతాయి.

భూమి బ్రద్దలయినా, హిమవంతుడు చలించినా, తారామండలాలు నేలకు రాలినా నా నిర్ణయానికి తిరుగులేదు.

పాండవులు శత్రుసమూహాలను సర్వనాశనం చేసి రాజ్యలక్ష్మీ విభవాభిరాములవుతారు. ఇంక శోకించకు, అన్నాడు శాంతంగా.

తూర్పుదిక్కులో అరుణరాగాలు వికసిస్తున్నాయి.

చీకట్లను దూరం చేసి సంతోషంగా కన్నులు విచ్చుతున్నది ప్రపంచం.

శరత్కాలం ముగిసి హేమంతం ప్రవేశిస్తున్నది.

రేవతీ నక్షత్రం. మైత్రీ ముహూర్తం, వేదవిదుల ఆశీస్సులు, మంగళవాద్యాలు వింటూ వాసుదేవుడు ప్రయాణ సన్నద్ధుడయాడు. చక్కగా అలంకరించిన రథానికి ఉత్తమ జాతి అశ్వాలను కట్టి ప్రాంగణంలో నిలబెట్టారు.

వాసుదేవుడు సాత్యకిని పిలిచి:

తమ్ముడూ! దుర్యోధన, శకుని, కర్ణులు దుర్మార్గులు. వారు దుర్బలులే, అయినా మనం మన జాగ్రత్తలో వుండాలి. నా చక్రమూ, గదా రథంమీద పెట్టించు, అని అంతా పూర్తి అయాక రథం అధిరోహించాడు.

రథం బయలుదేరబోయే వేళ ధర్మరాజు దగ్గరకు వచ్చి:

కృష్ణా! ఉపవాసదీక్షతో, గురుసేవా పరాయణురాలై, పతిభక్తి తత్పరతతో, లోక కళ్యాణకాంక్షతో జీవితం గడిపే మా అమ్మగారే మమ్మల్ని యింతవరకూ పెంచి పెద్దచేశారు.

అత్తవారింట అడుగుపెట్టింది మొదలు ఆవిడ సుఖపడ్డ రోజు లేదు. మేము అడవుల పాలవుతూంటే కన్నీరు మున్నీరుగా శోకించింది. నువ్వు హస్తినాపురం వెడుతూనే ఆవిడకు మా అందరి అభివాదాలూ అర్పించు, అన్నాడు.

రథం బయలు దేరింది.

అక్కడి వారందరూ కొంతదూరం రథం వెంట నడిచి వెనుదిరిగారు

సాయం సంధ్యకు వృకస్థలం చేరి అక్కడ విశ్రాంతి తీసుకుని ఉదయమే ప్రయాణం ఆరంభించాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు

వాసుదేవుడు రాయబారిగా వస్తున్న వార్త విని ధృతరాష్ట్రుడు పెద్దలందరినీ రావించి:

దుర్యోధనా! యదువంశీయుడు వాసుదేవుడు మన క్షేమంకోరి వస్తున్నాడు. ఆయనకు సముచితంగా స్వాగత సత్కారాలు జరిపించు. ఆయన సంతోషిస్తే మనకు మేలు కలుగుతుంది, అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు రాజమర్యాదలతో అన్ని ఏర్పాట్లూ చేయించాడు. వాసుదేవుడు అవేవీ గ్రహించకుండా తన ప్రయాణం తాను సాగిస్తున్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు విదురుని పిలిచి :

వాసుదేవుడు సర్వజన పూజ్యుడు. ఆయనకు పదహారు బంగారు రథాలనూ, ఎనిమిది ఏనుగులనూ, బంగారు కాంతులీనే నూరుమంది సుందరీమణులనూ కానుకగా యిద్దా మనుకుంటున్నాను. స్వాగతమర్యాదలు జరపడానికి పెద్దలూ, పిన్నలూ అందరూ వెళ్ళాలి. అంతఃపుర అభ్యంతరాలు లేని నారీమణు లందరూ ఆయనను దర్శించాలి, అని చెపుతూంటే విదురుడు నవ్వి :

ప్రభూ! ఇన్నిటి కంటె ప్రధానం ఆయన చెప్పినట్లు మనం నడవడం. మణులతో నారీమణులతో ఆయనను వంచించి పాండవులకు శూన్యహస్తాలు చూపించాలని మీ భావం. అది జరిగే పనికాదు. ఎన్ని చేసినా ఆయన అర్ఘ్య పాద్యాలు తప్ప ఏదీ స్వీకరించడు. ఆయనకు పాండవుల మీద వున్న ప్రేమను మీరు తగ్గించ లేరు.

ఇప్పటికయినా పాండవుల యందు మీరు వాత్సల్యం చూపి వారి రాజ్యభాగం వారికిస్తే ఆయన సంతోషిస్తాడు; అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు : మహారాజా! రాయబారికి ఏవో సత్కారాలు చేయడం నాకు కిట్టదు. విదురుడు చెప్పినట్లు ఆయన పాండవపక్షపాతి. ఈ కానుక లిచ్చి మనం వారికి భయపడుతున్నట్లు కనిపించడం నా కెంతమాత్రం రుచించదు. పయిగా కళ్ళముందు కయ్యం కనిపిస్తుంటే యీ ప్రయత్నాలు క్షత్రియుడు చెయ్యవలసినవి కావు.

భీష్ముడు : నాయనా! ఆదర సత్కారాలకు పొంగిపోయి లొంగేవాడు కా డాయన. ఆయన చెయ్య దలుచుకున్న పని చేసి తీరతాడు. వాసుదేవుని సందేశానుసారం ప్రవర్తనం నడవ గలిగితే ఉభయులకూ మేలు.

దుర్యోధనుడు : నా గొంతులో ప్రాణం ఉండగా పాండవులకు భాగం యివ్వడం కల్ల. వారికి అండగావున్న వాసుదేవుడు రాగానే వానిని యిక్కడ బంధిస్తాను. దానితో పాండవుల ఆశలు చల్లారుతాయి.

ధృతరాష్ట్రుడు : ఆయన మనకు ఏ అన్యాయం చేశాడని బంధిస్తావు.

భీష్ముడు : నీ కుమారుడు మృత్యుదేవత ఆలింగనం కోరి వెడుతున్నాడు. కానియ్యి. నువ్వుకూడా నా మాటలు వినకుండా వీని మాటలమీద విశ్వాసంతో వున్నావు. ఈ పరుష వాక్కులు వినడానికి నా మనస్సు అంగీకరించడం లేదు. వెడుతున్నాను, అని గృహోన్ముఖు డయాడు.

* * *

శ్రీకృష్ణుడు హస్తినాపురంలో అడుగు పెట్టేవేళకు దుర్యోధనుడు తప్ప మిగిలిన ప్రముఖులందరూ ఎదురు వెళ్ళి స్వాగతం పలికారు.

రాజమార్గానికి రెండువైపులా బారులు తీరి వందిమాగధులు స్తోత్రపాఠాలు వినిపిస్తున్నారు.

నగరంలోని గృహద్వారాలు, గవాక్షాలు నారీజనుల సంతోష పులకిత నేత్రాలతో అలరారుతున్నాయి. వీధులన్నీ నగరంలోని జనసందోహంతో క్రిక్కిరిసి వున్నాయి.

అందరినీ చిరునవ్వుతో తిలకిస్తూ వాసుదేవుడు సభా భవన ద్వారం ప్రవేశించాడు. ధృతరాష్ట్రుడు సింహాసనం దిగి స్వాగతం పలికి, స్వర్ణాసనం చూపించాడు. వాసుదేవుడు భీష్మ పితామహులకు అభివాదం చేసి మిగిలిన ప్రముఖులందరినీ చిరునవ్వుతో పలకరించి కూర్చున్నాడు.

అతిథి మర్యాదలు సాగుతున్నాయి. అందరితో బంధు మర్యాదలు నడిపాడు.

విదురుని వెంట వాని గృహానికి వెళ్ళాడు. విదురుడు పాండవుల యోగక్షేమాలు విచారించాడు

మధ్యాహ్న సమయాన బయలుదేరి మేనత్త కుంతీదేవిని చూడడానికి వెళ్ళాడు మేనల్లుని చూస్తూనే ఆవిడ కొంతసేపు చింతించి, తన కుమారుల క్షేమ సమాచారా లడిగి :

కన్నతల్లిని చూడనోచుకోని దుర్దశ వారికి కలిగింది. సత్య ధర్మ నిరతుడు, మానాభిమానధనుడు, రాగద్వేష రహితుడు, రాజర్షి తుల్యుడు అయిన నా ధర్మరాజు ముల్లో కాలు ఏలడానికి అర్హుడు. వాడు ఇప్పుడెలా వున్నాడు, అని పేరుపేరునా ఒక్కొక్కరి యోగ క్షేమాలూ అడిగి, నకుల సహదేవు లిద్దరూ ఒక్కక్షణం కనిపించకపోతే నా గుండె బెంబేలు పడేది. వారు కుశలంగా వున్నారా!

కృష్ణా! వీరందరి కంటె నాకు నా కోడలు మీద అనురాగం ఎక్కువ. గుణ శీల సౌందర్యాలలో ఆమెకు సాటి రాగలవారు లేరు. మహోన్నత వంశంలో జన్మించిన ఆమె తన బిడ్డలకంటె నా బిడ్డలనే ఎంతో అభిమానంగా చూసుకునేది.

సదాచారాన్నీ, సత్ప్రవర్తననూ ఏనాడూ విడిచిపెట్టని అటువంటి సాధ్వికే కష్టాలు ప్రాప్తించాయంటే విధిని ఏమనాలి.

ఆనాడు కురు గురు వృద్ధులున్న మహాసభలో ఆమెను ఎంత అవమానించారో, తలుచుకుంటే గుండె బ్రద్దలవుతున్నది

ఇక్కడి వారందరిలో విదురుడొక్కడే సద్గుణ సంపన్నుడు. ఆయననే లోకం కీర్తిస్తుంది.

నీకు తెలుసు.

అయిన వారితో కలహం వచ్చింది.

రాజ్యలక్ష్మిని కోలుపోయాం.

నా సౌభాగ్యం ఏనాడో మాసిపోయింది.

అన్నీ నేను సహించాను. కాని కన్న సంతానం కంటికి దూరంగా ఉంటే భరించ లేకపోతున్నాను. ఎన్నాళ్ళయింది. పద్నాలుగేళ్ళు!

నువ్వు తిరిగి వెడుతూనే నా బిడ్డలతో చెప్పు : పరుల పంచన బ్రతకవలసి రావడం కంటె ఆడదానికి మరణం మేలు. రాచబిడ్డ ఏ లక్ష్యంతో సంతానాన్ని కంటుందో దాన్ని నెరవేర్చవలసిన సమయం ఆసన్నమయిందని చెప్పు. క్షత్రియుడికి ప్రాణాల మీద తీపి పనికి రాదు. పరాక్రమం ప్రదర్శించి భోగాలు సాధించాలి.

మరొక్కమాట — ద్రౌపది చెప్పినట్లు చెయ్యడం అవసరం అని మా అర్జునుడికి చెప్పు. ఆమెకు జరిగిన అవమానానికి ప్రాయశ్చిత్తం జరిగి తీరాలి.

పరాక్రమ సంపన్నులయిన అయిదుగురు కొడుకులు.

మహాబలిష్ఠుడయిన బలరాముడు, నువ్వు, నీ కొడుకు ప్రద్యుమ్నుడు ఇందరున్నా నాకు దుఃఖాలు తప్పలేదు, అని కన్నీరు పెట్టింది.

శ్రీకృష్ణుడు: విచారించకు నువ్వు పుట్టిన యిల్లు మెట్టినయిల్లు సామాన్యమయినవి కావు. నీ భర్త మహావీరుడు. అలానే నీ బిడ్డలు మహాయోధులు క్లేశాలను సంతోషంతో సహించగలవారు దేన్నయినా సాధిస్తారు.

త్వరలోనే పాండవులు శత్రుసంహారం చేసి నీకు శాంతి సంతోషాలు కలిగిస్తారు. నిశ్చింతగా ఉండు, అని ఓదార్చి, నమస్కరించి బయలు దేరాడు.

బయలు దేరిన వాసుదేవుడు దుర్యోధనుని మందిరానికి వచ్చాడు. అక్కడ అతిథి మర్యాదలు స్వీకరించి, అందరి కుశలమూ అడిగాడు. కొంతసేపు యిష్టాగోష్ఠి నడిచింది. దుర్యోధనుడు విందుభోజనానికి రమ్మని బలవంతం చేశాడు.

రాయబారి తన పని నెరవేరేవరకూ విందు విలాసాలలో పాల్గొనరాదు. పాండవుల హితవు కోరే నేను వారి మీద ద్వేషం కలవారు పిలిస్తే విందులకు వస్తాననుకున్నావా! మీ మహామంత్రి విదురుడున్నాడు. అక్కడ ఆరగిస్తాను, అని విదురుని గృహానికి వెళ్ళి అక్కడ విద్వాంసులకు మర్యాదలు జరిపి అనంతరం విదురునితో కలిసి భోజనం చేశాడు.

అనంతరం విశ్రాంతి తీసుకుంటుండగా విదురుడు.

వాసుదేవా! ధర్మార్థాలతో నిమిత్తం లేని దుర్యోధనునితో ఏం మాట్లాడినా ప్రయోజనం లేదు. అసత్యాన్ని ప్రేమించే వానికి పెద్దలు చెప్పే హితవు చెవికెక్కదు. పోగా నిత్యశంకితుడు దుర్యోధనుడు.

తన కర్ణుడొక్కడే సర్వశత్రు సంహారం చెయ్యగలడనే విశ్వాసం కల దుష్టునితో నువ్వు శాంతియుతంగా మాట్లాడి ప్రయోజనం లేదు.

రాజ్యం, యౌవనం యీ రెండింటితో మదించి వున్న వానితో సంప్రదింపులు జరపడం వ్యర్థం. పయిగా ఆ దుష్టులు నీకు హాని తలపెడతారని భయంగా ఉంది.

ఈ చక్రవర్తులందరికీ ఆయువు చెల్లింది. కాకుంటే దుర్యోధనుని వెంట చేరేవారు కాదు. ఇవన్నీ నీకు తెలియనివి కావు. అయినా నా విధి నేను నిర్వర్తించాలి, అన్నాడు.

చిరునవ్వుతో వాసుదేవుడు: ధీశాలీ! వాత్సల్యం నిండిన గుండెతో తల్లిదండ్రులు చెప్పవలసిన మాటలు చెప్పావు. వివేకం కల విద్వాంసుడివ్వవలసిన సలహా యిచ్చావు.

నే నెందుకు వచ్చానంటే అన్నదమ్ముల మధ్య రేగిన కలహాన్ని నివారించ గలిగి వుండీ మాట్లాడకుండా ఉపేక్షించానసే లోక నిందకు ఆస్కారం యివ్వదలుచు కోలేదు. నా మాటలు సావధానంగా వారు వినగలిగితే సంధికి సమ్మతిస్తారు లేదంటే వినాశనం తప్పదు, అని శయనించాడు.

రాయబారం

తెల తెల వారుతూండగా ఉభయులూ నిద్రలేచి సభా భవనానికి బయలుదేరడానికి సన్నద్ధులయారు. వాసుదేవుని రథం నయన మనోహరంగా ఉంది.

దుర్యోధనుడు తన అనుచరులతో స్వాగతం పలకడానికి వచ్చాడు. శ్రీకృష్ణుడు చిరునవ్వుతో విదురుని చేయిపుచ్చుకుని రథంఎక్కించాడు. అనంతరం తాను అధిరోహించాడు.

సాత్యకి, కృతవర్మాది యదువంశీయులు మరొక రథం మీద బయలుదేరారు. శకుని దుర్యోధను లిద్దరూ ఒకే రథం మీద వస్తున్నారు.

రథాలు బయలుదేరుతూంటే మంగళ వాద్యాలు వినిపించారు. ఆయుధపాణులై సైనికవీరులు ముందు నడుస్తున్నారు.

సభాభవన ప్రాంగణంలో వేణుగానం, వీణానాదం, శంఖధ్వానాలూ, ఆహ్వానగీతులు ఆలపించాయి. ప్రముఖులందలూ వరుసలలో నిలబడి చిరునవ్వుతో వాసుదేవునికి మర్యాద జరిపారు.

సభాభవనంలో అడుగుపెట్టే వేళ భీష్మ ద్రోణాదులు ధృతరాష్ట్రుని వెంట నడిచి వాసుదేవుని లోపలకు తెచ్చారు.

అదే సమయానికి అక్కడకు వచ్చిన నారద పరుపరామాది మునులందరికీ ఉచితాసనాలు వేయించమని వాసుదేవుడు భీష్ములవారికి చెప్పగా క్షణాలలో ఆ ఏర్పాట్లు పూర్తి అయాయి.

అనంతరం వాసుదేవుడు ఆసీనుడయాడు. ప్రక్కనే దుర్యోధన కర్ణులు ఒకే ఆసనం అలంకరించారు. అందరూ సావధానులై రాయబారం వినడానికి ఎదురు చూస్తున్నారు.

సభాసదులందరి కన్నులూ వాసుదేవుని మీదనే వున్నాయి. నిశ్శబ్దంగా వున్నారందరూ.

అప్పుడు గొంతు సవరించి వర్షాకాల మేఘ గర్జనతో సమమయిన గంభీర స్వరంతో శ్రీకృష్ణుడు :

ధృతరాష్ట్ర మహారాజా! కురు పాండవులూ వారి బంధుమిత్రులూ సుఖ సంతోషాలతో జీవయాత్ర సాగించడానికి అనుకూలమయిన శాంతిని ప్రసాదించుమని అడగడానికి వచ్చాను. ఇంతకంటె నిఖిల జన శ్రేయస్కర మయినది లేదని నీకు నేను వేరే చెప్ప వలసిన పనిలేదు.

ఈనాడు రాజ లోకంలో కురువంశీయుల కున్న కీర్తి ప్రతిష్ఠలు మరెవరికీ లేవు. అందుకు ముఖ్యకారణం మీరు శాస్త్ర మర్యాదలను యథాతథంగా అనుసరించి నడవడం దానికితోడు దయా, ఓరిమి, సానుభూతి, సౌమ్య స్వభావం, సత్య వాక్పాలన, ప్రీతి, మీ వంశీయులకు సహజ గుణాలు.

అటువంటి వంశంలో ప్రభవించిన మీరు ఏ మాత్రం అనుచితంగా ప్రవర్తించినా ఈ లోకం వ్రేలెత్తి చూపి తీరుతుంది.

మన పిల్లలు రహస్యంగా అన్యాయాలు, అక్రమాలు, చేస్తున్నారేమో గ్రహించి వారిని సరయిన దారిలో పెట్టడం మన బాధ్యత. అలాకాక వాళ్ళు మన కనుల ఎదుటనే దుర్మార్గపు పనులు చేస్తూంటే అప్పటికప్పుడే వారిని దండించి బుద్ధి చెప్పుకోవాలని నీకూ తెలుసు.

నీ కుమారులు ఇంత కాలంగా సాగించిన అత్యాచారాల ఫలంగా ఘోర విపత్తు నీ నెత్తి మీద పడ నున్నది. ఇప్పటికయినా నువ్వు మేలుకొని వారిని సక్రమ పథాన నడపక పోతే సర్వనాశనం తప్పదు.

నువ్వు తలుచుకుంటే మీ ఉభయవంశాలూ హాయిగా జీవించగలవు నువ్వు నీ బిడ్డలను అదుపులో పెట్టు. పాండవులను నేను సరిగ్గా నడిపిస్తాను.

పాండురాజనందనులతో సఖ్యంగా ఉంటే వారు మీ అందరినీ మర్యాదగా చూస్తూ రక్షించగలరు. ఆ నాడు మీ వైపు కత్తి దూయగల వారుండరు. అందుచేత పాండవుల కంటె మీకే మేలు.

కాదంటావా? యుద్ధం జరుగుతుంది. అటూ యిటూ నాశనం, నీకు సంతాపం. నీకు వార్ధక్యం వచ్చిపడిన యీ సమయంలో ఎందుకీ దురవస్థలో చిక్కుకోవడం.

పాండవుల యందు పుత్రవాత్సల్యం చూపి వారి రాజ్యభాగం కాకపోతే అయిదు ఊళ్ళిచ్చినా చాలునని ధర్మరాజు ప్రార్థిస్తున్నాడు. ఈనాటి వరకూ వారికి మీవారు చేసిన అవమానాలూ, కలిగించిన క్లేశాలూ విస్మరించి సంధికే వారు చెయ్యి జాపుతున్నారు. బాగా ఆలోచించి శాంతికోసం కృషి చేయండి, అన్నాడు

అనంతరం నారద, పరశురామ, కణ్వమహర్షులు దుర్యోధనునికి హితబోధ చేశారు. ద్వేషం కంటె శాంతం ఎంత ప్రయోజనకరమో వివరించారు.

ధృతరాష్ట్రుడు తన నిస్సహాయతను తెలిసి చింతించాడు.

కృష్ణుడు : దుర్యోధనా! మన శ్రేయస్సుకోరే పెద్దల మాటలు విని నడుచుకుంటే సుఖంగా ఉండగలము. నువ్వయినా తెలియని వాడవుకాదు. మహామహుల వంశంలో జన్మించావు. విద్వాంసుల సన్నిధిని సర్వవిషయాలూ గ్రహించావు.

దుస్సహవాసం వల్ల అధర్మమార్గాన పడ్డావు. దానివల్ల విపత్తులు వచ్చి పడుతున్నాయి.

పాండవులతో సంధి మీ అందరికీ క్షేమమని నీ మంత్రులూ, మీ వంశ వృద్ధులూ చెపుతున్నారు. వారి హితబోధలు పెడచెవిని పెడితే నాశనం తప్పదు.

పుట్టింది మొదలు పాండవులతో ద్వేషంతో ఉండి వారిని కడతేర్చాలని చూసినా వారు నీ యందు అభిమానంతోనే వున్నారు ధర్మమార్గం తప్పకుండా న్యాయంగా వారికి దక్కవలసిన రాజ్యం వారి కిమ్మని అడుగుతున్నారు.

భీమార్జునులే కోపంతో సంగ్రామ రంగంలో నిలబడితే వారి ముందు నిలువగలవారు ముల్లోకాలలో లేరు. అది గ్రహించి వారితో సంధి చేసుకో.

భీష్ముడు : నాయనా! వాసుదేవుడు యథార్థం చెప్పాడు. అది కాదనకు అందువల్ల అందరికీ క్షేమం కలుగుతుంది కన్న తల్లి దండ్రులకు క్లేశం కలిగించకు.

ద్రోణుడు : దుర్యోధనా! వాసుదేవుడూ, భీష్ముడూ నీ మేలుకోరి చెప్పిన మాటలు సావధానంగా విని ఆచరించు. నీచుల వెంటబడి వారి ప్రియవాక్యాలు విని ఆపదలలో పడకు. ఇంతికంటె ఎవరూ ఏమీ చెప్పలేరు.

విదురుడు : మే మెవరం నీ గురించి బాధపడడం లేదు. ముసలితనం మీదపడ్డ నీ తల్లిదండ్రులకు రాబోయే ప్రమాదానికి చింతిస్తున్నాం.

నీ ఆలోచనలు వంశనాశనానికి దారి తీస్తున్నాయి. నీ మాతా పితరులు రెక్కలు లేని పక్షులవలె గడపవలసి వస్తుందని బాధపడుతున్నాను.

ధృతరాష్ట్రుడు : నాయనా ! ఇందరు పెద్దలు వాసుదేవుని మాటవిని ... నేను కూడా ఆ దారినే నడువమని చెపుతున్నాను. అదే శ్రేయస్కరం.

అందరి ఉపదేశాలూ విని దుర్యోధనుడు :

కృష్ణా ! పాండవ పక్షపాతంతో సాగిన నీ ప్రసంగం నన్ను దోషిగా చూపడానికీ, నాకు భయం కలిగించి, మీ పని నెరవేర్చుకొనడానికీ వినియోగపడేలా వుంది. ఇక్కడి పెద్దలు కూడా అదే ధోరణిలో వున్నారు

ఎంత ఆలోచించినా నేను చేసిన నేరం ఏమిటో నాకు తెలియదు.

ద్యూతప్రీతిగల పాండవులతో మా శకునిమామ క్రీడ సాగించి రాజ్యం గ్రహించడం నా దోషమా ! ఒకసారి ఓడినా, వారికి రాజ్యసంపదలు పరావర్తం చేశాం. వారు మళ్ళీ ఆటకు దిగడం నా నేరమా !

సర్వనాశనం అనీ భయానక యుద్ధం అనీ బెదిరించి నంతలో క్షత్రియవీరులు జంకి కలవించరు. మా వీరవరుల ముందు దేవతలు నిలబడలేరు. ఇక పాండవుల లెక్కఏమిటి !

వీరుడైనవాడు రణరంగంలో మరణానికి వెనుదీయడు. పర్యవసానంగా నేను పాండవులకు సూదిమొన మోపిన నేల అయినా విడిచి పెట్టేది లేదు.

శ్రీకృష్ణ : చాలా సంతోషం. అయితే యుద్ధభూమిలో ప్రాణాలు వదలడానికే సిద్ధంగా వుండు. పాండవులకు చేసిన ద్రోహం ఏమిటని అడుగుతున్నావు. వారి సిరి సంపదలు చూచి ఓర్వలేక మాయచేసి హరించడానికి జూదం సాగించడం ద్రోహం కాదూ !

అన్నగారి భార్య అనే ఆలోచన లేకుండా నిండుసభలో ఆమెకు చేసిన అవమానం ఆడిన దుర్భాషలూ అక్రమాలు కావా ?

వారు వనవాసానికి వెడుతూంటే కర్ణ దుశ్శాసనులతో కలిసి ఆడిన అపహాస్యం ఎంతా ధర్మపరు డెవడేనా విని సహించగలడా !

అంతదాకా ఎందుకు !

బాల్యంలో వారిని వారణావతానికి పంపి లక్కయింట పెట్టి నాశనం చెయ్యడానికి పథకం వేయలేదూ !

విషం కలిపిన అన్నం పెట్టి, పాములతో కరిపించి నదిలో త్రోయించి భీమసేనుని చంపడానికి ఎన్ని ఎత్తులు వేయలేదు, ఈ విషయాలన్నీ అందరెరుగనివి.

ఈనాడు వారి రాజ్యం వారి కివ్వననడం ఏం న్యాయం, నేడు కాకపోతే రేపు రణ రంగములో రక్త మాంసాలలో నువ్వు గిల గిల లాడే రోజున వారి రాజ్యం వారు తీసు కుంటారు.

దుశ్శాసనుడు : అగ్రజా! వీరి మాటలు వినకపోతే యిక్కడే మనల్ని వీరు త్రాళ్ళతో బంధించే రీతిలో వున్నారు, అనగానే దుర్యోధనుడు సభ్యులందరినీ అవమానిస్తూ వెలుపలకు వెళ్ళిపోయాడు. వెనువెంటనే వాని తమ్ములూ, మిత్రులూ నిష్క్రమించారు.

భీష్ముడు : ధృతరాష్ట్రా! వీణ్ణి రాజసింహాసనం ఎక్కించగలవు. కాని దానికి తగిన సత్ప్రవర్తన ఎక్కడనుంచి తేగలవు.

శ్రీకృష్ణుడు : ఇప్పటికయినా మించిపోయింది లేదు. మా మామ కంసుడు లోకకంట కుడుగా తయారవుతుంటే నేను వానిని మృత్యువుకు ఆరగింపుచేసి భోజవంశాన్ని రక్షించాను. అలానే మీరు దుర్యోధన, దుశ్శాసన, శకుని కర్ణులను బంధించి పాండవులకు అప్పగిస్తే నిఖిల ప్రజాక్షేమం జరుగుతుంది.

మహారాజా!

వంశరక్షణార్థం వ్యక్తినీ, గ్రామ శ్రేయస్సుకోసం కులాన్నీ, దేశ కల్యాణానికి గ్రామాన్నీ, ఆత్మశాంతికి భూమండలాన్నీ, విడిచి పెట్టాలని నీతివిదులు చెపుతున్నారు. అందుచేత మీవంశ రక్షణకోసం దుష్టులను పారద్రోలండి, అన్నాడు.

అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు విదురుని పంపి గాంధారిని రప్పించాడు, గాంధారి రాగానే ధృతరాష్ట్రుని ఆజ్ఞానుసారం విదురుడు దుర్యోధనుని తీసుకురావడానికి వెళ్ళాడు.

గాంధారి : మహారాజా! పురుషార్థాలలో ప్రధానమయిన ధర్మార్థ పరిజ్ఞానం లేని వానిని ప్రేమగా మీరు సింహాసనార్హుని చేయబోయిన అవివేక ఫలం అనుభవిస్తున్నారు.

దుష్టుడు, మూఢుడు, లోభి, దుస్సహవాసప్రియుడు అయిన కుమారుని మీద అను రాగంతో మీ రెంత చేశారు. ఆప్తుల మధ్య వైరం పెరగనిచ్చారు. అందువల్ల శత్రువులకు చులకన అవుతామని ఊహించలేక పోయారు. సామ దాన భేదాలు ఫలించనినాడు దండో పాయం స్వీకరించాలి కాని ముందుగానే దండనీతిని అనుసరించడం వివేకమా!

అంటుండగా దుర్యోధనుడు క్రోధంతో సెగలు క్రక్కుతూ వచ్చి తల్లి ముందు నిలబడ్డాడు అది గ్రహించి :

నాయనా! నీ శ్రేయస్సు కోరి భీష్మ, ద్రోణ, కృప, విదురాదులు చెప్పిన హితవు విని నడుచుకో ఇంద్రియాలను అదుపులో పెట్టగల శక్తిమంతులే రాజ్యపాలనకు అర్హులు. పెంకి గుర్రాన్ని నిలబెట్టి నడపలేని రౌతుకీ, జితేంద్రియుడు కాని రాజుకూ, భేదం లేదు.

పాండవులు వీరులు, జ్ఞానులు, పయిగా వారందరూ ఏకాభిప్రాయంతో వున్నారు.

కృష్ణార్జునులు అజేయులని మన పెద్దలందరూ చెపుతున్నారు.

నువ్వు క్రోధాన్ని విడిచి వారి రాజ్యం వారికిస్తే నీ శత్రువులను కూడా వారు సంహరించి సుఖశాంతులు ప్రసాదిస్తారు. నీ రాజ్య భాగంతో నువ్వూ నీ మంత్రులూ భోగ భాగ్యాలతో ఆనందించవచ్చు.

పదమూడు సంవత్సరాలు వారికి కలిగించిన క్లేశాలు చాలు. ఈ నాటికీ వారిని జయించే శక్తి నీకు లేదు.

భీష్మ ద్రోణులు మన ఏలుబడిలో జీవిక సాగిస్తున్నారు. కనక ఆ దృష్టితో యుద్ధం చేస్తారే తప్ప వారు ధర్మవిరుద్ధంగా నడుస్తారని అనుకోకు.

ఎటు చూసినా పాండవులతో సంధి నీకూ, నీ పరిజనానికీ శ్రేయస్కరం అని మరు వకు అంది.

తల్లి మాటలు కూడా చెవికెక్కని దుర్యోధనుడి సభారంగం విడిచి మిత్రుల దగ్గరకు వెళ్ళి కృష్ణుని బంధించి యిక్కడే ఉంచితే పాండవులు కోరలు పీకిన పాముల్లా పడి వుంటారని నిశ్చయించి, ఆ ప్రయత్నంలో సభలోకి వస్తున్నాడు. ఇతరుల మనసులోని ఆలోచనలను పసిగట్టగల సాత్యకి ఆవేశంతో లేచి :

మహారాజా! మండుతూన్న నిప్పును ఒడిలో మూట గట్టుకోడానికి ప్రయత్నించే పసివారి వలె నీ కుమారులు వాసుదేవుని బంధించడానికి యత్నిస్తున్నారు.

అన విని విదురుడు; మహారాజా! మహామహుడైన వాసుదేవుని బంధించడానికి సంకల్పించిన వీరందరికీ మృత్యుదేవత నెత్తిమీద తాండవిస్తున్నది అన్నాడు.

కృష్ణుడు : చాలా సంతోషం. నన్ను బంధించడానికి వచ్చే వారి శక్తి చూడాలని ఉంది. దుష్కార్యాలను ఆచరించడానికి నేను విముఖంగా వున్నాను. లేకుంటే నిశ్శంకగా వీరందరినీ యిప్పుడే కడతేర్చి ధర్మరాజుకు శ్రమ తప్పించే వాడిని. వీరిని బంధించి పాండ వుల పాదాలమీద పారవేయడం కష్టం కాదు.

కాని, మహారాజా! నీ యెదుట అటువంటి పని చేయడం నాకు యిష్టంలేదు. రమ్మ నండి. నన్ను ఎలా బంధిస్తారో చూస్తాను, అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు, విదురుడు ఉభయులూ మందలించి దుర్యోధనుని మనసు మార్చలేక పోయారు.

శ్రీకృష్ణుడు: దుర్యోధనా! ఒక్కసారి నీ కనులు విప్పి యిటు చూడు, అంటూ విశ్వరూపం ధరించాడు.

ఆ సమయంలో దివ్యకాంతులతో దేవగణాలు, రుద్ర, ఆదిత్య, వసు, మహర్షి గణాలూ, పాండవయోధులూ, ప్రజాపతీ గోచరించారు.

అక్కడి రాజులందరికీ ఆ విద్యుదుజ్జ్వల కాంతిని చూసే శక్తిలేక కన్నులు మూతలు పడ్డాయి.

భీష్మ, ద్రోణ, విదుర, సంజయులు మాత్రం వాసుదేవుని అనుగ్రహంవల్ల ఆరూపాన్ని చూడగలిగారు.

అది గ్రహించి ధృతరాష్ట్రుడు తనకు కూడా ఆ రూపం దర్శించే అవకాశం దయ చేయుమని కోరగా కృష్ణుడు ఆయనకు నేత్రదానం చేశాడు.

క్షణాలవ్యవధిలో విశ్వరూపాన్ని ఉపసంహరించి సాత్యకి కృతవర్మలను వెంటబెట్టు కొని సభవీడి వెలుపలికి వచ్చాడు. సాత్యకి ఆదేశానుసారం దారుకుడు రథాన్ని ద్వారంలో సిద్ధంగా ఉంచాడు. ధృతరాష్ట్రుడు ఆ వెనుకనే వచ్చి:

కృష్ణా! నా కుమారులమీద నా అధికారం ఎలా వున్నదో చూశావు కదా! ఇంక నా దోషం ఏమీ లేదని అంగీకరిస్తావా! అన్నాడు.

ఆ మాటలు విని వాసుదేవుడు తనను సాగనంపవచ్చిన పెద్దలందరిని చూసి:

మీరంతా విన్నారు కదా! ఇంక నేను పాండవులను కలిసి అనంతర కర్తవ్యం సాగించాలి. నాకు సెలవివ్వండి, అన్నాడు.

రథం కుంతీదేవి గృహం దగ్గర ఆగింది.

కృష్ణుడు లోపలకు వెళ్ళి సభావిశేషాలు వివరించి: అత్తా! జరుగవలసింది జరుగు తుంది. నేను వెడుతున్నాను, అన్నాడు.

కుంతి : కృష్ణా! క్షత్రియ మాత ఏ మహెూద్దేశంతో సంతానాన్ని కంటుందో, ఆ ౦జ్యాన్ని నెరవేర్చవలసిన సమయం ఆసన్న మయిందని నా బిడ్డలకు చెప్పు. దండ నీతిని ౦క్రమంగా నిర్వహించని నాడు ప్రజలలో అధర్మం పెరిగి అమాయకులు క్లేశాలలో చిక్కు ౦ంటారని వివరించు. పాండురాజు పరాక్రమంతో సాధించిన రాజ్యాన్ని ఆయన కుమారులు ౨దే దారిలో సంపాదించాలనీ, మహావీరులయిన అయిదుగురు కొడుకు లుండి కూడా నే ౦క్కడ యిలా బాధపడుతున్నాననీ మరచిపోవద్దని విశదం చెయ్యి, అంది

మేనత్తదగ్గర సెలవు తీసుకుని, రథం ఎక్కుతూ, మిగిలిన కురుప్రముఖు లందరికీ ౦ణ్కోలు చెప్పి తన వెంట కర్ణుని తీసుకుని నగరం సరిహద్దులు చేరాడు.

రథం ఆపాడు.

కర్ణుని దగ్గరగా రమ్మన్నాడు.

కర్ణహృదయం

శ్రీకృష్ణుడు : కర్ణా! ఈ సమయంలో అతి ముఖ్యమైన విషయం నీతో మాట్లాడాలని లిచాను. బాల్యప్రభృతి నువ్వు మహనీయుల సన్నిధిలో సర్వవిద్యలూ అభ్యసించి, జ్ఞాన ద్ధి పొంది ధర్మవిషయాలు గ్రహించావు, నీకు తెలియని లోకధర్మం లేదు.

కానీనుడు, సహెూఢుడు అని కన్యాపుత్రులను పిలుస్తారని ఎరుగుదువు.

పెళ్ళికాకుండా శిశువును కంటె
ఆ బాలుడు కా నీ ను డు.
వివాహానికి ముందు గర్భవతియై
భర్త యిల్లుచేరాక ప్రసవించగా
ప్రభవించిన వాడు సహెూఢుడు.

ఆ కన్యలను ఎవరు పెళ్ళి చేసుకుంటే వారే వీరికి తండ్రి అవుతారు.

కుంతీదేవి కన్యగా ఉన్నరోజుల్లో ఆవిడ నిన్ను ప్రసవించింది. అంటే ధర్మరాజాదు కు అగ్రజుడవు. ఆ విధంగా యీ సింహాసనం నీది.

ఇప్పుడు నామాట ప్రకారం పాండవులతో చేరు. చేరితే పితృవంశీయులయిన పాండ లు, మాతృవంశం వారయిన యాదవవంశాల వారు నీ వెనుక అండగా ఉంటారు.

పాండవులూ, వారి పుత్రులూ సంతోషంతో నిన్ను సేవించడానికి ముందుకు వస్తారు. వంది మాగధ స్తోత్ర పాఠాలతో రాజ భోగాలు అనుభవించగలవు.

అంతేకాదు, అతిలోకసుందరి ద్రౌపది నిన్ను అనురాగంతో భర్తగా స్వీకరిస్తుంది, అన్నాడు.

కర్ణుడు: కృష్ణా! స్నేహభావంతో, అనురాగంతో నా క్షేమం కోరి చెప్పిన నీ మాటలు పరమసత్యాలు; నేను కుంతీపుత్రుడననీ ఎరుగుదును. కాని ఆ నాడే నన్ను గంగలో విడిచి నాకు రాజవంశసంస్కారం లేకుండా చేసింది.

నేను తమకు దొరికిన నాటినుంచి ఎంతో వాత్సల్యంతో నన్ను పెంచి యింత చేసి, వారి వంశీయులతో నాకు వివాహం జరిపిన యీ అధిరథుడూ రాధా యీనాడు నా మీదనే వారి ఆశలు పెట్టుకున్నారు.

ధర్మశాస్త్రాలు చదివిన నేను ఈ దంపతులకు పరలోకక్రియలు నిర్వర్తించకపోవడం న్యాయమా? అంతకంటె కృతఘ్నత లేదే! భూమండలం అంతా వదులుకోగలను కాని వీరి మనస్సు కష్టపెట్ట లేను.

అలానే యీ నాటివరకూ రాజభోగాలలో నన్ను సంతృప్తుని చేసే దుర్యోధనుడు నా మీద ఆశతోనే యుద్ధానికి సిద్ధమవుతూంటే అటువంటి మిత్రునికి ద్రోహం చెయ్యలేను.

సర్వవిద్యావిదులూ, శస్త్రాస్త్ర కోవిదులూ అయిన వీరులందరూ రణరంగంలో దూకడానికి ఉద్యుక్తులయి వున్నారు. వారందరి వీరవిహారం సాగాలి. ఇంతటి వీరులు అజ్ఞాతంగా మరణించడం ఉచితంకాదు.

ఈ సంగ్రామగాథను తరతరాల ప్రజలు చెప్పుకుని సంతోషించే కీర్తి దక్కనియ్యి, మాకు.

యుద్ధం పూర్తి అయేవరకూ మన మధ్య సాగిన యీ సంభాషణ ఎవరికీ తెలియనివ్వకు. ఎందుకంటే నా జన్మరహస్యం తెలిస్తే ధర్మరాజు యుద్ధానికి దిగడు.

మరొక్కమాట—

ఈనాడు ఈ రాజ్యం నాకు దక్కినా మరుక్షణంలో అది దుర్యోధనునికి ధారవోస్తాను. సామ్రాజ్య పాలనం ధర్మరాజు సాగించాలి కాని మా చేతులలో పడకూడదు.

ముఖ్యాంశం -

ధార్తరాష్ట్రులు శస్త్రయజ్ఞం ప్రారంభించారు.

అది నీ ఆధ్వర్యవంలో, అర్జునుడు హోతగా, గాండీవం స్రువంగా, అస్త్రమంత్రా లతో వీరుల పరాక్రమమే ఆజ్యంగా, సాగుతుంది.

అభిమన్యుడు ఉద్గాత ; భీమసేనుడు ప్రస్తోత, ధర్మరాజు బ్రహ్మాణ్యుడు, శంఖ భేరీ నాదం సుబ్రహ్మణ్య నాదం.

శత్రు శీర్షాలు పురోడాశం ; రక్తం హవిస్సు, దుర్యోధనుడు యజమాని, సేనా వాహిని యజమానపత్ని, ఘటోత్కచుడు శామిత్ర కర్మ నిర్వహిస్తాడు.

ఆ నాడు సభా భవనంలో దుర్యోధనాదుల ప్రీతికై నేను పాండవులను పరిహసించి కటువుగా భాషించి నందుకు నా హృదయం పశ్చాత్తాపంతో కుములుతూనే వుంది.

నాటి దుష్కర్మల ఫలితంగా ఇక్కడి వారందరూ రణరంగంలో నిహతులు కాక తప్పదు. భీమసేనుడు దుశ్శాసనుని రొమ్ము చీల్చి రక్తపానం చేసిననాడు, అర్జునుడు సర్వ శాత్రవ చమూ సంహారం చేసిననాడు, భీముడు దుర్యోధనుని నేల కూల్చిననాడు, ఈ సంగ్రామ యజ్ఞం సమాప్తం అవుతుంది.

ఇటీవల నాకు చాలా దుస్స్వప్నాలు వస్తున్నాయి. వాటి పర్యవసానం కురువంశ నాశనమే.

చివరి మాట విను, ఇప్పుడు నేను కుంతీపుత్రుడనని చెప్పుకుంటే లోకులంతా ఏమను కుంటారు. అర్జునునికి జంకి కర్ణుడు ఎంత వైచ్యానికి దిగిపోయాడు అని పరిహసించరా?

యుద్ధంలో బ్రతికితే మళ్ళీ కలుసుకుందాం, లేదా వీరస్వర్గమే అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు : కర్ణా! ఎంత చెప్పినా నీ పట్టుదల నీదే. మీ మహారాజుతో చెప్పు. అమావాస్య రానున్నది. శరత్కాలం వెళ్ళి హేమంతం రానున్నది. భూమి నిండుగా పంట లున్నాయి. చెట్లు తీగలు ఫల పుష్ప సమృద్ధిగా వున్నాయి.

ఈతి బాధలు కలిగించే ఈగలు లేవు. బాటలు బురద లేకుండా గట్టి పడ్డాయి. నదీ జలాలు స్వాదువు లయాయి. వేడీ చలి సమంగా వున్నాయి. యుద్ధాని కిది మంచి కాలం.

పాండవులు రణరంగానికి వచ్చి తమ పరాక్రమంతో రాజ్యం సంపాదించు కుంటారని మీ వృద్ధులందరికీ వివరించు వెళ్ళిరా, అన్నాడు.

రథాలు బయలుదేరాయి.

కుంతీదేవి

రాయబార విశేషాలు విన్న కుంతీదేవి హృదయం ఆందోళనతో నిండింది. ఃదలు ఎంత నీచమయినవి. వాటికోసం బంధువుల మధ్య విరోధాలు రేగి నాశన కాండ ఃతుంది. అంతకంటే నిర్ధనుల జీవితాలే శ్రేయస్కరం అనిపించింది.

ఆలోచించి కర్ణుడితో తాను మాట్లాడితే ప్రయోజనం ఉండవచ్చునని భాః సంధ్యా సమయంలో బయలుదేరింది.

ఆ సమయంలో కర్ణుడు గంగానదీ స్నానం చేసి సూర్యుని ఉపాసిస్తూ ఉంటా గ్రహించి నదీతీరానికి నడిచింది.

అప్పటికి కర్ణుడు అర్ఘ్యాంజలు లర్పిస్తున్నాడు.

దూరంగా నిలబడింది కుంతి.

ఉపాసన ముగించి వెనుదిరిగి వస్తూ కుంతీదేవిని చూచి వినయంగా తలవ చేతులు జోడించి

రాధేయుడను అధిరథుని కుమారుడను, కర్ణుడను. అభివాదం చేసి అడుగుతున్నా ఏ కారణం వల్ల వచ్చారో చెపితే సేవ చేస్తాను, అన్నాడు.

కుంతి : నాయనా! నువ్వు కుంతీ పుత్రుడవు కాని రాధేయుడవు కావు. కు భోజుని యింట పెరిగే రోజులలో నేను నిన్ను ప్రసవించాను. సూర్యుని అనుగ్రహం ః సహజ కవచ కుండలాలతో ప్రభవించావు. అది తెలియక దుష్ట ధార్తరాష్ట్రులను సేవిస్తున్నాః

అర్జునుడు పరాక్రమంతో సంపాదించిన రాజ్యలక్ష్మిని కౌరవులు మోసగించి అను విస్తున్నారు. పాండవులతో కలిసి యీ రాజ్యం అంతా అనుభవించే హక్కు నీది. తల్లి సంతోషపెట్టడం తనయుని ప్రథమ కర్తవ్యం అంది.

కర్ణుడు : కుంతిభోజపుత్రీ! మీరు వాస్తవం చెప్పారు. కాని జన్మ ప్రభృతి ః సంస్కారం భిన్నంగా సాగింది. ఆనాడు మీరు ధర్మాన్ని విస్మరించి యీనాడు ధర్మో దేశం చేస్తున్నారు.

కృష్ణ సారథ్యంలో వచ్చే అర్జునునికి ఎదురు నిలవగల వీరుడు లేడు, నిజం.

ఈనాడు మీ మాట ప్రకారం నేను పాండవ పక్షానికి వస్తే ఏమంటారు లోకుల

అర్జునునికి భయపడి యిలా చేశానంటారు తప్ప నిజాన్ని గుర్తించరు.

యుద్ధభేరీలు మ్రోగేవేళ యీ పని జరుగుతూంటే సామాన్యులు ఎలా ఊహిస్తారమ్మా !

ఈ నాటి వరకూ వీరి ఆశ్రయంలో బ్రతికి విపత్సమయంలో వీరిని విడిస్తే కృతఘ్నత నా నెత్తిమీద పడదా ?

మీరు వచ్చారు కనక ఒక్కమాట చెపుతున్నాను. యుద్ధం ఎలానూ తప్పదు. అప్పుడు నేను అర్జునుని తప్ప మిగిలిన వారెవరినీ చేత చిక్కినా సంహరించను. అర్జునుడో కర్ణుడో ఒకరే మిగలాలి.

ఎప్పుడయినా పాండవులు అయిదుగురే ! నాకు సెలవిప్పించండి అని నిష్క్రమించాడు.

కుంతీదేవి నిట్టూర్చి తన భవనం చేరింది.

ఇది పూర్వరంగం

సన్నాహాలు

హస్తినాపురం నుండి తిరిగి వచ్చిన రాయబారి వాసుదేవుడు ఉపప్లావ్యంలోని పాండవులకూ వారి ఆప్తులకూ విశేషాలన్నీ విశదం చేసి తన శిబిరానికి వెళ్ళాడు.

అంధః కరణ హీనత్వాత్
నైవ రాజా పితా తవ
రాజా తు పాండు రభవన్
మహాత్మా లోక విశ్రుతః

సాయం సంధ్యోపాసనలు ముగించి విశ్రాంతి తీసుకున్నాక ధర్మరాజు వాసుదేవుని రావించి :

నంద నందనా ! దుర్యోధనుడు తన దుష్ట బుద్ధి వీడడని తెలుసు. కురువృద్ధులు మా పితామహులు భీష్ములు, గురువర్యులు ద్రోణులు, మహారాజు ధృతరాష్ట్రుడు వానికి హితబోధ చెయ్యలేదా ? అని ప్రశ్నించాడు.

శ్రీకృష్ణుడు : ధర్మనందనా ! భీష్ములవారు చెప్పవలసినదంతాచెప్పారు. ధృతరాష్ట్రుడు అంధుడు కనక రాజ్యం పాండురాజుదే అయిందనీ, అనంతరం పాండవులు రాజ్యాన్నీ ఎంతో విస్తరింప జేశారనీ వారి భాగం వారి కియ్యడం శ్రేయస్కరమనీ బోధించాడు.

అనంతరం ద్రోణులు కూడా అదే విషయం చెప్పి :

దుర్యోధనా! పాండురాజు అన్నగారి మీద గౌరవంతో యీ రాజ్యం ఆయన అధీనంలో ఉంచి సేవించాడు. కనక భీష్ములవారు చెప్పినట్లు చెయ్యి అన్నారు.

విదురుడు కూడా ఆ మాటలే చెప్పాడు.

గాంధారి పరి పరి విధాల దుర్యోధనుని అకార్యాలను నిందించి ఎలా అయినా సంధికి సమ్మతింప జేయాలని చూసింది. అర్ధరాజ్యం మీ కివ్వడం వల్ల వారికి చక్కని రక్షణ ఉంటుందని చెప్పింది.

రాజ్యాధికారి పాండురాజు అనీ, ఆయన అనంతరం రాజ్యం పాండవులకే చెందాలనీ విశదం చేశాడు, ధృతరాష్ట్రుడు.

తాను పట్టిన కుందేలుకు మూడే కాళ్ళు అనుకునే మూర్ఖుడు దుర్యోధనుడు యుద్ధానికే సిద్ధంగా ఉన్నాడు.

దండనీతి తప్ప మార్గంలేదు కనక మనం మన సన్నాహాలు కానివ్వాలి, అన్నారు.

అప్పుడు ధర్మరాజు తన సోదరులతో ఆప్తులతో సంప్రదించి ద్రుపద, విరాట, ధృష్టద్యుమ్న, శిఖండి, సాత్యకి, చేకితాన, భీమసేనులను అక్షౌహిణీపతులుగా నిశ్చయించాడు. సర్వసేనాపతి విషయం వచ్చింది.

సహదేవుడు విరాటరాజుకి పట్టం కట్టాలన్నాడు.

ద్రుపదమహారాజు సమర్థుడని సూచించాడు, నకులుడు.

శిఖండిని నిలబెట్టాడు భీమసేనుడు.

ధృష్టద్యుమ్నుని సామర్థ్యం వివరించాడు అర్జునుడు.

అర్జునుని అభిప్రాయం సమంజసంగా వున్నదని వాసుదేవుడు పలకడంతో అందరూ అంగీకరించారు.

సమరాంగణం

కురుక్షేత్ర సమీపాన హిరణ్య నదీతీరంలో పాండవసేన, శిబిరాలు నిర్మించింది.

శస్త్రచికిత్స నిపుణులకూ,

వాస్తుశాస్త్రం తెలిసిన శిల్పులకూ,

సమాలోచనలకు అవసరమయిన ప్రాజ్ఞతకల విద్వాంసులకూ

వేరే విడిది ఏర్పాటు చేశారు.

అన్నపానాలకు సర్వసంభారాలు సమకూర్చుకున్నారు.

అన్ని ఏర్పాట్లూ పూర్తిచేశాక ధర్మరాజు స్వయంగా అందరినీ కలిసి యోగక్షేమాలు విచారించి వచ్చాడు.

దుర్యోధనుడు స్వయంగా యుద్ధసన్నాహాలు సక్రమంగా నిర్వర్తింపజేసి యోధులందరినీ కలిసి వారికి అన్ని సౌకర్యాలూ కలిగించినదీ లేనిదీ పరిశీలించాడు.

అంతా అయాక ధర్మరాజు :

వాసుదేవా! ఈ మారణహోమం జరగకూడదనే ఊహతోనే యింతకాలం యిన్ని క్లేశాలు అనుభవించాను. ఇప్పుడయినా గురు బంధు వృద్ధులను సంహరించడానికి నామనస్సు అంగీకరించడం లేదు, అన్నాడు.

మహారాజా! విదురుడూ, మాతృదేవి కుంతీ చెప్పిన విషయాలు వినికూడా మీరు యుద్ధానికి విముఖులు కావడం ఉచితం కాదు, అని అర్జునుడు హెచ్చరించగా వాసుదేవుడూ మిగిలిన వీరులూ దానినే సమర్థించారు.

పాండవ శిబిరానికి బలరాముడు వచ్చి బంధుమరణం చూడలేనని, తీర్థయాత్రకు వెడుతున్నాననీ అన్నాడు.

అలానే రుక్మిణి సోదరుడు రుక్మివచ్చి అహంకారం ప్రదర్శించి తిరిగి వెళ్ళాడు. ఈ మహావీరు లిద్దరే ఆనాడు కురుక్షేత్రయుద్ధానికి దూరంగా వున్నవారు.

యుద్ధం ప్రారంభించడానికి ముందు దుర్యోధనుడు శకుని, కర్ణ, దుశ్శాసనులతో సంప్రదించి శకుని కుమారుడైన ఉలూకుని పిలిచి, పాండవులకు సందేశం పంపాడు.

ఉలూకుడు ధర్మరాజును సమీపించి : పాండవాగ్రజా! మా మహారాజు సందేశం శాంతంగా విను.

నాడు జూదంలో ఓడినప్పుడు మీ ద్రౌపదికి మేము చేసిన పరాభవం మీ కెంత మాత్రం ఆవేశాన్ని కలిగించక నపుంసకులను చేసింది.

ఆనాడు భీముడు చేసిన ప్రతిజ్ఞ మరచి వుండకపోతే యుద్ధభూమిలో నెరవేర్చమను.

భీష్మ ద్రోణ కర్ణులతో పోరాటం సామాన్య మనుకుంటున్నాడేమో అర్జునుడు; అలా సాగదని చెప్పు. మాకు సాయపడవచ్చిన రాజుల బల పరాక్రమాలు తెలుసుకొని మరీ

రావడం మంచిది; అని చెపుతూ అర్జునుని వైపు తిరిగి:

జూదంలో పరాభవం జరిగినప్పుడు నీ గాండీవమూ, భీముని గదాదండమూ ఏమయి నాయి. విరటుని నర్తనశాలలో ఆడపిల్లలకు జడలువేసి నాట్యం నేర్పిన మీరు; వంట వాడుగా పనిచేసిన భీముడూ, మీకు తోడువచ్చే కృష్ణుడూ మాకు లెక్కకాదు. బాగా ఆలో చించుకుని శాంతంగా వెనుదిరిగిపోయి ప్రాణాలు రక్షించుకోండి.

భీముడు: ఉలూకా! చాలా బావుంది. మా ప్రతిజ్ఞలు నెరవేర్చడానికి వస్తున్నా మనీ, రణరంగంలో కౌరవసైన్యం సర్వనాశనం కాక తప్పదనీ వెళ్ళి చెప్పు, అన్నాడు.

* * *

కురుసేనకు అధిపతిగా భీష్మని అభిషేకించారు.

సేనాపతిత్వం స్వీకరించి భీష్మడు:

నాయనా దుర్యోధనా! నాకు మీరూ, పాండవులూ సమానమే. అందువల్ల యుద్ధం నీ పక్షాన సాగించినా పాండవులు వచ్చి వేడితే వారికి శ్రేయోమార్గం బోధిస్తాను. దేవదానవు లెదురు వచ్చినా నిలబెట్టగలను. పాండవులను మాత్రం నేను సంహరించను, అన్నాడు.

ఈవల ధర్మరాజు ధృష్టద్యుమ్నుని సర్వసైన్యాధిపతిగా అభిషేకించాడు.

సేనాబలాలు

దుర్యోధనుడు: భీష్మపితామహా! మీరు ఉభయ పక్షాలలోని యోధులనూ ఎరుగు దురు. వీరిలో ఎవరెవరు ఎంతటివారు? అని అడిగాడు.

భీష్మడు: నాయనా! మనపక్షంలో మీ అన్నదమ్ములందరూ కృప ద్రోణుల శిక్షణలో ఆరితేరిన రథికవరులే.

కృతవర్మ, శల్యుడు, భూరిశ్రవసుడు, సుదక్షిణుడు, జయద్రథుడు, నీలుడు, విందాను విందులు త్రిగర్తసోదరులు, బృహద్బలుడు వీరందరూ అతిరథులు. నీ కుమారుడూ, దుశ్శా సనుని కుమారుడూ కూడా అంతటి వారే. కృప, ద్రోణులను గూర్చి చెప్ప నవసరం లేదు. బాహ్లిక భగదత్తులు కూడా అంతటివారే.

ప్రాణాలమీద తీపి అనే దోషం వల్ల అశ్వత్థామను రథికుడనీ, అతిరథుడనీ చెప్పలేం; అయినా శాత్రవసేనా సంహారంలో సమర్థుడే. వీనితోనే సంగ్రామయజ్ఞం సమాప్తం కావాలి.

జలసంధుడూ, అలంబసుడూ, కర్ణుని కుమారుడూ కూడా అతిరథులే.

నీ ఆశలన్నిటికీ మూలస్తంభమయిన కర్ణుడు మాత్రం అర్ధరథుడు, అనగా కర్ణుడు ఆగ్రహంతో :

బంధుబలమూ, వార్ధక్యమూ, పలితకేశాలూ వున్నంతలో నాయకత్వం సిద్ధించదు. బల వీర సాహసా లుంటేనే క్షత్రియులకు ప్రాధాన్యం సిద్ధిస్తుంది. వేద, శాస్త్ర పరిజ్ఞానం వున్నవారే విప్రశ్రేష్ఠులు.

ఈనాడు నా వీరత్వం ఎరుగని వారెవరు! అయినా మీరు తప్పు అంచనావేసి విభేదాలు సృష్టిస్తున్నారు. అందువల్ల ఉత్సాహం సన్నగిల్లుతుంది.

పెద్దల మాటలు వినవలసిందే. కాని వార్ధక్యం ముదిరినవారు పసివారితో సమానం అని వేత్తలు చెపుతున్నారు. అయినప్పుడు ఈ పితామహుని మాటలు లక్ష్యపెట్టనవసరం లేదు.

ఏమయినా యీయనను సేనాపతిగా వరించాం ఆయన నిష్క్రమించేవరకూ నేను రణరంగంలో అడుగుపెట్టను అన్నాడు.

భీష్ముడు నవ్వుతూ : కర్ణా! ఎందుకీ ప్రలాపాలు. నా శక్తిని గూర్చి చెప్పుకోవడం నా కిష్టం లేదు. పయిగా దాని కిది సమయం కాదు, అంటుండగా దుర్యోధనుడు తాత గారిని సమీపించి :

నా శ్రేయస్సు దృష్ట్యా యీ విభేదాలు విస్మరించండి. ఇక శత్రుపక్షంలో యోధుల వివరాలు చెప్పండి, అన్నాడు.

భీష్ముడు : నాయనా! పాండవాగ్రజుడు మహారథికుడు. గజబలుడు భీముడూ అంతే. నకుల సహదేవులు రథికులు. అభేద్యకవచంతో, అక్షయతూణీరాలతో వాసుదేవుని సారథ్యంలో వచ్చే అర్జునుని శక్తి సామర్థ్యాలు నిన్న మొన్న గోగ్రహణంలో చూశాం.

ఉపపాండవులు, ఉత్తరుడు మహారథికులు. అభిమన్యుడు తండ్రితో సమానుడు.

సాత్యకి, యుధామన్యుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, ధృష్టకేతువు, భోజరాజు పుత్రులు, అతిరథులు. కేకయ రాకుమారులు రథికవరులు. కాశీరాజు ఎనమండుగురు రథికులకు సముడు. భీమనందనుడు ఘటోత్కచుడు మహామాయా యుద్ధతంత్ర నిపుణుడు. వీరు కాక యింకెందరో పాండవుల కోసం ప్రాణత్యాగం చెయ్యడానికి వున్నారు.

ఒక్కమాట —

నేను స్త్రీలతో యుద్ధం చెయ్యను. స్త్రీగా పుట్టి పురుషుడుగా మారిన శిఖండి వారి

పక్షంలో వున్నాడు. వాడు ఎదుటపడితే నేను అస్త్రసన్యాసం చేస్తాను, కుంతీనందనులను సంహరించనని ముందే చెప్పాను, అన్నాడు.

దుర్యోధనుని కోరికమీద భీష్ముడు శిఖండితో యుద్ధం చెయ్యకపోవడానికి కారణ మయిన అంబోపాఖ్యానం చెపుతున్నాడు.

అంబకథ

నాయనా! మా తండ్రి శంతనమహారాజు దివంగతు డయాక నా సోదరుడు విచిత్ర వీర్యుని సింహాసనం ఎక్కించాను. ఆయనకు వివాహం చెయ్యాలని సంకల్పించి కాశీరాజు కుమార్తెలయిన అంబ అంబిక అంబాలికలను స్వయంవర మండపం నుండి తీసుకువచ్చాను.

ఇక్కడకు వచ్చాక అంబ తన మనస్సు సాళ్వరాజు మీద వున్నదనీ ఆయన తనను ప్రేమించాడనీ అనగా ఆమెను పంపించి మిగిలిన యిద్దరితో వివాహం జరిపించాను.

అక్కడ సాళ్వుడు ఆమెను తిరస్కరించాడు. అంతతో ఆమె నా మీద పగబూని తపస్సు ప్రారంభించింది. ఆ ప్రాంతంలోని వారందరూ ఆమెను పుట్టింటికి వెళ్ళమని హిత బోధ చేశారు.

ఈ దశలో పుట్టినింట అవమానం తప్ప మరేమీ జరగదని అక్కడే దీక్షలో వుండగా హోత్రవాహనుడనే రాజర్షి ఆమెను చూసి, భీష్ముని మీద ప్రతీకారం జరుపుకోవాలంటే మహేంద్రగిరి మీద తపస్సు సాగించే పరశురాముని దగ్గరకు వెళ్ళడం మంచిదన్నాడు.

ఆ సమయానికి అక్కడకు వచ్చిన పరశురాముని శిష్యుడు అకృతవ్రణుడు ఆమె కథ విని పరశురాములవారే యిక్కడకు వస్తున్నారని చెప్పాడు.

మరునా డాయన వచ్చి ఆమె గాథ విని:

అమ్మాయి! నీ కథ నా హృదయాన్ని ద్రవింపజేసింది. నీ హృదయానికింత వ్యథ కలిగించిన భీష్ముని పిలిపించి నీ పాదాలమీద పడి క్షమార్పణ వేడుకోమంటాను. ఎందుకంటే నే నిప్పుడు వేదవేత్తల రక్షణకు తప్ప అస్త్రం పట్టనని శపథం చేశానన్నాడు. భీష్మ సంహారముతో కాని తన బాధ తగ్గదని అంబ పదే పదే చెప్పడంతో పరశురాముడు చేసేదిలేక అంబను వెంట బెట్టుకుని హస్తినాపురం చేరి నన్ను పిలిపించి ఆమెకు వివాహం జరిపించా లన్నాడు.

నేను ధర్మమార్గం విడిచి వివాహం జరిపించలేను, అని ఎంత చెప్పినా వినక యుద్ధానికి సిద్ధం కాగా కురుక్షేత్రంలో మా మధ్య ఘోర యుద్ధం జరిగింది.

ఉభయులం దివ్యాస్త్రాలతో పోరు సాగిస్తున్నాం. రోజులు నడుస్తున్నాయి. ఒకనాడు వారో నేనో మిగలాలని తీవ్రక్రోధంతో ప్రస్వాపనాస్త్రం సంధిస్తున్నాను.

అప్పుడు నారదమహర్షి వచ్చి వారించాడు.

జమదగ్ని, ఋచీకుడు ఆదిగాగల వారి పితృపితామహులు వచ్చి వారించారు, మా గురువులను.

అప్పుడు నన్ను అస్త్రసన్యాసం చేయమని ప్రబోధించారు. అది క్షాత్రధర్మం కాదన్నాను పరశురాముని చేరి అస్త్రం పట్టకుండా చేశారు.

నేను ఆయన పాదాలకు గురుపూజ చేశాను.

ఆయన నన్ను ఆశీర్వదించి అంబకు హితవు బోధించాడు. ఆమె వినకుండా నా మీద ప్రతీకారం తీర్చుకోవడానికి మళ్ళీ తపస్సుచేసి పరమశివుని వరప్రసాదంతో ద్రుపదుని యింట ఆడబిడ్డగా పుట్టి మధ్యలో పురుషాకృతి పొంది శిఖండిగా ధనుర్విద్య సాధించి నా ఎదుట నిలబడడానికి వస్తున్నది.

ఈశ్వరానుగ్రహం వల్ల అంబ ద్రుపదుని యింట ఆడబిడ్డగా పుట్టింది. ఆ మహా రాజు మాత్రం ఆమెను పుత్రుని వలె పెంచుతూ అన్ని విద్యలూ నేర్పించాడు.

వయసు రాగానే దశార్ణదేశపు రాజు కూతురును తెచ్చి వివాహం చేశారు. ఆ అమ్మాయికి తన భర్త కూడా స్త్రీయే నని తెలిసి తండ్రికి కబురు చేసింది.

అయన దూతను పంపి తన నింత వంచించి నందుకు యుద్ధంచేసి పగ తీర్చు కుంటా నన్నాడు.

ద్రుపదుడు విచారంలో పడ్డాడు.

విషయం తెలుసుకుని శిఖండి అరణ్యాలకు పోయాడు.

అడవిలో ఒక యక్షుని మందిరం చేరి విచారిస్తుండగా ఆ యక్షుడు అనుగ్రహించి తన పురుషరూపం ఆమెకు దయచేసి తాను స్త్రీ రూపం ధరించాడు.

తరువాయి కొంత కాలానికి యక్షపతి కుబేరుడు ఆ వనానికి వచ్చి తన సేవకుడైన యక్షుడు చేసిన పని విని ఆగ్రహంతో

పీడు శిఖండి మరణించే వరకూ యిలానే స్త్రీ రూపంతో ఉంటాడు అని శపించాడు

అది మొదలుగా శిఖండి పురుషరూపంతో నా మీద ద్వేషంతో ఉన్నాడు. ఇదీ ఆ కథ అన్నాడు భీష్ముడు.

తూరుపు తెల్లవారింది.

కురుక్షేత్రం మహాయోధులతో అశ్వ, గజ, రథ బలాలతో అలరారుతున్నది.

ఆ సమయంలో దుర్యోధనుడు తన తాతగారిని చేరి :

తాతా ! శత్రుసేనను మీ రెంతకాలంలో నిశ్శేషం చెయ్యగలరు, అనగా ఆ వృద్ధుడు :

నాయనా ! నా శక్తితో నేను వారందరినీ ఒక నెలలో కడతేర్చగలను, అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు ద్రోణుని వైపు చూశాడు.

నాయనా ! వార్ధక్యం మీద పడింది. అందుచేత నాకు కూడా నెలరోజులు పడు తుంది, అన్నాడాయన.

కృపాచార్యులు రెండు మాసాలు కావాలన్నాడు.

అశ్వత్థామ పది రోజులు చాలుననగా కర్ణుడు అయిదు రోజులకంటె అవసరం లేదు అన్నాడు.

భీష్ముడు నవ్వి :

కర్ణా ! వాసుదేవుని సారథ్యంలో అర్జునుడు రణరంగంలో కనిపించనంతవరకూ ఎవరెన్ని మాటలు పలికినా ప్రమాదం లేదు, అన్నాడు.

ఇక్కడ జరిగిన యీ ప్రస్తావనలు విని, ధర్మరాజు తన యోధులను పిలిచి వారి వారి శక్తి ఎంతటిదని అడిగాడు.

అర్జునుడు : అగ్రజా ! వారందరినీ నిమేష మాత్రంలో నశింపజెయ్యగల పాశుపతా స్త్రం నా దగ్గర ఉన్నది.

పరమశివుడు దీనిని ప్రళయ సమయంలో కాని ప్రయోగించడు. ఆయన నాకు దీనిని అనుగ్రహిస్తూ ;

సామాన్యులపై యీ దివ్యాస్త్రం ప్రయోగించరాదు, అన్నాడు.

అయినా మన సేనలోని శిఖండి, ధృష్టద్యుమ్న, సాత్యకి, భీమ, నకుల, సహదేవ, యుధామన్యు, ఉత్తమౌజ, విరాట, ద్రుపదులు, భీష్మ ద్రోణుల కంటె తక్కువవారు కారు.

అందాకా దేనికి, మీరు ఆగ్రహించి కన్నులు ఎర్రజేస్తే లోకాలు భస్మమవుతాయి, అన్నాడు.

విజయమో -

వీర మరణమో

మరొకదారి మనకులేదు, అనే దృఢసంకల్పంతో కురు పాండవ సేనలు కురుక్షేత్రంలో మహోత్సాహంతో అడుగు పెడుతున్నాయి.

అక్కడకు చేరిన వైశ్యులకూ, వేశ్యలకూ, గూఢచారులకూ, ప్రేక్షకులకూ, తగిన సౌకర్యాలూ స్వయంగా కల్పించాడు దుర్యోధనుడు.

యుద్ధభేరీ మ్రోగనున్నది, అని వైశంపాయనుడు జనమేజయ మహారాజుకు ఉద్యోగ పర్వం వినిపించాడు.

ఇది ఉద్యోగము

అనన్యా శ్చింతయంతో మాం
యే జనాః పర్యుపాసతే
తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం
యోగక్షేమం వహామ్యహం

భీష్మపర్వం

ఇందులో

యుద్ధసంరంభం

విజయకాంక్షులై కురు - పాండవులు కురుక్షేత్రంలో నిలిచారు. ధనుర్వేదవిదులూ, యుద్ధతంత్రనిపుణులూ అయిన మహాయోధులు తమ తమ సేనలను నడిపిస్తున్నారు. బాలురూ శతవృద్ధులూ తప్ప యువజనులందరూ ఆ ప్రదేశానికి చేరారు. ఉభయపక్షాలవారూ తమ తమ సేనలను గుర్తుపట్టడానికి వీలుగా చిహ్నాలు నిశ్చయించుకున్నారు.

తమ్ములందరూ పరివేష్టించి ఉండగా దుర్యోధనుడు రథంమీద శ్వేత చ్ఛత్ర ఛాయ లలో వెలుగొందుతూంటే చూచిన పాంచాల సేనలకు యుద్ధ వాంఛ బాగా రేగింది.

కృష్ణ సారథ్యంలో వచ్చే రథంమీద కపిధ్వజాన్నీ, అర్జునునీ చూసిన సుయోధనుడు తన సేనలకు మరింత ఉత్సాహం కలిగించాడు. భేరీభాంకారాలూ, శంఖధ్వానాలూ ఆకా శాన్ని బధిరీభూతం చేస్తున్నాయి.

ఒక్కసారి ప్రచండ వాయువు వీచి ధూళితో నింపేసింది. ఆకాశం మేఘా వృత మయింది. ఆ సమయంలో ఇరు పక్షాల సేనలనూ చూస్తుంటే రెండు మహా సముద్రాల ఒక దాని నొకటి ఉత్తుంగ తరంగాలతో ఢీకొంటున్నట్లున్నాయి.

సంధ్యా సమయం కాగానే యుద్ధం ఆపుచెయ్యాలనీ, యుద్ధవిరామంలో ఒకరి నొకరు ద్వేషభావంతో చూసుకోరాదనీ, అశ్వరక్షకులనూ, భారవాహులనూ, యుద్ధవాద్యాలు ప్రమోగించేవారినీ సంహరించరాదనీ, రథికులు రథికులతో, అశ్వికులు అశ్వికులతో, గజబలం గజబలంతో, పదాతులు పదాతులతో యుద్ధం సాగించాలనీ, వాగ్యుద్ధం కోరేవారిపై శస్త్రా స్త్రాలు ప్రయోగించరాదనీ, శత్రువు బలమూ, ఉత్సాహమూ చూడకుండా కత్తి దుయ్య రాదనీ, అలసినవానినీ, పలాయనం సాగించేవానినీ, అస్త్ర, శస్త్ర కవచాలు ఛేదింపబడిన వానినీ సంహరించరాదనీ నియమాలు చేసుకున్నారు. ధర్మమార్గం వీడకుండా యుద్ధనీతిని విడనాడకుండా సాగాలనీ నిశ్చయించుకున్నారు.

ఈ విధంగా కురుక్షేత్రం యుద్ధోన్మత్తులయిన మహా యోధులతో నిండిన వార్త వినిన సత్యవతీ నందనుడు, వ్యాసమహర్షి హస్తినా పురంలో ధృతరాష్ట్రుని చేరి :-

నాయనా! ఏది జరగకూడ దనుకున్నామో అదే సన్నద్ధమయింది. అంతటా నాశన సూచనలే కనిపిస్తున్నాయి. ఉదయ, సాయం సంధ్యలలో సూర్యుని చుట్టూ కబంధ దేహాలు తిరుగుతున్నాయి. లోహిత, కృష్ణ మండలాలు గోచరిస్తున్నాయి. కార్తికపూర్ణిమ నాడు ఆకాశం నిర్మలంగా వున్నా, చంద్రమండలం తేజోహీనంగా వుంది; వున్న కాంతి

కూడా అగ్నిగోళంలా వున్నదే కాని తెల్లదనమూ, చల్లదనమూ లేదు. మనిషి మ్రోగించ నవసరం లేకుండా రణదుందుభులు మ్రోగుతున్నాయి. కోకిల కూత చెవికి కటువుగా విన వస్తున్నది. మేఘాలు రక్తమాంసాలు వర్షిస్తున్నాయి. ఉదయసమయంలో మిడుతలదండులు సాగుతున్నాయి. అరుంధతీ నక్షత్రం వసిష్ఠుని అతిక్రమిస్తున్నది రోహిణి నక్షత్రాన్ని శని పీడిస్తున్నాడు. కేతువు చిత్తానక్షత్రం నుండి వెనుదిరిగి స్వాతిలో ప్రవేశిస్తున్నాడు. రాహువు పదే పదే సూర్యుని మింగజూస్తున్నాడు. పుష్యమీ తారను ఆక్రమించి ధూమకేతువు అక్కడే ఆగిపోయింది. కుజుడు వక్రించి మఖాప్రవేశం చేశాడు. గురుడు శ్రవణంలో వున్నాడు. శుక్రుడు పూర్వాభాద్రలో, శని పూర్వఫల్గుణిలో వున్నారు.

నాయనా! ఆవు కడుపున గాడిదపిల్ల పుడుతున్నది. గోగణాలు తలలువంచి రోదిస్తున్నాయి. గుర్రాలు, ఆవుదూడలనూ, కుక్కలు నక్కపిల్లలనూ పెడుతున్నాయి. గ్రద్దల తలలమీద కొమ్ములు మొలుస్తున్నాయి. పెద్ద పెద్ద చెట్లమీద కలువపూలు వికసిస్తున్నాయి. భూమి కంపిస్తున్నది. ఆవుల పొదుగులనుండి రక్తధారలు స్రవిస్తున్నాయి. పక్షులన్నీ ఆర్తనాదాలు చేస్తున్నాయి. కన్నతల్లినే కొడుకులు కామిస్తున్నారు.

సప్తర్షిమండలం కాంతి హీనంగా వుంది. త్రయోదశినాడే సూర్య గ్రహణం వస్తున్నది. అశ్విన్యాది రేవతీపర్యంతం తొమ్మిదేసి నక్షత్రాలను మూడు భాగాలు చేసి మొదటిదానిని అశ్వపతి చక్రమనీ, రెండవదానిని గజపతి చక్రమనీ, మూడవదానిని నరపతి చక్రమనీ వ్యవహరిస్తారు. వీటిని పాపగ్రహాలు ఆచ్ఛాదిస్తే క్షత్రియ వీర నాశనం జరుగుతుందని వేత్తలు చెపుతున్నారు. సాధారణంగా ఒక తిథి ఏష్యమయితే పధ్నాలుగున అమావాస్య వచ్చినట్లే, తిథివృద్ధి అయితే పదహారున అమావాస్య వస్తుంది అలా వృద్ధి జరిగిన మాసంలో పదమూడవనాడు గ్రహణం వస్తున్నది. పదమూడురోజుల వ్యవధిలో సూర్య చంద్రగ్రహణాలు రావడం యింతవరకూ జరుగలేదు. సముద్రపునీరు ఎర్రగా మారుతున్నది. నూతుల్లో నురుగు పుడుతున్నది. సముద్రుడు చెలియలికట్ట దాటబోతున్నాడు. ఇవన్నీ ఉపద్రవసూచకాలే.

తెల్లవారితే కురుక్షేత్రంలో మారణహోమం ప్రారంభం కానున్నది. నువ్వు గట్టిగా పూనుకుంటే ఈ ప్రమాదం తప్పుతుంది. ధర్మమార్గాన నీ కొడుకులు నడిచేటట్టు చూడు. పాపపంకిలంలోకి నీతోపాటు వీరందరినీ లాక్కుపోకు. పాండవులు కోరినట్లు వారి రాజ్యభాగం వారికిచ్చి సుఖంగా ఉండు, అన్నాడు.

అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు : మహర్షీ! నువ్వు వాస్తవమే చెప్పావు. నాయందు ప్రసన్నభావంతో వుండు. నా కొడుకులు నామాట వినే దశ దాటిపోయింది. నా బుద్ధి ధర్మాన్నే

ఆశ్రయించి వుంది. ఒక్కమాట చెప్పు! యుద్ధంలో విజయం చేకూరే వారికి గోచరించే శుభా శుభాలేమిటి - అన్నాడు.

నాయనా! పొగలు క్రమ్మకుండా అగ్నిజ్వాలలు నిర్మలంగా దక్షిణావర్తంగా ప్రద క్షిణిస్తూంటాయి. అగ్ని కుండంలో వ్రేల్చే ఆజ్యాహుతులు సువాసనలతో నింపుతాయి. చిలకలూ, గోరువంకలూ కిలస్వనంతో ఏ పక్షాన తిరుగుతాయో వారినే విజయలక్ష్మి వరిస్తుంది. మత్తేభాల ఘీంకారాలూ, గుర్రాల సకిలింపులూ నిరంతరం వినిపించే పక్షం జయ శ్రీని ఆహ్వా నిస్తుంది. సేనాసంఖ్య ఎంతగా వున్నా, ఉత్సాహ, సాహసాలు లేకపోతే పరాజయం తప్పదు. అసలు సామ, దానాలతో విజయం పొందడం ఉత్తమమార్గం, భేదనీతి వున్నదే ఆది మధ్యమం, యుద్ధం ఎప్పుడూ అధమమార్గమే. ఇక యుద్ధంలో జయాపజయాలను ధర్మం నిర్ణయిస్తుంది. అంతే .... అని వ్యాసుడు క్షణం ఆగి, మళ్ళీ నాయనా! మారణ హోమం చూడాలనే కోరిక వున్నదా ? - అని అడిగాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు తన పుత్ర పౌత్రుల మరణం చూడలేనన్నాడు. అయితే ఎప్పటికప్పుడు యుద్ధవిశేషాలన్నీ నీకు సంజయుడు వివరిస్తాడు యుద్ధ వేళల ఎవరి మనసులు ఎలా నడుస్తున్నదీ గ్రహించే శక్తి కూడా వానికి అనుగ్రహిస్తున్నాను - అని ఆయన నిష్క్రమించాడు.

భూగోళ వివరాలు

అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు - సంజయా! ఈ రాజులందరూ నిరంతరం పోరాటం సాగిం చేది ఈ భూమికోసం కదా. ఈ భూగోళంలో ఏ ఏ విషయాలున్నాయనీ, ఏ విశేషాలున్నా యని వీరు చావుకి తెగించి యుద్ధాలు సాగిస్తారో చెప్పు - అనగా సంజయుడు :

మహారాజా! ఈ భూమి మీది ప్రాణికోటీ వస్తుజాలమూ అంతా పంచభూతాత్మక మయినది. ఆకాశము, వాయువు, అగ్ని, జలము, భూమి అనేది దీని క్రమం. ఇందులో జంగమాలనీ స్థావరాలనీ మళ్ళీ యివి రెండు విధాలు. అండజ, స్వేదజ, జరాయుజాలని జంగమ ప్రాణికోటి మూడురకాలు. జరాయుజాలలో మళ్ళీ గ్రామాలలో వుండేవి ఏడు, అరణ్యాలలో వుండేవి ఏడు .... ఆవు, మేక, గొర్రె, గుర్రం, గాడిద, కుక్క, మనిషి — ఇవి గ్రామప్రాణులు. సింహ, వ్యాఘ్ర, వరాహ, మహిష, గజ, భల్లూక, వానరజాతులు అరణ్యానికి చెందినవి. ఈ భూమిని పాలించేవారే వీటన్నిటికి అధికారులు. అన్నట్టు స్థావ రాల విషయం - చెట్లు, పొదలు, లతలు, త్వక్సారాలు, గడ్డిజాతులు అని అయిదు విధాలు

అవి పదునాలుగూ, ఇవి అయిదూ వీటితో పంచమహాభూతాలనూ కలిపితే యిరువది నాలుగు. ఈ యిరువది నాలుగు మహా భూతాలనూ గాయత్రీ మహా మంత్రాక్షరా లంటున్నారు.

ఇక పంచ భూతాలలో - శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధాలు గుణాలు, భూమికి అయిదుగుణాలూ వున్నాయి. నీటికి గంధ గుణంలేదు. అగ్నిలో శబ్ద, స్పర్శ, రూపాలే వున్నాయి. గాలికి శబ్ద, స్పర్శలూ, ఆకాశానికి శబ్దమూ వున్నాయి. సాధారణంగా ఈ అయిదూ విడివిడిగా వుంటాయి. విషమ పరిస్థితిలోనే యివి కలుస్తాయి. అప్పుడే ప్రాణికోటి ఆవిర్భవిస్తుంది. అవి విడిపోయినప్పుడు యీ ప్రాణి నష్టమవుతుంది. ఇదే సృష్టి క్రమం.

మహారాజా ! ఈ ప్రపంచానికి మధ్యభాగంలో మేరు పర్వత మున్నది. ఎనభైనాలుగు యోజనాల ఎత్తున, పదహారువేల యోజనాల వైశాల్యంతో వున్న దానిచుట్టూ భద్రాశ్వ, కేతు మాల జంబుద్వీపా లున్నాయి. ఆ ప్రాంతాలకు ఒకనాడు గరుత్మంతుని కుమారుడు సుము ఖుడు వచ్చాడు. ఆకాశంలో బంగారు రెక్కలతో ఎగిరే కాకులు కనిపించాయి. దానితో యిక్కడ ఉత్తమ మధ్యమాధమ భేదం లేకుండా అన్నీ సమానంగానే వున్నట్టు కనిపించి, తన కక్కడ విహరించడం యిష్టంలేక వెళ్ళిపోయాడు.

అటువంటి సర్వ సమానత్వం అక్కడ అన్ని ప్రాణులలోనూ వున్నది. సూర్య, చంద్ర, తారాగ్రహాలన్నీ దానిచుట్టూ ప్రదక్షిణం చేస్తాయి. ఆ కొండ శిఖరాలమీద దేవ, దానవ, గంధర్వాది గణాలు విహరిస్తుంటాయి. కుబేరుని సంపద అంతా మేరువులో నాలుగో వంతు. ఆయన సంపదలో పదహారోభాగం మానవజాతికి లభించింది. మేరువుకి పశ్చిమంగా కేతుమాల ద్వీపందగ్గర జంబూఖండంలోని మానవులు పదివేల సంవత్సరాలు ఆయుర్దాయంతో బంగారుకాంతిగల దేహాలతో వుంటారు. గందమాధన సమీపంలోని ప్రాణులు పదకొండు వేల సంవత్సరాలు జీవిస్తాయి. కైలాసంగా పేరుపడ్డ హేమ కూటంమీద కుబేరుడుంటాడు. ఆయనకు ఉత్తరంగా మైనాకమూ, హిరణ్య శృంగమూ, దాని సమీపంలో బిందుసరమూ వున్నాయి ఇక్కడే భగీరథుడు గంగకోసం తపస్సు చేశాడు.

నీలగిరికి దక్షిణంగా సుదర్శనం అనే పేరుతో విఖ్యాతమైన జంబూవృక్షం వున్నది. దానివల్లనే దీనికి జంబూద్వీపం అనే పేరు వచ్చింది. ఈ జంబూఫల రసం పుచ్చుకున్న వారికి ఆయురారోగ్యాలు వృద్ధి పొందుతాయి.

ఇక ఈ భారతవర్షం ఉన్నదే. దీన్ని పృథువు, ఇక్ష్వాకువు, యయాతి, మాంధాత, అంబరీషుడు, శిబి, పురూరవుడు, దిలీపుడు, గాధి అదిగాగల వారెందరో పాలించారు. ఇక్కడే మలయ, మహేంద్ర, సహ్యా, శక్తిమంత, ఋక్షవంత, వింధ్య గంధమాదనాది

అసంఖ్యాక పర్వత శ్రేణు లున్నాయి. గంగా, సింధు, సరస్వతీ, గోదావరీ, యమున, నర్మద, బాహుద, శతద్రు, చంద్రభాగ, కృష్ణ, వేదవతీ, కావేరీ, శతబల ఆదిగాగల నదులెన్నో వున్నాయి. జనపదాలు లెక్కకు మిక్కిలిగా వున్నాయి.

రాజలోకమంతా ఈ భూమండలం కోసం పోరాటం సాగిస్తున్నది. కృతయుగంలో మానవుడు నాలుగువేల సంవత్సరాలు, త్రేతాయుగంలో మూడువేల ఏళ్ళూ, ద్వాపరంలో రెండువేల వర్షాలూ జీవిస్తాడు. కలియుగంలో మనిషి ఆయుర్దాయానికి ఒక లెక్కలేదు. గర్భంలోనే కొందరు మరణిస్తారు. కొందరు భూమిమీద పడిన క్షణాలలో ఊపిరి విడిచేస్తారు. కొందరు నూరేళ్ళు దాటి బ్రతకవచ్చు. కృతయుగంలో సత్య వ్రత పరాయణులూ, బలిష్ఠులూ, గుణవంతులూ ఉద్భవిస్తారు. వారి సంతానం వేలసంఖ్యలో వుంటుంది. త్రేతాయుగంలో మానధనులూ, ధార్మికులూ, పౌరుషజీవనులూ వుంటారు. ద్వాపరంలో అన్నివర్ణాల వారూ యుద్ధ వాంఛతో జీవిస్తారు. కలి యుగంలో అల్ప బలులూ, ఆవేశ పూరితులూ, అసత్య వాదులూ, లోభ గ్రస్త హృదయులూ ప్రభవిస్తారు. దురభిమానులు ఎక్కువగా వుంటారు. ఈర్ష్య వారికిజన్మ లక్షణం. వీరిలో లేని దోషాలు లేవు. ద్వాపరంలోనే ఈ దోషాలు కొంత పొడసూపుతాయి. వాటి విశృంఖల విజృంభణ కలియుగంలో కనిపిస్తుంది — అని వివరించి సంజయుడు యుద్ధభూమికి వెళ్ళాడు.

యుద్ధభూమినుండి ఒకనాడు తిరిగి వచ్చిన సంజయుడు, దీనవదనంతో గద్గద స్వరంతో —

మహారాజా! హిమాచలం వలె స్థిరమయిన ధీశక్తి గల, సముద్రమంత గంభీర మయిన హృదయంకల, భూదేవికున్నంత ఓర్పుగల, పరశురాముని వంటి ధనుర్ధరుని నిలిపిన యోధసింహుడు భీష్మాచార్యులు శరతల్పంమీద వున్నాడు. మృగరాజును చూసినంతలోనే పలాయనం సాగించే ఆవులమంద వలె ఈ భీష్ములవారిని చూసి పాండవసేనలు చెల్లాచెద రయేవి. అలా ఆయన పదిరోజులు మన సేనకు రక్షకుడుగా వున్నాడు. వేలమంది యోధు లను అలసట లేకుండా నేల కూల్చిన ఆ మహావీరుడు ఝంఝూ మారుతంలో మహా వృక్షంలా యుద్ధభూమిలో నేలకూలాడు. మీ రింతవరకూ సాగించిన కపట వ్యవహారమే దీనికి కారణం, కాదంటారా! ఆలోచించండి! పాంచాలుడయిన శిఖండి చేతులలో ఆయన పడిపోయాడు - అని తలవాల్చుకున్నాడు.

అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు — సంజయా! ఏమన్నావు! మహాజ్ఞాని, ధనుర్వేద విదుడూ, వీరాగ్రేసరుడూ, పరుశురామ శిష్యుడూ కురుకులభూషణుడు నేలకూలినాడంటే నా హృదయం

సంతాపంతో కుమిలి పోతున్నది. ఆయన యుద్ధ భూమిలో సూర్య సమ తేజంతో నిలబడితె శత్రువులు చీకటిరేకలవలె పలాయనం పఠించాలె.

యుద్ధసమయాన సేనాగ్రభాగంలో ఎవరున్నారు? ఆయన వెంట వున్న వారెవరు? పార్శ్వరక్షకు లెవరు? అస్త్రాచార్యుడయిన ద్రోణుల వారుండగా కృపాచార్యుల సమక్షంలో భీష్ములవారు శిఖండి చేతులలో నేలకూలడమా! అంటే శస్త్రాస్త్రాలూ, ధీశక్తి, త్యాగబుద్ధి యివేవి కాలాన్ని జయించలేవనీ కాలమే బలీయమయినదనీ విశ్వసించక తప్పదు. ఈ క్షణం వరకూ ఆయనమీదనే నా ఆశలన్నీ వున్నాయి. ఇంక నాకు విజయంమీద ఆశ లేదు నా హృదయాని కింక శాంతిలేదు. అసలు యీ పదిరోజులూ జరిగిన యుద్ధంలో ఆయన ఏ ఏ వ్యూహాలు పన్నినాడో, యోధు లెవరెవరు మరణించారో అన్నీ వివరంగా చెప్పు అన్నాడు.

మహారాజా! మీరు భావించినట్లు కాలం బలీయమయినది. దాని ప్రేరణతోనే యి మానవ సంఘం నడుస్తున్నది. ఇప్పుడు ఏ ఒక్కరిని దోషులుగా భావించ నవసరం లేదు వ్యాసుల వారు అనుగ్రహించిన దివ్య దృష్టితో నేను ఎక్కడ వున్నా యుద్ధరంగంలో ఏ మూల ఏం జరిగిందీ ఎవరి మనస్సులు ఏ రీతిలో సాగినదీ గ్రహించ గలిగినాను. అదంతా తమకు వివరిస్తాను.

తెల తెలవారుతుండగానే శంఖ, భేరీధ్వానాలు మిన్ను ముట్టాయి. రథ, గజ, తురగ దళాలు యుద్ధాలంకరణ పూర్తిచేసుకుంటున్నాయి. వీరుల సింహ గర్జనలు, అశ్వాల హేషా రవాలు, మత్తేభ ఘీంకారాలు, మహెూత్సాహంగా సేనలను నడుపు తున్నాయి. కురుక్షేత్రం రణరంగంలా కాక ఒక సంగ్రామ నగరశోభతో వుంది. మన పదకొండు అక్షౌహిణీలసేనకు అగ్రభాగంలో భీష్ములవారు నిలబడ్డారు. రజతమయరథం, దానికి పూన్చిన అశ్వాలు ధవళ కాంతులతో వున్నాయి. ఆయన తలపాగా కూడా శ్వేతవర్ణంతోనే భాసిస్తున్నది. ఆయన రథధ్వజం తాళచిహ్నమై గగనసీమలో ధగధగ లీనుతున్నది. చంద్రమండలంలా వున్నా డాయన.

ఆ సమయంలో సుయోధనుడు దుశ్శాసనుని పిలిచి: సోదరా! మనమిప్పుడు పితామహులను రక్షించు కోవాలి. యోధులందరూ ఆయనను పరివేష్టించి వుండాలి. ఒక్క శిఖండిని మాత్రమే ఆయన చూడడు. ఈ విషయం మనం విస్మరించి, ప్రమత్తుల మయితే నిర్లక్ష్యంగా వున్న, సింహాన్ని కుందేలు పరాభూతం చేసినట్లు ఈ మహావీరుడు శిఖండి చేతులలో పడి పోతాడు - అని హెచ్చరించాడు.

అంతా సిద్ధమయాక గాంగేయుడు —

క్షత్రియవీరులారా! మనందరికీ స్వర్గద్వారాలు తెరచి ఉంచుతారు. శౌర్య, ధైర్యాలు ప్రదర్శించి మన తండ్రి, తాతలు ఈ వీరధర్మానుయాయులై బ్రహ్మ లోకాలు చేరారు. మనమూ ఆ దారినే నడవాలి. రోగ పీడతో మంచాల మీద కృశించి, నశించడం క్షత్రియుడికి ఉచితం కాదు. రణరంగంలోనే అంతిమ శ్వాస .... ఇక మీ మీ ధైర్య సాహసాలు ప్రదర్శించండి .... అని ప్రబోధించాడు.

మహారాజా! ఉదయసూర్యుని కాంతులే చండ ప్రచండంగా సోకుతున్నాయి. నక్కలూ, కాకులూ అమంగళధ్వానాలు చేస్తున్నాయి. ఎటుచూచినా మానవ జాతికి మహా విపత్తు రానున్న లక్షణాలే కనిపిస్తున్నాయి.

అటూ, యిటూ దుశ్శాసన, దుర్విషహ, దుర్ముఖ, దుస్సహ, వివింశతి, వికర్ణ, చిత్రసేన, సత్యవ్రత, పురుమిత్ర, భూరిశ్రవ, జయ, శలాదులు యిరవైవేల సైన్యంతో భీష్ముని వెంట వున్నారు. అభిషాహ, శూరసేన, వసాతి, శాల్వ, త్రిగర్త, కేకయ, సౌవీర దేశాల అధిపతులూ, వారి రథ బలమూ పితామహుని రక్షణలో వున్నాయి. రథ చక్రరక్షకులూ, గజపాదరక్షకులూ, పదాతిదళమూ వేలసంఖ్యలో ఆయన వెంట వున్నది.

అప్పు డాయన ద్రోణ, కృప, బాహ్లిక, అశ్వత్థామలతో సంప్రదించి సర్వతోముఖ వ్యూహాన్ని పన్నాడు. గజబలం అంగంగా, రాజలోకం శిరస్సుగా, అశ్వికదళం రెక్కలుగా రూపొందించాడు.

కర్ణుడూ, వాని బంధుగణమూ రణరంగానికి దూరంగా వుండిపోయింది — అని సంజయుడు చెప్పగా

ధృతరాష్ట్రుడు: సంజయా! భీష్ములవారు పన్నిన వ్యూహాన్ని ఛేదించడానికి ధర్మ రాజు పన్నిన ప్రతివ్యూహం ఎలా వుంది, అని అడిగాడు.

మహారాజా! ఆ సమయంలో ధర్మరాజు అర్జునుని పిలిచి: తమ్ముడూ! శత్రుసేన అధికసంఖ్యలో వున్నప్పుడు మనసేన స్వల్పంగా వుంది కనుక .... సూచీవ్యూహంలో వుండాలని బృహస్పతి మతం. అందుచేత మనసేనను అలా నడిపించు, అనగా అర్జునుడు:

ధర్మనందనా! మనం వజ్రవ్యూహం పన్నాలిప్పుడు. అది శత్రుదుర్భేద్యంగా సాగుతుంది. భీమసేనుడు అగ్రభాగంలో వుంటాడు. సింహాన్ని చూసిన అల్పమృగాలవలె భీమసేనుని చూసి కౌరవసేన చెల్లాచెదరవుతుంది. లోహ మయమయిన గదాదండంతో భీమ సేనుడు భీకర గర్జనలు చేస్తూ సాగుతూంటే గజగజలాడుతాయి వారి సేనలు — అంటూ

వ్యూహనిర్మాణం ఆరంభించాడు. భీముడు అగ్రభాగంలో నిలిచేసరికి వారందరి ఉత్సాహమూ మిన్నుముట్టింది. నకుల, సహదేవులు పార్శ్వరక్షకులుగా, విరాటరాజు అక్షౌహిణీ సేనతో వెనకనే వున్నారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు తన పాంచాలయోధులతో ప్రభద్రకగణం వీరందరికీ రక్షకుడుగా వస్తున్నాడు. వీరి వెనుక అర్జున సహాయంతో శిఖండి మహా సైన్యంతో వస్తున్నాడు. ఆ వెనుక సాత్యకి, యుధామన్యువూ, వారివెంట మిగిలిన సేనా సమూహమూ నిలిచింది.

అందరూ ప్రాతఃకాలంలో సంధ్యను ఉపాసించి వచ్చారు. ఆకాశంలో మేఘం లేకుండా వాన, దానివెంట గాలీ సాగివచ్చాయి. ఒక్కసారి అంధకారం వ్యాపించింది. పూర్వ దిశలో ఒక ఉల్క సూర్య మండలాన్ని ఢీకొని చెల్లాచెదరయి పడింది. అంత సూర్యకాంతి క్షీణించింది. అన్ని దిక్కుల నుండీ పిడుగుల ధ్వనులు వ్యాపించాయి-అంటుండగా, ధృతరాష్ట్రుడు :

సంజయా! ఆ సుప్రభాతవేళ మన సేనలు ఆనందంగా వున్నాయా? వారి సైనికుల ముఖాలలో ఆనందం, ఉత్సాహం గోచరించిందా? అని అడిగాడు.

మహారాజా! మనసేన దైత్య సేనాసమూహంలా వుంటే, వారి బలం దేవసేనలా వుంది. వారికంటె మనది సంఖ్యలో చాలా పెద్దది మన సేనా సాగరాన్ని చూసిన ధర్మరాజు - అర్జునా! పితామహుల రక్షణలో అసంఖ్యాక బలంతో వచ్చే ప్రతిపక్షాన్ని మనం ఎదుర్కొనగలమా — అనడంతో

అర్జునుడు : ధర్మనందనా! ఇదివరలో ఒకనాడు అసురులు అసంఖ్యాకబలంతో దేవతలను ఢీకొనవచ్చినపుడు దేవేంద్రుడు భయ భీతుడై చతుర్ముఖ ప్రజాపతి శరణువేడగా ఆయన :

దేవేంద్రా! బల, వీర్య, పరాక్రమ, సంఖ్యాబలాలు విజయ కారణాలు కావు. ధర్మం, సత్యం, ఉత్సాహం యివీ విజయసాధనకు అవశ్యాలు, అన్నాడు. వాటితో ఆసురీ శక్తిని అమరేంద్రుడు జయించాడు. మరొక్క విషయం వుంది. అనంత గుణ సమన్వితుడు వాసుదేవుడు. ఆయనవెంట విజయలక్ష్మి వుంటుంది. ఆయన మనకండగా వుంటాడు. అది చాలు - అన్నాడు.

మహారాజా! గాండీవం ధరించి, అక్షయతూణీరాలతో వచ్చిన అర్జునుడు సజ్జితరథం అధిరోహించాడు. నవ్వు రాజిల్లెడి మోముతో దేవకీ నందనుడు గుర్రాలను అదుపులో వుంచి దానికి కళ్ళాలు బిగించాడు.

మనపక్షంలో భీష్ములవారూ, వారిపక్షంలో భీమసేనుడూ సేనాముఖంలో నిలిచారని చెప్పాను గదా!

ఆ సమయంలో వాసుదేవుడు అర్జునునితో :

కిరీటీ! శత్రుసంహార కాంక్షతోవున్న నువ్వు ఒక్కసారి ఆ పరాశక్తిని ధ్యానించు. ఆ ఆదిశక్తి విజయరూపిణి. అనగానే అర్జునుడు, అర్ధనిమీలిత నేత్రుడై:

నమస్తే సిద్ధసేనాని ఆర్యే మందారవాసిని
కుమారి కాళి కాపాలి కపిలే కృష్ణపింగళే
భద్రకాళి నమస్తుభ్యం మహాకాళి నమోస్తు తే
చండి చండే నమస్తుభ్యం తారిణి వరవర్ణిని
కాత్యాయని మహాభాగే కరాళి విజయే జయే
శిఖి పింఛ ధ్వజధరే నానాభరణ భూషితే

వేదశ్రుతి మహాపుణ్యే బ్రహ్మణ్యే జాతవేదసి
జంబూకటక చైత్యేషు నిత్యం సన్నిహితాలయే

స్వాహాకారః స్వధాచైవ కళా కాష్ఠా సరస్వతీ
సావిత్రీ వేదమాతాచ తథా వేదాంత ఉచ్యతే
స్తుతాసి త్వం మహాదేవి విశుద్ధేనాంతరాత్మనా
జయో భవతు మే నిత్యం త్వత్ప్రసాదాద్రణాజిరే

అని దుర్గను స్తుతించాడు.

భగవద్గీత

ధృతరాష్ట్ర మహారాజా! ఉభయపక్షాలూ యుద్ధ సన్నద్ధ మయి నిలిచాయి. అప్పుడు సుయోధనుడు ద్రోణాచార్యులను సమీపించి –

ఆచార్యా! పాండవసేన మీ శిష్యుడయిన ధృష్టద్యుమ్నుని నాయకత్వంలో నిర్భయంగా నిలిచింది. భీమార్జునులతో సములయిన విరాట, ద్రుపద, చేకితాన, ధృష్టకేతు, శైబ్య. కుంతిభోజులూ, యుధామన్యువూ, ఉత్తమౌజుడూ, అభిమన్యుడూ, ఉపపాండవులూ మహారథికులే. ఇక మన సేనలో మీరూ, పితామహులూ, కృపాచార్యులూ, కర్ణుడూ,

అశ్వత్థామా, వికర్ణుడూ, భూరిశ్రవసుడూ వున్నారు. మీరంతా నా కోసం ప్రాణము త్యాగం చెయ్యడానికి సిద్ధంగా వున్నవారే. అయితే మనమందరం ఇప్పుడు భీష్ములవా సంరక్షించుకోవాలి-అని అంటూండగా భీష్ములు శంఖం పూరించాడు అంతతో మన యో లందరూ శంఖ భేరీధ్వానా లారంభించారు.

తెలని గుర్రాలను పూన్చిన రథంమీద వచ్చే కృష్ణార్జునులు పాంచజన్య దేవ లను పూరించాడు. భీమసేనుడు పౌండ్ర శంఖాన్ని, నకుల, సహదేవులు సుఘోష. పుష్పకాలనూ పూరించారు. అంతతో వారి పక్షాన గల యోధులందరి శంఖ ధ్వానా మిన్నుముట్టాయి అప్పుడు అర్జునుడు — మాధవా! మన రథాన్ని ఉభయసేనా మధ్య నిలుపు. ఒక్కసారి శత్రుసేనలో ఎవరెవరున్నారో చూస్తాను - అన్నాడు.

ఎదురుగా పితృసములూ, పితామహులూ, ఆచార్యులూ, మేనమామలూ, స రులూ, పుత్రతుల్యులూ, పౌత్రులూ, స్నేహితులూ కనిపించడంతో కన్నుల నీరు తిరిగి-

కృష్ణా! వీరిని చూస్తూంటే నా శరీరం గగుర్పాటుతో కంపిస్తున్నది. నాలుక పి కడుతున్నది. మనస్సు వికలమవుతోంది. గాండీవం చెయ్యి జారుతోంది. బంధు, సోద సుహృజ్జనాన్ని సంహరించి విజయం పొంది, రాజ్యభోగాలు అనుభవించా లనిపించడంలే పితామహులు, ఆచార్యులు, సోదరులు, స్నేహితులు వీరితోనా యుద్ధం. నా మనస్సం రించడం లేదు. నేను గాండీవం సంధించను. వారే నన్ను సంహరిస్తే నిశ్చింతగా ప్రాణా విడుస్తాను - అని ధనుర్బాణాలు వదిలి రథం మీద కూలబడ్డాడు.

అప్పుడు వాసుదేవుడు: పార్థా! ఈ సమయంలో నీ మనస్సుని ఈ కశ్మలభావా ఎలా ఆవరించాయి? అపకీర్తికరమూ, అనార్యులకు కలుగవలసింది. నీ వంటివాడికీ ఈ రాకూడదు. పౌరుషవంతుల ఛాయలోకి రాకూడని క్షుద్రమయిన హృదయ దౌర్బల్యా విడిచి నిలబడు, లే .... అనగా అర్జునుడు - కృష్ణా! ఆచార్యులనూ, పితామహులన సంహరించి యీ నెత్తురుకూడు తినడం కంటె భిక్షాటనం మేలనిపిస్తున్నది. ఇప్పుడు నా ధర్మమేదో అధర్మమేదో తెలియడం లేదు. గురువుగా కర్తవ్యం ఉపదేశించు, అన్నాడు.

అప్పుడు వాసుదేవుడు ఫకాలున నవ్వి — అశోచ్యులకోసం శోకిస్తున్నావు. ఏవే ప్రజ్ఞావాదాలు చేస్తున్నావు. విజ్ఞతకలవారు చెయ్యవలసిన పనికాదు. ఇప్పుడు నువ చూస్తూవ్న వీరందరూ యిదివరలో వున్నారు. ఇప్పుడూ వున్నారు. ఇకముందూ ఉంటార దేహధారికి బాల్య, కౌమార, యౌవనాలవలె మరో దేహం కూడా ప్రాప్తిస్తుంది.

ధీమంతులు ఈ పరిణామాన్ని గుర్తించరు. శీతోష్ణాలు, సుఖ దుఃఖాలు యివన్నీ జీవునికి సంబంధించినవి కావు. ఈ దేహాదులు వాటికి కలిగే సుఖ దుఃఖాలు యివన్నీ అసత్పదార్థాలు. సత్పదార్థం ఆత్మ ఒక్కటే. అదే సద్రూప బ్రహ్మ.

ఈ జగత్తంతా సద్రూప బ్రహ్మ వ్యాప్తమే. అందుచేత బ్రహ్మ రూపమయిన ఆత్మకు నాశనం ఉండదు.

> నైనం ఛిందంతి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః
> నచైనం క్లేదయం త్యాపో న శోషయతి మారుతః॥
> జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యుః ధ్రువం జన్మ మృతస్య చ ...
> అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్త మధ్యాని భారత!
> అవ్యక్త నిధనా న్యేవ తత్ర కా పరిదేవనా.... ॥
> వాసాంసి జీర్ణాని యథా విహాయ నవాని గృహ్ణాతి నరో ఉపరాణి
> తథా శరీరాణి విహాయ జీర్ణా న్యన్యాని సంయాతి నవాని దేహీ॥

అస్త్రశస్త్రాలు ఛేదించలేనిదీ, అగ్ని దహించలేనిదీ, నీటివల్ల ఆర్ద్రం కానిదీ, గాలి వల్ల ఎండిపోనిదీ ఆత్మ.

ఈ భూతమయ దేహం అంటావా! ఆదిలో ఈ పంచభూతాలు లేవు. మధ్యలో వచ్చాయి. మళ్ళీ పోతాయి. వాటి కోసం పరిదేవన దేనికి? చిరిగినబట్టను విడిచి మంచి వస్త్రం ధరించినట్లే ప్రాణి జీర్ణ దేహం విడచి మరో శరీరాన్ని ధరిస్తుంది. ఇంక ఈ ప్రపంచములో జనన — మరణాలు ఒకదాని వెంట ఒకటి వస్తూనే వుంటాయి. అందుకోసం ప్రాజ్ఞుడయిన వాడు విచారించకూడదు. అందుచేత విజయా! —

> హతో! వా ప్రాప్స్యసే స్వర్గం జిత్వా వా భోక్ష్యసే మహీం।
> తస్మా దుత్తిష్ఠ కౌంతేయ! యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః॥

ఈ సమయంలో నువ్వు యుద్ధసంకల్పం విడిచి పెట్టకు. ఇందులో మరణిస్తే వీరస్వర్గం జయిస్తే భూమండలం సర్వభోగాలతో నీ కాళ్ళ ముందు వుంటుంది. కృత నిశ్చయంతో లేచి నిలబడు. జయాపజయాలకూ సుఖ దుఃఖాలకూ, ఉత్సాహ విషాదాలు పొందకుండా ఆత్మ జ్ఞానంతో సంతుష్టుడైన వాడే స్థితప్రజ్ఞుడు - అనగా, అర్జునుడు - మాధవా! స్థితప్రజ్ఞుల లక్షణాలేమిటి - అని అడిగాడు.

కౌంతేయా! దుఃఖ సన్నివేశాలు మీదపడ్డా కలతచెందని మనస్సు కలవాడ సుఖ సంతోషాలను వాంఛిస్తూ, తాపత్రయ పడనివాడూ, క్రోధమూ, భయమూ, అనురాగః లేనివాడూ ఇంద్రియాలకు లొంగకుండా, వాటిని తన ఆధీనంలో వుంచుకొనే వాడే స్థితప్రజ్ఞ

ధ్యాయతో విషయాన్ పుంసః సంగ స్తేషూ పజాయతే ।
సంగా త్సంజాయతే కామః కామాత్ క్రోధోఽభిజాయతే ॥
క్రోధా ద్భవతి సమ్మోహః సమ్మోహాత్ స్మృతి విభ్రమః ।
స్మృతిభ్రంశా ద్బుద్ధినాశో బుద్ధినాశాత్ ప్రణశ్యతి ॥

నిరంతరం పాంచభౌతిక విషయాలనే మననం చేసుకునే అభ్యాసంవల్ల వాటిమీ ఆసక్తి పుడుతుంది. అక్కడ కోరిక ఉద్భవిస్తుంది. దాని వెంట క్రోధం ఉద్భవిస్తుంది. క్ర వశమయిన మనస్సు అవివేకంలో పడుతుంది. అప్పుడు స్మృతినశించి బుద్ధిహీనత ప్రాప్తిస్తుం అదే మనిషికి నాశనం. అందుచేత మనస్సును భౌతిక విషయాలకు లొంగ నివ్వకూడదు

నిర్మమో, నిరహంకారః స శాంతి మధిగచ్ఛతి

అహంకార, మమకార శూన్యుడికి శాంతి లభిస్తుంది — అని చెప్పగా, అర్జునుడు

మాధవా! నా మనస్సు మరీ సంధిగ్ధలో పడుతున్నది. కర్మకంటె జ్ఞానమే శ్రే మంటూ నన్ను యీ ఘోరకర్మకు ఎందుకు ప్రేరేపిస్తున్నావు - అని అడిగాడు.

గాండీవీ! జ్ఞానార్థులకు జ్ఞాన యోగమూ, నిష్కామ యోగులకు కర్మమార్గమూ ఉప దేశించాను.

అన్నా ద్భవంతి భూతాని పర్జన్యా దన్న సంభవః ।
యజ్ఞా ద్భవతి పర్జన్యో యజ్ఞః కర్మ సముద్భవః ॥
కర్మ బ్రహ్మోద్భవం విద్ధి బ్రహ్మాక్షర సముద్భవం ।
తస్మా త్సర్వ గతం బ్రహ్మ నిత్యం యజ్ఞే ప్రతిష్ఠితమ్ ॥

అన్నం వల్ల ప్రాణికోటి పుడుతున్నది. అన్నం వర్షం వల్ల కలుగుతున్నది. వానలు యజ్ఞాలవల్ల కురుస్తాయి. వాటికి కర్మ మూలం. కర్మకు వేదం మాతృస్థానం. అది అక్షర సముద్భవం పర్యవసానంగా అక్షరరూపమయిన వేదం (బ్రహ్మ) యజ్ఞాలలో ప్రతిష్ఠితమయి వుంటుంది. అది కర్మ చక్రాన్ని నడుపుతుంది. ఫలాపేక్ష లేకుండా కర్మ చెయ్యడమే మోక్ష హేతువు. జనకాది చక్రవర్తులు కూడా ఈ కర్మ మార్గాన్ని విడవకుండానే జ్ఞానులయారు.

శిష్టులయిన వారు ఏ దారిన వెడతారో యితరులు ఆ దారినే అనుసరిస్తారు. వారు సిన దానినే ప్రమాణంగా గ్రహిస్తారు. అందుచేతనే నాకు కావలసిందేమీ లేకపోయినా కం కర్మభ్రష్టం కాకుండా వుండడం కోసం కర్మలు ఆచరిస్తున్నాను. స్వధర్మాన్ని అనుస స్తూ ప్రాణాలు కోలుపోయినా శ్రేయస్కరమే కాని, యితరుల ధర్మాన్ని ఆచరించడం చాలా పమాదకర మయినది.

అర్జునా! ప్రాచీనకాలంలో సూర్యుడికి బోధించిన జ్ఞానమార్గం నీకు చెపుతున్నాను. న్ని సూర్యుడు మనువుకీ, మనువు ఇక్ష్వాకుసికీ ఉపదేశించారు - అనగా.

మాధవా! నేటి వాడవయిన నువ్వు సూర్యభగవానుడికి ఏనాడో ఉపదేశించానంటు న్నావు - అంటూండగా వాసుదేవుడు నవ్వి - పార్థా! మనకు ఇప్పటికి ఎన్నో జన్మలు గతించాయి. అయితే ఆ విషయం నీకు తెలీదు. నాకు జనన మరణాలు లేకపోయినా నా మాయతో నేను జన్మిస్తుంటాను.

యదా యదాహి ధర్మస్య గ్లాని ర్భవతి భారత!
అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదా త్మానం సృజామ్య హమ్॥
పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్।
ధర్మ సంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే॥

ధర్మగ్లాని జరిగినప్పుడల్లా నేను అవతరించి, అధర్మాన్ని అణగార్చి ధర్మోద్ధరణ చేస్తుంటాను. సత్పురుషరక్షణకూ, దుష్టశిక్షణకూ, ధర్మసంస్థాపనకూ నేను అవతరిస్తుంటాను.

ఇక రాగ ద్వేషాలను జయించి, మాత్సర్యరహితులై తాము సాగించే కార్యాలు ఫలించినా, ఫలించకపోయినా పట్టించు కోకుండా వుండేవారు బంధంలో పడరు. అలా వుంటూ ఇంద్రియాలను జయించిన వారు జ్ఞానులవుతారు. అందుచేతనే అజ్ఞాన సంశయాన్ని జ్ఞానఖడ్గంతో ఛేదించి ఫలాపేక్ష లేకుండా కర్మ చెయ్యి - అన్నాడు.

అప్పుడు అర్జునుడు - కృష్ణా! కర్మత్యాగం, కర్మానుష్ఠానం అంటూ రెండూ చెపుతున్నావు. ఏమిటిది - అనగా

కౌంతేయా! కర్మపరిత్యాగమూ నిష్కామ కర్మానుష్ఠానమూ రెండూ ఉత్తమ మార్గాలే. అయితే రెండవదే అనేకులకు అనుసరణీయం. జ్ఞానయోగి పొందే ఫలాన్నే కర్మ యోగికూడ పొందుతాడు. జ్ఞానికి, నిష్కామంగా కర్మసాగించే వాడికీ, భేదం లేదు. ఎందుకంటే ఉభయులూ సమాన ఫలమే పొందుతారు.

నిరంతరం బ్రహ్మమందే దృష్టినిలిపి, మోహాలకు లొంగనివాడు బ్రహ్మపద
పొందుతాడు. బాహ్యవిషయాలపై ఆలోచనలు పోనివ్వక భ్రూమధ్యంలో దృష్టిని ఏకాగ్రంచే
మనో, బుద్ధులనూ, ఇంద్రియాలనూ స్వాధీనం చేసుకున్న జ్ఞానికి మోక్షం కరతలామలక
మట్టినీ, బంగారాన్నీ, సమానంగా చూడగలవాడు జితేంద్రియుడై యోగారూఢు డవుతాడ

వాసుదేవుడు గీతోపదేశం కొనసాగిస్తూ —

పార్థా! ఆత్మజ్ఞానం కోరేవాడు వెయ్యిమందిలో ఒకడుంటాడు. వారిలో ఏ ఒక
నన్ను తెలుసుకో గలుగుతాడు. భూమి, జలము, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశము, మనసు
బుద్ధి, అహంకారము అనే ఎనిమిది రూపాలలో మాయ కనిపిస్తూ ఉంటుంది. అదే సంసా
బంధ హేతువు.

తద్భిన్నమూ, శ్రేష్ఠమూ, అయిన నా శక్తి జీవరూపంలో వున్న ఈ జగత్తు
ధరిస్తున్నది. దారంలో పూసల వలె ఈ జగత్తు నా మీద ఆధార పడింది. జలమందు ర
స్వరూపంలో, సూర్య చంద్రులలో కాంతిగా, వేదాలలో ప్రణవంగా, ఆకాశంలో శబ్దంగ
మానవునిలో పురుషకారంగా, భూమిలో గంధరూపంగా, అగ్నియందు తేజస్సుగా, జీవకోటిక
ప్రాణవాయువుగా వున్నది నేనే. సత్త్వ, రజ, స్తమోగుణాలు నేనే. ఇది గ్రహించిన వాడ
బ్రహ్మ జ్ఞాని. యోగ మాయా వృతుడనై నేను ఈ లోకానికి కనిపించకుండా ఉంటాను.

ఇంద్రియ నిగ్రహంతో నవద్వారాలూ బంధించి, మనస్సును హృదయాన్నీ నిర
ధించి, ప్రాణాన్ని సహస్రారంలో నిలిపి, ధ్యానయోగంలో నన్నే స్మరిస్తూ ఓంకారోపాసనతో
జీవితం సాగించేవాడు నన్ను పొందుతాడు. ఇక వానికి పునర్జన్మ లేదు. ఈ భూతకోటి
ఎన్నోమారులు ప్రభవించి లయ మవుతూంటుంది. వీటికి అతీతమైంది పరబ్రహ్మం. యోగ
భ్యాసం చేసేవాడు ఏ కర్మలూ చెయ్యకుండానే ఈ బ్రహ్మపదం పొందగలడు.

సర్వత్రా వ్యాపించి, సంచరించే వాయువు ఆకాశంలో వున్నా దానిని అంటనట్టు
ఈ జగత్తంతా వ్యాపించివున్న నాకు దానితో ఏ బంధమూలేదు. ప్రళయ సమయంలో ఇవన్నీ
నాలో లయమవుతాయి. ఈ విషయం తెలిసిన బ్రహ్మజ్ఞానులు నన్నే ఆశ్రయిస్తారు. అజ్ఞానుల
ఈ విషయాన్ని గ్రహించలేక మోహ పాశ బద్ధులై తామస, రాజస స్వభావాలతో నన్ను
అపహసిస్తారు.

పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి ।
తద హం భక్త్యుపహృతం అశ్నామి ప్రయతాత్మనః ॥

యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్జుహోషి దదాసి యత్।
యత్తపస్యసి కౌంతేయ! తత్కురుష్వ మదర్పణమ్॥
అనన్యా శ్చింతయంతో మాం యే జనాః పర్యుపాసతే।
తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్॥

ఇతర చింతలేమీలేకుండా నన్నే ఉపాసిస్తూ భక్తితో పత్రమో, పుష్పమో, ఫలమో, లమో, నాకర్పించేవారి క్షేమం నేనే చూస్తాను. నువ్వు చేసే పనినీ, తినే ఆహారాన్నీ సే హోమాన్ని, దానాన్నీ తపస్సునూ నాకే అర్పించు. అప్పుడు నన్ను చేరగలవు ర్వభూతాలయందూ నాకు సమభావమే వుంది.

నేనే విష్ణువును, సూర్యుడను, చంద్రుడను.

వేదానాం సామవేదోஉస్మి దేవానా మస్మి వాసవః।
ఇంద్రియాణాం మన శ్చాస్మి భూతానా మస్మి చేతనా॥

ఇంతదేనికి! స్థావర జంగమాత్మక భూతకోటి అంతా నేనే. నాలోని ఒక్క అంశతో ఈ సర్వప్రపంచం నిండి వున్నది. అంటూండగా.

కిరీటి, మాధవా! నీ మాటలు వింటూంటే నా మోహాంధకారం పటాపంచలయింది. ఒక్కసారి నీ స్వరూపంతో నాకు సాక్షాత్కరించు అన్నాడు.

అర్జునా! చూడు, ఈ నిఖిల ప్రపంచాన్నీ నాలో చూడడానికి నీకు దివ్యదృష్టి అనుగ్రహిస్తున్నాను. నీ చర్మచక్షువులకు ఆ శక్తిలేదు - అని విశ్వరూపం ధరించాడు వాసుదేవుడు.

అనేక వక్త్రనయనం అనేకాద్భుతదర్శనం।
అనేక దివ్యాభరణం దివ్యా నే కోద్యతా యుధమ్॥
దివ్య మాల్యాంబర ధరం దివ్య గంధానులేపనమ్।
సర్వాశ్చర్యమయం దేవం అనంతం విశ్వతోముఖమ్॥
యథానదీనాం బహవోஉంబువేగాః సముద్రమే వాభిముఖా ద్రవంతి।
తథా తవా మీ నరలోకవీరా విశంతి వక్త్రా ణ్యభి విజ్వలంతి॥

మాధవా! నీ అద్భుతరూప దర్శనంతో నా హృదయం ఆహ్లాదమయంగా వుంది.

మహాప్రవాహంతో సాగే నదులన్నీ సముద్రాభి ముఖంగా వచ్చేటట్లు, వీరవరేణ్యు లందరూ నీ ప్రజ్వలితాగ్ని సదృశ ముఖంలో పడిపోతున్నారు - అన్నాడు అర్జునుడు.

తస్మా త్వ ముత్తిష్ఠ యశో౽లభస్వ జిత్వా శత్రూన్ భుఙ్క్ష్వ రాజ్యం సమృద్ధమ్।
మయై వైతే నిహతాః పూర్వ మేవ నిమిత్తమాత్రం భవ సవ్యసాచిన్॥

అందుచేత అర్జునా! లేచి నిలబడి శత్రుసంహారం చేసి, విజయశ్రీ విరాజితుడవై రాజ్యభోగా లనుభవించు. వీరందరినీ నే నిదివరకే సంహరించాను - అని వాసుదేవుడు అనగా

అర్జునుడు, హృషీకేశా! ఇంక ఈ విశ్వరూపాన్ని ఉపసంహరించి, దేవకీ నందన రూపంతో నన్ను అనుగ్రహించు - అని చేతులు జోడించాడు.

వాసుదేవుడు విశ్వరూపాన్ని ఉపసంహరించి, చిరునవ్వుతో అర్జునుని వైపు తిరిగాడు.

మాధవా! నిరంతరం నీ గుణ రూపాలను ఆరాధించే భక్తి శ్రేష్ఠమా? అతీంద్రియమూ అవినాశమూ అయిన బ్రహ్మజ్ఞానం ఉత్తమమా? అని అడుగగా - వాసుదేవుడు.

పార్థా! నిరంతరం నా యందే మనను నిలిపి నా రూపాన్ని ఆరాధించడం ఉత్తమమే. సర్వవ్యాపకమూ, మాయాతీతమూ, నిత్యసత్యమూ, శాశ్వతమూ, నిర్గుణమూ, అయిన పర బ్రహ్మను ఉపాసించేవారు కూడా నన్నే చేరుతున్నారు.

దేహాభిమానికి ఈ ఉపాసన సాధ్యంకాదు. ఏకాగ్రదృష్టితో నన్ను ధ్యానించే వారిని సంసార సాగరం నుండి నేనే తరింపజేస్తాను. జ్ఞానం కంటె ధ్యానం ఉత్తమం. అంత కంటె కర్మ ఫలాపేక్ష లేకపోవడం శ్రేష్ఠం. త్యాగంవల్ల శాంతి ఏర్పడుతుంది.

సుఖ దుఃఖ రాగ ద్వేషాలకు అతీతుడై ఓరిమితో ఆనంద చిత్తంతో నిర్మల హృద యంతో నన్నే స్మరించేవారిని నేను ఉద్ధరిస్తాను. చిత్త వైకల్యం లేకుండా నిష్కామ కర్మ చేసేవాడు నాకు పరమ ప్రియుడు.

యో న హృష్యతి న ద్వేష్టి న శోచతి న కాంక్షతి।
శుభాశుభ పరిత్యాగీ భక్తిమాన్ య స్స మే ప్రియః॥

అన్నాడు.

అప్పుడు అర్జునుడు, మాధవా! ప్రకృతీ - పురుషుడూ, క్షేత్రమూ - క్షేత్రజ్ఞుడూ, జ్ఞానమూ, జ్ఞేయమూ అంటూంటారు. ఏమిటిదంతా అనగా

వాసుదేవుడు, పార్థా! ఈ దేహమే క్షేత్రం. దీన్ని తెలుసుకున్నవాడే క్షేత్రజ్ఞుడు. ఇక ఈవిషయమై అనేకులు అనేక భావనలు చేశారు. పంచభూతాలూ, అహంకారమూ, బుద్ధీ, కర్మేంద్రియ పంచకమూ, జ్ఞానేంద్రియ పంచకమూ, మనస్సు, శబ్ద, స్పర్శ, రస, రూప, గంధాలూ, చేతన ధారణాశక్తి ఇవన్నీ క్షేత్రం; గర్వాభిమానాలు లేకుండా క్షమా శీలంతో, అహింసాపరుడై ఆత్మ నిగ్రహంతో, శుచిగా గురుసేవాపరాయణుడై భార్యా, పుత్ర, గృహ రామాదులందు మమకారాలు లేకుండా, ఆత్మజిజ్ఞాసతో నిరంతరం నన్నే స్మరించేవాడు జ్ఞాని. ఇవేవీ లేనివాడు అజ్ఞాని.

యావ త్సంజాయతే కించిత్ సత్త్వం స్థావర జంగమమ్।
క్షేత్ర క్షేత్రజ్ఞ సంయోగాత్ తద్విద్ధి భరతర్షభ!॥

స్థావర, జంగమాత్మకమయిన ఈ ప్రపంచం అంతా క్షేత్ర, క్షేత్రజ్ఞ సంయోగఫలమే. ఈ క్షేత్ర, క్షేత్రజ్ఞ భేదాన్ని, మాయనుండి బయటపడే దానిని జ్ఞాననేత్రంతో గ్రహించాలి.

సత్త్వ, రజ, స్తమో, గుణాత్మకమయిన మాయా ప్రకృతిలో క్షేత్ర బీజాన్ని ప్రవేశ పెడతాను అప్పుడీ సృష్టి అంతా సాగుతుంది. అందుచేత సర్వానికీ ప్రకృతి, మాత కాగా నేను తండ్రి నవుతున్నాను. ఈ గుణ త్రయంలో సత్త్వంవున్నదే - అది సుఖాలపై జ్ఞానంపై ఆసక్తిని కలిగించి ఆత్మను బంధిస్తే, రజోగుణం సంసారబంధాన్ని బిగిస్తుంది. తమోగుణం అవివేకాన్ని ఆవరింప జేసి పరాకునూ, సోమరితనాన్నీ, నిద్రనూ ప్రసాదిస్తుంది. ఈ గుణ త్రయాన్ని పారద్రోలినవాడు ప్రకాశ, ప్రవృత్తి, మోహ దూరు డవుతాడు.

సత్త్వా త్సంజాయతే జ్ఞానం రజసో లోభ ఏవ చ।
ప్రమాద మోహౌ తమసో భవతోఽజ్ఞాన మేవ చ॥

ధర్మాధర్మరూప కర్మలే వేళ్ళుగా సత్త్వ, రజ, స్తమో గుణాలే కొమ్మలుగా, ఇంద్రియ వాంఛలే చిగురులుగా, వేదాలే ఆకులుగా వున్న సంసారమనే అశ్వత్థ వృక్షాన్ని వైరాగ్య మనే అస్త్రంతో ఛేదించాలి.

ఈ సృష్టి అంతా క్షరమూ, అక్షరమూ అని రెండు విధాలుగా ఉంటుంది. ప్రకృతి వికారంవల్ల పుట్టేదంతా నశించేదే కనక అదిక్షరం. అవినాశన మయిన జీవం అక్షరం. క్షరమయిన సంసారాన్నీ, అక్షరమయిన మాయాజాలాన్నీ అంటీ ముట్టని అతీత పర బ్రహ్మాన్ని నేను.

అభయం సత్త్వ సంశుద్ధిః జ్ఞాన యోగ వ్యవస్థితిః।
దానం దమశ్చ యజ్ఞశ్చ స్వాధ్యాయ స్తప ఆర్జవమ్॥

తేజః క్షమా ధృతి శ్శౌచ మద్రోహో నాతిమానితా।
భవంతి సంపదం దైవీ మభిజాతస్య భారత॥

నిర్భయుడై, ఏ కలుష భావమూ లేకుండా ఆత్మ జ్ఞానంతో వుండడం ఇంద్రియ నిగ్రహమూ, దానమూ, వేద కర్మాచరణమూ, వేదాధ్యయనమూ, తపస్సు, బ్రహ్మ యజ్ఞమూ, సత్యవాక్పాలనా, అహింసాదృష్టి, కోపం లేక పోవడమూ, ఔదార్యమూ, దోష దృష్టిరాహిత్యమూ, భూతదయ, లోభ హీనత, సరళ స్వభావమూ; చంచల మనస్కుడు కాకుండడం, ఓరిమీ తేజస్సూ. స్థైర్యమూ, బాహ్యాభ్యంతర శుచీ, పరద్రోహచింతనా రాహిత్యమూ ఇవన్నీ దైవీగుణాలు.

ఇక సత్యాన్నీ సదాచారాన్నీ, శుచిత్వాన్నీ విడిచినవాడూ, ధర్మాధర్మాలను లెక్క చెయ్యనివాడూ, ఈ సృష్టికి స్రష్ట ఎవడూలేడని, స్త్రీ - పురుష సంయోగమే దీనికి కారణమనీ ప్రచారం చేసేవాడూ, అహంకార, దురభిమానాలతో, అవివేకంగా దురాచార, దుస్సంకల్పాలతో సాగేవాడూ, కామ క్రోధాదులకు లొంగినవాడూ అక్రమ ధనార్జన పరుడూ వీరందరూ ఆసురీస్వభావులు. వీరు పదే పదే అవే గుణాలతో అనేక జన్మలు ఎత్తుతూంటారు. సాత్త్వికులు దైవీశక్తులను ఆరాధిస్తారు. రాజ స్వభావులు యక్ష, రాక్షసారాధన చేస్తే, తామసులు భూత ప్రేత సేవచేస్తారు. యాగమూ, దానమూ, తపస్సు, చిత్తశుద్ధి కోసం సాగించాలి. వాటిని నిష్కామంగా సాగించాలి.

సర్వ ధర్మాన్ పరిత్యజ్య మా మేకం శరణం వ్రజ।
అహం త్వా సర్వ పాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచః॥

సర్వకర్మలనూ, కర్మఫలాన్నీ నాకే అర్పించి నన్నే శరణుపొందు నిన్ను సర్వపాప విముక్తుణ్ణి చేసి మోక్షం ఇస్తాను. విచారించకు అని బోధించాడు.

అర్జునుడు ఈ ఉపదేశంతో స్వస్థ చిత్తుడై గాండీవం ధరించి నిలబడ్డాడు.

ఇది గీతాసారము

యత్ర యోగీశ్వరః కృష్ణో యత్ర పార్థో ధనుర్ధరః।
తత్ర శ్రీః విజయో భూతిః ధ్రువానీతి ర్మతి ర్మమ॥

— సంజయుడు

యుద్ధప్రారంభం

మహారాజా! పాండవసేనాముఖంలో గాండీవం ధరించి నిలిచిన అర్జునుని చూడ గానే అతని వెనుక నిలిచిన యోధులందరూ సింహనాదాలు చేశారు. మహావీరుల శంఖ ధ్వానాలు, శంఖ, భేరీ, క్రకచ, గోముఖ, నారసింహాది యుద్ధవాద్యాలు మిన్నుముట్టాయి ఆ సంగ్రామాన్ని చూడడానికి దేవ, గంధర్వ, సిద్ధ, చారణ గణాలు ఆకాశంలో నిలిచాయి.

ఆ సమయంలో ధర్మరాజు తన కవచం విప్పి, ఆయుధాలను రథం మీద వుంచి, క్రిందికి దిగి శత్రు సేనాముఖంగా అడుగులు వెయ్యడం చూసి, మిగిలిన సోదరులూ, కృష్ణుడూ ఆయనను అనుసరించారు.

అప్పుడు భీముడూ, సహదేవుడూ - అగ్రజా! ఏమిటిది! ఇప్పుడీ నడక ఎక్కడికి? అని అడిగారు.

ధర్మరాజు వారివైపయినా చూడకుండా ముందుకు సాగుతూంటే, కృష్ణుడు చిరు నవ్వుతో - అర్జునా! భీష్మ, ద్రోణ, కృప, శల్యులు మీకు పూజ్య గురుస్థానీయులు. అటు వంటి వారి ఆదేశం పొందకుండా యుద్ధానికి దిగడం శాస్త్ర సమ్మతం కాదు; కనుక ధర్మ జుడు ఆ ఆచారాన్ని పాటిస్తున్నాడు - అని చెప్పాడు.

ఆ విషయం తెలియకుండా - ఉభయ పక్షాలలోని క్షత్రియ వీరులు కొందరు, యుద్ధా నికి భయపడి, క్షత్రియ వంశానికి కళంకం తెచ్చేపని ధర్మరాజు చేస్తున్నాడని హేళన ప్రారంభించారు; మనవారి ఉత్సాహానికి పట్టపగ్గా ల్లేవు.

అలా వచ్చి పాదాలకు నమస్కరించే ధర్మరాజును దగ్గరగా తీసుకొని భీష్ములవారు:

నాయనా! నాకు చాలా సంతోషంగా వుంది. నేను యుద్ధానికి అనుమతి యిస్తు న్నాను. నీకు పరాజయం లేదు.

అర్థస్య పురుషో దాసః దాస స్త్వర్థో న కస్యచిత్ -

ఎక్కడయినా మనిషి లక్ష్మికి దాసుడవుతున్నాడే కాని, లక్ష్మి ఎవరికీ దాసీత్వం చెయ్యలేదు. నేటివరకూ నేను వీరి పోషణలో వున్నాను కనుక ఈ పక్షంలో పోరాడు తున్నాను - అన్నాడు.

ఆయన ఆశీస్సులతో ధర్మరాజు ముందుకు సాగి ద్రోణాచార్యులకూ, కృపాచార్యు లకూ, శల్యునికీ నమస్కరించి వారి ఆశీర్వాదాలు పొంది తిరిగి వచ్చాడు.

ఈ మధ్యలో కృష్ణుడు, యుద్ధం చూడ వచ్చిన ప్రేక్షకులలో వున్న కర్ణుని సమీపి
రాధేయా! భీష్ములవారు నేలకూలే వరకూ నువ్వు మా పక్షంలో వుండి పోరాడవచ్చు గ
అనగా కర్ణుడు :

ఎందుకయ్యా ఈ కికురింపు! సుయోధనునికి అప్రియమయిన పని ఒక్కటీ
చెయ్యను - అన్నాడు.

తిరిగివస్తూ ధర్మరాజు ఉభయపక్షాలను చూసి :

యుద్ధం ప్రారంభం కానున్న ఈ సమయంలో ఎవరయినా అటువారు యిటు క
యిటువారు అటుకాని వెళ్ళదలచుకుంటే ఎవరికీ అభ్యంతరం లేదన్నాడు.

అప్పుడు యుయుత్సుడు మన పక్షంనుండి వారివయిపు వెళ్ళిపోయాడు. వ
వానికి స్వాగతమిచ్చారు.

ధర్మరాజు తన రథం ఎక్కాడు. అంతలో మరొక్కమారు రణధ్వానాలు రేగా
ప్రచండవాయువులో వృక్షాలవలె ఊగిసలాడుతూ సేనలు సాగుతున్నాయి. ప్రళయకాలం
సముద్రం ఘోషిస్తున్నట్లు వారి కోలాహలం వినవస్తున్నది.

మత్తేభ ఘీంకారాలు, జాత్యశ్వాల హేషారవాలు, పదాతుల పాద ఘట్టనాలు, మ
యోధుల శంఖ ధ్వానాలూ, ఏనుగుల, గుర్రాల మెడలలోని ఘంటా ధ్వానాలూ కురుక్షేత్రా
చుట్టుముట్టాయి.

కాలదండం వంటి ధనుస్సును చేబట్టి నిలిచిన భీష్మాచార్యుల రథం ఎదురువస్తూ
గాండీవం సంధించి అర్జునుడు తన రథాన్ని ఆయనకు ఎదురు నడిపించాడు.

కృతవర్మకు ఎదురుగా సాత్యకి, బృహద్బలుని ముందు అభిమన్యుడు, మన య
రాజుకి అభిముఖంగా భీమసేనుడు, దుశ్శాసనుని సమక్షంలో నకులుడూ. దుర్ముఖుని
పోరాటానికి సహదేవుడూ, శల్యుని ఎదుట ధర్మరాజూ, ఆచార్య ద్రోణులకు ఎదుర
ధృష్టద్యుమ్నుడూ, బాహ్లికునితో యుద్ధానికి ధృష్టకేతువూ, అలంబుసునిమీదికి ఘటోత్కచుడ
అశ్వత్థామ కెదురుగా శిఖండి, సైంధవుని ముందు ద్రుపదుడూ, శకుని మీదకు ద్రౌ
నందనుడు ప్రతివింధ్యుడూ యిలా సంగ్రామరంగస్థలంలో రణక్రీడ ఆరంభ మయిం
భయానకంగా వున్నా రమణీయంగా వుంది.

పదాతులు పదాతులనూ, గజబలం గజబలాన్నీ, తురగదళం తురగదళాన్నీ,
కులు రథికులనూ ఎదుర్కొనడం చూస్తే ఒకే రథికుడూ, ఒకే పదాతీ, ఒకే తురగారూఢుడ
పోరుతున్న భ్రమ కలిగింది.

క్రమంగా సూర్యుడు నడినెత్తికి వచ్చాడు. అప్పటికి యుద్ధతీవ్రత హెచ్చింది. వంగిన మొనలతో వున్న బాణాలను విడుస్తూ, భీష్మాచార్యుడు శత్రు సేనా సమూహాన్ని చిందర వందర చేస్తున్నాడు. ఆయన వాడి బాణాల దెబ్బ తిన్న మత్తేభాలు ఆ తాకిడికి ఆగ లేక విపరీతంగా రోదిస్తున్నాయి. అప్పటి కాయన ఎదురుగా కాశీ, చేది, కరూష, పాంచాల దేశయోధు లున్నారు. ఆయన రణ నృత్యం చేస్తున్నాడు. అది చూసి అభిమన్యుడు ఆయనకు ఎదురు వచ్చాడు.

ఆ సమయానికి కృతవర్మ, కృపాచార్యుడూ, శల్యుడూ, వివింశతి, దుర్ముఖుడూ అక్కడకు వచ్చారు. అభిమన్యుడు ఒకబాణంతో కృతవర్మనూ, అయిదుబాణాలతో శల్యునీ, బాణపరంపరతో భీష్మునీ, చికాకుపరుస్తూనే కృపాచార్యుని ధనుస్సును రెండుముక్కలు చేశాడు. ఆ వీరవరుడు చక్రంలా తిరుగుతూ, చేతిలోని ధనుస్సును చక్రాకృతిలో నడుపుతున్నాడు. చూస్తూండగానే భీష్ముని రథచక్రరక్షకులు నేలకూలారు. భీష్ముని బాణాలు అభిమన్యుని సారథిని నేలకూల్చాయి. అంతలో ఆయన రథధ్వజం నేలకూలడం చూసిన మన సేనలు కోలాహలం ప్రారంభించాయి.

అభిమన్యుని విజృంభణ చూసి భీమసేనుడు సింహగర్జన చేశాడు. అదివిని సాత్యకి భీమసేనునితో అభిమన్యునికి రక్షగా వచ్చాడు. విరాట, ధృష్టద్యుమ్నులు కూడా అక్కడకు చేరారు. పితామహుడు సాత్యకినీ, ధృష్టద్యుమ్ననీ వేధించి భీముని రథధ్వజాన్ని ఖండించాడు. భీమునికి క్రోధం హెచ్చి, కృపాచార్యునీ, కృతవర్మనూ, భీష్మునీ శర వర్షంతో ముంచాడు.

తొండాన్ని ముడిచి నోట్లోవుంచుకొని తీవ్రవేగంతో వచ్చే మత్తేభం మీద ఉన్న ఉత్తరుడు శల్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. శల్యుని బాణాలు తగిలి మరీ రెచ్చిపోయిన ఆ మదపు టేనుగు శల్యుని రథాశ్వాలను తుత్తునియలు చేసింది. అప్పుడు శల్యుడు వదిలిన లోహ నిర్మితమయిన శక్తి ఉత్తరుని కవచాన్ని ఛేదించింది. ఉత్తరుడు స్పృహ కోల్పోయాడు.

అదే అదనని శల్యుడు దాని తొండాన్ని ఖండించడంతో అది విలవిల తన్నుకు నేలకూలింది. ఆ సమయంలోనే శల్యుడు తనకు సమీపంలో వున్న కృతవర్మ రథంమీదికి నడిచాడు. ఉత్తరుని సోదరు డిదంతా చూసి ఆకర్ణాంతం లాగిన బాణం విడిచాడు. అప్ప టికే బృహద్బల, జయత్సేన, రుక్మరథ, విందానువింద, సుదక్షిణ, సైంధవులు శల్యుని రక్షణకు చేరారు. వారి ధనుస్సులు మెరుపుతీగల్లా మెరుస్తున్నాయి.

వర్షాకాల ప్రారంభసమయంలో పడే వానలా వారు విడిచే బాణాలు తనమీదకు రాకుండానే వారి ధనుస్సులను తుత్తునియలు చేశాడు శ్వేతుడు ఆ యోధుడు భల్లం విసర

దంతో మన రుక్మరథుడు మూర్ఛపోయాడు. అయితే సారథి అప్రమత్తంగా వుండడంవ రథాన్ని మరలించేశాడు. అప్పటికి భీష్మాచార్యులు, దుర్యోధనునితో శల్యుని రక్షణః వచ్చాడు. ఈశ్వేతుని వెంట శిఖండి రక్షకుడుగా వచ్చాడు.

భీష్మాచార్యులు విడిచే బాణాలు సోకి శత్రుసైనికుల శీర్షాలు నేలరాలి పొర్లుతున్నాయి కవచాలంకృతమయిన గజదళం వజ్రపు దెబ్బతిన్న కొండల్లా పడుతున్నది. గుర్రాలు వెః దిరిగి రథాలను ఈడ్చుకు పోతున్నాయి. తుములయుద్ధం ఆరంభమయింది. రణరంగం ధూ ధూసరితం అయి ఒకరికొకరు కనిపించడం లేదు. ధనుష్టంకారాలూ, సింహనాదాలూమాత్రం వినవస్తున్నాయి. ఆ సమయంలో ప్రతిపక్షంలో శ్వేతుడు సాగించే వీర విహారాన్ని నిలిపి నిలి నది పితామహులొక్కరే. ఆయన మత్త గజేంద్రంలా విహరిస్తుంటే పాండవ సేన పలాయన సాగిస్తున్నది. అయితే శ్వేతుడు ఆయన కెదురు నిలిచి ఆ ప్రమాదాన్ని నివారించాడు.

అలా కొంతసేపు యుద్ధం సాగించి, భీష్ముడు వెనుదిరగడంతో మనవారు హాప రవాలు ఆరంభించారు. వారు హర్షధ్వానాలు చేశారు. ఇవేమీ లక్ష్యపెట్టకుండా ఆయ కొంత విశ్రాంతి తీసుకుని యుద్ధభూమికి తిరిగివస్తూనే శ్వేతునికి ఎదురు వెళ్ళాడు. అప్పుడ సాగిన యుద్ధంలో ఏ క్షణానికి ఆ క్షణం పితామహుడు నేలకూలుతాడనే భయమే. ఆయ చేతిలోని రెండు మూడు ధనుస్సులను శ్వేతుడు ఖండించాడు. అప్పుడు నిశితభల్లాలత వాని సారథినీ, గుర్రాలనూ నేలకూల్చాడు, పితామహుడు.

మహెూగ్రమయిన శక్తిని సంధించి విడిచాడు - శ్వేతుడు. అది కుబుసం విడిచిః కోడెత్రాచులా వస్తుంటే మనవారందరూ హాహారవాలు చేశారు. కానీ అచంచలంగా నిలిః గాంగేయుడు తొమ్మిది బాణాలతో దానిని తుత్తునియలు చేశాడు. గదాధరుడయిన శ్వేతుడ భీష్ముని మీదికి లంఘించే సమయంలో యీయన రథం దిగేశాడు. వాడు విసిరిన గదాదండ మన సేనానాయకుని రథాన్ని అశ్వాలతో, సారథితో చూర్ణం చేసింది.

గాంగేయుని క్రోధం పెరిగింది. ఆయన తీవ్రశరం సంధించి, అభిమంత్రించి విఁ చాడు. సాయంవేళ పశ్చిమసముద్రంలో సూర్యుడు మునిగిపోయేటట్లు శ్వేతుడు తేజోహీనుడై భూమిమీద పడ్డాడు. మనవారు భేరీధ్వనులతో నాట్యం చేశారు. వారి బలంలోని మహ రథికులు కూడా కంపించి పోయారు. కృష్ణుడు రథాన్ని వెనుకకు త్రిప్పాడు. కొంతసేప అటూ, యిటూ గర్జనలే తప్ప యుద్ధం లేదు.

అంతలోనే ఉభయ సేనలూ యుద్ధోన్ముఖులయ్యాయి. మద్రరాజయిన శల్యునితో శంఖుడు తలపడ్డాడు. శల్యుడు గదాదండం విడిచి వాని గుర్రాలను నేలకూల్చాడు. పాః

లేని నిప్పులా వెలుగుతున్నా డాయన. శంఖుడు అర్జునుని రథంమీద చేరడంతో భీష్మా చార్యులు ద్రుపదుని మీదికి నడిచాడు. పాండవసేన యిటు కన్నెత్తి చూడలేక పోతున్నది.

చలిగాలిలో గోవులవలె, సింహ విహారవేళ లేళ్ళవలె పాండవులు భయభ్రాంతు లవుతున్నారు. భీష్ముడు విడిచే బాణాలు ఒక రాచబాటలా కనిపిస్తున్నాయి. ఆయన బాణం సంధించి ఒక్కొక్క యోధుని పేరుపెట్టి పిలిచి, విడుస్తూంటే వాడు నేల కూలుతున్నాడు.

ఆయన వీరసంహారక్రీడ సాగిస్తుండగా సూర్యుడు పడమటి కొండకు చేరాడు. చీకటి రేకలు విజృంభించే వేళ యుద్ధం ఆపి ఎవరి శిబిరాలకు వారు చేశారు. ఇది మొదటిరోజు యుద్ధక్రమం.

మొదటిరోజు యుద్ధం మనవారికి చాలా ఆనందాన్ని కలిగించింది. వారికి అవమాన కరమూ, విషాద జనకమూ అయింది. ఆ రాత్రి ప్రొద్దు పోయాక ధర్మరాజు తన మహారథి కుల సమావేశంలో –

భీష్మపితామహుని వీరవిహారానికి ఎదురు నిలిచేవారు కనిపించడం లేదు. ఈమహా రాజుల్నీ, వీరసింహాలనూ ఆయన కత్తికి ఎరగా విడవడంకంటె, యుద్ధం విరమించి శాంతంగా అడవులకు వెళ్ళడం మంచిదనిపిస్తుంది. ఒక్కభీముడు తప్ప మనవారెవరూ సాహసించడమే లేదు. అర్జునుడు కూడా ఉపేక్షిస్తున్నట్టే వుంది, అని శోక సంతప్త చిత్తుడు కాగా -

వాసుదేవుడు :

ధర్మనందనా! నీ కీ భావం కలగ వలసింది కాదు, నీ సోదరులతోపాటు ఈ మహా రాజులందరూ నీ సేవకోసం సన్నద్ధులయి వున్నారు. శిఖండి చాలు భీష్ముని నిలబెట్టి కడతేర్చ డానికి. ఇక సర్వసేనాని ధృష్టద్యుమ్నుడు కూడా శాత్రవసంహార దీక్షాకంకణం ధరించి వున్నాడు. నువ్వు నిర్భయంగా వుండు - అని ఆశ్వాసన యిచ్చాడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు : సేనాపతీ! దేవాసుర సంగ్రామవేళ బృహస్పతి క్రౌంచ వ్యూహంతో దేవేంద్రుని నడిపించి విజయం సాధించాడు. ఇప్పుడు ఉభయ పక్షాలకు ఆశ్చర్యం కలిగేటట్లు నువ్వు ఆ వ్యూహం నిర్మించి మన సేనను నడుపు అన్నాడు.

రెండవరోజు

తెల తెల వారుతుండగా పాండవ సేనాగ్ర భాగంలో అర్జునుని రథం, ఆ రథం మీద కపిధ్వజం వారి వారందరికీ ఉత్సాహాన్ని కలిగిస్తూ సాగుతున్నది.

ధృష్టద్యుమ్నుడు క్రౌంచవ్యూహం పన్నాడు. దానికి శిరస్థానంలో ద్రుపదుడు సేన సమేతంగా వున్నాడు. కుంతిభోజ ధృష్టకేతువులు నేత్ర స్థానాలుగా వున్నారు. కంఠదేశంలో దశార్ణ, అనూప, కిరాత గణాలు నిలిచాయి. పౌండ్ర, పౌరవ, నిషాద, పాటచ్చర సేనలతో ధర్మరాజు పుచ్ఛభాగంలో వున్నాడు. భీమసేను డొకవంక, ధృష్టద్యుమ్ను డొకవం రెక్కలుగా వున్నారు. వారి ననుసరించి పదివేలమంది యోధులు వస్తున్నారు. అభిమన్యుడు దరద, మారుత, ధేనుక, పాండ్య, చోళ, తంగణ దళాలతో దక్షిణ భాగాన మాళవ, శబర వత్స దేశాల వారితో నకుల, సహదేవులు వామ పక్షాన వస్తున్నారు. కేకయ రాకుమా సహితులై విరాటుడు జఘన భాగంలో రాగా ముప్పదివేల రథబలంతో కాశీ, శైబ్య నరేశుల వానికి రక్షగా వస్తున్నారు. వ్యూహమంతకూ అర్జునుడు రక్షకుడుగా వున్నాడు.

ఆ వ్యూహాన్ని చూసి మీ కుమారుడు తన యోధులతో భీష్మపితామహుని నాయ కత్వంలో మనం ముందుకు సాగి, భీమసేనుని అండతో వచ్చేవారిని నిస్సంకోచంగా ఓడించ గలం. అయితే వారు పన్నిన వ్యూహవిచ్ఛేదానికి యోగ్యమయిన వ్యూహాన్ని నిర్మించాలి- అనగా వారంతరూ భీష్ములవారి వెంట నడిచారు. ఆయనను అనుసరించి ద్రోణాచార్యులూ ఆయన వెంట నానా దేశాల చక్రవర్తులూ మహోత్సాహంతో సాగుతున్నారు.

ఉభయ సేనలూ శంఖ ధ్వానాలతో ధనుష్టంకారం చేశాయి. బంగారు రెక్కలు కట్టి బాణాలు అటూ, ఇటూ పక్షులగుంపులా విహరిస్తున్నాయి.

ధనుస్సును సంధించి విరాట, భీమసేన, సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్న, భీమసేనులతో అభిమన్యుని కూడా బాణవర్షంలో ముంచుతున్నాడు భీష్ముడు. అది చూసి అర్జునుడు :

కృష్ణా! ఈ యుద్ధంలో యీ వృద్ధయోధుడు మన సేనావాహినిని అపోశనం పట్టె టట్టు కనిపిస్తున్నది. ముందుగా మన రథాన్ని ఆయన వైపు నడుపు, అన్నాడు.

భీష్మ, ద్రోణ, కృప, శల్య, జయద్రథ, శకుని, వికర్ణులు అర్జునునితో తలపడ్డారు. అది చూసి విరాట సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నులూ, అభిమన్యుడూ, ద్రౌపదీనందనులూ వారి కెదురు వచ్చారు.

పితామహుడు విడిచే బాణాలను అర్జునుడు ఛిన్నాభిన్నం చేస్తుంటే, ఆ యోధుని బాణవర్షాన్ని ఈయన చెల్లాచెదురు చేస్తున్నాడు.

యుద్ధం తీవ్రమయేసరికి భీష్ము డెటు వున్నాడో తెలియడం లేదు. తాళధ్వజాన్నీ ఈయన కపిధ్వజాన్నీ చూసి ఎవరు ఎవరో తెలుసుకోవలసి వస్తున్నది. రణక్షేత్రంలో పితా

మహారథు బాణాలను విత్తనాలుగా చల్లుతుంటే, విత్తనంగింజ నిలవనంత తీవ్రంగా అర్జునుడు శరవర్షం కురుస్తున్నాడు. వీరికి కొంచెం దూరంలో ద్రోణాచార్యులూ, ధృష్టద్యుమ్నుడూ ఒకరితో ఒకరు పోరుతున్నారు. ఆచార్యుని వాడిబాణాలు వారి రథసారథిని నేలకూల్చడంతో అతడు మరింత కుపితుడై 'ఆచార్యా, నిలు' అంటూ శరపరంపర గుప్పించాడు.

ఆచార్యులకు క్రోధం పెరిగింది. అది చూసి ధృష్టద్యుమ్నుడు మరింత మీదికి రాగా, ఆచార్యుడు నిశితశరం సంధించే సరికి హాహారవాలు చెలరేగాయి. దాన్ని దారిలోనే ఖండించాడు ధృష్టద్యుమ్నుడు. లోహనిర్మిత గదాదండం విసిరాడు పాంచాలయోధుడు. అది దారిలోనే తుత్తునియలు అయింది. ఆచార్యుని బాణాలకు చిక్కి, వా రుభయులూ నిండుగా పూసిన అశోకవృక్షాల్లా వున్నారు, శరీరాలు గాయాలతో నిండి.

అప్పటికి భీమసేనుడు అక్కడకు చేరాడు. ఆచార్యునికి రక్షగా కళింగసేనలువచ్చి భీముని ఎదుర్కొన్నాయి.

యుద్ధభూమి అంతా రక్తంతో తడిసిపోయింది. మన కళింగ సేనలతో నిలవలేక వారి చేదిసైన్యం పలాయనం పఠించింది. అంతలో భీముని గుర్రాలు నేలకూలాయి. భీమసేనుడు గద విసిరాడు. రథ ధ్వజంతో సారథితో, కళింగ రాకుమారుడు పడిపోయాడు.

భీమసేనుడు ఉన్మత్తగజంలా విహరిస్తూ భ్రాంత, ఉద్భ్రాంత, ఆవిద్ధ, ఆప్లుత, ప్రస్రుత, ప్లుత, సంపాత, సముదీర్ణవిధాల హస్తలాఘవం ప్రదర్శిస్తూ మనవారిని పిప్పి పిప్పి చేస్తున్నాడు. ఆ సమయంలో రెండువేల మంది కళింగయోధులు నేలకూలారు. భీమసేనుడు గదాదండంతో విహరిస్తుంటే మన గజబలం ప్రచండవాయువుతో చెల్లాచెదరయే మేఘాలవలె వుంది. అవి పిచ్చెత్తినట్టు పలాయనం సాగిస్తుంటే వాటి కాళ్ళ క్రింద పడి మన సైనికులు విలవిల తన్నుకుంటున్నారు. శిఖండి ప్రభృతి మహారథికులు భీమునికి తోడు వచ్చారు. సాత్యకి కూడా అక్కడకు చేరాడు.

కళింగసైనికుల రక్తం ఒక నదిలా ప్రవహిస్తున్నది. భీముడు తమపాలిట యమధర్మరాజులా కనిపించడంతో వారందరూ గగ్గోలు పడ్డారు. అది చూసి భీష్మాచార్యులు అటు రథం నడిపి భీముని రథానికి పూన్చిన గుర్రాలను నేలకూల్చాడు. భీముడు గదాదండంతో రథంమీది నుండి క్రిందికి దూకేశాడు. ఆ సమయంలో సాత్యకి విడిచిన బాణాలు భీష్ముని రథసారథిని బలిగొన్నాయి. అంతతో గుర్రాలు రథాన్ని రణరంగంనుండి వెనుకకు లాక్కుపోయాయి.

కళింగరాజయిన భానుమంతుడూ, రాకుమారుడు కేతుమంతుడూ, వీరవరు వజ్రదేవుడూ అసంఖ్యాక సేనతో ఆ యుద్ధంలో మరణించారు.

ధృష్టద్యుమ్నుడు అసహాయశూరుడై కృప, శల్య, అశ్వత్థామలతో యుద్ధం ఆ భించాడు. అతడు విడిచిన బాణాలు ద్రోణపుత్రుని అశ్వాలను నేలకూల్చాయి. అశ్వత్థా శల్యుని రథంమీదికి నడిచి ధృష్టద్యుమ్నునిపై బాణవర్షం కురిపించాడు. అప్పటికి అ మన్యుడు అక్కడకు చేరాడు. అది చూసి దుర్యోధనుని కొడుకు లక్ష్మణకుమారు అభిమన్యునికి ఎదురు వచ్చాడు. వారి మధ్య జరిగిన యుద్ధంలో ముందుగా అభిమన్యు ధనుస్సును నీ మనుమడు ఖండించాడు.

అంతతో అభిమన్యుడు మరో ధనుస్సును గ్రహించి విజృంభించాడు. లక్ష్మ కుమారుడు ఊపిరి సలుపుకోలేక పోతున్నాడు. అంతలో దుర్యోధనుడు మరి కొంద రాజులతో వానికి సాయంగా వచ్చాడు. ఇందరూ అభిమన్యుని చుట్టుముట్టడంతో అర్జు డటు వచ్చాడు.

అప్పుడు అర్జునుడు విడిచిన బాణాలతో ఆకాశం మూసుకు పోయింది. సూర్య ణాలు భూమి మీద పడడం లేదు. భీష్మ ద్రోణాది ప్రముఖు లందరూ వాని కెదురు చారు. అర్జునుడు ప్రళయ భీకర రూపంతో విజృంభిస్తుంటే కౌరవసేన వికావిక లవుతున్న అప్పటికి సూర్యుడు అస్తగిరి చేరుతున్నాడు. అది చూసి ద్రోణాచార్యులు భీష్మునితో ఆరా మన వారిని ఏ దశకు తేవాలో ఆ దశకు తెచ్చాడు అర్జునుడు. ఇప్పుడింక రణరంగం నిలవలేము. సూర్యాస్తమయం కూడా అవుతున్నది. మనవారూ అలసి వున్నారు. యుద్ధ ఈ రోజుకు ఆపుదాం అనగా భీష్ముడు యుద్ధ విరామం ప్రకటించాడు.

సోమక, పాంచాలసేనలు అర్జునుని అభినందిస్తూ, విజయశంఖ ధ్వానాలతో రాల వయిపు సాగాయి.

మూడవరోజు

సంజయా! మూడవరోజు యుద్ధవిశేషాలేమిటి? అని ధృతరాష్ట్రుడు అడుగగా:

మహారాజా! తెల తెలవారుతుండగా భీష్ముడు తనసేనను గరుడవ్యూహంలో మోహ రించాడు. ద్రోణాచార్యులు, కృతవర్మ నేత్రస్థానాలలో, కృపాచార్యుడూ, అశ్వత్థామ శీ భాగంలో, భూరిశ్రవస, శల, శల్య, భగదత్త, జయద్రథులు కంఠసీమలో, సోద సహితుడై దుర్యోధనుడు పృష్ఠభాగంలో, విందానువిందులూ, కాంభోజ, శూరసే

శకదేశయోధులూ పుచ్ఛభాగంలో, మగధ, కళింగయోధులు దక్షిణపక్షంలో, కరూష, నిసుంభాది దేశాల యోధులు వామపక్షంలో నిలుపగా నాసికాభాగాన భీష్ముడే నిలవడం చూసి, అర్జునుడు తమ సేనానిచే అర్ధచంద్రవ్యూహం పన్నించాడు.

దక్షిణశిఖరంలో భీమసేనుడు మహారథికులతో నిలిచాడు. వామపక్షాన అర్జునుడే నిలబడ్డాడు. ప్రళయవేళ యమునివలె పార్థుడు మనసేనను సంహరిస్తున్నాడు.

రథికుడు రథంమీది నుండి ఎదురుగావున్న ఏనుగుమీదికి లంఘించి, మావటివాని శిరస్సునుపట్టి, పడగొట్టి తల నరుకుతున్నాడు. ఒక్కొచోట పదాతులే గజబలాన్ని సంహరిస్తున్నారు. కొద్దిఘడియల సమయంలోనే రణరంగం రక్తంతో తడిసిపోయింది.

భీష్మ, ద్రోణ, శల్య, శకుని, సైంధవ ప్రముఖులు పాండవవ్యూహాన్ని ఛిన్నాభిన్నం చేస్తున్నారు. అటునుంచి భీమసేనుడూ, చేకితానుడూ, సాత్యకి, ఘటోత్కచుడూ, ద్రౌపదీనందనులూ మన మీదికి ఎదురొస్తున్నారు ఆ యుద్ధం దేవ - దానవ సంగ్రామాన్ని తలపిస్తున్నది.

ఘటోత్కచునితొ సుయోధనుడే తలపడ్డాడు. సాత్యకీ, అభిమన్యుడూ శకునిమీద సాగిస్తున్నారు.

అర్జునుడు మనవంక నున్న చక్రవర్తులమీద తలపడ్డాడు.

అప్పుడు ఘటోత్కచుని ధాటికి నిలవలేక దుర్యోధనుడు రథంమీద కూలబడ్డాడు. అది చూసి సారథి రథాన్ని మరలించేశాడు. అంతతో ఆ వెనుక సేనలు పలాయనం చేశాయి. అది చూసిన భీష్మ ద్రోణులకు తీవ్రక్రోధం కలిగింది. వారు మన సేనలకు ఉత్సాహం కలిగిస్తూ ముందుకు నడుపుతూండగా సుయోధనుడు మూర్ఛ తేరుకున్నాడు. ఆచార్య పితామహులను సమీపించి - మీ రుభయులూ వుండగా మన సేనలు చెల్లాచెదురు కాకూడదు. మీ ఉపేక్షకు కారణం తెలీడం లేదు - అనడంతో భీష్ముడు:

నాయనా! పాండవులపై విజయం దేవతలకే అసాధ్యం. అయినా నా పరాక్రమం ప్రదర్శిస్తాను చూడు - అంటూ విజృంభించాడు. ఆయనవెంట నీ కుమారులందరూ రక్షగా సాగుతున్నారు.

అప్పు డాయన నడిపిన యుద్ధంలో ఏనుగులు రాళ్ళగుట్టల్లా పడుతున్నాయి. తలలు తెగిన సైనికులు విలవిల తన్నుకుంటూ మరణిస్తున్నారు రక్తప్రవాహంతో, మాంసపంకంతో నిండింది రణరంగం. చెల్లాచెదురుగా పడ్డ కవచ, శిరస్త్రాణకాంతులతో నక్షత్రశోభితమయిన

శారదాకాశంలా వుంది, రణభూమి. వారిసేన భయభ్రాంతమై కవచాలు తీసేసి జుట్టు బోసుకొని రోదిస్తూండగా చూశాడు అర్జునుడు.

అప్పుడు కృష్ణుడు : అర్జునా! ఘోర భీకర వదనగహ్వరం తెరుచుకు వచ్చే మ దేవతలా వున్న భీష్ముని చూస్తున్నావు కదా! ఇప్పుడు నువ్వే మనవారికి రక్ష - అ రథాన్ని ఆయనవైపు నడిపించాడు. అప్పటికి వారి సేనలకు ధైర్యం చిక్కింది.

పితామహుడు కురిపించే బాణవర్షంలో అర్జునుని రథం కనిపించడం లేదు. అ అర్జునుడు విడిచిన బాణం భీష్ముని ధనుస్సును రెండుముక్కలు చేసింది. ఆయన వ ధనుస్సును గ్రహించాడు. అదీ విరిగింది. పితామహుడికి అర్జునుని హస్తకౌశలం ఆనంద కలిగించింది. మరొక ధనుస్సును చేబూని సారథ్యం సాగిస్తున్న కృష్ణుని వేధించాడా

ద్రోణ, కృతవర్మలూ, జయద్రథుడూ, కృపాచార్యుడూ, మరికొందరూ అర్జు మీదికి రావడం చూసి సాత్యకి వారి కెదురు నిలిచాడు.

చక్రధారి

ఓ మహావీరులారా! మీరంతా క్షాత్రవిరుద్ధంగా పోరాటానికి సాహసిస్తున్నారు. అధర్మాన్ని ఆపండి, అని సాత్యకి అంటూండగా అటు భీష్ముడు మహోద్ధృత-గా సంహారం సాగించడం చూసి, కృష్ణుడు :

సాత్యకీ! వీరెవరికీ మన మాటలు రుచించవు. ఇదిగో నేను రణరంగంలో శిస్తున్నాను, అంటూ చక్రధారియై రథం దిగేశాడు. గాలితరంగాలలో తేలియాడే పీ బరంతో ఆయన విద్యున్మాలామధ్యంలో మేఘంలా ఉన్నాడు. ఆయన చేతిలోని సుదర సహస్ర దళ పద్మంలా వున్నది. ఆయన నాభిదేశం ప్రాతర్వేళ ప్రకాశించే సూర్యబింబ వున్నది. కుప్పించి ఎగసిన కుండలంబులకాంతి గగనభాగమ్మెల్ల గప్పికొనగ ఆమహావీ వస్తూంటే మన పితామహుడు చిరునవ్వుతో, ధనుస్సుకు బాణం సంధించి, ఆకర్ణాంతం

ఏహ్యేహి దేవేశ! జగన్నివాస!
నమోస్తు తే శార్ఙ్గ గదాసిపాణి!।

దేవదేవా! ఈ రణరంగంలో నీ చక్రధారలలో దేహయాత్ర చాలించడం క అదృష్టం లేదు .... రా .... రా — అంటున్నాడు.

అర్జునుడు పరుగు, పరుగున కృష్ణుని చేరి, పాదాలు పట్టి మాధవా! ఏమిటిది! నీ పాదాలుపట్టి చెపుతున్నాను. నేను నా సర్వశక్తులూ వినియోగించి యుద్ధం చేస్తాను. ఈ యోధులందరినీ సంహరిస్తాను, అనడంతో -

వాసుదేవుడు వెనుదిరిగి, రథమెక్కి కళ్ళాలు చేబూని, ఒక్కసారి పాంచజన్యం పూరించడంలో వారి సేనలకు మహోత్సాహం కలిగింది.

పోరు ఘోరమయింది. అటూ, ఇటూ యోధులందరూ విజృంభించారు ఆ సమయంలో రణరంగం వైతరణీనదిలా వుంది. అప్పుడు అర్జునుడు విడిచిన ఐంద్రాస్త్రం మన సేనను చీకాకు చేస్తున్నది. సూర్యుడు అస్తగిరి చేరాడు. సేనలు శిబిరాలకు చేరాయి.

ఇది మూడవనాటి యుద్ధం.

మహారాజా!

తెల తెల వారుతూండగా పితామహుడు మన సేనలను వ్యాళవ్యూహంలో నిలిపాడు. ఆ వ్యూహంలో మనసేన బహు నిగూఢంగా వుంటుంది. సైన్యం ఎంత వున్నదో, అందులో ప్రముఖు లెవరున్నారో, ఎక్కడున్నారో తెలీదు. అటువంటి ఎత్తుగడతో మనవారు నిలవడం చూశారు అర్జునుడు.

రథాన్ని ముందుకు నడిపాడు వాసుదేవుడు. వారి ననుసరించి నాలుగువేల ఏనుగులు వస్తున్నాయి. చేది, పాంచాలవీరులు మహోత్సాహంలో వున్నారు.

అర్జునుని కెదురునడిచే భీష్ముని వెంట కృప, ద్రోణ, శల్య, వివింశతి, దుర్యోధన, భూరిశ్రవసు లున్నారు. అర్జునునికంటె ముందుగా అభిమన్యుడు భీష్ముని ఎదుర్కొన్నాడు. అయితే యీ బాలవీరునిమీద పితామహుని దృష్టి లేనేలేదు. ఆయన అర్జునునివైపు నడుపుతున్నారు రథాన్ని. అది గమనించి అర్జునుడు తాతగారిమీదికి వాడిబాణాలు నడిపాడు. ఆయన అన్నిటినీ దారిలోనే ఖండిస్తున్నాడు. వారు సాగించే యుద్ధం మావరులకు ఆనందం కలిగిస్తున్నది.

అశ్వత్థామతో భూరిశ్రవసుడూ, చిత్రసేనుడూ కలిసి అభిమన్యుని కెదురు వెళ్ళారు. హస్తలాఘవంలో, లక్ష్యభేదనంలో, పరాక్రమ ప్రదర్శనంలో, అస్త్ర ప్రయోగంలో అభిమన్యుని కౌశలం ప్రేక్షకులకు ఆనందజనకంకాగా, మనపక్షం వారికి బాధాకరంగా పరిణమించింది. కుమారుని యుద్ధనైపుణ్యం చూచి అర్జునుడు మహానందంతో సింహనాదం చేశాడు. శల్యుడు శరవర్షం కురిపిస్తుంటే ఆ ధనుస్సును ఖండించాడు అభిమన్యుడు.

ఇంతలో అర్జునుని కెదురుసాగే కృపాచార్యుని ఎదుర్కొని ధృష్టద్యుమ్నుడ ధనుస్సునూ. రథాశ్వాలనూ నేలకూల్చాడు. అని చెపుతూండగా ;

ధృతరాష్ట్రుడు - సంజయా ! పురుషకారం కంటె దైవం బలీయమని ఎరు మనవారు అసంఖ్యాకంగా నేలకూలడానికి యిదే హేతువు. సరే! తరువాయి కథ అన్నాడు.

మహారాజా ! అప్పుడు శల్యుడు ఎదురురాగా ధృష్టద్యుమ్నుడు వానితో తలప దుర్యోధనుడు కూడా వచ్చి వారి సేనాపతిని ఎదురుకున్నాడు. భీమసేనుడు గదా పైకెత్తి ఒకే ఒక్క శిఖరం వున్న కైలాసగిరిలా దుర్యోధనునివైపు వస్తున్నాడు. మనగ దుర్యోధనునికి అండగా వెళ్ళింది. అదిచూచి భీమసేనుడు గదాదండంతో క్రిందికి భీకరంగా గర్జించి విహారం ఆరంభించాడు. వానికి సహకారంగా, నకుల, సహదే అభిమన్యుడూ వచ్చారు.

వారు విడిచే భల్లాయుధాలు ఏనుగులమీది వీరుల శిరస్సులను ఎగురగొడు మిగిలిన ఆకారాలు చివరలుతెగిన చెట్లవలె కనిపిస్తున్నాయి. అప్పుడు వచ్చిన ధృష్టద్యు మన ఏనుగులను చిత్తుచేస్తున్నాడు.

అప్పుడు మగధరాజు తన మత్తేభాన్ని అభిమన్యుని మీదికి నడిపాడు. ఒకే బాణంతో ఆ మత్తగజాన్ని నేలకూల్చాడు అయినా మాగధుడు నిశ్చలంగా నిలబడ మరొక్క బల్లెం విడిచి వాని శిరస్సు ఖండించాడు.

ఇక భీమ గదా ఘాతాలకు మన గజ బలం చెల్లాచెదరవు తున్నది. క దంతాలు విరిగిపోయాయి. కొన్నిటి తొండాలు ఊడిపోయాయి. కొన్నిటి కుంభస్థలాల లయాయి. అటూ ఇటూ ఊగిపోతూ భయానక ఛీత్కారాలతో కొండల్లా పడుతునా అప్పుడు మన గజబలం అలజడి మనవారికే ప్రాణసంకటం అయింది గదా దండంతో భీమసేనుడు శూల పాణియైన రుద్రునివలె కనిపిస్తున్నాడు.

ఆ వీరవిహారాన్ని ఆపడానికి భీష్ముడు స్వయంగా వచ్చాడు. ఆయన శర కురిపిస్తున్నా భీముడు నిర్లక్ష్యంగా పోరుతూనే వున్నాడు. వానికి సాయపడవచ్చిన సాత్ అలంబుసుడు ఢీకొన్నాడు. సాత్యకి ధాటికి అలంబుసుడు అలసిపోగా, భూరిశ్రవసుడు సాయం వచ్చాడు.

ఇటు నీ కొడుకులందరూ భీమసేనుని మీదికి తీవ్రక్రోధంతో రాగా ఆ ఒ డొక్కడూ వారిని హింసిస్తున్నాడు.

పోరు తీవ్రం కాగా, భీమసేనుడు తన సారథితో, విశోకా! వీరు నన్ను తుద ముట్టించాలనుకుంటున్నారు. వీరికి కాలం మూడింది. సావధానంగా వుండు, వీరందరి మృత్యువూ నీ కళ్ళతో చూస్తావు – అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు ఆ సారథిని వేధించడంతో భీముడు మరింత కోపంతో మన వాని ధనుస్సు ఖండించాడు. మరొక ధనుస్సుతో నీ కుమారుడు వాడి బాణాలు గుప్పించగా అవి భీముని వక్షస్థలాన్ని వేధించగా, దుస్సహమై రథంమీద కూలబడ్డాడు. అది చూసి అభిమన్యుడు దుర్యోధనుని నిలువరించి ప్రక్కగావున్న శల్యునికి కూడా అడ్డు తగిలాడు. ఆ వ్యవధిలో భీముడు తేరుకుని విజృంభించాడు.

పదునయిన నాసికాగ్రంతో సాగే గరుడుడు పక్షి సమూహంలో ప్రవేశించినట్లు, పశువుల మందలో తోడేలు విహరించేటట్లు భీముడు మనసేనమీద విరుచుకు పడ్డాడు. నీ కొడుకులు పదునలుగురు వాని బాణాలకు ఆహుతి అయారు. అది చూసి భీష్ముడూ, వాని వెంట మత్తేభం మీద భగదత్తుడూ వచ్చారు. అభిమన్యుడు భగదత్తుని మత్తేభాన్ని వాడి బాణాలతో హింసించాడు. అది రక్తధారలు స్రవిస్తున్నా లక్ష్యపెట్టకుండా ముందుకు వస్తూనే వుంది. సూర్యుని అరుణకిరణాలు సోకిన నల్లమబ్బులా వుంది. అది అలానే ముందుకు వస్తూంటే పాండవసేన కకావికలయింది. అప్పుడు భగదత్తుడు విడిచిన బాణం భీమసేనుని తీవ్రంగా వేధించింది. భీముడు మళ్ళీ మూర్ఛపోయాడు. అంతతో భగదత్తుడు సింహ గర్జన చేయగా ఘటోత్కచుడు తన అనుచరులతో భగదత్తుని మీదికి వచ్చాడు. ఆ అసుర సమూహంలో ఉన్న ఏనుగులన్నీ నాలుగుదంతాలవి. వాటితో పోరు దుస్సహమైంది. సాయంకాలం అవుతోంది. అది గమనించి ద్రోణునితో భీష్ముడు - ఆచార్యా! ఈ సంధ్యా సమయం అసురులకు అనుకూల మయినది. కనుక యుద్ధం విరమించండి - అన్నాడు.

మరునాడు మనసేన మకరవ్యూహంలో నిలువగా వారు శ్యేనవ్యూహం పన్నారు. ఆ వ్యూహంలో భీమసేనుడు ముందున్నాడు, నేత్రాలుగా శిఖండి, ధృష్టద్యుమ్నుడు వున్నారు సాత్యకి శీర్ష స్థానంలో వున్నాడు. కంఠ భాగాన అర్జునుడూ, అక్షౌహిణి సేనతో వామ పక్షాన ద్రుపదుడూ మరొక అక్షౌహిణీతో దక్షిణాన కేకయుడూ, ఉపపాండవులతో అభిమన్యుడూ పృష్ఠభాగాన, ఆ వెనుక నకుల సహదేవులతో ధర్మరాజూ వున్నారు.

మత్తేభ ఘీంకారాలు, జాత్యశ్వ హేషారావాలు యోధసింహ గర్జనలు, ధనుష్టంకా రాలు, రణ భేరీ ధ్వానాలు .... వీటితో భూమ్యాకాశాలు దద్దరిల్లుతున్నాయి. భీముని కెదు రుగా భీష్మలవారున్నారు. వారిమధ్య సాగిన సంగ్రామంలో పాండవ సైనికులు అసంఖ్యా

కంగా నేలకూలారు. నాడు మన పితామహుడు మధ్యందిన మార్తాండ సదృశంగా వి
భిస్తున్నాడు. మత్తేభాలు తమతొండాలు ఎత్తిపెట్టి రథ పతాకాలను విరిచి, రథికుల కేశా
చుట్టబెట్టి నేలకీడుస్తున్నాయి.

అలా సాగే యుద్ధంలో ఒకనాడు భీముడు రథం దిగి మనసేనలో విరుచుకుపడ్డా
సోదరులతో దుర్యోధనుడు వాని కెదురు నిలిచాడు.

బాణాలు సుడి గుండాలుగా, రక్తం ప్రవాహ జలంగా, ఏనుగులు ద్వీపాలు
గుర్రాలు కెరటాలుగా, రథాలు నౌకలుగా, రణరంగం సాగరంలా వుంది. భీముడు వి
బాణధాటికి ఆగలేక దుర్యోధనుడు మూర్ఛితుడయాడు. ఆయుద్ధంలో మన సైనికు లెంద
మరణించారు. రక్తంతో తడియని వీరుడు లేడు.

ఆ తరువాయి జరిగిన యుద్ధంలో భగదత్త-భీమసేనులకూ, భీష్మ - అభిమన్యుల
జరిగిన పోరు అత్యంతాశ్చర్యం కలిగించింది. అర్జునునికి నాగకన్య ఉలూచి వల్ల కలి
ఇరావంతుడు నిహతుడయిన వార్తతో ఘటోత్కచుడు తీవ్ర కుపితుడై సంహారకా
సాగిస్తున్నాడు.

ఎలా అయిన ఘటోత్కచుని సంహరించాలని వారంతా పూనుకున్నారు. ముఖ్యం
భగదత్తుడు ఘటోత్కచునితో తలపడ్డప్పుడు అది చూడముచ్చటగా వుంది.

ఆ రోజున దుర్యోధనుడు కర్ణుని పిలిచి, మిత్రమా! నువ్వు రణరంగానికి రాకపో
మనవారికి ధైర్యం చాలడం లేదనగా, కర్ణుడు తన శపథాన్ని త్రిప్పుకో లేనన్నాడు.

మరునాటి సంగ్రామంలో భీష్మ పితామహుని ధాటి పాండవసేనను చీకాకు పరు
న్నది. హాహారవాలు రేగుతున్నాయి గజబలం, అశ్వికదళం నేల పాలవుతున్నది. కృష్ణు
రథాన్ని భీష్ముని కెదురుగా నడిపించాడు. వారి మధ్య సమ యుద్ధం సాగింది. అది చూ
వాసుదేవుడు రథం దిగి, భీష్మ సంహారానికి వస్తున్నాడు. అది చూసి, అర్జునుడు త్వ
త్వరగా వచ్చి కృష్ణుని పట్టుకుని :

బావా! ఏమిటిది! నువ్వు తిరిగిరా, ఈ సేనాపతిని నేను కడ తేరుస్తాను-అన్నా
కృష్ణుడు తిరిగి సారథ్యం సాగిస్తున్నాడు.

పితామహుడు మరింత క్రోధంతో విజృంభిస్తున్నాడు. ఆ రోజున ఆయన పాండ
సేనా వనాన్ని దావాగ్నిలా చుట్టుముట్టాడు. ఆయన బాణపు దెబ్బతినని యోధుడు లే
నాడు. అంతలో ప్రదోషకాలం కాగా సేనలు శిబిరాలు చేరాయి.

ఆ రాత్రి ధర్మరాజు —

కృష్ణా! ఈ పితామహుడు తక్షకునివలె విషాగ్ని జ్వాలలు కురిపిస్తున్నాడు. ఈయనను ఎదుర్కోవడం మా తరం కాదు - అనడంతో వాసుదేవుడు

ధర్మనందనా! భీష్మపితామహుని మరణంతో విజయం మనదే అని నువ్వనుకుంటే, రేపు నేనే ఆ పని చేస్తాను. అయితే అది మీకు కీర్తికరం కాదే! అన్నాడు.

అనంతరం చాలసేపు మంత్రాంగం సాగించి, పితామహుని దగ్గరికే వెళ్ళి, ఆయన పాదాలకు నమస్కరించి, తాతా! మాకు విజయమార్గం చెప్పు – అన్నారు.

అప్పుడు భీష్ముడు - నాయినా! రణరంగంలో కవచం విప్పి, అస్త్రశస్త్రాలు వదలిన వానితో నేను యుద్ధం చెయ్యను. స్త్రీలతో యుద్ధం చెయ్యను. నీచుని మీద బాణం సంధించను. అమంగళ సూచక రథధ్వజం వున్నవాడితో యుద్ధం చెయ్యను. ఈ లక్షణాలన్నీ వున్న శిఖండిని ముందుపెట్టి నన్ను ఓడించండి అన్నాడు. అందరూ ఆయనకు మరోమారు పాదాభివాదం చేసి, ఆశీర్వాదాలు పొంది వచ్చారు.

శరతల్పం

తెల తెలవారుతున్నది.

యోధులందరూ మహోత్సాహంతో రంగస్థలం మీద ప్రవేశించారు. పోరు ప్రారంభమయింది నాటి యుద్ధంలో అటూ ఇటూ అసంఖ్యాకంగా మారణహోమం సాగింది.

శిఖండిని ముందుంచుకొని అర్జునుడు వచ్చాడు. ఒకవంక భీమసేనుడు, మరొక వంక సాత్యకి, నకుల, సహదేవులూ, సృంజయ పాండవవీరులు వారి వీరవిహారం మన సేనలను చెల్లాచెదురు చేస్తున్నది. పితామహుని ధనుస్సు నిరంతరం మండలాకృతిలో గోచరిస్తున్నది. ఆయన మీదికి శిఖండి వాడి, వాడి బాణాలు విడుస్తున్నా ఆయన వాణ్ణి లక్ష్య పెట్టడం లేదు.

అంతలో గాండీవ జ్యావల్లీరవం ఉభయసేనలనూ భయభ్రాంతులను చేసింది. వానికి తోడు భీముని సింహగర్జనలు, అటు ధృష్టద్యుమ్నుడూ, ఘటోత్కచుడూ ఎదురులేని ప్రచండ వాయువువలె విక్రమిస్తున్నారు.

ఆ సమయంలో సుయోధనుడు - తాతా! నా ఆశలన్నీ మీ మీదనే వున్నాయి. మీరు ఉదాసీనంగా కనిపిస్తున్నారు - అనగా, ఆయన :

నాయనా, రోజుకి పదివేలమంది యోధులు నా వంతు. అందులో లోటు జరగడం లేదే! అన్నాడు.

నీ కొడుకులందరూ ఆయన రక్షణకు వచ్చారు. వారి యోధులు ఆయనను చుట్టు ముట్టారు. దుశ్శాసనుడు అర్జునుని కెదురు వెళ్ళాడు. వాని రథ, ధనుస్సులను భగ్నం చేశాడు పార్థుడు. అంతలో దుశ్శాసనుడు గాంగేయుని రథంమీదికి వెళ్ళాడు.

సాత్యకిని అలంబుసుడు ఎదుర్కొన్నాడు. అంతలో భగదత్తుడు సాత్యకిని ఆహ్వానించాడు. కాంభోజనరపాలుడు అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. అశ్వత్థామ విరాటరాజుతో, సహదేవుడు కృపాచార్యునితో, వికర్ణుడు నకులునితో యిలా పోరు ఘోరమయింది.

పొద్దు పెరిగింది. ఆ సమయంలో భీష్ముడు: సుయోధనా! ఈనాడు అర్జునుడు ఈ కురువృద్ధుని కడతేర్చే సంకల్పంలో వున్నాడు. నా ధనుస్సు కంపిస్తున్నది. బాణాలు సరిగా చేతికి రావడం లేదు. ఈ దుర్నిమిత్తాలు .... అని ఆగాడు.

దానితో నీ కొడుకులు అప్రమత్తులై భీష్మరక్షణలో నిలిచారు. పితామహుడు కూడా ఉప్పొంగే సముద్రంవలె పాండవ తటాన్ని ముంచెత్తుతూనే వున్నాడు.

అశ్వత్థామను సాత్యకీ, దుర్యోధనుని అభిమన్యుడూ, జయద్రథుని విరాటుడూ, శల్యుని ధర్మరాజూ ఎదుర్కొన్నారు. మన గజబలం భీముని కెదురు. వీరుల సింహగర్జనలతో, ఏనుగుల, గుర్రాల, రథాల దూకుడుకు రేగిన ధూళితో నిండింది రణస్థలి.

రథమే అగ్నిశాలగా, ధనుస్సు జ్వాలగా, ఖడ్గ, బాణ, పరశు, పట్టిసాయుధాలు ఇంధనాలుగా భీష్ముడు దహన కాండ సాగిస్తున్నాడు.

అటు అర్జున విహారంలో మనసేనలు చెల్లాచెదరవుతున్నవి, అని సంజయుడు అంటూండగా ధృతరాష్ట్రుడు: సంజయా! ప్రతిపక్షం అలా విజృంభిస్తుంటే కురువృద్ధుడు తన ప్రతాపాన్ని ప్రకటించలేదా! శిఖండి రథం ముక్కలు ముక్కలు కాలేదా! ధనుస్సు ఛిన్నాభిన్నం కాలేదా! అని ప్రశ్నించగా:

మహారాజా! భీష్ములవారు దావాగ్నిలా పాండవారణ్యాన్ని ధ్వంసం చేస్తూనే వున్నారు. ఆయనకు ఎదురు రావడానికి ఎవరూ సాహసించలేక పోతున్నారు. శత్రువులకు ఆయన యమధర్మరాజులా కనిపిస్తున్నాడు.

తన సేన చెల్లాచెదరవుతూంటే అర్జునుడు తీవ్రక్రోధంతో, సింహగర్జనచేసి, గాండీవ ధనుష్టంకారం చేశాడు. ఘటోత్కచుడూ, ధృష్టద్యుమ్నుడూ తీవ్రంగా విక్రమించి మన

సేనను యమసదనానికి పంపుతూంటే చూచిన దుర్యోధనుడు –

తాతా ! మీమీద ఆశలు పెంచుకున్న మాకు ఉత్సాహం కలిగిస్తూ, మీరు శత్రు వాహినిని నిరోధించాలి - అని ప్రార్థించాడు.

ఆయన మరింత క్రోధంతో ముందుకు సాగుతూంటే సాత్యకి ఎదురు వచ్చాడు. సాత్యకిని అలంబుసుడు ఎదుర్కొన్నాడు. మరొకవంక ద్రోణాచార్యుడు పాండవసేనను ఊచకోతకోస్తూ, ఒక్కసారి భీష్మనిచూసి, పక్కగా వున్న అశ్వత్థామతో,

నాయనా ! ఈ రోజు సవ్యసాచి తీరు చూస్తూంటే కురువృద్ధుని నేలకూల్చే వరకూ విశ్రమించేలా లేదు. దానికి సూచనగా నాకు దుర్నిమిత్తాలు గోచరిస్తున్నాయి. అర్జునుడు మహాబలిష్ఠుడే కాక సహన శక్తిగల మనస్వి. వాడు స్థిర చిత్తంతో వస్తున్నాడంటే ఈరోజు మహోపద్రవం తప్పదన్న మాటే. అందుచేత నువ్వు ఆచార్యులకు రక్షణలో వుండు. చాలా అప్రమత్తంగా వుండాలి - అన్నాడు.

శిఖండిని ముందుంచుకుని గాండీవి రానే వచ్చాడు. అర్జునుడు బాణాల వల పన్నాడు. అందులో మనసేనలు చేపల్లా పడుతున్నాయి. ఆచార్య ద్రోణులూ, అశ్వత్థామా కూడా పితామహుని దగ్గరే వున్నారు. దుర్యోధనునితో సహా అతని సోదరులు తాతగారికి రక్షకశ్రేణిలో నిలిచారు.

అభిమన్యుడు దుర్యోధనుని కెదురు నిలిచాడు. అశ్వత్థామ సాత్యకిని నిలబెట్టాడు. ద్రోణునితో ధృష్టద్యుమ్నుడు పోరాడుతున్నాడు.

శిఖండి తీవ్రంగా బాణాలతో భీష్ముని హింసిస్తున్నాడు. ఆయన కన్నులలో విస్ఫులింగాలు రేగు తున్నాయి. ఒక్క బాణం కూడా ఆయన శిఖండిపై విడవడం లేదు. ఆ సమయంలో

కృష్ణుడు : గాండీవీ ! ఆయన మారణహోమం సాగించే సమయంలోనే నువ్వు ఆ యోధుని సంహరించి కీర్తి కాంతను వరించు-అనగా అర్జునుడు ధనుర్వర్షంతో పితామహుని ముంచెత్తాడు.

శిఖండి ఆయన ధనుస్సు ముక్కలు చేశాడు. ఆయన కవచం తెగిపోయింది. శరీరం తూట్లు పడుతున్నది. తొమ్మిది వాడి బాణాలు ఒక్కసారి విడిచాడు శిఖండి. ఆయన వక్షస్థలంమీద నాటుకున్నాయవి ; కాని ఆయన పర్వతంలా అచంచలంగా నిలబడ్డాడు. మరొకమారు బాణాలు విడిచాడు. తూట్లుపడుతున్నది ఆయన దేహం. అయినా శిఖండిని చూడకుండా ఇతర యోధులను నిరోధిస్తూ పక్కనే వున్న దుశ్శాసనునితో -

నాయనా ! ఈ వాడి బాణాలు గాండీవం నుండి వస్తున్నట్లున్నాయి, లేకపోతే యింత బాధ కలిగేది కాదు - అన్నాడు.

సూర్యుడింకా అస్తమించ లేదు. అస్త్రాద్రికి అంతంత ఎడంలో వుండగా హాహారవాలు మిన్ను ముట్టాయి. ఆయన నేల కూలాడు. శరీరమంతా బాణాలు నాటి వుండడంవల్ల ఆయన దేహం భూమికి తగుల కుండా, ఆ బాణాలే శయ్యగా వొరిగాడు. మన సేనలు హాహాకారాలు చేయగా, శత్రువులు హర్ష ధ్వానాలు చేశారు.

అందరూ శస్త్రాస్త్రాలు విడిచేశారు. నీ కొడుకులే కాదు, అటు వారున్నూ విచార సాగరంలో మునిగారు. అందరూ ఆయన చుట్టూ చేరి తలలు వంచి నిలబడ్డారు, అప్పుడు భీష్ముడు—

నాయనా ! ఈ దక్షిణాయనం నడిచి ఉత్తరాయణం వచ్చేవరకూ నే నిలానే వుండాలి ప్రస్తుతం ఈ అంపశయ్య నాకు సుఖంగా వుంది. అయితే తలకింద తలగడ కూడ అని అంటూండగా సవ్యసాచి, బాణాలతోనే తలగడా అమరించాడు.

అప్పటికి శల్యతంత్రం ఎరిగిన చికిత్సకులు రాగా, ఆయన —

నాయనా ! సుయోధనా ! ఈ వైద్యులతో మనకు పనిలేదు. ఈ బాణాలు ఇలానే వుండనిచ్చి, నేను కన్ను మూశాక వీటితోనే నన్ను దహనం చెయ్యండి—అన్నాడు.

రాత్రి పొద్దు పోయింది.

తెల్లవారుతుండగా, అందరూ చూడరాగా - భీష్ముడు, నాయనా ! దాహబాధ విపరీతంగా వున్నది. నాకు దివ్య జలాలు కావాలి-అనగా అర్జునుడు భీష్ముని దక్షిణ పార్శ్వాన భూమిలోకి పర్జన్యాస్త్రం సంధించాడు. జల ధారలు పై కుబికి దాహ శాంతి కలిగించాయి. అది చూపి, దుర్యోధనునికి మరోసారి హిత బోధ చేశాడాయన - అందరూ వెళ్ళాక కర్ణుడు రాగా —

నాయనా ! ప్రారబ్ధం పురుషకారం కంటె బలీయమైనది. సరే, నువ్వు కౌంతేయుడవని ఎరుగుదును. కనుక వారితో కలిసి ఈ యుద్ధం ఆపు, అనగా;

పితామహా ! ఇప్పుడింక ఈ సంగ్రామం ఆగడం న్యాయం కాదు, అన్నాడు, కర్ణుడు.

నిట్టూర్చి విశ్రాంతి తీసుకున్నాడు, భీష్మపితామహుడు ఉత్తరాయణం కోసం ఎదురు చూస్తూ; అని వైశంపాయనుడు భీష్మపర్వం ముగించాడు.

ఇది భీష్మపర్వం

ద్రోణపర్వం

ఇందులో

సేనాపతి

కురుక్షేత్రంలోని తన శిబిరం నుండి తిరిగివచ్చిన సంజయుడు :

మహారాజా! పితామహుడు అంపశయ్య అలంకరించడంతో మన సేనలకు గుండె పగిలి కర్ణా! కర్ణా! రక్షించు అంటూ ఆర్తనాదాలు చేశారు. రాధేయుడు రంగానికి వచ్చి పితామహుని వంటి మేరువు కూలిపోయినందుకు యింత సేపు విచారించి తనను తానే ఓదార్చుకొని మీరు నిర్భయంగా ముందుకు సాగండి. నా శక్తితో పాండవ బలాన్ని పరాభూతం చెయ్యడమో లేక భీష్ముని అనుసరించడమో తప్ప మార్గాంతరం లేదు. మీ రందరూ యుద్ధ సన్నాహాలు కానివ్వండి - అని తన రథాన్ని భీష్మ పితామహుని దగ్గరకు నడిపించి ఆయనను చూసేసరికి పొంగి పొంగి ఇంకిపోయిన సముద్రంలా, రెక్కలు విరిగిన మైనాకంలా భూమిమీద పడ్డ గరుత్మంతునిలా కనపడడంతో కన్నుల నీరు కమ్మింది కర్ణునికి.

కన్నీరు ఒత్తుకుంటూ, వణుకుతూన్న పాదాలతో వెళ్ళి ఆ మహా యోధునికి సాష్టాంగ పడి నమస్కరించి —

తాతా! బాణాలే నాలుకగా అర్జునుడనే అగ్నికి సారథ్యమే గాలి పూవుగా కృష్ణుడనే వాయువు తోడయి ఈ కౌరవ కాననాన్ని మంట పెడుతూంటే, ఆయన దేవదత్తం ఒత్తుతూ గాండీవ ధనుష్టంకారం చేస్తుంటే, ఈయన పాంచజన్యం పూరిస్తూంటే మా కెవరు దిక్కు అని దీనంగా నిలబడగా, భీష్ముడు ఆదర హాసంతో కన్నులు విస్ఫారించి చూశాడు.

అప్పుడు కర్ణుడు :

మహావీరుడా! నువ్వు అనుజ్ఞ యిస్తే నేను వెళ్ళి బరి మీద వున్న కోడె త్రాచును మంత్రంతో బంధించినట్లు నా శస్త్రాస్త్రాలతో అర్జునుని గర్వం అణగారుస్తాను.

అన విని భీష్ముడు : కర్ణా! సముద్ర సమ గంభీరుడవయిన నిన్నుకూడి కౌరవ నదులు ఎంతో ఘనంగా భాసిస్తాయి. రక్త బాంధవ్యం కంటె స్నేహం, సత్సాంగత్యం బలీయమయిన వని నే నెరుగుదును. నీ పరాక్రమంతోనే కదా విదేహ, పౌండ్ర దేశాధిపతులను జయించి, దుర్యోధనునికి అధీనులను చేశావు. నీ రక్షణలో మనవారందరూ సుఖ సంతోషాలు పొందుతారు. వారి విజయం కోసం ప్రయత్నించు అని ఉత్సాహ వాక్యాలు పలికి, కర్ణా! దుర్యోధనాదుల వలె నువ్వూ నాకు పౌత్రసముడివి. వారిమీద వున్న ప్రేమ నీ మీదా వున్నది అని సెలవిచ్చాడు.

కర్ణుడు మరొక్కమాటు ఆ సేనాపతి పాదాలకు అభివాదం చేసి, తిరిగి వచ్చాడు.

తిరిగి వచ్చిన కర్ణుని ముఖంలో "కయ్యపు వేడుక" కనిపించ గానే కౌరవ జ్యేష్ఠుడు మహోత్సాహంతో కర్ణా! నిన్నటి వరకూ పితామహుని ధైర్య కవచంలో మనసేన నిశ్చింతగా వుంది. ఇప్పుడిక మన సేనాపతిగా తగిన వారెవరు? అన్నాడు.

ప్రభూ! మన పక్షంలో సేనాపతిత్వానికి అర్హత లేనివాడు లేడు. అయితే ఎవరిని సేనాపతిగా వరిస్తే తమకంటె వాని ఆధిక్యం ఏమిటని మిగిలినవారు ఆగ్రహోదగ్రులుకారో అటువంటి ఉత్తముని స్వీకరించాలి. ఈనాడు ధనురాచార్యుడు ఆ పదవికి అర్హుడు, అని కర్ణుడనగానే పెద్దలతో కలిసి, దుర్యోధనుడు ద్రోణాచార్యుని చేరి :

ఆచార్యా! పితామహుల అనంతరం ఈ సేనా భారం మీరు వహించాలి. మీ కంటె ఈ పదవికి అర్హులులేరు అని అంజలి బంధంతో అర్థించగా ద్రోణాచార్యులు ముందు వెనుక లాలోచించి, అంగీకరించాడు.

బంగారు కలశంతో పవిత్ర నదీ జలాలు తెప్పించి వేద విదుల ఆశీర్వాదాలతో ఆయనను సేనా పతిగా అభిషేకించారు. కర్ణ ప్రముఖ యోధులు శంఖ నాదాలు చేశారు. ఆ మహాయోధులు ఉత్సాహంతో వెంట రాగా ఆయన రణ రంగంలో అయిదు రోజులు తన శస్త్రాస్త్రకౌశలం ప్రదర్శించాడు. ఆ యుద్ధంలో మహా యోధు లెందరో నేల కూలినారు. ఒక అక్షౌహిణీ సైన్యం యమ సదనం చేరింది.

ఏం చెప్పను మహారాజా! ద్రుపదనందనుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు ఆచార్యుని వీరస్వర్గం చేర్చాడు. అనడంతో ధృతరాష్ట్రుడు కొంత సేపు దుఃఖించి గుండెలు బిగ్గబట్టి —

సంజయా! మేరువు ఒరిగిందన్నా, సూర్యుడు ఆకాశం నుంచి భూమిలో కూలబడ్డాడన్నా, సముద్రాలు నీటిచుక్క లేకుండా యింకి పోయాయని చెప్పినా ఆశ్చర్యంలేదు కాని ధనురాచార్యుడు నేలకూలినాడంటే నమ్మలేకుండా వున్నాను.

సరే, ఆచార్యుని సేనాపతిగా చేసి సాగించిన సంగ్రామంలో జరిగిన విశేషాలు వివరించు అన్నాడు.

ప్రభూ! ఆయన సేనాపతి కాగానే ఏం కావాలో కోరుకోమన్నాడు దుర్యోధనుని.

ఆచార్యా! ధర్మరాజుని సజీవంగా బంధించి తీసుకు రండి, అంతే చాలు అన్నాడు.

నాయనా! యుద్ధంలో అయినా ఆ ధర్మాత్ముని సంహరించమని నువ్వు కోరలేదంటే నిజంగా పాండవ జ్యేష్ఠుడు అజాతశత్రువే. అయితే నాయనా! ఇటువంటి కోరిక కోరుతున్నావే అలా వారిని ఓడించి, వారి రాజ్యభాగం వారి కిద్దా మనుకుంటున్నావా! అని చిరునవ్వుతో అడిగాడు ఆచార్యుడు.

ఆచార్యా! ధర్మరాజును సంహరిస్తే ఆ దుఃఖ హృదయంతో విపరీతక్రోధుడై అర్జునుడు మా వంశాన్ని నాశనం చేస్తాడు; కాక అర్జుననే నేలకూలిస్తే కృష్ణుడు చక్ర ధారియై మనందరినీ కూల్చి ఈ రాజ్యాన్ని కుంతీదేవికి ధారవోస్తాడు. అందుచేత ధర్మరాజును బంధించి తెస్తే ఆయనతో మరొక్కమారు జూదం ఆడి మళ్ళీ అరణ్యవాసం .... అని చిరు నవ్వు నవ్వాడు దుర్యోధనుడు.

నాయనా! నా ప్రతిజ్ఞానుసారం నువ్వు కోరిన వరం నెరవేర్చాలి. సరే, అర్జునుడు ఎదురు వస్తే మాత్రం అది నా సాధ్యం కాదు; వాడు ఏమరి వున్నాడో, పాంచాలసేన ఎంత ఎదురుగా వున్నా నిశ్చింతగా ధర్మరాజును నీ ముందు బందీగా వుంచుతాను — అన్నాడు.

ఈ వార్త పాండవ స్కంధావారంలో తెలియగానే ధర్మరాజు అర్జునుని పిలిపించి ఆచార్యుని ప్రతిజ్ఞ వివరించి, ఒక్క క్షణమయినా యుద్ధ భూమిలో తనను విడిచి వుండరాదనీ ఆ విధంగా దుర్యోధనుని సంకల్పం విఫలం చెయ్యాలనీ అన్నాడు. అప్పుడు అర్జునుడు తన కంఠంలో ప్రాణం వుండగా ధర్మరాజుని బంధించడం ఏ ప్రాణికీ సాధ్యం కాదన్నాడు.

తెల్లవారగానే అందరూ రణరంగానికి మహోత్సాహంతో వచ్చారు. పాండవసేన క్రౌంచ వ్యూహంలో ఉంది. శకట వ్యూహం పన్నారు కౌరవులు.

అటు కర్ణుడూ, ఇటు అర్జునుడూ మహోత్సాహంతో తమ సేనలకు ఉద్రేకం కలి గిస్తున్నారు. వారిద్దరూ ప్రచండ సూర్యులవలె వెలుగు తున్నారు.

నాటి యుద్ధం ప్రారంభమయిన కొద్ది క్షణాలలో ఆచార్య ద్రోణులు విజృంభించారు. ఆయన రథం అతి విచిత్రంగా సాగుతున్నది. అది ఎటు చూస్తే అటే కనిపిస్తున్నది ప్రతి వ్యక్తికీ ద్రోణ రథం తమ కెదురుగా వున్నట్లే అనిపిస్తున్నది. తల నెరిసిన ఆ వృద్ధ యోధుని కెదురుగా అర్జునుడూ, ధృష్టద్యుమ్నుడూ నిలబడ్డారు. శకుని ఎదుట సహదేవు డున్నాడు. ఆ వంక అసురయోధుడు అలంబుసుడు మనపక్షాన పరాక్రమిస్తూంటే వారివంక ఘటోత్క చుడు ప్రతిఘటిస్తున్నాడు.

విరాటరాజుతో కర్ణుడూ, భగదత్తునితో ద్రుపదుడూ, సైంధవునితో అభిమన్యుడూ తమ తమ శస్త్రాస్త్రవిద్యాకౌశలం ప్రదర్శిస్తున్నారు. అప్పుడు మన సైంధవుడు అభిమన్యుని దెబ్బ తిని ఊపిరి సలుపుకోలేక పిక్కబలం చూపడంతో వారి పక్షంవారు ఆ కుమారయో ధుని ప్రశంసిస్తూ సింహ నాదాలు చేశారు. అది మనవారికి అపమానం అయింది. అప్పుడు శల్యుడు అభిమన్యునికి ఎదురు నడిచి, గదా దండం గిరగిర త్రిప్పాడు, అని సంజయుడు గుక్క తిప్పుకుంటుండగా

ధృతరాష్ట్రుడు : సంజయా ! తరతరాల ప్రజలు నోరూర చెప్పుకుని చెవులార విన వలసిన యుద్ధం యిది. చెప్పు, చెప్పు. ఇంత విచిత్ర సంగ్రామ క్రీడ ఇంతకు ముందెవరూ సాగించి వుండరు. ఇక ముందు సాగుతుందనే నమ్మకమూ లేదు, అనంతర కథ కానియ్యి, అని హెచ్చరించాడు.

సంజయుడు గొంతు సవరించి, ప్రభూ! ఆ సమయంలో శల్యునితో భీమసేనుడు నడిపిన గదాయుద్ధం అత్యంత ఆశ్చర్యకర మయినది. ఒకరి గదను ఒకరి గద తాకుతూంటే మెరుపులు పుట్టాయి. ఆ ధ్వని పిడుగుల ధ్వనిని మించింది. వారు చక్ర భ్రమణం చేస్తూంటే ఆ పద ఘాతానికి భూమి దద్దరిల్లింది. ఆ ఉద్రేకంలో వా రుభయులూ భీషణ పోరాటం సాగించి, ఒకానొక క్షణంలో యిద్దరూ నేలమీద పడ్డారు. అంతవరకూ వారి పోరు చూసే వారికి భయం కలిగి, కొయ్యబారి పోయారు. అంతలో కృతవర్మ అక్కడకువచ్చి మనశల్యుని లేవనెత్తి తీసుకు వెళ్ళాడు. అప్పటికి భీముడు తేరుకుని, గద పైకెత్తి లేచాడు. అతన్ని చూస్తూనే మీ కొడుకులు బాణాలు సంధించారు. నకుల, సహదేవులు భీముని కిరు వంకలా నిలిచారు. భీముడు ప్రచండ వాయువులా విజృంభించగా, మన సేన తామర రేకుల్లా ఎగిరి పోయింది. ఆ తాకిడిని ఎదుర్కొని నిలిచినవాడు వృషసేనుడు (కర్ణసుతుడు). ఆ వీరుని కెదురుగా నకులుని కొడుకు శతానీకుడు నిలబడి, వాని రథ కేతనాన్నీ, బాణాసనాన్నీ విరగ గొట్టాడు. ఆ సమయంలో కర్ణ, కృప, ద్రోణ, అశ్వత్థామ, ధృష్టద్యుమ్న, భీమ విరాటులు సప్త సూర్యులవలె వెలుగుతూ యుద్ధం చేస్తున్నారు.

మన సేనలు వారి ధాటికి నిలువలేక వెనుదిరగ బోతూండగా ఆచార్య ద్రోణులు మనవారికి ధైర్యం పలుకుతూ ధనుష్టంకారం చేశారు, చేస్తూనే - సారథీ ! ఈ చేతుల తీట వదిలేటట్లు ఒక్కసారి ప్రతిపక్షులను చెండాడుతాను. నడిపించు రథాన్ని ; అంటున్నప్పు డాయన పొంగుతున్న సముద్రంలా వున్నారు. పాండవాగ్రజుని చక్ర రక్షకుడు సుకుమారు డనేవాడు ఆయనను కదలకుండా చెయ్యబోయాడు. కాని ఆచార్యుని ముందు వాడు ఆగగలడా!

ఆచార్యుడు అడ్డు వచ్చిన వారందరినీ పరాజితులను చేస్తూ ధర్మరాజు మీదికి సాగించాడు, రథాన్ని. ఆయన కన్నులు చింత నిప్పులు కురుస్తున్నాయి. ఆ నిప్పులు మన సేనకు అమృత శీతలంగా వుంటే, వారికి కాలకూట విషంగా సోకుతున్నాయి. ఆయనకు, ధర్మరాజును బంధించడానికి ఇక ఎన్నో క్షణాలు పట్టదనే అనిపించింది. అనిపించిన క్షణంలో అర్జును డక్కడ ప్రత్యక్షమయ్యాడు.

వారి మధ్య సాగిన భీకర సంగ్రామంలో నడిచిన వాడి బాణాల తాకిడికి రాలిన కపాలాలు రాళ్ళవలె, మేదోమాంసాలు బురదవలె, ఎముకల పొడి ఇసుకవలె, రక్తమే ప్రవాహ జలంగా ఆ ప్రాంతమంతా ఒకనదిలా కనిపించింది. అంతలో సూర్యుడు పడమటి కొండకు చేరాడు. నియమానుసారం నాటికి యుద్ధం ఆగింది.

తెల తెలవారుతుండగా ఉభయపక్షాల బలాలూ యుద్ధ రంగానికి బయలుదేరే వేళ ద్రోణాచార్యులు :

దుర్యోధనా! అర్జునుడు ఎదురుగా వున్నంతకాలం ధర్మరాజును బంధించలేనని ముందే చెప్పాను నీకు. అందుచేత ప్రయత్నించి అర్జునుని నా ఎదుటకు రాకుండా చెయ్య గలిగితే నీ కోరిక నెరవేరుతుంది. అనగా త్రిగర్తదేశ ప్రభువు సుశర్మ :

సుయోధనా! మా మీద విశ్వాసం వుంచు. ఈనాడు మా సంశప్తక గణమో అర్జునుడో తేలిపోవాలి. మా ప్రతాపం చూడు - అన్నాడు.

అనుకున్న ప్రకారం సుశర్మ దక్షిణ దిక్కుగా సాగుతూ సవ్యసాచిని యుద్ధానికి రమ్మన్నాడు. అర్జునుడు ధర్మరాజుని చేరి : అగ్రజా! వీరుడు యుద్ధానికి పిలిస్తే రాననడం కంటె అపకీర్తి లేదు. ఇదిగో ఈ పాంచాల యోధుడు సత్యజిత్తు మీకు రక్షగా నిలుస్తాడు. ఈయన కంఠంలో ఊపిరి వుండగా ఆచార్యులు మిమ్ము బంధించ లేరు. విధి వికటించి, ఈ వీరుడు నేలకూలితే మాత్రం మీరు క్షణంకూడా యుద్ధ భూమిలో నిలువవద్దు - అని ఆయన అనుమతి పొంది రథాన్ని తోలించాడు.

ఆచార్యుడు పద్మవ్యూహం పన్ని ముఖ ద్వారంలో నిలబడ్డాడు. అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు మండలార్ధ వ్యూహం పన్ని శంఖనాదం చేశాడు. ఎదురుగా ధృష్టద్యుమ్నుడే సిద్ధ మయేసరికి అపశకునంగా భావించాడు ద్రోణాచార్యులు.

అక్కడ అర్జునుడు ఆకలిగొన్న సింహంలా త్రిగర్తసేనా హరిణ మండలం మీదికి సాగుతూ దేవ దత్తం పూరించాడు. ఆ మహా యోధునితో వారు ఎంతోసేపు ఆగలేక వెన్ను చూపుతూ నారాయణ గోపాలక గణాన్ని శరణు వేడారు. తెల్లని మేఘంలో సాగే విమానంలా తీవ్ర వేగంతో రథం నడుపుతున్నాడు కృష్ణుడు.

నారాయణ గోపాలక గణం అర్జునునితో కృష్ణునికూడా నేలకూల్చే స్థిర సంకల్పంతో బాణవర్షం కురిపించగా ఈ గణాలు శస్త్రాలతో కడతేరేవి కావని త్వష్టప్రజాపతి యిచ్చిన అస్త్రం అభిమంత్రించి ప్రయోగించాడు. అంతతో గోపాలక గణంలో అందరికీ తమ ఎదుటి వాడు అర్జునుడనే అపోహ కలిగి ఒకరినొకరు ఖండించుకు మరణించారు.

అప్పటికి తేరున్న సంశప్తకులు అర్జునుని చుట్టుముట్టి తమ వాడి బాణాలతో కృష్ణుని తీవ్రంగా గాయ పరుస్తూంటే ఆయన అర్జునా! నన్ను రక్షించు, రక్షించు అని ఆర్త నాదాలు చేశాడు.

సవ్యసాచి నవ్వుతూ బాణ వర్షం కురిపించి వారందరినీ నేల పాలు చేశాడు. ఇలా ఇక్కడ కృష్ణార్జునులు సంగర క్రీడ సాగిస్తూంటే, అక్కడ ధర్మరాజుని బంధించే యత్నంలో మన వారందరూ అప్రమత్తులై వున్నారు.

పద్మ వ్యూహం

ద్రోణాచార్యుల కెదురువచ్చే ధృష్టద్యుమ్నుని నిరోధిస్తూ మీ కుమారుడు దుర్ముఖుడు నిలిచాడు. అలా దుర్ముఖుడు ఎదుర్కొనటంతో వారు ముందుకు వచ్చారు సంకుల సమరం సాగింది. రేగిన ధూళిక సూర్య మండలం కప్పబడింది.

పాండవ పాంచాలసేనలు ఎంతగా సాహసించినా ద్రోణాచార్యుని వైపు అడుగు ముందుకు వెయ్యలేకపోతున్నాయి. అప్పుడు ధర్మరాజు అభిమన్యుని సమీపించి :

నాయనా! ఆచార్యులు పన్నిన ఈ పద్మవ్యూహంలో ప్రవేశించే విద్య కృష్ణార్జును లకూ, ప్రద్యుమ్నునికీ, నీకూ తప్ప మరెవరికీ తెలియదు. అందుచేత నువ్వు ముందుదారి ఏర్పాటుచేస్తే మే మంతా నిన్ను అనుసరించి శత్రు సంహారం సాగిస్తాము - అన్నాడు.

అనగా అభిమన్యుడు : ప్రభూ! నేను నిశ్శంకగా వ్యూహం ఛేదిస్తాను. అయితే పితృపాదులు నాకు ప్రవేశవిధానమే బోధించారు కాని, విపత్తు వస్తే ఆ వ్యూహం నుండి బైట పడడం చెప్పలేదు. అయినా ఇప్పుడా ప్రసక్తిలేదు. ఇదిగో నా రథాన్ని అటే నడిపిస్తాను, అని సారథివైపు తిరిగి రథాన్ని తీవ్ర వేగంతో వ్యూహ ముఖ ద్వారం చేర్చమని ఆజ్ఞాపించాడు.

వడివడిగా సుడులతో ప్రవహించే గంగానది సముద్రంలో ప్రవేశించి నట్లయింది. అభిమన్యుడు కౌరవ సేనలో ప్రవేశించడంతో కౌరవ సేనలోని మహా యోధు లెవరూ వాని రథ వేగాన్ని నిరోధించలేక పోయారు.

అప్పుడు సాగిన యుద్ధంలో గరుత్మంతుడు అయిదుతలల పామును చీల్చి ముక్కలు చేసినట్లు మన కురు సేనలను ఆ యువవీరుడు చెండాడాడు. వానిని నిలబెట్టడానికి వచ్చిన శల్యుడు విఫలుడయాడు. ఆ వీరునికి ఎదురువచ్చిన వారిలో బ్రతికి బయటపడ్డవారు అరుదే. రణ భూమి అనే సరోవరంలో యోధ వరుల శిరస్సులు పద్మాలవలె ఉన్నాయి. మణి రత్న కాంతులీనే కిరీటాలు కల రాజుల శీర్షాలు మరీ శోభాయమయంగా వున్నాయి.

ఆ దృశ్యాన్ని చూసిన ఆచార్య ద్రోణులు కృపాచార్యులతో: చూడండి ఈ బాల యోధుడి పరాక్రమం. బంతులాటలా వుంది వాడికి రణ రంగంలో శత్రు సంహారం. ఎంత కౌశలం ప్రదర్శిస్తున్నాడో! ప్రగల్భాలు పలికిన మన యోధులెవరూ వానిముందు నిలవలేక పోతున్నారు. ప్రళయ కాలంలో రుద్రుడూ, అసురసంహారవేళ కుమారస్వామీ యిలా వుండే వారేమో, చిరునవ్వు చెక్కుచెదరకుండా చేస్తున్నాడు యుద్ధం - అని ప్రశంసించాడు.

అది విన్నాడు మీ పెద్దకొడుకు. విని తనచుట్టూ వున్న యోధులందరినీ చూస్తూ ఆచార్యులవారు శిష్యవాత్సల్యం అర్జునుడి మీదనే కాక అభిమన్యుని మీద కూడా చూపుతున్నారు. కాకుంటే వారికి ఈ యువవీరు డొక లెక్కయా! నడవండి మన మందరం కలసి వాడి శిరస్సు ఖండిద్దాం అన్నాడు.

అప్పుడు దుశ్శాసనుడు: అగ్రజా! ఆ పని నా మీద పెట్టు - అని రథాన్ని అభిమన్యుని వైపు నడపించాడు. యోధులందరూ అటే సాగారు.

క్షురప్ర, వత్సదంత, విపాఠ, అర్ధచంద్ర బాణాలు అభిమన్యుని ధనుస్సు నుండి వస్తూంటే మనవారు కట కట లాడుతున్నారు. సూర్య కిరణాలు ప్రపంచమంతా వ్యాపించి నట్టు ఆ వీరుడు విడిచే బాణాలు రణరంగం అంతా గోచరిస్తున్నాయి

మృదంగ, దుందుభి, క్రకచ, భేరీనాదాలు మ్రోగుతున్నాయి. మహావీరుల సింహ గర్జనలు, హయ హేషలు, మత్తేభ ఘీంకారాలు, ధనుష్టంకారాలు, శంఖ ధ్వానాలు భూన భోంతరాలు దద్దరిల్లుతున్నాయి

ఎదురువచ్చిన దుశ్శాసనుని ధనుస్సు రెండు ముక్కలు చేసి అభిమన్యుడు: దుశ్శాసనా! ఏమయింది నీ వీరప్రతాపం. నిష్ఠురాలూ నిందలూ పలుకుతూ ప్రగల్భాలు పలకడం కాదు యుద్ధం. జూదంలో మోసగించగలవు కాని రణరంగంలో సాగదది. నువ్వు చేసిన అన్యాయాలకు అక్రమాలకూ అఘాయిత్యాలకూ అంతం వస్తున్నది - అని నవ్వుతూ బాణం విడిచాడు.

ఆ వేగానికి దుశ్శాసనుడు మూర్ఛపోయాడు. అది చూసి దుర్యోధనుడు కర్ణుని వైపు చూడగా ఆ మహావీరుడు అభిమన్యునికి ఎదురు వెళ్ళాడు. దుశ్శాసనుని రథం రణ రంగానికి దూరంగా సాగింది.

క్షణాల వ్యవధిలో కర్ణుని ధనుస్సు రెండు ముక్కలు కావడంతో వాని సోదరుడు అభిమన్యునితో పోరు సాగించి పాండవవీరుని రథధ్వజాన్నీ ఛత్రాన్నీ ఖండించి, సారథిని

గాయపరచడంతో కుపితుడై అభిమన్యుడు నారి సారించి విడిచిన బాణం మనయె శిరస్సును నేలమీద పెట్టింది. అప్పటికే కర్ణుడు అలసి రణ రంగానికి దూరంగా వెళ కర్ణుడే అలా కావడంతో మన వారికి ధైర్యం సన్నగిల్లింది. అభిమన్యుని బాణాలు మిం దండులా వస్తున్నాయి. మండు వేసవికి ఎండిన అడవిలో నిప్పు రవ్వ పడి మంట బె అభిమన్యుని బాణాలు మన సేనను కాలుస్తున్నాయి.

ఆ సమయంలో వీరుడు దేవేంద్రునివలె వున్నాడు. దేవసేనను నడిపిన కు స్వామిలా వున్నాడు అని సంజయుడు చెపుతూంటే ధృతరాష్ట్రుడు సంజయా! ఆ యో ఒక్కడే కనిపిస్తున్నాడు, మిగిలినవారు ఏమయినట్టు? అన్నాడు.

ధర్మజ, భీమ, నకుల, సహదేవులు యితర యోధులతో వ్యూహం ఛేదించ రావడానికి చేసే ప్రయత్నాన్ని సైంధవుడు విఫలం చేశాడు. వనవాస సమయంలో జ పరాభవానికి ప్రతీకారం కోసం తీవ్ర తపస్సు చేసి శంకరునివల్ల పొందిన వర శక్తితో అల్లుడు ఆ రోజున వారిని ముందుకు సాగ నివ్వ లేదు.

ఆ సంగ్రామంలో భీముని రథాన్ని కూడా ముక్కలు చేశాడు సైంధవుడు. అప మనవారి ఆనందానికి అవధులు లేవు. గజబలాన్ని చెల్లాచెదురు చేసి అభిమన్యుడు ఏ చిన బాటను సైంధవుడు మూసేశాడు. పాండవ బలం కదల లేకుండా వుంది.

వ్యూహంలో అభిమన్యుడు ఆకలిగొన్న పులిలా విక్రమించి శత్రువులను లేడిక వలె వేటాడుతున్నాడు. మహాసాగరంలో తిమింగిలం నోరు తెరిచి జలచరాలను భక్షిస్తున్న ఆ యోధుడు మన సేనను హతమారుస్తున్నాడు. మన సేనలో సత్యశ్రవుడు నేలకూలా రుక్మరథుని శిరస్సు గాలిలో బంతిలా ఎగిరింది. అప్పుడు మన వీరులు విడిచిన బాణ గుచ్చుకుని ఆ వీరుని రథాశ్వాలు బలిసిన ముళ్ళపందుల్లా వున్నాయి.

అభిమన్యుని వీర విహారాన్ని సహించలేక మనవారందరూ పిక్క బలం చు తున్నారు. అప్పుడు మీ మనవడు లక్ష్మణకుమారుడు సాహసంతో ఎదురు వెళ్ళాడు.

వా రుభయులూ మత్తేభాలవలె పోరుతున్నారు. కొంత సాగినాక అభిమన్యుడ లక్ష్మణకుమారా! ఇంక చివరకు వచ్చావు. ఒక్కమారు బంధుమిత్రులలో నీకు కావలసి వారందరినీ కళ్ళారాచూసుకో. శాశ్వతంగా కన్ను ముయ్యబోయే ముందు నీ కోరిక తీం కోనిస్తున్నాను. అంటూ విడిచిన వాడిగల భల్లం మనబాలుని శిరస్సును ఆకాశానికి తీసు పోయింది

అప్పుడు కర్ణుడు ఎదురు వచ్చాడు. వా రుభయులూ ఒకరినొకరు బాణ వర్షంతో ముంచెత్తుతున్నారు. ఇద్దరూ నిండుగా విరిసిన పూలతోవున్న మోదుగుచెట్ల వలె వున్నారు. ఈ విధంగా పోరు సాగిస్తూనే మన వారిలో ఘటికులయిన అశ్వకేతునీ, శత్రుంజయునీ, చంద్రకేతువునూ, మేఘవేగునీ, యమపురికి పంపి శల్యుని రథధ్వజాన్ని ఖండించి పార్శ్వ రక్షకులను మన్ను కరిపించాడు.

ఈ ఆటోపం చూసి శకుని దుర్యోధనుని సమీపించి మనం ఉపాయాంతరం ఆలోచించి వీణ్ణి కడతేర్చాలి అన్నాడు.

అదే సమయానికి కర్ణుడు ఆచార్య ద్రోణులను చేరి :

ఆచార్యా! వీర ధర్మానుసారం నే నిక్కడ పోరు సాగిస్తూన్నానే కాని ఈ బాల వీరుణ్ణి ఎదుర్కోవడం మన తరం కాదు. నా రొమ్ము చీలుస్తున్నాడు వీడు, అనగా

కర్ణా! అర్జునునికి నేను అభేద్య కవచవిద్య యిచ్చాను. అది వీడు ధరించి వచ్చాడు. అయితే ఇప్పుడు మనలో ఎవరమూ విడి విడిగా వాని ముందు నిలబడలేం. నువ్వు వెళ్ళి రథాన్నీ ధనుస్సునూ ఛిన్నాభిన్నం చెయ్యి — అన్నాడు.

మహారథికులందరూ అభిమన్యునివైపు నడిచారు. కర్ణుడు ధనుస్సు ఖండించాడు. కృతవర్మ రథాశ్వాలను నేలకూల్చాడు. కృపాచార్యుడు పార్శ్వ రక్షకులను హతమార్చాడు.

అంతతో ఆ వీరుడు డాల్‌కత్తులు చేబూని గగన వీధికి ఎగిరాడు. మన మహా రథికులు ఆరుగురు వాని కెదురున్నారు. ఆచార్యులవారు ఆ ఖడ్గాన్ని తునియలు చేశారు. కర్ణుడు డాలు ముక్కలు చేశాడు. ఆయుధ శూన్యుడై నేలకు దిగి రథ చక్రం అందుకుని విక్రమించాడు.

సుదర్శన ధారియైన విష్ణువువలె వున్నా డప్పుడు అభిమన్యుడు. మనవా రందరూ కూడి ఆ రథ చక్రాన్ని ముక్క ముక్కలుచేశారు. అంతతో గదా దండం ధరించగా అశ్వత్థామ ఎదురు వచ్చాడు.

అభిమన్యుని గదాదండానికి మనయోధుని రథాశ్వాలు బలి అయాయి, పార్శ్వరక్షకులూ ఆహుతి అయారు.

ఆ సమయంలో డెబ్బైయేడుగురు గాంధార దేశీయులూ, ఏడుగురు కేకయదేశ రథికులూ వానికి ఎర అయారు.

దుశ్శాసన నందనుడు గదా ధరుడై ఎదురువచ్చాడు. వా రుభయులూ సాగించిన పోరులో యిద్దరూ చైతన్యశూన్యులయి నేలకూలారు మహారాజా!

సరోవరాన్ని కల్లోలపరిచే మత్తేభాన్ని చుట్టుముట్టి బోయవాండ్రు హింసించి హతమార్చినట్లు నీ పక్షంలోని యోధులందరూ ఆ వీరుని యమ పురికి పంపారు. మహారణ్యాన్ని బూడిద చేసి చల్లారిన దావాగ్నిలా, మహావృక్షాలను సమూలంగా పెల్లగించి శాంతించిన ప్రచండవాయువులా, సర్వ ప్రపంచాన్నీ సంతప్తం చేసి పడమటి కొండ చేరిన భాస్కరునిలా, వున్నాడు నేలకూలిన అభిమన్యుడు. ఆ కన్నులలో క్రోధారుణ రోచులు చల్లారలేదు; ముఖంలో తేజస్సు వాడలేదు. ఉల్లోల కల్లోలిత సరోవరంలా రణ రంగం రమణీయ భయానకంగా వుంది. పదివేలమంది రథికులూ, బృహద్బలునివంటి మహా యోధుడూ ఆ బాల వీరుని విహారంలో నేలకూలారు. అంతమందిని హతమార్చి నేలకూలాడు అభిమన్యుడు.

ఆ వార్త విన్న ధర్మనందనుని కంట నీరు తిరిగింది. వారి సేన హాహారవాలు చేయగా మనవారు హర్ష ధ్వానాలు చేశారు. సూర్యుడు అస్త గిరికి చేరాడు. యుద్ధ విరామం ప్రకటించారు.

మహారాజా! ఆ సాయంవేళ రణరంగంలో కుక్కలూ, నక్కలూ, తోడేళ్ళూ యథేచ్ఛగా రక్త పానం చేస్తూ చెలగాటా లాడుతున్నాయి. భూత, ప్రేత, పిశాచ గణాలు వికటాట్టహాసంతో తాండవం ఆరంభించాయి. శవాల చర్మాలు చీల్చి వసా రక్తాలను జుర్రు కుంటున్నాయి. మజ్జా, మాంసాలను ఆరగిస్తూ, కొవ్వు కొరికి తింటూ పాటలు పాడుతున్నాయి. నాటి యుద్ధంలో రక్తప్రవాహం శవాలనే కాదు, రథాలనూ ఏనుగులనూ కూడా లాక్కుపోతున్నది, అంటూ సంజయుడు భయంకరంగా వున్న ఆ రణ స్థలిని మాటలతో ప్రత్యక్షం చేసి —

ప్రభూ! ఆ రణరంగం నుండి తిరిగివెళ్ళే ధర్మరాజు ముఖం మ్లానంగా వుంది. అందరి ముఖాలలో దైన్యం బాష్ప ధార లేని కన్ను కనబడలేదు. కొంతసేపు ధర్మరాజు విల విల విలపించి, అభిమన్యుని సాహస పరాక్రమ ప్రశంస చేసి, మళ్ళీ శోకావిల చిత్తుడయాడు.

అప్పుడు వ్యాసమహర్షి వచ్చి మరణించిన వారికోసం విచారించడం వివేకుల పని కాదని చెపుతూ అకంపన మహారాజు వృత్తాంతమూ, మృత్యువు పుట్టుక వివరించి షోడశ మహారాజుల చరిత్రలూ స్థూలంగా బోధించి —

నాయనా! అటువంటి మహామహులే మృత్యువుకు వశంకాక తప్ప లేదు. ఇక మన మెంత! మరొక్క రహస్యం వుంది. మనం జీవించి వున్న వారి కోసం శోకించాలే తప్ప మనతో అన్నిబంధాలూ తెంచుకు పోయిన వారి కోసం ఏడవడం దేనికి! జ్ఞాని శోకాన్ని దరి జేరనివ్వకూడదు. "జాతస్య మరణం ధ్రువమ్" అని ఎరగవా, నాయనా! అని పరి పరి విధాల ఓదార్చి వెళ్ళాడు.

సైంధవవధ

పాండవ శిబిరాలలో నిశ్శబ్దం తాండవిస్తున్నది. ఎవరూ ఎవరితోనూ ఏమీ మాట్లాడ లేక పోతున్నారు. అందరూ తలలు వాల్చుకుని శిబిర ద్వారాలలో కూలబడ్డారు.

ఆ సమయానికి తిరిగి వస్తూన్న సవ్యసాచి బావా! ఏమిటిది మన శిబిరాలలో చైత న్యం లేదు. ఎప్పుడూ ఎదురు వచ్చే అభిమన్యుడు రాడు. మంగళ వాద్యాలు వినబడవు. స్వాగత సూక్తాలు వినరావడం లేదు. నా మనస్సు అమంగళాన్ని శంకిస్తున్నది. ఏదో జరగ కూడని పని జరిగి పోయింది, రథం త్వరగా పోనియ్యి, అన్నాడు.

రథం ఆగింది; శిబిర సమీపానికి చేరి, మహావీరులందరూ వున్న చోటికి వెళ్ళి, కలయజూశాడు.

కనిపించ లేదు అభిమన్యుడు. ఎవరి ముఖం లోనూ ఉత్సాహం లేదు. ఎవరూ పెదవి విప్పడం లేదు; కన్నెత్తలేక పోతున్నారు గాండీవి వైపు.

అప్పుడు ధర్మరాజు విచార వదనంతో జరిగిన కథ అంతాచెప్పాడు. గాండీవి గుండె బేల పడింది. ఇంతసేపు ఏడిచి, అభిమన్యుని మృతికి కారణం సైంధవుడు, రేపు సూర్యాస్తమ యం కాకుండా సైంధవుడు నేల కూలకపోతే ప్రాణ త్యాగం చేస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

ఈ ప్రతిన కౌరవ స్కంధావారం చేరడంతో సైంధవుడు గజ గజ లాడుతూ, రణ రంగం విడిచి ఎక్కడికయినా పోయి ప్రాణ రక్షణ చేసుకుంటా నన్నాడు. కాని ఒక్క సైంధ వుడి ప్రాణరక్షణ తమకు పెద్దపని కాదన్నారు, మహారథీకులు.

రాత్రి బాగా పొద్దు పోయింది. మరునాటి వ్యూహ నిర్మాణం గురించి బాగా యోచ నలు చేశారు. అర్ధరాత్రి దాటింది. వాసుదేవుడు తన సారథి దారుకుని పిలిచి: "రేపు మన రథం సిద్ధంగా వుంచు, శైబ్య, సుగ్రీవ మేఘపుష్ప, వలాహకాలను పూన్చి, గరుడ ధ్వజం సంఘటించి, గదా, ఖడ్గ చక్ర శార్ఙ్గాలు కూడా వుంచి రణరంగానికి దగ్గరలో వుండు, పాంచ జన్య ధ్వని వినగానే రథంతో వ్యూహమధ్యంలోకి రావాలి. అప్రమత్తంగా వుండు. రేపు ఈ యోధులందరూ మన ప్రతాపం చూస్తారు - అన్నాడు.

ఆ రాత్రి నిద్రలో అర్జునుడు కలగన్నాడు. ఆ కలలో కైలాసం వెళ్ళి పరమ శివుని వద్ద పాశుపతమంత్రం ప్రయోగోపసంహార క్రమంతో గ్రహించి తిరిగి వచ్చాడు కృష్ణునితో.

కల కరిగింది. కృష్ణునితో చెప్పగా ఆ పురుషోత్తముడు సంతోషించాడు, శుభసూచ కంగా భావించి.

తూర్పు దిక్కులో ఉషో రాగాలు నడయాడు తున్నాయి. దేవకీ నందనుడు తన రథాన్ని సిద్ధం చేశాడు. అది బాల భానునివలె వెలుగు తున్నది. అర్జునుడు విప్రశ్రేష్ఠుల ఆశీర్వాదాలు పొంది, రథానికి ప్రదక్షిణం చేసి, అధిరోహించాడు. కృష్ణుడు, సాత్యకీ ముందు కూర్చున్నారు. అప్పుడు అర్జునుడు :

సాత్యకీ! ఈనాడు మనం సైంధవ వధ సాగించబోతున్నాం. అయితే ఆ మహా యత్నంలో ఏ మాత్రం ఏమరుపాటున వున్నా, వారు మా అన్నగారిని బంధించ గలరు. కనుక నువ్వు ఆయనకు రక్షగా వుండాలి అని హెచ్చరించాడు.

అక్కడ ఆచార్య ద్రోణుడు శకట వ్యూహం పన్ని గర్భ వ్యూహంగా పద్మ వ్యూహం పన్ని, సేనా ముఖంలో సూచీ వ్యూహం నిర్మించాడు. ఈ వ్యూహమూల స్థానంలో సైంధవుని ఉంచారు. దుశ్శాసన, వికర్ణులిద్దరూ జయద్రథుని రక్షణకు నిలిచారు. శకట వ్యూహ ముఖంలో ఆచార్యులవారు ధనుస్సు పట్టి వున్నారు.

అటునుంచి అర్జునుని అనుసరించి ధృష్టద్యుమ్నుడూ, ఆ వెనుక నకులుని కొడుకు శతానీకుడూ సాగివచ్చారు. శంఖ భేరీ నాదాలు మిన్ను ముట్టాయి.

అర్జునుడు : బావా! దుర్మర్షణుడు చాలా ఉత్సాహంతో వస్తున్నాడు. వాడు ఈ ధనుస్సుకు తొలి కబళం; రథం వాడి కెదురు నడుపు అనడమూ వాసుదేవుడు, గుర్రాలను అటు కదిలించడమూ, ఆ సవ్యసాచి బాణఘాతాలకు వాని గుర్రాలు నేలకూలి, సారథి మన్ను కరవడమూ రెప్పపాటులో జరిగాయి. దుర్మర్షణుడు పలాయనం సాగించగా దుశ్శాసనుడు తీవ్ర రోషంతో వచ్చాడు.

అప్పుడు సాగిన యుద్ధంలో గాండీవి విడిచే బాణపు దెబ్బలకు కురువీరుల తలలు ముగ్గిన తాటిపళ్ళవలె నేల రాలు తున్నాయి. దుశ్శాసనుడు ఎదురు నిలవలేక పిక్కబలం చూపాడు. ఇక కాలయాపన యిష్టం లేక రథం జయద్రథుని వైపు నడపమన్నాడు.

వ్యూహ ముఖ ద్వారంలో వున్న ఆచార్యునికి నమస్కరించి : గురుదేవా! మీరు అశ్వత్థామను చూసినట్లే నన్నూ ఆదరించారు. ఇప్పుడు సైంధవ ద్రోహి వధకు అనుజ్ఞ కోరు తున్నాను – అని నమస్కారం చేశాడు.

ఆచార్యుడు చిఱునవ్వుతో అనుమతి సూచకంగా బాణాలు విడిచాడు. కొంతసేపు ద్రోణునితో పోరు నడిపి వ్యూహ మధ్యం ప్రవేశించే వూహతో ఆచార్యునికి ప్రదక్షిణించి ముందుకు నడిపాడు రథాన్ని.

సరోవరంలో మత్తేభంలా సైన్య మధ్యంలో సవ్యసాచి విహరిస్తూంటే ఆచార్యుడు కొంతసేపు నిరోధించి వ్యూహ ముఖద్వారం విడవడం యిష్టంలేక అక్కడే ఆగాడు.

ఆ సమయంలో ఎదురు వచ్చిన వరుణ నందనుడు శ్రుతాయుధుడు కొండలా కూలి పోయాడు. కాంభోజపతి సుదక్షిణుడు మహావృక్షంలా పడ్డాడు. అనంతరం శ్రుతాయువు అయుతాయువు ఎదురువచ్చి తమ వెంట వున్న అయిదు వందల మంది రథికులతో నేల కరుచుకున్నారు.

లేడిపిల్లల మందలో సింహంలావున్న అర్జునుని చూపుతూ దుర్యోధనుడు: ఆచార్యా! మిమ్మల్ని నమ్ముకుని జయద్రథుడు నిలబడ్డాడు. మీరు పాండవ పక్షపాతంతో వున్నారు. ఊ, తేనే పూసిన కత్తి వ్యవహారం — అని నాలుక కరుచుకొని:

ఆచార్యా! బాధలో నోరు జారింది. మీరు పూనుకుని ఈ విపత్తు నుండి రక్షించాలి. అని అర్థించాడు.

నాయనా! నువ్వూ, అశ్వత్థామా నాకు సమానమే! కొడుకు మాటలకు తండ్రికి కోపం రాదు. ఇక నేను ముఖ ద్వారం విడిచానంటే పాండవ బలం కట్ట తెగిన నదిలా మన వారిని ముంచుతుంది. పయిగా ధర్మరాజును సజీవంగా బంధిస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేశాను గదా! అదీగాక వార్ధక్యంలో వున్న నా కంటె అర్జునుని ఎదిరించడానికి నువ్వే సమర్థుడివి వెళ్ళు; మహాయోధులను వెంటబెట్టుకుని వాణ్ణి నిలబెట్టు. ఇదిగో ఈ కవచం తొడుగుకో. ఇది వుండగా ఎవడిబాణమూ నీ శరీరానికి సోకదు. ఈ కవచాన్ని బ్రహ్మ దేవేంద్రుడికి ఇచ్చాడు అది దేవపతి అంగీరసుడికి, ఆయన బృహస్పతికీ ఈయన అగ్నివేశుడికీ యిచ్చారు. ఆ మహర్షి అనుగ్రహించి నాకు దయజేశాడు, అని మంత్రకవచం ధరింపజేశాడు.

అంతలో ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణునిమీదికి వచ్చాడు. వివింశతి, వికర్ణ, చిత్రసేనులు భీముని ఎదిరించగా బాహ్లీకుడు ఉపపాండవులతో తలపడ్డారు. దుశ్శాసనుని సాత్యకీ శకునిని నకుల, సహదేవులూ, అలంబుసుని ఘటోత్కచుడూ....అలా ఎవరికి వారు తమకు తగ్గవారితో పోరు నడుపుతున్నారు.

సేనా ముఖంలో ద్రోణునితో తలపడ్డ ధృష్టద్యుమ్నుని సాత్యకి రక్షించి తప్పించుకొచ్చాడు. అది ఆచార్యులకు మరింత క్రోధకారణం కాగా ఆయన సాత్యకిని తూట్లు తూట్లు కొట్టాడు. చూసి చూసి సాత్యకి ఆయన ధనుస్సును రెండు ముక్కలు చేశాడు; మరొక ధనుస్సు; అదీ ముక్కలయింది. అదొక వేడుక అయింది సాత్యకికి.

ఆచార్యునికి సాత్యకి హస్తలాఘవం ఆశ్చర్యాన్నీ ఆనందాన్నీ కలిగించింది; ఆయన ఆగ్నేయం సంధించగా ఈయన వారుణాస్త్రం ప్రయోగించాడు. ఆ దివ్యాస్త్రాలు రెండూ కొంతసేపు గగన భాగంలో క్రీడ నడిపి శాంతించాయి.

అప్పటికి ధర్మజ, భీమ, నకుల సహదేవులతో ధృష్టద్యుమ్నుడు వచ్చి ఆచార్యునితో పోరు నడుపుతున్నాడు.

అక్కడ అర్జునుడు సైంధవుని కోసం సాగుతూఉండగా, అవంతీ రాకుమారులు విందానువిందులు అడ్డుకున్నారు. వారి రథాశ్వాలనూ సారథినీ నేలకూల్చి విందుని శిరస్సు భూమికి విందుచేశాడు. అది విచారం కంటె క్రోధాన్ని రెట్టించగా అనువిందుడు పాద చారియై కృష్ణుని నుదురు బొప్పి కట్టించాడు. అర్జునుడు కుపితుడై రెండు క్షణాలలో వానిని కూడా విందునికి తోడు పంపాడు.

అనంతరం అనేకులు యోధులు అర్జునుని ఎదుర్కొని సింహనాదాలు చేసి, బాణ వర్షం కురిపించారు. ఆ బాణఘాతాలకు గుర్రాలు అలసి పోయాయి. అది చూసి అర్జునుడు మాధవా! ఒక్కమాటు గుర్రాలకు కళ్ళాలు వదలి వాటి వెన్ను నిమురు అనగా, రథికవరా! ఏమిటి చెపుతున్నావు. ఈ తుముల సంగ్రామంలో రథికుడు రథం మీద వుండగా గుర్రాలకు ఆశ్వాసన! అన్నాడు నవ్వుతూ.

తక్షణం రథం దిగి, గాండీవాన్ని చక్రాకృతిలో వుంచి పోరు నడుపుతుంటే కురు యోధులు యిదే అదనని చుట్టుముట్టి సంకుల సమరం సాగించారు. అందరినీ ఆ యోధుడు అల్లంత దూరంలో నిల బెట్టి నేల కూలుస్తున్నాడు.

కొంతసేపటికి కృష్ణుడు గుర్రాల శరీరంలో నాటుకున్న ఆయుధాలన్నీ తీసి పార వైచి, బావా! ఇప్పుడింక వీటికి కడుపునిండా మంచినీరు పట్టి ఒళ్ళు కడగాలి అన్నాడు.

అర్జునుడు ఒక్క బాణం నేలకు కొట్టడంతో ఆ దాటికి భూమి బీటలువారి చిన్న సరోవరం ఏర్పడింది. ఆ చెరువులో గుర్రాలను కడిగి నీరుపట్టి రథానికి సజ్జితం చేసి యింత పచ్చిక తినిపించి, అర్జునుని దగ్గర నిలిపాడు. ఆ యోధుడు చిరునవ్వుతో రథం ఎక్కాడు. రథం ముందుకు సాగుతోంది.

కురుసేన తల్లడిల్లి యిక జయద్రథ రక్షణ తమతరం కాదనుకుంటూండగా ద్రోణా చార్యులు అనుగ్రహించిన రక్షాకవచధారియైన సుయోధనుడు సవ్యసాచికి ఎదురువచ్చాడు.

చిరునవ్వు వెన్నెలజల్లుతో మాధవుడు : కిరీటీ! మానధనుడు కనక ఎదురు వస్తున్నాడు. ఈ దుర్బుద్ధికి తగిన శాస్తి చెయ్యాలి. జూదం పేరిట జరిపిన అన్యాయాలూ, మీ పట్ట మహిషికి చేసిన అవమానాలూ గుర్తుంచుకుని పోరు సాగించు - అన్నాడు.

అర్జునుడు బాణవర్షం కురిపించినా సుయోధనుడు చలించక పోవడంతో వాసుదేవుడు తెల్లబోయి చూడగా,

బావా ! ఆచార్యులవారు ఈ దుష్టుడికి మంత్రకవచం అనుగ్రహించారు. అయితే ఏ కవచం ధరించినా భేదించే అస్త్రం అంగిరసుడు అమరేంద్రుని కిచ్చాడు. అది ఆయన నాకు దయచేశాడు. దానితో వీని గర్వం అణగారుస్తా అంటూ ప్రయోగించాడు. అదిచూసి అశ్వత్థామ సర్వాస్త్రఘాతి అభిమంత్రించి విడిచాడు. అది అర్జునుని ప్రయత్నాన్ని విఫలం చేసింది.

అర్జునుడు పంటితో పెదవి కొరుకుతూ బాణవర్షంతో వాని గుర్రాలనూ రథాన్నీ ముక్కలు చేయగా సుయోధనుడు మరొక కవచం తొడిగి ధనుస్సునూ చేపట్టాడు.

ఆ సమయంలో సవ్యసాచి గ్రీష్మవేళ మహారణ్యంలో దావానలంలా వున్నాడు.

కృప, కర్ణ, అశ్వత్థామ, వృషసేన, శల, శల్య, భూరిశ్రవ, జయద్రథులు ఎన మండుగురూ అర్జునునికి ఎదురువచ్చారు. ఇక్కడ యిలా వుండగా సేనా ముఖంలో ధర్మరాజు ద్రోణాచార్యులతో పోరాడుతున్నాడు. ఆచార్యుడు ధర్మజుని ధనుస్సు ముక్కలు చేశాడు మరొక ధనుస్సు అందుకున్నాడు పాండవాగ్రజుడు. ఆచార్యుడు బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించగా అదే అస్త్రంతో దానిని ఉపశమింపజేశాడు ధర్మరాజు.

తీవ్రక్రోధంతో ద్రోణుడు శరవర్షం కురిపించి ధనుస్సు విరుగకొట్టి గుర్రాలు నేల కూల్చి కేతనం పడగొట్టగా ధర్మరాజు విహ్వలుడై చేతులెత్తాడు. ఆచార్యునికి ధర్మరాజును హింసించడం యిష్టంలేక మిగిలిన బలగం వయిపు తిరిగాడు. ఆ సమయంలో కౌంతేయుడు తన సోదరుని రథం ఎక్కి దూరంగా వెళ్ళాడు.

అలంబుసుని ఆఘాతానికి భీముడు మూర్ఛిల్లి తేరుకుంటూనే కాటుక కొండలా వున్న ఆ అసురుని దేహం విరిసిన పూలతో నిండిన మోదుగచెట్టులా భాసించేటట్లు హింసించాడు. వాడు చలించక మాయా యుద్ధం ఆరంభించాడు.

ఈ వంక ఘటోత్కచుడు ద్రోణుని మీదికి వస్తూంటే వాడికి అలంబుసుడు ఎదురు వచ్చాడు. అలంబుసుడు విడిచిన చక్రాన్ని గదతో పిండి చేశాడు ఘటోత్కచుడు.

అంతలో ఆ రాక్షస వీరునికి ఆవేశం హెచ్చింది శత్రువీరు లందరినీ చీకాకు పరుస్తూ పరాక్రమిస్తుంటే ఉపపాండవులూ, నకుల సహదేవులూ నలిగిపోతున్నారు.

చూశాడు ఘటోత్కచుడు; ఒక్క ఆయుధంతో అలంబసుని రథసారథిని నేల కూల్చాడు. అలంబుసుడు భూమికి దిగి బాణవర్షం కురిపించాడు. ఘటోత్కచుడు గదా దండంతో ఎదురు వెళ్ళాడు. ఖడ్గధారియై వాడు ఆకాశానికి ఎగిరాడు; ఖడ్గంతోనే భీమనందనుడు లేచాడు.

సుడిగాలిలా తిరుగుతూ కొంతసేపు ప్రదక్షిణంచేసే మెరుపుల్లా కొంతసేపు రణక్రీడ సాగించి నేలకుదిగి ఆకలిగొన్న బెబ్బులులవలె కలియబడ్డారు. రక్త ధారలు స్రవిస్తున్నాయి. హిడింబకొడుకు మహోదగ్రుడై తన మోచేతులతో మోకాళ్ళతో వాని అంగసంధులు విరగ బొడిచి వెన్నుపూసలు సడలించి వదిలి పెట్టాడు. వాడు గిల గిల కొట్టుకుని కళ్ళు తేల వేశాడు.

ఘటోత్కచుడు సింహనాదం చేశాడు. పాండవసేన శంఖధ్వానం చేసింది. ధర్మరాజు తన బిడ్డను గాఢంగా కౌగలించుకుని ఆశీర్వదించాడు, అని సంజయుడు చెపుతూంటే ధృతరాష్ట్రుడు :

సంజయా! ద్రోణులు, కృతవర్మ యింకా ఎందరో మన యోధులున్నారు కదా! వారంతా .... అనగా సంజయుడు : మహారాజా! అక్కడ సాత్యకి వీరవిహారం చేస్తున్నాడు. ఆచార్యుని ఆజ్ఞానుసారం కృతవర్మ అసంఖ్యాక సేనతో సాత్యకిని నిలబెడుతున్నాడు. అప్పుడు శిఖండి వాని విల్లు విరగగొట్టాడు. అదే సమయంలో కత్తి విసిరి శిఖండి విల్లు ఖండించాడు కృతవర్మ. ఇద్దరూ మళ్ళీ ధనుస్సులు అందుకున్నారు. అంతలో భోజు డెదురురాగా సాత్యకి వానితో తలపడ్డాడు. అటునుంచి అశ్వత్థామ వచ్చాడు. అందరినీ చీకాకుపరిచి, అర్జునుడున్న దిశగా రథం సాగించమన్నాడు. దారిలో జలసంధుడు నిలువరించగా వాని శిరస్సు ముగ్గిన పండులా నేలకు రాలింది, సాత్యకి బాణ ఘాతంతో.

కృతవర్మ మళ్ళీ అడ్డువచ్చాడు కాని, ద్రోణాచార్యుల వారు స్వయంగా సాత్యకిని ఎదుర్కొన రాగా ఆయన వెంట నీ కొడుకులు దుస్సహ, వికర్ణ, దుర్ముఖ, దుశ్శాసనాదులు తోడు వచ్చారు. వీరిందరికి అండగా దుర్యోధనుడు రావడం చూసి, ఆచార్యుడు తిరిగి సేనా ముఖానికి వెళ్ళాడు. అప్పుడు సాగిన యుద్ధంలో దుర్యోధనుని రథ ధ్వజం, గుర్రాలూ నేలకూలాయి. సారధికికూడా శరీరం తూట్లు పడింది. దగ్గరలో వున్న చిత్రసేనుడి రథం ఎక్కి విజృంభించాడు. అప్పటికి మళ్ళీ అక్కడకు చేరిన కృతవర్మ సాత్యకి బాణ ఘాతంతో మూర్ఛబోయాడు.

సాత్యకి సవ్యసాచి కోసం సాగుతూంటే ఆచార్యుడు మళ్ళీ అడ్డుపడి విడిచిన మూడు బాణాలు వాని నుదుట నాటుకున్నాయి. ఆ వీరుడు కూడా యథోచితంగా గురువును వేధిస్తున్నాడు. అంతలో సాత్యకి విల్లు విరిగింది; సారథి మూర్ఛపోయాడు. అయినా తనే సారథ్యం చేసుకుంటూ నడుపుతున్నాడు. కొంత సేపటికి ద్రోణుని రథసారథి వాలిపోగా, గుర్రాలు రణ విముఖమయాయి. సాత్యకి మళ్ళీ అర్జునుని వయిపు సాగుతున్నాడు.

దారిలో సుదర్శనుడు అడ్డుపడి నేలకూలాడు. కుపితులై దుర్యోధన, దుశ్శాసన, చిత్రసేన, వివింశతి, శకుని ప్రముఖులు తరుముతూ రాగా, వారిని చిరునవ్వుతో రణక్రీడకు ఆహ్వానించాడు.

ఆ సమయంలో సుయోధనుడు, శకునితోడుతో సాత్యకిని చికాకుపరుస్తూ, వాని సారథినీ, గుర్రాలనూ హింసింపగా, ఆ యోధుడు మనవాని సారథిని నేలకూల్చి, శకుని ధనుస్సు గాలిలోకి ఎగురగొట్టాడు.

దుశ్శాసనుడు ఎదురురాగా బాణ వర్షంతో ఊపిరి సలపకుండా ఆడించాడు సాత్యకి. ఉక్కిరిబిక్కిరయి దుశ్శాసనుడు ఒక్కవూపులో ద్రోణాచార్యుల చాటుకురాగా, ఆయన: నాయనా, కుశలమా! ఏమిటిలా వచ్చావు? ఓహెూ! సాత్యకి తీసిన దెబ్బకే యిలా అయితే యింక భీమార్జునులు ఎదురుపడితే ఏమవుతావు? నాయనా! నిండుసభలో ఆడుదానికి బట్టలు విప్పడమూ, అహింసామూర్తులను అవమానించడమూ అనుకున్నావా యుద్ధమంటే!

సంగ్రామం అంటే అటుకులూ, బెల్లం కలుపుకు తినడం కాదోయీ. వెళ్ళు, వెళ్ళు, మీకు సాయం వచ్చిన రాజుల కంఠ నాళాలు కోస్తున్నాడు సాత్యకి. వారిని రక్షించు, అని పరిహసించాడు.

వినీ విననట్లు తలవంచుకు రథం నడిపించేశాడు, దుశ్శాసనుడు.

ద్రోణుడు విజృంభించి ధృష్టద్యుమ్నుని సోదరుడయిన వీరకేతుని నిలువరించి, నేల కూల్చగా వాని సోదరులందరూ ఆచార్యుని చుట్టుముట్టారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు నిశిత శర వర్షం కురిపించగా, ఆచార్యుడు మూర్ఛిల్లాడు. ఆ సమయంలో ధృష్టద్యుమ్నుడు రథం దూకి, ఆచార్యుని శిరస్సు నరికే సంకల్పంతో కత్తి దూశాడు. అప్పటికే ఆయన తేరుకుని వాడి శరాలతో వానిని హింసించాడు. ఆ క్షణంలో ఆచార్యుడి పరాక్రమం పాండవసేనను అచేతనం చేసింది.

ఇక్కడ దుశ్శాసనుడు సాత్యకితో తలపడ్డాడు. అతనికి తోడుగా త్రిగర్తసేనలు వచ్చాయి. ముందుగా సేనలను తరిమి కొట్టి, దుశ్శాసనుని ధనుస్సు విరుగకొట్టి సారథినీ

గుఱ్రాలనూ మట్టి కరిపించి, వానిని కడతేర్చడానికి కత్తి దూశాడు. కాని, భీముడి ప్రతిజ్ఞ స్మరణకు వచ్చి ఆగాడు.

ఇక్కడ ద్రోణాచార్యుల విజృంభణం చూసి ద్రుపదుడు : ఓ మహాయోధులారా! ఈ విప్రుడు మన క్షత్రియయోధులందరినీ ఊచ కోత కోస్తున్నాడు చూశారా! ఆపండి ఈ విజృంభణం అని గర్జించాడు.

ధర్మరాజు భీముని పిలిచి : నాయనా! సవ్యసాచికి సాత్యకి తోడువెళ్ళాడు. కాని, నా గుండె కేదో భయంగా వుంది. నువ్వు అక్కడికి వెళ్ళి సింహనాదం చేస్తే నాకు తృప్తి అన్నాడు.

భీముడు ధృష్టద్యుమ్నుని చేరి, మా అగ్రజుల రక్షణభారం నీ మీద ఉంచి వెడుతున్నానని వ్యూహమధ్యంలోకి రథం సాగించమన్నాడు.

సారథి విశోకుడు ఉత్సాహంతో నడుపుతుండగా ముఖద్వారంలో ద్రోణుడు పిలిపి: భీమసేనా! నీ తమ్ముడు సవ్యసాచి నా అనుమతితో వెళ్ళాడు, అంటూండగా భీముడు కన్ను లెఱ్ఱజేసి పాండవవీరులు దేవసేనను కూడా లక్ష్యం చెయ్యరు. మీరు గురువులు కనుక మరియాద యిస్తున్నాం. అయినా శత్రుసేనలో వున్న మీకు తలవంచడమా అంటూ గదా దండం విసిరాడు. ద్రోణుడు రథం దిగేశాడు. ఆ గదాఘాతానికి ఆచార్యుని రథం, గుఱ్ఱాలతో, సారథితోసహా చూర్ణమయింది. ఆయన మరొకరథం ఎక్కి బాణ వర్షం కురిపించాడు. కుంభవృష్టిని లక్ష్యపెట్టని మహావృషభంలా భీముడు వ్యూహ మధ్యంలోకి వెళ్ళే వూహతో తన రథం దిగి ఆచార్యుని రథం ఒకచేత్తో విసిరేలోగా ఆయన రథం దిగేశాడు. అంతలో భీముడు మళ్ళీ రథంఎక్కి వ్యూహమధ్యంలోకి వెళ్ళి అర్జునునీ, సాత్యకినీచూసి సింహనాదం చేశాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు :

సంజయా! ఇక మనవారిని రక్షించే యోధుడే లేకపోయాడా! అని ప్రశ్నించగా, మహారాజా! భీమసేనుడికి ఎదురుగా కర్ణుడు నడిచి కొంతసేపు బాధించాడు. అంతలో భీముడు వాని విల్లు విరిచాడు. మరొక ధనుస్సుతో కర్ణుడు తన విద్యను ప్రదర్శించబోగా దానినీ వాని సారథినీ, గుఱ్ఱాలనూ నేలకూల్చాడు కౌంతేయుడు, అని సమర వృత్తాంతాన్ని వినిపించసాగాడు సంజయుడు.

చేసేదిలేక కర్ణుడు వృషసేనుని రథం ఎక్కి వెనుదిరిగాడు. దాన్ని చూసిన దుర్యోధనుడు ఆచార్యుని సమీపించి : చూడండి, అటు అర్జునుడు, ఇటు సాత్యకి, ఈవంక భీమసేనుడు మహాసాగరంలో తిమింగలాలవలె తిరుగుతున్నారు మన సేనామధ్యంలో.

మీరు అర్జునుని వదిలేశారూ అంటే అర్థం వుంది. కాని సాత్యకి కూడా ధనురాచార్యులను ఓడించాడంటే అంతకంటె అవమానం వున్నదా? అనడంతో ఆయన - సుయోధనా! సైంధవుడు పరంగా సాగుతున్న ఈజూదంలో నువ్వూ అర్జునుడూ మీశక్తిసామర్థ్యాలు ప్రదర్శించాలి. ఇదివరలో శకుని ఆలోచన మీకు విజయం తెచ్చిపెట్టింది. కాని మోసంతో వచ్చిన లక్ష్మి అది. ఇప్పుడు అటువంటి దుర్మంత్రానికి అవకాశం లేదు. వెళ్ళి జయద్రథ రక్షణలో వుండు. నేను ముఖద్వారం విడిచానో మూలానికే ముప్పు - అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు రథాన్ని అర్జున ముఖంగా నడిపి విల్లు ఎక్కుపెట్టాడు. ఆ సమయంలో సవ్యసాచి బాణ ఘాతాలకు సుయోధనుని సూతుడూ, గుర్రాలూ నేలకూలాయి. దానితో మనవాడు గదాదండం ధరించి శల్యుని రథం ఎక్కాడు. అక్కడ కర్ణుని విరథుని చేసిన భీముడు గాండీవికి తోడుకావడానికి వెడుతూండగా కర్ణుడు చూసి ఒక్కకేక వేశాడు. అది విని భీముడు మరొక్కమారు కర్ణునికి తన ప్రతాపం చూపాడు. మళ్ళీ కర్ణుడు మరొక రథం ఎక్కక తప్పలేదు.

అనంతరం ఆ ఉభయులూ ఆకలిగొన్న పెద్దపులులవలె పోరుతున్నారు. అప్పుడు కూడా పాండవులదే పైచేయి — అని సంజయుడు చెపుతూంటే కురురాజు :

సంజయా! మనవారి దురదృష్టం కాకపోతే దేవకీనందనుని మాట పెడచెవిని పెడతారా! ఈ రాధేయుని ప్రతాపమూ, మంత్రాంగమూ నమ్మికదా మనవారు ఇంతకు సాహసించారు, అని అనంతర సంగ్రామ విశేషాలు ఏవిటీ అన్నాడు. అంత సంజయుడు, తిరిగి సమరగాథ కొనసాగించాడు.

ప్రభూ! అప్పుడు మన రాధేయుని విల్లువిరిగి, గుర్రాలు ఒరిగి, శరీరమంతా రక్తధారలు స్రవిస్తున్నాయి. చూశాడు సుయోధనుడు, సోదరుడయిన దుర్జయుని పంపాడు. క్షణాల వ్యవధిలో వీని సారథీ, రథమూ చూర్ణమయాయి. కర్ణుడు చూస్తున్నాడు. చూస్తూండగానే దుర్జయుని శిరస్సు బూడిదలో దొర్లుతున్నది. రాధేయుడు ఆవేశంతో యుద్ధం ఆరంభించాడు. వీనికి తోడుగా నీ కొడుకు దుర్ముఖుడు వచ్చి మరికొద్ది క్షణాలలో కన్నుమూశాడు.

అదిచూసిన కోపంతో నీ కొడుకులు దుర్మర్షణ, దుర్మద, దుస్సహ, విజయ, విచిత్రులయిదుగురు ఒక్కుమ్మడి వచ్చి క్షణాల వ్యవధిలో వీరస్వర్గం చేరుకున్నారు. అనంతరం చిత్ర, విచిత్ర, చిత్రాక్ష, చారుచిత్రులూ అదే దారిని వెళ్ళారు. చిత్రధ్వజ, చిత్రాయుధ, చిత్రకర్ములకు కూడా అటే నడవక తప్పలేదు. అనంతరం మరొక ఏడుగురు మన్నుకరిచారు.

కర్ణునికి బాధ ఎక్కువయి మరింత ఆవేశంతో భీమునితో పోరుతూ, ఆ మహాబలుని ఆ ఘాతాలకు ఆగలేక రథపీఠం వెనుక దాగవలసి వచ్చింది. భీముడు ఉత్సాహంతో ఒక్క గర్జన చేశాడు. అది కర్ణుని అభిమానాన్ని రెచ్చగొట్టింది. ఆ వేడిలో విజృంభించి భీమసేనుని విరథునీ నిరాయుధునీ చేశాడు. అలసిన భీముని కర్ణుడు తన వింటికొనతో పొడుస్తూ:

వృకోదరా! పీకలనిండ మెక్కి హాయిగా పడి దొర్లవలసిన వాడికి యుద్ధం దేనికిరా! పో, సుఖంగా అడవుల కడ్డుపడి కందమూల ఫలాలు మెక్కుతూ బతుకు – అని పరిహాసం చేశాడు.

అర్జునుడు ఆవేశంతో కర్ణుని కెదురువచ్చి శర వర్షం కురిపిస్తూండగా అశ్వత్థామ కర్ణునికి తోడయి సవ్యసాచి ఆటోపానికి అనకట్ట వేశాడు.

దుశ్శాసనుడు త్రిగర్త వీరులు తోడురాగా సాత్యకిని ఎదుర్కొన్నాడు. అయిదువందల మంది రథికులు సాత్యకి బాణ ఘాతాలకు మన్ను కరిచారు. దుశ్శాసనుని గుర్రాలు విల విల తన్నుకుపడ్డాయి.

శూరసేన, కళింగసేనలు ఎదురురాగా వారినీ చెల్లాచెదురు చేసి, అర్జున సమీపానికి రాగా వాసుదేవుడు అభినందించాడు.

అర్జునుడు, బావా! సాత్యకి ఇటు రావటంతో ద్రోణాచార్యులు మా అన్నగారిని బంధిస్తారనే భయం కలుగుతున్నది. అదిగో భూరిశ్రవసుడు విక్రమిస్తున్నాడు చూశావా! అంటూండగా, సాత్యకి ఆ మహాయోధునికి ఎదురు నడిచి నిలబెట్టాడు.

ఉభయులూ తీవ్ర పోరాటం సాగించి రథాలూ, గుర్రాలూ, సారథులూ ముక్కలు ముక్కలు కాగా నిశిత కరవాలంతో కొంతసేపు రణ క్రీడ సాగించి మల్ల యుద్ధానికి దిగారు. అదిచూసి కృష్ణుడు:

బావా! అలసివున్న సాత్యకిని భూరిశ్రవసుడు చిత్రహింస పెడుతున్నాడు. రథం అటు నడుపుతాను అన్నాడు. అప్పటికే భూరిశ్రవసుడు తన కరవాల మండిత భుజ దండం పైకెత్తి సాత్యకి శిరసు ఖండించ బోతున్నాడు. ఆ చెయ్యి కదిలే సమయంలోనే అర్జునుని బాణం వచ్చి చేతిని గాలలోకి ఎగరకొట్టింది.

అయినా చలించకుండా భూరిశ్రవసుడు: అర్జునా! నీతో యుద్ధం చెయ్యడం లేదే నేను. ఇటువంటి నైచ్యానికి వాసుదేవుడు నిన్ను పురి కొలుపుతా డనుకోను, అంటూండగా సవ్యసాచి: మహాయోధుడా! అలసిన సాత్యకిమీద అవలీలగా కలియ బడడం నైచ్యంకాదేం? వయసు నిండని అభిమన్యుని అందరూ కలసి కడతేర్చడం నీచ లక్షణం కాదు పాపం!

ఇటువంటి అనుచితాలు సవాలక్ష చేసిన మీరు నీచనైచ్యాలను ప్రస్తావించడం హాస్యాస్పదం అంటూండగా భూరిశ్రవసుడు నేలకొరుగుతున్నాడు. మూర్ఛ తేరిన సాత్యకి క్రోధోన్మత్తుడై కరవాలం ఎత్తి భూరిశ్రవసుని మీదికి నడుస్తూంటే :

సాత్యకీ! వద్దు, వద్దు, ఆ మహావీరునిమీద కత్తి పెట్టకు అని భీమార్జున కృష్ణులూ, కృప, అశ్వత్థామ, కర్ణులూ అరుస్తున్నా వినకుండా సాత్యకి వాని శిరస్సు ఖండించాడు. మహారాజా! (ఇదంతా సోమదత్తుడికీ సాత్యకి తాతకీ ఒకనాడు జరిగిన సంగ్రామ పరిణామం, అది వేరే కథ)

అంతకు ముందుగానే వాసుదేవుడు పాంచజన్యం పూరించాడు. ఆ సంకేతం గ్రహించి దారుకుడు రథం తీసుకొచ్చాడు. కృష్ణుడు తన రథం మీద సాత్యకిని అధిరోహింప జేశాడు.

కర్ణుడు సాత్యకిని నిలబెట్టి సాగించిన సంగరక్రీడ ఉభయబలాలకూ ఆశ్చర్యానందాలు కలిగించింది.

కృష్ణుడు రథాన్ని సైంధవాభిముఖంగా నడుపుతున్నాడు. ఆ సమయానికి భీముడటువచ్చి, రాధేయుడు పలికిన పలుకులు వినిపించగా అర్జునుడు కర్ణా! ఎన్నిసార్లు నువ్వు పలాయనం పఠించలేదు. అయినా నిన్ను పరిహసించి ఒక్కమాట అనలేదే! మా భీముడు ఒక్కమారు లొంగినంతలో ఎందుకంత నోరు పాడుచేసుకున్నావు నిన్నటికి నిన్న అక్రమంగా నా కొడుకు ధనుస్సు విరిచావు. దానికి ప్రతీకారంగా నీ సమక్షంలో నీ కొడుకు వృషసేనుడికి శిరచ్ఛేదం జరుపబోతున్నాను గుర్తుంచుకో అని పోరు ప్రారంభించాడు.

సూర్యుడు అస్తాద్రికి చేరుతున్నాడు

సవ్యసాచి కర్ణుని నిరోధించి రథాన్ని సైంధవుని వైపు నడిపిస్తున్నాడు అదిచూసి దుర్యోధనుడు కర్ణా! కృప, శల్య, అశ్వత్థామలతో నేనూ దుశ్శాసనుడూ నీతో వస్తున్నాం. మనమందరం మరొక్క ఘడియ అర్జునుని ఆపగలిగితే వాడి ప్రతిజ్ఞ పొల్లుపోతుంది అదిగో భీముడూ, సాత్యకీ అర్జునునికి తోడు వెడుతున్నారు. రథం నడిపించు అన్నాడు.

ఎదురు వచ్చిన కర్ణునితో తలపడ్డాడు అర్జునుడు.

ఆ పోరాటం దేవగణాలకే ఆశ్చర్యం కలిగించింది.

కర్ణుని శరీరం తూట్లుపడింది; అయినా పోరు మానలేదు. చూశాడు అశ్వత్థామ. తక్షణం అర్జునుని కెదురువచ్చాడు. శల్య, కృప, వృషసేనులు కూడా అటే చేరారు. ఇందరూ సైంధవ రక్షణలో అప్రమత్తులై వున్నారు.

సూర్యుడు అస్తాద్రికి చేరుతున్నాడు.

అర్జునుడు ఆందోళనలో పడ్డాడు.

కృష్ణుడు మాయను వ్యాపింపజేశాడు.

సూర్యుడు అస్తమించినట్టే అనిపించి, కౌరవులు హర్షధ్వానాలు చేస్తున్నారు.

సైంధవుడు పశ్చిమాకాశంలోకి తల యెత్తి చూస్తున్నాడు. అంతే! పావురాన్ని డేగ తన్నినట్టు అర్జునుడు విడిచిన బాణం సైంధవుని తలను ఎగురగొట్టింది.

బావా! ఆ తలను క్రిందపడనివ్వకు. సింధురాజు వృద్ధక్షత్రుడు తపస్సుచేసి వీణ్ణి పొందినప్పుడు, వీడి తల సంగ్రామంలో తెగిపడుతుందని వినిపించింది అశరీరవాణి. అప్పుడు వృద్ధక్షత్రుడు, వీడి తల ఎవడి చేతుల్లోంచి కిందపడుతుందో, ఆ చేయి కలవాడి తల వెయ్యిముక్కలవాలి అన్నాడు.

ఇప్పుడా వృద్ధక్షత్రుడు శమంతపంచకక్షేత్రంలో వున్నాడు. పాశుపతం ప్రయోగించి యీ తల ఆయన తోడమీద పడగొట్టు అన్నాడు వాసుదేవుడు ఉత్తర క్షణంలో సైంధవుడి శిరస్సు వాని తొడమీద పడింది; అసహ్యంగా వృద్ధక్షత్రుడు ఆ శిరస్సును కిందికి తోయడం తడవుగా ఆయన శిరసు ముక్కచెక్కలయింది.

మళ్ళీ సూర్యబింబం ప్రత్యక్షమయింది. ఆ సంజ వెలుగులో సైంధవుడి కళేబరం నేలమీద పొర్లుతున్నది.

మహారాజా! మనవారందరూ హాహారవాలు చేస్తుంటే పాండవపక్షం హర్షధ్వానాలు చేసింది.

ఇక్కడ ఇలా జరుగుతూండగా పాండవవీరులు సేనాముఖంలో వున్న ద్రోణుని హింసిస్తున్నారు. అశ్వత్థామా, కృపాచార్యుడూ అర్జునుని శరవర్షంలో ముంచుతున్నారు.

సవ్యసాచి విడిచిన బాణఘాతానికి కృపాచార్యుడు మూర్ఛపోయాడు; అది అర్జునునికే బాధ కలిగించగా.

బావా! ఇప్పుడు మనం ధర్మజుని రక్షణకు వెళ్ళాలి – అని రథం అటు మరలించాడు దేవకీనందనుడు.

భీముడు, సాత్యకి, యుధామన్యువు, ఉత్తమౌజుడు వారివెంట వెళ్ళారు. ధర్మజుని సమీపానికి చేరుతుండగా వాసుదేవుడు పాంచజన్యం పూరించాడు.

ఆ ధ్వని వింటూనే సంతోషంతో ధర్మరాజు రథం దిగి తమ్ముని ఆలింగనం చేసుకుని

తమ్ముడూ! నీ మీద రక్తబిందువు పడకుండా సైంధవుని యమపురికి పంపివచ్చావంటే నాకు చాలా ఆనందంగా వుంది. సర్వ జగన్నాయకుడయిన వాసుదేవుడు అండగా వున్నప్పుడు మనకు ఎదురెవరు? అని అభినందించాడు. దగ్గర వున్న ఉత్తమౌజ యుధామన్యులను కూడా వెన్నుతట్టి ప్రశంసించాడు.

ఆ సమయంలో సుయోధనుడు, ద్రోణాచార్యుని సమీపించి:

ఆచార్యా! పదకొండక్షౌహిణులసైన్యం, మీరు కృపాచార్యులు.... వుండగా శిఖండి చేతులలో భీష్మపితామహులు వాలిపోయారు. ఈనాటి కీ నాడు మా బావ జయద్రథుడు.... జలసంధుడు, కాంభోజరాజు, సుదర్శనుడు ఇంకా నా తమ్ములు, మరెందరో యోధులు .... ఇందరు వీరులు నేల పాలయినారు ఇప్పుడింక నేను ఈ పాండవ, పాంచాల సేనలను కడ తేర్చి వారి ఋణం తీర్చుకోలేకపోతే, వారుపోయిన దారినే వెళ్ళక తప్పదు మీకు పరమ ప్రియశిష్యుడు కనక అర్జునుని మీరు హింసించరు. కర్ణుడొక్కడే మాకు రక్షా కవచం .... అని చెప్పతుండగా - ఆచార్యుడు:

సుయోధనా! ఎందుకీ సూటి పోటి మాటలు. భీష్మ పితామహులు నేల కూలినప్పుడే నాకు విజయావకాశం లేదని తెలుసు. అయినా అభిమానం విడవలేక అస్త్రధారినై నిలబడ్డాను.

మరొక్కమాట నాయనా! విద్వాంసుడయిన విదురుడు ఎంత మొత్తుకున్నా వినకుండా యింటికోడల్ని ద్రుపదరాజ పుత్రిని అలనాడు అంతగా అవమానించారే, ఆ పాప ఫలం కట్టి కుడప కుండాపోతుందా! ఆ తరువాయి ధర్మాత్ములను అడవులపాలు చేసి ఎన్ని హింసలు పెట్టారు!

ఇన్నీ చూచికూడా యుద్ధానికి మీ పక్షాన నిలిచిన నేను విప్ర వంశీయుడనేనా!

నువ్వున్నావు, నీకు కావలసిన ఆప్తులందరూ వున్నారు. అభేద్యమయిన వ్యూహం పన్ని వున్నాం. ఇందరున్నా మీరెవరూ ఒక్క సైంధవుని రక్షింపలేకపోయారే, ఇంక నేనెంత!

అయినా, యిప్పుడు చెపుతున్నాను. ఈనాడు పాంచలసేనను సర్వనాశనం చెయ్యకుండా కవచం విప్పను. ఇదే నా ప్రతిజ్ఞ! వెళ్ళు. నా చేతులలో పడకుండా తప్పించుకున్న పాంచాలు డెవడున్నా సరే వాణ్ణి కడతేర్చమని నా మాటగా మా అశ్వత్థామకు చెప్పు! అన్నాడు.

దుర్యోధనుడు రథాన్ని కర్ణుని దగ్గరకు నడిపి:

రాధేయా! ఆచార్యులు ఎంత నిర్లిప్తంగా మాట్లాడుతున్నారో చూశావా! అనగా,

రాకుమారా! ఆయన మాత్రం ఏం చెయ్యగలడు. అర్జునుడు విక్రమిస్తే ఆగ గల వారు అమరాసురులలో లేరు. అయినా మన ప్రయత్నం మనం చేద్దాం - అని సంగ్రామోన్ముఖులయ్యారు.

ఆవేదన ఒకవైపు, ఆవేశం మరొకవంక రెచ్చగొట్టగా దుర్యోధనుడు పరాక్రమం ప్రదర్శిస్తూంటే, ధర్మరాజు స్వయంగా వానిని ఎదుర్కొన్నాడు. అప్పుడు సుయోధనుని విల్లువిరిగి మూర్ఛపోయాడు. కౌరవ సేన తమ ప్రభువు వీర స్వర్గం అలంకరించాడని హాహా రవాలు చేశారు.

తక్షణం ద్రోణాచార్యులు వెళ్ళి ధర్మరాజును నిలబెట్టాడు. పోరు ఘోరమయింది. ఆ యుద్ధంలో భీముని చేతులలో దుర్మద, దుష్కర్ణులు మట్టి కరిచారు. అక్కడ సాత్యకితో సోమదత్తుడు పోరుతూ మూర్ఛపోగా, ఆ రథం రణరంగానికి దూరంగా సాగింది. ఆచార్యుడు సాత్యకి ముఖంగా వస్తూంటే ఘటోత్కచుడు ఆయనకు అడ్డురావటం చూసి, కర్ణుడూ దుర్యోధనుడూ వానిమీదికి వచ్చారు.

పొద్దు వాలుతోంది. సంధ్యాకాంతులు విజృంభించే వేళ ఘటోత్కచుని బలం మరింత పెరిగి నిరాఘాటంగా శత్రుసాగరాన్ని కల్లోలం చేస్తున్నాడు. అశ్వత్థామ ఒక్కడే అక్కడ నిలబడ గలిగాడు. ఆచార్య పుత్రునితో యుద్ధం నడిపే ఘటోత్కచునికి వానికొడుకు అంజనపర్వుడు తోడువచ్చి అశ్వత్థామ చేతులలో నేలకూలాడు.

అంతతో ఘటోత్కచుని ఆవేశం పెరిగింది. క్రోధ తామ్రాక్షుడయాడు. అశ్వత్థామ అపరిమితావేశంతో శర వర్షం కురిపించాడు. ఘటోత్కచుని రథం చూర్ణమయింది. ప్రక్కనే వున్న ధృష్టద్యుమ్నుని రథంమీదికి నడిచాడు. అశ్వత్థామ విడిచిన బాణ పరంపర ఘటోత్కచుని మూర్ఛితుని చేసింది. ధృష్టద్యుమ్నుడు రథం మరలించేశాడు.

అప్పుడు ధర్మరాజూ, భీముడూ, సాత్యకీ అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నారు. అంతలో మూర్ఛదేరిన ఘటోత్కచుడు మరింత ఆవేశంతో వచ్చాడు.

సోమదత్తుడు సాత్యకి మీదికి రావడం చూసి భీముడు వానికి తోడు వెళ్ళాడు. అప్పుడు సోమదత్తుడు మూర్ఛపోగా, వానితండ్రి బాహ్లికుడు రాగా భీముడు ముద్గ రాయుధం విడువగా ఆ మహాయోధుడు కులపర్వతంలా కూలిపోయాడు.

అప్పు డెదురు వచ్చిన కర్ణుని తమ్ముడు వృకరథుడూ శకుని తమ్ములు పన్నెండుగురూ భీముని పరాక్రమాగ్నికి ఆహుతి అయారు.

ఇదిలా సాగుతూండగా కృపాచార్యుని అపహసించి కర్ణుడు ఆయనకు క్రోధం తెప్పించాడు. దానితో అశ్వత్థామకు ఆగ్రహం వచ్చింది. వారిలో వారికి వాక్కలహం సాగుతూ ఉండగా సుయోధనుడు వచ్చి వారందరినీ శాంతచిత్తులను చేసుకొని యుద్ధం తీవ్రతరం చేశాడు.

అప్పుడు జరిగిన పోరులో అర్జునుని ధాటికి కర్ణుడు విరథుడయి కృపాచార్యుని రథం మీదికి నడిచాడు.

ఆ సమయంలో దుర్యోధనుడు అర్జునుని మీదికి వెళ్ళడం చూసి కృపాచార్యుడు అశ్వత్థామను అటు తోడు పంపాడు. వచ్చిన గురుపుత్రునితో కురు వంశ జ్యేష్ఠుడు :

మిత్రమా! నీకూ, మీ పితృపాదులకూ పాండవ పక్షపాతం తగ్గదు. అందుచేత వీరిని నేనే కడతేరుస్తాను, మీరు పాంచాల సేనను చూడండి అన్నాడు.

సుయోధనా; నీ కోసం ఎన్నో యుద్ధాలు సాగించిన మామీద నీకు విశ్వాసం లేదు సరే కానియ్యి. శల్య, కర్ణ, కృప, కృతవర్మ లున్నారు, మాకు తోడుగా. ఇందరం కలిసి పాండవబలాన్ని కడతేరుస్తాం, అని రథం పాంచాలబలం మీదికి నడిపాడు.

వానికి ధృష్టద్యుమ్ను డెదురు వచ్చాడు. వచ్చిన వాని సారథినీ, గుర్రాలనూ నేల కూల్చి ధనుస్సు విరగకొట్టాడు. పాండవ పాంచాల బలాలు చెల్లాచెద రవుతున్నాయి. ధర్మరాజు భీమునితో వచ్చి అశ్వత్థామను ఎదుర్కొగా, ద్రోణుడు దుర్యోధన సహితుడయి వీరి కెదురు నిలిచాడు.

ఈవంక సోమదత్తుడు సాత్యకిని చీకాకు పరుస్తుండగా, సాత్యకి కుపితుడై ఆయనను నేలకూల్చాడు. అది కురుసేనకు ఆగ్రహ కారణమయింది. ఆచార్యులు స్వయంగా వచ్చి ధర్మజుని ధనుస్సు విరగకొట్టి, రథకేతనం నేలపడగొట్టారు. ఈ ఆటోపం గమనించిన వాసుదేవుడు :

ధర్మనందనా! ఈ ధనురాచార్యుని కడతేర్చటానికి పుట్టిన మన సేనాపతి ఆయన విషయం చూసుకుంటారు. నువ్వు సేనాముఖానికి వెళ్ళు అని పంపించేశాడు.

అప్పటికి చీకటి బాగా విజృంభించడంతో కాల్బలాన్ని కాగడాలు పట్టుకు నిలబడమన్నాడు సుయోధనుడు. ఇటు వీరుకూడా రథ, గజ, తురగ బలానికి పదాతులచేత

కాగడాలు పట్టించారు. అప్పుడు దుర్యోధనుడు తన యోధులందరినీ ద్రోణాచార్యుని రక్ష ణలో అప్రమత్తంగా వుండమని హెచ్చరించాడు.

ఉభయ బలాలమధ్య పోరు ఘోరమయింది. ద్రోణ సుతునితో సాత్యకీ, దుర్యోధను నితో భీముడూ సాగించిన పోరు అద్భుతంగా వుంది. కర్ణునితో పోరి అలసిన సహదేవుని పరిహాస వాక్యాలతో నొప్పించి పొమ్మన్నాడు, రాధేయుడు.

శల్యునితో పోరాడుతూ మూర్ఛిల్లిన విరాటుని రథం రణ రంగానికి దూరంగా నడి చింది. శల్యునికి ఎదురువచ్చే ధనంజయుని అలాయుధుడు నిలబెట్టాడు.

శకుని నకులునితో పోరాడుతూ మూర్ఛపోగా ఆ రథం కూడా సంగ్రామ రంగానికి దూరమయింది.

ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణాచార్యులతో పోరుతూంటే దుర్యోధన శల్యులూ, అప్ప టికి మూర్ఛదేరిన శకునీ ద్రుపదపుత్రుని కెదురు వచ్చారు. ఇంతలో సాత్యకి తనముందున్న కర్ణుని కొడుకును వాడి బాణాలతో మూర్ఛితుని చేయగా, కర్ణుడు క్రోధంతో సాత్యకిని హింసిస్తున్నాడు.

అంతలో గాండీవి దేవదత్తం పూరించడం విన్న కర్ణుడు :

సుయోధన రాజేంద్రా! ఇప్పుడు మనం యీ సాత్యకిని అభిమన్యుని చంపినట్లే కడ తేరిస్తే, అప్పుడు విజయం మనదే అవుతుంది, అన్నాడు.

సంతోషించి సుయోధనుడు శకునిని సేనాబలంతో సవ్యసాచికి ఎదురు పొమ్మన్నాడు.

సాత్యకి రథాశ్వాలూ సారథి నేలకూలినా లక్ష్యపెట్టకుండా ఎదుట నున్న దుర్యోధనుని ధనుస్సు ఖండించడంతో ఈ యోధుడు మరొక రథం ఎక్కాడు.

అక్కడ శకుని తన పరాక్రమంతో అర్జునుని చీకాకు పరుస్తున్నాడు; వాని కుమా రుడు ఉలూకుడు తండ్రికి తోడుగా వున్నాడు.

ఘటోత్కచుడు

కర్ణుని ప్రతాపప్రభలు చూస్తున్న ధర్మరాజు :

పార్థా! కర్ణుని చూశావా! అర్ధరాత్రి గ్రీష్మభానునివలె ఎలా వెలుగుతున్నాడో, అనగా రథాన్ని రాధేయుని ఎదురు నడపమన్నాడు, అర్జునుడు.

రాత్రులు రాక్షసులకు బలవర్ధక సమయాలు కనక మనం ఘటోత్కచుని పంపుదాం అన్నాడు, వాసుదేవుడు.

పరమానందంతో ఘటోత్కచుడు కర్ణుని మీదికి వస్తూంటే, దారిలో నిలువరించాడు అలాయుధుడు. కొంతసేపు ఆ ఉభయులూ అద్భుత సమరం సాగించారు. ఘటోత్కచుడు అలాయుధుని నేలకుపడగొట్టి పొట్టమీద కాలితో త్రొక్కి చిత్రహింస చేసి, తలనరికి, ఆ శిరస్సు దుర్యోధనుని రథం మీదకు విసిరి.

ఓ సుయోధనా! అదిగో నీ స్నేహితుడి శిరస్సు. అలావే కర్ణుని తలకూడా నీ కందిస్తాను, అని అట్టహాసం చేశాడు.

కర్ణుడు తన వయిపు వచ్చే ఘటోత్కచుని రథసారథినీ, గుర్రాలనూ, చివరకు రథాన్నీ చూర్ణం చేశాడు. తీవ్ర రోషంతో ఘటోత్కచుడు కర్ణుని ధనుస్సు తుత్తునియలు చేశాడు.

కర్ణ, ఘటోత్కచుల యుద్ధం తిరిగి తీవ్రమయింది. అసురునితో విసిగి విసిగి కర్ణుడు ఇంద్రుడిచ్చిన శక్తిని ప్రయోగించడంతో అది వాని పొట్టచీల్చి ప్రేవులు కలచి నేల పడగొట్టి ఆకాశానికి వెళ్ళింది.

ఘటోత్కచుడు విల విల తన్నుకుంటూ, నురగలు కక్కుతూ ఆర్తనాదం చేశాడు. కౌరవసేనలు విజయభేరీలు మ్రోగించాయి.

మహారాజా! హిడింబానందనుడు నిహతుడు కావడం పాండవు లందరికీ బాధ కలి గించింది. అందరూ తలలు వాల్చి శోకిస్తున్నారు. కాని వాసుదేవుడు సింహనాదం చేసి, పాంచజన్యం పూరించడంతో సవ్యసాచి తెల్లబోయి చూశాడు.

గమనించిన కృష్ణుడు: బావా! ఆశ్చర్యపడకు ఇంద్రుడు కవచ, కుండలాలు తీసు కున్నాడు. అయితే శక్తి ఆయుధం యిచ్చాడు. అది కర్ణుని చేతులలో వుండగా మనమిద్దరం కూడా ఏమీ చెయ్యలేం. ఇంతేకాదు, శిశుపాల, జరాసంధులు కూడా నీకు ఎదురు రావడా నికి వీలులేని రీతిలో వారిని కడతేర్చించాను. ఇక ఈ ఘటోత్కచుడు కూడా అసురీవంశీ యుడే. ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ధర్మవిరోధి కాగలడనే ఊహతోనే యీ ఎత్తు పన్నాను. ఇక పదు. అదిగో మహాయోధులు విజృంభిస్తున్నారు, అని రథం నడిపాడు.

చెపుతూన్న సంజయుడితో ధృతరాష్ట్రుడు: ఇన్ని రోజులుగా ఆ శక్తిని ఉపయోగించా లని తెలియనేలేదా? అని ప్రశ్నించగా, మహారాజా! రోజూ రాత్రి శిబిరంలో ఆ శక్తి

విషయం కొడుకులందరూ గుర్తు చెయ్యడమూ, రణరంగంలో ప్రవేశించింది మొదలు అందరూ ఆ ఆయుధవిషయం మరచిపోవడమూ అంతే! ఇంతకంటే విధి వక్రించడం యింకే ముంది మహారాజా! అన్నాడు సంజయుడు.

తరువాయి జరిగిన సంగ్రామంబు తెరంగు వివరింపుమని అడిగిన నరపాలునికి సంజయుడు చెపుతున్నాడు.

ఘటోత్కచుని మరణంతో ధర్మరాజు గుండె మరింత దిగజారింది. వాసుదేవుని ఓదార్పుతో ధైర్యం చిక్కబట్టుకుని, కర్ణుని సంహరించే సంకల్పంతో సాగుతూండగా వ్యాసుడు ఎదురయి: నాయనా! ఇంద్రదత్తమయిన శక్త్యాయుధం అలా వినియోగం కాకపోతే మీరు చాలా ప్రమాదంలో పడేవారు. నువ్వు నిశ్చింతగా యుద్ధం సాగించు. ఇక ఐదు రోజులలో రాజ్యలక్ష్మి నిన్ను వరిస్తుంది. సామాన్యునివలె నీ వంటివాడు విచారించ కూడదు, అని హితోపదేశం చేసి నిష్క్రమించాడు.

ధర్మరాజు మరింత ఉత్సాహంతో ధృష్టద్యుమ్నుని సమీపించి: ద్రుపదనందనా! సేనాముఖంలో ఆచార్యులవారిని మా భీముడు వేధిస్తున్నాడు. ఆయనను కడతేర్చడానికి యజ్ఞవేదికనుండి ఆవిర్భవించినవాడవు నువ్వు. త్వరగా అటు వెళ్ళు - అని పంపించాడు.

ఉభయ బలాలూ ఉద్రేకంతో కొంతసేపు పోరు నడిపాయి. అప్పుడు అర్జునుడు గంభీర స్వరంతో ఉభయపక్షాల సేనలకూ విశ్రాంతి ప్రకటించాడు. అతని సమయజ్ఞతను అందరూ ప్రశంసించారు.

ద్రోణవధ

కొంతసేపు విశ్రాంతిపొంది చంద్రోదయం కాగానే మళ్ళీ యుద్ధానికి ఉపక్రమించారు.

అప్పుడు దుర్యోధనుడు ఆచార్యా! మీరు పాండవుల మీద వాత్సల్యంతో వుంటున్నారే తప్ప పరాక్రమం ప్రదర్శించడం లేదు అన్నాడు.

ఆచార్యుడు కుపితుడై: నాయనా! అర్జునుడు తన శిష్యుడని కదా ఇంద్రుడు ఖాండవవనం అగ్నికి ఆహుతి చేసుకున్నాడు. ఘోష యాత్రలో చిత్రసేన ప్రముఖ గంధర్వ వీరులు నిన్ను విడవడానికి అదే కారణం. నివాతకవచ కాలకేయులు ప్రాణాలు వదలడానికీ శిష్యవాత్సల్యమే హేతువు కదా! అని దెప్పిపొడవడంతో సుయోధనుడు తలత్రిప్పి :

స్వామీ మీతో వాదన మంచిది కాదు. మీ రెవరితో పోరాడగలిగితే వారితోనే

పోరు సాగించండి. దుశ్శాసన, శకుని, కర్ణులు తోడురాగా నేనే ఆ గాండీవిని కడతేరుస్తాను- అని తమ్ముణ్నీ, మేనమామనూ అనుగు మిత్రునీ వెంట బెట్టుకుని అర్జునుని వయిపు నడిచాడు.

ద్రోణాచార్యులు తీవ్ర క్రోధంతో సాగుతున్నాడు. తూర్పు దిక్కులో ఉషో రాగాలు రంగ పూజ జరిపాయి బాలభాస్కరుడు సహస్ర కరాలతో రంగప్రవేశానికి సన్నద్ధుడవు తున్నాడు.

భాను సదృశుడుగా ద్రోణాచార్యులు బాణాలే కిరణాలుగా శాత్రవసేనా తిమిరాన్ని పటాపంచలు చేస్తున్నాడు. పాంచాల, విరాటసేనలు నేల బడిపోతున్నాయి. అదే సమయంలో అటు విరటుడూ, ఇటు ద్రుపదుడూ ఆచార్యుని బాణాసనానికి బలి అయారు. అంతతో ధృష్టద్యుమ్నుడు ఉద్రేకంతో ఈ రోజు ద్రోణాచార్యుని సంహరించక తీరదు అంటూ సాగాడు.

అటూ భానూదయం అయింది.

సేనలన్నీ కొంతసేపు ఉదయకాల విధి నిర్వహణకు విరామం తీసుకున్నాయి.

తిరిగి యుద్ధ వాద్యాలు మ్రోగడమూ, చతురంగ బలాలు మహోత్సాహంతో ముందుకు దూకడమూ ఏక కాలంలో జరిగాయి.

ఎవరికి వారు తగ్గ యోధునితో తలపడ్డారు. అప్పుడు సాగిన సంకుల సమరంలో ద్రోణాచార్యునితో సవ్యసాచి శస్త్రాస్త్ర యుద్ధం నడుపుతుంటే సాక్షాత్తు త్రిపురాంతకుడు రెండు రూపాలు ధరించి రణ క్రీడా విలాసంలో వున్నట్లనిపించింది.

ఆచార్యుడు తీవ్ర నిష్ఠతో అభిమంత్రించి బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించాడు. అదే నియమంతో అర్జునుడు అదే అస్త్రంతో దానిని ఉపసంహరించాడు.

వారుభయులూ లీలా ఖేలనం నడుపుతూంటే చూసి, ధర్మరాజు : అర్జునా ! ఏమిటిది ! పాంచాల, విరాటసేనలు తమ ప్రభువులతో ఈయన పాలబడ్డా యింకా ఉపేక్షిస్తున్నావా ! అనగా వాసుదేవుడు :

ధర్మనందనా ! యుద్ధభూమిలో యీయనను జయించడం దేవ దానవ గణాలకే అసాధ్యం ఇక మనమెంత ! అయితే ఉన్నదొక్కదారి, ఆయనకు అత్యంత ప్రియుడయిన అశ్వత్థామ నిహతుడయినట్టు ఒక్క వార్త వినిపిస్తే అస్త్ర సన్యాసం చేస్తాడు. అప్పుడింక మనం నిరాఘాటంగా సాగవచ్చు — అన్నాడు.

అంగీకరించలేదు అర్జునుడు. ధర్మనందనుడు విషాద భర హృదయు డయాడు. ఇంగితం గ్రహించిన భీమసేనుడు తన రథాన్ని అటు నడుపుతూండగా అశ్వత్థామ అనే పేరు గల భద్రగజం నేలకూలింది. అది ఆధారంగా 'అశ్వత్థామ చచ్చె' అన్నాడు ఆచార్యుని చెవిని బడేలా,

విని కూడా ఆయన తన కొడుకు పరాక్రమం ఎరిగినవాడు కనక లక్ష్యపెట్టకుండా పోరు నడుపుతున్నాడు. ఎదురుగా ధృష్టద్యుమ్నుని వేధించి వానితో వున్న ఇరవైమంది రథికులను హతమార్చాడు.

అప్పుడు గగన వీధిని విశ్వామిత్ర, భరద్వాజాది ఋషి పుంగవులు వచ్చి; భరద్వాజా! వేద వేదాంగ విదుడవు. విప్ర వరుడవు. నీకు సంగ్రామం దేనికయ్యా! అదీకాక నీకు కాలం సమీపించింది. ఇంక విరమించు, అన్నారు.

వారి మాటలూ, భీముని పలుకుల స్మృతీ, మనస్సును వికలం చేశాయి. అశ్వత్థామ నిజంగా నిహతుడయినదీ, లేనిదీ తెలుసుకుందామని ధర్మరాజును సమీపించి అడిగాడు.

అప్పుడు కృష్ణుడు ధర్మనందనా! నువ్వు సత్యవ్రతం పేరుతో యిప్పుడు కొంప ముంచకు. ఆచార్యుడు యీ ప్రొద్దు నేలకూలకపోతే మనవారందరూ కడతేరక తప్పదు. మమ్మల్నందరినీ యీయన బాణాలకు ఆహుతి చెయ్యకు. ప్రాణ రక్షణ కోసం బొంకిన బొంకు బొంకు కాదని శాస్త్రం ఘోషిస్తున్నది, అన్నాడు.

భీముడు కూడా ఆ మాటనే చెప్పాడు. చేసేది లేక ధర్మరాజు రథాన్ని ఆచార్యుని వైపు నడిపి, గంభీరస్వరంతో:

'అశ్వత్థామా హతః' అని, మెమ్మదిగా 'కుంజరః' అన్నాడు.

అంతతో ఆయన మనసు విరిగింది. గుండె జారింది. అయినా ధృష్టద్యుమ్నునితో పోరు నడుపుతూనే వున్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు హింసిస్తూనే వున్నాడు.

అప్పుడు ఆచార్యుడు: ఓ సుయోధనా! కర్ణ కృపాచార్యాది యోధులారా! నేను చెయ్యగలిగినదంతా చేశాను. ఇంక నిశ్చింతగా దేహయాత్ర చాలించాలని వుంది, అంటూ ఆయుధాలు విడిచి, యోగ నిష్ఠతో రథం మీద కూర్చున్నాడు.

తక్షణం ధృష్టద్యుమ్నుడు కత్తి చేతబూని ద్రోణాచార్యుని మీదికి నడుస్తున్నాడు. అదే సమయంలో ఆచార్యుని శరీరం నుండి ఒక జ్యోతి లేచి, క్రమంగా గగన మార్గానికి సాగింది.

అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు ఆ శవం జుట్టుపట్టి ఖడ్గంతో ఆయన తల నరికేశాడు.

ధర్మరాజు అర్జునుడు వారిస్తూనే ఉన్నారు, అన్యాయానికి సాహసించకు, సాహ సించకు అని. అయినా ధృష్టద్యుమ్నుడు ఉన్మత్త పిశాచిలా వెళ్ళి ఆ అకార్యం చేసే వచ్చాడు. అని కృపాచార్యుడు అశ్వత్థామకు ఈ వార్త అందించాడు.

పాంచాలుని ఘాతుక చర్య గురు పుత్రునికి అసహ్యమయి;

సుయోధనా! నా వంటి కుమారుని కన్నది శత్రువుచేతికి జుట్టిచ్చి తలకొట్టించడానికా! ఇదిగో ఈ రోజు పాండవులతో పార్థసారథి కూడా పరలోకం చేర వలసిందే. మా జనకులు నారాయణుని ఉపాసించి సముపార్జించిన నారాయణాస్త్రం ప్రయోగిస్తున్నాను. దానితో సర్వ నాశనమే, అని రథం ముందుకు నడిపాడు.

ఆ సమయంలో పాండవులందరూ ధృష్టద్యుమ్నుని పరి పరి విధాల నిందించారు.

సాత్యకి మరింత రోషంతో వీరందరూ ఉన్నారని వూరుకున్నాను కాని లేకుంటే నీ తల తరిగేద్దును — అన్నాడు.

అంతలో మరింత ఆవేశం వచ్చి రథం దిగి కత్తితో ధృష్టద్యుమ్నుడు: ఇంక ప్రేలి తివా! నీ తల నీది కాదు అంటూవుండగా విన్న కృష్ణుడు భీమసేనుని పంపి, వారిరువురినీ శాంతింప జెయ్యడానికి ప్రయత్నించాడు. ధర్మరాజు వచ్చి సాత్యకిని శాంత చిత్తుని చేశాడు.

తిరిగి పోరు ప్రారంభించారు. కొంత సేపు సాగింది.

అశ్వత్థామ కొద్ది క్షణాలు మనస్సుని ఏకాగ్రం చేసి, మహామంత్రం జపించి నారా యణాస్త్రం ప్రయోగించాడు.

అంతతో వివిధ ఆయుధాలు పాండవసేనను చుట్టుముట్టి భీభత్సం చేస్తుండగా. ధర్మరాజు: ఓ మహావీరులారా! మీ రందరూ రణ రంగం వీడిపొండి. నేను కారణం కదా ఈ మహా విపత్తుకి అందుచేత ఆ మహాస్త్రానికి నేనే ఆహుతి అవుతాను, అన్నాడు.

అది విననట్లు వాసుదేవుడు: ఓ పాండవ సైనికులారా! మీరందరూ ఆయుధాలు విడిచి, వాహనాలు దిగి నిలబడండి. అటువంటి వారిని నారాయణాస్త్రం ఏమీ చెయ్యదు. అని ఎలుగెత్తడంతో అందరూ ఆయన మాటలు శిరసా వహించారు.

భీమసేనుడు క్రోధంతో ఆ మహాస్త్రాన్ని ఎదుర్కొనడానికే నిశ్చయించుకున్నాడు. అంతతో ఆ అస్త్ర జ్వాలలు భీముని చుట్టు ముట్టాయి. దాన్ని వారించడానికి అర్జునుడు వారు ణాస్త్రం ప్రయోగించాడు. అశ్వత్థామ తన అస్త్ర శక్తిని ఇతోధికం చేశాడు.

గమనించిన వాసుదేవుడు అర్జునునితో కలిసి వెళ్ళి భీముని చేతులనుండి ఆయుధాలు క్రిందకు లాగి, యింకా పట్టుపడుతూంటే రథం మీది నుండి నేలకు పడద్రోశాడు. అంతలో నారాయణాస్త్రం శాంతించింది.

పాండవసేన మళ్ళీ విజృంభించగా, దుర్యోధనుడు అశ్వత్థామను సమీపించి : ఆర్యా! మరొక్కమారు ప్రయోగించు నారాయణాస్త్రం – అన్నాడు.

సుయోధనా! మళ్ళీ ప్రయోగించే అవకాశం లేదు ఒక్కమారే అది వినియోగపడు తుందని అస్త్ర దాన వేళ చేసిన నియమం – అన్నాడు అశ్వత్థామ.

మరికొంత సేపు యుద్ధం నడిచింది. అశ్వత్థామ దివ్యాస్త్ర ప్రయోగం చేయగా, అర్జునుడు సర్వాస్త్రశాంతికై బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించాడు. అశ్వత్థామ తలదించుకున్నాడు.

అప్పుడు వ్యాసుడు విజయం చేసి కృష్ణార్జునులుభయులను గురించి అశ్వత్థామకు విశదం చేసి పరమేశ్వరుని అనుగ్రహం పొందిన వీరుడు పార్థుడు అని చెప్పి వెళ్ళాడు

అప్పటికే సూర్య భగవానుడు అస్తాద్రికి చేరాడు. నాటికి యుద్ధ విరామం ప్రకటించారు. అని వైశంపాయనుడు జనమేజయుడికి ద్రోణపర్వం వినిపించి కర్ణపర్వం ప్రారంభిస్తున్నాడు.

ద్రోణపర్వం సమాప్తం

యదబ్రువమహం కృష్ణ
కటుకాని స్మ పాండవాన్
ప్రియార్థం ధార్తరాష్ట్రస్య
తేన తప్యే హ్యకర్మణా

కర్ణపర్వం

ఇందులో

రణరంగం

శల్యసారథ్యం

ధర్మరాజు

రణరంగం

రణరంగం నుండి వచ్చిన సంజయుడు :

ప్రభూ! సర్వసేనానిగా కర్ణుడు తన ప్రతాపాన్ని ప్రదర్శించి దేవతలకే ఆశ్చర్యం కలిగించి నేలకూలాడు. దుశ్శాసనుని రొమ్ము చీల్చి భీముడు వాని రక్తం త్రాగాడు. ఇంకేం చెప్పను ప్రభూ! దురాశతో మీ రింతవరకూ తెచ్చారు. ఎవరు చెప్పినా మీ చెవి కెక్కడం లేదు; కర్మఫలం అనుభవించక తప్పదు కదా! అనడంతో విషాద భర హృదయుడయిన ధృతరాష్ట్రునికి దుర్యోధనుడే యుద్ధంలో నేలకూలి నాడనిపించి :

సంజయా! నీ మాటలు నాకు వినబడడం లేదు; మళ్ళీ చెప్పు, మళ్ళీ చెప్పు - అన్నాడు.

సంజయుడు చెప్పగా విని, కర్ణునివంటి మహాశూరుడు పడిపోయాడని విన్నాకకూడా నా గుండె బద్దలు కాలేదంటే యిది వజ్రంతో చేసివుంటాడు విధి, అని విలపిస్తూ మూర్ఛపోయాడు.

అంతఃపురజనం అందరూ అతి దీనంగా రోదించారు. విదుర, సంజయులు శీతలోపచారాలు చేసి, రాజును మూర్ఛనుండి తేరుకోజేశాక ఆయన :

సంజయా! సింహ సమ పరాక్రముడయిన కర్ణుడు కూడా మరణించాడంటే నాకు జీవితం మీద ఆశ పోయింది. ఆత్మ హత్య చేసుకుంటా నన్నాడు. సంజయుడు పరి పరి విధాల ఓదార్చి ఆ ప్రయత్నం నుండి వారించాడు.

కొంత సేపటికి ధృతరాష్ట్రుడు స్వస్థ చిత్తుడై యుద్ధ విశేషాలు చెప్పమన్నాడు.

ద్రోణాచార్యులు నేల కూలిన అనంతరం నీ పెద్ద కొడుకు అశ్వత్థామాది మహా యోధులందరినీ సమావేశ పరచి అనంతర కర్తవ్యం ఏమిటని అడిగాడు.

అశ్వత్థామ : మహారాజా! మహాబల పరాక్రమ సమన్వితుడయిన కర్ణుని సర్వ సైన్యాధిపతిని చేసి యుద్ధం సాగిద్దాం - అన్నాడు.

అనగానే దుర్యోధనుడు : కర్ణా! కుమార స్వామి దేవ సేనను నడిపినట్లు నువ్వు మనసేనను నడిపి, భీష్మ ద్రోణులు సాధించలేని విజయం మనకు సంపాదించాలి - అని సర్వ సేనాధిపతిగా అభిషేకించాడు.

కర్ణుడు రథారూఢుడై సేనా ముఖంలో నిలవడం మనవారందరికీ మహోత్సాహం కలిగించింది; మకర వ్యూహం పన్ని ముఖ భాగంలో తానే నిలబడ్డాడు. శకునీ, వాని

సుతుడు ఉలూకుడు నేత్రాలుగా, శిర స్థానంలో అశ్వత్థామ, కంఠ భాగంలో నీ కొడుకులూ, ఉదర ప్రాంతాన దుర్యోధనుడూ, ముందు ఎడమ పాదంగా నారాయణ గోపాలురతో కృత వర్మ, కుడిపాదంగా త్రిగర్త సేనలతో కృపాచార్యుడూ, వెనుక కుడిభాగాన శల్యుడూ, ఎడమబాగాన సుషేణుడూ, పుచ్ఛభాగాన చిత్ర, చిత్రసేన ప్రభువులూ, తమ తమ సేన లతో సాగుతున్నారు.

పాండవులు అర్ధచంద్ర వ్యూహంతో ఎదురు వచ్చారు. భీముడు మత్త గజం మీద వచ్చాడు. అతని వీర విహారానికి అడ్డు నిలిచిన వారెవరూ ఆగక పోవడం చూసి కర్ణుడే వానికి ఎదురు వచ్చాడు. అంతలో అశ్వత్థామ భీముని ఎదుర్కొన్నాడు ధర్మరాజుతో దుర్యోధనుడూ, ధనంజయునితో సంశప్తకులూ, ధృష్టద్యుమ్నునితో కృపాచార్యులూ, శిఖండితో కృతవర్మ, సహదేవునితో దుశ్శాసనుడూ పోరు ప్రారంభించారు.

తనతో యుద్ధానికి వచ్చిన విందానువిందు లిద్దరినీ నేలకూల్చాడు సాత్యకి. ఆసమ యంలో ప్రతివింధ్యుడు (ధర్మజపుత్రుడు) తన పరాక్రమం ప్రదర్శిస్తూ చిత్రుడనే ప్రభువును నేలకూల్చాడు. అది చూసి మనసేనలు క్రోధంతో విరుచుకు పడ్డాయి.

ఇక్కడ అశ్వత్థామ విడిచిన బాణం భీమసేనుని నుదుట నాటుకుంది. ఆ కోపంతో మూడుబాణాలు విడిచాడు భీముడు. వారి మధ్య సాగిన సంగ్రామం తీవ్రమయింది. రథ కేతనాలు రాలిపోయాయి. సూతులిద్దరూ గాయపడ్డారు. గుర్రాలు నేలకూలాయి అలానే ఒకరిమీద ఒకరు బాణవర్షం కురిపిస్తూంటే చూడముచ్చటగా ఉంది. కొంత సేపటికి వా రుభయులూ అలసి మూర్ఛపోయారు. సారథులు రథాలు మళ్ళించారు.

ఇటు అర్జునుని కొడుకు శ్రుతకీర్తి శల్యునితో పోరాడుతున్నాడు. సహదేవుని ఎదు ర్కొన్న దుశ్శాసనుని విల్లు విరిగింది. దానితో కత్తి పట్టాడు. అది కూడా ముక్కలుచేశాడు సహదేవుడు. అనంతరం విడిచిన వాడి బాణం రక్తం చిమ్మకుండా రొమ్ములో నాటుకోవ డంతో దుశ్శాసనుడు మూర్ఛపోయాడు. ఆ రథం వెను దిరిగింది.

కర్ణుడు నకులునికి ఎదురు రాగా:

రాధేయా! నీవల్ల ఇంత జరుగుతోంది. ఇప్పుడే నిన్ను కడతేరుస్తాను, అని శర సంధానం చేయగా,

కర్ణుడు: రాజపుత్రుడివి, మహావీరుడివి, ఊరక మాటలు దేనికి! పని కానియ్యి- అని నవ్వుతూ డెబ్బదిమూడు వాడి బాణాలతో నకులుని శరీరం కప్పేశాడు నకులుడు

దెబ్బై బాణాలతో వానిని నిలువరించాడు. కర్ణుడు వాని ధనస్సు విరగగొట్టాడు. ఆ కోపంలో నకులుడు మరొకవిల్లు చేబూని కర్ణుని ధనుస్సు ముక్కలు ముక్కలు చేశాడు. కర్ణుడు సహదేవుని రథ కేతనాన్నీ, సారథినీ, చక్ర రక్షకులనూ నేలకూల్చడంతో నకులుడు పరిఘం చేబూని మీదికి రాగా దానిని ముక్కలుచేసి, వాని మెడకు తన ధనుస్సు తగిలించి:

అబ్బాయీ! యుద్ధభూమిలో పలుకులు కాదు అలుగులు కదలాలి. వెళ్ళు; మీ అన్నయ్య దగ్గరకు వెళ్ళి చెప్పుకో, అని వదిలేశాడు కుంతికి చేసిన వాగ్దానం గుర్తుకు వచ్చి.

ఆఖరు ఘడియలో వారి పక్షం చేరిన నీ కొడుకు యుయుత్సుడు మన ఉలూకుని ముప్పతిప్పలు పెట్టాడు. ఉలూకుడు ఉద్రేకంతో యుయుత్సునికి ఊపిరి సలపకుండా బాణాలు విడవడంతో వాడు వెనుదిరిగి పోయాడు.

ఈనాటి యుద్ధంలో నకులుని కొడుకు శతానీకుడూ, అర్జునుని కొడుకు శ్రుతకీర్తి, తమ ప్రతాప ప్రకటనంతో వీరులకు ఉత్సాహం కలిగించారు. ధృష్టద్యుమ్నునికీ కృపాచార్యునికీ సాగిన పోరులో పాంచాల పుత్రుని శరీరం రక్త ధారలు కురిసింది. దానితో వాని రథం భీముని చాటుకు పోయింది. కృతవర్మతో శిఖండి యుద్ధం సాగించి ఆయన విడిచే బాణ ధాటికి ఆగలేక మూర్ఛ పోగా ఆ రథం కూడా వెను దిరిగింది.

ఇటు అర్జునుని కెదురుగా నారాయణ గోపాలురతో శిబి, త్రిగర్త, సాల్వ సేనలు నిలిచి పోరాడు తున్నాయి. ఆ సమయంలో మన పక్షంలోని సత్యసేనుడు విడిచిన బాణం శ్రీకృష్ణుని భుజాన్ని గాయపరచటంతో అర్జునుడు కోపోద్దీపితుడై రథాన్ని అటే సాగించి, విడిచిన బాణాలు వాని శరీరాన్ని ముక్కలు ముక్కలు చేశాయి. అంతతో త్రిగర్తసేనలు ఎదురు నిలువగా వీరులతో వారందరినీ కడతేర్చి ఇంద్రాస్త్రం ప్రయోగించాడు.

అంతతో వాని ఎదుటనున్న రథాలన్నీ ముక్కలుగా విడిపోయాయి. ఏనుగుల అంగ సంధులు చీలిపోయాయి. గుర్రాలు తలలు తెగి పడ్డాయి. ఆయుధాలన్నీ తునా తునకలుగా విరిగిపడ్డాయి.

నెత్తురు వరదలలో మాంసపు బురద పేరుకుంది. అటు ధర్మరాజు దుర్యోధనుని కెదురు నిలిచాడు. మన రాజు పాండవజ్యేష్ఠుని తీవ్రంగా వేధించడంతో, ఆ యుధిష్ఠిరుడు కుపితుడై విడిచిన శరాల ధాటికి మన వాని రథం విరిగింది. అది చూసి అశ్వత్థామ, కర్ణుడు, కృపాచార్యులు వానికి రక్షగా వచ్చారు. ఇటు నకుల, సహదేవులు ధర్మరాజుకు అండగా వచ్చారు.

వారి మధ్య సాగిన యుద్ధం మహాద్భుతంగా, భయానకంగా వుంది అడవిదున్న చిన్న చెరువులో పడి యీదులాడినట్లుంది, ఆ సంగ్రామం: అంతగా కలగిపోయింది కాల్బలం. ఊపిరి తిప్పుకునే వీలులేదు. కాలు కదిపే అవకాశం లేదు — అని సంజయుడు చెపుతూంటే:

ధర్మరాజు చేతిలో నా పెద్ద కొడుకు దెబ్బతిన్నాడన్నావే వాడు మళ్ళీ తేరుకుని మరో రథం మీద ఎదుర్కోలేదా? అని ధృతరాష్ట్రు డడుగగా,

సంజయుడు: ప్రభూ! మరోరథం ఎక్కి మీ దుర్యోధనుడు ధర్మరాజుకి ఎదురు నడిచాడు. ధర్మరాజు మరింత ఉత్సాహంతో తన రథాన్ని వాని కెదురు నడిపించాడు.

ఆ కోపంలో నీ కొడుకు విడిచిన బాణాలు క్షణాల విరామంలో ధర్మరాజు చేతినుండి మూడు ధనుస్సులను ముక్కలు చేశాయి. ఇద్దరూ కుపిత వృషభాల వలె వున్నారు. బాణ వర్షం కురిపిస్తున్నారు. కొంత సేపటికి నిండుగా పూసిన మోదుగ చెట్లు కనిపించాయి రథాలమీద.

మరికొంత సేపు పోరు సాగింది. నీ కొడుకు మూర్ఛపోయాడు. అది చూసి కృతవర్మ ఎదురురాగా భీముడు ఎదుర్కొన్నాడు.

ఇక్కడ యుద్ధం మహోద్ధృతం కావడం చూసి అర్జునుడు సింహంలా దూకాడు. ఉదయంనుంచీ తగినంత పనిలేక చేతులు తీటగా వున్నాయేమో వస్తూనే ఊపిరి సలపకుండా బాణ వర్షం ఆరంభించాడు. అప్పటికి దుర్యోధనుడు మూర్ఛ దేరి అర్జునునికి ఎదురు వచ్చాడు. అతని వాడిశరాలకు తన ధనుస్సు విరిగి, రథ కేతనం వొరిగి అశ్వాలతో పాటు సూతుని ప్రాణాలు యమ పురి చేరాయి. అది చూసిన అశ్వత్థామ అర్జునుని బాణ ధాటిని నిరోధించ బోగా వాని విల్లు విరిచి అడ్డం వచ్చిన కృపాచార్యుని ధనుస్సు ముక్కలు ముక్కలు చేసి, అ వూపులోనే దుశ్శాసనుని బాణాసనం తునియలు చేసి, తీవ్ర రోషంతో కర్ణుని వయిపు రథం నడిపించమన్నాడు.

అది చూసిన సాత్యకీ, శిఖండీ, ద్రౌపదీ నందనులూ, ధృష్టద్యుమ్నుడూ, యుయుత్సుడూ మొదలుగాగల వారందరూ అర్జునునికి తోడు వచ్చారు.

ప్రచండవాయువు మహారణ్యంలోని వృక్షసమూహాలను ఊగిస లాడించేటట్లు కర్ణుడు యిందరినీ గజ గజ లాడిస్తూంటే చూసిన సవ్యసాచి, తన గాండీవాన్ని చక్రాకారంలోవుంచి వాడి మొనలు గల బాణ పరంపరతో కర్ణుని నిలువరించి, మన సేనలను చెల్లా చెదురు చేస్తున్నాడు.

రణ రంగం అంతా ఆ తుముల యుద్ధంలో రేగిన ధూళితో నిండింది. అప్పటికి సూర్యుడు అస్త గిరికి చేరాడు. యుద్ధ నీతి ననుసరించి ఆ నాటికి విరామం ప్రకటించారు.

ఆ రాత్రి కురుసేనా శిబిరంలో మంతనాలు సాగాయి. కర్ణుడు తనకు శల్యుని సారథిగా చేస్తే ప్రతిపక్షాన్ని సమూలం కూలుస్తానన్నాడు.

దుర్యోధనుడు శల్యుని చేరి, మామా! సారథ్యంలో నువ్వు కృష్ణునంతటి వాడివి. రేపటి యుద్ధంలో కర్ణునికి సారథ్యం వహించి మనకు జయం కలిగించాలి. పరశురామ దత్త మయిన అస్త్రాలతో కర్ణుడు సాగించే పోరిలో నీ సారథ్యం అవశ్యం, అనగా శల్యుడు సారథ్యానికి తనను నియోగించినందుకు కొంచెం కించ పడినా యదువంశీయుడయిన కృష్ణుని కంటె ఘనంగా నిలబెట్టినందువల్ల సంతోషించి అంగీకరిస్తూ రథం మీద వున్నంతసేపూ నేను నా చిత్తం వచ్చినట్లు మాట్లాడు తుంటాను. అక్కడ తప్పుపట్టి నన్ను తూలనాడితే మాత్రం మాట దక్కదు అన్నాడు.

ఆ నియమానికి అంగీకరించాడు, కర్ణుడు. త్రిపురాసుర సంహార కథ చెప్పి ఆ యుద్ధంలో పరమశివునికి చతుర్ముఖుడు సారథ్యం వహించాడనీ రథికుని కంటె సారథి సర్వ విధాలా అధికుడుగా వుండడం, ఉద్ధత యుద్ధవేళ ధర్మం కనక శల్యుని ఆధిక్యం గుర్తించే యీ పని చేశాననీ దుర్యోధనుడు వివరించాడు.

శల్య సారథ్యం

తెల్లవారింది

రథాన్ని సర్వవిధములయిన ఆయుధాలతో నింపి మంగళ పూజలు జరిపి, తెచ్చి ముందుంచగా కర్ణుడు దానికి ప్రదక్షిణ నమస్కారాలు చేసి శల్యుని ముందుగా ఎక్కమని అనంతరం పర్వతం మీదికి సింహం లంఘించినట్లు రథం మీదికి దూకాడు. అప్పుడు దుర్యోధనుడు కర్ణుని అనేక విధాల అభినందిస్తూ నడిపించాడు. శంఖ భేరీ నాదాలు మ్రోగుతున్నాయి. రథం సాగుతోంది.

అప్పుడు కర్ణుడు: మద్రపతీ! ఈ ధనుస్సుకి బాణం తొడిగి నేను విజృంభిస్తుంటే పాండవులందరూ మతులు పోయి తలలు వాలుస్తారు. భీష్మ, ద్రోణులతో సాగించినట్లు మనతో రాలేరు — అని పలుకుతూంటే శల్యుడు: రాధేయా! ఎందుకీ ప్రగల్భాలు. శూర శ్రేష్ఠులు, తేజస్సంపన్నులు, అమరేశ్వరు నయినా నిలబెట్టగలవారు పాండవులు. గాండీవ ధనుష్టంకారం కర్ణభేదనం చేస్తూ, భీమ గదాదండ భ్రమణం మెరుపు కాంతులతో కనులకు

చీకట్లు క్రమ్మించినప్పుడు కాని నీ మాటల పస బయట పడదు. అటు సవ్యసాచి రథ బలాన్ని తునాతునకలు చేయగా వృకోదరుడు గజగణాన్ని ముక్కలు ముక్కలు చేస్తూంటే ధర్మరాజు నకుల – సహదేవులతో మన వారందరినీ చీల్చి చెండాడుతుంటే అప్పుడు నువ్వు నోరు విప్పి మాట్లాడగలవేమో చూస్తానుగా — అన్నాడు.

కర్ణుడు వినీ విననట్లు – నా శక్తి చూద్దువుగాని నడుపు రథాన్ని - అన్నాడు.

సేనా ముఖంలో కర్ణుని రథం కురు సేనకు అమితానందం కలిగించింది. వారంతా సింహనాదాలతో కర్ణుని కీర్తించారు.

కర్ణా! ఘోష యాత్రలో అర్జునుడు లేకపోతే మీరంతా ఏమయేవారు! గోగ్రహణ సమయంలో ఒక్క పార్థుడే కదా మీ కందరికీ పరాజయపట్టం గట్టినది. అన్నీ మరిచిపోయి ఎందుకీ దూకుడు, అని శల్యుడు దెప్పి పొడుస్తూనే రథం నడుపుతున్నాడు

మద్రపతీ! ఎందుకీ అనవసర ప్రసంగం. మన రథాన్ని ఆ పాండవ మధ్యముని కెదురు నడుపు అని కర్ణుడు: ఓ మహాయోధులారా! అర్జును డెక్కడ ఉన్నాడో చూపించిన వారికి కోరిన కానుక లిస్తాను అని గట్టిగా అరిచాడు.

దుర్యోధనుడు తన సోదరులతో ముందుకు సాగాడు. అప్పుడు శల్యుడు: రాధేయా! ఎందుకీ డంబాలు. నీ ధనరాసులు సత్కార్యాలకు వినియోగించాలి, కాని అసమర్థుల కెందుకు ధారవోయడం. అర్జునుణ్ణి ఎవరో చూపనవసరం లేదు, వాడే మన కెదురువస్తాడు అని అపహాసం చేశాడు

కర్ణుడు విననట్లు వూరుకున్నాడు. రథం సాగుతోంది.

కర్ణా! ఎప్పుడయినా, ఎక్కడయినా సింహం మీద నక్క విజయం పొందడం విన్నావా! కేసరి కంట బడనంత వరకే నక్క కూతలు కూస్తుంది; కంట బడగానే తోక ముడుస్తుంది; అని పరిహాసం చేశాడు.

అక్కడికీ ఓరిమి వహించి కర్ణుడు: మద్రపతీ! మీరెవరూ ఎరుగరు నా అస్త్రశక్తి! నేటివరకూ అర్చిస్తున్నాను వారుణాస్త్రాన్ని; అలానే భార్గవదత్తమయిన అస్త్రం వుంది. ఈ రెండూ కృష్ణార్జునులను మన్ను కరిపిస్తాయి, అనగా శల్యుడు: ఇంక ఈ ప్రగల్భాలు కట్టిపెట్టు నీ ప్రతాపం నే నెరగనా! అని నవ్వాడు.

శల్యా! ఇంక కట్టిపెట్టు నీ దేశ లక్షణం. నీ జాతి గుణం విడవలేక పోతున్నావు నిరంతరం మద్యపాన ప్రియులయిన మీకు మంచిచెడ్డల తారతమ్యం ఎలా తెలుస్తుంది.

ఊరక ప్రేలక రథం నడుపు లేదా ఈ గదతో నీ తల అన్నాడు కర్ణుడు, అర్ధోక్తిలో ఆపి. శల్యుడు మరింతగా నవ్వి: తల పగులుతుందని భయపడి హితోపదేశం మానుతా నా! నీ కొక్క కథ చెప్పాలని వుంది.

చాలాకాలం క్రిందటి కథ.

ఒకానొక నగరంలో ధర్మపరుడయిన వైశ్యుడు నిర్విరామంగా సాగించిన యజ్ఞయాగా లలో ఎందరో సంతుష్టి పొందుతున్నారు. ఆ శ్రేష్ఠి కొడుకులు చిన్నతనంలో తాము తినగా మిగిలిన ఎంగిలి మెతుకులు వేసి ఒక కాకిని పెంచారు అది బాగా బలిసింది ఆ ఎంగిళ్ళుతిని; కొవ్వు పట్టి తనంతటి పక్షి లే దనుకుంది.

ఒకనాడు ఈ శ్రేష్ఠి కొడుకులు సముద్ర తీరానికి విహారం వెళ్ళి, అక్కడ గగన వీధిలో హంసలను చూచి:

ఓ కాకీ! పక్షులలో నీ అంతటిది లేదు కనుక నువ్వు వాటి పైకి ఎగిరి మాకు సంతోషం కలిగించు; అనడంతో అది ఆ హంసలలో మేలిహంసను పోటీగా పెట్టుకుని ఎగిరి ఎగిరి సముద్రంలో పడిపోతుంటే చూసి ఆ హంసయే దాన్ని రక్షించిందని విన్నాను;

అందుచేత ఎందుకు వృధా పరాభవం నీకు, అన్నాడు శల్యుడు.

మద్రవంశీయుడా! ఇక ఆపు. ఎవరెంతటి వారో ఎరగక ప్రేలడం లేదు. పరశు రాముడు అనుగ్రహంతో యిచ్చిన దివ్యాస్త్రాలుండగా నే నెవరికీ జంకను. అయితే శాపా లున్నాయి నన్ను వంచించేవి; అయినా జంకను. రథం త్వరగా నడుపు అన్నాడు కర్ణుడు.

అడుగో గాండీవి. ఇటే వస్తున్నాడు. కనిపించిందా కపి ధ్వజం. చూపు నీ ప్రతాపం! అన్నాడు శల్యుడు.

పోరు సాగుతున్నది, ప్రారంభంలోనే తీవ్రంగా తన తండ్రిని సంహరించిన ధృష్ట ద్యుమ్నుని తల నేల పడకపోతే యీ రోజు కవచం విప్పనన్నాడు, అశ్వత్థామ.

దుర్యోధనుడు ధర్మరాజుతో కత్తి దూశాడు. కర్ణుని కుమారులు సత్యసేన, వృషసేన చిత్రసేన, సుషేణులు భీమసేనుని కెదురు నిలిచారు.

కర్ణుడు ఎదురుగా వచ్చే శిఖండినీ, సాత్యకినీ చీకాకు పరిచి, ధర్మరాజును పరా భూతుని చేసి, అడ్డు వచ్చే భీమునితో యుద్ధం ఆరంభించబోతూ:

మద్రనాథా! చూశావా! పాండవ యోధుడు ఎంత ఆటోపంతో వస్తున్నాడో. అభి మన్యుడు పోయినా, ఘటోత్కచుడు పోయినా చలించ లేదు. అనవసరంగా ఆవేశమూ తెచ్చు కోలేదు. అటువంటి మహాయోధుడు వస్తున్నాడు, అని నారి సారించాడు.

ఉభయుల మధ్య పోరు తీవ్రమయింది. కర్ణుడు భీముని విల్లు విరుగ కొట్టాడు. భీముడు మరొక విల్లందుకున్నాడు. అప్పుడు కర్ణుడు విడిచిన బాణపరంపర భీముని శరీరం లోంచి దూసుకుపోయి నేలలో పాతుకుంది.

ఆ వేడిలో భీముడు విడిచిన వాడిగల భల్లం తగిలి, రొమ్ము పగిలి కర్ణుడు మూర్ఛ పొందాడు. తీవ్ర క్రోధంలో వున్న భీముడు తన రథాన్ని కర్ణుని రథం దగ్గరగా నడిపి చుర కత్తితో వాని నాలుక కొయ్యబోతూ :

ఈ జిహ్వతో కదా నాడు ద్రుపద రాజనందినినీ, మమ్మూ, అసహ్యపు మాటలతో అవమానించాడు, అంటూండగా శల్యుడు ఆపి :

నాయినా ! కర్ణుడు మూర్ఛలో వున్నాడు ; పయిగా అర్జునుని శపథం వుంది. ఇప్పుడు నువ్వు నాలుక కోస్తే ఈ యోధుడు మరణిస్తాడు, అని మందలించడంతో భీముడు వెను దిరిగాడు.

రాధేయుని అంతగా పరాభవించిన భీముని ఎదుర్కోమని సుయోధనుడు తన తమ్ము లయిన శ్రుతవర్మాదులను పంపాడు. అయిదువందల యాభైమంది వీరులతో వచ్చిన శ్రుత వర్మ, వికటుడు, సముడు, క్రోధుడు, నందుడు, ఉపనందుడు నేలకూలారు.

అప్పటికి మూర్ఛ లేచి రాధేయుడు భీముని నిరోధించడానికి వచ్చాడు.

అతనికి తోడు సౌబలుని గజబలం వచ్చింది. కౌంతేయుడు రథం దిగి ఆయుధ ప్రహారం చేస్తున్నాడు.

వెచ్చగా కాచిన డప్పులు మ్రోగుతూన్న ధ్వనులు వినబడు తున్నాయి. ఆ వీరుని విజృంభ వేళ.

దావానలం సోకి పెట పెట పేలుతూ ధ్వంస మవుతూన్న వెదురు బీడులా వుంది రణ రంగం.

రాధేయుడు రథం ధర్మరాజు మీదికి నడిపి సారథిని పడగొట్టాడు ; దానితో గుర్రాలు రథాన్ని వెనుకకు తిప్పుకున్నాయి. అయినా కర్ణుడు వెన్నాడుతూ వుంటే భీముడు వీని వెన్ను దగిలి పోరు సాగించాడు.

సూర్యుడు పడమటి కొండ వెనుకకు చేరాడు. సంధ్యా రాగాలు తెర ఎత్తుకున్నాయి. మనిషికి మనిషి కనబడటం లేదు.

కిరీటాల మీది మణులు, భుజ కీర్తులపై వెలిగే రత్నాలూ, కత్తుల తళతళలూ .... రణ రంగమే ఆకాశంలా వుంది.

యోధులందరూ తమ గోత్ర నామాలు చెప్పుకుంటూ, పోరు సాగిస్తున్నారు.

ఆ సమయంలో సుశర్మ తీవ్ర వేగంతో గాండీవిని ఎదుర్కొన్నాడు, సంశప్తక గణంతో వచ్చి.

యోధ సహస్రం చుట్టుముట్టగా, రథం కదిలే దారి లేక, పార్థుడు భుజంగాస్త్రం ప్రయోగించాడు. ఎదురుగా వచ్చిన వీరు లందరి పాదాలూ బంధించిం దది. సంశప్తకులు దిక్కు తోచక చెల్లాచెదురు కాగా, త్రిగర్తాధిపతి గారుడాస్త్రం ప్రయోగించి వారికి విమోచనం కలిగించాడు.

సంశప్తకులు మరొక్కమారు పార్థుని మీదికి వచ్చారు. సుశర్మ వాడి బాణ పరంపర నడిపాడు. ఆ అఘాతాలకు మూర్ఛపోయాడు పాండునందనుడు. గాండీవి మరణించాడనే అనుకున్నారు, కౌరవులు, సింహనాదాలు చేసుకుంటూ. అంతలో కిరీటి గాండీవం సంధించాడు సంశప్తక గణం నేల కూలుతున్నది.

ఇక్కడ కృపాచార్యులు ధృష్టద్యుమ్నునితో సమరం నడుపుతూంటే కృతవర్మ తోడు వచ్చాడు. కృపాచార్యుని బాణఘాతాలకు శిఖండి పలాయనం సాగించగా సుకేతుడు నేలకూలాడు; ధృష్టద్యుమ్నుని బాణపు దెబ్బకు కృతవర్మ మూర్ఛపోయాడు కృపాచార్యులు రథం దిగి వెళ్ళిపోయారు.

అశ్వత్థామ తీవ్ర క్రోధంతో సాత్యకి రథ సారథిని నేలకూల్చి, ఎదురు వచ్చిన ధర్మజుని రణ విముఖుని చేశాడు. చూస్తుండగానే పాండవాగ్రజుడు రథం ద్రోణ పుత్రుని కెదురు నడిపి :

గురునందనా! అస్త్రవిద్యా విదుడవు, విప్ర వరుడవు. ఇంద్రియ నిగ్రహంతో తపస్సు సాగించుకోవలసిన నీకు యుద్ధం దేనికయ్యా! అంటూంటే విని నవ్వుతూనే బాణ వర్షం కురిపించాడు అశ్వత్థామ.

రాధేయుడూ, భీముడూ, సాగించే సంగ్రామంలో అసంఖ్యాక సేన నేల కూలుతున్నది.

సుయోధనుడు, నకుల, సహదేవులతో పోరుతున్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు వచ్చి వాని శరీరమంతా తూట్లుకొట్టాడు.

నిండుగా పూసిన మోదుగు చెట్టులా వుంది కురుపతి దేహం. నిశిత బాణ పరంపరతో కౌరవ జ్యేష్ఠుని సారథినీ, అశ్వాలనూ, నేల కూల్చాడు, పాండవ సేనాని; చూసిన సుయోధనుని తమ్ముడు అన్నగారిని తన రథం ఎక్కించుకుని దూరంగా తీసుకువెళ్ళాడు.

ఏనుగుల గుంపులోకి సింహంలా, లేళ్ళపిండులోకి శార్దూలంలా, కర్ణుడు పాండవ సేనా సమూహంలో ప్రవేశించే సరికి శిఖండి, సహదేవ, సాత్యకి, నకులుల వెంట ఉపపాండవులు వాని నెదుర్కొన్నారు. సాగరంలో మందర పర్వతంలా తిరుగుతూ సమర కౌశలం చూపుతున్నాడు రాధేయుడు.

సవ్యసాచి సంశప్తక గణాన్ని ఊచకోత కోస్తున్నాడు. దూరం నుంచి ద్రోణ సుతుడు సవ్యసాచిని ద్వంద్వ యుద్ధానికి ఆహ్వానించి కిరీటితో మురారిని కూడా హింసించాడు, అశ్వత్థామ.

కటకట పడుతూ కృష్ణుడు : బావా! గాండీవం స్థిరంగా వున్నదా! గురుపుత్రుడనే ప్రేమ మనసులోలేదు కదా! అని పరిహసించడంతో గాండీవి విజృంభించాడు. అడ్డువచ్చిన సంశప్తకులను హతమారుస్తూనే అశ్వత్థామను నిరోధించాడు.

ద్రుపద నందనుడు తోడుగా వచ్చి ద్రోణ పుత్రునికి ఎదురిచ్చాడు. ఉభయులూ కుపిత సింహాల వలె హింసా కాండ నడుపుతున్నారు.

పాండవ సేనాపతి తన విల్లు విరగగొట్టాడన్న కోపంతో మరొక విల్లు అందుకొని అశ్వత్థామ వానిని రథ హీనుని చేశాడు.

ద్రుపద సూతి కత్తి చేబూని విక్రమించగా, కుంభ సంభవ పుత్రుడు మరొక కత్తితో దిగాడు. అదిచూసి అర్జునుడు తమ సేనా పతిని రథం మీదికి ఎక్కించి అశ్వత్థామను ఎదిరించాడు.

కర్ణుడు పాంచాల సేనను నాశనం చేస్తున్నాడు. భీముడి విజృంభణానికి కౌరవ సేన చెల్లాచెదరవుతున్నది.

ఎదురు వచ్చిన యుధిష్ఠిరునితో కర్ణుడు తుముల సమరం నడుపుతూంటే శల్యుడు : రాధేయా! మనకు కావలసినది కవ్వడి, వీరందరితో పోరాటం దేనికి – అదిగో! అక్కడ సుయోధనుడు భీముని చేతులలో చిక్కులు పడుతున్నాడు, అనగా రథం అటు నడిపించు అన్నాడు అంగపతి.

దారిలో అడ్డు పడిన పాండవాగ్రజుడు పరాభూతుడై పలాయనం సాగించి శిబిరంలో చింతాక్రాంతుడయాడు.

తీవ్ర వేగంతో రాధేయుడు పవన నందనుని దిక్కుగా సాగుతూంటే దారిలో అర్జునుడు అశ్వత్థామ ధాటికి ఆగలేక ఆవేశంతో బాణాలు నిశిత గతిని నడిపి గురు పుత్రుని వేధించాడు

చూసిన కర్ణుడు ఉద్రిక్త చిత్తంతో భార్గవాస్త్రం ప్రయోగించాడు. పాండవసేన చీకాకు పడుతూంటే పార్థుడు రథం అటే నడప మన్నాడు.

కాని వాసుదేవుడు: బావా! మీ అగ్రజుడు రాధేయునిచే పరాభూతుడై శిబిరానికి వెళ్ళాడు ఆ మహనీయుడు అవమానం భరించ లేడు కనక విషయం తెలుసుకు వద్దాం. అని రథం శిబిరాల వయిపు నడిపించాడు.

ధర్మరాజు

వీరిని చూస్తూనే ధర్మరాజు సంతోషంతో : తమ్ముడూ! రణ స్థలంలో రాధేయుని కడ తేర్చడం అమరాసురులకు వశం కాదు. అటువంటి వానిని నిశ్శేషం చేసి వచ్చారంటే ఆనందంగా వుంది – అన్నాడు.

అప్పుడు అర్జునుడు : ధర్మనందనా! ఇప్పుడే వెళ్ళి కర్ణుని కడతేర్చి వస్తాను, అనగా;

తమ్ముడూ! ఇదా నువ్వు చేసిన పని ఇది వీరలక్షణమేనా! మనకింక యుద్ధం దేనికి, అడవికి పోయి ఆకూ అలమూ తిందాం కాదంటే కౌరవ పతి కొలువులో ఊడిగం చేద్దాం. అభిమన్యుడైనా, ఘటోత్కచుడయినా బ్రతికివుంటే ఈ పరాభవం నాకు జరిగేదేనా! చేతకాక పోతే నువ్వు సూత కృత్యం సాగించి వాసుదేవునికి గాండీవం యియ్యి. అంటూండ గానే అర్జునుడు కత్తి దూసి అన్నగారి తల నరక బోగా వాసుదేవుడు : గాండీవీ ఏమిటిది? అన్నాడు.

నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేర వలసిందే, అని పట్టు పట్టాడు పార్థుడు. ఆర్యులను దూషిస్తే సంహరించినట్లే, అన్నాడు ధర్మ సూక్ష్మం చెపుతూ కృష్ణుడు.

పరి పరివిధాల నిందించి అర్జునుడు ఆ పాప పరిహారార్థం ఆత్మప్రశంస చేసుకున్నాడు.

అంతా అయాక ధర్మరాజు : నా మనసు యుద్ధం మీదికి నడవడం లేదు. అడవికే పోవాలని వుంది, అన్నాడు.

వాసుదేవుడు వారించి ఆ రోజున కర్ణుని వధించి తీరగలనని అర్జునుని చేత ప్రతిన చేయించాడు. అనంతరం అన్నగారి పాదాలకు మ్రొక్కి, ఆవేశంతో రథం అధిరోహించాడు.

కృష్ణ సారథ్యంలో రథం సేనా మధ్యానికి చేరింది. అప్పుడే కర్ణుని కొడుకొకడు నేల కూలడం వల్ల తీవ్ర క్రోధంతో వున్నాడు కర్ణుడు.

ఆ వంక భీముడు శకునిని మూర్ఛిల్ల జేశాడు. ఎదురు వచ్చిన యోధుడెవడూ నిలవ లేక పోతున్నాడు ; చూసిన కౌరవాగ్రజుడు తన సేనా నివహాన్ని ఒక్కుమ్మడిగా వాయు సుతుని మీదికి తరలించాడు ఇందరినీ యిలా తలాన పడ వైచి భీముడు అర్జునునికి సాయం వస్తున్నాడు.

అక్కడ రాధేయునితో శిఖండి, ధృష్టద్యుమ్నాదులు సాత్యకితో కూడి ఎదుర్కొంటున్నారు.

సహదేవుడూ, పాండవ ద్వితీయుడూ వచ్చి కలిశారు. ఇందరినీ నిలబెట్టి వినోదం నడుపు తున్నాడు సూతనందనుడు. పాతిక మంది రథికులు పాండవ సేనలో పలచ బడ్డారు. అప్పటికి దుర్యోధన, దుశ్శాసన, శకుని, కృప, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ .... ఇందరూ ఏక ముఖంగా శత్రుసేనా సాగరాన్ని కల్లోలితం చేస్తున్నారు.

ఇక కర్ణుని కడతేర్చక తప్పదని అర్జునుడు తీవ్ర వేగంతో వస్తూంటే శల్యుడు :

రాధేయా ! ఇప్పుడు చూపించు నీ పరాక్రమం. అదిగో ! పరమ శివుని అనుగ్రహంతో పాశుపతం పొందిన పార్థుడు, మన సేనా ప్రవాహాన్ని పాయలు పాయలుగా చీలుస్తూ వస్తున్నాడు. నివాతకవచ, కాలకేయులను ఏకైక వీరుడుగా నిర్జించిన నిర్జర వల్లభ నందనుడు నీ కోసమే వస్తున్నాడు భుజంగాన్ని పట్టబోయే గరుడ పక్షిలా. ఏ మేమో ప్రగల్భాలు పలికావే ? ప్రదర్శించు ప్రతాపం - అన్నాడు.

వచ్చేడి విప్వచ్చునికి ఎదురు వచ్చిన కౌరవ సోదరులు పదిమంది మన్ను గరిచారు. అర్జునునికి తోడు అటునుంచి భీముడూ, ఇటునుండి సాత్యకితో ఉపపాండవులూ వచ్చారు.

ఇందరికీ యిన్ని రూపాలలో సాక్షాత్కరిస్తూ, బాణ కౌశలం చూపుతున్నాడు కర్ణుడు.

ఎదురు వచ్చిన కర్ణ సుతుడు సుషేణుడు సాత్యకి చేతులలో నేలకూలాడు.

భీమ దుశ్శాసను లుభయులూ ముఖా ముఖీ తలపడ్డారు. ఆ భీకర పోరాటంలో భీముని రథం విరిగింది.

దుశ్శాసన వధ

అంతతో గదాదండం చేబూని భీముడు విజృంభించగా, దుశ్శాసనుడు తోమరంతో ఎదుర్కొన్నాడు. పట పట పళ్ళు కొరుకుతూ భీమసేనుడు వానిని ఆయుధ హీనుని చేసి రెండు

చేతులతో ఆకాశాని కెత్తి పట్టి గిరగిర తిప్పి నేల మీద పడగొట్టి మోకాలితో పొడుస్తూ, ముఖం మీద పిడికిలితో పొడుస్తూ, పీక మీద పాదం పెట్టి నలుపుతూ అట్టహాసం చేసి :

ఓరీ! పదమూడేళ్ళుగా ఉడుకుతున్న క్రోధాగ్నికి నీ నెత్తురు ఆహుతి చేస్తాను, అంటూనే గండ్ర గొడ్డలితో రొమ్ము బద్దలు గొట్టి ఎగజిమ్మే నెత్తురు తెగ త్రావి, రక్తంతో నిండిన శరీరంతో తాండవమాడుతూ :

ఎంత రుచిగా వుందిరా నీ రక్తం, అని జబ్బ చరుస్తూ, పక పక నవ్వుతూ, మత్త గజ నృత్యం చేస్తూ, వాని కాలు ఎడమ చేత్తో పట్టి గిరగిర తిప్పుతూ, బీభత్సం చేస్తూంటే యోధ గణాలు తెల్లబోయి చూస్తున్నాయి.

కొంత సేపటికి దుశ్శాసన సోదరులు పదిమంది భీముని మీదికి రావడం చూసి అర్జునుడు వారిని మార్గ మధ్యంలోనే యమ పురికి పంపాడు.

భీము విజృంభణం కర్ణుని కూడా నిశ్చేష్టుని జేసింది.

కర్ణ నందనుడు వృషసేనుడు భీకర రూపంతో పాండవ సేనా మధ్యానికి సాగుతూంటే నకులుడు అడ్డుకున్నాడు. వృషసేనుని వాడి బాణాలు నకులుని నానా హింసల పాలుచేయడం చూసి సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్నాదులతో ఉపపాండవులు రాగా, వీరిని కృప, శకుని, దుర్యోధన, కృతవర్మలు అడ్డుకున్నారు.

వృషసేనుని వీర విహారాన్ని చూసి అర్జునుడే ఎదురు రాగా, ఆ రాధేయ సుతుడు మహోత్సాహంతో విజృంభించాడు. వీడు వీరాకారుడై విడిచిన బాణాలు వాసుదేవుని గిజాటు పరిచాయి. ఆగ్రహోదగ్రుడై అర్జునుడు నిశిత శరాలు వదిలి వృషసేనుని విల్లు విరిచి ఒక్క భల్లంతో వాని తల గగన తలానికి ఎగురగొట్టాడు, అటు కర్ణుడూ, ఇటు దుర్యోధనుడూ చూస్తూండగానే.

కుమారుని దుర్మరణం కనులారా చూచిన కర్ణుడు కన్నీరొత్తుకుని విజృంభించాడు.

సవ్యసాచి మహోద్రేకంతో ....

బావా! వాసుదేవా! ఈ రోజు కర్ణునితో శల్యుడుకూడా నేలకూల వలసిందే, అంటూ ధనుష్టంకారం చేశాడు.

రెండు మత్తేభాలు రెండు కుపిత సింహాలు విజృంభించినట్లు కర్ణార్జునులు తల పడ్డారు.

అర్జునుడు ఆగ్నేయాస్త్రం సంధించాడు. కర్ణుడు వారుణాస్త్రం విడిచి ఉపశమింప జేశాడు. కౌంతేయుడు మేఘాస్త్రం వదలగా, వాయవ్యాస్త్రంతో ఛిన్నాభిన్నం చేశాడు కర్ణుడు. ఐంద్రాస్త్రం ప్రయోగించాడు ఇంద్ర సుతుడు. దానిని పటాపంచలు చేశాడు ఇన తనూభవుడు

వాడి శర పరంపరతో వాసవ నందనుడు చక్ర రక్షకులను చెల్లాచెదరు చేశాడు సుయోధనుడు తన యోధ గణాన్ని కర్ణునికి సాయం పంపాడు.

కర్ణుడు అశ్వసేనా ముఖమయిన నాగాస్త్రం సంధించగా శల్యుడు — రాధేయా! శర సంధానం కూడా మరిచావా! నీ గురి కంఠదేశానికి సరిగా లేదు, మరొక మారు చూడు — అనగా కర్ణుడు కుపితుడై ఆ అస్త్రాన్ని యథా తథంగా విడిచాడు.

సారథి వాసుదేవుడు రథాన్ని అయిదంగుళాలు కిందికి దింపాడు. ఆ అస్త్రం అర్జునుని కిరీటాన్ని నేలకు పడగొట్టి తిరిగి మీదికి వస్తుంటే అర్జునుడు ఆరు బాణాలతో ముక్కలు చేసి కర్ణుని శరీరం తూట్లు కొట్టాడు.

లెక్క చేయకుండా కర్ణుడు అర్జునుని వేధిస్తున్న వేళ, రథ చక్రం నేలలో దిగిపోయింది. అయినా అంగ పతి బ్రహ్మాస్త్రం విడిచిపెట్టగా ఐంద్రాస్త్రంతో ఉపశమింప జేశాడు అర్జునుడు

పార్థా! రథచక్రం ఎత్తుకునేవరకూ ఆగు అన్నప్పటికీ వినకుండా బాణాలు వదులుతూంటే, ఇది రణ ధర్మం కాదు, అని నీతులు చెపుతూంటే వాసుదేవుడు :

రాధేయా! నువ్వు ధర్మ బోధ చేస్తున్నావా!

లక్కయిల్లు తగులబెట్టిననాడు.

కపట ద్యూతం సాగించిననాడు.

నిండు సభలో పాండురాజు కోడలిని పరాభవించి నవ్వుడు.

ఘోషయాత్ర పేరిట వీరిని చంప వచ్చినపుడు.

యువకుడయిన అభిమన్యుని చంపిననాడు .... ఆనాడు నీకు ధర్మ దృష్టి లోపించినదా! అని నవ్వుతుండగా ఆ మహారథికు లుభయులూ బాణ వర్షం కురిపిస్తూనే వున్నారు.

కర్ణుడు రథ చక్రం ఎత్తు ప్రయత్నంలో భూమండలమే క్రక్కదలి పైకి లేచింది.

అదే సమయంలో పాండవ మధ్యముడు నిశ్చల చిత్తంతో దివ్యాస్త్రం ప్రయోగించగా, కాంతిచ్ఛటలతో అది కర్ణుని శిరస్సు నేలకూల్చడమూ ఆ శరీరం నుండి దివ్యరోచి మనో వేగంతో సూర్యమండలాభి ముఖంగా ప్రయాణించడమూ ఏక కాలంలో జరిగాయి.

కురుసేనా వాహిని కల్లోలితమయి పలాయనం చేసింది.

పాండవ బలం హర్ష ధ్వానాలు చేసింది.

సూర్యుడు అస్త గిరికి చేరాడు.

సేనలు శిబిరాలకు నడిచాయి.

దుర్యోధనుడు దుర్భర విషాద చిత్తుడు కాగా శల్యుడు ఓదార్చాడు.

వాసుదేవార్జునులు ధర్మరాజు పాదాలకు నమస్కరించి అభివందన లందుకున్నారు.

అని వైశంపాయనుడు కర్ణపర్వం ముగించి శల్యపర్వం అందుకున్నాడు.

కర్ణపర్వం సమాప్తం

శల్యపర్వం

మహారాజా ! శల్యుడు కూలాడు — అన్నాడు సంజయుడు: ధృతరాష్ట్రుడు నిర్విణ్ణుడవు తుండగా, నీ పెద్దకొడుకు సుయోధనుడు తొడలు విరిగిపడ్డాడు, భీముని చేతులలో. అని క్షణం ఆగి, మన పక్షంలో కృతవర్మ, కృపాచార్యులు, అశ్వత్థామ మిగిలారు వారి బలంలో పాండవు లయిదుగురూ, కృష్ణుడూ, సాత్యకీ వున్నారు అన్నట్టు మరిచాను. వారి పక్షం చేరిన నీ కొడుకు యుయుత్సుడు కూడా వున్నాడు. అన విని మూర్ఛితుడయాడు కురుపతి.

దుర్యోధనుని దుస్థితి విని విదురుని మనను కూడా వ్యథా భరితమయింది. గాంధారితో, కోడళ్ళందరూ మూర్ఛపోయారు. అప్పటికి సంజయుని దుఃఖం కట్టలు తెంచుకుంది.

కొంతసేపటికి విదురుడు స్వస్థచిత్తుడై, నారీ జనాన్ని అభ్యంతర మందిరాలకు పంపి మహారాజుకు శీతలోపచారాలు సాగించి తెలివి రప్పించాడు.

సంజయా ! నా గుండె వజ్రంతో నిర్మించాడు విధాత. ఇక చెప్పు సంగ్రామ విశేషాలు, అనగా సంజయుడు గుండె దిటవు చేసుకొని ఆరంభించాడు.

ప్రభూ ! రాధేయుని మరణంతో మీ కుమారుని ఆశలు పూర్తిగా ఆరిపోయాయి. ఇక నగరంలో అడుగుపెట్టనని విషాదంతో తలదించుకు కూర్చున్నాడు.

అప్పుడు కృపాచార్యులు : నాయనా ! క్రోధానికి కూడా హద్దుండాలి. లేకపోతే అది సర్వ నాశనం చేస్తుంది ఇంతవరకూ మనం పితామహునీ, ధనురాచార్యునీ, రాధేయునీ ఆహుతి చేశాం, యీ సమర సవనంలో, ఇప్పుడయినా నువ్వు శాంతించి ధర్మరాజుని పిలిచి వారి అర్ధభాగం వారికిస్తే ఉభయ వంశాలూ వర్ధిల్లుతాయి. ఇందుకు వారూ తిరస్కరించరు.

అయితే ఈ మాటలన్నీ నేను ప్రాణాల మీది తీపితో, యుద్ధ భీతితో చెప్పడం లేదు. స్వామికి హితవు చెప్పడం నా విధి కనుక చెపుతున్నాను అన్నాడు.

విని విని సుయోధనుడు : ఆచార్యా ! మీరు హితవు చెప్పారు. నా మీది ఆదరంతో. కాని మొన్నటి వరకూ వారిని అన్ని క్లేశాల పాలుజేసి, ఇప్పుడు యుద్ధంలో ఇన్ని జరిగాక నిన్నటికి నిన్న వృకోదరుడు తన ప్రతిజ్ఞానుసారం నా తమ్ముడి రొమ్ము చీల్చి రక్త పానం చేశాక, ఈనాడు నేను సంధికి సాగితే నా ప్రాణాల మీది తీపితోనే అని అనుకోకుండా వుంటారా ! ఇప్పుడింక ఒకరి ముందు తలవంచే ప్రసక్తిలేదు. అటో యిటో తేల వలసిందే. మహా యోధులయిన భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణులతో నేనూ వీర స్వర్గం చేరుతాను, అని క్షణం ఆగి :

ఛీ ఏమిటీ దౌర్బల్యం, ఈ మిగిలిన బలగంతో పోరు సాగించి శత్రు నిశ్శేషం చేసి నా శక్తి ప్రదర్శిస్తాను, అనడంతో చుట్టూ వున్న వీరులందరూ కత్తులు సవరించారు.

రాత్రి బాగా పొద్దు పోయింది.

అంతరూ శిబిరాల వయిపు అడుగులు వేస్తున్నారు. కృపాచార్యులు, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ, శకుని, శల్యుడూ బాగా యోజన చేసి ఆ రాత్రి శిబిరాలలో నిద్రించడం వివేకం కాదనీ, కర్ణుని కడతేర్చిన ఉత్సాహంలో పాండవ సేన రాత్రికి రాత్రి యుద్ధానికి వచ్చినా రావచ్చుననీ, అనుకుని సమీపంలో వున్న సరస్వతీ నదీ తీరానికి చేరారు.

అక్కడ సుయోధనుడు అశ్వత్థామను చేరి, నువ్వు నాకు గురు సముడవు. ఇప్పుడు మన వాహినికి సేనా పతిగా ఎవరిని స్వీకరించాలో చెప్పు, అనగా,

మహారాజా! మద్రదేశాధిపతి శల్యుడు సర్వ సమర్థు డనడంతో, పవిత్ర నదీ జలాలతో శల్యుని అభిషేకించి జయ జయ ధ్వానాలు చేశారు.

ఈ వార్త చేరగానే పాండవాగ్రజుడు:

వాసుదేవా! ఇప్పుడింక మన కర్తవ్యం ఏమిటన్నాడు.

ధర్మనందనా! ముందే అనుకున్నట్టు శల్యుడు నీ వంతు, అని చిరునవ్వు నవ్వాడు.

అందరూ శిబిరాలు చేరి సుఖంగా నిద్రించి తెల తెల వారుతుండగా కల కల లాడే ముఖాలతో తళ తళ లాడే కత్తులు దూసి కదిలారు.

శల్యుడు సర్వతోభద్రవ్యూహం పన్ని సేనను నడిపించాడు. పాండవ సేన త్రిముఖ వ్యూహంతో ఎదుర్కొన్నది.

సింహనాద, శంఖ ధ్వాన భేరీ భాంకృతులతో భూనభోంతరాళాలు దద్దరిల్లుతున్నాయి.

పోరు సాగుతూండగా శల్యుడు: సారథీ! అదిగో ఆ తెల్లగుర్రాలతో వస్తున్న రథం ధర్మరాజుది మనం ముందు ఆయన మీదికి నడవాలి! — అన్నాడు.

ఈ వంక నకులుని కెదురు వచ్చిన కర్ణుని కొడుకులు చిత్రసేన, సత్యసేన, సుశర్మలు నేలకూలారు.

అది చూసిన శల్యుడు నకులుని వయిపు నడుపుతూంటే పార్థుడు ఎదురువచ్చాడు.

కృపాచార్యులు ధృష్టద్యుమ్నునితో తలపడ్డారు అప్పటికే భీముని రథాశ్వాలు శల్యుని బాణ ఘాతంతో నేలకూలగా, ఆ వీరుడు గదా ధారియై విక్రమించి అడ్డువచ్చిన శల్యుని కొడుకును నేలకూల్చగా, ఆ మద్రేశ్వరుడు కుపితుడై వీర విహారం ఆరంభించాడు. అది చూసి భీముడు తన గదా దండంతో ఆ రథాశ్వాలను నేలకూల్చాడు. కోపంతో శల్యుడు తోమరా యుధం విసరగా అది వాయుసుతుని రొమ్మున నాటుకుంది. దాన్ని లాగి పారేసి, శల్యుని సారథిని నేలకూల్చాడు. దానితో శల్యుడు గదా ధారియై రథం దిగి భీముని వైపు నడిచాడు

ఉభయులూ మత్తేభాల వలె విజృంభించారు. గదా చాలనంలో మెరుపులు పుట్టాయి అగ్ని గోళాలు గోచరించాయి; ఒక్కొక్కసారి గదలు మండలాకృతిలో గిర గిర త్రిప్పుతూ వెను కకు నడిచి అంతలో ఢీకొంటూంటే పిక్క బలిసిన పొట్టేళ్ళు పోట్లాడుతున్న సన్నివేశం తల పునకు వచ్చింది.

ఒకరిపై ఒకరు విసరుకున్న గదలు యిరువురినీ మూర్ఛితులను చేశాయి. తక్షణం కృపాచార్యుడు శల్యుణ్ణి తన రథం మీదికి లాగి దూరంగా వెళ్ళాడు. కొద్ది క్షణాలలో తేరుకున్న భీమసేనుడు ఏడీ శల్యుడు ? అంటూ గదతో నిలబడ్డాడు.

చేకితానుడు ధర్మజుని ముందు నిలిచి పోరుతూండగా సుయోధనుడు ప్రాసాయుధం విడిచి వాని తల యెగుర గొట్టాడు. అంతలో పాండవసేన క్రోధోద్రిక్తమై దూకింది.

అప్పటికి స్మృతి వచ్చిన శల్యుడు ధర్మరాజును ఎదుర్కొన్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు దుర్యోధనునితో పోరుతున్నాడు.

ధర్మనందనునికి తోడు వచ్చిన సాత్యకి, నకుల, సహదేవులను చిత్ర చిత్ర గతుల హింసించి శల్యుడు వీరవిహారం చేస్తున్నాడు. ఊపిరి తిప్పుకోలేక పోయాడు. ధర్మరాజు. ఆవల అశ్వత్థామ అపర రుద్రునివలె విజృంభిస్తున్నాడు

సాత్యకి, నకులు లొక వంక, సహదేవ ధృష్టద్యుమ్ను లొకవంక, వెనుక సవ్యసాచి ముందు భీమసేనుడు తోడు రాగా ధర్మరాజు ఉద్దీపిత క్రోధుడై, శల్యునితో భీకర సంగ్రా మానికి తలపడ్డాడు.

అప్పుడు భీమునితో దుర్యోధనుడూ, కృపాశ్వత్థామలు అర్జునునితో అద్భుత సమరం నడిపారు.

ధర్మరాజు వదిలిన వాడి బాణాల ధాటికి శల్యుడు మూర్ఛ పోగా అశ్వత్థామ వానిని రణ రంగానికి దూరంగా తీసుకు వెళ్ళాడు.

ధర్మరాజు మహోత్సాహంతో ముందుకు సాగుతున్నాడు. శల్యునికి స్మృతి వచ్చింది. ఇనుమడించిన క్రోధంతో ధర్మ పుత్రుని ఎదుర్కొన్నాడు. కౌంతేయుని రథాశ్వాలు నేల కూలాయి. సారథి ఒరిగాడు. ధర్మరాజు మనసా సర్వేశ్వరుని ప్రార్థించి మరొక రథం మీదికి నడిచాడు. భీమసేనుని బాణ ఘాతానికి శల్యుని విల్లు విరిగింది. గుర్రాలు ఆఖరి శ్వాస విడిచాయి కవచం విడిపోయింది.

రథం దిగి డాలు కత్తులతో వస్తున్న శల్యుని భీముడే ఎదుర్కొని ఆయుధ శూన్యుని చేశాడు

గదా ధారియై శల్యుడు ధర్మజుని మీదికి నడిచాడు. ధర్మరాజు త్రిపురాంతకుని స్మరించి శక్తి ప్రయోగించగా అది వాని రొమ్ము చీల్చి, వెన్నువిరిచి, భూమిలో దిగబడింది. నవ రంధ్రాల నుంచీ రక్త ధారలు స్రవిస్తుంటే శల్యుడు ఉత్తుంగ పర్వత శిఖరంలా నేలకు వాలాడు. అది చూసి శల్యుని తమ్ముడు వచ్చి పాండవాగ్రజుని ముందు నిలవలేక అస్త్రతో వీరస్వర్గం చేరాడు. మద్ర యోధులందరూ ఆ పట్టులో మట్టి కరిచారు. అది కురు సేనకు విపరీత వ్యథ కలిగించి పలాయనం శరణ్య మనిపించింది.

తన సేనల భయం చూసి సుయోధనుడు వారందరికీ ఉత్సాహం కలిగించి రణో న్ముఖులను చేసుకున్నాడు.

అనంతరం జరిగిన సంగ్రామంలో సాళ్వుడు తన భద్రగజంతో నేల కూలాడు.

సహదేవుని చేతులలో శకుని కొడుకు ఉలూకుడు వాలిపోయాడు. కొడుకు మరణం కలిగించిన విషాదం రోషంగా మారి శకుని సహదేవుని మీదికి రాగా కొంతసేపు ధనుర్విద్య ప్రదర్శించి ముగ్గిన తాటిపండులా శకుని తల నేలకు రాల్చాడు సహదేవుడు.

స్థితి గతులు గమనించి దుర్యోధనుడు గదా ధారియై రణ రంగం నుండి పలాయనం పఠించాడు మహారాజా!

అని సంజయుడు: ప్రభూ! కృపాశ్వత్థామలతో కృతవర్మ మిగిలాడు తీవ్ర క్రోధంలో వున్న సాత్యకి నన్ను చూసి కత్తి దూశాడు. అంతలోనే ధృష్టద్యుమ్నుడు వచ్చి: సాత్యకీ! ఈ సంజయుడు ఏం చేశాడు. వీణ్ణి విడిచిపెట్టు, అన్నా వినక కత్తి దూస్తూనే వుండగా వ్యాసుల వారు విజయం చేసి సాత్యకిని వారించారు.

తక్షణం నేను రణ రంగాన్ని రెండంగలలో విడిచి, సుయోధనుడున్న ప్రాంతానికి చేరి విషయం వివరించాను.

విన్న సుయోధనుడు అక్కడే వున్న మడుగులో దాగి వుండడానికి నిశ్చయించు కున్నాడు. సుయోధనుని శరీరానికి ఒక్క చుక్క కూడా నీరు సోక లేదు. నే నక్కడే నిల బడ్డాను కింకర్తవ్యతామూఢుడనై.

అప్పటికి మన మహారథికులు ముగ్గురూ వచ్చి నా విషయం విని విచారిస్తూండగా పాండవ వీరులు వస్తున్న అలికిడి అయింది. ఇక అక్కడ వుండడం మంచిది కాదని, నన్ను కృపాచార్యుల రథం మీద ఎక్కించి నడిపేశారు.

వచ్చిన పాండవ పక్షంలో వున్న యుయుత్సుడు కృష్ణార్జునులతో సంప్రదించి దుర్యోధనుని అంతఃపుర జనాన్నీ వారి రక్షక జనాన్ని హస్తినాపురం తరలించి విదురుని ఆజ్ఞాను సారం మీకు తెలియనివ్వకుండా ఎవరి మందిరాలకు వారిని పంపాడు.

పాండవ వీరులు మన జాడ తెలియక వారి శిబిరాలు చేరారు. మేము మళ్ళీ ఆ మడుగును సమీపించాం.

మన యోధులలో అశ్వత్థామ యింకా సంగ్రామం సాగించడానికే సన్నద్ధంగా వున్నా సుయోధనుడు ఆ రాత్రికి విశ్రాంతి తీసుకుని మరునాడు ఉదయం ఆలోచిద్దాం అన్నాడు.

ఇలా వీరు మాటాడుతూండగా ధర్మరాజు ఆజ్ఞను అనుసరించి వీరిని వెదుక వచ్చిన బోయలు ఆ కథ అంతా భీముని ద్వారా ధర్మరాజుకి అందించగా వారు రథారూఢులై మడుగు సమీపానికి వచ్చారు.

ఆ ధ్వని విన్న మన యోధులు దూరంగా వెళ్ళారు ఎక్కడా మనిషి జాడ కనిపించక ఆలోచించి దుర్యోధనుడు మాయా విద్యతో ఎక్కడో దాగి వుంటాడని భావించి కృష్ణుని సలహా ననుసరించి ఆ హ్రద సమీపానికి చేరి పరి పరి విధాల అవమాన వాక్యాలతో రెచ్చ గొట్టి మాన ధనుడయిన నీ కొడుకుకు పౌరుషం రప్పించారు.

ధర్మరాజు ఆడిన మాటలు సహించలేక నీ కొడుకు :

పాండవాగ్రజా! ఎందుకింక యుద్ధం! ఎవరి కోసం ఏం మిగిలిందని చెయ్యాలి యుద్ధం, కాదు కదనం తప్పదంటావా! కొంత సేపు విశ్రాంతి తీసుకు రండి. ఇప్పుడు నేను ఏకాకిని, వాహనం కూడా లేదు. అయినా మీ అందరినీ సంహరించి మా వీరుల ఋణం తీర్చుకోగలను. కాని నా కా కోరిక లేదు. ఈ రాజ్యం అంతా నీకు ధారవోస్తున్నాను వెళ్ళి ఏలుకో అనగా ధర్మనందనుడు నవ్వుతూ :

నీ కే దిక్కు లేదే? ఇంక నువ్వా ధారవోసేది ఈ పొల్లు మాటలు కట్టి పెట్టి వీరుడవై

మాలో ఎవరితోనో ఒకరితో యుద్ధం సాగించు. నీకు కావలసిన వాహనం, ఆయుధం తీసుకో-అన్నాడు.

అప్పుడు సుయోధనుడు : ఈ సమయంలో నాకు రథం మీద ఎక్కి యిన్నాళ్ళూ సాగించిన యుద్ధం నడపాలని లేదు. జిహ్వకు కొత్త రుచులు తృప్తి నిచ్చినట్లు వాహనం లేకుండా గదా ధారినై యుద్ధం సాగించాలని వుంది, అనగానే ధర్మరాజు తనతో గదా యుద్ధం సాగించమన్నాడు.

ఆ మాటలతో కొరడా దెబ్బ తిన్న మేలు జాతి గుర్రంలా దూకి తన సువర్ణభూషిత గదా దండంతో ప్రత్యక్ష మయేసరికి అందరికీ హడలు పుట్టింది. అంతలోనే వారికి నవ్వూ వచ్చింది.

దానితో రోషం వచ్చి : మీలో నాతో రణ క్రీడ సాగించ దలచిన వారు రావచ్చు-అనగానే ధర్మరాజు :

తమ్ముడూ ! అంత తొందర పడకు. యుద్ధానికి దిగినా మన బాంధవ్యాలూ, ప్రేమలూ వదులు కొంటామా ! ఇదిగో ఈ కవచం, శిరస్త్రాణం ధరించి రా, అన్నాడు.

ఆ అలంకారాలతో కౌరవాగ్రజుడు స్వర్ణ గిరిలా నిలిచి రాదలచిన వారు రండి, చూద్దురు గాని నా గదా ఘాతాల రుచి, అని అట్టహాసం చేశాడు. ధర్మరాజే ముందడుగు వేయబోగా వాసుదేవుడు వారించి భీముని పంపించాడు.

భీమసేనా ! గదా ధారినై నిలిచిన నన్ను అమరేంద్రుడు కూడా అడ్డు కోలేడు. నువ్వు యుద్ధ నీతి విడకుండా పోరు సాగించు, అని లంఘించాడు, సుయోధనుడు

దుర్యోధన - భీమసేనులు గదాయుద్ధం సాగించ నున్నారని విని బలరాముడు తన శిష్యుల క్రీడ చూడాలనే కుతూహలంతో వచ్చాడు.

ద్వైపాయన హ్రదంనుండి కదలి రణ రంగానికి వచ్చి వా రుభయులూ మత్తేభాల వలె తమ గదా శుండాలతో పోరు ప్రారంభించారు.

ఆ గదలు ఒక దాని నొకటి సోకి మంటలు పుట్టాయి ; పద ఘాతాలకు పర్వతాలు చలించాయి ; వారి కన్నులలో విస్ఫు లింగాలు పుట్టాయి. చిత్ర విచిత్ర గతులలో పరమ రమణీయంగా నడుపుతున్నారు రణ క్రీడ.

అప్పుడు వాసుదేవుడు : అర్జునా ! చూశావా ! ఉభయులూ సమంగానే అభ్యసించినా సాధన చేసి సుయోధనుడు మరింత కౌశలం సాధించాడు. మన వాడికి శరీర బలం

వుంది కాని ఆ సాధన లేదు కనక దారి తప్పించకపోతే గెలుపు మనది కాదు. అంటూనే వాసుదేవుడు భీమునికి, కనిపించేటట్లు తన తొడలు చూపించాడు.

ఆ సమయంలో పైకెగిరి మీదికి దూకే దుర్యోధనుని తొడలు విరిగేటట్టు గదా దండం విసిరాడు భీమసేనుడు. రక్తం వాన కురిసింది; మాంస ఖండాలు పిడుగుల్లా పడ్డాయి. నీ కొడుకు నేలకూలగా భీముడు అట్టహాసంతో వెళ్ళి:

ఓరీ! పాంచాల రాజపుత్రిని ఏకవస్త్రను నిండు కొలువుకు ఈడ్పించి సాగించిన అత్యాచారానికి ఫలం అనుభవించు, ఈ ప్రాయశ్చిత్తం చాలా, అని తన ఎడమకాలితో సుయోధనుని తల తన్ని అట్టహాసం చేస్తూంటే బలరాముడు ఊరు భాగానికి కింద గదతో తాడించరాదని భీము డెరుగడా! అని క్రోధంతో వస్తూంటే:

వాసుదేవుడు వారించి: అన్నయ్యా! వీడి ప్రతిన వుంది. పయిగా కౌరవాగ్రజుడికి మైత్రేయ మహర్షి శాపం వుంది. అదిన్నీ కాక నాడు గగన వీధికి ఎగిరి మీదికి దూకుతూంటే ఆత్మ రక్షణ కోసం ఈ యోధుడు చేసిన ప్రయోగం అది. ఇక ధర్మం అంటావా! అధర్మ పరులను అక్రమంగా సంహరించక తప్పదు, అని ఓదార్పు మాటలు చెప్పగా, బలరాముడు విన లేక రథం ఎక్కి నిజ నగరం వెళ్ళిపోయాడు.

నేల కూలిన సుయోధనుడు పరి పరి విధాల కృష్ణుని అభిశంసించి ఆయన ఇచ్చిన సమాధానాలు వినలేక తల తిప్పుకున్నాడు. అప్పుడు పాండవులు కృష్ణునీ, సాత్యకినీ వెంట బెట్టుకుని కౌరవ శిబిరాలన్నీ చూచి తిరిగి వచ్చి రాత్రి ఆరుబయల గడపడానికి నిశ్చయించు కున్నారు. అందరూ కదలిన అనంతరం వాసుదేవుడు అర్జునుని రథం దిగమన్నాడు.

అంతే! ఆ రథం భగ్గున మండింది. అర్జునుడు తెల్లబోగా దేవకీ నందనుడు: బావా! ఆచార్యద్రోణులూ, రాధేయుడూ విడిచిన బాణాగ్నిని యింతవరకు నిరోధించాను- అని నవ్వాడు.

ఎప్పటి కవసర మవుతుందో అని రథాన్ని సజ్జితంచేసి వుంచిన దారుకుడు రథాన్ని తీసుకు రాగానే దాన్ని అధిరోహించి ఓఘవతీనదీ తీరాన ఆ రాత్రి గడపడానికి నిశ్చయించాడు వాసుదేవుడు

ధర్మరాజు —

పరమపతివ్రత గాంధారి పుత్ర శోకంతో తమను శపించకుండా తగు రీతిని మాట్లాడ వలసిందిగా కృష్ణుని పంపాడు.

వాసుదేవుడు హుటాహుటి హస్తినా పురం ప్రవేశించి గాంధారి వున్న చోటికి వెళ్ళి ముఖపాదప్రక్షాళనం చేసి విషయాలన్నీ వివరించి, ఓదార్చి గాంధారిని పరి పరి విధాల ప్రశంసించి తిరిగి వచ్చాడు.

మహారాజా! నేను నీ పెద్దకొడుకు దీన స్థితి చూసి వస్తూంటే, సంజయా! చూశావుగా వీరి కపట ధర్మ వర్తనం. కంఠంలో ఊపిరి ఉండగా వారిని నమ్మకు - అన్నాడు సుయోధనుడు.

అప్పటికి కృతవర్మ, కృపాశ్వత్థామలూ చేరి యింత సేపు ఏడ్చారు. అశ్వత్థామ తేరుకుని :

రారాజా! నన్ను సర్వసైన్యాధిపతిని చెయ్యి. వాసుదేవ సమక్షంలో శత్రు నిశ్శేషం చేస్తా నన్నాడు.

దుర్యోధనుడు అక్కడి కక్కడే అశ్వత్థామను సేనాపతిగా అభిషేకించాడు అని శల్యపర్వం ముగించి, వైశంపాయనుడు సౌప్తిక పర్వం అందుకుంటున్నాడు.

శల్యపర్వం సమాప్తం

సౌప్తికపర్వం

సంజయుడు మళ్ళీ తిరిగి వచ్చి మహారాజా ! అప్పటికి ప్రొద్దు గుంకింది అభిషిక్తు డయిన అశ్వత్థామ శాత్రవ సంహారము ఎలా సాగించాలా ? అని ఆలోచిస్తూ, సేనా శిబిరా లకు దూరంగా ఒక చెట్టు క్రింద చేరాడు.

కృపాచార్యుడూ, కృతవర్మా నిద్రపోయారు. అశ్వత్థామకు కంటిమీద రెప్ప వాలడం లేదు. ఆ సమయంలో అక్కడి మర్రి చెట్టు మీద గుడ్లగూబ విశృంఖలంగా పక్షి సంహారం చేయడం కనిపించింది.

ఏ ఉపాయంతో నయినా శత్రువును సంహరించడం రాజనీతి విరుద్ధం కాదు కనుక యిప్పుడు నాకీ ఉలూక మార్గం శ్రేష్ఠం అనుకుని ప్రక్కనే పరున్న మహా రథికు లిద్దరినీ మేలు కొలిపి తన ఊహ తెలిపాడు.

కృపాచార్యుడు : నాయనా ! ఏ పని కయినా పురుషకారం దైవం. ఆ పని కవసర మయిన సాధన సంపత్తీ అవసరం కర్షకుడు సిద్ధి వంచి, భూమిని దున్ని, పదును చేసి, విత్త నాలు జల్లకపోతే వానలు కురిసీ లాభం లేదు. అతని శ్రమ అతను పడ్డా వాన చినుకు పడకపోతే !

అందుచేత మన కృషికి దైవం తోడు కావాలని విస్మరించకు, ధర్మం విడవ కుండా చేసే పనికి దైవం ఎప్పుడూ తోడు పడతాడు. ఆవేశంలో భయ కంపిత చిత్తంతో లోభ వశీభూత హృదయుడై సాహసించేవాడు కార్యసాధకుడు కాడు వానిని లోకం హర్షించదు. ఆప్తులూ శ్రేయోభిలాషులూ ఎంత చెప్పినా వినలేదు సుయోధనుడు, తత్ఫలం అనుభవిస్తున్నాడు; ఇక నీ యిష్టం, అన్నాడు.

అశ్వత్థామకు ఆ పలుకులు తల కెక్క లేదు. కృతవర్మను చూస్తూ : ఆర్యా ! మంచి చెడ్డలు ఎవడికి వాడు నిశ్చయించుకొని వాడి దారి వాడు తొక్కుతాడు. ప్రజా పతి సృష్టి ప్రారంభించిననాడు విప్రులకు శాంతినీ, క్షత్రియులకు తేజస్సునూ, వైశ్యలకు దక్షతనూ అనుగ్రహించాడు. నేను విప్ర వంశంలో పుట్టినా రాజ ధర్మం చేపట్టాను. నా తండ్రిని చంపిన యోధు డింకా జీవించి వుండగా యింతటి నేను చేతులు ముడచుకు కూర్చొలేను. పాండవ బలం ఈ సమయంలో సుఖ నిద్రలో వుంటుంది.

ఆ దృష్ట ధృష్టద్యుమ్నుని నా వాడి కత్తితో తెగనరికి, మిగిలిన వారిని ఈ నిశిత కర వాలానికి బలి యిస్తాను. అప్పుడు గాని నా గుండె మంట ఆరదు – అన్నాడు.

నాయనా! నువ్వు బాగా అలసి వున్నావు. ఇప్పటికి నిద్రపో, తెల తెల వారుతూండగా మనం ముగ్గురం వెళ్ళి కావలసిన కార్యం నెరవేరుద్దాం, అని కృపాచార్యుడు శాంతి వాక్యాలు పలుకగా, మామా! కాముకుడికి, లుబ్ధ హృదయుడికి, క్రోధ వశుడికి, కంటి మీద కునుకు వస్తుందా! అదీకాక వాసుదేవుడు తోడుండగా, పార్థుడు గాండీవ ధన్వియై నిలబడితే వారిని ఓడించడం మన తరం కాదు. ఇక నన్ను కాదన వద్దు — అని కరవాలం తీశాడు, అశ్వత్థామ.

నాయనా! ఆయుధ హీనుని, వాహన శూన్యునీ, శరణాగతునీ, రణ రంగ దూరునీ చంపడం నీతికాదని ఎరగవా! పయిగా వారంతా నిద్రలో వుంటారు. నిద్ర చావుకి మారు పేరు. అటువంటి పీనుగులను చంపడం నీ వంటి అస్త్ర విదుడికి ధర్మం కాదు, అన్నాడు కృపాచార్యులు.

మామా! ధర్మం మాట ఎత్త వద్దు. భీష్మునీ ద్రోణులనూ, కర్ణునీ, వారు ధర్మంగానే సంహరించారా? భూరిశ్రవసుని సాత్యకి ఏం చేశాడు? ఇప్పటి కిప్పుడు భీముడు చేసిన ఊరుభంగం మాట ఏమిటి? ఇంక యీ మీమాంస చాలించి వస్తే నాతో రండి, అని లేచాడు అశ్వత్థామ.

ముగ్గురూ అగ్ని రూపులై కదిలారు. రథాలు పాండవ శిబిరాల వయిపు సాగుతున్నాయి.

సాగేవేళ అశ్వత్థామ యెదుట ఒక మహా భూతాకృతి గోచరించగా ఈ యోధుడు నిశ్చలంగా తన శస్త్రాస్త్రాలన్నీ సంధించి విడిచాడు. ఆ భూతం అట్టహాసం చేస్తూ నిల బడ్డది. ఇదేదో ఉపద్రవం అని గ్రహించి అశ్వత్థామ రథం దిగి పినాక పాణిని ఆరాధించడానికి వేదిక నిర్మించి అందులో ఆత్మార్పణం చేసే సంకల్పంతో రుద్ర ప్రార్థన చేశాడు. పరమ శివుడు ప్రసన్నుడై తీవ్ర ధారా రోచిరుదంచిత ఖడ్గం అనుగ్రహించాడు.

పరమానందంతో అశ్వత్థామ పాండవ శిబిరాల వయిపు రథం నడిపి ధృష్టద్యుమ్నుని శిబిరంలో అడుగు పెడుతూ ఒక్క పాద తాడనం చేశాడు.

ఆ ధ్వనికి ధృష్టద్యుమ్నుడు కనులు తెరిచాడు అదే సమయంలో వాని జుట్టు పట్టి ఈడ్చి నేల పడ గొట్టి మోకాటితో కుమ్ముతూ ముక్కు మీద ముష్టి ఘాతాలు చేస్తూ ధనుస్సునున్న అల్లెత్రాడు విప్పి, వానికంఠము చుట్టూ తిప్పి, పశువును చంపినట్టు చంపాడు. అలానే ఉత్తమౌజునీ, యుధామన్యునీ చిత్ర వధచేసి, శిబిర సమీపంలో వున్న గజబలాన్ని చిత్ర హింస పెట్టి, అప్పటికి మేలుకొని తన కెదురు వచ్చే శిఖండినీ, ఉపపాండవులనూ వారికి తోడువచ్చే సైనికులనూ వారి వాహనాలనూ తునా తునకలుగా నేలరాల్చి, పిశాచ హాసంతో శిబిరాలు

విడిచి కృప, కృతవర్మ లున్నచోటికి వచ్చి, ఇక పాండవులూ, కృష్ణుడూ, సాత్యకి మిగిలారు అన్నాడు.

అతని రాక్షసావేశం చూసిన ఆ మహా యోధులు విషణ్ణ హృదయులై తలలు వంచుకున్నారు.

ఇప్పు డీ వార్త మన ప్రభువుకి నివేదించాలి, అని అశ్వత్థామ రథం కదలించాడు. వారు కూడా అనుసరించారు.

ఆఖరి శ్వాస తీసుకుంటున్న దుర్యోధనుడు అశ్వత్థామ చేసిన సాహస కార్యాన్ని విని ఆనందంతో కన్ను మూశాడు, మనం వీర స్వర్గంలోనే కలుసుకుందాం అంటూ.

ఆ యోధులు ముగ్గురూ సుయోధనుని శరీరాన్ని గాఢంగా కౌగలించుకొని విల విల విలపించారు.

అంతలో తెల్లవారింది. మహారాజా! వ్యాసమహర్షి నాకు అనుగ్రహించిన శక్తి అంతతో చల్లారిపోయింది.

తెల్లవారేసరికి ఈ వార్త పాండవులకు తెలిసింది. అప్పటి కప్పుడే నకులుడు ఉపప్లావ్యం వెళ్ళి ద్రౌపదినీ, యితర స్త్రీ జనాన్ని రథం మీద తీసుకు వచ్చాడు ద్రౌపది పుత్ర శోకంతో నిండిన గుండెతో మూర్ఛిల్లి కొంత సేపటికి తేరుకొని :

నా కొడుకులను సంహరించిన అశ్వత్థామకు శిరచ్ఛేదం చెయ్యకపోతే ఆత్మహత్య చేసుకుంటాను అంది.

అప్పుడు కృష్ణుడు ఆమెను ఓదారుస్తూ :

అమ్మాయీ! గురు పుత్రుడు ఈ పాటికే ఏ అడవికో పోయి వుంటాడు. వెతకి చంపినా నీ కెలా తెలుస్తుంది, అనగా ద్రౌపది : అతనికి జన్మసిద్ధమయిన శిరోమణి వుంది. అది తెచ్చి యిస్తే చాలు అని భీమసేనుని దగ్గరగా వెళ్ళి : నువ్వు తప్ప యీ పని చెయ్యగలవారు లేరు, అని రెచ్చగొట్టి రథం ఎక్కించింది.

రథం అటు కదలగానే వాసుదేవుడు :

ధర్మనందనా! అశ్వత్థామ దగ్గర అగస్త్యమహర్షి అనుగ్రహించిన బ్రహ్మ శిరోనామకాస్త్రం వుంది. దానిని మానవులపై ప్రయోగించవద్దని ద్రోణాచార్యులు చెప్పివుంటారు. కాని, ఆవేశ స్వభావుడయిన అశ్వత్థామకు నిగ్రహం లేదు. అందుచేత మనం భీముని

రక్షించుకోవాలి – అని సహదేవునీ, సాత్యకినీ శిబిర రక్షణలో వుంచి తన రథం మీద ధర్మరాజునీ అర్జునునీ ఎక్కించుకొని త్వరిత గతిని నడిపించాడు.

అప్పటికే భీమసేనుడు భాగీరథీ నదీ తీరాన వున్న వ్యాస మహర్షికి నమస్కరించి, అశ్వత్థామ కోసం అన్వేషిస్తున్నాడు.

దేహ మంతా విభూతి పూసుకొని, తపో దీక్షలో వున్న అశ్వత్థామ కనిపించగానే బాణం సంధించి భీముడు :

ఓరీ కపట చిత్తుడా! చాలించు నీ తపస్సు. రా యుద్ధానికి! అంటున్న వేళకు కృష్ణుని రథం కూడ అక్కడకు చేరింది.

చూశాడు అశ్వత్థామ రోష తామ్రాక్షుడై ఒక దర్భ తీసుకొని అభిమంత్రించి బ్రహ్మ శిరో నామకం విడుస్తూ అపాండవం చేసిరా అన్నాడు.

అది చూసి అర్జునుడు కూడా గజగజ లాడుతూంటే:

అర్జునా! గురు పుత్రుడు బ్రహ్మశిరో నామకం ప్రయోగించాడు. నువ్వు కూడ దానినే ప్రయోగించి ఉపసంహరించు – అన్నాడు కృష్ణుడు.

తక్షణం సవ్యసాచి రథం దిగి గురువులను స్మరించి అస్త్రం ప్రయోగించాడు.

ఆ దివ్యాస్త్రాలు ఒకదాని నొకటి ఢీకొని జ్వాలా రోచులతో విజృంభిస్తుంటే నారదుడు వ్యాసునితో వచ్చి ఆ దివ్యాస్త్రాలు ఉపసంహరించండని కోరగా అర్జునుడు ఉపసంహరించినా అశ్వత్థామ ప్రాణ భీతితో ఉపసంహరించక పోవడంతో, నాయనా! నీ శిరోమణి భీమునికిచ్చి ప్రాణ రక్షణ చేసుకో – అన్నాడు వ్యాసుడు.

అప్పుడు అశ్వత్థామ అంగీకరిస్తూ పాండవ పౌత్రులను యిది బలిగొని ఉపశమిస్తుంది – అని శిరోమణి యిచ్చాడు.

అపరిమితానందంతో భీమసేనుడు ఆ మణి తెచ్చి ద్రౌపది కిచ్చి భామా! ఇంతతో అశ్వత్థామ కీర్తి బుగ్గి పాలయింది. ఇక వాడు బ్రతికినా మృత కల్పుడే అనగా ద్రుపద రాజ నందన సంతోషంతో ఆ శిరోమణి ధర్మరాజుకి అర్పించింది.

ఇక్కడ కృష్ణుడు వ్యాస మహర్షితో మాట్లాడుతూ

గురు పుత్రుడు పాండవ వంశీయుల గర్భ విచ్ఛిత్తి పణంగా ఉపసంహరించారు బ్రహ్మశిరో నామకాన్ని. ఇప్పుడది ఉత్తరా గర్భ చ్ఛేదానికి సాగుతూంటుంది. కనక దాన్ని నా సుదర్శనంతో రక్షిస్తాను.

వెనుక ఒకప్పుడు ఈ గురు పుత్రుడు వచ్చి తనకు సుదర్శనం కావాలన్నాడు. అది పొసగ లేదు. అప్పటి నుంచి ఆ ఆశతోనే వున్నాడు. అని నాటి విశేషాలు చెప్పి సుదర్శనాన్ని విడిచి శిశువును రక్షించాడు.

అని వైశంపాయనుడు సౌప్తిక పర్వం ముగించి స్త్రీ పర్వం ప్రారంభిస్తున్నాడు.

సౌప్తిక పర్వం సమాప్తం

శ్రీ సాంగత్య విధాయి వి
కాసోల్లాసిత కటాక్ష కరుణామయ మూ
ర్తీ! సారబోధ భరిత
వ్యాసాది మనోనివాస! హరి హరనాథా!

స్త్రీ పర్వం

గాంధారి

భారత యుద్ధం ముగిసింది ;

అంతా అయిపోయింది.

పదునెనిమిది రోజుల వ్యవధిలో ఉభయ పక్షాల యోధులూ నేల కూలారు. అటు పాండవు లయిదుగురూ, సాత్యకి. కృష్ణుడు, యుయుత్సుడు.

ఇటు కృపాచార్య, కృతవర్మ, అశ్వత్థామలు మిగిలారు, అని సంజయుడు చెప్ప డంతో ధృతరాష్ట్రుడు మొదలు విరిగిన చెట్టులా నేల కూలాడు. పరి పరి విధాల శోకించే ప్రభువును సంజయుడూ, విదురుడూ ఓదారుస్తూ, మందలిస్తూ వేదాంతమార్గం తెలిపి :

ప్రభూ !

ఇదంతా నీ లోభంవల్లనూ, నీ కొడుకు దుర్బుద్ధి వల్లనూ సంభవించింది. చేతులారా చేసుకుని చింతించడం దేనికి !

అంతే కాదు. ఇప్పు డెవరి కోసం ఈ శోకం. పితృ, పితామహ, పుత్ర, పౌత్ర, భాతృవర్గమంతా పోయింది. అల నాడు భీష్మ పితామహులతో పాటు, ఆచార్య ద్రోణులూ, విదురుడూ, నేనూ కూడా కృష్ణుని సందేశం వినుమని చెప్పినా నీ చెవి కెక్కలేదు, నీ కొడుకు సరే సరి.

దాని ఫలం కదా యిది. ఇంక శోకించకు, అన్నాడు సంజయుడు. అనంతరం విదురుడు :

మహారాజా ! ఈ లోక మంతా నిస్సారం అని గ్రహించిన వివేకులు దేనికీ శోకిం చరు. ఒకయిల్లు మారి మరో యింట దిగుతున్నాం. అలానే మాసిన వస్త్రం విప్పి మరోటి కట్టుకుంటున్నాం. అంతా దేనికి !

కుమ్మరి కుండలు చెయ్యడానికి సారెమీద మట్టి ముద్ద పెడతాడు. అందులో కొంత తడియారి విరుగుతుంది. మరొకటి కుండగా తయారు కాకుండానే పాడవుతుంది. తయా రయినా ఆరబెడుతూంటే ఒకటి విరుగుతుంది. వాటిని కాచడానికి ఆవలో పెట్టినపుడు కొన్ని విరుగుతాయి ఇంకా మిగిలినవి మనం వాడుతూండగా పగులుతాయి. మన జీవితాలూ యింతే.

పిండం ఏర్పడే సమయంలో గర్భస్రావంవల్ల కొన్ని, ప్రసవ వేళ కొన్ని, బాలారిష్టా లతో కొన్ని, యౌవనంలో కొన్ని, వార్ధకంలో కొన్ని .... యిలా జీవాలన్నీ పోయేవే కాని మిగిలేవి లేవని ఎరుగరా ప్రభూ !

ఇది తెలిసిన వారెవరూ శోకాన్ని దరిజేర నివ్వరు. ఈ సంసారం ఒక కారడవి. బంధు మిత్ర పుత్రాదులు క్రూర మృగాలు. భార్య దీర్ఘ రోగం. వార్ధకం మత్త గజం, అని తెలియని వాడవు కావు.

ఈ శరీరం రథం, సత్త్వ గుణం దీని సారథి, ఇంద్రియాలు గుర్రాలు, బుద్ధి వ్యాపారం పగ్గం. అయితే ఆ గుర్రాల చిత్తానుసారం రథం వదలిన వాడు సంసార సాగరంలో కొట్టు మిట్టాడుతాడు. అలా కాక గుర్రాలను తన అదుపులో ఉంచుకోగలవాడు సుఖ దుఃఖాది ద్వంద్వాలకు అతీతుడుగా జీవిస్తాడు.

అని వివరించే వేళ విజయం చేసిన వ్యాస మునీంద్రుడు కూడా ధృతరాష్ట్రునికి మరి కొంత మనశ్శాంతి కలిగించి, అనంతర కర్తవ్యం ఉపదేశించి వెళ్ళాడు.

అప్పుడు తేరుకున్న ధృతరాష్ట్రుడు విదురునితో :

గాంధారినీ, కుంతినీ, మిగిలిన వధూ జనాన్నీ తీసుకుని ప్రయాణం సాగించాలి. కురు క్షేత్రానికి వెళ్ళి అగ్ని కార్యం పూర్తి చేయించాలి, అన్నాడు.

ప్రళయకాల జ్వలన జ్వాలల చిక్కిన అరణ్య మృగాక్రోశనంలా అంతఃపుర స్త్రీల ఆక్రందన ధ్వనులు రేగగా, విదుర నంతటి మహా మనీషి గొంతు తడబడగా వారందరినీ ఓదార్చి, వారి వారికి తగిన వాహనాలు సమకూర్చి కురు క్షేత్రానికి నడిపిస్తున్నాడు.

దారిలో కృపాచార్యుడూ, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ ఎదురయి ధృతరాష్ట్రుని చూచి గద్గద కంఠంతో దుర్యోధనుని వీర మరణ వార్త వినిపించారు. అనంతరం కురు వంశా చార్యుడు కృపాచార్యుడు గాంధారిని సమీపించి

మహారాణీ! నీ కుమారులు వీరోచితంగా పోరాడి స్వర్గం చేరారు. అక్కడ దివ్య భోగాలు పొందుతూంటారు. ఎందుకమ్మా! వారికోసం శోకిస్తావు. అసంఖ్యాకంగా దాన ధర్మాలు చేసినవారు పొందలేని దివ్య లోకాలు చేరిన వారికోసం విచారం అనవసరం!

పయిగా, పాండవులు విజయశ్రీ సముపేతులయారని అనుకుంటున్నావేమో! నిజానికి వారి విజయం ఏం విజయమమ్మా! ఉపపాండవులతో పాటు ధృష్టద్యుమ్నాదు లందరినీ నిన్ననే నేలపాలు చేశాం. ఏం మిగిలింది వారికి! అని సర్వ విషయాలూ వివరించి వారు నిష్క్రమించారు.

ధర్మరాజు

ధృతరాష్ట్రుడు కురు క్షేత్రానికి వస్తున్నాడని విన్న ధర్మరాజు :

కృష్ణా! ఇప్పుడు నేను ఆ మహారాజును చూడడం అవసరం కదా! అందరం వెళ్ళి ఆయనను పరామర్శించాలి, అన్నాడు.

పాండవులతో పాటు సాత్యకి కూడా వెళ్ళాడు. ద్రౌపదీదేవి నిర్భర దుఃఖంతో వడిచింది. ఆమె వెంట పాంచాల, మత్స్య దేశ స్త్రీలందరూ వచ్చారు. అదే సమయానికి యుయుత్సుడు దుర్యోధనాదుల నారీమణులందరినీ తీసుకువచ్చాడు.

ధృతరాష్ట్రుని వెంట వచ్చిన స్త్రీలందరూ ధర్మరాజును చూసి పరి పరివిధాల ఆడిపోసుకుంటూంటే పాండవాగ్రజుడు తలవంచి నిలబడ్డాడు.

నెమ్మదిగా ధృతరాష్ట్రుని సమీపించాడు.

ఆయన ప్రక్కనున్న వారు, ధర్మరాజు వచ్చాడని చెప్పారు.

పెత్తండ్రి పాదాలకు ధర్మరాజు నమస్కరించాడు. ధృతరాష్ట్రునికి గుండెలో మంట పుట్టినా, పైకి వాత్సల్యంతో ధర్మజుని కౌగలించుకొని, ఓదార్పు మాటలు పలికాడు. భీమార్జున నకుల సహదేవులు కూడా వచ్చినట్లు చెప్పగా, భీము డనేమాట వినబడడంతో ఆయన గుండెలో నిప్పు పుట్టింది.

అది గ్రహించాడు వాసుదేవుడు. అంతకుముందే తయారు చేయించిన భీముని ఆకారం గల ఇనుప విగ్రహం ఆయన ముందు నిలబెట్టగా, ఆయన తీవ్ర క్రోధంతో ఆ విగ్రహాన్ని గట్టిగా కౌగలించుకోగా అది ముక్కలు ముక్కలయి పొడి పొడిగా రాలిపోయింది.

ఆయన గుండెలో సంతోషం పొంగుతూన్నా, పైకి మాత్రం 'అయ్యో, నాయనా, భీమసేనా' అని శోకించడం మొదలుపెట్టాడు.

అప్పుడు నవ్వు రాజిల్లెడు మోముతో వాసుదేవుడు :

మామా! ఎందుకు బాధ పడతావు. నీ బాహు బంధంలో నలిగినవాడు భీముడు కాడు. అది ఇనుపబొమ్మ. నీ మనసు నాకు తెలుసు. పయిగా నీ భుజ శక్తి ఉన్నదే, అది ప్రళయకాల యముని దంష్ట్రలతో సమ మయినది. అందుకే నే నీ ఆలోచన చేశాను.

అదీ కాక మామా! ఇప్పుడు నువ్వు ఈ పాండవు లయిదుగురునీ సంహరించినా నీ కొడుకులలో ఒకడయినా బ్రతికి వస్తాడా! ఎందుకింత ఆగ్రహం!

వేదాలు చదివావు, శాస్త్ర చర్చలు విన్నావు. సర్వ పురాణాలూ ఎరుగుదువు. లోకం తెలిసిన వృద్ధుల గోష్ఠులు వింటున్నావు. ధర్మ పరిజ్ఞానం ఉంది

అయినా, భీష్మ ద్రోణ విదురులు, సంజయుడు, నేను అందరం చెవినిల్లు కట్టుకు చెప్పాం. నీ చెవి కెక్కలేదు

ఆనాడు జూదంలో నెగ్గిన గర్వంతో సభా మధ్యానికి ద్రౌపదిని తెచ్చి వస్త్రాపహరణం చేసిన వారు కదా నీ కొడుకులు. అటువంటి దుష్టులను చంపినందుకు కదా నువ్వు ఇప్పుడు భీమసేన సంహారానికి సంకల్పించావు. ఇప్పటికయినా నీ కొడుకుల దురాగతాలు తెలుసుకుని వారి పీడ వదిలినందుకు శాంత చిత్తంతో వుండు, అన్నాడు.

వాసుదేవా! నువ్వు చెప్పినదంతా నిజమే. కాని పుత్ర మరణ శోకంతో మనస్సు వికలమయి పాపపు కోపంతో ఏమో చెయ్యబోయాను. అందుకు నీకు కోపం రావడం సహజమే. ఇప్పుడింక నీ మాట ప్రకారం శాంతితో ఈ పాండవులతో ప్రేమగా ఉంటాను, అన్నాడు.

అనంతరం యుయుత్సుని కూడా దగ్గరగా తీసుకున్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుని కోరిక ప్రకారం పాండవు లయిదుగురూ గాంధారిని పరామర్శించడానికి వెళ్ళారు. అందరూ పాదాభివాదం చేశారు. ఆత్మ నందనుల మరణంతో శోక భరమయిన గాంధారి, ధర్మరాజును శపించడానికి ఉద్యుక్తు రాలవుతున్న వేళకు వ్యాస మహర్షి విజయం చేసి :

అమ్మాయీ! ఎందుకమ్మా వీరిమీద అంత కోపం! నీ పెద్దకొడుకు యుద్ధానికి వెడుతూ నీ దగ్గరకు వచ్చి చేతులు జోడించి : అమ్మా! ఆశీర్వదించు, అని అడిగినప్పుడు "య తో ధర్మ స్తతో జయః" అన్నావు గుర్తుందా!

నీ మాట ప్రకారం ధర్మమే జయించింది. ఇప్పుడింక అసూయా గ్రస్త హృదయంతో ధర్మం తప్పడం నీ వంటి దానికి ఉచితమా! ప్రజలందరూ ధీర బుద్ధివని కొనియాడుతున్నారు నిన్ను. నీ వంటి శాంత చిత్త, లేదని నే నెరుగుదును. అటువంటి గుణ శీలవయిన నువ్వు మాత్సర్యానికి లొంగకూడదు, అన్నాడు.

గాంధారి : నేను అసూయాపరురాలను అనుకోకండి. బాధతో మనసు కలత పడింది తప్ప ఈ బిడ్డలు కుంతికి యెంత ప్రేమ పాత్రులో నాకూ అంతే. దుర్యోధనుని తులువ తనంతో శకుని కర్ణ దుశ్శాసనుల దుష్టత్వంతో మా కురువంశం యీ దశకు చేరింది. అందరు

కొడుకులనూ కడతేర్చినా నా మనసు బాధపడలేదు. కాని ఈ వసుదేవ నందనుడు చూస్తూండగా భీముడు తన గదా దండంతో దుర్యోధనుని నాభికి దిగువ భాగంలో కొట్టడం అన్యాయం కాదా! అదే నన్ను మరీ వేధిస్తున్నది.

భీముడు ఆ మాటలు వింటూనే గజ గజ వణుకుతూ, వినయంతో వంగి

అమ్మా! ఒక్కమాట విను. ధర్మమో అధర్మమో ఆలోచించే అవకాశం లేదప్పుడు. నా ప్రాణ రక్షణ కోసం అలా చెయ్యక తప్పలేదు. ఇప్పుడు న్యాయా న్యాయాలు గురించి మాట్లాడుతున్నారు కనక చెపుతున్నాను. ఇంతకాలంగా మీరు ధర్మరాజుకు చేసిన పరాభవా లన్నీ న్యాయ సమ్మతాలేనా! అన్నీ ఎందుకు!

ద్రౌపది రజస్వలయై ఏకవస్త్రంతో ఉండగా నిండు సభకు రప్పించి ఎన్ని కూతలు కూశారు మీ వారు. అక్కడితో ఆగారా!

ఆ పుణ్యశీలకు తన తొడలు చూపించాడే నీ కొడుకు. అప్పుడు నా మనస్సు ఉడికి పోయి ఆ తొడలు నా గదా దండంతో విరగ కొడతానని ప్రతిజ్ఞ చేశాను. అప్పుడే ఆ పని చేసేవాడిని, కాని, మా అన్నగారు అడ్డు చెప్పడంతో ఆ మాటకు కట్టుబడి ఆగిపోయాను.

అంతేకాదు, ఈ వాసుదేవుని రాయబారానికి పంపుతూ మనం అన్నదమ్ములం మన మధ్య కలహాలు చూసి పదిమంది వేలెత్తి చూపి ఆనందించకుండా శాంతంగా ఉందాం. పెద్దల మాట విని మా రాజ్యం మా కియ్యి. అని చెప్పి పంపాను. అయినా వినలేదు వాడు. ఏం చేస్తాం. ధర్మరాజు రాజు కాకనూ తప్పలేదు. నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకోకనూ తీరలేదు.

అమ్మా! యుక్తా యుక్త వివేకం కల నువ్వు బాగా ఆలోచించు, అన్నాడు.

గాంధారి :

ఆ చావు చావదగు య
న్నీ మనకున్ వాని వలన నిక్కం బరయన్
నీ చెప్పిన యన్నియు గల
వా చెయ్దియు తగవ నీకు యది యట్లుండెన్.

అంతవరకూ బాగానే ఉంది కాని నాయనా, యుద్ధంలో శత్రువులను చంపి పారేస్తారు. కాని ఆ శత్రువు శరీరం చీల్చి పచ్చి నెత్తురు త్రాగే క్రూరాత్ము లుంటారా యెక్క డయినా! అని అడిగింది.

భీముడు : అమ్మా! అలనాడు సభలోకి ద్రుపదరాజ నందనను తెచ్చి వస్త్రాపహర ణానికి వాడు సాహసించినప్పుడు నేను చేసిన ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకోవడానికి ఆ గుండెలనుండి

జారే రక్తం దగ్గర పెదవి ఉంచానే కాని మనిషి రక్తం త్రాగడం మహా పాతకం అని ఎరుగనా!

మరోమాట ఏమంటే, అప్పుడలా రక్తపానం చేస్తున్నట్టు కనిపిస్తే ప్రతిపక్ష వీరు లందరూ భయపడతారని కూడా తెలుసు. అంతే తప్ప తమ్ముడి రక్తం త్రాగే పాపిష్ఠి వాడినా!

గాంధారి : సరే నాయనా! వందమందినీ నేలకూల్చావు కదా! అందరూ మీకు అన్యాయాలు చేశారా బాబూ! ఈ ముసలితనంలో అంధులకు ఊత కర్రగా అయినా ఒక్క బిడ్డను మిగిల్చినా నీ ప్రతిజ్ఞ తీరదనుకున్నావా!

మిగిలిన ఒక్కడూ మీ అన్నయ్యను రాజ్యం ఏలనివ్వడనుకున్నావా! ఇంతకూ ఆ మహారాజుగా రెక్కడయ్యా?

ధర్మరాజు : అమ్మా! నే నిక్కడే ఉన్నాను; ధర్మరాజును. నీ పుత్రులను చంపించిన ఈ పాపాత్ముడిని శాపంతో కడతేర్చవమ్మా! ఈ భూమండలంలోని రాజులనూ, వారి అనుచర వర్గాన్నీ నాశనం చేసిన పాపికి తగిన దండన విధించవమ్మా! నా కెందుకమ్మా యీ రాజ్యం. స్నేహితులు, చుట్టాలు, బిడ్డలు యిందరూ మరణించారు నా వల్ల. అటువంటి ద్రోహ బుద్ధికి రాజ్య భోగా లెందుకమ్మా! అని మాట రాక రెండు చేతులూ జోడించి నుదుట చేర్చాడు.

అప్పు డా మహాపతివ్రత కనులకు గట్టిన బట్ట సందులనుండి కను చూపు ధర్మరాజు పాదాల చివర పడింది. ఆ చూపులోని వేడికి ధర్మజుని పాదాంగుళులు కంది ఎర్రబడడం చూసిన అర్జునుడు వాసుదేవుని వెనుకకుచేరి నిలబడగా, మిగిలిన భీమ, నకుల సహదేవులు కళ్ళు గిర్రున తిరిగి తడబడి దూరంగా నడిచారు.

అప్పటి కావిడ శాంతించి :

నాయనా! వెళ్ళి మీ అమ్మను చూసి రండి, అంది. అందరూ కుంతీ దేవి దగ్గరకు వెళ్ళారు.

పదమూడేళ్ళయింది ఆ కన్నతల్లి తన బిడ్డలను చూసి.

ఇన్నేళ్ళుగా వారు అడవులలో, అజ్ఞాత వాసంలో పడిన క్లేశాలకు తోడు నిన్నటి యుద్ధంలో ఉపపాండవు లందరూ మరణించిన శోకంలో వున్న బిడ్డలను చూచి కన్నీరు మున్నీరు కాగా, గొంతు తడియారి మాట రాలేదు. పాండవులు కూడా అంతకు మించిన దుఃఖంతో ఆమె పాదాల మీద వ్రాలగా కుంతీ దేవి ఒక్కొక్కరి మీద చేతులు వేసి వెన్ను దువ్వుతూ శరీరమంతా ఆప్యాయంగా తడుముతున్నది.

యుద్ధసమయంలో శస్త్రాస్త్ర ఘాతాలతో బొబ్బలెక్కిన చోట్ల మరొకసారి దువ్వి, వేడి నిట్టూర్పులు విడుస్తూ, దగ్గరగా తీసుకుంటూ వాత్సల్యంతో పలకరిస్తున్నది

అప్పటికి శోకదేవత రూపం ధరించినట్లు కన్నీరే మేలి ముసుగుగా తడబడే అడుగులతో ద్రౌపదీదేవి తన అత్తగారిని సమీపించి :

అత్తా! ఎన్నాళ్ళయిందో నీ మనుమలు నిన్ను చూసి. వా రందరూ ఏరి? ఇంకా రారేం! అంటూ మూలం తెగిన తీగలా నేల వ్రాలింది.

ఆమె దుఃఖంతో కుంతీ దేవికి దుఃఖం కట్టలు త్రెంచుకు రాగా తాను కూడా కోడలి వెన్నుమీద వ్రాలి యింతసేపు ఏడ్చి, నెమ్మదిగా తేరుకుని, ఆమెను రెండుచేతులతో లేవనెత్తి ఓదార్చి దగ్గరగా తీసుకుంది ; అప్పుడందరూ కలిసి గాంధారి దగ్గరకు వెళ్ళారు.

ద్రౌపదీ దేవి ఆమె పాదాల మీదపడి వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తూంటే, ఆవిడ ద్రౌపది దేవిని దగ్గరగా చేర్చుకుని :

ఎందుకమ్మా ఏడుస్తావు. మీ అత్తగారిని చూశావా! ఒక్క మనుమడు కూడా దక్కకుండా పోయాడు. ఆ గుండెబాధ చల్లారుతుందా తల్లీ!

నిన్ను నేను ఓదారుస్తాను. మరి నన్ను నువ్వు ఓదార్చాలి కదా! ఇద్దరం పుత్ర శోకంతో బాధపడుతున్న వాళ్ళమే.

ఇలా జరుగుతుందని ఆనాడే చెప్పాడు విదురుడు. అయినా నేను ఆపలేక పోయాను. పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం తప్పదు కదా! ఏమిటో అంటున్నాను. కాని అంతా కాలవశమై, సాగవలసిందే. ఇంక శోకించి ప్రయోజనం ఏమిటి! ఊరుకో తల్లీ, అని ఓదారుస్తున్నది.

అనంతరం ఆ మహాపతివ్రతా శిరోమణికి వ్యాసమునీంద్రుని అనుగ్రహంవల్ల దివ్య దృష్టి లభించగా, రణ రంగం అంతా ఆవిడ కళ్ళకు కట్టినట్టయింది.

అతిరథ మహారథుల శవాలు.

మత్తేభాల, సైంధవాశ్వాల కళేబరాలు.

రక్తపుమడుగులో మాంసపు బురదలో ఉన్నాయి.

కుక్కలు, నక్కలు, కాకులు, గ్రద్దలు యథేచ్ఛగా విహరిస్తూ అరగిస్తున్నాయి. కురు క్షేత్రం అంతా ఆవిడ మనో వీధిలో తాండవించింది.

అక్కడకు వచ్చిన వ్యాస మహాముని వా రందరికీ అగ్ని సంస్కారాలూ, పరలోక కర్మలూ సాగించండని ధృతరాష్ట్రాదులకు చెప్పి వెళ్ళాడు.

ఆ మాట వింటూనే అందరూ రణ రంగం చేరి ఎవరి బంధువులను వారు వెదుకుతూ రోధనధ్వానా లారంభించారు.

అప్పుడు గాంధారి : దేవకీనందనా! చూస్తున్నావా! అంతఃపురం విడిచిరాని ఎండ కన్నెరుంగని నా కోడళ్ళందరూ కన్నీటి వాన కురుస్తూ ఎలా శోకిస్తున్నారో!

అటు చూడవయ్యా! వారి మేనమామ శల్యుడు, ద్రుపదరాజు, కర్ణుడు, ద్రోణాచార్యులు, భీష్మాచార్యులు వీరందరూ నేలకూలినా, జ్వాల సన్నగిల్లినా, కాంతితగ్గని అగ్నిలా ఎలా వున్నారో! అడుగో నయ్యా! సుభద్ర కొడుకు గుణభద్రుడు, అభిమన్యుడు యిందరి ప్రభలూ చల్లార్చినవాడు.

అతిమధురంగా వీణా, వేణు గానాలతో నిత్యోత్సవం జరుపుకునే ఈ రాజ వంశీయులందరూ శునక జంబుక నాదాల మధ్య పడిఉంటే గుండె బ్రద్ద లవుతున్నదయ్యా!

కస్తూరితో, మంచి గంధంతో లేపనం చేసుకునే వీరందరి శరీరాలూ మాంసపు బురదతో నిండి ఉన్నాయి.

చూశావా? ఆ యోధులు! ప్రాణాలు పోయినా చేతిలో కత్తి విడవలేదు కాబోలు. ఆ బిగిసిన పిడికిలి చూస్తూంటే వారు మరణించారని అనుకోగలమా?

ఈ నారీ జనం అందరూ తండ్రినీ, భర్తనూ, బిడ్డలను కోలుపోయి శోక సాగరంలో పడిపోయారు.

కొన్నిశరీరాల అవయవాలు నక్కలూ, రాబందులూ తినేయడంవల్ల, పాపం తమ వారిని కూడా తాము గుర్తు పట్టలేక పోతున్నారు.

కృష్ణా! ఏ జన్మలో చేసిన పాపమో, ఇవన్నీ చూడడానికి మిగిలి వున్నాను ఇంతయినా నాకు చావు రాని పడెయ్య లేదు.

అని నడుస్తూండగా దుర్యోధనుని కళేబరం కంటబడింది.

పడీ పడగానే ఆవిడ మొదలు నరికిన అరటిలా నేలకూలింది. మూర్ఛపోయిన ఆవిడ కొంతసేపటికి తేరుకున్నది. అప్పుడామె వెంటనున్న పరిచారికలు నెమ్మదిగా దుర్యోధన కళేబరం దగ్గరకు తీసుకువెళ్ళారు.

వెడుతూనే ఆ కుమారుని విశాల వక్షం మీద తలవాల్చి కన్నీరు విడుస్తూ :

నాయనా! నేను మీ అమ్మను వచ్చాను. లేచి భక్తితో ప్రణామం చెయ్యాలని

మరచిపోయావా! ఎంత దురదృష్టం పట్టింది. ఇలా ఈ కటిక నేలమీద పీనుగు గు౦ః మధ్య పడవలసి వచ్చిందా నీకు — అంటూ విలపించి, విలపించి :

దేవకీనందనా! వీడు యుద్ధానికి బయలుదేరుతూ నా దగ్గరకు వచ్చి ఎంతో భక్తి వినయంతో చేతులు జోడించి, ప్రీతిగా మాట్లాడి :

అమ్మా ! విజయలక్ష్మి నన్నే వరించాలని ఆశీర్వదించు అన్నాడు.

అప్పుడు నే నేమన్నానో తెలుసా! (యతో ధర్మ స్తతో జయః) ధర్మానికి జం లభిస్తుంది నాయనా! అన్నాను.

అలా ఎందుకన్నావని నువ్వడుగవచ్చు కృష్ణా! నాడు - జూదం జరిగిన నాడు వీ చేసిన అకార్యం చూసిన ప్రజలందరూ భయంతో గజ గజలాడుతూ, ఈ పాపానికి ప్రా శ్చిత్తంగా సర్వ కురు కుమారులతో వీరు లందరూ మరణించి తీరుతారు అంతకంటె తక్కు శిక్ష లేదు, అనుకున్నారు.

అందరు ప్రజలు, అనుకున్నమాట అబద్ధం కాదు. అది జరిగి తీరుతుంది. ౘ ప్రజా వాక్యం. దాన్ని విన్న నేను, వీడు నా కన్న కొడుకు కదా అని ప్రియంగా మరోమ మాట్లాడితే నా ప్రతిష్ఠ చెడి తీరుతుంది.

అప్రతిష్ఠపాలు కావడం కంటె ఆత్మ హాని లేదు. అంతేకాదు, ఇంకా ఏమన్నా తెలుసా !

నాయనా! యుద్ధంలో వెనుదిరిగిపోతే అపఖ్యాతి వస్తుంది. అపఖ్యాతి కంటె చా మేలు. రణ రంగంలో నిలిచి పోరి పర లోకంలో అమర భోగాలు అనుభవించు, అన్నా

అన్నంత పనీ చేశాడు. కీర్తి ప్రతిష్ఠలు సాధించాడు. అయినా ఎందుకింత బాధ ప తున్నానంటే పుత్ర శోకం.

కడుపు తీపి వదలదు కదయ్యా ! అదీకాక ఈ వయసులో ఆయన దిక్కులేని రయ్యారనే బాధ వదలుతుందా !

ఒకనాడు సర్వ రాజ లోకం వీని ఉభయ పార్శ్వాల వంది మాగధులవలె నడి వారు. అటువంటి ప్రభువు ఈ అవస్థలో పడితే గుండె తరుక్కుపోదా !

రత్నాలు పొదిగిన బంగారు ఆసనం మీద,

సుందరీ మణులు వీవనలు పడుతూంటే భోగా లనుభవించే మహారాజు

ఈనాడు గ్రద్దల రెక్కలగాలిలో ఉన్నాడు.

మా మహామంత్రి విదురుడు చెప్పాడు.

ఆయనా చెప్పారు.

చెవి కెక్కలేదు.

విధి నెత్తిమీద కూర్చుంటే ఏం వినిపిస్తుంది. పదకొండక్షౌహిణీలు కొలిచి రాగా యుద్ధానికి వచ్చిన ప్రభువు ఏకాకిగా తన గదా దండంతో పోరు నడప వలసి వచ్చింది.

చతురంగ బలాలతో రాజ్య లక్ష్మితో అలరారుతున్నప్పుడు చూసి ఆనందించాను.

ఈనాడు ఆ భోగాలన్నీ పరాధీనాలయినా చూడక తప్పలేదు, అని అంటుండగా ఎదుట దుర్యోధన పత్ని కనిపించగా :

కృష్ణా! బిడ్డ చావుకంటె కోడలి దుఃఖం నన్ను మరింతగా వేధిస్తున్నదయ్యా! ఈ బాధ ఎప్పటికి చల్లారుతుంది.

చూడవయ్యా, ప్రాణేశ్వరుని గుండెమీద తల మోపి కన్నీరుకారుస్తూ మాటలేకుండా పడి ఉంది.

నా కొడుకేకాదు. మనుమడుకూడా నేలకూలినాడు కదయ్యా! ఇంత కష్టం వచ్చినా నా గుండె బద్దలు కావడం లేదంటే దీన్ని ఇనుముతో చేసి ఉంటాడు బ్రహ్మదేవుడు. కన్న తల్లీ, కట్టుకున్న భార్యా, ఏమయితేనేం, అనుకున్నాడు కాబోలు.

వీర మరణం స్వర్గ ప్రాప్తి హేతువని చెప్పిన వేదాన్ని నమ్మి యిలా చేశాడు, అని యింతసేపు ఏడ్చి మిగిలిన బిడ్డ లందరినీ చూపి :

చూశావా! చేతు లూడి, కాళ్ళు తెగి, తలలు ముక్కలయి పడివున్న వారిని చూస్తే గుండె చెరువుకాదా!

నా కోడళ్ళ రోదన ధ్వని వింటూంటే నా శోకం మరీ పొంగుతున్నది.

మంచి గంధపు నీరుజల్లిన ప్రదేశాలలో సైతం కాలు మోపడానికి సంకోచించే నా రాణి వాస స్త్రీలు ఈ నెత్తురుటేరుల మధ్య పడి ఎలా రోదిస్తున్నారో! ఏ జన్మలోనో నేమా, ఆయనా చేసుకున్న పాప ఫలం, కాకపోతే నూరుగురు బిడ్డలనూ మాకు కాకుండా చేస్తాడా మీ ధర్మరాజు!

అని నడుస్తూండగా దుశ్శాసనుని కళేబరం కనిపించింది.

చూశావా! భీమ గదా ఘాతాలతో అవయవాలన్నీ పట్టు తప్పి పోయి పడివున దుశ్శాసనుడు. వీడి వేడి నెత్తురు త్రాగాడు కదా భీమసేనుడు.

వీడు తన అన్నగారికీ, కర్ణుడికీ ప్రీతి కలిగించడానికి ద్రుపదరాజ నందనను కొప పట్టి లాగి ఎంత అవమానం చేశాడు, అని తలవంచి కన్నీరు తుడుచుకుని :

అప్పుడు భీమసేనుని అంతరంగం ఎంత క్షోభించి ఉంటుంది. తత్ఫలంగా యిం జరిగింది.

ఆ నిండు కొలువులో వీడు చేసే తుంటరి పని చూసి నేను దుర్యోధనునితో ఏమన్నా ఎరుగుదువా!

నాయనా! ఈ పాంచాలి పరమ పవిత్ర చరిత్ర, పయిగా వాసుదేవుని రక్ష ఉన్నది అటువంటి ఇల్లాలిని యింత నీచంగా పరాభవించడం వల్ల ఎంత కీడు జరుగుతుందో తెలియద మీకు. శత్రు భయంకరుడయిన భీమసేనుని ఎందుకంతగా తూలనాడుతారు. నా మాట వి పాంచాలిని విడిచిపెట్టండి, అన్నాను.

క్రూరుడూ, నీచుడూ అయిన నీ మేనమామ శకునిని వెళ్ళగొట్టి పుణ్య శీలు రయి పాండవులతో సఖ్యం చేసుకుని, సుఖంగా ఉండు, అన్నాను.

అంటే వింటాడా! విధి వక్రించి నెత్తిమీద కూర్చుంటే.

ఆనాటి పరాభవ వాక్కులతో పగ బట్టిన త్రాచులా భీమసేనుడు ఈనాడు ఇంత చేశాడు. అందుకు తప్పు పట్టనయ్యా! తప్పుపట్టను.

కాని — మనిషి రక్తంతాగే మనుషులుంటారా! చూశావా! సింహం తన పంజాతో చీల్చి పారేసిన ఏనుగులా ఎలా ఉన్నాడు దుశ్శాసనుడు! అని మరింత ముందుకు సాగింది. ఎదురుగా వికర్ణుని దేహం కనిపించింది.

కృష్ణా! నల్ల మబ్బుల మధ్య మెరుపు తీగలా మత్తేభ కళేబరాల మధ్య ఎలా ప్రకా శిస్తున్నాడో, వీడు వికర్ణుడు. ధనుర్విద్యాభ్యాస వేళ నారి సారించడంలో రాయిలా గట్టి పడిన ఈ బిడ్డ ముంజేతిని తన వాడి ముక్కుతో చీల్చలేకపోతున్నది ఆ గ్రద్దపిల్ల.

అదిగో వాని భార్య. కాకులమధ్య, గ్రద్దలమధ్య పడి రోదిస్తున్నది.

అదిగో అది దుర్ముఖుని కళేబరం. నక్కలూ, తోడేళ్ళూ తినగా మిగిలిన వాని వదనం సప్తమీ చంద్రబింబంలా కనిపించడం లేదూ!

నడు కృష్ణా! అదిగో వాడు వివింశతి! నిరంతరం సుందరీ జన నాట్యాలతో, సంగీత సల్లాపాలతో ఉండేవాడు. ఇప్పుడు నక్కల అరుపులు వింటున్నాడు.

ఎవరయ్యా ఈ బాలయోధుడు. అలసిపోయి నిద్రిస్తున్నట్టు కనిపిస్తున్నాడు.

వీడు నీ మేనల్లుడు, సుభద్రకొడుకు, అభిమన్యుడు.

యుద్ధంమీద వేడుకతో మహామహులు పన్నిన వ్యూహంలో ప్రవేశించి రథ, గజ, తురగ వాహినులను చీకాకు పరుస్తూంటే, తాళలేక దుర్యోధన, ద్రోణ, కర్ణ, శల్య, కృప, అశ్వత్థామాది యోధులందరూ ఏకమై చుట్టుముట్టి పడగొట్టారు వీనిని

చూడవయ్యా! ఆ బిడ్డ ఉత్తర.

నిన్న మొన్నటిదాకా సిగ్గుతో చెలికత్తెల చాటున నిలబడి చూసేది ఈ బాలుని, ఇప్పుడు వాని గుండెమీద తల వాల్చి ఏడుస్తున్నది.

తన తొడమీద వాని తల ఉంచుకుని, అరచేతితో నుదురు తడుముతూ కన్నీరు జారుస్తున్నది. ఏమంటున్నదో విన్నావా!

దేవ సముడయిన అర్జునుని నందనుడవు. అచ్యుతుని మేనల్లుడవు. ఎవడు నిన్ను నేలకూల్చినది!

ద్రోణాచార్యులవారు, రాధేయుడు, కృపాచార్యులు, అశ్వత్థామ వారంతా మహా యోధులనీ, నీతితప్పని వారనీ విన్నానే! అంతటి వారందరూ ఏకమై నిన్ను ఎదుర్కొన్నప్పుడు వారి అంతరాత్మలు ఎంత క్షోభించి యుంటాయి.

సర్వ శత్రు సంహారం చేసి, భూమండలం అంతా లభించినా మీ పెద్దలకు సుఖమెక్కడుంటుంది నువ్వు లేనప్పుడు!

ప్రాణేశ్వరా! నీ ప్రాణం పోయిందని తెలిసి కూడా నే నింకా ఎలా బ్రతికి ఉన్నాను. నిండా ఆరునెలలు కూడా పూర్తి కాలేదే నా పాణిగ్రహణం చేసి ....

అని గోలు గోలున విలపిస్తూంటే చూడవయ్యా కృష్ణా! ఆమె తల్లి, బంధువులూ వచ్చి గుండెకు చేర్చుకు తీసుకు వెడుతున్నారు.

నడవ్వయ్యా! నడు ....

అదిగో విరాటుడు, అవ్వల ఉత్తరుడు, అక్కడే వాణ్ణి చంపి, నేలకూలిన కాంభోజ రాజపుత్రుడు.

ఇటు చూడు!

నీ పాండవు లందరి భుజ బల పరాక్రమాలనూ తృణ ప్రాయంగా భావించి నా బిడ్డ ఈ యుద్ధానికి సిద్ధపడటానికి కారణభూతుడయిన మహా వీరుడు కర్ణు డిడుగో:

మదాంధ సింధురం ద్విరదమహోగ్ర విక్రమానికి నేల కూలినట్లు లేదూ!

ఈ వీరుడు, రోష దూషితుడు, పరుషభాషి అయినా ధైర్య ధనుడు దాన శీలి దుర్యోధనుని ఆశలన్నీ వీని అరచేత ఉండేవి.

అదిగో ఆ యోధుని నారీ జనం విల విల విలపిస్తున్నది. అందరి కంటె గుండెలు బద్దలయేలా శోకిస్తున్నది తల్లి రాధ. కాకులూ, గ్రద్ధలూ తినగా మిగిలిన అతని వదనం కృష్ణపక్ష చతుర్దశీ చంద్రుని వలె ఉన్నదయ్యా!

మా కురువృద్ధుని బాహ్లీకుని చూచావా! నేలకూలినా ముఖకాంతి తగ్గ లేదు. పూర్ణిమా చంద్రకాంతు లీనుచున్నది ఆయన వదనం.

ఎవరయ్యా ఇక్కడ!

అలనాడు అరణ్యంలో ద్రౌపది చెయ్యి పట్టిన నాడే వీడు మృతులలో లెక్క. ఆనాడు వారు తమ సోదరి దుస్సల సౌభాగ్యాన్ని తలచి వదలి పెట్టినారు. కాని ఆ పాప ఫలం వెన్నాడి కట్టి కుడిపింది. ఎందరు యోధులు వీని ప్రాణ రక్షణ కోసం కంచుకోట కట్టి నిలిచినా కాలం అర్జున రూపంలో వీనిని కబళించింది.

అదిగో నా బిడ్డ దుస్సల! తన భర్త శిరసు దొరకక ఎలా వెర్రిగా పరుగులు పెడుతున్నదో!

ఆనాడు అర్జునుడు ప్రతిజ్ఞ చేసినట్టు విని తన భర్తతో ఈ బిడ్డ ఏమన్నదో ఎరుగుదువా!

కురు సేనమీద విశ్వాసం వద్దు. మా విజయుడు శపథం చేశాడంటే అది జరిగి తీరుతుంది. కనక యిప్పుడే వెళ్ళి ధర్మరాజును శరణు వేడితే ఏ ప్రమాదం ఉండదు, అంది.

వింటున్నావా! యిప్పుడు దాని విలాపం. తోడబుట్టు వదుచ సౌభాగ్యం కోలుపోయి ఏడుస్తూ పడి వుంటుందని తెలియకుండానే ఈ అవస్థ నా నుదుట రాసి సంతోషిస్తున్నారా, అన్నయ్యా! అంటున్నది, విన్నావా! అని ముందుకు సాగి:

సరే, నడు,

ఇదుగో, వారి మేనమామ కదా శల్యుడు. సాక్షాత్తు మాద్రికి తోడబుట్టినవాడే! ఆయనను కూడా వదలలేదు ధర్మరాజు. అదిగో ఆ శరీరం బోర్లపడి ఉంది. నుదురు నేలకు

అని, నాలుక బైట పడింది. ఆ నాలుకను కాకులు పొడుచుకు తింటున్నాయి చూశావా! నడు - నడు.

అదిగో! మా వంశోద్ధారకుడు! శాంతనవుడు తండ్రి కోసం రాజ్యం విడిచాడు.

బ్రహ్మచర్య దీక్ష వహించాడు. పౌరుషానికి ఆయన తరువాత కాదయ్యా మరెవరి పేరు చెప్పినా!

అటు దేవసేనాని కుమారస్వామి ఇటు మా వంశవృద్ధులు భీష్ములు. కల్పాంతవేళ ప్రచండ భానుడు చల్లబడి భూమి మీద పడిన ట్లనిపిస్తున్నది. ఈయనను చూస్తూంటే, ఈ శర తల్పం మీద

వారెవరూ! ధనుర్వేద వేత్త ద్రోణాచార్యులా! ఇంద్ర పరుశరాము లెరిగిన అస్త్రాలన్నీ ఈయన అధీనంలో ఉన్నాయి. మా కురు వంశీయులు మీ సాత్యకి అందరూ ఈయన శిష్య సంతానమే. వీరుడన్న వాడెల్ల తలవంచి మ్రొక్కవలసిన పాదాలు, అవి.

ఇప్పుడా పవిత్ర పాదాలను నక్కలు కొరుక్కు తింటున్నాయి. అదుగో కృపాచార్య సోదరి కృపి; ద్రోణుల సతీ మణి! రోదన సామం వినిపిస్తున్నది. ఆ విద్యాగురుని శిష్య లందరూ అస్త్ర, శస్త్ర రథాలు కిలిపి కట్టి, చితిపేర్చి సామ గానం చేస్తూ నిప్పు ముట్టించి, మరొక అగ్నిలా ఆయనను ఉంచి, దహించి శోకార్తులై గంగా స్నానానికి వెడుతున్నారు. శర విద్య అస్తమించింది ఆయనతో.

అదుగో సోమదత్త భూరిశ్రవన, శకుని ప్రభృతులు.

సహదేవుని చేతులలో కదా ఈ శకుని తన బిడ్డలతో సహ నేలకూలాడు. మాయా బలంతో ఆనాడు జూదంలో వారి రాజ్యాన్ని అపహరించాడు. దాని ఫలం యిది.

ఈనాడు కృష్ణా! వారి మాయలన్నీ నీ మాయ ముందు పటా పంచ లయాయి. వీడు కాదుటయ్యా సర్వ కురువంశ నాశకుడు.

మేలు చేస్తానని దుర్యోధనుని చేరి మొత్తం అందరినీ వేల కరిపించిన క్రూరుడు వీడు.

అదిగో కళింగపతి, అటు మగధరాజు జయత్సేనుడు. బృహద్బలుడు వీరు ధృష్ట ద్యుమ్న పుత్రులు. వారు కేకయ రాజ నందనులు సింహం పంజాతో చీల్చిన మత్తేభంలా ఉన్నది ద్రోణాచార్యుల చేతులలో నిహతుడయిన ద్రుపదుని శరీరం. ఇదుగో నీ మేనబావ

శిశుపాలుని కొడుకు ధృష్టకేతువు, ఆ ప్రక్కనే వాని కొడుకు సుకేతుడు. దూరంగా విందాను విందులు. ఎందరినని యిలా చూపించను.

మా వంశ దీపం భీష్ములు.

అస్త్ర విద్యా గురువులు ద్రోణులు.

మహాశూరులు కర్ణ భూరిశ్రవస, అశ్వత్థామ, కృప, కృతవర్మ సైంధవులు.

దేవత లయినా ఎదురు నిలవగలరా! కాని పాండవులతో పాటు మీ అన్నదమ్ము లిద్దరూ అటువంటి వారితో పోరి చెక్కు చెదరకుండా ఉన్నారంటే అది దైవ కార్యమేనయ్యా!

అందరూ చెప్పారు, ఇలా అవుతుందని. కాని విన లేదు. ఫలితం అనుభవించారు. అని కొంతసేపు దుఃఖించి ఊరడిల్లి, అంతలో కోపోద్దీపితయై:

ఓ యదువంశీయుడా! సర్వకార్య సాధకుడ వయిన నువ్వు సంకల్పించి ఉంటే ఈ కుటుంబ కలహం శాంతంగా పరిష్కారం అయేదికాదా! కాని ఉపేక్షించి సర్వ రాజవంశ నాశనం చేశావు. జ్ఞాతి వైరాన్ని సంగ్రామంతో కడతేర్చిన ఫలంగా మీ జ్ఞాతులు కూడా యిలానే పరస్పర కలహంతో నాశనం అవుతారు. అంతేకాదు నీ జీవితం కూడా దిక్కులేని దశలో తెల్లవారుతుంది. నా పాతివ్రత్య పుణ్య ఫలం బలిమితో ఈ మాట అంటున్నాను, అంది.

అంతవరకూ మౌనంగా విన్న వాసుదేవుడు చిరునవ్వుతో:

అత్తా! ఏనాడో దూర్వాస మహర్షి మా కిచ్చిన శాపం అదే కదా! చర్విత చర్వణం చేశావు. నీ వంటి వీరమాతకు యింత ఆవేదన ఉచితం కాదమ్మా! నీ కొడుకు చేసిన దుర్మార్గాలు ఎరగని వారెవరు! మనమందరం ఎంత చెప్పినా వాడు వినక ఈ దశకు తెచ్చు కుంటే నీ బాధలో నువ్వు అంతంత మాట లనడం న్యాయమా!

రాచపడుచువు

నువ్వు, నీ కొడుకులు వీర మరణం చెందితే ఎంత గర్వంతో ఉండాలి అంటూంటే గాంధారి శాంతించింది.

అనంతరం ధృతరాష్ట్రుని ఆజ్ఞానుసారం అందరికీ ధర్మరాజు తన పురోహితుడూ సర్వ వైదిక కర్మ నిరతుడు అయిన ధౌమ్యునిచేత అపర కర్మ సాగింపించడానికి నిశ్చయించి విదురుని పిలిపించి, సంజయుని రావించి:

భరత వంశీయులకు తప్ప మిగిలిన వారందరి అగ్నికార్యం మీరు నిర్వహించండి అని చెప్పి తమ వారందరికీ దహన సంస్కారాలు పూర్తి చేయించాడు.

తిలోదకాలిచ్చే సమయంలో కుంతీ దేవి కన్నీ రొత్తుకుంటూ ధర్మరాజును సమీపించి :

నాయనా! కర్ణుడు మీకు అగ్రజుడు. భాస్కరుని దయవలన కవచ కుండలాలతో వీడు నాకు కలిగాడు.

అనగా ధర్మరాజు :

అమ్మా! ఈ మాట ముందే చెపితే యింత జరిగేది కాదు కదా! అని యింతసేపు గోలు గోలున ఏడిచాడు.

అనంతరం యథోచితంగా కర్మకాండ ముగించి భూరి దక్షిణలతో అన్న దానాలతో అందరినీ తృప్తులను గావించి వారి అభినందనలతో ఆనందించాడు

అని వైశంపాయనుడు స్త్రీ పర్వానికి స్వస్తి పలికాడు.

వీణావాద ప్రతిమ నిగమావిర్భవత్సార పుణ్య
శ్రేణీసంపాదిత విమలతాస్థేమ నిర్లేపచిత్త
త్రాణక్రీడాకలన సతతోత్సాహ వద్దివ్యభావా
ప్రాణాపానాహరణ నిపుణ ప్రాపణీయానుభావా ॥

ఇది స్త్రీ పర్వం

శాంతిపర్వం

జనమేజయ మహారాజా!

కర్ణుడు తన అన్నగారని విన్న క్షణంనుంచీ ధర్మరాజు మనస్సు వికలమయి - ఇది మొదలుగా స్త్రీలకు రహస్యం దాచే శక్తి నశించుగాక - అని శపించి, అర్జునుని చూస్తూ :

తమ్ముడూ! నాకు ఈ రాజ్యపాలన కాంక్ష కలగడం లేదు, అడవికి పోయి బ్రతకాలని వుంది - అన్నాడు.

ఆ మాటలు విన్న అర్జునుడు, నకులుడు, ద్రౌపది పరి పరివిధాల ధర్మరాజును హెచ్చరించి : సమర్థుడూ, ధర్మపరుడూ అయిన ప్రభువు లేకపోతే ప్రజలు నానా క్లేశాలూ పడతారు. దుర్మార్గులు విజృంభించి అకార్యాలు సాగిస్తారు కనక రాజ్యం ఏలక తప్పదు అన్నారు. ఎట్లో అంగీకరించాడు ధర్మరాజు.

బంధు మరణా శౌచం కారణంగా నదివొడ్డునే కుటీరాలు వేయించి, అక్కడే నెల రోజులు గడిపారు. ఆ సమయంలో ఎందరో మునులూ, మహర్షులూ వచ్చి అనేకానేక లోక ధర్మవిషయాలు బోధించారు.

వ్యాస మహర్షి విజయం చేసి : నాయనా! ఎందుకు శోకిస్తావు. దుష్ట దండన రాజ ధర్మం. ఆ ధర్మం ఆచరించనినాడు దేశం దుండగులమయం అవుతుంది. అందుచేత నువ్వు దుర్బుద్ధులైన వారందరినీ కడతేర్చావు. కనక దీనికోసం విచారం దేనికయ్యా! అని ఓదార్చాడు.

అప్పుడు వాసుదేవుడు : ధర్మనందనా! ఇక నువ్వు సింహాసనం అధివసించి ప్రజా రక్షణ చేపట్టాలి, అని పట్టాభిషేక ప్రయత్నం ఆరంభించాడు.

హస్తినా పురం చేరుతూనే కృపాచార్యులను రావించి ధౌమ్యులవారి సరసన ఆసీనుని చేశారు.

ధృతరాష్ట్రుని దగ్గర గాంధారి కూర్చున్నది. నకుల సహదేవుల మధ్య కుంతి కూర్చున్నది. యుయుత్సుడూ, సంజయుడూ గాంధారికి కొంచెం ఎడంగా వున్నారు.

దేశంలోని వణిక్ప్రముఖులు, పౌరులు సంతోషంతో కానుకలు తెచ్చారు. వచ్చిన అందరికీ ఆదర పూర్వకంగా సత్కారాలు సాగుతున్నాయి.

వీణా, వేణు, గానకళా కోవిదులూ, భరతకళా విదులయిన నార నారీ జనం వచ్చారు.

నవ రత్న ఖచితమయిన బంగారు సింహాసనంమీద శార్దూల చర్మం పరిపించి పవిత్ర గంగాజలం స్వర్ణ కలశాలలో వుంచి పంచ గవ్యాలతో వేద మంత్ర యుతంగా సంస్కారాలు సాగింపించి ద్రౌపదీ సహితుడయిన ధర్మరాజు అగ్నిహోత్రుని హోమాదులతో తృప్తుని గావించిన అనంతరం వాసుదేవుడు చక్ర ధారియై నిలచి :

ధర్మనందనా! ఈ భూమండలానికి అధీశ్వరుడవై సర్వ ప్రజా రంజకంగా పాలించ వయ్యా ! - అని చిరునవ్వుతో సదస్య లోకాన్ని కలయ జూశాడు.

మంగళ వాద్యాలు మ్రోగుతున్నాయి. శంఖ భేరీ నాదాలు దిశాంతాలు సోకు తున్నాయి. అప్పుడు తనను ఆశీర్వదించే వేదవేదులకు చేతు లెత్తి నమస్కరించి :

అయ్యా! మీరందరూ ఈ ధృతరాష్ట్ర మహారాజు ఆజ్ఞ పాలించడమే నాకు సంతోషం అని తల దించుకున్నాడు.

అనంతరం భీముని యువరాజుగా చేసి, సంధి, విగ్రహాది సర్వరాజ్యాంగ విషయ నిర్వహణ భారం విదురుని మీద వుంచి, అర్థమంత్రిగా యుయుత్సుని నియోగించి, సేనల పరిచారకుల జీత, భత్యాలు నకులుని చేతులలో పెట్టి, ఇరుగు పొరుగుప్రాంతాల ఆక్రమణలు అర్జునుని భుజస్కంధాల మీద మోపి, విప్ర దేవతా పూజలూ, యజ్ఞ యాగాది సర్వ కార్య నిర్వాహక భారం ధౌమ్యుల వారిదని చెప్పి, తన అంతరంగ సచివుడుగా సహదేవుని తీసుకున్నాడు.

మహా నగరాలలో, జనపదాలలో అన్న సత్రవులు నిర్మించి, రాజ పథాలలో దాహ శాంతికి చలివేంద్రలు నడుపుతూ, సర్వ ప్రజా రంజకంగా పరిపాలిస్తున్నాడు ధర్మరాజు. భీమునికి దుర్యోధన మందిరం, అర్జునునికి దుశ్శాసన మందిరం, దుర్మర్షణ, దుర్ముఖుల భవ నాలు నకుల సహదేవులకూ యిచ్చి, మిగిలిన వారిని వారి వారి ఆవాసాలలో ఉండునట్లు ఆజ్ఞాపించాడు.

దేవతా పూజలూ, పితృదేవతల ఆరాధనలూ, అతిథి అభ్యాగతుల సత్కారాలూ, అనాథల దీనుల పోషణ భారాలూ, దేశ దేశాలనుంచి వచ్చే విద్వాంసులకు సముచిత సమ్మా నాలూ జరుపుతూ, దేశంలో ఆకలి దప్పుల బాధ లేకుండా స్వయంగా చూసుకుంటున్నాడు.

ఆ రోజులలో ఒకనాడు ప్రభాత వేళ ధర్మరాజు వాసుదేవుని చేరి నమస్కరించి కుశల ప్రశ్నలు వేశాడు. మర్యాద లన్నీ ముగిసిన అనంతరం వాసుదేవుడు రుచిర స్మిత వదనంతో :

ధర్మనందనా! సర్వ ధర్మవిదుడు త్రికాలజ్ఞుడు అయిన భీష్మ పితామహుడు వశిష్ఠుల వారి శిష్యుడుగా సర్వ విషయాలూ గ్రహించాడు. ఆయన కన్ను మూస్తే ధర్మ మర్మాలు చెప్పగల వాడు లేడు. కనక ఆయన పద సమీపంలో సావధానుడవై నీ సంశయాలన్నీ తీర్చుకో అన్నాడు.

హర్ష పులకిత చిత్తుడై ధర్మరాజు :

దేవకీనందనా! ఆయన ఉత్తరాయణం కోసం ఎదురు చూస్తున్నాడు. ఈ మధ్యలో ఒక్కమారు నిన్ను చూడాలనే కోరిక కూడా వుంది. అందుచేత నువ్వుకూడా రా - అన్నాడు.

ప్రక్కనే వున్న సాత్యకిని చూశాడు వాసుదేవుడు :

ఆయన కనులలో భావం అవగతమయిన సాత్యకి సారథి దారుకుని పిలిచి రథం సిద్ధం చేయించి భీమార్జున నకుల సహదేవ సంజయ యుయుత్సులతో కృపాచార్యులకుకూడా కబురు పంపాడు.

అందరూ రాగానే ధర్మరాజు తన నిశ్చయం తెలిపి వారిని వెంట బెట్టుకొని పితామహుల దగ్గరకు వెడుతూ : తమ్ముడూ కిరీటీ! ఇకనుంచి పితామహుల దగ్గరకు సైనికులూ, అంతఃపుర స్త్రీలూ చేరకుండా ఆజ్ఞాపించు. ఆయన వీరందరి గోడూ వింటూ అవస్థ పడ లేడు - అన్నాడు.

రథాలు పితామహుని శరతల్పానికి అల్లంత దూరంలో ఆపి అందరూ పాద చారులై వెళ్ళి ఆ వృద్ధ మూర్తికి నమస్కారాలు చేశారు.

అప్పటికే అక్కడకు చేరి వున్న మునులకూ, ఋషులకూ అభివాదాలు చేసిన అనంతరం వాసుదేవుడు :

కురు వంశ శేఖరా! ఇప్పుడు నువ్వు ఈ ధర్మ నందనునికి పరమ ధర్మాలు విశదం చెయ్యాలి, అనగా నవ్వుతూ భీష్ముడు : వాసుదేవా! పరిహాసమా యిది! కాకపోతే నువ్వుండగా నేను ధర్మోపదేశం చెయ్యడమా - అన్నాడు.

పితామహా! కీర్తిని మూట గట్టుకోవాలనే కాంక్ష నాకు లేదు. సర్వ ధర్మాలూ నీ ముఖాన వినిపించి నీ యశో దేహం త్రిలోకాలలో విహరింప చేయాలని నా కోరిక - అన్నాడు దేవకీ నందనుడు.

గురు సమక్షంలో శిష్యుడు పాఠ ప్రవచనం చేసి నట్లుంటుంది నేను నీ యెదుట మాట్లాడడం. అని మంద హాసం చేశాడు మందాకినీ నందనుడు.

నీ మహానుభావత్వం ఒక్కమారు నీ మనుమలూ యిక్కడ చేరిన మిగిలిన రాజులూ తెలుసు కోవాలని నా వాంఛ అన్నాడు మురారి.

గాంగేయుడు చేయి జాపి ధర్మరాజును దగ్గరగా తీసుకొని : నాయనా! నీ సందేహాలు అడుగు, అనగా ధర్మరాజు : తాతా! మిమ్ము చూస్తుంటే ఏమి అడగాలో తెలియడం లేదు మాకు ఏవి అవసరమో అవి మీరే చెప్పండి, అని వినయంగా తలవంచాడు.

నాయనా! రాజ్యపాలనం కత్తిమీద సాము వంటిది. నువ్వు క్షమా శీలంతో వుంటే మావటీడు మత్తేభం మీది కెక్కి అంకుశ ప్రహారం చేసినట్లు ప్రజలు ప్రభువు మీద పెత్తనం చేస్తారు. నువ్వు మరీ క్రూరంగా వుంటే క్రూర మృగాన్ని హింసించినట్లు హింస పెడతారు.

అందుచేత వసంత ఋతువులో సూర్యునివలె చురుక్కు మనికించి చల్లదనం యివ్వాలి. ఆ ఋతువులో ఎండ చురుకు తగ్గితే మళ్ళీ వానలుండవు కదా! అదీ దాని తాత్పర్యం.

గర్భవతి అయిన స్త్రీ తన లోపలి బిడ్డ ఆరోగ్యం మనసులో వుంచి, ఆహార విహారాలు సాగించేటట్లు ప్రభువు ప్రజల కష్ట సుఖాలు ఎరిగి చరించాలి. రాజ్య పాలనకూ, ధర్మ సాధనకూ అవశ్యమయిన అర్థాన్ని అతి చాక చక్యంతో ఆర్జించాలి. పులి పిల్లలను తిన్నట్లు ప్రజలను పన్నుల పేరిట ఒక్కసారి కబళించ కూడదు. పశువు శరీరం మీద చేరిన జలగలా ఎప్పటి కెంత అవసరమో అంతంత గ్రహిస్తూ ఉండాలి.

ఏమయినా సరే ప్రజాభిమానం కోలుపోకూడదు. సేవక గణాన్ని వంచించ కూడదు. వారికి మనసు తెలియనివ్వకుండా వారి రక్షణ భారం వహించాలి.

ఇంద్రియాలను నిగ్రహించాలి. పాము కుబుసం విడిచినట్లు కోరికలను విసర్జించాలి. ఆశ్రితులలో అమాత్యులలో నీ వారెవరో విద్వేషు లెవరో గ్రహించాలి.

నాయనా! అన్నిటినీ మించినది ఆ పర తత్త్వం. దాన్ని మనస్సులో ప్రతిష్ఠించుకొని మన కర్తవ్యం మనం నిర్లిప్తంగా సాగించి పరమ పదం చేరడానికి ప్రయత్నించాలి — అని భీష్ముడు అనేకానేక ధర్మ సూక్ష్మాలు వివరించాడు.

శాంతి పర్వం సమాప్తం

ఆనుశాసనికపర్వం

ఉషో రాగాలు ఉదయాచలాన విహరించే వేళ ధర్మరాజు విధ్యుక్త కర్మలు నిర్వర్తించి వాసుదేవునితో తన సోదరులతో భీష్మ పితామహుని సమీపించి పాదాభివాదం చేసి :

సర్వధర్మ మర్మజ్ఞా! ఎన్నెన్నో ధర్మ సూక్ష్మాలు మీ ముఖాన విన్నాను. అయినా నా మనస్సు ఉపశాంతి పొందటం లేదు : నానాదేశాధీశులను వధించాను. ఆత్మీయులను, గురువులను, ఆప్తులను సంహరించాను. ఈ హింసా కాండ నా మనస్సును వేధిస్తున్నది. దుర్యోధనుని లోభం నా కాగ్రహం కలిగించింది. దానితో యింత ఘాతుకం సాగింది—అనగా నవ్వి ఆంబికేయుడు.

ధర్మనందనా! ఎవరి మరణానికీ ఎవడూ కర్తకాడు. వాడి కర్మ ఫలం వాణ్ణి అలా తీసుకు పోతుంది. అంతే! దాని కోసం విచారం దేనికయ్యా! దేనికయినా దైవమూ పురుష ప్రయత్నమూ అని రెండు వుంటాయి. ఇందులో దైవం. బీజం, మానవ ప్రయత్నం-క్షేత్రం క్షేత్రం చవుడుదయితే బీజం ఫలించదు కదా! మరొక్కమాట, మానుష ప్రయత్నమనే కర్మ జరగకుండా బీజం ఫలించదు సుమా! నేలను బాగా దున్ని పదును చేసి నీరు పెడితేనే బీజం ఫలించేది. మహామహు లందరూ అనుసరించిన ధర్మపథాన నీ కర్మ నువ్వు చేస్తేనే ఫలం లభించేది.

దేన్ని మనం ఆశ్రయించుకొని వుంటామో దాన్ని ఎప్పుడూ విడవకూడదు. వేద వేద్యుడయిన పరమ పురుషని ఆరాధిస్తూ ఆయన అనుగ్రహం పొందడానికి నిరంతరం కృషి చెయ్యాలి.

ఎప్పుడూ శుచిగా వుంటూ, నిత్యం సత్యం పలుకుతూ, సోమరి కాకుండా నిరంతర వ్యవసాయం సాగిస్తూ, విద్యాజ్ఞానం సముపార్జించి, దాన ధర్మాలతో అందరినీ తృప్తి పరుస్తూ, సత్కర్మలు చేసేవారి యింట లక్ష్మి శాశ్వతంగా వుంటుంది.

కృతఘ్నుడూ, క్రూరుడూ, నాస్తికుడూ లక్ష్మికి శత్రువులు. వీరే కాదు నిరంతరం భర్తకు ఎదురు చెపుతూ, గయ్యాళియై, ఎల్లవేళలా—యిరుగు పొరుగు యిళ్ళల్లో వుంటూ, వీలు చిక్కినప్పుడల్లా చెంగు పరచి నిద్రకు వాలే యిల్లాలున్న యింట్లో లక్ష్మి నిలబడదు ధర్మనందనా!

తాతా! అర్థ విషయం చెప్పారు కనక కామ విషయం కూడా విశదం చేయండి, అని ధర్మరాజు వినయంగా ప్రశ్నించాడు.

నాయనా ! కామ సేవనంలో స్త్రీకి కలిగే సుఖం పురుషుడికి ఉండదు. అయితే కామ వశ చిత్తయైన స్త్రీకి యుక్తా యుక్త విచక్షణ వుండదు. ఆ సమయంలో ఆమె చెయ్యని సాహసం ఉండదు. అందు చేతనే ఆ విషయంలో నిగ్రహం వున్న స్త్రీని పతివ్రతగా ఆరాధించాలి.

ఇక దానం విషయం - అయినవాడూ, కానివాడూ దానానికి అర్హుడు కాడు. శ్రద్ధతో వేద విద్య నభ్యసించి, విధ్యుక్త కర్మ లాచరించే ధర్మ పరునికే దానం చెయ్యాలి.

వేద, పురాణ శాస్త్ర పఠనం చేసినా, ఉత్తమ వంశంలో జన్మించినా ప్రయోజనం లేదు. మనిషికి అన్నిటినీ మించినది శీలం. శీల హీనుడికి ఇహ పరాలలో సుఖ సంతోషాలు లేవు. అలానే పతివ్రతయైన భార్యవల్ల లోకంలో పురుషుడు ఖ్యాతి పొందుతాడు.

ఇక కన్యా పాణి గ్రహణం వున్నదే అది అయిదు మార్గాల కనిపిస్తున్నది. అందులో కన్యయొక్క వయో రూప కుల శీలాలకు తగిన విద్యా సంపన్నుని తీసుకొని వచ్చి బిడ్డను దానం చేయటం బ్రాహ్మవివాహం.

కన్య తనకు తానై పురుషుని యందు మనసు లగ్నం చేస్తుంది. ఆ యువకుడు ఆమె యందు రాగంతో వుంటాడు. వారి బంధాన్ని క్షాత్ర వివాహం అంటారు. కంటితో చూసి మనసుతో మనసు కలిపిన యువకునితో జరిగేది గాంధర్వం. ఇక ధనానికి బిడ్డను అమ్మడం ఆసురం. దీనిపైన రాక్షస వివాహం వున్నది. కన్యయొక్క బంధుజనాన్ని హింసించి పిల్లను బలవంతంగా తీసుకు వెళ్ళడమే రాక్షసం. ఈ అయిదింటిలో బ్రాహ్మ, క్షాత్ర, గాంధర్వాలు శ్రేష్ఠాలు.

ఇక కొడుకుల విషయం విను: ధర్మబద్ధంగా వివాహమాడిన స్త్రీకి కలిగినవాడు ఔరసుడు. తన కుమార్తె కొడుకు దౌహిత్రుడు. సజ్జను డయిన పురుషుని వల్ల తన నియోగంతో కలిగినవాడు క్షేత్రజుడు. తనకు సంతానం లేనప్పుడు నచ్చిన వానిని దానంగా తెచ్చుకుంటే వాడు దత్తుడు. తల్లిదండ్రులకు దూరుడై తిరిగే వానిని చేరదీసి పెంచుతాం. వాడు కృత్రిముడు. ఒకానొక స్త్రీకి పర పురుషుని యందు కలిగినవాడు, ఆ తండ్రి యెవడో తెలియనివాడు గూఢజుడు. తల్లిదండ్రులు యింటినుండి తరిమి వేస్తే వచ్చి మన యింట చేరుతాడు, వాడు అపవిద్ధుడు. పెండ్లికి ముందే పితృగృహంలో కుమారుని కంటుంది. వాడు కానీనుడు. గర్భవతి అని తెలిసి కాని తెలయక కాని పెళ్ళి చేసుకుంటాడు. ఆ అమ్మాయి యిక్కడకొచ్చి ప్రసవిస్తుంది వాడు సహోఢుడు.

భర్తను విడిచి కాని విడువబడి కాని భర్తృహీన కాని ఎవరివల్ల నయినా సంతా
వతి అయితే అది వాడి సంతానమే. వానిని పునర్భవు డంటారు. ఒక్కొక్కప్పుడు త
దండ్రులు వదిలేసినా, వారిని వదలి వీడే వచ్చి తనను పుత్రుడుగా స్వీకరించమని అర్థించి
వాడు స్వయందత్తు డవుతాడు. తల్లిదండ్రులకు ధన మిచ్చి తెచ్చుకుంటే క్రీతు డంటార
వీరందరూ కూడా కర్మ చెయ్యడానికి అర్హులే కాని ఔరసుడే అందరిలో శ్రేష్ఠుడు.

నాయనా! అన్ని దానాలలో భూదానం సర్వోత్తమం. శాంత చిత్తంతో జీవిస్తు
యజ్ఞ యాగాది క్రతువులూ, సత్కార్యాలు చేసే విద్వాంసుని మనంతట మనం పిలి
భూదానం చెయ్యాలి. ఈ భూమి రత్న గర్భ కనక భూదానం వల్ల సర్వ రత్న మణి సువ
దానాలు చేసిన ఫలం లభిస్తుంది.

అంతకంటె పరమోత్కృష్ట మయినది అన్నదానం. ఆకలి గొన్న వాడికి కడుపు నిం
భోజనం పెట్టడం కంటె పుణ్య కార్యం భువిలో లేదు నాయనా!

గురువు కంటె తండ్రి అధికుడు. తండ్రి కంటె తల్లి అధికురాలు. అన్న గా
తండ్రితో సమానుడు. వదిన మాతృసమానురాలు. ఉపవాసాలూ, ఏకభుక్తాలూ, దేహ
ఆరోగ్యంగా వుండడానికి వినియోగ పడతాయి. ఉపవాస దీక్షతో తపస్సు చేసినవా
శతాయువులు అవుతారు.

మనస్సును ఏకాగ్రం చేసి, ఇంద్రియా లన్నిటినీ అదుపులో వుంచి వేద విద్య అభ
సించి, చిత్త శుద్ధితో పరంజ్యోతిరుపాసన చేసేవారికి సర్వోత్తమ లోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి — అ
అనేకానేక యితిహాసాల ప్రమాణాలతో ధర్మ సూక్ష్మాలు విశదం చేశాడు గాంగేయుడు.

అప్పటికి మనస్సు స్వస్థమై ధర్మరాజు హస్తి నాపురం చేరి ధర్మ బద్ధంగా రాజ్య పా
నం చేయడం ప్రారంభించాడు.

రోజులు గడిచాయి

ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలం సమీపించింది. ధర్మరాజు బంధు జనంతో భీష్ముని దగ్గరి
వెళ్ళి దోయిలించాడు.

అప్పుడు భీష్ముడు హర్ష పులకిత చిత్తంతో అందరి అనుమతి తీసుకుని, వాసుదేవు
మీద చూపులు నిలిపాడు. ఆ యోగిజన హృన్నివాసి మందహాసంతో గాంగేయుని చూశాడు
భీష్ముడు వాయువును బంధించాడు. అంతే, ఆ ఆత్మజ్యోతి అనంతంలోకి సాగిరింది. ఆయ
శిరస్సు భిన్నమై దివ్యకాంతి గగన ముఖంగా వెడుతూంటే అందరూ ఆశ్చర్యంతో నిలబడ్డార

ధృతరాష్ట్ర, ధర్మనందన, నకుల, సహదేవులు ఆ పరమ ధర్మమూర్తి దేహాన్ని శ్మశానానికి తెచ్చారు. విధ్యుక్త రీతిని అగ్ని సంస్కారంచేసి, గంగా తీరాన నివాపాంజలులు ఇచ్చి, వేడి నిట్టూర్పులతో వెను దిరిగి చూస్తూ నగరానికి చేరారు.

ఆనుశాసనిక పర్వం సమాప్తం

——— —

అశ్వమేధ పర్వం

సర్వలోక వంద్యుడయిన భీష్మ పితామహునికి ఉత్తర క్రియలు నిర్వర్తించి, ధర్మరా విషాద భర హృదయుడు కాగా, వాసుదేవుడు కొన్ని ఉపశమన వాక్యాలు పలికి ఓదార్చాం అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు: ఇదంతా నా మూర్ఖత్వం వల్ల వచ్చి పడింది అని విలపించ మొదలు పెట్టగా కృష్ణుడు:

మామా! మరణించిన వారి కోసం మనం ఎంత శోకించినా వారు తిరిగి రారు, ర పోగా యీ శోకం వారికి పుణ్య లోకాలు లేకుండా చేస్తుంది, అని శాంతింప జేశాడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు: బావా! ఇంతవరకు మీ మాట ప్రకారం నడిచాను. ఇ నాకు వనవాసానికి ఆజ్ఞ యివ్వండి. పితామహుడయిన భీష్ముని, అగ్రజుడయిన కర్ణ చంపించిన పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం లేదు — అని దీన చిత్తుడయాడు.

నవ్వు రాజిల్లెడి మోము వా డపుడు: ధర్మనందనా! ఇన్ని రోజులుగా యింద చెపుతున్న తత్త్వ విషయాలూ పొల్లుపోయి నట్లేనా! చాలు చాలు ఇదంతా నువ్వు చేశానం వేమిటయ్యా! అసలు నువ్వెవడివి! సర్వానికీ కర్త ఆ ఈశ్వరుడు. ఎప్పుడూ మరచిపో ఈ మాట.

మనశ్శాంతి కోసం, అశ్వమేధ యాగం చేసి విద్వాంసులనూ దేశ ప్రజలన వివిధ దానాలతో తృప్తి పొందించు, అన్నాడు

ధర్మరాజు: మాధవా! అశ్వమేధం, సువర్ణ, ధనరాసులుంటే గాని సాగేది కాద ఇప్పు డిందరు రాజులను సంహరించాం. వీరి రాజ్యాలకు వెళ్ళి సుంకం అడగటం న్యాయ కాదు. ఇంతకు ముందే దుర్యోధనుడు మామీది కోపంతో దుండగులను వదిలి దోపిడీ జరిపి కోశాగారం అంతా బూడిదచేశాడు. ఇప్పుడు ఎక్కడుంది ధనరాశి, అని ప్రశ్నించాడ విన్న వ్యాసమహర్షి:

ధర్మనందనా! పూర్వకాలం మరున్మహారాజు యజ్ఞం సాగించి అక్షయ ధనరాసు దక్షిణలుగా ఇచ్చాడు. వేద విదులు ఆ రాసులు ఏం చేసుకోవాలో తెలీక పాతులు పె అవి ఎవరి కంట బడితే వారివే అని నియమం చేశారు. అవి హిమగిరి ప్రాంతంలో వున్న అని మరున్మహారాజు కథ విశదం చేశారు.

ధర్మరాజు వారందరికీ నమస్కరించి యాగ దీక్షకు అవసరమయిన సంభారాలు సమకూర్చే ప్రయత్నం ఆరంభించాడు.

ఆ రోజులలో కృష్ణార్జునులు సముచిత పరివారంతో విలాస యాత్రగా యింద్రప్రస్థం వెళ్ళి అక్కడ మయసభలో వుంటూ ఎన్నెన్నో స్మృతులు మననం చేసుకుంటూ కొన్నాళ్ళు గడిపారు.

ఒకనాడు వాసుదేవుడు : బావా! ఇంక నేను మా నగరం వెళ్ళాలి. మా జననీ జనకులనూ, అగ్రజుడయిన బలరామునీ, యితర బంధు కోటినీ చూడాలని వుంది.

అనగా అర్జునుడు : మనం హస్తినాపురం వెళ్ళి ధర్మరాజు అనుమతి పొందుదాం, అన్నాడు.

వచ్చిన కృష్ణార్జునులను చూసి ధర్మరాజు సంతోష చిత్తుడై, ద్వారకకు పోనున్న వాసుదేవునితో :

రుక్మిణీ వల్లభా! నీ దయవల్ల మేము యిప్పటికీ స్థితికి చేరాం, అశ్వమేధం కూడా నిర్విఘ్నంగా నువ్వు దగ్గరుండి చేయించాలి, అని అర్థించగా చిరునవ్వుతో అంగీకరించి, ధృతరాష్ట్ర, గాంధారీదేవుల వద్ద సెలవు తీసుకుని, కుంతీదేవి అనుమతితో సుభద్రను వెంట బెట్టుకుని సాత్యకి సహితుడై ద్వారక చేరాడు, వాసుదేవుడు.

చిరకాలానికి వచ్చిన వాసుదేవునికి సముచిత మర్యాదలు జరిపి ఉత్సవం చేసుకున్నారు యాదవులు.

విశ్రాంతివేళ వసుదేవుడు :

నాయనా! యుద్ధవిశేషాలు కొన్ని విన్నాను కాని, నీ ముఖాన విశదంగా వినాలని వుంది, అన్నాడు.

వాసుదేవుడు సంగ్రామ కథ సమగ్రంగా వినిపిస్తూ, అభిమన్యుని ప్రస్తావన రాకుండా చేశాడు.

వింటున్న సుభద్ర : అన్నయ్యా! నీ మేనల్లుడి మాట వదిలేశావుగా అంది, శోక సంతప్త హృదయంతో మూర్ఛపోతూ.

అందరూ సుభద్రకు శీతలోపచారాలు జరిపి, మూర్ఛ తేర్చాక కృష్ణుడు అభిమన్యుని పరాక్రమ గాథ రమణీయంగా వినిపించాడు. అందరూ విషాదభర హృదయు లయారు.

* * *

అక్కడ హస్తినాపురంలో ధర్మరాజు, సత్యవాక్పాలనంతో ధర్మం పీడకుండా ఏలుబడి నడుపు తున్నాడు.

ఆ రోజులలో ఒకనాడు వ్యాస మహర్షి విజయం చేసి అశ్వమేధ యాగం సాగించమని తొందర చేశాడు. ధర్మరాజు అందుకు అవసరమయిన ధన కనకరాసులు తీసుకురావడానికి తమ్ములతో సైన్యంతో బయలుదేరుతూ యుయుత్సుని నగరరక్షణ వ్యవహారంలో వుంచి, అతనికి తోడుగా విదురుని ఆపాడు.

పరివార సమేతంగా ధర్మరాజు బయలుదేరే వేళ, మంగళ వాద్యాలతో వేదాశీస్సులు మిన్నుముట్టాయి.

పురోహితులు ధౌమ్యులు ఆదేశించిన ప్రకారం సర్వ కార్యాలూ నిర్వర్తించి, సర్వేశ్వరుడూ, నిఖిల నిధానపతీ అయిన పశుపతిని ఆరాధించి, పారాశర్యుని నిర్దేశానుసారం పరిజనంచేత త్రవ్వకం సాగించాడు.

కొంత లోతు త్రవ్వేసరికి కనులు మిరుమిట్లు గొలిపే కాంతులతో మణి, సువర్ణ రాసులు గోచరించాయి. ఆ నిధికి యథావిధి పూజలు జరిపి, దానిని ఏనుగులమీద, రథాల మీద, బండ్లమీద ఎక్కించి హస్తినాపురం బయలుదేరారు.

ధర్మరాజు యాగ ప్రయత్నంలో వున్న వార్త విని వాసుదేవుడు బలరామ, సాత్యకి, కృతవర్మ ప్రభృతి యాదవ గణంతో బయలుదేరి వచ్చాడు.

వచ్చిన బంధువు లందరికీ ఉచిత రీతిని మర్యాదలు సాగుతున్నాయి. యాగానికి అవసరమయిన యితర ప్రయత్నాలు నడుస్తున్నాయి.

అందరూ ఇష్టా గోష్ఠిలో వుండగా ఉత్తర "మృతశిశువు" ను ప్రసవించిందనే వార్త అశని పాతంలా వచ్చింది.

అందరి ముఖాలూ వెలవెల బోయాయి. సుభద్ర గోలు గోలున ఏడుస్తూంటే, కుంతీదేవి కన్నీరు వొత్తుతూ కృష్ణుని చేరి:

నాయనా! గురుపుత్రుడు ప్రయోగించిన అస్త్ర ప్రభావం యింకా మమ్మల్ని వేధిస్తూనే వుంది, అని విలపిస్తూంటే; అన్నయ్యా! నా కొడుకు పోయినా మనవణ్ణి చూసుకుని, ఆ దుఃఖం మరచిపోదాం అనుకున్నాను. నీ మేనల్లుడి కొడు కిడిగో అని చూపించి ఆనందిద్దామనుకున్నాను, అంటూ రుద్ధ కంఠంతో ముఖం వాల్చింది సుభద్ర.

ఉత్తర మాటా పలుకూ లేకుండా స్మృతి హీనయై పడివుంది.

వాసుదేవుడు అందరినీ ఓదార్చి, పాదప్రక్షాళనం చేసి, పవిత్ర జలాలతో అభిమంత్రించి, అశ్వత్థామ బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రం ఉపసంహరించి ఆ శిశువును పునర్జీవితుని చేశాడు.

అప్పటికి తెలివివచ్చిన ఉత్తర తనపక్కలో బిడ్డ కదలడం చూసి, పట్టలేని ఆవందంతో శిశువును వాసుదేవుని పాదాల ముందు వుంచింది. దేవకీ నందనుడు చిరునవ్వుతో చెయ్యెత్తి ఆశీర్వదించాడు.

వంశం పరిక్షీణమయే వేళ జన్మించాడు కనక పరీక్షిత్తు అని నామ కరణం చేశాడు.

ఉత్తరకు నెలపురుడు దాటింది.

అశ్వమేధానికి ఉపక్రమిస్తూ వ్యాసుని ఆజ్ఞానుసారం ఉత్తమ జాతి అశ్వాన్ని విడిచి, దాని వెంట అర్జునునీ, వాని వెంట పరిజనంతో వేదవిదులనూ పంపాడు. ధృతరాష్ట్ర, గాంధారీ, కుంతీదేవులకు అన్ని విషయాలూ వివరించి వారి అనుమతి పొందిన అనంతరం ధర్మరాజు.

భీముడూ, నకులుడూ దేశ రక్షణ భారంలో వున్నారు. సహదేవుడు కుటుంబ సేవలో వున్నాడు.

అర్జునుడు అశ్వం వెంట వెడుతూ నానా దేశాలూ తిరిగి, వారందరినీ అశ్వమేధానికి ఆహ్వానిస్తూ ఎదురు తిరిగిన వారిని పరాజితులను చేసి, సింధు దేశం చేరాడు.

అక్కడ సైంధవుని మిత్రుల పుత్రులూ, మనుమలూ ఎదిరించగా వారందరినీ చెల్లాచెదురు చేశాడు. అది విని దుస్సల తన మనుమని చంక నెత్తుకొని వచ్చి : అన్నయ్యా! వీడొక్కడూ మిగిలాడు మా యింటికి, వీణ్ణి రక్షించు - అంది.

అర్జునుడు కన్నీ రొత్తుకుంటూ :

అమ్మాయీ! నీ కొడుకేడీ? అనగా! నువ్వు మా సేనలతో వచ్చి యుద్ధం చేస్తున్నావని విని, అంతకుముందే వాళ్ళ నాన్న నీ చేతులలో నిహతులయారని విన్నాడు కదా! ఆ భయంతో ప్రాణాలు వదిలేశాడు, అని కన్నీరు మున్నీరుగా ఏడ్చింది.

అర్జునుడు ఓదార్చి అశ్వమేధానికి తప్పక రావాలని చెప్పి :

చెల్లీ! మా అన్నయ్య దుర్యోధనుడు దురహంకారంతో యింత తెచ్చాడు. అంత కంటె ఆవేశంతో మేము ఈ పాపం చేశాం, అని ఆమెతో కలిసి యింతసేపు ఏడ్చి, వారిని సాగ నంపి, గుర్రం వెంట బయలుదేరాడు.

మణిపూరదేశం చేరగా దాని అధిపతి బభ్రువాహనుడు తన తండ్రి రాకకు సంతోషించి కానుకలు తెచ్చి పాదాభివందనం చెయ్యగా :

అబ్బాయీ ! అశ్వమేధం సాగుతూంటే, గుర్రాన్ని ఆపి, వీరత్వం చూపాలి కాని, యిదేవిటీ అతిథి సత్కారాలు - అని హేళన చేశాడు.

బభ్రువాహనుడు యిల్లు చేరేసరికి అతనిని నాగకన్య ఉలూచి సమీపించి : నాయనా! నేనూ నీకు తల్లివంటి దానినే ! నీ తండ్రికి వీరుడయిన కొడుకుతో పోరాటం సాగించాలని వుంది. వెళ్ళు. ధనుర్విద్యలో నీ కౌశలం చూపి ఆయన మెప్పు పొందు - అంది.

బభ్రువాహనుడు తిరిగి వచ్చి ధనుష్టంకారం చేశాడు.

అర్జునుడు శర సంధానం చేశాడు. ఉభయులూ తమ కౌశలం ప్రదర్శిస్తూండగా ఒక్కక్షణంలో అర్జునుడు ఉక్కిరి బిక్కిరయి : భేష్, ఇంతవరకూ నేను విలాసంగా సాగించాను. ఇంక కాసుకో! అని నిశిత శర వర్షం కురిపించాడు. ఎదుర్కొని బభ్రువాహనుడు విడిచిన వాడి బాణానికి అర్జునుడు వెన్నువంగి నేలకూలుతూ, వదలిన శరాఘాతంతో బభ్రువాహనుడూ మన్ను కరిచాడు.

అటు భర్త, యిటు కొడుకు యిద్దరూ నేల కూలిన వార్త వింటూ చిత్రాంగద ఉలూచిని వెంటబెట్టుకుని విచార స్వాంతయై వచ్చి గోలుగోలున విలపిస్తూ :

ఎందు కిటువంటి పని చేయించావు అని ఉలూచిని ప్రశ్నించగా ఆమె, అర్జునునికి వసువులు శాపం యిచ్చారు. శిఖండిని అడ్డుపెట్టుకుని భీష్ముని పడగొట్టినందుకు ; ఆశాపం తీరాలంటే యీ జన్మలోనే ఒకమారు ప్రాణ హీనుడు కావాలని వినడంవల్ల యీ పని చేశానని సంజీవ మణితో పునర్జీవితుని చేసింది.

అప్పటికే బభ్రువాహనుడు మూర్ఛనుండి లేచి తండ్రికి నమస్కరించాడు.

అర్జునుడు నిద్రనుండి లేచినట్లే నిలబడి, కొడుకును గాఢంగా కౌగలించుకొని చిత్రాంగదనూ ఉలూచినీ ఉచిత రీతిని సల్లాపాలతో ఉల్లసింపజేసి, అందరినీ అశ్వమేధ యాగానికి ఆహ్వానించి, తక్కుంగల దేశాలన్నీ తిరిగి హస్తినాపురం చేరుకున్నాడు.

తమ్ముడు సుఖంగా వస్తున్నాడని విన్న ధర్మరాజు భీముని పిలిచి : తమ్ముడూ ! చైత్రపూర్ణిమ దగ్గర పడుతున్నది. యజ్ఞ శాల నిర్మించి అక్కడ మహర్షులకూ రాజులకూ శిబిరాలు వేయించి, మిగిలిన అవసర సామగ్రి అంతా చేర్పించు, అన్నాడు.

నిశ్చయించిన సుముహూర్తంలో యాగదీక్షితు డయాడు ధర్మరాజు.

ప్రాయశ్చిత్త రహితంగా సాగిన ఆ యాగంలో ధర్మరాజు తన సర్వ రాజ్యం వ్యాస మహర్షికి ధారపోశాడు.

అప్పుడు వ్యాసుడు: నాయనా! నీ రాజ్యం నువ్వే గ్రహించు. మా ఋత్విక్కులను సువర్ణ రాసులతో తృప్తి పరచు, అన్నాడు.

లక్షల మంది తృప్తిగా భోజనం చెయ్యగానే మ్రోగే రీతిని ఒక గంట కట్టారు యాగ శాలలో. ఆ ఘంటానాదం యాగం సాగుతున్నంత కాలం నిర్విరామంగా వినిపిస్తూనే వున్నది జనమేజయ మహారాజా! అని వైశంపాయనుడు ఆశ్రమ వాస పర్వం ఆరంభిస్తున్నాడు.

అశ్వమేధ పర్వం సమాప్తం

ఆశ్రమవాస పర్వం

రోజులు గడుస్తున్నాయి.

ఋతుచక్రం తిరుగుతున్నది.

సంవత్సరాలు పదమూడు దొర్లి పోయాయి.

గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులకు ఏ లోటూ రాకుండా ధర్మరాజు స్వయంగా చూసుకుంటున్నాడు.

ద్రౌపది, సుభద్ర ఉలూచి, చిత్రాంగదలు గాంధారిని దర్శించి, ఆపిడకు ఆశ్వాసన చెపుతున్నారు.

భీముడు మాత్రం సందు చిక్కినప్పుడల్లా ధృతరాష్ట్రునికి వినపడేటట్లు నవ్వుతూ తన ప్రతాపమూ, దుర్యోధనాదుల అక్రమ వర్తనలూ గురించి మాట్లాడుతూ దెప్పి పొడుస్తున్నాడు. ఆ మాటలు విన్నప్పుడు నకుల సహదేవులు సంతోషంతో ఒకరి నొకరు చూసుకునేవారు.

ఆ వంకకు ధర్మరాజు వస్తే ఒకరూ పెదవి కదిపేవారు కాదు. ఆ వృద్ధరాజు ధర్మజుని ప్రవర్తనతో సంతోషాన్ని, భీముని మాటలతో విషాదాన్నీ అనుభవిస్తూ, ఒకనాడు ధర్మరాజునూ యితర కుటుంబాన్నీ రావించి :

నాయనా ! ఇంక నాకు యిక్కడ ఈ రాజభోగాల మీద మనసు లేదు. అడవికి పోయి తపస్సు చేసుకోవాలని ఉంది – అన్నాడు.

ఆ మాటలు విన్న క్షణంలో ధర్మరాజు కన్నుల నీరు తిరిగి : ప్రభూ ! ఇక్కడ మీకు జరుగుతున్న లోటు ఏవిటి ! ఎవరయినా మీ యందు వినయం చూపక తిరస్కారంతో వుంటే చెప్పండి. తక్షణం వారిని దేశ బహిష్కృతుల్ని చేస్తాను, అనగా

ధృతరాష్ట్రుడు ; నాయనా ! దుర్యోధనాదుల కంటె మీరే నన్ను ఎక్కువ ఆదరంతో చూసుకుంటున్నారు. నాకు ఏ లోటూ లేదు. నేనే రాజుగా ఉన్నట్లు నడుపుతున్నారు. కాని రాజవంశీయుడు వీరత్వం ప్రదర్శించి సంగ్రామంలో మరణించాలి. లేదా వానప్రస్థం సాగిస్తూ ప్రాణాలు విడిచిపెట్టాలి. పరుల పంచ మంచం పట్టి చావకూడదయ్యా ! అన్నాడు.

ధర్మరాజు పరి పరి విధాల అర్థించినా వినలే దాయన, ఆ సమయానికి వచ్చిన పరాశర నందనుడు ధృతరాష్ట్రుని సంకల్పానికి ఎదురు చెప్పవద్దన్నాడు.

ధర్మరాజు తల వంచాడు.

వాన ప్రస్థానికి వెళ్ళేముందు కొన్ని దాన ధర్మాలు సాగించాలన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు. ధర్మరాజు ఆయనకు కావలసిన సామాగ్రి అంతా అందించడానికి ఆజ్ఞాపించాడు.

భీముడు మాత్రం: మన మీద కక్ష గట్టి చచ్చిన వారి కోసం యీయన దాన ధర్మాలు చేస్తే మనమెందుకు ధారపొయ్యాలి, అని అడ్డు తిరిగాడు, అర్జునుడు మెత్తని మాటలతో ఓదార్చాడు.

వీర స్వర్గం అలంకరించిన అందరికీ ఉత్తమ గతులకు అవశ్యమయిన భూ, సువర్ణ, అగ్రహార- గో దానాదులు జరిపి ఒకనాడు విశ్రాంతిలో ఉండగా గాంధారి సమీపించి : ఇంకా ఎంతకాలం యిక్కడ గడపడం, అంది

ధృతరాష్ట్రుడు మరునాడే పౌర, జానపదులందరి దగ్గర సెలవు తీసుకుంటూ :

ఆర్యులారా! శంతన మహారాజు మీ అందరి అభిమానంతో ఈ రాజ్యాన్ని పాలించాడు. అనంతరం భీష్ముల వారి రక్షణలో విచిత్రవీర్యుడు ఈ రాజ్యాన్ని ధర్మపరుడయి పాలించాడు. తదుపరి మా తమ్ముడు పాండురాజు మీ అందరి ఆదర గౌరవాలు పొందుతూ సింహాసనం ఎక్కి మీ యోగక్షేమాలు చూసుకున్నాడు. ఇప్పుడీ ధర్మరాజు యింతకాలంగా మీ అందరి కష్ట సుఖాలలో భాగస్వామియై ఈ వంశ ప్రతిష్ఠ పెంపొందిస్తున్నట్లు మీ రందరూ చూస్తూనే వున్నారు. శంతన, విచిత్రవీర్య, పాండురాజాదులను చూసినట్లే యీ ధర్మజుని కూడా మీ రంతా అభిమానంతో చూడండి. నే నింక వనవాసం చేయడానికి వెడుతున్నాను. మీ అనుజ్ఞ యివ్వండి అన్నాడు.

వారందరూ కన్నీరు మున్నీరుగా విలపిస్తూ : ప్రభూ! మీరు హస్తినాపురి విడవ నవ సరం లేదన్నారు.

ధృతరాష్ట్రుడు పరి పరి విధాల వారిని బతిమాలి ఒప్పించి, వనవాసానికి సాగుతుంటే గాంధారి, విదురుడు, సంజయుడు అనుసరించారు.

ఆ క్షణంలోనే కుంతి : ధర్మనందనా! ఇంక నేనూ వారితోనే వెడుతున్నాను. పెద్ద బావగారికీ, అక్కకీ, సేవ చేసి కాలక్షేపం చేస్తాను, అంది.

పాండవులూ వారి భార్యలూ కూడా ఆవిడ నిర్ణయానికి నిర్విణ్ణులయి కాళ్ళమీద పడి, కదలవద్దని పట్టు బట్టారు.

వినలేదు కుంతి. ధర్మరాజునే చూస్తూ :

నాయనా! నా నిర్ణయానికి తిరుగు లేదు. నువ్వు మాత్రము కర్ణుణ్ణి మరచిపోకు. నా ఖర్మ కాలి వాణ్ణి చే జేతులా చంపించు కున్నాను. అది నా గుండెను దహిస్తూనే వుంది. మరొక మాట సహదేవుడంటే నాకు పరమ ప్రీతి. వాడి విషయం నువ్వే స్వయంగా చూసు కోవాలి అంది.

అందరూ నగరం పొలిమేరల వరకూ సాగి వచ్చాక, ధృతరాష్ట్రుడు వారందరినీ వెను దిరిగి వెళ్ళమని కురుక్షేత్రాభిముఖంగా నడచి శతయూప రాజర్షి ఆశ్రమం దగ్గర కుటీరాలు వేయించాడు.

రోజూ వృద్ధు లుభయుల అవసరాలు కనిపెట్టి సమకూరుస్తున్నది కుంతి. సంజయుడు అందరినీ గౌరవంతో చూస్తున్నాడు.

విదురుడు మాత్రం అన్నహారాలు విడిచి పవిత్ర జలాలు పుచ్చుకుని, గాలినే ఆహా రంగా తీసుకుంటూ గడుపుతున్నాడు.

అలా సంవత్సరాలు గడిచాయి.

ఒకనాడు ధర్మరాజు తన ఆప్తులతో మాట్లాడుతూ ! ఒక్కమారు వెళ్ళి ధృతరాష్ట్ర, గాంధారీ విదుర సంజయులను చూసి రావాలని వున్న దన్నాడు.

తక్షణం సహదేవుడు : అన్నయ్యా! చాల రోజులుగా నాకు అమ్మను చూడాలనే కోరిక వుంది – అంటూ కంట తడి పెట్టాడు.

అందరూ బయలు దేరారు అడవికి. వచ్చిన వారందరి కుశల ప్రశ్నలూ ముగిశాయి.

వెడుతూనే సహదేవుడు కుంతి ఒడిలో తల వంచుకుని పడుకున్నాడు. కుంతి వాని వెన్ను నిమురుతూ కన్నులు వొత్తుకుంది.

అప్పు డక్కడికి వచ్చిన వ్యాసుడు వారందరినీ గంగాస్నానం చేయించి, మరణించిన వీరు లందరినీ చూపించాడు. ఆశ్చర్యం ఆనందం వారిని పెనవేసు కున్నాయి.

ఆ రోజులలో – ఒకనాడు అడవికి వెళ్ళిన విదురుడు రెండు రోజు లయినా తిరిగి రాలేదు. ధర్మరాజు వెతకడానికి వెళ్ళి, ఒక చెట్టు క్రింద నిశ్చలంగా నిలబడ్డ విదురుని చూసి :

మహామేధావీ! ధర్మరాజును, మీకు నమస్కరిస్తున్నాను — అన్నాడు.

విదురుడు కదలలేదు, మెదలలేదు, పెదవి కదపలేదు.

ధర్మరాజు నిశ్చలంగా అటే చూస్తున్నాడు. అంతలో విదురుని దేహం నుండి వెలువడిన కాంతి పుంజం ధర్మరాజులో ప్రవేశించింది.

కొద్ది క్షణాలకు ధర్మరాజు స్వస్థచిత్తుడై విదురుడు దేహయాత్ర చాలించినట్లు గ్రహించి, అనంతర క్రియలు నిర్వర్తించి వచ్చి ధృతరాష్ట్రునికి నివేదించాడు.

గంగా స్నానానంతరం కురు క్షేత్రంలో నిహతులయిన బంధు జను లందరినీ వ్యాసుడు పాండవులకూ, గాంధారీ, ధృతరాష్ట్రులకూ చూపించాడు.

పితామహ, ఆచార్య, శిష్య, మాతామహ, పితృ, భ్రాతృ, జామాతృ, పుత్ర, పౌత్ర, దౌహిత్ర, శ్వశుర, మాతుల, స్యాలక, ప్రియ మిత్రు లందరూ వారికి గోచరించగా, వ్యాసుడు :

మీలో ఎవరయినా మీ భర్తలతో వీర స్వర్గానికి వెళ్ళ దలిస్తే రండి, అనగానే, అక్కడకు చేరిన గాంధారి కోడళ్ళతో, వీర పత్నులందరూ పవిత్ర గంగా జలాలలో అడుగు పెట్టారు. వారి మనుష్య దేహాలు అంతరించి దివ్య దేహాలు ప్రాప్తించాయి.

అందరూ తిరిగి వచ్చాక, ధర్మరాజు తాను కూడా ఆశ్రమంలో వుండి తపస్సు చేసుకుంటా ననగా, ధృతరాష్ట్రుడు :

నాయనా! వంశ ప్రతిష్ఠ నీ మీద ఆధార పడి వుంది. ఇప్పుడు నువ్వు యిక్కడ వుండిపోతే కురు కుల కీర్తి ఏమయి పోతుందో ఎరగవు. పయిగా నువ్వింకా కొంతకాలం రాజ్య పాలనం చెయ్యాలి. అని అనేక విధాల హెచ్చరించి పంపాడు.

అందరూ హస్తిన చేరిన కొంత కాలానికి నారద మహర్షి విజయం చేసి, యథోచిత మర్యాదలు పొందిన అనంతరం :

నాయనలారా! మీరు వచ్చిన అనంతరం ధృతరాష్ట్రుడు నిరాహారియై తపో దీక్ష వహించాడు. గాంధారి అదే నియమంలో వుంది. కుంతి ఉపవాసాలతో శుష్కించి తపస్సు చేస్తున్నది. సంజయుడు కూడే అంత నియమంగా పర తత్త్వాన్ని ఉపాసిస్తున్నాడు.

ఒకనాడు ఆ వనాన్ని దావాగ్ని చుట్టుముట్టగా ధృతరాష్ట్రుడు : సంజయా! ఇక నువ్వు వెళ్ళిపో, అన్నాడు.

సంజయుడు గంభీరంగా : ప్రభూ ! ఇంత కాలం మీ ఉప్పు తిని యీ విపత్కాలంలో తలదాచుకునే నీచుణ్ణా! నేనూ మీ తోనే వుంటాను. మీరు నిశ్చితంగా యోగాభ్యాసంలో వుండండి – అన్నాడు. దావాగ్ని మీదికి వస్తుండగా సంజయుడు హిమవత్పర్వతం మీదికి నడిచాడు.

అంతే ఆ దావాగ్నికి వారు ముగ్గురూ ఆహుతి అయ్యారని అక్కడి మునుల వల్ల విన్నానని, నారదుడు చెప్పగా, విన్న వారందరూ మూర్ఛపోయారు. అంతఃపురం రోదన ధ్వనులతో నిండింది.

కొంత సేపటికి తేరుకొని, ధర్మరాజు తల్లికీ, పెత్తండ్రికీ పెదతల్లికీ విధ్యుక్తంగా కర్మలు చేసి పర తత్త్వానికి చేతులు జోడించాడు – అని వైశంపాయనుడు మౌసల పర్వం అందుకున్నాడు.

ఆశ్రమవాస పర్వం సమాప్తం

మౌసలపర్వం

జనమేజయ మహారాజా!

అలా ధర్మరాజు పాలన సాగుతూండగా ఒకనాడు యాదవ వంశాలన్నీ తమలో తాము కలహించుకుని ఒకరి నొకరు పొడుచుకు చంపుకున్నారనీ కృష్ణుడూ, బలరాముడూ ఎక్కడికి వెళ్ళారో తెలీదనీ చారులు వార్త వినిపించారు.

వింటూనే ధర్మరాజు అర్జునుని పిలిచి విషయాలు తెలుసుకు రమ్మని పంపాడు. అర్జునుడు విషాద హృదయంతోనే బయలుదేరి వెళ్ళి తిరిగి వచ్చి: అన్నయ్యా! మన సారథి మన సచివుడు మన ఏడుగడ వాసుదేవుడు పాంచ భౌతికయాత్ర చాలించాడు, అని చెప్పడంతో పాండవులూ, వారి అంతఃపురజనం అందరూ శోక సాగరంలో పడ్డారు.

కొంతసేపటికి అందరూ తేరుకున్నాక అర్జునుడు:

ధర్మనందనా! చాలారోజుల క్రితం మాట. ద్వారకానగరానికి దూర్వాసాది మహర్షులెందరో వచ్చారు. అప్పుడు వారిని చూడడానికి వెళ్ళిన యాదవ బాలకులు సాంబుడికి స్త్రీ వేషం వేసి ఆ అమ్మాయికి కలిగే బిడ్డ ఆడపిల్లా? మగవాడా? అని అడిగారు. విషయం గ్రహించిన దూర్వాసుడు: మా వంటి పెద్దలతో ఆడే పరిహాసానికి ఫలంగా ఈ బాలుడి గర్భాన ముసలం పుడుతుందనీ దానితోనే వారందరూ కడతేరుతారు - అనీ శపించారట!

దాని పర్యవసానంగా సాంబుడి గర్భాన ముసలం పుట్టింది. ఆ ముసలాన్ని నది ఒడ్డున అరగదీయించి ఆ పొడి అంతా అందులో కలిపించాడు వసుదేవుడు. ఆ విషయం అలా ముగిసింది అప్పటికి. ఈ మధ్య యదు, వృష్ణి, భోజ, అంధక వంశీయులందరూ నదీ తీరానికి విహారం వచ్చి హాయిగా తప్ప త్రాగి, భోజనాలు చేసి యిష్టాగోష్ఠిలో వుండగా, సాత్యకి కృతవర్మను చూసి అట్టహాసం చేసి ప్రద్యుమ్నుని వయిపు తిరిగి:

విన్నావా! యీ మాట. అందరూ నిద్రపోతుంటే వెళ్ళి మహావీరుని వలె వారిని చంపి వచ్చిన యోధు డీయన! అనగా ప్రద్యుమ్నుడు ఆ జరిగిన కథ వేవికిలే అప్పుడందరూ ముక్కున వేలేసుకుని తిట్టిపోశారుగా! అని మరింతగా నవ్వాడు.

దానితో కృతవర్మ క్రోధ తామ్రాక్షుడై: సాత్యకీ! సోమదత్తుడి చెయ్యి తెగి పడి పోయి నిరాయుధుడై నప్పుడు కదూ నువ్వు తల నరికిందీ! అని ఎదురుకొట్టాడు.

ఇలా పరిహాస ప్రసంగం నూటి పోటు దెప్పి పొడుపులుగా మారింది. మారి మారి చివరకు సాత్యకి చేతిలో కృతవర్మ తల తెగింది.

అంతతో భోజ, అంధకవీరులు తిరగబడ్డారు. వృష్ణి వంశీయులు వీరి కెదురువచ్చారు. అప్పటికే మద్యపానమత్తులై వున్న వారు తాము ఏం చేస్తున్నదీ తెలియకుండా ఒకరి నొకరు చంపుకున్నారు.

ఆ కుటుంబ కలహంలో చావకుండా మిగిలిన దారుకుడూ, బభ్రువూ కృష్ణుని చేరి ఆయనను వెంటబెట్టుకుని బలరాముని చేరారు.

తక్షణం వెళ్ళి స్త్రీ జనాన్ని అంతఃపురానికి చేర్చమన్నాడు, కృష్ణుడు బభ్రునితో, దారుకుని నా కోసం పంపారు. బభ్రుడు నాలు గడుగులు వేశాడో లేదో ఒక బోయవాడు విడిచిన బాణం తగిలి అతనూ చచ్చిపోయాడు.

కన్నీరు విడిచి కృష్ణుడు తనే వెళ్ళి స్త్రీలందరినీ నగరంలో విడిచి వచ్చాడు. కృష్ణుడు తిరిగి వచ్చిన క్షణంలో బలరాముని శరీరంనుండి సర్పాకృతి ఒకటి బయిలుదేరి అనంతంలో కలిసింది.

వాసుదేవుడు ఆ ప్రదేశం విడిచి ముందుకు సాగి ఒక చెట్టుక్రింద నడ్డి వాల్చాడు. దూరంనుంచి ఒక బోయ విడిచిన వాడి బాణం తగిలి ఆయినా కన్ను మూశాడు-అని పార్థుడు కన్నీరు మున్నీరుగా ఏడిచాడు.

వసుదేవమహారాజు ముఖాన విన్న విషయాలన్నీ మీకు వివరించాను. అప్పటికి వారం రోజులలో ద్వారకానగరం సముద్రంలో మునిగి పోనున్నదని విని ఆ నగరవాసు లందరినీ ఇంద్రప్రస్థం తరలించడానికి ప్రయత్నాలు చేశాను.

తెల తెల వారుతోంది.

తెల తెల వారుతూండగా వసుదేవుడు యోగనిష్ఠలో వుండి ప్రాణ త్యాగం చేశాడు. దేవకీదేవి రోహిణి, భద్ర, మదిర - ఈ నలుగురు భార్యలు శవం వెంట వల్లకాటికి వచ్చారు. ద్వారకానగరవాసులు కంటికీ మంటికీ ఏకధారగా ఏడుస్తూ నా వెంట వచ్చారు. నేతితో తడిపిన మంచిగంధపు కట్టెలతో దహనం చేయించాను.

అనంతరం అరణ్యం అంతా గాలించి బలరామ, కృష్ణుల దేహాలకు అగ్నిసంస్కారం జరిపించాను. అప్పటికి ఆరు రోజులు గడిచాయి. తెల్లవారితే సముద్రం ద్వారకను ముంచు తుంది. అందుకని రాత్రికి రాత్రి జనం అందరినీ నగరం దాటించాను.

సాగి సాగి పంచవటం నీడలో విశ్రాంతి తీసుకుంటుండగా దొంగల గుంపులు మీద పడి దోపిడీ ప్రారంభించాయి. అదేం ఖర్మమో ఒక్క అస్త్రం కూడా నా మనస్సులో స్ఫురించ లేదు.

అతి కష్టంమీద వాసుదేవుని ఎనమండుగురు రాణులనూ బలరాముని పత్నులనూ రక్షించగలిగాను. మిగిలిన వారందరినీ చోరులు నానా హింసల పాలు చేశారు

కొంతదూరం వెళ్ళాక బలరాముడూ కృష్ణుడూ, లేని బ్రతుకు తమ కెందుకని వారి భార్యలు అగ్నిప్రవేశం చేశారు.

ఇందరూ యిలా అయేసరికి నాకు మనశ్శాంతిలేక వేదవ్యాసుల వారి వద్దకు వెళ్ళి సాష్టాంగపడి జరిగిన విషయాలన్నీ నివేదించాను.

ఆయన అచంచలంగా విని :

నాయనా! ఏది ఎప్పుడు ఎలా జరగాలనే నిర్ణయం ముందుగానే చేస్తాడు విధాత. అది అలా జరుగుతుంది. కాలం కలిసి రాలేదు అంటామే, అది విధి విపర్యయం అన్నమాట. నువ్వు నిర్విచారంగా వెళ్ళు – అని సాగనంపాడు. నే నిలా వచ్చాను – అని పార్థుడు తలవంచు కున్నాడు.

జనమేజయ మహారాజా! యిక మహాప్రస్థానం ఆలకించండి అన్నాడు వైశంపాయనుడు.

మౌసల పర్వం సమాప్తం

మహాప్రస్థానం

జనమేజయ మహారాజా! ఆ మరునాడే ధర్మరాజు కొలువు దీర్చి పౌర జానపదులను చూస్తూ :

ఆర్యులారా! ఇక మాకు అనుజ్ఞ యిస్తే వానప్రస్థానికి వెడతాం. ఇదిగో మా మనుమడు పరీక్షిత్తు. మా వంశం మీద చూపిన ఆదరాభిమానాలు వీడిమీద చూపుతూ మా ప్రతిష్ఠను నిలబెట్టండి — అని కృపాచార్యులను కుల గురువుగా నియోగించాడు.

పౌర జానపదు లందరూ విషాద భర హృదయు లయి కన్నులు వొత్తుకుంటుంటే, ధర్మరాజు వారందరినీ ఓదార్చాడు. కర్మలన్నీ యథావిధి జరిపి, సింహ ద్వారం దాటాడు.

పాండవ పంచకం వెంట ద్రౌపదీదేవి నడుస్తున్నది. ఆ వెనుకనే ఒక శునకం కూడా వస్తున్నది.

ఉలూచి తన పుట్టింటికీ, చిత్రాంగద తన కొడుకు దగ్గరకూ వెళ్ళారు.

పాండవులూ, ద్రౌపదీ, వారి వెంట శునకమూ .... అలా నడచి భాగీరథి వొడ్డుకు చేరారు. అక్కడ అగ్నిహోత్రుడు ప్రత్యక్షమై :

అర్జునా! దేవకార్యం కోసం వరుణుని వద్ద తెచ్చిన గాండీవం యిది. దీన్ని యింక ఆయనకు అందజేయాలి అనడంతో అర్జునుడు దానిని గంగలో విడిచాడు.

అనంతరం వారు సాగి సాగి హిమాలయాలు దాటి మేరువు సమీపానికి యోగనిష్ఠతో వెడుతూంటే, నిష్ఠ చాలక భూమిమీద వాలిపోయింది పాంచాలి.

ఆమెను చూచి భీముడు : ధర్మనందనా! ఈ రాజనందన ఎన్నడూ ధర్మగ్లాని ఎరుగనిది కదా! ఎందు కిలా అయింది — అన్నాడు.

నాయనా! ఆమెకు అర్జునుని మీద కొంత పక్షపాతం వుందిరా — అని ముందడుగు వేశాడు.

కొంత నడిచే సరికి సహదేవుడు నేలబడగా భీముని చూసి ధర్మరాజు : నాయనా! వీడికి తనంత వాడు లేడనే అహంకారం వుందిరా! అని ముందడుగు వేశాడు.

అనంతరం నకులుడు పడగా : నాయనా! వీడికి తనంతటి సుందరాకారుడు భువన భవనంలో లేడనే అహం వుందిరా! — అని అడుగు వేశాడు.

ఈసారి వంతు అర్జునుడిది కాగా చూచి : భీమసేనా! వీడు కౌరవులందరినీ ఒక్క రోజులో కడతేరుస్తానని ఆ మాట నిలుపుకోలేక పోయాడు. అదీగాక ధనుర్ధారులలో తనంతవాడు లేడనే అహంకారం వీడి కెక్కువ, అంటూ ముందుకు సాగాడు.

కొంత నడిచి భీముడు నేల వాలుతూ, అన్నయ్యా, అనగా నాయనా! నీ భోజన ప్రీతితో దానితో వచ్చిన భుజశక్తితో రేగిన క్రోధాహంకారమూ నిన్నీ దశకు తెచ్చాయి — అని నడుస్తున్నాడు. ఆయన వెంట శునకం వస్తూనే వుంది

కొంతదూరం వెళ్ళేసరికి ఇంద్రుడు తన రథంతో ఎదురు వచ్చి : ధర్మనందనా! ఈ రథం ఎక్కు, అన్నాడు. అప్పుడు ధర్మరాజు : సురలోక నాయకా! నా తమ్ములూ, భార్యా లేనిదే నేను రాలేను, అనగా వారు విగతజీవులు అప్పుడే అమరలోకం చేరారు. అక్కడ చూడవచ్చు రా! — అనగా మహేంద్రా! హస్తినా పురి నుండీ నా వెంట వస్తున్న యీ సారమేయాన్ని కూడా ఎక్కించాలి అన్నాడు.

జంతువుకి అమరలోక దర్శనమా! అని నవ్వాడు దేవేంద్రుడు.

అమరలోకపతీ! తమ్ముళ్ళు పోయారు, భార్య పోయింది. ఇప్పుడు వారి కోసం ఏడ్చినా భార్య రాదు, సోదరులూ రారు. ఇక నాతో వచ్చే యీ జంతువును విడవడం ధర్మమా! అని పట్టు పట్టాడు.

ఎంత చెప్పినా ధర్మరాజు శునకాన్ని విడిచి రాననడంతో శునక రూపంలో వచ్చిన యమధర్మరాజు ప్రసన్న హృదయుడై తన రూపం ధరించి : కౌంతేయా! నీ సర్వభూత సమదృష్టి నాకు సంతోషం కలిగించింది. ఆనాడు ద్వైతవనంలో నీ తమ్ములందరూ విగత జీవులై పడి వున్నప్పుడు ఒక్క తమ్ముణ్ణి కోరుకోమంటే కుంతి సంతానంలో నే నున్నాను కనక మాద్రి సంతానంలో నకులుని బతికించమన్నావు. అప్పుడే నీ ధర్మబుద్ధి నా కవగతమయింది. ఇక నువ్వు ఈ అమరేంద్రునితో స్వర్గానికి వెళ్ళు — అన్నాడు.

దేవేంద్రుని రథం మీద ధర్మరాజు అమరావతిలో అడుగు పెట్టగానే నారదుడు వచ్చి : నాయనా! ఇంతకాలంగా శరీరంతో స్వర్గానికి వచ్చిన వారిని నేను చూడలేదు. నీ సత్య ప్రియత్వం ధర్మపరత నీ కీ అదృష్టం కలిగించాయి — అని అభినందించాడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు అక్కడి ఋషులకూ, మునులకూ, అభివాదాలు చేసి: సుర లోకపతీ! ఒక్కమారు నాకు నా తమ్ములనూ, కురు క్షేత్రంలో ఒరిగిన మహా యోధులనూ చూడాలని వుంది - అన్నాడు.

ధర్మనందనా! నీ కింకా భౌతిక వాసనలు వదల లేదు, అని ఇంద్రు డనగా:

స్వామీ! ఒక్కమారు వారిని చూడనిదే నా కివేవీ మనసున కెక్కవు అన్నాడు. ఈ విధంగా మహా ప్రస్థానం ముగించి స్వర్గారోహణం వినిపిస్తున్నాడు వైశంపాయనుడు.

మహా ప్రస్థాన పర్వం సమాప్తం

స్వర్గారోహణం

మిత హిత సత్యవాక్య! జనమేజయ రాజేంద్రా!

ధర్మరాజు కోరిక ననుసరించి దేవేంద్రుడు వాని వెంట దూతలను తోడు పంపి అంద రనూ చూపించ మన్నాడు. వారి వెంట నారదాది ఋషులు కూడా నడుస్తున్నారు.

నాలుగడుగులు వేసి ఆశ్చర్యంతో నిలబడి ధర్మరాజు: ఏమిటిది మునీంద్రా! వీడు పరమ లోభి. దూర దృష్టి లేనివాడు. చతురంగబలాలతో చక్రవర్తులను ఎందరినో కురుక్షేత్రంలో నేల కూల్పించినవాడు. పరమ పతివ్రతా శిరోమణియైన ద్రౌపదిని నిండు కొలువుకు రప్పించి వలువలు ఒలిపించిన తులువ! వీడు ఈ దుర్యోధనుడు వీర లక్ష్మీ సమన్వితుడై అమృతా స్వాదనం చేస్తూ, అప్సరోభామల సేవలు అందుకుంటున్నాడు; ఏం న్యాయ మిది? ఇంతకూ నా సోదరు లెక్కడ? అని అటు చూడకుండా ముందుకు సాగుతూంటే —

నారదుడు: ధర్మనందనా! వాడు కుల ధర్మానుసారం సంగ్రామ రంగంలో క్షత్రియ వీరోచితంగా పోరాడి మరణించినవాడు. అటువంటి వానికి వీరస్వర్గం రావడం ధర్మమే నయ్యా; ఇక పాంచాలీ పరాభవం విషయం ఇక్కడ దేనికయ్యా! అన్నాడు.

ధర్మరాజు నడుస్తూనే: మహర్షీ! నేను తిలోదకా లిచ్చేవేళ మా అమ్మ చెప్పింది. కర్ణుడు, మా అన్నగారని. ఆయనను సేవించే భాగ్యం లేకుండా పోయింది నాకు. అలానే రణ యజ్ఞాగ్నికుండలో ద్రుపద, విరాట, యుధామన్యు ప్రభృతి మహాయోధు లెందరో తమ దేహాలే సమిధలుగా ఆహుతి చేశారు. వారందరూ ఏరి? అశ్వనీ దేవతా సదృశులు నా సోదరులు నకుల, సహదేవులు, పరమ ధర్మనిష్టా గరిష్ఠ పాంచాలి కనుపించరేం? అంటూంటే నారదుడు దేవదూతల వైపు సాభిప్రాయంగా చూశాడు

వారు ముందు నడువగా ధర్మరాజు వారి వెంట సాగి ఒక చోట నిలబడ్డాడు.

సల సల మరుగుతున్న నూనెలా ఉన్న నీటి తోడి నదినీ, ఇనప ముళ్ళ వంటి కంటకాలతో పదునుదేరిన కత్తుల వంటి ఆకులు నిండిన వృక్షాలతో వున్న వనాన్ని చూసి: అందులో పాప ఫలా లనుభవించే జీవుల యాతనలు చూస్తూ: మన మింకా ఎంత దూరం వెళ్ళాలి అన్నాడు ధర్మరాజు, అక్కడి దుర్గంధం భరించలేక.

ఆర్యా! మనం రావలసిన చోటికే వచ్చాం అన్నారు దేవదూతలు.

అక్కడి దుర్వాసనలు భరించలేక, జీవుల యాతనలు చూడలేక ధర్మరాజు వెను దిరుగుతూంటే —

ఓ మహానుభావా! నీ శరీరం నుండి వచ్చే గాలి సోకి మా ప్రాణాలు తేలిక పడు తున్నాయి. మీరు మరికొంత సేపు నిలబడి మాకు సంతోషం కలిగించండి మీ పుణ్య ఫలంతో అనే అరుపులు వినబడగా ధర్మరాజు వెను దిరిగి:

మీ రందరూ ఎవరు? అని ప్రశ్నించాడు.

నేను కర్ణుడను, భీమసేనుడను, అర్జునుడను, నకుల, సహదేవులము, నేను ద్రౌపదిని .... అని వారు తమ పేరులు చెప్పగా విన్న ధర్మ నందనుడు మనస్సు వికలం కాగా:

ఒక్కనాడు ఒక్క అధర్మం చెయ్యని వీరందరూ, అనుభవించవలసిన యాతనలా యివి, అని దేవదూతలతో: మీరు వెళ్ళండి నేనింక యిక్కడ నుంచి కదలను, అన్నాడు.

ఆ వార్త విన్న దేవేంద్రుడు యమధర్మరాజుతో ఆక్కడకు వచ్చాడు. వారి రాకతో ఆ ప్రాంత మంతా సుందరోద్యానమై, సుగంధ భరితం అయింది.

అప్పుడు దేవేంద్రుడు. ధర్మనందనా! రాజయిన వాడికి నరకదర్శనం తప్పదు. అదికాక పుణ్య పాప ఫలానుభవం కోసం స్వర్గ నరకాలు రెండూ దర్శించ వలసిందే. ముందు నరక యాతనలు అనుభవించినవాడు అనంతరం అమర లోక సుఖాలు పొందు తాడు; ముందే అమర సుఖాలు పొందితే అనంతరం యీ యాతనలు తప్పవు. ఇది విధి.

ఇక నీ అగ్రజుడు కర్ణుడూ, అనుజులు భీమార్జున నకుల సహదేవులూ, పతివ్రత పాంచాలీ, తక్కుంగల రాజ శిరోమణులూ అందరూ యిప్పుడు అమరలోక సుఖాలు అనుభ విస్తున్నారు. నడు, వారిని చూచి ఆనందించవచ్చు.

రా! ఇదిగో ఈ వియద్గంగా తరంగణిలో పరిశుభ్రస్నాతుడవై మా వెంట రావయ్యా! స్వర్గభోగాలు అనుభవించవచ్చు, నువ్వు చేసిన మహా క్రతువుల ఫలంగా — అన్నాడు.

ధర్మరాజు తక్షణం మందాకినీ నదీ స్నానం చేశాడు. అంతలో ఆయన పాంచ భౌతిక దేహం పోయి దివ్యదేహం ప్రాప్తించింది.

ఆ సమయంలో దేవతాంశములో లీనమయిన తన సోదర బంధు జనులనూ, పితృ, పితామహాదులనూ దర్శించి, ఆ అమరావతిలో శాశ్వత స్థానం పొందినా డాయన, అని వైశంపాయనుడు.

జనమేజయ మహారాజా! వ్యాస మునీంద్ర సార కరుణాతి శయంబున పరమ పదాప్తి హేతువగు భారత సంహిత నీకు వినిపించాను.

ఇది ఇహ పర సుఖ భోగ సాధన సమర్థమని మా గురువుల మాట! అని ముగించాడు, వైశంపాయనుడు.

(స్వస్తి)

ఇది పురాణపండ రామమూర్తి,
కాశీ అన్నపూర్ణల తనూజుడు
సూర్యనారాయణ ప్రకాశ దీక్షితులు
ఆకాశవాణి శ్రోతలకు చెప్పిన కథ యథాతథం.
ఇలా పలికే అవకాశం కలిపించిన
బాలాంత్రపు రజనీకాంతారావు గారికీ,
సముచితంగా మీ కందించ సంకల్పించిన
పి. వి. ఆర్. కె. ప్రసాద్ గారికీ కృతజ్ఞతలు.

మూల భారతంలో పర్వ విభజన

ద్రోణపర్వం: ద్రోణాభిషేక, సంశప్తక వధ, అభిమన్యు వధ, ప్రతిజ్ఞ, జయద్రథ వధ, ఘటోత్కచ వధ, ద్రోణ వధ, నారాయణాస్త్ర మోక్ష పర్వాలతోను 9,430 పైగా శ్లోకాలతో వుంది.

కర్ణపర్వం: నాలుగువేల ఎనిమిది వందల శ్లోకాలతో వుంది.

శల్యపర్వం: హ్రదప్రవేశ, గదాయుద్ధ పర్వాలతో 3,600 శ్లోకాలవరకూ వుంది.

సౌప్తిక పర్వం: ఐషీక, ఉపపర్వం – 760 శ్లోకాలు.

స్త్రీ పర్వం: జలప్రదాన, స్త్రీ విలాప, శ్రాద్ధపర్వాలు – 750 పైగా శ్లోకాలు

శాంతిపర్వం: రాజధర్మాను శాసన, ఆపద్ధర్మ, మోక్షధర్మ పర్వాలు 13,764 శ్లోకాలు.

ఈ పర్వంలో మొదటి రెండు వేల శ్లోకాలూ కాక మిగిలిన పది, పన్నెండు వేల శ్లోకాలలో భీష్ముడు ధర్మ సూక్ష్మాలను రాజధర్మ, ఆపద్ధర్మ, మోక్ష ధర్మాలుగా విభజించి వివరించిన విశేషాలు మూలంలో విద్వాంసుల ముఖాన వినదగినవి నారాయణీయం కూడా దీనిలోనే వుంది. ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రంగా కొనియాడడానికి కారణం శాంతి, అనుశాసన పర్వాలే.

అనుశాసనిక పర్వం: ఏడువేల ఏడువందల పైచిలుకు శ్లోకాలు.

అశ్వమేధపర్వం: అనుగీతపర్వం ఉపపర్వంగా 2,800 పై చిలుకు శ్లోకాలు.

ఆశ్రమవాస పర్వం: పుత్రదర్శన, నారదాగమన, పర్వాలు – 1010 శ్లోకాలు.

మౌసల పర్వం: 250 శ్లోకాలు పైన వున్నవి.

మహాప్రస్థాన పర్వం: 80 శ్లోకాలు దాటి వున్నాయి.

స్వర్గారోహణ పర్వం: 210 శ్లోకాలు పైమాట.
